

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

OSMANLI ARŞİVİNDEKİ
İSTANBUL CÂMİ VE TÜRBELERİNİN
TAMİRLERİYLE İLGİLİ BELGELER

99747

Ayşe ÜSTÜN

99747

DANIŞMAN

Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL

İZMİR

2000

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

EK 1

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SAN'ATLARI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**OSMANLI ARŞİVİNDEKİ
İSTANBUL CÂMİ VE TÜRBELEİNİN
TAMİRLERİYLE İLGİLİ BELGELER**

Ayşe ÜSTÜN

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL**

**İZMİR
2000**

EK 2

**T.C.
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SAN'ATLARI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**OSMANLI ARŞİVİNDEKİ
İSTANBUL CÂMİ VE TÜRBELERİNİN
TAMİRLERİYLE İLGİLİ BELGELER**

Ayşe ÜSTÜN

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL**

İZMİR

2000

EK 3

YEMİN

Doktora tezi olarak sunduğum “ **Osmanlı Arşivi’ndeki İstanbul Câmi ve Türbelerinin Ta’mirleriyle İlgili Belgeler** ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.. / .. / 2000

Ayşe ÜSTÜN

EK 4

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünün 17/2/2000 târih ve 4... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 21... maddesine göre İslam Tarihi ve Sanatları Anasan'at Dalı Yüksek lisans /Doktora öğrencisi Ayşe... İSTAN... 'in.....

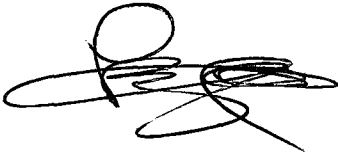
..... konulu tezi incelenmiş ve aday 13/4/2000 târihinde saat 14:00' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusunu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin Başarı... olduğuna oy ... ile karar verildi.

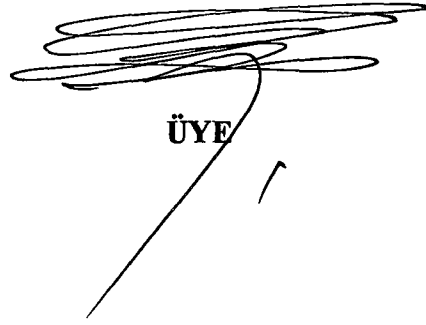

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

Ö Z E T

Türk İmâr Târîhi'nde inşâi hareketler kadar restorasyon faaliyetleri de üzerinde önemle durulması gereken konulardan biridir. Teze konu olan İstanbul Câmî ve Türbeleri'nin bir kısmı devlet ileri gelenleri tarafından yaptırıldıktan sonra vakf edilmiştir. Zaman zaman meydana gelen yangınlarda veya zelzelelerden sonra hasar gören yapılar ya tâ'mîr ettirilmiş yada yeniden yaptırılarak ihyâ edilmiştir.

Dünya'nın en güzel şehirlerinden biri olan İstanbul, stratejik konumu ve târihsel kimliğinin kendisine kazandırdığı özel imtiyâz ve ilginin yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu'na 469 yıl merkez olması bakımından da büyük bir gelişmeye mashâr olmuştur. Bu bakımdan, devletin ömrü boyunca İmparatorluğun en büyük şehri olma özelliğini koruduğu gibi bu müddet zarfında şehir ânıtsal câmi'ler, saraylar, konaklar, narin evler, hânlar, hamâmlar, imâret ve medreseler ve daha bir takım eserlerle donanmıştır. Çoğu bir san'at eseri olan İstanbul yapıları pek sık meydana gelen yangınlardan, zaman zaman da doğal afetlerden çok fazla zarar görmüşlerdir. İstanbul yapılarının zarar gömesinin çeşitli sebepleri arasında, ahşâp inşâatın esâs tutulması gelmektedir. Buna rağmen câmi', medrese, hamâm gibi binâlar hâriç, evler, konaklar, bâzı mescidler hattâ bir kısım hânlar bile ahşâp yapılmıştır. Yangınlar ve tabîî afetler İstanbul'un binlerce yapısını yok etmekle kalmamış, bugün mevcûd olan san'at eserlerinin de pek çoklarının ilk şekillerini değiştirmeye de sebep olmuştur.

Çeşitli sebeplerle zarar gören yada tâ'mîre muhtâc olan câmi' ve türbelerle ilgili belge ve defterlerin bir kısmı T. C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Câmî' ve türbe tâ'mîratlarıyla ilgili olan belgelerin çok oluşu sebebiyle tez konusu İstanbul'daki Osmanlı hânedânı ve sadrâzamlarının yaptırdıkları eserlerle sınırlandırılmıştır. Mevcûd belge ve defterler lâtin harflere çevrilerek tasnîf edilmiştir. Bu tasnîf sırasında yapının kime âid olduğu hâangi semtte bulunduğu, tâ'mîre muhtâc olan yerlerin isimleri, gerekli malzemeler, kaçâ mal olacağı ve hangi bütçeden karşılanacağına dâir hususlar değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

In the history of Turkish Architecture, restoration activities are one of the subjects that must be focused on, as well as constructive activities. Some of the mosques and tombs, which form the main subject of the study, were devoted after being built by the pillars of the state. The buildings which were damaged by occasional fires or earthquakes were either restored or renovated.

İstanbul, which one of the most beautiful cities in the world, has witnessed a great development as regards being the center of the Ottoman Empire for 469 years, besides the special privilege and interest bestowed on it by its strategical position and its historical identity. Therefore, during the reign of the state it both preserved its characteristic of being the biggest city of the Empire and was decorated with monumental mosques, palaces, mansions, elegant houses, inns, baths, soup-kitchens for the poor and medresses(schools) and some other works of art. The buildings of İstanbul, most of which are masterpieces, have been seriously damaged by frequent fires occasional natural diasters. One of the reasons of the damage is the wooden structure which form the basis of construction. In the spite of this, except for the buildings such as mosques, medresses, baths, houses, mansions and some small mosques were built of wood. Fires and natural diasters not only destroyed thousands of buildings in İstanbul, but also caused a change in the original form of most of the works of art which are present today.

Some of the documents and logs about the mosques and tombs which were damaged or which needed repair because of various reasons are in the Ottoman Archive of the Prime Ministry of the Turkish Republic. Due to the abundance of documents on the restoration of mosques and tombs, the subject of the study has been limited with the works of art constructed in İstanbul by the Ottoman Dynasty and the Grand Viziers. The documents and the logs present were rewritten in the Latin alphabet and classified. In this classification, the criteria as to whom building the belonged to, where it was, the names of the places which needed restoration, the necessary equipment, the cost and from which budget it would be met were taken into consideration.

ÖNSÖZ

Türk San'at Târîhi'nde Osmanlı mimârîsi kendisine has karakteri ve değerleriyle başlı başına bir araştırma konusudur. Her ayak bastığı yerde iz bırakan ve kendisine miras kalan gelenek ve görenekleri geliştirerek devam ettiren Osmanlı İmparatorluğu, başta câmi ve mescidlerden oluşmak üzere dinî, askerî ve sivil değişik özellikte ortaya bir takım eserler koymuştur.

Başta İstanbul olmak üzere geniş bir alan yayılmış bulunan Osmanlı mimârî eserlerinin yerinde yapılan tescil kayıtları ve düzenlenen teknik özellikteki rölöve faaliyetleri bile, bizi, Osmanlı mimârîsini tamamiyle tanımaya yetmez. Bunun eksik olan noktalarıyla bilinemeyen taraflarını, eserlerin yapıldıkları zamanlara ait otantik kayıtlarını içeren bütün müze, kütüphâne, arşiv malzemesi ve kaynaklar bir an önce araştırılıp ortaya çıkarılmalıdır. Eldeki belgeler, Osmanlı mimârlarına ait zamanlarında yazılmış şahsi eserler, gerek nicelik ve gerek nitelik bakımından araştırmacıları aydınlatmaktan oldukça uzaktırlar.

Bu sebeble Osmanlı mimârî târihi içinde eksik kalan bir sürecin tamamlanması amacıyla “ Osmanlı Arşivi'ndeki İstanbul Câmi ve Türbelerinin Ta'mîrleriyle İlgili Belgeler ” konusu danışmanımın önerisiyle tez konusu olarak seçilmiş ve mümkün olduğu kadar incelemeye ve araştırmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmalarım sırasında büyük bir sabırla beni yönlendiren ve özellikle kaynakça konusunda yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Hakkı Önkal, belgelerimin okunmasında yardımlarını esergemeyen Prof. Dr. Ali Yardım'a, Arş. Gör. M. Sait Toprak'a, Dr. Mustafa Küçük'e, - merhum Veli Tola'yı da rahmetle anarak - belge tespit çalışmalarında büyük yardımlarını gördüğüm T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanlarına ve tez yazımı sırasında katkılarda bulunan Ümran hanıma, öğrencim Emine hanıma, tüm çalışmalarım süresince beni destekleyen anlayış ve sabır gösteren aileme teşekkürü borç bilirim.

Ayşe ÜSTÜN

İzmir 2000

KISALTMALAR

- A.Ü.** : Ankara Üniversitesi
Ans. : Ansiklopedisi
Beld. : Belediye
Bl. : Bölümü
BOA. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C. : Cilt
C.B. : Cevdet Belediye
C.E. : Cevdet Evkaf
Cem. : Cemiyeti
Çev. : Çeviren
Der. : Dergisi
Ed.Fak.: Edebiyat Fakültesi
Eğt. : Eğitim
Ens. : Enstitü, Enstitüsü
Es.Diz.: Eserler Dizisi
EV.HMH : Evkâf Haremeyn Muhasebesi
Fak : Fakültesi
Fas. : Fasikül
Gen. : Genel
h./H. : Hicrî
HZR. : Hazırlayan
İ.D. : İrade-i Dâhiliye
İ.E. : İrade-i Evkâf
İ.Ö. : İsa'dan Önce

İ.T.Ü. : İstanbul Teknik Üniversitesi

Ktp. : Kütüphanesi

Matb : Matbaası

M.E.B. : Millî Eğitim Bakanlığı- Milli Eğitim Basımevi

Mec : Mecmuası

M.Ü. : Marmara Üniversitesi

Müd. : Müdürlüğü

M.V. : Meclis-i Vâlâ

No: : Numara

s. : Sayfa

S. : Sayı

San. : Sanat

Sos. : Sosyal

Tar. : Tarihi

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

Trc. : Tercüme

T.T.K. : Türk Tarih Kurumu

Üni : Üniversitesi

Y. : Yıl

Yay. ,yay. : Yayını, Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

KISALTMALAR

I. GİRİŞ

II. İSTANBUL'UN COĞRAFİ DURUMU ve KISA TARİHİ

III. CÂMİ ve TÜRBE MİMARİSİ'NİN GELİŞİMİ HAKKINDA KISA BİLGİ

III. 1. OSMANLI CÂMİ MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

III. 2. TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

IV. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİNDE YER ALAN HANEDÂN, SADRÂZAM VE İLERİ GELEN ŞAHISLARIN YAPTIRDIKLARI CÂMİ ve TÜRBELEİN TAMİRÂTIYLA İLGİLİ BELGELER

IV. 1. DEFTERLER

IV. 2. BELGELER

V. KATALOG

V.1. CÂMİ VE TÜRBE TAMİRÂTI İLE İLGİLİ BELGELERİ BULUNAN YAPILARIN LİSTESİ

VI.1.1. CÂMİLER

VI.1.2. TÜRBELE

V.2. OSMANLI HANEDÂNI (Sultan, Vâlide Sultân, Sultân Zevceleri, Kızları ve Şehzâdeleri) TARAFINDAN YAPTIRILAN CÂMİLERDEKİ TAMİRÂT

V.3. KÜÇÜK KÜLLİYELER, VEZİR VE BAZI İLERİ GELEN ŞAHISLAR TARAFINDAN YAPTIRILAN CÂMİLERDEKİ TAMİRÂT

V.4. OSMANLI TÜRBELEİNDE YAPTIRILAN TAMİRÂT

VI. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

VI.1. BELGELERE GÖRE ONARIMDA TAKİP EDİLEN USUL

VI.2. BELGELERE GÖRE TAMİR MAHALLERİ

VI.2.1. DIŞ AKSÂM

VI.2.2. İÇ AKSÂM

VI.3. BELGELERE GÖRE ONARIMDA KULLANILAN MALZEME ADLARI

VI.3.1. İNŞÂ MALZEMELERİ

VI.3.2. SÜSLEME MALZEMELERİ

VI.4. BELGELERE GÖRE ONARIMDA GÖREV ALAN MESLEK ERBÂBI

VI.5.1. USTALAR

VI.5.2. İŞÇİ GRUPLARI

VI.5. BELGELERDE Kİ ÖLÇÜ BİRİMLERİ

VI.5.1. UZUNLUK ÖLÇÜLERİ

VI.5.2. AĞIRLIK ÖLÇÜLERİ

VI.6. BELGELERDE ÖDEMELERİN YAPILIŞ TARZI

VI.7. BELGELERE GÖRE ONARIM YOĞUNLUĞU

VII. LÜGATCE

VIII. BİBLİYOGRAFYA

I. GİRİŞ

Türk Medeniyet tarihinde Osmanlı mimarisi kendisine has karakteri ve değerleriyle başlı başına bir araştırma konusudur. Ayak bastığı her yerde iz bırakmış olan Osmanlı İmparatorluğu, kendisine miras kalmış olan gelenekleri geliştirmek suretiyle devam ettirmiş ve bu uğurda başta câmi ve mescidlerden oluşmak üzere dini, askeri ve sivil yapılardan ibaret ortaya değişik birtakım eserler koymuştur.

Türk İmar Tarih'inde inşâi hareketler kadar restorasyon faaliyetlerinin de üzerinde önemle durulması gerekir. Teze konu olan İstanbul Câmi ve Türbeleri'nin bir kısmı devlet ileri gelenleri tarafından yaptırıldıktan sonra vakfedilmiştir. Vakıfların hemen her çeşidi, bir toplumun hayır ve sevab işlerine ait inançlarını aksettirmekle kalmayıp, çok defa dönemlerinin ekonomik şartlarını, sosyal ilişkiler düzeninin özelliklerini, gelenek ve göreneklerini, aile yapılarını belli eden tarih kaynakları olarak büyük değer taşırlar. İstanbul'da ilk zamanlarda müslüman mahallerinin oluşturulmasında bir toplanma merkezi vazifesi görmüş olan câmi ve mescidlerden bir çoğunun kurucuları İstanbul'a göç ettirilmiş olan zengin iş adamları olmalıdır. Zaman zaman meydana gelen yangınlarda veya zelzelelerden sonra hasar gören yapılar ya ta'mîr ettirilmiş yada yeniden yaptırılarak ihya edilmiştir.

Diğer uluslarda olduğu gibi Türkler de yurt tuttıkları bütün ülke ve beldelerde ve özellikle Anadolu'da tabii ve beşeri bir takım afetler sonunda harabeye yüz tutan eski ve yeni birçok çeşitli binalar ve abideleri ta'mîr ve ihya etmekten uzak durmamışlardır. Bunun Anadolu'daki izlerini Selçuklularda, Anadolu Beylikleri'nde görebiliriz. Osmanlılar döneminde ise kendi inşâ ettikleri mimâri eserler yanında kendilerinden önce yapılmış olan eserlerin harap olanlarını ta'mîre ve mevcut olanları ise korumaya özen göstermişlerdir.

İmparatorluğun başkentinde meydana gelen bu hadiseler devrin tarihçileri ve resmi görevliler tarafından kaydedilmiştir. Yangın ve depremlerden sonra hasar

gören veya yıkılan c mi ve mescidlerin veya türbelerin hemen bir listesi  karılarak devlet tarafından ta'mir edilmeleri emri verilmiştir. Ta'mir edilemeyecek durumda olan yapıların yenilerinin yapılmasını yada ta'mir edilmesini devlet erk nı ve zengin şahıslar üzerlerine almışlardır. Osmanlı abidelerinin yapılışından çok teccid ve koruma işlerinin bugünkü anladığımız anlamda yani san'atca ta'mir şeklinde olup olmadığı meselesi henüz bütün açıklığıyla ortaya  kmış sayılamaz. Eldeki mevcut belgelerin sayısı zamanla arttıka ilerde belki bu yolda kesin sonuçlara erişmek mümkün olacaktır. Bugünkü araştırmalar ise bunun bir ta'mir şeklinde olduğunu göstermektedir.

Osmanlı mimarisiyle ilgili araştırmalarda kullanmadığımız veya kullanamadığımız tarihsel bilgi ve kaynaklarımızın yoğunluğu, gerçekten şaşırtıcı boyutlardadır. Bu yüzden Osmanlı dönemi mimarisi için genel hükümlerde bulunabilmek, ayrıca sağlıklı restorasyon ve koruma uygulamaları yapabilmek, öncelikle tarih  kaynakların biliniyor ve kullanılıyor olmasıyla mümkündür.

Günümüzde Osmanlı dönemi yapılarının çoğu malzeme, teknik ve estetik ayrıntıları içeren bilgilerle tanınmış ve tanıtılmış değildirler. Hatta araştırmacıların bir bölümü, tarihsel kaynaklardaki verilerin yapım düzenini açıklamaktan uzak oldukları görüşündedirler. Çoğunlukla masraf listeleri ile işçi ya da malzeme sağlanması ile malzeme niteliğine yönelik arşiv belgelerinin, geleneksel teknik ve uygulama yöntemlerini anlatan nesir bölümleri oldukça azdır. Övgü dolu hitab ve dua kısımlarının dışında kalan anlatımlar, genellikle teknik bilgisi olmayan bir k tibin kendince önemli g rd ğu konulardır. Arşiv belgelerindeki çeşitli metinleri, bilimsel bir şekilde değerlendirdiğimiz zaman, mimarlık ve sanat tarihimiz açısından, yapıların keşf ve ta'mir süreleri ile aşamalarının belirlenmesi, tarihlendirilmesi, dönemin yapı malzemeleri türleri, boyutları, satış birimleri, fiyatları, gerekli malzeme kaynaklarının imparatorluğun sınırları içindeki hangi bölgelerden sağlandığı, tamir ve keşf sırasında kullanılan malzeme miktarları ve nakliye giderleri, malzemelerin satın alınması ve işlenmesi giderleri, yapının ta'miri sırasında kullanılan araç ve gereç türleri, fiyatları, çalışan işçi grupları, görevleri, gündelik ücretleri, tamir tın maliyeti ve mali kaynakları, dönemin  l  sitemleri gibi konuları aydınlayabilecek çok önemli bilgiler içerdiklerini görmekteyiz.

Osmanlı mimarisi ve mimarlarına ait yayınlanmış arşiv belgeleri arasında Mimar Sinan'la ilgili olan **Tezkiretü'l-Bünyân, Tezkiretü'lüEbniye, Tuhfetü'l-Mimarîn, Risaletü'l-Mimarîye, Adsız Risale, Selimiye Risalesi** gibi yazmalar, Zeki Sönmez'in **Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler ve Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisi'nde Sanatçılar** adlı eserlerinde değerlendirilmiştir. Lale Devri baş mimarı Kayserili **Mehmed Ağa Hayatı ve Yaptığı Eserler** ve mimari faaliyetleri hakkındaki kitap Muzaffer Erdoğan tarafından 1962 de yayınlanmıştır.

Osmanlı mimari tarihi hakkında yayınlanmış bazı kaynakların başında **Ahmet Refik Altınay**'ın kitapları gelmektedir: **Hicri Onuncu Asırda İstanbul Hayatı; Hicri Onbirinci Asırda İstanbul Hayatı; Hicri Onikinci Asırda İstanbul Hayatı; Hicri Onüçüncü Asırda İstanbul Hayatı, Türk Mimarları; Türkiye Madenleri** gibi kitaplarında arşiv belgelerinden verilen örneklerin yanısıra mimarlıkla ilgili önemli bilgiler vardır. Bu konunun devamı olarak **Robert Mantran**'ın **17.Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul** (Çev.Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan) adlı eserini gösterebiliriz.

Rıfki Melûl Meriç tarafından yayınlanan ve **II.Bayezid Câmii Mimarı** adlı makalede, câminin yapılışı sırasında görev alan mimarlar, sanatçı grupları, kullanılan malzemeler ve tefriş malzemeleri hakkında önemli bilgiler verilmektedir. **Tahsin Öz, Orhan Şaik Gökyay ve Muzaffer Erdoğan**'ın **Risale-i Mimariye ve Mimar Mehmed Ağa** hakkındaki makalelerini de özellikle belirtmek gerekir.

İnşaat Defterleri arasında ise, bugüne kadar ancak birkaç yapıya ait olan yayınlanmış kaynaklardan istifade etmek mümkündür. Bu sahadaki en önemli örnek **Ömer Lütfi Barkan**'ın **Süleymaniye Câmii ve İmareti İnşaat Defterleri**'dir. Yine bu yayına ek olarak **Tanju Cantay**'ın **XVI.ve XVII.Yüzyıllarda Süleymaniye Câmii ve Bağlı Yapıları** adlı eser zikredilebilir. **Zeynep Nayır** tarafından yayınlanan **Sultanahmet Külliyesi** hakkındaki çalışmada, işçiler, malzeme ve ölçüler konusunda kaynak olarak kullanılan **İcmal Defterleri**'nden başka arşivdeki diğer defterler ve belgelerden de yararlanılmıştır.

Onsekizinci yüzyılın mimari eserleri hakkında kullanılan iki önemli kaynak, Nuru Osmaniye ve Ayazma Câmii ile ilgili yayınlardır. Nuru Osmaniye Câmii hakkında 1918'de T.O.E.M.'da yayınlanan makale C.E.Arseven ve Doğan Kuban tarafından gözden geçirildikten sonra 1986'da Pia Hochhut tarafından hazırlanan "Die Moschee Nûruosmâniye in İstanbul" adlı kitapta daha etraflı bilgi bulmak mümkündür. Ayazma Câmii İnşaat Defterleri, Neslihan Sönmez tarafından Doçentlik tezi olarak hazırlanmıştır. Yine Neslihan Sönmez'in hazırladığı "Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü" elimizin altında bulunması gereken önemli kaynaklardan biridir. Ayrıca mimariyle doğrudan ilgili olmamasına rağmen bazı önemli yayınlar da vardır. Bunlardan biri: İstanbul'da serbest piyasada satılan inşaat malzemelerinin adları, türleri ve fiyatlarını içeren bilgileri Mubahat Kütükoğlu'nun 1640 Tarihli Narh Defterleri'ni konu alan eserinde bulabiliriz. Yine doğrudan mimari ile ilgili olmasa da Ö. L. Barkan ve E. Hakkı Ayverdi'nin birlikte hazırladıkları İstanbul Vakıfları Tahrir Defterleri'nde büyük sultan ve vezir vakıfları olan mimari eserlerin yapıldığı dönem, vakıfları, geçirdiği yangın ve doğal afetler gibi özelliklerini, Mustafa Cezar'ın XV İle XX.Yüzyıl Arasında İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler konulu hacimli makalesinden, muhtelif zamanlarda vuku bulan zelzele ve yangınlar sonucu hangi semtte câmi, türbe veya dükkân ya da evlerin hasar gördüğünü, daha sonra girilen tamir faaliyetlerini ve inşaatlarda kullanılacak malzemeler için çıkarılan buyrukları öğrenebilmekteyiz.

Ayrıca, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Süleymaniye Kütüphanesi'nde doğrudan mimarlık tarihiyle ilgili konuları kapsayan hepsi de yazma eser olan inşaat, masraf, keşif ve tamirat defterleri bulunmaktadır. T.C.Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Mühimme Defterleri, Şikâyet, Ahkâm ve Tapu Defterleri'nin yanı sıra Evkaf Defterleri, Baş Muhasebe Kalemi Defterleri, İnşaat Defterleri, Tamirat Defterleri, Keşf Defterleri, Keşf ve Tamirat Defterleri, Malzeme-I İnşaiye Defterleri, Masraf Defterleri, Amele Ücretleri Defterleri, Hatt-ı Hümayunlar, Bâb-ı âli Evrak Odası Sadaret Belgeleri, Evkaf İradeleri, Dahiliye İradeleri v.d.gibi çok sayıda mimarlık tarihimiz açısından birinci elden kaynaklar mevcuttur. Belge ve defterlerin sayılarının

çokluğu yanında, siyakat, divani,divani kırması gibi zor okunan yazı türleriyle yazılmış olmaları da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Câmi ve Türbe ta'mîratıyla ilgili olan belgelerin çok oluşu ve bunların hepsinin belirli bir sürede çözülmesi zorunlu olduğu için tez danışmanımızın da önerisiyle tez konusunu Sultan, Vâlide Sultân, Sultân Zevceleri , Kızları, Şehzâdeleri ile Sadrâzamların yaptırdıkları Câmiler ve gömüldükleri türbelerle bir sınırlandırmaya gitmek zorunda kaldık.

Câmi ve Türbe ta'mîratıyla ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler eldeki yeni harfli kataloglardan mümkün olduğunca tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında yaz ayları boyunca arşivde yaptığımız araştırmalar sonucu bulduğumuz belgelerin , arşiv kurumunun imkânları el verdiği ölçüde , fotokopileri alınabilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki defterlerin okuyucuya gerekli olan sayfalarının 1/3 ünü vermeleri, kaynakların tam olarak alınmasını güçleştirmiştir.

Tez konusu ile ilgili incelenen belge ve defterlerde, dikkatimizi çeken bir husus da son dönemlerde yani XIX ve XX. Yüzyıllarda inşâ edilen Câmi ve Türbeler'in daha çok ta'mîr gördüklerinin tespit edilmiş olduğudur. Bunun yanısıra Ayasofya Câmii ve zelzeleden etkilenerak yeniden yapılan klâsik dönem camilerinden örneğin Fâtih Câmii, Dâvud Paşa Câmii gibi yapıların da sürekli olarak ta'mîrata ihtiyac duyduğu görülmektedir.

Ayasofya Câmii'nin Osmanlı Devleti ve toplumu için özel bir yeri olduğu görülmektedir. Yapı, her ne zaman ta'mîre ihtiyac gösterse ta'mîr edilecek yerlerin ayrıntılı bir şekilde iradelerde rapor halinde sunulduğu görülmektedir. Örneğin H.1265 Tarihli Dâhiliye İradesinde yapılacak ta'mîratın özellikleri ve kaç mal olacağı belirtilmekte, H.1312 tarihli Evkaf İradesi'nde yine camide gerekli olan ta'mîr için tespit edilen hususlar madde madde belirtilmektedir. Ayrıca, arşiv tespit çalışmalarımız sırasında belgenin arkasına iliştilmiş olarak bulduğumuz orijinal fransızca rapor E.Ü.Yabancı Diller Bölümü Fransızca ve Almanca'dan sorumlu Bölüm Başkan Yardımcısı Sayın Kemal Boz tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir(Bak : Ayasofya Câmii,İ.E.1312.B.11)..

Tez konumuzla ilgili olarak bu kaynaklara ek olarak, c milerin mimari özellikleri hakkında bilgi verirken, Hafız Hüseyin Ayvansaray 'nin **Hadikatü'I-Cevami**, E.Hakkı Ayverdi'nin **Osmanlı Mimarisi'nin İlk Devri**, **Osmanlı Mimarisi'nde  elebi ve II.Sultan Murad Devri**, **Osmanlı Mimarisi'nde Fatih Devri**, III, IV, Oktay Aslanapa'nın **Türk Sanatı**, **Osmanlı Devri Mimarisi**, Tahsin  z' n **İstanbul Camileri I-II**, Yüksel Yoldaş Demircanlı'nın **İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Hakkı  nkal'ın, **Osmanlı Hanedan Türbeleri**, **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Orhan Cezmi Tuncer'in **Anadolu Kümbetleri I-III**, özellikle belgelerin oz m  sırasında Mübahat Kütükoğlu'nun **Osmanlı Belgeleri'nin Dili**, Derviş Günday'ın **Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve  zellikleri**, **Divan Rakkamları** gibi kitaplar temel kaynak olarak kullanılmışlardır.

Tez konusu içerisinde yer alan c mi ve türbe gibi yapıların hepsi İstanbul'da inş  edilmiş olduğu için bu Őhrin çok kısa olarak coğrafi durumu ve tarihçesi hakkında bilgi verme ihtiyacı hissedilmiştir. Yapılar hakkındaki bilgiler bu konuda yayımlanmış kaynaklara büyük ölçüde bağlı kalınarak aktarılmıştır. C mi ve türbe mimarisinin gelişimini anlatan bölümde, c mi ve türbe tamir tını içeren belgeler incelenmeden önce "c mi" ve "türbe" kavramlarının tanımı yapılmış, sonra bu yapılarda yer alan bölümler hakkında kısa bilgiler verilmiştir.   nc  kısımda önce Osmanlı c mi mimarisinin daha sonra türbe mimarisinin gelişimi ana hatlarıyla özetlenmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan belge ve defterlerle ilgili olarak ön bilgiler aktarıldıktan sonra, Osmanlı Haned nı, Sadr zam ve ileri gelen Şahısların yaptırdıkları c mi ve türbelerin tamir tiyle al kalı defter ve belgelerin listesi tarih sırasına göre verilmiştir. Bundan maksat ileride bu konuda araştırma yapacak olan bilim adamlarına toplu bir liste vererek kolaylık sağlamaktır.

Katalog kısmında, c mi ve türbeler, inş  edildikleri tarihlere göre tasnif edilmişlerdir. C milerin tasnifinde önce Osmanlı Haned nının yaptırdığı daha sonra da sadr zam ve ileri gelen Şahısların yaptırdıkları eserler kendi ilerinde tarih sırasına konulmuşlardır. Araştırma kaynaklarında inş  tarihi tespit edilemeyen yapılar, yüzyıl olarak değerlendirilerek sıraya il ve edilmiştir. Katalog

kısının baş tarafında verilen ve tez konusunu teşkil eden câmi ve türbe tamirâtı ile ilgili belgelerin listesinde, aynı belge içerisinde zikredilen yapıların ortak metinleri sadece bir yapı için gösterilmiştir. Diğerlerinde ise ortak metne atıf yapılmıştır.

Belgelerin okunması ve yeni harflere çevrilmesi sırasında mümkün olduğu kadar transkripsiyon kurallarına dikkat edilmiştir. Değerlendirme ve sonuç kısmında ise belgeler özelliklerine göre tasnif edilerek, ortak veya farklı yönlerinin kıyaslanmasına çalışılmıştır.

Hazırlanan tez, incelenen defter ve belgelerdeki önemli gördüğümüz bazı kavramların açıklandığı lügatçe kısmından sonra gelen Bibliyografya ile bitmektedir.

II. İSTANBUL'UN COĞRAFİ DURUMU VE TÂRİHÇESİ

Birçok bakımdan Türkiye'nin en önemli şehri olan İstanbul, yerküre üzerindeki yeri açısından da şüphesiz dünyanın önemli noktalarından biridir.

İlin Karadeniz'i, Marmara Denizi'yle birleştirirken, Asya Kıtası'yla Avrupa Kıtası'nı birbirinden ayıran, yeryüzünün önemli su yollarından biri olan İstanbul Boğazı'nın iki yakasında da toprakları vardır. Bu özelliğiyle İstanbul "iki kıtada toprakları olan kent" olarak da ün kazanmıştır.

28 01' ve 29 55' doğu boylamlarıyla 41 33' ve 40 28' kuzey enlemleri arasında kalan İstanbul, Marmara Bölgesi'nde il ve Türkiye'nin en büyük nüfusa sahip kentidir. Yüzölçümü 5.172 km²'dir. Doğusunda Kocaeli, güneyinde Bursa illeri ve Marmara Denizi, batısında Tekirdağ, kuzey batıda Kırklareli illeri, kuzeyinde Karadeniz ile çevrilidir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanarak Karadeniz ile Marmara Denizi'ni birleştiren İstanbul Boğazı, hem il topraklarını , hem de kenti Asya ve Avrupa yakası olmak üzere ikiye böler. Batıda il sınırlarına dayanan İstanbul metropoliten alanı, doğuda il sınırlarını aşarak idari bakımdan Kocaeli'ye bağlı Gebze'yi de içine alır⁽¹⁾.

İl toprakları genel olarak bir plato niteliğini taşır. Trakya ve Kocaeli dalgalı düzlüklerinin arasına sıkışmış olan bu plato, yüksek olmayan tepelerle hafifçe engebelenmiş, İstanbul Boğazına, Marmara'ya ve Karadeniz' dökülen akarsu vadileriyle parçalanmıştır.

Kaynaklarda "İstanbul" ismi coğrafi anlamda birbirinden oldukça farklı iki anlamda kullanılmaktadır. Dar anlamı ile, Karadeniz'i Marmara Denizi'ne birleştiren boğazın güneyinde ve Avrupa tarafında, boğaza açılan dar ve derin bir koyun(Haliç) güneyinde kalan küçük bir yarım ada üzerine yerleşmiş ve batıdan da surlar ile sınırlanmış şehri ifade eder. Geniş manasında ise , Boğaziçi'nin Rumeli ve Anadolu yakasında, Marmara kıyılarında ve iç kısımlarda önceleri boş bulunan sahalarla yayılmış ve önceleri şehirden tamâmen ayrı birer varlık teşkil eden köy, ka-

¹ - "İstanbul " maddesi, Aana Britanica, C:12, Ana Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 73.

saba ve şehirleri de içine almıştır. Hâlâ devam eden bu genişleme yüzünden, İstanbul'un bugünkü sahasını kesin bir sınır içine almak mümkün değildir. Bu geniş iskân sahası sınırları geçen asrın ikinci yarısında tesbit edilmiş olan İstanbul belediyesine ait sahaya tamâmiyle uymaz. Bu durumda İstanbul'un yayıldığı alanı, uç noktalarını ve kapladığı yüzeyini kabaca şu şekilde belirtmek mümkündür : Batı yönünde Büyük İstanbul, Küçükçekmece gölü kıyılarına dayanmış olup, bu civârda bir takım eski iskele nüveleri ve yeni kurulmuş mahalleler şehrin bir bölümünü oluşturmaktadır.

Büyük İstanbul Boğaziçi'nin karşılıklı kıyılarında Rumeli yakasında Yeni Mahalle'ye, Anadolu yakasında da Beykoz'a kadar uzanır. Bu mevkiilerin daha ötesinde, Rumeli ve Anadolu Kavakları da İstanbul'un mülhâkâtından sayılmaktadır.

Büyük İstanbul Anadolu kesiminde Çamlıca tepelerinden başlayarak, Ümraniye, Bulgurlu, Merdivenköyü, İç Erenköy'e kadar uzanır. Güney-doğu tarafında Kartal-Maltepe hattını takip eder. Hemen her yönde gelişme gösteren İstanbul'un devamlı iskân sahası, zirvesi kuzeyde (Yeni Mahalle) ve kaidesi güneyde (Küçükçekmece-Pendik) bulunan bir üçgen içine sığdırılabilir. Ancak Kızıl-Ada bu üçgenin dışında kalmaktadır⁽²⁾.

Roma(330-395), Bizans(395-1453) ve Osmanlı (1453-1922) İmparatorluklarına başkentlik yapan İstanbul'un adı, Osmanlı Devlet Arşivi(Hazîne-i Evrâk) belgelerinde Âsitâne, Âsitâne-i Saâdet, Âsitâne-i Âliyye, Belde-i Tayyibe, Dâr-ı Saâdet, Dâr'üs-Saltana, Dâr'üs-Saltanat'il-Âliye, Dâr'üs-Saltanat-üs-Seniyye, Dar'ül-Hilâfe, Derâilye, Der-i Devlet, Der-i Saâdet, Dersaâdet, Kostantiniyye, Kostantiniyye-i Mahrûsi şeklinde tesbit edilmiştir.

Plinius'a göre İstanbul şehrinin bilinen en eski adı "Lygos"tur. İ.Ö.660'ta kurulan Byzantion Kenti'nin adı ise koloni kurucusu,Trak kökenli Byzas'a dayanmaktadır. Bugünkü Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yerde bir şehir kuran Megara kralı Byzas(Vizas)'ın adına izafeten bu adı almıştır. İstanbul'un ilk ahalisi Balkan yarı-

² - "İstanbul" maddesi; İslâm Ans., C:5/2.,s.

madasının doğusunda yaşayan Traklar idi. Frigyalılar ve Misyalılar ise , Anadolu topraklarında yaşıyorlardı ⁽³⁾.

Ulaşım ve savunma açısından üstün bir konumdaki Byzantion, İ.Ö.V.yüzyılda , parası Yunan kolonilerinde geçen bağımsız bir ticaret kentiydi. İ.Ö. 513'te Persler'in eline geçen kent, İ.Ö.476-475'te Delos Birliği'ne katılmıştır. İ.Ö. 405'te de Satrapların eline geçmiştir. İ.Ö.318'de İskender'in komutanlarından Antigonos, Byzantionu almıştır. Bu dönemde şehir başlıca ticaret merkezlerinden biri olur.

Byzantion, İ.Ö.280'de batıdan gelen Galatların akınına uğradı. Çok eskiden yöreye gelerek yerleşmiş olan Trakya kökenli Bithynialılar İ.Ö.280'de İstanbul Boğazı ile Sakarya arasındaki alanda bir krallık kurarlar. Bu dönemde Makedonyalıların saldırısına uğrayan Byzantion, saldırıyla karşılaşan öteki kentlerle birlikte Roma'nın korumasını ister. Daha sonra İ.Ö.74'te Bithynia kralı IV .Nikomedes vasiyet yoluyla ülkesini Roma'ya bırakınca, Byzantion tümüyle Roma'ya bağlanmıştır.

İ.S. 330'da Roma İmparatoru I.Constantinus(Büyük), kenti başkent ilân edince , kentin ismi Konstantinopolis olarak değiştirilmiştir. Hristiyanlığı kabul eden bu imparator döneminde şehir, hristiyanlığın en önemli kültür ve san'at, zamân zamân da en önemli siyasî ve ekonomik merkezi durumuna gelmiştir..

İ.S. 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra Konstantinopolis, Doğu Roma İmparatorluğu olarak da bilinen Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur. Şehir, 440'ta Hunlar'ın saldırısına uğrar. İ.S. V. ve VI. yüzyıllar siyasî kargaşalar, ayaklanmalar, iç savaşlar ile geçer. VII. yüzyılda Sasânîler ve Avarlar, VIII.yüzyılda Bulgarlar ve Araplar, IX.yüzyılda da Ruslar ve Bulgarlar Konstantinopolis'e birçok kez saldırdıkları halde, kenti ele geçirememişlerdir.

Konstantinopolis'in , 1204'de Haçlılar tarafından işgal edilerek büyük ölçüde tahrib edildiği görülür. Kent, 1261'e kadar Lâtin İmparatorluğu'nun merkezi olmuştur. Haçlı seferleri sırasında oluşan yeni ticarî ilişkiler ve buna bağlı olarak ticaret yollarının

³ - "İstanbul" maddesi, Yurt Ans.,C.5.,s.3797.,ayr.bkz.,Pars Tuğlacı; Osmanlı Şehirleri, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, s.150.

değişmesi Konstantinopolis'i Bizans'ın merkezi olmaktan çıkarır. XIV.yüzyılda Konstantinopolis surlarla çevrili , tarımsal üretime dayalı bir yapı içinde gitgide çökmeye yüz tutar.

Osmanlılar Konstantinopolis'i ilk kez Yıldırım Bâyezîd döneminde(1389-1402) kuşattılar. Yıldırım Bâyezîd'in 1391'deki ve sonraki kuşatma teşebbüsleri ile II. Murad'ın 1422'deki kuşatmaları başarısız olmuştur. Konstantinopolis'i 1453'de fethederek Osmanlı topraklarına katan II.Mehmed'e, bu yüzden Fâtih ünvanı verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin başkenti Edirne'den Konstantinopolis 'e taşınmasıyla yeni bir dönem başlar. I.Selim (Yavuz) Mısır Seferi'nden (1517) dönüşünde kutsal emânetleri getirerek halife ünvanını alınca, kent başkent olmanın yanında halifeliğin merkezi olma işlevini de üstlenmiştir⁽⁴⁾.

İstanbul, Osmanlı egemenliği altında uzun bir barış dönemi geçirmiştir. Bu süreç içersinde XIX.yüzyıla kadar yaşanan olaylardan en önemlileri 1589, 1593,1622, 1656 ve 1730 yıllarındaki yeniçeri ayaklanmaları, çeşitli İstanbul yangınları ve büyük yıkımlara yol açan İstanbul depremleridir.

XIX.yüzyıl ile XX.yüzyıl başları Osmanlı Devleti'nin en çalkantılı dönemleri olmuştur. Ekonomik durgunluğun ve art arda yenilgilerle sonuçlanan savaşların yarattığı çöküş, İstanbul şehrini gerek siyasi gerek ekonomik bakımdan doğrudan etkilemiştir. 1839'da Tanzimat Fermânı'nın, 1876'da I.Meşrutiyet'in, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânı, 1909'da yaşanan 31 Mart Olayı ve Hareket Ordusunun II. Abdülhamit'i tahtan indirmesi, 1912'de başlayan Balkan Savaşları'nda Bulgarlar'ın Çatalca'ya kadar ilerlemesi ve ardından I.Dünya Savaşı'nın başlaması bu dönemin en önemli olayları olarak târihte yer almıştır.

Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) imzalanmasından sonra parçalanmış Osmanlı Devleti'nin her bakımdan bütün yükünü başkent İstanbul'a çekmiştir. Kent, Anadolu'da başlayan örgütlenme ve direnişin resmen dışında kalmasına rağmen , dönemin bütün kargaşalarını yaşamıştır.

⁴- "İstanbul" maddesi; Ana Braitanica, C.12., s.78.

İstanbul 15-16 Mart 1920'de İtilâf devletleri tarafından fiilen işgal edilince Hey'et-i Mebusan kapatılır. 23 Nisân 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin(TBMM) kurulması, sarayı ve bir anlamda İstanbul'u boşlukta bırakır. TBMM 1 Kasım 1922'de saltanat ve hilâfetin son bulduğunu ve TBMM Hükümeti'nin kurulduğunu ilân ettikten sonra, İstanbul'un TBMM Hükümeti'nin denetimine geçtiğini gören son Osmanlı pâdişâhı VI.Mehmed(Vahideddin), 17 Kasım 1922'de İstanbul'u terk eder. Ekim 1923'te Türk birliklerinin kente girmesiyle İstanbul işgalden kurtulur. 13 Ekim 1923'te Ankara başkent ilân edilir ve İstanbul yüzyıllardır sürdürdüğü başkentlik işlevini yitirir. 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılmasıyla da halifelik merkezi olmaktan çıkmıştır⁽⁵⁾.

⁵ - "İstanbul" maddesi; Ana Britanica, C.12., s.79.

III. CÂMÎ ve TÜRBE MİMÂRİSİ'NİN GELİŞİMİ HAKKINDA KISA BİLGİ

III.1. OSMANLI CÂMÎ MİMÂRİSİNİN GELİŞİMİ

Günümüzde de dinî ve sosyokültürel çevrenin toplumsal eylemlerinden biri olan ibâdet etmenin önemli bir ögesi olan câmi yapısını daha iyi anlamak için, câmi ve ilgili terimleri tanımlamak gereklidir. Mescid kelimesi Arapçada secde edilen, baş koyulan yer anlamındadır . İslâm târihinde ilk câmiler, mescid adıyla anılmışlardır. Câmiler, başlangıçta yeni müslüman toplumunun bütün sosyal faaliyetlerine cevap veren yapılarıdır. Bu sebeple de, daha sonraki devirlerde çevrelerinde çeşitli işlevleri gören yapıların toplandığı külliyelerin merkezi haline gelmişlerdir.

Câmi kelimesi, bir araya gelmek, toplanmak manasına gelen “cem” kökünden türemiştir. Yine bu kelimedenden türeyen “Cemâat” kelimesi çoğul anlamda toplananlar demektir. Cuma namâzının toplu olarak kılınması esas olduğu için “Câmi” daha çok Cuma namâzı kılınan mescid anlamına gelir. Bu yüzden de câmiler, “Mescid-ül-Cum’a” veya “Büyük Mescid” adını almışlardır. Cuma mescidlerinde hutbe okunduğu için onlara “ Mescid-ül-hutbe” adı da verilir.. Hutbe bir minbere çıkılarak okunduğu için Cuma namâzı kılınan câmilerin minberleri olur. Ancak küçük mescidlerin minberi bulunmaz⁽⁶⁾.

İslâm mimarisinin en önemli yapıları arasında câmiler gelir . İslâmiyetin ilk yıllarında müslümanlar bir avlunun sonunda desteklere oturan düz bir damdan ibâret kapalı bir mekânda ibadet ediyorlardı. İslâmiyet genişleyip, yayıldıkça bu basit mimârî yapı tarzı, daha sağlam malzemelerden yapılmak sûretiyle sürdürülmüştür. Mihrap önündeki küçük bölüm aynı zamanda imam olan halifeye ayrılmıştı. Maksûre adı verilen bu bölüm, câmiin diğer kısımlarından biraz daha özenli yapılmıştır⁽⁷⁾.

İslâmiyet doğuya yayılıp Türk dünyâsına da girdiğinde bu mimârî geleneğe bağlı kalınmıştır. Daha sonraları Türklerle birlikte yavaş yavaş bu erken İslâmî basit mimârîye

⁶ - Doğan Kuban; 100 Soruda Türkiye Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1988⁵, s.190.

Asya'nın bâzı yapı unsurlarından, "eyvan" ve "kubbe" nin mimari eserlerde kaynaştırıldığı görülür. Bu iki ögenin İslâm-Türk sanatının Asya'da yayıldığı yerlerdeki cami, medrese ve türbe mimarilerinde bolca kullanıldığı görülür. Türkler, zamanla Anadolu'ya girip yerleştikçe İslâm mimârisi geleneklerine uygun eserler yapmaya başladılar. Anadolu'da hakimiyetleri altına aldıkları şehirlerde inşâ ettikleri câmilerde kubbe ve eyvanı geniş ölçüde kullandıkları için Anadolu Selçuklu sanatı, bu esaslar içinde gelişmiş ve eserler vermiştir. XIV.yy.dan itibaren kendisini göstermeye başlayan Osmanlı medeniyeti ve mimarisi, özünü Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi eserlerinden almakla beraber, gittikçe gelişerek zaman içinde yeni görünümlere ulaşmıştır⁽⁸⁾.

Osmanlılar devrinde padişâh ve yakınları tarafından yaptırılan büyük câmilere "Selâtin Câmileri", Sadrâzamlar ve diğer devlet erkân-ı devlet tarafından inşâ ettirilen orta büyüklükteki câmilere , câmiyi yaptıran kişiye izâfeten sadece câmi, küçük boyutta olanlara da mescid denilmiştir⁽⁹⁾.

Gelişmiş bir Osmanlı Câmii'nde namâz kılınan kapalı câmi hacmine "Sahn, Sahn ya da Haremsaray" denilirdi. Yanlarda ve giriş duvârında bulunan, bazan hafif yüksek sekiler "Sofa" olarak adlandırılır. Kible yönünü gösteren mihrâbın önündeki yüksekliğe de seki denir. Cuma câmilerinde kadınlara ayrılan yerlere "Kadınlar Mahfili", pâdişâh için ayrılan özel bölümlere "Hünkâr Mahfili" denilir. Hünkâr mahfili genellikle ayrı girişi olan ve câmi döşemesinden yuksekte ve câmi içinden görülemeyecek şekilde kafesle ayrılmış özel namâz yeridir. Büyük câmilerde müezzinlerin üzerine çıktığı ve oradan imâmın tekbîrlerini tekrârladıkları "Müezzin Mahfili" vardır⁽¹⁰⁾.

Câmiin "Son Cemâat yeri" olarak adlandırılan ve çoğunlukla revaklı olan giriş kısmında, namâza geç kalanlar namâz kılar. Buradakilere imâmın tekbîrini duyurmak için "Mükebbire" denilen küçük balkonlar bulunur. Son cemâat yeri, büyük câmilerde revaklarla çevrili bir avlunun kible yönünü teşkil eder. "Harem" veya "Harîm"

⁷ - Semavi Eyice ; "Osmanlı Devri Türk Mimarisi", Osmanlı, C:10, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 1999, s.85.

⁸ - Semavi Eyice; "Osmanlı Devri Türk Mimarisi", s.85.

⁹ - Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt; "Câmi" mad., İslâm Ans., C:7., T.D.V. Yay., İstanbul 1993, s.47.

¹⁰ - Doğan Kuban ; 100 Soruda Türkiye San'atı Târihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1988., s.190.

kelimesi, câmiin revaklarla çevrili iç avlusu için de kullanılır. Avlu ortasında ibadet edenlerin abdest alması için bir “Şadırvan” bulunur. Sahn ve iç avlu , câmi yapısının esâsını teşkil ederler. Bunların etrâfında yine duvârlarla çevrili bir dış avlu vardır. Namâz ile ilgili olarak câmide bulunan diğer önemli elemanlar “Mihrâb” , “Minber” ve “Minâre” dir. Minârenin kaidesine “Kürsü” , kürsü ile asıl “Gövde” arasındaki geçit parçasına “pabuç” , ezân okunan balkona “Şerefe” , onun üzerindeki daha ince gövdeye “petek” , konik örtüye “külâh” ve onu taçlandıran motife “Alem” adı verilir.

Câmiin avlusunda , cenâze için namâz kılınan yer olan “Musallâ” ve tabutların üzerine konduğu “musalla taşı” , helâlar, imâm , müezzin ve kayyimler için “Meşrûthâne” denilen odalar , bazan namâz saatlerinin doğru tespiti için , içinde birkaç saat bulunan bir “Muvakkithâne” vardır.

Câmilerin içinde çok eşyâ bulunmaz. Yerler genellikle taş kaplı olup bunun üzerine önce hasır, sonra halı ve kilimler serilidir. Câmiin bir köşesinde veya duvarı önüne yerleştirilmiş halde, halka vaaz vermek için vâizlerin çıktığı “Kürsü”ler vardır. Mihrâbın iki yanında bulunan büyük “Şamdan”lar, kubbelere asılan “Kandil”ler, ayakkabıları koymak için pabuçluklar, üzerinde Kur’an okumaya mahsûs “ Rahle ”ler câmi içinde bulunan diğer eşyâlardandır. Muvakkithâne olmayan câmilerde mihrâbın iki yanında büyük saatler bulunur⁽¹¹⁾

Osmanlı devri Türk mimârlık san’atı araştırmacılar tarafından çoğunlukla üç büyük bölümde incelenir: Birinci devre kuruluş ve ilk gelişme safhasıdır ve XIV. yüzyıldan XVI. yüzyılın başlarına kadar olan dönemi kapsar. İkinci dönem Türk san’atının klâsik çağı olarak nitelendirilir ve XVI. yüzyıl başlarından XVIII. Yüzyıl başlarına kadar olan süreci içine alır. Üçüncüsü ise Türk san’atında Avrupa’dan gelen Batı san’atı etkilerinin görüldüğü dönemdir. Bu devir, XVIII. Yüzyıl başlarından XIX. yüzyıl sonlarına kadar devam eder. Batı sanatının etkili olduğu dönemi kendi içinde daha küçük ara bölümlere ayırmak mümkündür: Türk san’atında Batı sanatının etkileri XVIII. yüzyılın başlarındaki bir geçiş safhasından (1703-1740) sonra, Türk Barok üslubu

¹¹ - Doğan Kuban ; 100 Soruda Türkiye San’atı Târîhi, Gerçek Yayınevi, İstanbul1988., s.191-192.

ile başlayarak XIX. yüzyıl içlerine kadar sürer (1740-1820). Bunun yanında Türk sanatı üzerinde Barok sanat hakimiyeti devam ederken XIX. yüzyıl başlarında Avrupa'da Neo-klâsik üslûb adı verilen san'at akımı, Türk sanatını etkisi altına almaya başlar. Neo-klâsik üslûb da 1820-1880 târihleri arasını kapsar. XIX.yüzyılın sonlarında ise, Batı te'sirli Türk san'atında belirli bir üslûba bağlı olmayan eklektik (karma) bir dönemin etkisi görülür⁽¹²⁾.

Osmanlı yapı sanatının hazırlık dönemi, Osmanlı medeniyetinin başlangıcından itibaren XV.yy.ortalarına kadar sürer. Bu döneme ait ilk eserler İznik şehrinde yapılmıştır.İlham kaynağı olarak Anadolu Selçukluları devrinde nadiren uygulanan tek kubbeli camiler örnek alınmıştır. Osmanlı mimarisinin kuruluş devresinde, eski geleneksel çok destekli ve düz damlı câmiler yerine, kalın payelerle ayrılan bölümleri olan ve her bir bölümün üstünün kubbe ile örtüldüğü câmi tipleri ortaya çıkmıştır. Bu yapı tipine, eski geleneklerin bir devamı olarak, kubbenin ortasına bir aydınlık feneri ve altına da bir şadırvan eklenmiştir.

Osmanlı mimârisinin kuruluş dönemi eserlerinde ve gelişme döneminin câmi mimârisinde değişik plân kuruluşları uygulanmıştır. İlk büyük kubbeli yapı olan Edirne Üç Şerefeli Câmii(1447), bu bakımdan büyük önem taşır.

Osmanlı mimarisinin kuruluş devresinde yapılan câmiler; tabhaneli câmiler, tek kubbeli câmiler ve çok kubbeli câmiler olarak üç bölümde incelenebilir.

Tabhâneli Câmiler; câmi ve tabhâne olarak inşâ edilen bileşik yapılardır. Tabhâneli câmi, dinî ve sosyal bir yapıdır. Bu tip câmilerin plân kuruluşu, Türk mimârisinin ilk dönemlerine uzanan ve ev, saray, ribat, medrese ve câmilerde kullanılan " dört eyvanlı avlu " plân kuruluşuna bağlanır⁽¹³⁾.

¹² - Semavi Eyice ; "XVIII.Yüzyılda Türk San'atı ve Türk Mimârisinde Avrupa Neo-Klâsik Üslûbu", San'at Târihi Yıllığı IX-X, San'at târihi Enstitüsü 1979-1980, İ.Ü.Ed.Fak.,Yay., İstanbul 1981,s.163-164.

¹³ - Tanju Cantay, " Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar Osmanlı San'atı " Mimârbaşı Koca Sinân, s.53-54.

Tabhâneli câmiler, yan hacimlerin birinci kubbeli bölüm (sofa) ile olan mü-nasebetlerine bağlı olarak; Birincisi Eyvanlı tabhaneli câmiler , Bursa Orhan Câmii (1340), Bursa Yeşil Câmii (1424, ki tabhâneli câmilerin en güzel örneğidir), Edirne Muradiye Câmii (1436), İkincisi de , Yan mekânları orta bölüme kapalı tabhâneli câmiler ki bunlara Bursa Timurtaş Câmii (1390), Milâs Firûz Bey Câmii (1396), E-dirne Gazi Mihâl Câmii (1422) örnek gösterilebilir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, tabhaneli câmilerin, belirli bir hiz-meti sağlamak, bir ihtiyâcı karşılamak amacıyla yaygın olarak inşâ edildiği görül-mektedir. XVI. yüzyılda Kanûnî Sultân Süleyman (1520-1566) döneminden sonra, bu tip yapıların yapımından vazgeçilmiştir. Buna değişen mimârî anlayış yanında, külli-yelerde inşâ edilen ayrı tabhâne binâları ile daha büyük hizmet veren ve geniş im-kânlar sağlayan yapılara yönelmesi sebep olmuştur. Klâsik Osmanlı mimarisinin ilk kez, tek kubbeli kübik tipi ve önceki ulu câmî örneklerinden iki üç misli boyuttaki abidevi eseri Edirne II.Bâyezîd Câmii (1488)'dir. İstanbul Bâyezîd Câmii(1505) ve İstanbul Sultân Selim Câmii (1522) de bu anlayışa göre inşâ edilmişlerdir⁽¹⁴⁾.

Tek kubbeli câmiler : Bu tip câmiler, kubbe örtülü, kare plânlı yapılar o-lup, önlerinde üç bölümlü bir son cemâat yeri vardır.Bu tip câmilerin en erken tâ-rihli örnekleri Bursa Alâeddin Câmii (1326) , İznik Hacı Özbek Câmii (1333-34)'dir. Kuruluş döneminin diğer en önemli eserleri de Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'nın inşâ ettirdiği İznik Yeşil Câmii (1378-1392) ile Yıldırım Bâyezid'in şehzâ-delğinde yapılmış olan Mudurnu Yıldırım Câmii (1382 dolayları)'dir.⁽¹⁵⁾.

Çok Kubbeli Câmiler, mimârî kuruluşları bakımından geniş bir ibadet alanı sağlayan fakat belirli bir mekân birliği yaratılmayan yapı tipidir.Bu yapılarda mekân pâyelerle eşit bölümlere ayrılmış olup her bölüm bir kubbe ile örtülmüştür. Yapı eksenî üzerindeki bir bölüm, aydınlık fenerli bir kubbe ve şadırvanla, avlu ge-leneğini devam ettirir. Bu gruba Yıldırım Bâyezid'in inşâ ettirdiği Bursa Ulu Câ-

¹⁴ - Tanju Cantay ; A.g.m., s. 55.

¹⁵ - Tanju Cantay ; a.g.m., s. 56

mi(1399-1400), Çelebî Sultân Mehmed döneminde bitirilen Edirne Eski Câmii (1414) örnek gösterilir.

İstanbul'un fethinden sonra, şehirde başlayan imar çalışmaları ve Anadolu'dan İstanbul'a getirilen halkın burada iskân edilmesi ile kısa sürede, dini ve sivil yapılar yükselmiş, yeni eğitim kurumları kurulmuştur. İstanbul gittikçe önem kazanan bir ticaret ve kültür merkezi haline gelmiştir. Böylece İstanbul, Fâtih Sultân Mehmed ile başlayan ve XVIII. Yüzyıl sonlarına kadar devam eden süreçte, Osmanlı Devleti'nin merkezî idâre kuruluşunda, Avrupa, Yakın Doğu, Mısır , Arabistan ve Kuzey Afrika ile ilgili önemli kararların alındığı bir "cihân devleti"nin başkenti olmuştur. İmparatorluğu idâre eden Sultânlar, hanedan üyeleri, devlet ricâli, İstanbul'un imarına, kültür ve san'at faaliyetlerine büyük önem vererek abidevî eserler inşâ etmişlerdir ⁽¹⁶⁾.

İstanbul'un fethinden, Mimâr Sinân'ın ilk eserlerini inşâ ettiği yıllara kadar uzanan devrede, câmiler yanında, medreseler, hamamlar, hanlar, türbeler, saraylar, kaleler, köprüler yeni tasarım anlayışları ile inşâ edilmiş, kurulan külliyelerle, şehircilik alanında yeni görüşler ortaya konmuştur. Bununla birlikte Kanûnî Sultân Süleyman'ın tahta geçişinden, 1539 yılına kadar uzayan sürede, 1522-1539 arasındaki onyediyılda, İstanbul'da önemli bir yapının inşâ edilmemesi, sanat tarihçileri tarafından dikkâti çeken bir husûs olarak vurgulanmaktadır. ⁽¹⁷⁾

Mimâr Sinân öncesinde inşâ edilen câmilerin plânı, orta alanı geniş boyutlu, parçasız tek bir hacim olup, yan alanların orta alanları daha belirgin kıldığı derinlik unsurları olarak inşâ edilmesine dayanır. Bu dönemde merkezî kubbeli olarak inşâ edilen câmilerin yanısıra, tabhaneli ve tabhaneli câmi özelliği gösteren câmiler, tek kubbeli câmiler, çok kubbeli câmiler ile çatı örtülü câmiler de inşâ edilmiştir .

¹⁶ - Tanju Cantay ; a.g.m., s.69.

¹⁷ - Tanju Cantay ; a.g.m., s.70.

Bu devirde İstanbul'da yapılan merkezî kubbeli câmilere eski Fâtih Câmiî (1463-1470), Mimârı Yakubşah bin Sultânşah olan II. Bâyezîd Câmiî (1501-1505)⁽¹⁸⁾, yine eski Eyüp Sultân Câmiî (1459) ve Şeyh Vefâ Câmiî (1476) ile Manisa Çeşnigîr Câmiî (1474), Sultân Câmiî (1523), Atina Fâtih Câmiî ve Diyarbakır Fâtih Paşa Câmiî(1516) örnek verilebilir.

Tabhaneli Câmi özelliği gösteren câmilere Edirne II.Bâyezîd Câmiî (1488), İstanbul II. Bâyezîd Câmiî, İstanbul Sultân Selim Câmiî (1522), Amasya II.Bâyezîd Câmiî (1486) ve Çemberlitaş Atîk Ali Paşa Câmiî (1496-97) misâl gösterilebilir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde yaygın olarak inşâ edilen Tabhaneli Câmiler ise, Afyon Gedik Ahmed Paşa Câmiî (1472 yılı dolayları), İstanbul Davud Paşa Câmiî, İnegöl İshak Paşa Câmiî(1484), İncik Hüseyin Paşa Câmiî (1495 yılı dolayları), Silivri Mehmed Paşa Câmiî(1530) ile İstanbul Mahmûd Paşa Câmiî (1463)'dir.

Tek Kubbeli Câmilere ise , Bursa Acem Reis Câmiî ile İstanbul Firûz Ağa Câmiî (1491) örnektir.

Çok kubbeli câmilere de Sofya Mahmûd Paşa Câmiî(1460), Alaşehir Şeyh Sinân Câmiî (1480) örnek verilebilir.

Çatı Örtülü Câmiler; iki sıra pencereli, taş-tuğla veya taş örgü yüksek duvârları ve derin son cemâat yerleri bulunan yapı tipidir. XVI. yüzyılda Mimâr Sinân'ın sakıflı câmiî ve mescitleri ile gelişmelerini sürdüren bu gruba Eğrikapı Yatağan Mescidi(1460) ve Çandarlı İbrâhim Paşa Câmiî(1494-95) misâl gösterilir⁽¹⁹⁾.

Araştırmacılar, Osmanlı Devleti'nin Yükselme devrine paralel olarak gelişen kültür ve sanatın doruk noktasına ulaştığı devreyi "Klâsik Dönem" olarak adlandırmaktadırlar. Bu dönem, Fâtih Sultân Mehmed(1451-1481), Yavuz Sultân Selim(1512-1520), Kanûnî Sultân Süleymân(1520-156), Sultân I.Ahmed(1603-1617 ve Sultân IV.Murâd(1623-1640) gibi güçlü padişâhlar ile sadrâzam Sokullu

¹⁸ - Rıfki Melûl Meriç ; "Bâyezîd Câmiî Mimârı, II.Sultân Bâyezîd Devri Mimârları İle Bazı Binaları, Bâyezîd İle Alâkahı Husûslar, San'atkârlar ve Eserleri", Yıllık Araştırmalar Dergisi II, Ankara Üni.İlah.Fak.Türk ve İslâm San.Tar.Ens., Ankara 1958, s.2-32.

¹⁹ - Tanju Cantay ; a.g.m., s.71-72.

Mehmed Paşa gibi devlet yönetiminde etkin ve yetkili görevlilerin yaşadığı bir sürece⁽²⁰⁾.

Klâsik Osmanlı mimarisini ortaya koyan mimarlar, farklı coğrafyalardaki kültür varlıklarının ötesinde, kendi birikimlerini de aşarak yeni bir üslup oluşturmuşlardır. Anıtsal boyuttaki mimari eserler çoğaldıkça, Osmanlı şehirlerinde kendine özgü mahalle dokusu, külliye veya diğer mimarî anıtlara göre şekillenmiştir.

Klâsik dönemde külliyelerin odak noktasını çoğunlukla câmiler oluşturur. Bu devirde mekân ve mimari açıdan en çok câmilere özen gösterildiği görülür.

Klâsik dönem Osmanlı câmilerinde meydan ve caddelere açılan abidevî boyutta cepheler yoktur. Câmiler, çok uzaktan dikkati çektikleri halde, karşıdan görülen ihtişamlı silüeti, mahalle içinde büyük bir avlu duvarıyla gizlenmiştir. Büyük külliyelerde revaklı bir iç avlu; iç avlusu olmayan câmilerde ise son cemaat yeri revakı bulunur. Çoğu taç kapı formundaki dış kapılarla iç avluya ve harim kısmına giriş sağlanmıştır. Genellikle selâtin câmilerinde görülen birden çok minare ve minarelerdeki şerefeler, câmilerin ihtişamını arttıran bir unsur olarak göze çarparlar⁽²¹⁾.

Külliyenin diğer yapıları olan medrese, dârüşşifâ, imâret, tabhâne, sıbyan mektebi, arasta, çarşı, meşrûta, muvakkithâne, çeşme ve sebil, dış avluda veya külliyenin çevresinde yer alır. Câmiin kible duvarı önünde, çoğunlukla bânisi ve ailesinin türbesinin bulunduğu hazîreler vardır. Helâlar ve gelen yolcuların barındığı kervansaraylar, ahırlar ve hamamlar külliyenin uzak bir köşesinde yapılmışlardır.

Klâsik dönemde yapılan câmilerin harim mekânını yatay doğrultuda genişletmekten çok, düşey doğrultuda bir bütün olarak ele alma çabası hakimdir. Büyük plânlı yapılarda kubbe ortada kare, altı veya sekizgen ayak ve kemerler üzerine oturtulmuştur. Diğer kısımlar kubbeye bağlı yarım ve çeyrek kubbelerle küçük köşe kubbelerinden meydana gelen bir örtü sistemiyle kapatılarak merkezî plân şemâsı

²⁰ - Abdüsselâm Uluçam, "Klâsik Dönem Osmanlı Mimarisi", Osmanlı, C:10, s.163.

²¹ - Abdüsselâm Uluçam ; A.g.m., s.167.

geliştirilmiştir. Bu örtü biçiminin İslâm sanatında yaygın olarak yalnız Osmanlı mimarisinde kullanıldığı görülür. ⁽²²⁾

Klâsik devirde, câmilerin dış mimarisinde kubbe aleminde biten kademeli ve piramidal bir şemaya bağlı olarak, ayak ve kemerler üzerine oturan merkezî kubbeli orta mekân formu ile de iç mimaride huzur veren sınırsız bir mekân etkisi sağlanmıştır⁽²³⁾.

Klâsik dönem mimari eserlerde alt yapı düz, örtü sistemi eğri hatlardan meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra, Batılılaşma dönemi eserlerinde Batı sanatının etkisi olarak, yapı elemanlarında eğrilme ve dalgalanmalar ortaya çıkmıştır. Osmanlı mimari eserlerinde dış örtüde en çok kubbe formu kullanıldığından, Osmanlı mimarisi “kubbe mimarisi” ile adetâ özdeşleşmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun kapsadığı saha içinde yaptırılan mimari eserlerde, mimarlar tarafından Anadolu’da bol bulunan malzeme olarak çoğunlukla taş tercih edilmiştir. Diğer malzemelerin de yerine göre belli ölçülerde kullanıldığı dikkati çeker. Câmi ve türbelerin cephelerinde kesme taş, medrese, imâret ve ticarî yapıların duvar örgüsünde ise taş ve tuğlanın birlikte kullanıldığı görülür. Duvar örgüsünde kullanılan blok kesme taşların birbirini demir kenedlerle tutturularak ve aralarına kurşun dökülerek sağlamlaştırıldıklarına dair bilgileri, Osmanlı arşiv kayıtlarında da bulmak mümkündür. Moloz ve tuğla örgülerde genel olarak Horasan harcı tercih edilmiştir. İç mimaride tuğladan yapılan kemerlerle, örtü sistemi beyaz kireç harcı ile boyanmıştır.

Osmanlı mimarisinin klâsik döneminde inşâ edilen eserlerin cepheleri, yapıların işlev ve niteliklerine göre farklı biçimlerde düzenlendikleri görülür. Bilhassa câmilerdeki cephe sistemi, merkezî plân şeması ve örtü sistemine bağlı olarak yatay ve düşey doğrultuda geliştirilmiştir. Geleneksel yapılarda örtüye kadar uzayan yalın cepheler, klâsik dönemin pek çok câmiinde kuzey cephede son cemaat yeri, doğu ve batı cephelerde revaklı avlularla kesilerek bölünmüştür. Örtü sisteminin ayak ve kemerler üzerine

²² - Abdüsselâm Uluçam ; A.g.m.,s.166.

²³ - Abdüsselâm Uluçam ; A.g.m., s.166.

yerleştirilmesi, duvarlarda, iç mekânın ferah bir şekilde aydınlatılmasına yarayan pek çok pencere açılmasını sağlamıştır⁽²⁴⁾.

Yapıların taçkapı, kapı ve pencere söveleri, kemerleri ve mihrap kısmı ya taştan yapılmış veya mermerle kaplanmıştır. Minberler, korkuluk şebekeleri, şadırvan ile sütunlarda İmparatorluğun muhtelif mermer ocaklarından çıkan değişik cins ve kalitede mermer kullanıldığı görülür. Mabedin kapı ve pencere çerçeveleri ile kanat veya kepenkleri, mahfil ve kürsüleri ağaç işçiliğini en güzel yansıtan ahşap malzemedir yapılmıştır⁽²⁵⁾.

Klâsik dönem mimari eserlerinde süslemenin gerek iç gerekse dış yüzeylerde dengeli, ağırbaşlı ve mimariyi gölgelemeyecek şekilde yapıldığı göze çarpar. Dış cephelerin ve minarelerin duvar örgüsünde kullanılan taş-tuğla veya iki renkli taşın karışımından oluşan, örneğin Süleymâniye ve Edirne Selimiye Câmii iç avlu kemerleri gibi, doğal süslemenin yanısıra, kemer ve açıklıkların sövelerinde süslemeye yönelik yine renkli taş ve mermer malzeme kullanılmıştır. Taçkapı, mihrap ve mihrabiye kavsaralarında, minare şerefe altlıklarında, bazı yapıların tromp veya pandantif geçişlerinde ve sütun başlıklarında mukarnaslı süslemeye yer verilmiştir.

Bu devirde câmi ve türbelerin iç mimarisinde dönem ve önemine göre, zeminde çoğu birinci pencere hizasına kadar olan duvar yüzeyleri, mihrap ve pencere alınlıkları devrinin en güzel çinileriyle kaplanmıştır. İç avlu revakları dahil örtü sistemi kısmen veya tamamen kalemişi süslemelerle bezenmiştir. Pencere alınlıkları ile merkezî kubbe göbeğindeki Kur'an'dan alınma kalemişi yazılar, devrin ünlü hatatları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Yapıların cephelerindeki üst sıralarla, örtüdeki pencerelerde alçı şebekelerle tutturulmuş değişik kompozisyonların işlendiği renkli camlar(vitray) yerleştirilmesi dönemin karakteristik özelliklerindedir⁽²⁶⁾.

²⁴ - Abdüsselâm Uluçam ; A.g.m., s.166.

²⁵ - Abdüsselâm Uluçam; Klâsik Dönem Osmanlı Mimarisi, s.167.

²⁶ - Abdüsselâm Uluçam; A.g.m., s.167-168.

XV. ve XVI. yy.in başlarında Osmanlı mimarisindeki yeni gelişme, Eski Fâtih Câmii şemasının bir adım daha ileri götürülerek çift yarım kubbeli hale getirildiği Bâyezid Câmiiinde ortaya konmuştur. Serbest ayaklar üzerine oturan ana kubbenin kuzey ve güney yönlerine aynı çapta iki yarım kubbe; diğer yanlara da dörder küçük kubbe yerleştirilerek daha dengeli bir plân ortaya konmuştur. Harimle bütünleşen şadırvanlı iç avlu, taçkapı, revak ve beden duvarlarındaki ölçülü yapı düzenleri ile klâsik üslûbun olgun bir örneğini oluşturmaktadır. Mimar Yakub Şah'ın bu yapıda uyguladığı yeni sistem O'nun Ayasofya'dan ilham aldığı düşüncesi yaratmıştır⁽²⁷⁾.

İstanbul'da kendi adını veren semtte yapılan Sultan Selim Külliyesi, bânisinin ölümü üzerine(1522), oğlu Kanûnî Sultân Süleymân tarafından tamamlanmış olup plân ve mimari bakımdan Edirne II.Bâyezid Câmiiini hatırlatır. Bu Câmî, tek kubbeli câmî geleneğini devam ettiren ancak mimarî gelişmeye yenilik getirmeyen bir yapı idi⁽²⁸⁾.

XVI.yüzyıl Türk mimarlığına damgasını vuran şüphesiz Mimar Sinan'dır. Bu usta kendinden önce yapılmış ve esasları sağlamca kurulmuş olan Türk yapı sanatını daha da ileriye götürüp geliştiren kişidir. Mimar Sinan, tezkerelerde kayıtlı 477 eserin sahibi ve tasarımcısı olarak geçmektedir⁽²⁹⁾. Mimar Sinan'ın İstanbul'da inşâ ettiği ilk eseri, Hürrem Sultân için yapılan Haseki Külliyesi(1538-1539)'dir⁽³⁰⁾. Üsküdar Mihrimâh Sultân Külliyesinden(1543-1547) sonra Kanûnî'nin oğlu Şehzâde Mehmed için yaptırdığı ve Sinan'ı "çıraklık eserim" dediği Şehzâde Külliyesi(1544-1548) Sinan'ın abidevî ve klâsik ölçülerde ele aldığı önemli yapılarıdır⁽³¹⁾. Bu câmî, İstanbul'da merkezî plânlı ibâdet salonunu ilk gerçekleştiren yapıdır. Bizans ve İran mimari sanatında görülen beş kubbeli sembolik şema bu kez, Şehzâde câmiiinde ortaya çıkmaktadır. Mimar Sinan bu câmide farklı bir yol izleyerek, merkezî kubbeyi yarım kubbelerle desteklemiştir. Sinan, Şehzâde Câmiiinin dış mimarisinde yan cephelere, giriş hizasında revaklar koyarak Bâyezid Câmii'nde gö-

²⁷ - Semavi Eyice ; "Klâsik Osmanlı Mimarisi", s.87.

²⁸ - Doğan Kuban; 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, s.172.

²⁹ - Doğan Kuban ; Sinan'ın Sanatı ve Selimiye,Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yay., İstanbul 1997, s.32.

³⁰ - Oktay Aslanapa ; Türk Sanatı El Kitabı ; İnkılâp kitabevi,İstanbul 1993, s.82.

³¹ - Abdüsselâm Uluçam; A.g.m., s.172.

rülen ağır kütle etkisini yumuşatmayı denemiştir. Kubbe etkilerini karşılayan ağırlık kulelerinin plastik karakteri, gövdesi kabartma süslerle bezeli dekoratif minareleri, etkili proporsiyonlarıyla yeni bir deneme olmasına rağmen, Şehzâde Câmii Osmanlı mimarisinin en güzel yapılarından biridir. Câminin çevresinde, medrese, imâret, tabhâne ve türbelerden meydana gelen bir külliye vardır⁽³²⁾.

Sinan'ın selâtin külliyesi arasında İstanbul'da Haliç'e hakim bir tepeyi taçlandıran Süleymâniye Câmii, Osmanlı yapı sanatının en başta gelen eserlerinden biri olarak kabul edilir. Bu yapı, mimarisiyle olduğu kadar inşâ edildiği yer ve şehrin topoğrafyasına uyumluluğu bakımından da dikkat çekicidir. Mimar Sinan bu câmiyi inşâ ederken dikkatli bir araştırmadan sonra eserini meydana getirmiştir. Şehrin Haliç tarafındaki görünümünde binanın buraya göre yerleştiriliş tarzı bu ince estetik hesaplanmış başlıca işaretleridir. Süleymâniye Câmii'nde Bayezid Câmii'ndeki iki yarım kubbenin desteklediği ana kubbe sistemi uygulanmış, dış cephele- rin kütleli yüzeyler olmasından kaçınılmıştır. Araştırmacılar Sinan'ın yapılarında her ögenin yerli yerinde kullanıldığı konusunda hemfikirdirler. Yapıların süsleme- sinde de aşırıya kaçılmamış ve mimarinin hakimiyeti gözü dolduran kalabalık be- zeme ile örtülmemiştir. Bu düşünceye uygun olarak Osmanlı Dönemi Türk çinçili- ğinin en parlak devrinde üretilen İznik çinçilerinin en nadide örneklerinin yalnızca mihrap bölgesinde kullanıldığı görülür. Böylelikle iç mimarinin çarpıcılığı daha kuvvetli olarak vurgulanmıştır. Dış avlunun etrafında ana binayı destekleyen ve o- nun uzaktan görünümünü bütünleştiren medrese,dârüşşifâ, tabhâne, imâret, ha- mam,arasta, çarşı ve kervansaray , külliye manzûmesinin diğer parçalarıdır⁽³³⁾.

Osmanlı dinî mimarîsi kubbeyi iç ve dış mimarînin tek ögesi olarak kullan- mayı bütün gelişmesi boyunca göstermiştir. XVI.yy.da.Sinan ve onun yanında yeti- şen usta ve kalfaların, inşâ ettikleri muhtelif boyuttaki câmilerde bu eğilim bariz bir şekilde göze çarpar. Bu bakımdan 1569-1575 yılları arasında Sinan'ın Sultân II.

³² - Doğan Kuban; 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, Gerçek Yayıneviİstanbul 1988⁵, s.172-173.

³³ - Semavi Eyice; "Osmanlı Devri Türk Mimarîsi", s.89.

Selim için Edirne’de inşâ ettiği câmi, hem kendisinin hem de Osmanlı mimarisinin olduğu kadar, kubbeli yapı geleneğinin de vardığı en yüksek nokta sayılabilir⁽³⁴⁾.

Selçuk Mülayim Osmanlı Mimarisinden Bir Kesit adlı makalesinde Selimiye için <<...Sinan’ın ağzından kaleme alındığı kabul edilen, Tezkiretü’l-Bünyan, Tezkiret’ül-Ebniye ve Selimiye Risalesi adlı yazmalardan onun etkinlikleri ve düşünceleri hakkında bilgi edinmekteyiz. Tuhfet’ül-Mimarın adlı eserde aynen şunları söylemektedir:

“Bunca zamandır gönlümün derinliklerine işlediğim bütün sanatları bu cami-i şerifde ve ömrümün son demlerinde icra ettim.”

Osmanlı mimarisini en büyük kubbesiyle örtülü, ana kütesinin dört köşesinde kendi türünün en yüksek minareleri yükselen Selimiye tamamlandığı zaman Sinan da 86 yaşını tamamlamıştı. 1575(H.982)’de biten bu yüce kompozisyon, ölçü ve değer olarak “en büyük”leri üzerinde toplayan bir eserdir. Sinan o tek kubbeyi yalın geometrisiyle nasıl etkili kılacağını bilmiş ve sonuna kadar hissettirmiştir....>>⁽³⁵⁾ demektedir.

Düz bir arazide kurulan Edirne’de, daha önceleri eski bir sarayın bulunduğu tepeyi seçen mimar, Selimiye Câmii’ni İstanbul’dan Rumeli’ye uzanan ana kervan yolu üzerinde çok uzaklardan itibaren görülmesini sağlayacak şekilde inşâ etmiştir.⁽³⁶⁾ Günümüzde ise şehirdeki yeni yapılaşma yapının heybetli dış görünümüne zarar verecek şekilde gelişmektedir.

Mimar Sinan, daha önce İstanbul’da yaptığı câmilerde denediği kare bir tabana oturan kubbe sistemini burada terk ederek, Rüstempaşa gibi câmilerde uyguladığı sekiz ayaklı şemayı esas almıştır. Böylece kubbeyi taşıyan ayakların sayısı sekize çıkınca, boyutları daha küçük, daha narin bir yapı tipi ortaya çıkmıştır. Ayrıca bütün dört ayaklı yapılarda kubbenin tabanı ile kare taban arasına konan büyük kü-

³⁴ - Doğan Kuban; A.g.e., s.175.

³⁵ - Selçuk Mülayim; “Osmanlı Mimarisinden Bir Kesit”, Osmanlı C:10, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.121.

³⁶ - Semavi Eyice ; “Osmanlı Devri Türk Mimarisini”, s.89.

resel-bingiler burada daha da küçülmüştür. Ayaklar arasındaki uzaklıklar azaltılmış, yarım kubbeler ortadan kaldırılarak yapının içinde, diğer büyük câmilerdeki devasa yapı elemanları burada ikinci plâna atılmıştır. Bundan başka Kubbeyi sekiz ayak boyunca destekleyen büyük payanda sistemi de, yarısı yapının içinde, yarısı dışında bırakılmıştır. Yapının bu payandalar arasında kalan bölümlerine câmiyi üç taraftan çeviren revaklar ilâve edilmiştir. Kuzey tarafında ise geleneksel avlu vardır.

Dört minârenin ana mekânın dört köşesine yerleştirilmesi, adetâ ortalarındaki muhteşem kubbeyi göğe doğru yükselten bir ifâde vermektedir. Revakların ve pencerelerin yerleştirilmesinde de, diğer Osmanlı Câmilerinde görülmeyen bir kursuzluk vardır. Selimiye Külliyesi'nde Sülemâniye'deki gibi zengin bir müştemilât yoktur⁽³⁷⁾. Kible tarafında simetrik olarak Dâr-ül-Kurra ve Dâr-ül-Hadis medreseleri ile dış avlunun köşesinde bir Dâr-üs-Sübyan bulunmaktadır. Dış avlunun batı kenarı boyunca uzanan Arasta, Sultân III. Murâd devrinde yapılmıştır⁽³⁸⁾.

Câminin iç bezemelerinde yine ölçülü davranılmıştır. Dönemin en güzel İznik çinilerinin kaplandığı mihrap bölgesini câmiin her tarafından net bir şekilde görmek mümkündür. Binanın iç ve dış mimarisindeki parmaklıklarda, pencere şebekelerinde, sütun başlıklarında klâsik devrin özelliklerini yansıtan taş işçiliği göze çarpar. Yapının dış mimârisinin süslemesi de bir saray cephesi gibi zengin ve o ölçüde etkili bir kompozisyonla tasarlanmıştır⁽³⁹⁾.

Semavi Eyice Osmanlı devri Türk Mimarisi adlı makalesinde < Mimar Sinan'ın yaptığı eserlerde değişik ve çeşitli plânlar uygulamaktan hoşlandığını belirttik, O'nun hayatının son yıllarında en olgun çağında meydana getirdiği Top-hâne Kılıç Ali Paşa Câmii'nde, Ayasofya'nın küçük çapta benzerini yaratmaktan , bir mimari oyun gibi ortaya koymaktan kaçınmadığını >⁽⁴⁰⁾söylemektedir. Sinan bazı câmilerinde yeni bir uygulama ile avlu revakının gerisine medrese odaları yerleştirmiştir. Böylece müşterek bir avlu, hem medreseye hem de câmiye hizmet etden

³⁷ - Semavi Eyice ; A.g.m., s.90.

³⁸ - Doğan Kuban; 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, s.176.

³⁹ - Doğan Kuban; A.g.e., s.177.

⁴⁰ - Semavi Eyice; Osmanlı Devri Türk Mimarisi, s.90.

bir avlu sistemi ortaya koymuştur. Bu tip yapı örnekleri Kadırga'daki Sokullu Mehmed Paşa ve Edirnekapı'daki Mihrimah Sultân Câmii'dir.

Osmanlı mimarisinin en önemli özelliği olarak tanımlanan kubbeli iç mekân gelişmesi sadece büyük selâtin câmilerde değil, daha küçük dinî yapılarda da uygulanmıştır. XVI.yy.da büyük çoğunluğu Sinan tarafından yapılan olan câmiler, kubbelerini taşıyan ayak sayısına göre gruplandırılırlar. Sinan İstanbul'da Üç Şerefeli plânını yineleyerek inşâ ettiği Sinan Paşa Câmii(1555) ile altıgen şemalı câmiler silsilesini yaratmıştır. Bu tarzda Topkapı'daki Ahmed Paşa(1551), Sokullu Mehmed Paşa(1572) ve Üsküdar'da Atfık Vâlide (1583) câmilerini yapmıştır. Sekizgen ayak sistemini de Rüstempaşa(1561), Azapkapı(1577) gibi câmilerde ve Edirne Selimiye Câmii'nde denemiştir. XVI.yy.da İstanbul'da yapılan birçok câmide, örneğin Nişancı Mehmed Paşa Câmii gibi, uygulanan bu şema, kübik bir alt yapının üzerine tonoz bingiler aracılığıyla bir kubbe örtmek şeklinde, Asya'nın her köşesinde uygulanan en eski kubbeli yapı geleneğinin devamı olduğu görülür⁽⁴¹⁾.

Sinan sonrasında Osmanlı Devleti'nin siyasî ve ekonomik yapısına paralel olarak mimaride de bir durgunluk başlamış, yapılaşmada doyma noktasına yaklaşan kentlere nadiren yeni külliye yapılmıştır. Sinan'ın yetiştirdiği usta ve mimarlar yeni bir üslûp ortaya koyamadıkları için O'nun üslûbunu, ölümünden sonra da uzun zamân devam ettirmişler, geleneğine bağlı kalmışlardır. Öğrencileri Sinan'ın son araştırmalarını değil, "çiraklık eserim" dediği ilk büyük eserini yani Şehzâde Câmii'ni hareket noktası olarak almışlardır. Sultân I.Ahmed'in, 1609-1617 tarihleri arasında Sedefkâr Mehmed Ağa'ya yaptırdığı câmii ve külliyesi, Mimar Sinan'dan sonra tamâmlanan ilk büyük eserdir. Selâtin Câmilerinin en büyüğü olan altı minâreli bu câmi, Şehzâde Câmii'nin ve mimar Davud Ağa'nın Yeni Câmi(Vâlide Câmii) plânına göre yapılmıştır. Mihrâb tarafındaki yarım kubbeler, eksedralar ile genişletilerek mekân şeklinin sertliği yok edilmeye çalışılmıştır⁽⁴²⁾.

⁴¹ - Doğan Kuban ; 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, s.178.

⁴² - Oktay Aslanapa; Türk San'atı, s.271.

Yapı dış görünüş, pencereler, kemer sistemi ve oranları açısından Osmanlı mimarisine yeni görüşler getirmektedir. İç süslemelerin zenginliği ile aydınlık mekân, adetâ gösterişli bir saray gibi tasarlanmıştır. Selçuk Mülâyim bu câmide görülen yenilik için makalesinde “...Yapı klâsik mimarinin başlıca çizgilerini taşımakla birlikte, zeminin yerden epeyce yükseltilmesiyle girişin çok sayıdaki basamakla sağlanmış olması bir yeniliğin habercisidir...” şeklinde düşünmektedir⁴³. İç mekân her tarafı kaplayan kalem işleri ile mekâna mavi bir atmosfer veren çinilerle kaplıdır. Batılı San’at târihçileri tarafından “Mavi Câmî” nitelendirilmesi de buradan ileri gelmektedir. Câmî duvârlarını kaplayan muhteşem kompozisyonlu çiniler, Topkapı Sarayı’ndan sonra en zengin koleksiyonu teşkil eder⁽⁴⁴⁾.

Şehzâde Câmîinin plânı elli yıl sonra, Mimârbaşı Davud Ağa tarafından Yeni Câmîi(Vâlîde Câmîi) yapımında yeniden yorumlanmıştır. Safiye Sultân tarafından, 1598’de yaptırılmaya başlanan yapının inşâatı, Davud Ağa ölünce durmuştur. Mâbed, altmış yıla yakın bu durumda kaldıktan sonra, Vâlîde Turhan Sultân’ın emri ile mimârbaşı Mustafa Ağa’ya 1661-1663 târihleri arasında tamamlattırılmıştır.

XVII.yy. ikinci yarısında inşâ edilen Yeni Câmîin üst yapı mimârîsi, henüz klâsik ölçüler taşır⁽⁴⁵⁾. Sultân Ahmed Câmîi’ndeki kubbe sistemi değişik oranlarla burada da tekrâr edilmiştir⁽⁴⁶⁾. Yeni Câmîi , Sinân’dan sonra gelen üç büyük mimârın birbirlerini değerlendirerek meydana getirdikleri bir eser olmuştur.

Sultân Ahmed Câmîi ile başlayan yeni fikirlere rağmen Sinân üslûbu, yetiştirdiği nesille XVII.yy.ın sonuna kadar devam etmiştir.

Osmanlı mimârîsinde Avrupa etkilerinin kuvvetle hisedilmesi Lâle Devri’nde başlamış olmalıdır. XVIII. yüzyıl başlarında yaklaşık 25-30 yıl süren devrede Fransız Rokoko mimârîsinden esinlenerek yaptırılmış olan göz kamaştırıcı yapılardan günümüze bir şey kalmamıştır. Bu dönemde Türk sanatı, Avrupalı san’atkârlar

⁴³ - Selçuk Mülâyim ; “Osmanlı Mimarîsinden Bir Kesit”, Osmanlı C:10, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.122.

⁴⁴ - Oktay Aslanapa;Türk San’atı,s.272. s.186.,

⁴⁵ - Doğan Kuban ; 100 Soruda Türkiye San’atı Târîhi, s.187.

⁴⁶ - Oktay Aslanapa;Osmanlı Devri Mimârîsi, s.,350,ayr.bkz.,Oktay Aslanapa;Türk San’atı, s.272.

vasıtasıyla Avrupa Rokoko ve Barok san'atlarından aktararak, mimâriye uyarlanan akant yaprakları, deniz tarağı, kartuşlar motifleri gibi, klâsik Osmanlı mimârisinde kullanılmayan süsleme öğelerinin istilasına uğramıştır. Bu değişme sonunda mukarnaslı, ya da baklavalı başlıklar, sivri kemerler, düz çizgiler, yerlerini, garip bir şekilde yorumlanmış Batılı biçimlere terketmek durumunda kalmıştır⁽⁴⁷⁾.

XVIII. yy. başlarında, Üsküdar'da Sultân III. Ahmed'in annesi, Gülnûş Emetullah Sultân tarafından yaptırılan Yeni Vâlide Câmii ve külliyesi, plân, yapı ve süsleme bakımından hâlâ klâsik geleneğe bağlıdır⁽⁴⁸⁾. Câmide, Rüstem Paşa Câmii'nin sekiz pâyeli plânı esâs alınmakla birlikte oranlarda, mimari kalitede, malzemede bozulma iyice kendini belli eder. Ayrıca külliye süsleme elemanlarında yavaş yavaş klâsik devirden uzaklaşma belirtileri ve teknik bozukluklar görülmeye ve Barok sanata geçiş başlar⁽⁴⁹⁾.

Aynı târihlerde 1708'de devrin sadrâzamı Çorlulu Ali Paşa'nın Divânyolu'nda yaptırdığı küçük külliye, Lale devri içinde yapılmış olmakla beraber yapı ve bezemede kullanılan süsleme öğeleri klâsik üslûba bağlanır. Dar bir alana güçlkle sığdırılmış külliye binâlarının karışık plânı, avluların çarpık durumu, duvarlarda iki ayrı taş-tuğla örgü tekniğinin kullanılması, Osmanlı mimarisinin çöküntü devrini belli etmektedir⁽⁵⁰⁾.

"Sultân Ahmed Câmiiinden sonra, büyük ölçüde orijinal plânlı bir câmi yapılmadığı görülür. Altı ve sekiz pâyeli câmiler, Sinân'ın talebeleri ve sonradan gelen mimârlar tarafından, İstanbul'da ve diğer şehirlerde tekrârlanmış, fakat zamânla mimâri kuvvetini kaybederek, küçük, mütevazi, değersiz kopyeler haline gelmiştir"⁽⁵¹⁾.

Bu dönem yapılarından biri, 1720'de Damat İbrâhim Paşa'nın eşi Fatma Sultân ile birlikte İstanbul Şehzâdebaşı'nda klâsik mimari geleneğini devam ettiren külliye'dir.

⁴⁷ - Semavi Eyice ; "Osmanlı Devri Türk Mimarisi", s.93.

⁴⁸ -Oktay Aslanapa ; Türk Sanatı, s.275.

⁴⁹ -Oktay Aslanapa ; Türk Sanatı, s.276.

⁵⁰ - Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.370.

⁵¹ - Oktay Aslanapa : Türk San'atı, s.276.

Klâsik mimari anlayıştan Batı tesirli döneme geçişte, ki bu dönemde Sultân I.Mahmûd (1730-1754) padişaktır, mimârî gelişme faaliyetleri, bir durgunluk sürecine girmiştir. Bu arada Avrupa san'at zevkinin çeşitli bezeme unsurları da Türk san'atına yerleşmeğe başlar. XVIII. yy.ın ikinci yarısından itibaren başlayan ve Türk Baroğu olarak adlandırılan bu san'at üslûbu, geleneklere bağlı çeşitli yapılarda uygulanmakla birlikte bunların her türlü aksamındabariz bir şekilde görülür⁽⁵²⁾.

Bu yılların en büyük eseri İstanbul'da Cerrahpaşa semtinde Sadrâzam Hekimoğlu Ali Paşa'nın 1734 târîhli câmii ve külliyesidir. Altı destekli gruba giren câmiin plânı, Cerrah Paşa Câmii'nin bir tekrârıdır⁽⁵³⁾. Klâsik Türk mimârisinin son eseri denilebilecek olan külliyenin mimârları Çuhadar Ömer ve Hacı Mustafa hakkında Oktay Aslanapa, "... büyük yapı kütlelerinde aynı devrin barok eserlerinden daha üstün bir eser ortaya koyduklarını, bunun yanı sıra klâsik ölçüler içinde mihrâb, minber, detaylar, motifler, mermer süslemeler ve kapılarda barok etkilerin açıkça belirli olduğunu ..." ⁽⁵⁴⁾ ifade etmektedir.

Batı tesirinin en önemli ve ilk örneği olan ve Sultân I. Mahmûd tarafından, 1748'de başlanıp, Sultân III.Osman tarafından, 1755'de tamâmlanan Nûruosmaniye Câmii, Barok üslûbun en göze çarpan eseri olmuştur⁽⁵⁵⁾. Daha önce Mimâr Sinân'ın, Edirnekapı Mihrimah Sultân Câmii'nde belirtileri görülen barok denemeler, bütün süslemeleri ve değişik plânı ile bu câmide ortaya çıkar⁽⁵⁶⁾.

"Avlusunun oval biçimlenişi Klâsik formdan ayrılıp batının etkisini açıkça ortaya koyar. Dış mimarisinde cephelerdeki hareket, zengin profiller, kornişler, kapı

⁵²- Semavi Eyice; XVIII.Yüzyılda Türk San'atı Ve Türk Mimârisinde Avrupa Neo-Klâsik Üslûbu", s.165.

⁵³- Oktay Aslanapa ; Osmanlı Devri Mimârisi, s.378, 381.

⁵⁴- Oktay Aslanapa ; Osmanlı Devri Mimârisi, s.381-382.

⁵⁵- Rûçhan Arık ; "Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış", Osmanlı C:10, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.248.

⁵⁶-Oktay Aslanapa; Türk San'atı, s.276.,ayr.bkz., Eminönü Camileri;T.D.V.yay., İstanbul 1987, s.154.

nişlerindeki soyut motifler, ‘c’, ‘s’ kıvrımları ile Nuruosmaniye Câmii bu dönemin karakteristik örneği olarak karşımıza çıkar⁽⁵⁷⁾.

< Nuruosmaniye, çok büyük çapta tek kubbeli bir yapı olmakla birlikte gerek mimarî unsurlarda ve gerek süslemede klâsik üslûbdan bir iz taşımaz. Yerli gayr-i müslim ustaların çalıştığı bilinen bu eser Barok sanatın Türkleşmiş bir görüntüsünden ibarettir >⁽⁵⁸⁾.

Osmanlıların en büyük imarcı sultânlarından biri olan Sultân III. Mustafa'nın saltanatı baştan sona kadar birçok mimarî faaliyetle geçmiş, çoğu külliye olan yeni eserler yapılmış, hükümdâr, 1766 depreminde ağır hasar gören, harap durumdaki Fâtih Câmii ile Edirne Üç Şerefeli Câmiini yeniden ihyâ etmiştir.

Devrin ünlü sermimârı Mehmed Tahir Ağa tarafından yapılan Lâleli Külliyesi (1759-63), Nuruosmaniye'de bir azınlık mimârı tarafından uygulanan Barok üslûbun Türk geleneği içinde yorumunu gösterir. Sultân III. Mustafa'nın Laleli Câmii'nden birkaç sene önce yaptırdığı Üsküdar Ayazma Câmii ile Sultân I. Abdülhamit'in 1778'de yaptırdığı Beylerbeyi Câmii bu yeni üslûbun karakteristik örnekleridir⁽⁵⁹⁾.

Ayazma semtinde, Üsküdar'a hakim bir tepe üzerine inşa edilen mabed, Nuruosmaniye Câmii gibi, ancak daha küçük ölçüde yüksek bir kasnağa oturan tek kubbeli bir yapıdır Külliye binâlarının hemen hepsi yıkılmış yalnızca büyük çeşmesi ayakta kalmıştır. Duvârları ve kubbeyi kaplayan barok üslûpta yüklü süslemeler ve zevksiz kalem işleri, çok sayıda geniş pencerelere rağmen mekâna sıkıntılı bir ifade vermektedir. Mimârî unsurlarda yeni üslûbun benimsendiği açıkça görülmektedir⁽⁶⁰⁾.

1759-1763 yılları arasında Sultân III. Mustafa tarafından Mehmed Tahir Ağa'ya yaptırılan Laleli Câmii, sebil, türbe, imârethane, mumhane, han ve çarşıdan meydana gelen bir külliye'dir. Yapı, 1766 depreminde büyük hasar gören câmi Sultân I. Abdülhamit döneminde ta'mîr ettirilmiştir. Mimâr Sinân'ın sekiz pâyeli plânı-

⁵⁷ - Rüşhan Arık ; A.g.m., s.248-249.

⁵⁸ - Semavi Eyice ; "Osmanlı Devri Türk Mimarisi" , s.94.

⁵⁹ - Doğan Kuban; 100 Soruda Türkiye san'atı Tarihi, s.240.

⁶⁰ - Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimarisi, s.395.,ayr.bkz., Oktay Aslanapa ; Türk San'atı, s.280.

nı ve Rüstem Paşa Câmii'ni esâs alan Lâleli Câmii ve külliyesi, Barok üslûbun daha fazla yansıtıldığını gösteren ikinci büyük eserdir⁽⁶¹⁾.

1766 Mayısındaki deprem, Fâtih Câmii'nin kubbesini de çökertmiştir. Bunun üzerine Sultân III.Mustafa kendi câmiinin ta'mîrini bir tarafa bırakarak Fâtih Câmii'ni Mimâr Mehmed Tahir Ağa'ya yaptırmıştır. Ma'bed ilk plânı şimdiki barok üslûbundan farklı, oturmuş, ahenkli ağırbaşlı bir üslûbun olgunluğuna sahipti . XVIII. ikinci yarısında inşa edilen bugünkü câmi, yan duvârlar biraz içeri alınarak, Sultân Ahmed Câmii plânına göre ve barok üslûpla yeniden düzenlenmiştir⁽⁶²⁾.

Sultân I.Abdülhamit döneminde(1774-1789) de imar işlerinin hızla devam ettiği görülür. Sultân I.Abdülhamit'in asıl büyük eseri, Anadolu yakasında , Beylerbeyi'nde annesi Rabia Sultân adına yaptırdığı câmidir. Tromplar üzerinde yükselen tek kubbeli bir yapı olarak Barok üslûpta inşa edilmesine rağmen, iç duvârlar önceki yüzyıllardan kalma çinilerle kaplanarak çelişik bir etki yaratılmıştır⁽⁶³⁾.

Türk Barok üslûbunda inşâ edilmiş diğer eserler arasında Emirgân (1780-1781), Zeynep Sultân(1769), Beşir Ağa(1745), Seyyid Hasan Paşa(1745) câmiileri gibi daha küçük ölçüdeki yapıları saymak mümkündür⁽⁶⁴⁾.

Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII.yüzyıl sonlarından itibaren karşılaştığı büyük tehlikeler ve XIX.yüzyıl içlerinde birbirlerini takip eden savaşlardaki yenilgiler, büyük toprak kayıpları, ekonomik sıkıntılar, padişah ve devlet ricali arasında Batı'ya ayak uydurmanın zorunlu olduğu fikrini doğurmuştu. Bunun içinde, özellikle Sultân III. Selim(1789-1807), II.Mahmûd(1808-1839) ve Abdülmecid(1839-181) çeşitli alanlarda reformlar yapılması üzerinde durmuşlar ve pek çok değişiklikleri uygulamışlardır.

Türk san'atında doğan Batılı san'at akımın, Neo-klâsik Fransız Empire üslûbundan etkilendiği için , buna Türk Empir'i adı verilmiştir. Bu durum, Türk Ba

⁶¹ - Oktay Aslanapa , Türk San'atı, s.278.

⁶² - Oktay Aslanapa, Türk San'atı, s.280, ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.399.

⁶³ - Oktay Aslanapa, Türk San'atı, s.280, ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.406.

⁶⁴ - Semavi Eyice;"XVIII.Yüzyılda Türk San'atı ve Türk Mimârisinde Avrupa Neo-Klâsik Üslûbu",s.166.

roğuna paralel olarak XVIII.yy. sonlarına doğru ortaya çıkmış ve XIX.yy.ın ikinci yarısına kadar adetâ resmî bir mimârî tarzı olarak etkisini sürdürmüştür. Bu üslûbun meydana gelmesinde, gayr-i müslim Balyan ailesinden yetişen mimârların çok büyük ölçüde rolleri vardır. Bundan başka Osmanlı İmparatorluğu'na Batı'dan gelen yabancı mimârları da saymak gerekir. Bunlar arasında Ticino'lu G.Fossâti, Fransız Bourgeois, dekoratör Séchan'ı n adı göze çarpar⁽⁶⁵⁾.

Neo klâsik üslûp başlangıçta dinî binâlarda pek kullanılmamıştır. Nitekim Sultân III.Selim'in 1805'de yaptırdığı Selimiye ve Sultân Mahmûd'un 1822-1826 yılları arsında inşa ettirdiği Tophane Nusretiye Câmîiler'inde, Barok ve Neo-klâsik üslûbun karıştığı ve bu üslûbun etkisini daha fazla Nusretiye'de kendisini gösterdiği söylenebilir⁽⁶⁶⁾.

Sultân III. Selim kendi câmiinden önce Eyüp Câmii'ni yaptırmıştır. Fâtih Sultân Mehmed'in yaptırdığı ilk câmi, Sultân III.Ahmed'in yaptırdığı iki minâresi ile XVIII.yy. sonuna kadar ayakta kalmıştır. Zamanla harap olan yapı yıkılarak yine aynı zemin üzerine 1798'de bugünkü câmi yaptırılmaya başlanmış ve 1800'de tamamlanmıştır⁽⁶⁷⁾.

Aynı yıllarda Sultân III.Selim, Haydarpaşa'daki kendi câmi ve külliyesini 1801-1805 târihleri arasında İstanbul ve Marmara'ya hakim bir tepe üzerinde kışla câmi olarak barok üslûpta inşa ettirmiştir. Kesme küfeki taşından örgülü duvârlarla kemerler üzerine oturan yapının kubbesi Nûruosmaniye Câmii'ni hatırlatır⁽⁶⁸⁾.

Sultân II.Mahmûd (1808-1839) devrinde bir taraftan barok üslûbta birçok yeni eserler ortaya konurken, diğer yandan da ampir üslûba doğru yeni bir mimari sanat akımının başladığı görülmektedir. Bu sanat akımı Balyan ailesi vasıtasıyla Osmanlı mimarisine iyice yerleşmiştir. Eski Yunan ve Roma mimarisinden esinlenerek alınan elemanlar, yapıların her tarafında, özellikle cephelerine uygulanmıştır. Böyle bir uygulama, daha önce Sultân III.Selim tarafından Tophâne-i Âmire Arabacılar kışlasına yaptırılan ancak bir yangında yanan Nusretiye Câmii(1822-1826)'nde ortaya çıkar.Daha sonra II. Mahmud tarafından metruk binânın yapımına ilk defa bir hristiyan mimâr, Kirkor

⁶⁵ - Semavi Eyice; A.g.m., s.169.

⁶⁶ - Semavi Eyice; A.g.m., s.172.

⁶⁷ - Oktay Aslanapa ; Osmanlı devri Mimarisi, s.420.

Balyan görevlendirilmiştir. Câmi’de tatbik edilen Ampir üslûp , Türk zevkine ve anlayışına uygun olarak ve Avrupaî anlayışdan farklı bir şekilde ele alınmıştır⁽⁶⁹⁾. Yapı, genel hatlarıyla Barok, fakat süsleme unsurlarıyla Ampir üslûbun özelliğini taşır⁽⁷⁰⁾.

XIX.yüzyılda İstanbul’un muhtelif semtlerinde Neo-klâsik üslûpta yapılan câmiler, Dolmabahçe(1853), Hırka-i Şerîf(1851), Ortaköy(1854), Küçük Mecidiye(1848-9) ve Kâğıthane(1863-64), Gureba Câmii(1845)’dir, Özellikle bunların ilk üçünün minâreleri, birer korint üslûbu sütun başlığı görüntüsünü verir. Ancak bu eserlerin çoğunun yapımında çok kötü kaliteli malzeme kullanılmıştır. Yapıların aşırı süslü ihtişamlarına rağmen, teknik bakımdan başarısızlıkları yüklü süsler, boyalar, yıldızlar ile gözlerden gizlenmeye çalışılmıştır⁽⁷¹⁾.

Sultân Abdülmecit döneminde Bezm-i âlem Vâlide Sultân adına yapılan Ampir üslûptaki Dolmabahçe ve Ortaköy Câmileri, dört kemer ve köşe kulesi üzerine tek kubbeleriyle dikkati çekerler. Korint sütun biçiminde iki minâreli Dolmabahçe Câmii, çok aydınlık bir saray gibidir ancak mimârî kalite ve malzeme bakımından düşük vasıflıdır. Üç tarafı denizlerle çevrili bir rıhtım üzerine, Geç İtalyan Barok üslûbundan ilham alınarak inşâ edilen Ortaköy Câmii’nin de zengin süslemeleri ile çok gösterişli bir manzarası vardır. Bu câmi de yine düşük kaliteli malzeme ile yapıldığından, bugün dahi yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır⁽⁷²⁾.

Sultân Abdülaziz devrinde(1867-1876), Osmanlı mimarisinde birkaç üslub elemanlarının bir arada kullanıldığı melez(eklektik) bir üslûp hakim olmuştur. 1871’de Pertevniyal Vâlide Sultân tarafından yaptırılan Aksaray Vâlide Câmii, bunun en belirgin örneğidir. Hiçbir üslûba mal edilemiyen Câmii , Kare plânlı tek kubbe şemasını sürdürmekle birlikte mukarnasları ve üç bölümlü Gotik pencereleri ile dikkati

---

⁶⁸ - Oktay Aslanapa, Türk San’atı, s.280.

⁶⁹ - Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.430.ayr.bkz., Semavi Eyice ; “Osmanlı Devri Türk Mimârisi”, s.96.

⁷⁰ - Doğan Kuban; 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi,s.242.

⁷¹ - Semavi Eyice ; “XVIII.Yüzyılda Türk San’atı ve Türk Mimârisinde Avrupa Neo-Klâsik Üslûbu”,s.172.

⁷² - Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.449.

çeker⁽⁷³⁾. Bu yapıda da kalitesiz malzeme kullanıldığı için dış cephede taşlardan işlenen kabartma süslemelerin çoğu aşınarak, hemen hemen silinmiş durumdadır.

Sultân II.Abdülhamit döneminde yabancı mimârların Osmanlı mimarisi üzerindeki etkileri giderek artmıştır. Fransız Valaury ile İtalyan Raimondo d'Aranco, Milanolu Giulio Mongeri, Alman asıllı mimârlar Jachmund, Otto Ritter ve Helmut Cuno bu devirde inşa edilen önemli yapıların mimârları olmuştur. Bu dönemde Osmanlı mimarisinde sürüp giden karmaşa, rönesans, barok, ampir, rokoko üslûplarını bir araya getiren bu mimârların eserlerinde de bariz bir şekilde kendini gösterir. Sultân II.Abdülhamit'in, 1886'da Yıldız Sarayı civarında yaptırdığı, çok gösterişli ve süslemeye boğulmuş Hamidiye Câmii de, bu karma üslûbun örneklerinden biridir. Yapının iç mekânı çok zengin süslemelidir. Özellikle kubbeye ve diğer yüzeylerde bol miktarda altın yıldız ve zengin kalemişleri görülür⁽⁷⁴⁾.

XIX.yy.ın sonlarında Ziya Gökalp'le başlayan milliyetçi hareketler sonucu, san'at ve mimâri alanda bir canlandırma meydana getirmiştir. Türk mimârı, klâsik Türk mimârisini örnek alarak yeni bir üslûp yaratmaya koyulmuştur. Bu hareketin başında mimâr Kemâleddin ve Vedat Bey'ler gelmektedir. Mimar Kemaleddin Evkâf Nezâreti Ser-mimârı olduğu sırada(1909-1919), kurduğu inşâat ve ta'mîrât atölyesi ile o zamânki Osmanlı Devleti sınırları içinde, yüzlerce eser yapılmasını sağlamıştır. Yeşilköy Mecidiye, Bakırköy, Bebek ve Bostancı'da yaptığı câmiler klâsik mimariye dönüşün ilk eserleridir. Bunun yanında Klâsik Türk mimarisini benimseyen birçok mimârlar yetiştirmiştir⁽⁷⁵⁾.

Gerek Mimâr Kemâleddin, gerek mimâr Vedat, klâsik Osmanlı miarisinde sık kullanılan rumî motifli çiniler, mukarnaslı sütun başlıkları, geniş saçaklar, kubbe ve kuleler gibi unsurlarla Türk mimâri geleneğini XX.yüzyılda canlandırmak ve yeniden yaşatmak istemişlerdir. Bu mimarlar, XX.yy.ortalarına doğru(1940-1950) yeniden millî mimâriye dönüş yolundaki gelişmelere de yol göstermişlerdir. Ancak

⁷³ - Semavi Eyice , Osmanlı Devri Türk Mimarisi, s.98.

⁷⁴ - Oktay Aslanapa;Türk San'atı,s.283.ayr.bkz.,Oktay Aslanapa;Osmanlı Devri Mimârisi,s.458, 464.

⁷⁵ - Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.468-469.,ayr.bkz.Semavi Eyice; "Osmanlı Devri Türk Mimarisi", s.98-99.

daha sonra,bâzı mimârlar onların izinden gitmişlerse de, sivri kemer, mukarnas başlık, kubbe ve çini kaplama gibi eski klâsik unsurların ölçsüz şekilde yapılarda kullanılması ile mimari sanatımız dejenere olmuştur. ⁽⁷⁶⁾.

III.2. TÜRBE MİMARİSİNİN GELİŞİMİ

San'at Târihi terminolojisinde Türbe, Kümbet gibi tipolojik ayrımlar, etimolojik bakımdan farklılıklar gösterse de İslâmî kültürde anıtsal mezar yapısını belirtmek için kullanılan terimlerdir. Kümbet denilince; Cenâzelik, Mumyalık, Kripta gibi isimlerle anılan bir zemin katı üzerinde ziyaret yeri olarak kullanılan gövde ve üzeri külahlı örtü anlaşılmaktadır. Kümbet türüyle daha çok Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları döneminde geliştirilen bir yapı türüdür. Türbe denilince; cesedin doğrudan toprağa verildiği, kare veya çokgen kaide üzeri genellikle kubbe ile örtülü anıtlar anlaşılmakta olup daha çok Osmanlılar döneminde geliştirilen bir mimâri yapı türüdür⁽⁷⁷⁾. Toprak anlamındaki arapça “ türb ” kökünden gelen türbe kelimesi, mezar üzerine kurulan binâlara işaret eder⁽⁷⁸⁾. Ayrıca bu yapılar türbe kelimesinden başka kubbe, kümbet, meşhed, makbere veya ravza gibi değişik adlarla da bilinirler. ⁽⁷⁹⁾.

Türkler, Orta Asya'da cesedi ilaçlayarak “Bark” denilen ve kapısı doğuya bakan bir çadıra koyup, gömme mevsimine kadar bekleterek, iç organlarını toprağa gömerlerdi. Mumyalama usûlünün iyice gelişmesinden sonra, daha iyi korunabilmesi amacıyla ayrı bir oda yapılması, iki katlı kümbet anlayışının ilk adımıdır. Şaman'ın Bark çevresinde yaptığı gösteri ölünün ise tanrı katında bağışlanmasına yönelik olup, bu İs

⁷⁶ - Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.482.

⁷⁷ - Ara Altun ; Ortaçağ türk Mimarisinin Ana hatları için Bir Özet, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yay., İstanbul 1988, 84-85.

⁷⁸ - Şemseddin Sâmî ; Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları,Lugatlar Dizisi:1,İstanbul1998,s.393-394.

⁷⁹ - Hakkı Önkal ; Anadolu Selçuklu Türbeleri, A.D.ve T.Y.K. Atatürk Kültür Merkezi Yay.,S:91, Ankara1996,s.1,ayr.bkz., Hakkı Önkal ; “Anadolu Selçuklu Türbeleri”, Türk Kültürü, Y:XXIII, S:261, s.29.

lâm dünyasında, yıkanma, beyaz kefene sarılma, cenâze namâzı, başucunda Kur`an ve Fâtiha okumaya karşılıktır⁽⁸⁰⁾.

Bilindiği gibi İslâmî geleneğe göre ceset, derinliği ve ölçüleri fıkıh kitaplarında belirlenen mezara konulmak suretiyle toprağa verilir. İslâmiyetin ilk yıllarında cesedin yerleştirildiği bölümün taş veya tuğla ile yapılması uygun görülmemiştir. Hz.Peygamber'e dayandırılan bir hadiste, kabrin kireçlenmesinin, üstüne oturulmasının ve üzerine binâ kurulmasının yasaklandığı kaynaklarda belirtilmektedir. İslâmiyetin özünü teşkil eden tevhid inancına zarar verebileceği düşüncesiyle konulan bu yasaklama daha sonra bizzat Hz.Peygamber tarafından kaldırılmıştır⁽⁸¹⁾.

Emevî ve Abbâsî'lerden kalma tek türbe, Kubbetü's-Sülebiye'dir. Ancak İslâm dünyasında, türbenin yaygınlaşmasında ve en güzel örneklerinin ortaya çıkmasında en büyük rolü Türkler'in üstlendiği görülür⁽⁸²⁾.

İslâm dini Orta Asya'da yayılmaya başladıktan sonra ilk türbelerin ne zamân yapıldığı bilinmemektedir. Yapım târihi IX. Yüzyılın ikinci yarısına ya da X.yüzyılın hemen başına konan Buhara'daki İsmail Samanî Türbesi, ilk türbelerden kabul edilir.

Orta ve Yakın Doğu'da türbe geleneğinin gelişip yaygınlaşması, IX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslâmiyeti benimseyip kabul etmeye başlayan Türkler'in, Karahanlılar, Büyük Selçuklular ve Selçuklulardan doğan devletlerin eseridir. Oğuzlar, atlı göçebe kültüründen, yerleşikliğe geçtikleri ölçüde mezar anıtları da gelişmiştir.

Karahanlılar ve Büyük Selçuklular döneminde İran ve Horasan'da, değişik tipte birçok türbe yapılmıştır. Kerpiç ve tuğla kullanılarak yapılan Karahanlı türbeleri kare plânlı ve kübik gövdeli yapılardır. Büyük Selçuklular döneminden günümüze ulaşan değişik tipte yapılmış bu türbelerden çoğunun cepheleri zengin tuğla

⁸⁰ - Orhan Cezmi Tuncer ; Anadolu Kümbetleri -3- Beylikler ve Osmanlı Dönemi, Adalet Matbaacılık, Ankara1994, s.383.

⁸¹ -Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, Kültür Bakanlığı/1404,San'at Târîhi/22, Ankara1992,s.1

⁸² - Suut Kemâl Yetkin ; İslâm Ülkelerinde San'at, Cem Yayınları, İstanbul1984, s.71.

süslemeye sahiptir. Bu devirde yapılmış türbeler, kübik gövdeliler, poligonal gövdeliler ve silindirik gövdeliler olmak üzere üç tipte toplanabilir. Bu türbelerin çoğu iki katlı olarak yapılmışlardır. Alt katlar mumyalanmış cesetlerin korunmasına, üst katlar ise Kur'an okunmaya ve dua edilmeye ayrılmıştır⁽⁸³⁾. Alt katlar, İslâmiyetten önce Türk devletlerinin ileri gelenlerinin cesetlerini mumyalayarak gömme adetlerini⁽⁸⁴⁾ devam ettirmeleri sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı gelenek Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarından XV.yy.başlarına kadar da görülecektir.⁽⁸⁵⁾

Horasan ve İran'da Büyük Selçuklular tarafından yapılan abidevî türbeleri arasında, Harrekan Kümbetleri, Kümbet-i Se ve Künbed-i Kebud gösterilebilir.⁽⁸⁶⁾

İran ve Horasan'da Büyük Selçukluların geliştirdikleri türbe tipleri Anadolu'da daha zenginleşmiştir. Doğu'da genellikle çok anıtsal yapılar olan türbelerin boyutları Batı'da Anadolu Selçukluları'nda ve Osmanlılar'da daha da küçülür. Anadolu Selçukluları döneminde yapılmış türbeler özde Büyük Selçuklu türbeleriyle birlik gösterirlerse de, inşa edildikleri yerin konumu ve kültürel farklılıklar, yapıların form, oran, bezeme ve malzemesinde değişikliklere ve yeniliklere yol açmıştır. Özellikle bu dönemde türbelerin dış mimârieleri açısından çoğu zamân, birer heykel gibi ele alındığı, oyma ve kabartmalarla bezendiği görülür⁽⁸⁷⁾.

Türbeler ait oldukları mimârîliğin geleneklerine ve buldukları yörede kullanılan yapı malzemesine göre tuğla ya da taştan yapılmış olup çok zengin süslemeye sahiptirler. Tuğla kubbeler örgüde yapılan düzenlemelerle, sırlı renkli tuğlaların kullanılmasıyla bazen de çiniyle kaplanarak bezenmiştir. Taş türbelerin tek bezeme aracı ise oyma ve kabartmalar olmuştur⁽⁸⁸⁾. Daha çok taçkapı, mihrâb ve pencere gibi elemanların çevresinde toplanan süslemede, başlangıçta hâkim süs unsuru ge-

⁸³ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri,s.2,ayr.bkz.,Hakkı Önkâl,“Anadolu Selçuklu Türbeleri ”, s.29.

⁸⁴ - Nejat Diyarbakirli ; Hun San'atı, M.E.B., İstanbul 1972, s.99-108.

⁸⁵ - Hakkı Önkâl ; “Türk Türbe Mimârisinde Cenâzeliğin Gelişmesi”, Türk Kültürü, Y:XXVI, S:307, s.733-735.

⁸⁶ - Suut Kemâl Yetkin ,slâm Ülkelerinde San'at, s.71-72, ayr.bkz., Oktay Aslanapa ; Türk San'atı, Remzi Kitâbevi, İstanbul 1984, s.70-73.

⁸⁷ - “Türbe” maddesi ; Ana Britanica, C.:21, İstanbul 1990, s.

⁸⁸ - “Türbe” maddesi ; Ana Britanica, s.259-260

ometrik bezeme iken bu, zamânla yerini bitkîsel süslemeye bırakır. Anadolu Selçuklu türbelerinde taş süslemenin yanısıra figürlü süslemeye de rastlanır. Örnek olarak Döner Kümbed, Şeyh Bedreddin, Emir Saltuk ve Hüdâvend Hâtun türbelerindeki kabartma insan, arslan, ejder, kartal, kuş gibi figürler verilebilir. Çini süsleme ise hem iç hem de dış cephelerde kullanılmıştır. Tokat'daki Ebu'l-Kasım ve Şeyh Mekkûn, Sivas'taki İzzeddin Keykâvus Konyâ'daki Sâhip Atâ türbelerinde zengin çini süslemeye rastlanır.⁽⁸⁹⁾

Beylikler Devri san'atını gözden geçirmeksizin, Osmanlı San'atının anlaşılması mümkün değildir. Beylikler döneminde mekân anlayışı gelişmeğe başlaması, son cemâat yerinin ve avlunun câmi gövdesine katılması, taç kapıların sadeleşmesi, mermer kaplamaların kullanılması gibi pek çok değişiklikler olmuştur⁽⁹⁰⁾. Bunların da özellikle Anadolu'nun batı bölgelerinde hüküm sürmüş olan Saruhan, Germiyan, Aydın ve Mentеше oğulları devrinde yapılmış olan eserlerde gerçekleştirilmiş olduğu görülür⁽⁹¹⁾.

Selçuklu türbe üslubundan Osmanlı türbe üslubuna geçişin ilk örneklerine İznik ve Bursa'da rastlanır. Selçuklu türbelerinin çoğu sekiz ya da oniki köşelidir. Yuvarlak ve dört köşeli olanlar pek azdır. Bu türbelerin gövdelerini içten bir kubbe, dıştan da pramidal veya konik bir külâh örter. Türbelerin içi küçük pencerelerle aydınlatılır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında, ilk zamanlardaki silindirik türbe tipi bırakılmıştır. Bunun yerine bazen dört, çoğu zamân altı ya da sekiz köşeli türbe tipinin ele alındığı, gövdenin ve kasnağın birçok pencere ile içeriye açıldığı; taş üzerinde işlenen bezemenin kapıdan ayrılarak çini kaplamak ya da kalem işi olarak yapmak suretiyle gövdenin birçok yerlerine, özellikle türbenin iç duvarlarına geçtiği görülür⁽⁹²⁾.

⁸⁹ - Hakkı Önkal ; Anadolu Selçuklu Türbeleri, s.468.

⁹⁰ - Suut Kemâl Yetkin ; "Beylikler Devri Mimârisinin Klâsik Osmanlı San'atını Hazırlayışı", Ankara Üni. İlah. Fak. Derg., C.:IV, S:III, Ankara 1955, s.39.

⁹¹ - Oktay Aslanapa ; Türk San'atı, s.213, ayr.bkz., Hakkı Önkal ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.5.

⁹² - Suut Kemâl Yetkin ; İslam Ülkelerinde San'at, s.87.

Osmanlı Hanedanına ait ilk türbeler Söğüt’de Ertuğrul Gazi Türbesi’dir. İki sıra tuğla, bir sıra taş örgülü duvârlarla altıgen plânlı bir yapıdır. Osman Gazi’nin babasının türbesi yakınında bir makam kabri vardır⁽⁹³⁾. Daha sonra İznik’te Selçuklu türbe geleneğini devam ettiren Osmanlı hanedanına ve devlet ileri gelenlerinin türbeleri görülür. Bunlar arasında 1349 târihli Hacı Hamza Türbesi, Kirmastı’da XIV.yüzyıl son çeyreğinden Lala Şahin Paşa Türbesi, Yakup Çelebî, Saltuk Dede Türbeleridir. Ayrıca yine XIV.yüzyıldan kalan Kırğızlar Türbesi ile Çandarlı Hayrettin Paşa Türbesi de günümüze kadar ulaşmıştır⁽⁹⁴⁾.

Fâtih Sultân Mehmed’e kadar Osmanlı Sultânlarının türbeleri Bursa’da inşa edilmiştir. XV.yüzyılda Osmanlılar’ın Bursa’daki ilk yapıları Selçuklu türbe geleneğini devam ettiren Devlet Şah Kümbeti(1414) ve Muradiye’de Cariyeler Türbesi gibi piramit külâhlı kümbetlerdir⁽⁹⁵⁾.

Erken Devir Osmanlı Hanedân Türbeleri’nde birkaç istisna dışında (Yahşi Bey, Yeşil Türbe gibi) mahzen katına yer verilmemiştir. Türbeler, dış görünüşleriyle, gövde ve üst örtüden ibâret revaklı yapılardır. Dışta kübik bir gövbeye sahip bulunan türbelerin iç düzenlemeleri, kubbe yuvarlağına geçiş elemanları, kasnak yükseklikleri ve revakları bakımından birbirlerinden farklılıklar gösterirler.

XIV.yüzyıl son çeyreğine târihlenen Bursa Gülçiçek Hatun(I.Murad’ın zevcesi) Türbesi Erken Devre ait hanedan türbeleri içinde revaklı en eski türbelerden biri olarak dikkâti çeker. Yıldırım Bâyezîd Türbesi ve Orhan Gâzi Türbesi ile I.I.Murad Türbesi de erken devir kübik gövdeliler grubuna girer. ⁽⁹⁶⁾.

Gövde kenâr sayısı dörtten fazla olan Erken Devir Hanedân Türbeleri içinde altıgen bir plâna sahip olan Hüma Hatun(Fâtih’in annesi) Türbesi ile sekizgen plâna sahip Çelebî Mehmed’in Yeşil Türbesi Poligonal Gövdeliler arasında gösteri-

⁹³ - Oktay Aslanapa ; Türk San’atı, s.303.

⁹⁴ - Oktay Aslanapa ; Osmanlı Devri Mimârisi, s.482.

⁹⁵ - Orhan Cezmi Tuncer ; Anadolu Kümbetleri - 3 - , s.265.

⁹⁶ - Hakkı Önkal ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.8-9., ayr.bkz., Oktay Aslanapa ; Osmanlı Devri Mimârisi, s.486.

lir. Yeşil Türbe kesin olarak, bir cenâzeli katına sahip olduğu bilinen tek Osmanlı hanedan türbesidir. ⁽⁹⁷⁾.

Beylikler döneminde yeni bir tip olarak ortaya çıkan yanları açık türbelerin, Osmanlılar'ın ilk devirlerinden itibaren uygulandıkları görülür. Bunlar kare, altıgen ya da sekizgen bir kaidenin köşelerine konan ayak veya sütunların kemerlerle birbirlerine bağlanmaları ve genellikle bir kubbe ile örtülmeleriyle meydana gelir. Bu gruba Devlet Hâ-tun ve Saraylılar Türbesi örnek verilir ⁽⁹⁸⁾.

XV.yüzyılın ortalarından itibaren yaklaşık 250 yıllık devre san'at târihimizde Klâsik Devir olarak adlandırılır. Osmanlı İmparatorluğunun her yönden zirvede olduğu bu dönem ,yalnızca mimârîde değil güzel san'atların diğer kollarında da klâ-sik ölçülerinin belirlendiği devredir. Bu dönemde hanedan ve devlet ileri gelenleri için yapılan türbelerin sayısı kendinden önceki ve soraki devirlerde yapılanlardan daha çoktur. Klâsik Devrin belli bir zamân dilimini teşkîl eden süreç içerisinde Mi-mâr Sinân Türbeleri'nin özel bir yeri vardır.

Osmanlı Hanedan Türbeleri arasında şehzâdeler için yaptırılanlar önemli bir grubu teşkil eder. Saltanatta hak iddia etmemeleri için XVII.yy.a kadar sarayda tutulmayığ imparatorluğun muhtelif vilâyetlerine vali olarak atanan şehzâdelerden bazıları ile taht çekişmesini kaybeden oğullara bağımsız türbeler yapılmıştır. Bunlar arasında II.Bayezid'in oğlu Şehzâde Ahmed,Kanûnû'nin oğlu Şehzâde Mehmed ile Şehzâde Mustafa türbesi gösterilebilir. Ayrıca yine hanedan mensubu olarak Vâlîde sultanlar, hanım sultanlar ve kızları içinde pek çok türbe yapılmıştır⁽⁹⁹⁾.

Bu devir Osmanlı Hanedân Türbeleri ile devlet ileri gelenlerinin yaptırmış oldukları türbeler, dış gövdeleri itibariyle Kübik Gövdeliler, Dikdörtgen Gövdeli-ler, Poligonal Gövdeliler, Açık Türbeler(Baldaken), Münferid Plânlılar olarak

⁹⁷ - Oktay Aslanapa ; Türk San'atı, s.285-28, ayr.bkz.,Hakkı Önkal ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.10-11, ayr.bkz.,Hüsrev Tayla ; "Mimâr Sinân'ın Türbeleri", Mimâr Sinân Dönemi Türk Mi-mârîği ve San'atı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,San'at Dizisi : 41, İstanbul1948, s.298.

⁹⁸ - Hakkı Önkal ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s. 11-12.

⁹⁹ - Hakkı Önkal ; "Osmanlı Hanedan Türbeleri", Osmanlı.C:10.,Yeni Türkiye Yay.,Ankara 1999, s.331.

gruplandırılabilirler. Revâkın bünyenin ayrılmaz bir parçası olarak gövdeye bağlandığı bu dönem türbelerinde alt kat görülmez.

Kübik Gövdeli Türbe yapısı kendi içinde Yalnızca Kübik Bir Gövdeden İbâret Olanlar ve Eyvanla Kübik Gövdenin Birleşmesi'nden Meydana Gelenler olarak iki grupta toplanırlar. Birincisine Bursa Muradiye Türbeler Topluluğu'ndan Gülşah Hâtun, Şirin Hatun, Mükrimе Hatun ve Gülrûh Hatun türbeleri örnek verilir. ⁽¹⁰⁰⁾.

Eyvanla Kübik Gövdenin Birleşmesi'nden Meydana Gelenlere ise Sultân I.Ahmed Türbesi ve Hadîce Vâlide Sultân Türbesi, Edirnekapı'daki Ahmed Paşa, Pertev Paşa(1572), Hekimoğlu Ali Paşa , Destarî Mustafa Paşa ve Feridun Paşa türbeleri örnek gösterilir ⁽¹⁰¹⁾.

Klâsik Devir'de en çok uygulanan türbe tipi poligonal gövdelilerdir. Bu tür kendi arasında altı kenârlılar ve sekiz kenârlılar(bu da yine kendi içinde a-Dış ve İç Kenâr Sayısı Eşit Olanlar, b-İç Kenâr Sayısı Sekizden Fazla Olan Türbeler, c-Dışta Sekizgen İçte Haçvarî Plânlı Olanlar, d-Dışta Sekizgen İçte Galerili Olanlar) olarak iki grupta toplanır. Altı kenârlı türbelere 1479 târihli Şehzâde Mustafa ve Cem Sultân Türbesi ile 1600 târihli III.Murad türbesidir.

Sekizgen plânlı türbe mimârisinin, Klâsik devirde özellikle Mimâr Sinân tarafından uygulandığı görülmektedir. Bu türbeler iç düzenlemelerine göre değişiklik gösterirler. 1-Dış ve İç Kenâr Sayısı Eşit Olanlar Mahmûd Paşa(1473), Davud Paşa(1499), Gülbahar Hatun(1506), Şehzâde Mahmûd (1507), Selçuk Hâtun(1507), I-I.Sultân Bâyezîd (1512), Şehzâde Ahmed (1514), I.Sultân Selim (1522), Şehzâdeler (1522-1523), Barbaros Hayreddin Paşa (1541), Şehzâde Mehmed (1543) ve Rüstem Paşa(1561) türbeleri olup bunlar aynı plân tertîbi gösteren ve ancak ölçü ve teferruâtta birbirlerinden ayrılan türbelerdir ⁽¹⁰²⁾.

¹⁰⁰ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.19.

¹⁰¹ - Hakkı Önkâl ; "Klâsik Devir Osmanlı Türbelerinin Plân Özellikleri", s. 53.

¹⁰² - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.20-21, ayr.bkz., Hakkı Önkâl ; "Klâsik Devir Osmanlı Türbelerinin Plân Özellikleri", s. 55.

2-İç Kenâr sayısı sekizden fazla olan türbeler Hürrem Sultân(1559), Şehzâde Mustafa(1573) türbeleri olup bunlar dışta sekizgen plân düzeni gösteren ancak içteki kenâr sayıları dıştakine eşit olmayan tiptir. 1560-61 târihli Rüstem Paşa türbesi ile 1568-69 târihlerinde inşâ edilen Sokullu Mehmed Paşa türbesi de genel çizgileriyle bu grup türbeler arasındadır⁽¹⁰³⁾ .

3-Dışta sekizgen İçte Haçvarî Plân tipi, Ayasofya Câmii'nin haziresinde bulunan III. Murad'ın çocuklarına ait Şehzâdegân türbesinde uygulanmıştır. Dışı sekiz köşeli içi haçvarî plânlı, üstü çift cidârlı kubbe ile örtülü bir yapıdır. Bu plân tipinin büyük ve gelişmiş bir örneği de Kılıç Ali Paşa ve Zâl Mahmûd Paşa türbeleridir.

4-Dışta Sekizgen İçte Galerî Olan türbe plânı 1608-1609 târihli Sultân II-I.Mehmed Türbesi'nde uygulanmıştır. Yapı ,dışta sekizgen bir gövdeye ve içte iç kubbeyi taşıyan kolonlu bir galeriye sahiptir⁽¹⁰⁴⁾ .

XVI. yüzyıl sonlarından itibaren poligonal gövde şemasının değişik varyasyonlarının arandığı görülmektedir. Oniki kenârlı türbelere örnek olarak Mirmiran Mehmed Paşa ve Gazanfer Ağa Türbeleri gösterilebilir. Dış kenâr sayısı onaltı olan türbeler de XVI.yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ve sınırlı bir uygulama alanı bulmuştur. Bu tip türbeler Kendi aralarında Dışta ve İçte Onaltı Kenârlı Türbeler, Dışta Onaltı, İçte Sekiz Kenârlı Türbeler olarak gruplanırlar. Bu gruba Eyüp'teki Ferhat Paşa Türbesi, Koca Sinân Paşa ve Siyavuş Paşa Türbeleri örnek olarak verilirler⁽¹⁰⁵⁾ .

Bu devirde de uygulanan Açık (Baldaken) Türbelere örnek olarak 1533 târihli Hançerli Sultân ile 1588-89 târihli Fatma Sultân Türbeleri, Şehzâde Câmii'nin hazîresinde bulunan Sultân III.Mehmed'in oğlu Şehzâde Mehmed Türbesi misal gösterilir. Bunun yanında Kemankeş Kara Mustafa Paşa, Pulak Mustafa Paşa, Me-

¹⁰³ - Hakkı Önkal ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.20, ayr.bkz., Aptullah Kuran ; "Mimâr Sinân'ın Türbeleri", Mimârbaşı Koca Sinân Yaşadığı Çağ ve Eserleri, Vakıflar Gen.Müd.Yay., İstanbul 1988, s.229, ayr.bkz., Oktay Aslanapa ; Türk san'atı, s.286-287.

¹⁰⁴ - Hakkı Önkal ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.21., ayr.bkz., Hüsrev Tayla ; "Mimâr Sinân'ın Türbeleri", s.305., ayr.bkz., Aptullah Kuran ; "Mimâr Sinân'ın Türbeleri", s.230, ayr.bkz. Yüksel Yoldaş Demircanlı ; a.g.e., s.614.

¹⁰⁵ - Hakkı Önkal ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.22., ayr.bkz., Hüsrev Tayla ; "Mimâr Sinân'ın Türbeleri", s.300.

sih Mehmed Paşa ve Gülnûş Vâlide Sultân Türbesi'nde sekizgen plânlı Açık türbelerdendir ⁽¹⁰⁶⁾ .

Kanûnî Sultân Süleymân Türbesi ile oğlu Sultân II.Selim'e ait türbeler değişik dış görünüşleri ile Münferid Plânlı türbe tipleri arasında değerlendirilir. Kanûnî'nin türbesi, gövdeyi dıştan çepeçevre dolanan revakı ile o güne kadar uygulanan abidevî mezar örneklerinden ayrılır ve plânı tek örnektir. Kaynaklarda Kanûnî Türbesi'nin bir benzeri olarak Piyâle Paşa türbesi gösterilmekle birlikte iç ve dış mimârisi çok sade tutulmuştur. örnek gösterilir

Klâsik Devir Hanedan Türbeleri ve devlet büyüklerinin yaptırdıkları türbeler iç ve dış örtüleri itibariyle kubbeli yapılardır. Bu dönem türbelerinin çoğu poligonal gövdeye sahip olduklarından, Çarşamba'daki Şehzâdeler Türbesi'nde olduğu gibi, kubbe yuvarlağına geçiş köşeler doldurularak sağlanmıştır. İlk devir yapılarında, baklavali kuşak, mukarnas dolgulu tromp ve köşe pilastırlarının kemerlerle birbirlerine bağlanmasıyla elde edilmiş pandandifler geçiş unsuru olarak kullanılmışlardır. Şehzâde Mehmed ve Hürrem Sultân türbelerinde bu işlevi mukarnas sıraları görür. Daha sonra yapılanlarda çoğunlukla pandantif kullanılmıştır. Kasnakların çoğu çokgen olup sekiz kenârlı olanlar tercih edilmiştir.

Yapıların büyüklüklerine paralel olarak boyutları da büyüyen pencerelerin sayısı giderek artmış, mekâna yeterli derecede ışık sağlayacak şekilde üç sıra halinde düzenlenmişlerdir ⁽¹⁰⁷⁾ .

Bu devre ait türbelerde önceleri kesme taş kullanılırken zamânla bunun yerini mermer almıştır. Revaklar, bâzı türbelerde iç kubbeyi taşıyan sütunlar ve başlıklar , revak cepheleri, sekiler, kapı ve pencere atkı ve söveleri, revak döşemeleri ve bâzı sandukalar da mermerden yapılmıştır. Tuğla üst örtü malzemesi olarak kubbe ve tonozlarda , döşemelerde ve iç kenâr örgülerinde kullanılmıştır. Alçı malzeme bâzı türbelerin mihrâblarında bâzılarının da kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan

¹⁰⁶ - Hakkı Önkal ; "Klâsik Devir Osmanlı Türbelerinin Plân Özellikleri", s. 60-61.

¹⁰⁷ - Hakkı Önkal ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.23., ayr.bkz. Hakkı Önkal ; "Klâsik Devir Osmanlı Türbelerinin Plân Özellikleri", s.59-60.

mukarnas sıralarında uygulanmıştır. Kubbeler ve saçakların kurşunla kaplandıkları görür. Dış örtüde sık kullanılan kurşun malzeme Osmanlı eserlerinin simgesi durumuna gelmiştir. Pencere parmaklıkları ise demirdendir. Bu devir türbeleri mimâride ulaşılan olgunluğa paralel olarak, taş, mukarnas, çini alçı, malakârî, kalem işi ve ahşâb süslemenin değişik türlerinde klâsik ölçüde ulaşılmış olup en seçkin örnekleri mevcuttur⁽¹⁰⁸⁾.

Klâsik devir türbelerden dış gövdeleri taş veya mermer kaplamalı olanların, kapı ve pencereler etrâfi, kornişler, revak cepheleri, sanduka ve şahideleri, dış gövdenin değişik yerleri taş süslemelerle bezenmiştir. Bunlara dekoratif bir özellik kazanan kitâbeleri de eklemek gerekir. Ayrıca kemerlerin iki renkli taşlarla örülmesi çok yaygın bir uygulamadır. Tuğla süsleme, taş ve tuğla değişimi dışında, saçak altında gövdeyi dolanan şeritler, mukarnas sıraları ve saçaklar bu malzeme ile meydana getirilmiş süsleme arasındadır⁽¹⁰⁹⁾.

Klâsik devre ait türbelerin içleri zengin çini süslemelerle kaplıdır. Çini kaplamalar, giriş açıklıklarındaki yan panolarıda, iç duvârlarda, bazen pandantiflerin ve alınlıklarda. Bu dönem çini san'atının ağırlık merkezini sıralı çiniler teşkil ederse de, ilk yapılarda mavi-beyaz İznik çinileri, daha sonra renkli sır tekniği ile hazırlanmış çinilerin kullanıldığı görülmektedir⁽¹¹⁰⁾.

Türbelerin içlerinin süslenmesinde çini kadar önemli bir yer tutan ikinci unsur kalem işleridir. Ancak bunlar çiniler kadar dayanıklı olmadıkları için zamânla kaybolmuş ya da bozulmuş yahut da devrin zevkine göre işler yapılması için eskiler kapatılarak yenileri uygulanmıştır. Kalem işleri, çini kaplama bulunan türbelerde, çinilerden arta kalan bütün yüzeylerde, duvârlarda, alınlıklarda, kenâr yüzleri, kasnaklar ve kubbelerde uygulanmıştır. Malakârî ve alçı malzeme ile yapılan süslemeler türbelerde sınırlı olarak uygulanmıştır. Bunlara daha çok mihrâblarda, mukarnas dolgu tromplarda rastlanır. Klâsik devir türbelerinde ahşabın önemli bir yeri vardır. Kapı kanatlarından ayrı olarak, içte alt sıra pencerelerin ve dolapların hemen tamâ-

¹⁰⁸ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.24-25.

¹⁰⁹ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri , s. 26.

¹¹⁰ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri , s. 26-27.

mı ahşâb kanatlıdır. Ayrıca sandukalar da san'at değeri olan parmaklıklar içine alınmışlardır Türbe kitâbeleri konuldukları yerler ve malzemelerine göre farklılıklar gösterirler. Kitâbeler, taş, mermer, çini veya ahşâb gibi değişik malzeme üzerine yazılmakla beraber taş ve mermer malzeme daha çok tercih edilmiştir. İnşâ ve bâni kitâbeleri çoğunlukla giriş açıklıklarının üzerine yerleştirilmiştir⁽¹¹¹⁾.

Osmanlı mimarisi üzerindeki Avrupa'dan gelen Batı san'atı etkileri XVIII. Yüzyıl başlarından XIX.yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Bu durum (1703-1740) sonra Türk Baroğu ile başlar ve bu genellikle XIX.yüzyıl içlerine kadar sürer(1740-(1820). Barok hakimiyeti devam ederken XIX.yüzyıl başlarında Avrupa'da ortaya çıkan Neo-klâsik üslûp da 1820-1880 yılları aralarını kaplar. XIX.yüzyıl sonlarında ise, Batı te'sirli Türk san'atında belirli bir üslûba bağlı olmayan eklektik(karma) bir safhanın da hakim olduğu görülür.

Türk sanatında ilk Batı te'sirlerinin görülmeye başlandığı Sultân III. Ahmed(1703-1730) devri bir geçiş safhasıdır. Bu dönemde, Klâsik döneme ait san'at özellikleri dışarıdan gelen te'sirler ile karakterini kaybetmeğe ve yeni biçimlere bürünmeye başlamıştır. Târihçi Ahmed Refik (1887-1937) tarafından bu geçiş devri, Lale Devri olarak adlandırılmıştır. Bunun başlıca sebebi de bu yıllarda lale çiçeğinin toplum tarafından çok sevilmesi ve kullanılmasıdır. XVIII.yüzyılın ikinci yarısından sonra Türk san'atına giren ve Türk Baroğu olarak adlandırılan bu san'at üslûbu geleneklere bağlı çeşitli yapılarda tatbik edilmiştir. ⁽¹¹²⁾.

XVIII. ve XIX. Yüzyılda Türk San'atı gittikçe artan bir Avrupa San'atı te'siri altında kalmış, bu önceleri daha eski saf Türk san'atına bâzi süs unsurlarının sızması ile başlayıp hızla gelişmiş ve Türk san'atına hakim olmuştur. Ancak Türk Baroğu denilen üslûp, plânlardan çok mimâri ayrıntılarda ve dış ifâdelerde kendisini belli eder. Neo-klâsik üslûp yine Batıdan gelen te'sirlerle XVIII. Sonlarına doğru Türk San'atında yerleşmeğe başlayarak gerek dini olmayan yapılarda ve özellikle

¹¹¹ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri , s. 28-29.

¹¹² - Semavi Eyice ; "XVIII.Yüzyılda Türk San'atı ve Mimârisinde Avrupa Neo-Klâsik Üslûbu" ,San'at Târihi Yılığ,IX-X.I.Ü.Ed.Fak.San.Tar.Ens.1979-1980, İstanbul1981, s.163-165.

resmi devlet yapılarında kendisini göstermiş ve adeta XIX. İçlerinde Osmanlı İmparatorluğunda devlet san'atı halini almıştır. Bu arada Türkiye'de çalışan yabancı mimârların da bu üslûbun gelişmesinde büyük rolleri olmuştur. XIX.yüzyılın sonlarına doğru daha yüklü ve ağır ifâdeli bir karma san'atın (eklektizm) etkilerinin ağır bastığı Türk san'atı, geçen yüzyılın sonlarında bâzı Türk mimârlarının bu gidişi durdurmak istemeleri sonucu Türk Neo-klâsik üslûbunun yaratılmasına yol açmıştır. XIX.yüzyıl sonlarından 1930'lara kadar süren ve 200 yıllık Avrupa san'atı baskısına bir tepki olarak ortaya çıkan Türk Neo-klâsik üslûbunda XVI.yüzyıl Türk mimârisinin çeşitli unsurlarının modern yapılarda uygulandıkları görülmüştür ⁽¹¹³⁾.

XIX.yüzyılın sonlarına kadar devam eden bu devrede, mimâride ve süslemesinde, yuvarlak şekillerin, kıvrımlı hatların, S şekillerinin, ikili, üçlü, dörtlü profillerin, kumaş kıvrımlarının, deniz kabuğu motiflerinin ve çelenklerin bol miktarda kullanıldığı görülür⁽¹¹⁴⁾. Bu devre ait türbelerin gövde ve plân biçimlerinde meydana gelen değişikliklere paralel olarak, kemer formlarında, başlıklarda, pencerelerde, cephe düzenlemelerinde ve süslemelerde de önemli değişiklikler olmuş, yuvarlak hatların hakim bulunduğu bu yapılardan, örneğin Nakşidil Vâlide Sultân Türbesi'nde, revakın ön cephesi yuvarlak gövdeye paralel olarak kavisli tutulduktan başka kapı ve pencere boşluklarının yan duvârları ile kasnak dahi S şeklinde kıvrımlar çizmektedir ⁽¹¹⁵⁾.

Bu döneme ait türbeler plân özelliklerine göre 1- Köşeleri Yuvarlatılmış Kübik Gövdeliler 2-Poligonal Gövdeliler, bunlarda kendi içinde a-sekiz kenârlılar b-On kenârlılar olarak ayrılır, 3-Dilimli Gövdeliler, 4-Silindirik Gövdeliler olarak gruplandırılabilirler.

Köşeleri Yuvarlatılmış Kübik Gövdelilerden bir kısmı devrin karakteristik özelliklerini yansıtır. Bir kısmı da deprem sonucu yıkılan eski binâlar olup, yerine hemen hemen aynı plâna uyularak yenilenmişlerdir. Bunlar, geniş ve yüksek pencereleri, konsollarla desteklenmiş kasnakları gibi bâzı yönleriyle yenilendikleri devrin

¹¹³ - Semavi Eyice ; a.g.m., s.175.

¹¹⁴ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.34.

¹¹⁵ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.40

özelliklerini gösterecekler de gövdeleri bakımından günün zevk ve anlayışına cevap vermezler. Bu dönemde bu gruba giren ve Sultân I.Mahmûd'un kendi adına inşâ ettirdiği fakat ölümünde halefinin emri ile gömülemediği Nûruosmaniye Türbesi, barok etki altında meydana getirilmiş ilk türbelerden biridir⁽¹¹⁶⁾.

Klâsik devirde en çok uygulanan poligonal plânlı türbe tipleri, kenâr sayıları artarak bu dönemde en çok kenâr sayısı sekizi aşan türbe tipleri denenmiştir. Bu devre ait sekizgen gövdeli türbelere, 1766 depreminden sonra yenilenen İstanbul Gülbahar Hatun, Sultân II.Mahmûd, Abdülmecid ve yine yenilenen Osman Gâzi türbeleri örnektir. II.Mahmûd Türbesi, Türk-Ampir üslûbunun güzel bir örneği olan eserin cephelerine, süs konsolları ile zenginleştirilmiş yuvarlak kemerli geniş ve yüksek pencereler hakimdir. Abdülmecid Türbesi ise, dış görünüşü ile fazla bir özellik göstermeyen sade ve mütevazi bir yapıdır. Sultân III.Mustafa , yeniden yapılan Fâtiht Sultân Mehmed türbeleri on kenârlı birer gövdeye sahiptir⁽¹¹⁷⁾.

Mimârimizin Batı te'sirlerine iyice açıldığı ve düz hatlar yerine dairesel hatlardan hoşlanıldığı ve bu zevkin yaygınlaştığı bir devirde yapılan Mihrîşah Vâlide Sultân Türbesi ile Şah Sultân Türbesi ilgi çekici iki örnektir. Bu dönem mimârlarının yaptıkları eserlerde, yeni zevk ve anlayışa uygun olarak klâsik form ve şekillerden tamâmen uzaklaştıkları dikkati çeker.

Silindirik gövdeli türbe mimârisinin en güzel örneklerden biri de XIX.yy.başlarında tamâmlanan Fâtiht'deki Nakşidül Vâlide Sultân Türbesi'dir. Yine aynı bahçede olan Gülüstu Sultân Türbesi ise bir diğer silindirik gövdeli çıplak bir yapıdır⁽¹¹⁸⁾.

Bu döneme ait türbelerin kasnak şekillerinde bâzı değişiklikler olmakla birlikte genellikle yarım küre şeklindeki kubbelerin üst örtüsü kurşun kaplamadır. Kubbe yuvarlağına genellikle kenârlar üzerine kurulan yuvarlak kemerler arasında oluşan pandantiflerle geçiş sağlandığı görülmektedir. Ayrıca türbelerin çoğunda, kasnağın konsollarla desteklenerek hareket sağlandığı göze çarpar. Bu dönem tür-

¹¹⁶ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.34-35

¹¹⁷ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.35-3.

¹¹⁸ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s. 36-37.

belerinin pencere formlarında önemli değişiklikler görülmekle birlikte mekânın iki sıra pencere dizisi ile aydınlatılması geleneği devam eder. Klâsik devrin bâzı büyük hacimli türbelerinde görülen üç sıra halindeki tertiplenmiş pencereler, Nûruosmaniye Türbesi hariç tutulursa, vazgeçilmiştir. XVIII. yüzyılın sonlarına kadar yapılmış olan türbelerde, klâsik pencere düzenlemesinin devam ettiği, alt sıradakilerin düz atkılı ve üzerlerinde kemerli alınlıkların bulunduğu, üsttekilerin alçı pencereler olduğu görülmektedir. XIX.yüzyıldan itibaren pencere formları, S şeklinde kıvrımların da katıldığı kemerli pencereler haline dönüşmüştür.

Türbelerin giriş açıklıkları bulunmayıp kapıları sade ve basit tutulmuştur. Genellikle bu döneme ait giriş açıklıklarının yanında uzanan pilastırlar, kemer tepesi hizasında ikinci bir kat halinde devam ederler.Taçkapılar kitâbeliklerin üzerinde kıvrımlı yaprakların oluşturduğu formlarla son bulurlar. Türbelerdeki sandukalar, üzeri pûşidelerle örtülü olup sedef kakmalı ahşâb parmaklıklar içine alınmışlardır. XIX.yüzyıl ikinci yarısından sonra sandukalar madeni şebekelerle çevrilmişlerdir ⁽¹¹⁹⁾.

Batı te'siri altındaki türbelerin cephe kaplamalarında da kesme taş ve mermer kullanılmaya devam edilmiştir. Ayrıca bu devirde yenilenen bâzı türbelerin örneğın Osman Gâzi, Orhan Gâzi ve I.Murad Türbesi gibi, cepheleri sıva ile kapatılmıştır. Tuğla yine üst örtü malzemesi olarak kullanılmıştır ⁽¹²⁰⁾.

III.Mustafa'nın türbesi hariç, bu devre ait türbelerin süslemesinde çini kaplama görülmez. Duvârlar sık pencereler açılmak suretiyle daraltılmış ve buraları mermer plâkalar, pilastırlar ve sütunçelerle doldurulmuştur. Yine bu dönemde türbelerden kaybolan bir diğer unsur, sedef veya fildişi kakmalı, künde-kârî tekniğında hazırlanmış kapı ve pencere kapaklarıdır.

Bu döneme ait süsleme unsurlarını malzeme ve tekniklerine göre taş süsleme, kalem işi, ahşâb ve alçı ve madenî olarak incelemek gerekir.

¹¹⁹ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s. 37.

¹²⁰ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s. 37-38.

Kalem işleri çoğunlukla türbelerin kubbe, kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan bölgelerinde görülür. Kalem işi motifleri olarak yine akant yaprakları, kupa ve vazolar, asma yaprakları, üzüm salkımları, perde motifleri, girlandlar, dalgalı şeritler sıkca kullanılmıştır.

Alçı işçiliğinin en güzel örneği Sultân II.Mahmûd Türbesi'nde görülür. Hazırlanan kalıplarla sağlanan zengin kompozisyonlar, mekâna çok değişik bir görünüş kazandırmıştır.

Ahşâb süsleme bu devir türbelerinde önemini yitirerek sadece sandukaları çevreleyen parmaklıklara dönüşmüştür. XIX.yüzyılda madenî işlerin türbelerde süsleme amacıyla mimâriye daha fazla katıldıkları görülür. Daha önceleri sandukaları çevreleyen ahşâb parmaklıklar bu dönemde yerini madeni şebekelere bırakırlar. Bu şebekeler gümüş, demir ve pirinç gibi değişik madenlerden yapılmış olup, bunlar değişik kompozisyonlar gösteren motif ve yazılarla bezelidirler. Ayrıca kapı kanatları ve pencerelerde de madeni şebekeler görülmektedir. Bu dönem türbelerinin inşâ kitâbeleri ta'lik hatla yazılmış olup uzun manzum kıtalar halinde düzenlenmiştir⁽¹²¹⁾.

Anadolu Selçuklu Türbeleri gibi Osmanlı Türbeleri de yapının kimliğini veren kitâbelerin yanısıra büyük çoğunluğu dinî içerikli yazıları ihtiva ederler. Bu yazıların muhtevasını sûre , âyet, hadîs, esma-ül hüsnâ, kelime-i tevhid , Lâfza-i Celâl, İsm-i Nebi, ciharyâr-ı güzîn, Besmele, kelâm-ı kibar ve dualar gibi ibareler teşkil eder. Taş, mermer, çini, alçı, ahşâb ve maden gibi değişik malzeme üzerine uygulanan bu yazılar yapılarda hem bir telkin, tenbih, hatırlatma hem de dekorâtif bir unsur olarak rol oynar⁽¹²²⁾.

Dönemin ünlü hattaları tarafından hakk edilen yazılar türbelerin giriş açıklıklarının üstü, kubbe göbek ve etekleri, kapı ve pencere kapak tablaları, revaklar, alt sıra pencere üstleri, ikinci ve üçüncü sıra pencere araları, pandantifler, kasnaklar, kemer alınlıkları, kemer köşelikleri ve sütun başlıkları gibi çok değişik yerlerinde

¹²¹ - Hakkı Önkâl ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s. 42-43.

¹²² - Hakkı Önkâl ; "Osmanlı Türbelerinde Yer Alan Dinî İbareler Hakkında Bazı Mülâhazalar", Türk Kültürü, Y:XXVI, S:308, Ankara1988, s.756.

uygulanmışlardır. Erken döneme ait türbelerde daha çok sıva üzerine, klâsik devirde çini, XVIII.yüzyıldan itibâren ise daha çok mermere uygulanan yazılarda, Aklâm-ı Sitte veya Şeş Kalem olarak bilinen hat türlerinden en çok sülüs yazının tercih edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, ta'lik, kûfi, maklî ve muhakkak kalem ile yazılmış örnekler de çoğunluktadır ⁽¹²³⁾.

¹²³ - Hakkı Önkâl ; a.g.m., s.16.

IV. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ'NDE YER ALAN HANEDAN, SADRAZAM VE İLERİ GELEN ŞAHISLARIN YAPTIRDIKLARI CÂMÎ ve TÛRBELERİNİN TAMİRLERİYLE İLGİLİ BELGELER (*)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 1989 yılına kadar, prövens tasnif sistemi çerçevesinde gömlekleme, tarihleme, kodlama, kronolojik sıralama, dosya ve gömlek sıra numarası verme işlemleri ikmal edilen belge ve defterler için özet çıkarılarak analitik envanter hazırlama usulü tercih edilmiştir. Genel adlandırmasıyla “ Katalog ” olarak hizmete sunulan bu araştırma vasıtaları, genellikle daktilo kullanılarak yazılmıştır. Son dönem Osmanlı evrakı tasnif heyetlerince el yazısı ile hazırlanmış kataloglardan da hâlen istifade edilmektedir. Ancak bunların pek az kısmının indexi bulunmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bütün fonların tasnifinde bilgisayar için hazırlanan özet fişleri kullanılmaya başlandıktan sonra, 1991 yılında bilgisayar çıkışlı olarak, ilk kez Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti (DH.KMS) kataloğu tertip edilmiştir. Bu süre içerisinde Bâb-ı Âli Evrak Odası Sadâret Evrakı , Dâhiliye Nezâreti'nin çeşitli kalemleri , Hâriciye Nezâreti Mektûbî Kalemi, Siyasî Kısım Evrakı, Yıldız Tasnifi, Sadâret Husûsî, Mütenevvi Mâruzat ve Şifre Odası Evrakı için özet fişleri hazırlanmıştır.

Bu arada 1992 yılı içinde Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnif Talimatnâmesi ile analitik envanter düzenleme konusundaki esaslar detaylı ve aynı zamanda ilmî ve objektif bir şekilde yeniden belirlenmiştir. Bu talimatnâme ile , index unsurları içinde önemli bir yeri olan “konu başlığı ” nı özet fişlerine alınması kararlaştırılmıştır. Yine 1992'de Evkaf Fonu'na ait Vakfiyeler ve Surre Defterleri için index bölümlerini ihtiva eden bilgisayar çıkışlı kataloglar tertip edilmiştir. Yeni Tasnif Talimatnâmesi'ndeki esaslar çerçevesinde, belge ve defter fonları üzerindeki tasnif çalışmalarına hâlen devam edilmektedir.

(*) Bu bölümdeki bilgiler T.C.Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâiresi'nin hazırladığı Latin harfli katalog defterlerinin baş tarafındaki metinlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıda sayılan fonlar için hazırlanan özet fişlerinden, bilgisayar çıkışlı yaklaşık her biri 250-300 sayfalık 120 ciltlik katalog bilgisayarla otomasyonunu gerçekleştirmek üzere yapılan etüdlere ayrıca değerlendirilmektedir.

Kataloglarda fona dâir bilgiler katalog metni ve genel karma indeks bölümleri yer almıştır. Defterler, kronolojik sıra içerisinde düzenlenmiştir. Katalog sayfalarının sol baştaki sıra numarası, indeks kelimelerine esas olan numaradır. Tarih sütununda , tasnif esnasında defterin ilk ve son işlem gördüğü tarih yer almıştır. Özet cümlelerinin kim, nerede, neden, nasıl, ve ne zaman sorularına cevap verecek şekilde olmasına dikkat edilmiştir.

İndeks'te yer alacak kelime ve kelime gruplarından yer adlarının özet cümlelerinde ve defterlerde mevcut olması; şahıs adlarının konu ile doğrudan alakalı bulunması, müessese ve terminoloji için kaydedilecek kelimelerin , müessesenin işleyişi ile bilgi verecek, kültür tarihi bakımından önem arz edecek mahiyette terim olması özellikle göz önünde bulundurulmuştur.

Nezâret Öncesi ve Sonrası Evkaf Defterleri Kataloğu , şimdilik dört cilt olarak hazırlanmıştır. Yeni defterler tasnif edildikçe kataloğ adedi de artacaktır.

Vakıf bir terim olarak, bir malı alınıp satılmaktan ebedî olarak alıkoymak, kişi mülkiyetinden çıkararak Allah yolunda hapsedmek ve menfaatini insanlar için tasadduk etmek demektir. Vakıf aynı zamanda vakıf akdinin konusunu teşkil eden menkul ve gayri menkul malları da ifade etmektedir. Vakfi yapan kimseye vâkıf, vakfedilen şeye de mevkûf denir.

Vakıf müessesesi , Osmanlı Devleti'nde diğer kuruluşlardan çok ayrı bir özellik arz etmekteydi. Başta padişah ve aile efradı olmak üzere devley yöneticileri, asker ve ulema ve halktan zengin olanlardan pekçok kişi vakıf kurmuşlardır. Evkaf-ıHümâyûn Nezâreti'nin kuruluşundan önce vakıfların yönetimi, Vakfiyelerindeki kuruluş şartlarına göre, Sadriâli Nezâreti, Şeyhülislâm Nezâreti, Babüssaâde (Kapı) Ağası Nezâreti ve Darüssaâde Ağası (Haremeyn Evkafı) Nezâreti'nce yürütülmüştür.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi bünyesinde Evkaf fonuna ait yaklaşık 5.600.000 adet belge ve 27.000 civârında defter bulunmaktadır. Analitik tasnifi yapılan defterlerden 9.076 adedi Nezâret Öncesi'ne ait olup H.935-1159 / M.1528-1746 yıllarını kapsamaktadır.

Osmanlı Devlet Teşkilâtı'nda nezâretlerin kuruluş yılı H.1125 / M.1839 olarak kabul edilmiştir. Ancak gerek tasnifi devam eden belgelerde ve gerekse 8984 numaralı defterdeki "Evkaf-ı Hümâyûn -ı Şâhâne Hazine-i Celîlesi'nin Darphâne-i Âmire'den ayırt edilmesiyle müstakilen hazine tahsisi olan iki yüz kırk iki sesesi...." ifâdesi esas alınarak Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin kuruluş yılı H.1242 olarak kabul edilmiştir

IV. 1. DEFTERLER

Nezâret Öncesi Evkaf Defterleri Kataloğu I

Kodu : EV:HMH

Tarih : H.935 – 1159 / M. 1528 – 1746

Sayı : 0001 – 4500 arası.

Sıra no: 21

Başlangıç tarihi : 983 . N. 1

Bitiş Tarihi : 1068. Ca. 21

Ebadı : 16 x 43 cm.

Sayfa : 37.

Açıklama : Ayasofya-i Kebir Camii'nin ta'miri ve mukataa-ı zemin mahsulatının muhasebesi.

Sıra no: 1970

Başlangıç tarihi : 1126. R. 10

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 52 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : İstanbul'da Sultan Süleyman Hân Câmii yıkılan minaresinin Keşf ve Ta'miri.

Sıra no: 1973

Başlangıç tarihi : 1126. Ca. 28

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 15 x 42 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : İstanbul'da Sultan Süleyman Hân Câmii'nin minaresinin ta'miri için yapılan Keşf.

Sıra no: 3228

Başlangıç tarihi : 1142 . M.15

Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 20 x 55 cm..
Sayfa : 2
Açıklama : Türbeler Vakfı mülhakatından olan Fethiye Câmii ve Hoca Ali Câmiinin Keşf ve Tahriri.

Nezâret Öncesi Evkaf Defterleri Kataloğu II :

Kodu : EV:HMH

Tarih : H.1159 – 1242 / M. 1746 – 1826

Sayı : 4501 – 9076 arası.

Sıra no: 4633
Başlangıç tarihi : 1160
Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 13 x 40 cm.
Sayfa : 1
Açıklama : İstanbul'da İbrahim Paşa Türbesi'nde Şadırvan, Sebil, Çeşme ve Kenef su yollarının masarifatı.

Sıra no: 5145
Başlangıç tarihi : 1172. Ra. 29
Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 26 x 69 cm.
Sayfa : 2
Açıklama : İstanbul'da Mahmud Paşa Câmii Suyunun Keşf ve Ta'miri.

Sıra no: 5172
Başlangıç tarihi : 1172. Za. 15
Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 16 x 45 cm.
Sayfa : 2
Açıklama : İstanbul'da Sultan Selim Hân, Sultan Murad Hân, Sultan Mehmed Hân Türbeleri ve mülhakatı Gül Câmii, Hoca Ali Câmii ve Fethiye Câmileri Evkafı ta'mir masrafları.

Sıra no: 5198
Başlangıç tarihi : 1173. Ca. 13
Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 19 x 52 cm.
Sayfa : 2
Açıklama : Bahçekapı'da Vâlîde Sultan Câmii, Kütüphâne, Türbe, Çeşmesi Evkafı ta'miri ile ilgili muhasebe kayıtları.

Sıra no: 5235
Başlangıç tarihi : 1173
Bitiş Tarihi : 1174. S.10
Ebadı : 22 x 60 cm.
Sayfa : 4
Açıklama : İstanbul Bahçekapı'da Cedid Vâlîde Sultan Câmii'nde ta'mire muhtaç yerlerin, camiye gelen suyun hazinesinin ve ikinci imama evin ta'mir masraflarını gösteren müfredat defteri.

Açıklama : İstanbul Bahçekapı'da Cedid Vâlîde Sultan Câmîi'nde ta'mîre muhtaç yerlerin, camiye gelen suyun hazinesinin ve ikinci imama evin ta'mîr masraflarını gösteren müfredat defteri.

Sıra no: 5600

Başlangıç tarihi : 1180. Z. 27

Bitiş Tarihi :

Ebadı : 16 x 44 cm.

Sayfa : 8

Açıklama : İstanbul'da Sultan Câmîi, imareti, dar-üş-şifası, medresesi ve türbesinin ta'mîri için yapılan keşf müfredatı.

Sıra no: 5720

Başlangıç tarihi : 1183. B. 16

Bitiş Tarihi : 1185. M. 10

Ebadı : 21 x 55 cm.

Sayfa : 8

Açıklama : Fatih Sultan Mehmed Hân Câmî'ine Yapılacak ilâvelere ait masarifat defteri.

Sıra no: 5940

Başlangıç tarihi : 1188. M. 1

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 20 x 40 cm.

Sayfa : 1

Açıklama : Bazı Câmî, İmaret ve Türbelerin ta'mîratında kullanılan levazımataın miktarları.(Defter eksik)

Sıra no: 6008

Başlangıç tarihi : 1189. Ş. 13

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 27 x 80 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : İstanbul Laleli Çeşme ve Üsküdar'da Sultan Mustafa Hân Câmîleri, Mektepleri ve İmareti Evkafi ile v.s. musakkafatının ta'mîr ve tecdidi için yapılan keşf ve tahmin defteri.

Sıra no: 6209

Başlangıç tarihi : 1193. Ş. 29

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 17 x 48 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Nur-ı Osmaniye Câmîi ta'mîr masrafları.

Sıra no: 461

Başlangıç tarihi : 1198. M. 1

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 28 x 79 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : İstanbul Laleli Çeşme ve Langa'da Sultan Mustafa Hân Evkafi'na bağlı Câmî, türbe, imaret ve çeşmenin ta'mîrleri için yapılan masraf kayıtları.

Sıra no: 6500

Başlangıç tarihi : 1199. M. 1

Bitiş Tarihi : 1199. Z. 29

Ebadı : 15 x 43 cm.

Sayfa : 2

Sıra no: 6597
Başlangıç tarihi : 1200
Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 18 x 50 cm.
Sayfa : 2
Açıklama : Ayasofya-i Kebir Câmii Evkafı mülhakatından Kefe Köyü'ndeki Câmî'nin ta'mîrat masrafı.

Sıra no: 6720
Başlangıç tarihi : 1202
Bitiş Tarihi : 1205
Ebadı : 11 x 34 cm.
Sayfa : 8
Açıklama : Medrese, Câmî, Çeşme ve Sebil ta'mîrat masrafı.

Sıra no: 7805
Başlangıç tarihi : 1218.L.28
Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 17 x 47 cm.
Sayfa : 6
Açıklama : Çorlulu Ali Paşa Câmii Evkafı ta'mîr ve Keşf Defteri.

Sıra no: 8062
Başlangıç tarihi : 1223.Ş.7
Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 18 x 50 cm.
Sayfa : 2
Açıklama : Dergâh-ı âli yeniçerileri kışlaklarından Yeni Odalarda bulunan Câmî keşif ve ta'mîri.

Sıra no: 8070
Başlangıç tarihi : 1223.L.7
Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 27 x 80 cm.
Sayfa : 10
Açıklama : İstanbul'da yanan çeşitli Câmî, Mescid, Mektep, İmaret, Medrese ve Sebil'in yeniden inşası ve ta'mîri için yapılan keşif.

Sıra no: 8315
Başlangıç tarihi : 1229.M.1
Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 17 x 45 cm.
Sayfa : 6
Açıklama : Üsküdar'da Sultan Mustafa Hân'ın inşa ettirdiği Ayazma Câmî-i'nin ta'mîr ve teccidinden sonra yapılan keşif ve ölçüm defteri.

Sıra no: 8349
Başlangıç tarihi : 1229.Z.29
Bitiş Tarihi : -
Ebadı : 18 x 48 cm.
Sayfa : 10
Açıklama : Atik Vâlîde Sultan'ın Üsküdar'da yaptırmış olduğu Câmî'nin ta'mîr, termim ve bazı mahallerinin tebdiline dâir keşif defteri.

Sıra no: 8465
Başlangıç tarihi : 1231.Z.5
Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 25 x 80 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : İstanbul'da Şehzâde Sultan Mehmed Hân Câmii kurbündeki imaretinin bazı bölümlerini ta'mîr ve tecdidinin keşfi.

Sıra no: 8485

Başlangıç tarihi : 1232 R 15

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 27 x 77 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Emetullah Başkadın Evkafı musakkafatından Sultan Bayezid Câmii yanındaki, Simkeşhâne ve 2 adet mescidin ta'mîr ve tecdidi için düzenlenmiş keşif defteri.

Sıra no: 8500

Başlangıç tarihi : 1232. B. 27

Bitiş Tarihi : 1232. Ş.19

Ebadı : 17 x 46 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : Molla Şerafeddin Mehmed Efendi'nin Kaliçeciler Köşkü yakınındaki Câmii'n ta'mîri için düzenlenen keşif ve ölçüm defteri.

Sıra no: 8590

Başlangıç tarihi : 1234. B. 11

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 27 x 77 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : İstanbul Bahçekapı'da Vâlide Sultan Câmii ve sair hayratı ile Soma'daki Vâlide Sultan musakkafatının yeniden keşif ve ta'mîri.

Sıra no: 8663

Başlangıç tarihi : 1236. M. 1

Bitiş Tarihi : 1236. Z. 29

Ebadı : 17 x 48 cm.

Sayfa : 26

Açıklama : Darphâne-i Amire'den idare edilen Evkafdan olan muhtelif Câmi, Türbe, Çeşme ve Hânelerin ta'mîr masrafı.

Sıra no: 8885

Başlangıç tarihi : 1240

Bitiş Tarihi : 1248

Ebadı : 24 x 66 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Evkaf-ı Hümâyûn'a mülhak evkaf dahilinde olub Aksaray ve Unkapanı yangınlarında yanan Câmi ve Mescitlerin ta'mîr keşfi ile fazlaları.

Sıra no: 8947

Başlangıç tarihi : 1242. B. 14

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 27 x 80 cm.

Sayfa : -

Açıklama : İstanbul'da Sadrâzam Merzifonî Kara Mustafa Paşa Câmii, Medresesi, Sebili ve Mektebi Evkafından ta'mîre muhtaç bazı binaların keşfi.

Sıra no: 8995

Başlangıç tarihi : -

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 20 x 55 cm.

Sayfa : 6

Açıklama : Ebu Eyup el-Ensârî Türbesi'nin ta'miri masrafları.

Sıra no: 9007

Başlangıç tarihi : -

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 25 x 72 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Sultan Mehmed Hân Câmii ve Mektebi'nin ta'mir masrafları.

Sıra no: 9032

Başlangıç tarihi : -

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 47 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : İstanbul'da Nur-ı Osmaniye Câmii mahfel-i hümâyûn yolundaki büyük cam çerçeveler, kütüphâne ve türbedeki camların yenilenmesi ve ta'miri ile Ayasofya-i Kebir Medresesi su yollarının yenilenmesi için yapılan masraflar.

Sıra no: 9038

Başlangıç tarihi : -

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 22 x 68 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Sultan Mustafa Hân'ın Üsküdar'daki Câmi ve Mektebin bakımve ta'mirâtı keşf defteri.

Sıra no: 9040

Başlangıç tarihi : -

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 27 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Câmi'-i-i Atik'e ait ta'mirâtın masrafı. (Defter eksik)

Nezâret Sonrası Evkaf Defterleri Kataloğu III :

Kodu : EV

Tarih : H.1243 – 1264 / M. 1827 – 1848

Sayı : 9077 – 13600 arası.

Sıra no: 9249

Başlangıç tarihi : 1245 . M. 1

Bitiş Tarihi : 1247. Ra. 8

Ebadı : 22 x 61 cm.

Sayfa : 6

Açıklama : Yangın geçirmiş Câmi, türbe, mektep ve kütüphânelerin ta'miri ve inşası için gereken masarifatın keşfi.

Sıra no: 9347

Başlangıç tarihi : 1246. Ca. 10

Bitiş Tarihi : 1246. Ca. 7

Ebadı : 17 x 49 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Üsküdar'da Selimiye Câmii ta'mîr masrafları.

Sıra no: 9386

Başlangıç tarihi : 1246. L. 11

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 20 x 55 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : İstanbul ŞişHâne civârında Hatice Sultan Evkafına ait Câmînin ta'mîri için düzenlenen keşf defteri.

Sıra no: 9443

Başlangıç tarihi : 1247. M. 1

Bitiş Tarihi : 1255. Ca. 11

Ebadı : 20 x 49 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Sultan II.Bâyezid Hân Câmii, minare ve şadırvanının ta'mîrine harcanan masarıfatın muhasebesi.

Sıra no: 9638

Başlangıç tarihi : 1248. R. 25

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 17 x 50 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Şehzâde Gâzi Süleyman Paşa Evkafından olan Câmînin ta'mîri.

Sıra no: 9659

Başlangıç tarihi : 1248. B. 16

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 17 x 50 cm.

Sayfa : 6

Açıklama : Arnavutköy Akıntıburnu'nda önceden inşa edilmiş olan Tevfikiye Câmii'nin ta'mîri ile hademe iskânı için Hâne ve muvakkıtHâne inşası için masraf müfredatı.

Sıra no: 9689

Başlangıç tarihi : 1248. Z. 25

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 16 x 46 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: Eyüp'te Mihrişah Vâlîde Sultan Türbesi ve İmaretî'nin ta'mîr masrafları.

Sıra no: 9882

Başlangıç tarihi : 1250. M. 12

Bitiş Tarihi : 1253. M. 20

Ebadı : 19 x 54 cm.

Sayfa : 14

Açıklama : Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne bağlı bazı vakıfların İstanbul'daki çeşmeler, Câmîler ve medreseler ile sair mülhakatların ta'mîr ve termimi için yaptıkları masraflar.

Sıra no: 9931

Başlangıç tarihi : 1250. L. 29

Bitiş Tarihi : 1253. Ş. 15

Ebadı : 20 x 55 cm.

Sayfa : 56

Açıklama : İstanbul TopHâne'de Hoca Ali Mescidi Vakfı ve Şahkulu Mehmed Çelebi Camii Evkafı ile defterde adı geçen vakıfların irad ve masarifat muhasebesi ile ta'mirat kayıtları.

Sıra no: 10275

Başlangıç tarihi : 1252. Ra. 7

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 49 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretine bağlı Üsküdar'da Mihrimah Sultan Evkafı Çifte Minareli Câmii ta'mir masraflarının kayıtları.

Sıra no: 10296

Başlangıç tarihi : 1252. C. 16

Bitiş Tarihi : 1252. Za. 1

Ebadı : 23 x 40 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : Üsküdar'da Haremeyn-i Muhteremeyn'e ve Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretine bağlı bazı Câmilerin ta'mir masrafları.

Sıra no: 10316

Başlangıç tarihi : 1252. Ş. 25

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 48 cm

Sayfa : 2

Açıklama : Haremeyn-i Şerîfeyn'e tâbi Anadoluhisarı'nda vâki' Câminin ta'miri için hazırlanmış olan keşif bedeli.

Sıra no: 10336

Başlangıç tarihi : 1252. L. 21

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 49 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : Haremeyn-i Şerîfeyn Hazinesi'ne bağlı Ayasofya-i Kebir Camii Evkafı mülhakatından Yedikule'deki Fatih Sultan Mehmed Hân Camii'nin ta'mir, keşif bedelinin kayıtları.

Sıra no: 10468

Başlangıç tarihi : 1253. S. 5

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 50 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : Sultan I. Mahmud Hân Camii, Türbe, Medrese ve İmareti Evkafı'nın ta'mirat için yapılan keşif kayıtları.

Sıra no: 10480

Başlangıç tarihi : 1253. Ra. 21

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 13 x 38 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Üsküdar'da Selimiye Câmii kayyumbaşısı ile mektep hocası Hânelerinin ta'mir ve termimi masraf kayıtları.

Sıra no: 10506

Başlangıç tarihi : 1253. Ca. 1

Bitiş Tarihi : 1256. S. 11

Ebadı : 15 x 45 cm.

Sayfa : 17

Açıklama : Bend-i Cedid-i Şahâne, Kırkçeşme Hatice Sultan Türbesi ta'mîr ve inşaatıyla muhtelif masrafların muhasebesi.

Sıra no: 10622

Başlangıç tarihi : 1253. Z. 16

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 19 x 56 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : Cami, Mescid, Medrese v.s. hayrat ta'mîriyle Haremeyn-i Şerîfeyn imareti için alınan zahirelerin muhasebesi.

Sıra no: 10783

Başlangıç tarihi : 1254. Ra. 11

Bitiş Tarihi : 1254. Z. 27

Ebadı : 24 x 77 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : Edirne ve İstanbul'da Haremeyn-i Şerîfeyn Hazinesi'nden mazbut cami ve mescid ta'mîratı ile bunlar için alınan levazımat, maaş ve masarifatın muhasebesi.

Sıra no: 10942

Başlangıç tarihi : 1254. Z. 28

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 28 x 79 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Haremeyn-i Şerîfeyn Hazinesi'nden mazbut evkafdan Ayasofya-i Kebir Camii evkafı üzeri ile türbe odalarının ta'mîrine yapılan masrafların kayıtları.

Sıra no: 11025

Başlangıç tarihi : 1255. S. 6

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 17 x 47 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : Davutpaşa civârında Vidos karyesinde bulunan Sultan Osman Hân Camii'nin ta'mîri mümkün olmadığından yeniden inşası için düzenlenen keşif defterleri.

Sıra no: 11077

Başlangıç tarihi : 1255. Ca. 21

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 38 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Sultan II.Mahmud Hân Türbesi türbedarının ta'mîr edilen meskeni masarifat kayıtları .

Sıra no: 11331

Başlangıç tarihi : 1256. Ca. 9

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 48 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : İrgatpazan'ndaki Kemankeş Kara Mustafa Paşa Medrese, DersHâne, Türbe, Sebîl ve sair hayratı evkafı'nın ta'mîre muhtaç olması dolayısıyla keşif ve muayenesi.

Sıra no: 11580

Başlangıç tarihi : 1257. C. 15

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 17 x 49 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : Domabahçe yakınındaki Süleymaniye Camii'nin ta'mîri, avlusunun tevzii,yeniden minare inşası ve sair için hazırlanan masraf keşif kayıtları.

Sıra no: 11878

Başlangıç tarihi : 1258. B. 22

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 19 x 40 cm.

Sayfa : 1

Açıklama : Sultan Abdülhamid Hân Evkafınca ta'mîr edilen Beylerbeyi Camii'nin ta'mîr masraflarının Evkaf-I Hümayûn Hazinesi tarafından verilmesine dâir kayıtlar.

Sıra no: 11893

Başlangıç tarihi : 1258. L. 1

Bitiş Tarihi : 1269. M. 15

Ebadı : 20 x 54 cm.

Sayfa : 149

Açıklama : Haremeyn-i Şerifeyn ve Evkaf-ı Hümayûn'a mülhak vakıfların cami, mescid ve sair hayratlarının ta'mîr, imar ve inşası ile görevlilerinin maaş masraflarının Evkaf-ı Hümayûn Hazinesi'nce verilmesi müsaade talebi ve verilen suretlerin kayıtları.

Sıra no: 11899

Başlangıç tarihi : 1258. L. 13

Bitiş Tarihi : 1269. Za. 3

Ebadı : 18 x 50 cm.

Sayfa : 8

Açıklama : Eyüp, Üsküdar, Beylerbeyi ve Tophâne-i Amire'de Câmî-i Nusret, Fındıklı Camii ve sair yerde bulunan cami ve minarelerin ta'mîri için yapılan keşf-i evvel kayıtları.

Sıra no: 11919

Başlangıç tarihi : 1258. Z. 1

Bitiş Tarihi : 1259. Z. 2

Ebadı : 19 x 43 cm.

Sayfa : 2

Açıklama : Üsküdar'da Selimiye Camii, Mektebi, Hocaevi v.s.yerlerin ta'mîr masrafları.

Sıra no: 12861

Başlangıç tarihi : 1262. Ca. 2.

Bitiş Tarihi : 1262. Ca. 28

Ebadı : 23 x 54 cm.

Sayfa : 42

Açıklama : İstanbul'un muhtelif mahallerinde bulunan Câmiler, mescidler, mektebler, türbeler, çeşme, su yolları ile sair hayratın masarifat muhasebesi.

Sıra no: 12862

Başlangıç tarihi : 1262. Ca. 3.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 51 cm.

Sayfa : 1

Açıklama : Sultan Bayezid Hân Evkafı mülhakatından Aksaray'da Cerrahpaşa Câmii Evkafı'nın ta'mirat masraf muhasebesi.

Sıra no: 12884

Başlangıç tarihi : 1262. C. 20.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 17 x 48 cm.

Sayfa : 1

Açıklama : Hamidiye mülhakatı Câmiler ve sair Hayrat Evkafı'nın ta'mirat masrafları muhasebesi.

Sıra no: 12924

Başlangıç tarihi : 1262. Za. 7.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 49 cm.

Sayfa : 4

Açıklama : İstanbul'da bulunan Nişancı Cedid Mahmud Paşa Câmii, Medreseleri ve Zaviyeleri Evkafı ile Galata'da bulunan Câmi Evkafı'nın ta'mir ve termimine dâir keşf defteri.

Sıra no: 12957

Başlangıç tarihi : 1262.

Bitiş Tarihi : 1264. Ra. 30.

Ebadı : 27 x 74 cm.

Sayfa : 14

Açıklama : Üsküdar'da bulunan Kösem Vâlide Sultan, Sultan Selim Hân, Sultan Mustafa Hân, Atik Vâlide Sultan, Mihrişah Sultan Câmileri ve hayratlarına dâir ta'mirat ve masarifat kayıtları.

Sıra no: 13015

Başlangıç tarihi : 1263. M. 1.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 23 x 73 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da Süleymaniye Câmii, Ortaköy Câmii gibi muhtelif Câmilerin çeşitli masrafları.

Sıra no: 13104

Başlangıç tarihi : 1263. Ca. 5.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 19 x 55 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: Üsküdar'da Mirahor mahallesinde Ayşe Sultan Câmii ve Türbesi'nin ta'miri için masraf keşfi.

Sıra no: 13132

Başlangıç tarihi : 1263. Ş. 6.

Bitiş Tarihi : 1263. Ş. 11.

Ebadı : 18 x 49 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya Câmii'nin ta'mir masrafları.

Sıra no: 13134

Başlangıç tarihi : 1263. Ş. 23.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 19 x 50 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: Kağıthâne'deki Câmî ve Kağıthâne Karyesi'ndeki Toya Kadın Câmîi etrafındaki duvarların ta'mir masrafları.

Sıra no: 13140

Başlangıç tarihi : 1263. N. 5.

Bitiş Tarihi : 1263. N. 10.

Ebadı : 18 x 50 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmîi'nin ta'mîri için 6 günde yapılan masrafların kayıtları.

Sıra no: 13141

Başlangıç tarihi : 1263. N. 11.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 48 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: İstanbul'da Vezir Nişancı Cedid Mehmed Paşa Câmileri, Medresesi, Hângâhı ve Türbesi Evkafı'nın ta'mîri için yapılan keşf kayıtları.

Sıra no: 13142

Başlangıç tarihi : 1263. N. 12.

Bitiş Tarihi : 1263. N. 13.

Ebadı : 19 x 51 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmîi'nin ta'mirât masrafları kayıtları.

Sıra no: 13154

Başlangıç tarihi : 1263. L. 17.

Bitiş Tarihi : 1263. Za. 13.

Ebadı : 18 x 22 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmîi'nin ta'mir masraflarının kayıtları.(Defter eksik)

Sıra no: 13162

Başlangıç tarihi : 1263. Za. 13.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 150 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: Eyüp'te Ebu Eyüb el-Ensârî Türbesi, Câmî ve İmareti'nin bazı mahallerinin keşf-i evvel kayıtları.

Sıra no: 13165

Başlangıç tarihi : 1263. Za. 15.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 18 x 49 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmîi'nin ta'mir ve tecdid masraflarını mübeyyin muhasebe kayıtları.

Sıra no: 13171

Başlangıç tarihi : 1263. Za. 29.

Bitiş Tarihi : 1263 Z. 5.

Ebadı : 18 x 50 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmîi'nin ta'mir masrafları.

Sıra no: 13180

Başlangıç tarihi : 1263. Z. 28.

Bitiş Tarihi : 1264 M. 3.

Ebadı : 19 x 50 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmii'nin ta'mîri için yapılan 6 günlük masrafların mikdarı .

Sıra no: 13205

Başlangıç tarihi : 1263.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 50 cm.

Sayfa : 24

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmii ta'mirâtında çalışan amelelerin yevmiye kayıtları.

Sıra no: 13218

Başlangıç tarihi : 1263.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 17 x 50 cm.

Sayfa : 1

Açıklama: Sultan Abdülhamid Hân Vakfı ve Sultan II.Mahmud Hân Vakfı Câmî'-ilerinin ta'mir masrafları.

Sıra no: 13414

Başlangıç tarihi : 1264. C. 27.

Bitiş Tarihi : 1265. Z. 28.

Ebadı : 18 x 49 cm.

Sayfa : 12

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmii, Hırka-i Şerif Dâiresi ve Koca Mustafa Paşa Asitane-i Hângâhı'nın ta'mîri için Haremeyn-i Muhteremeyn ve Evkaf-ı Hümâyun hazinelerinden verilen mebalîğın mikdarı.

Sıra no: 13451

Başlangıç tarihi : 1264. Ş. 28.

Bitiş Tarihi : 1267. L. 8.

Ebadı : 20 x 53 cm.

Sayfa : 26

Açıklama: Hırka-i Saadet Dâiresi, Mekteb-i Tıbbiye-i ŞaHâne ile Ayasofya-i Kebir Câmii, ta'mir ve inşâsı için Maliye Hazinesi'nde Evkaf-ı Hümâyun'a verilen mebalîğın mikdarı.

Sıra no: 13463

Başlangıç tarihi : 1264. N. 23.

Bitiş Tarihi : 1264. N. 24.

Ebadı : 17 x 49 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: Ortaköy'de iskele başında bulunan Câminin resm-i cedid üzerine termiminin masarifat mikdarı.

Sıra no: 13467

Başlangıç tarihi : 1264. L. 1.

Bitiş Tarihi : 1264. L. 7.

Ebadı : 19 x 50 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da Koca Mustafa Paşa Câmii, İmaretî, Mektebi ve sair mahalleri Evkafı ile Sünbül Sinan Dergâhı'nın ta'mir ve inşâsı için verilen keşf ve amelelerin ücretleri ile alınan eşyaların miktarını gösterir icmal kayıtları.

Sıra no: 13484

Başlangıç tarihi : 1264. L. 15.

Bitiş Tarihi : 1264. S. 27.

Ebadı : 16 x 28 cm.

Sayfa : 12

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir'in ta'miri için sarf olunan kurşunların miktarı.

Sıra no: 13486

Başlangıç tarihi : 1264. L. 18.

Bitiş Tarihi : 1264. M. 23.

Ebadı : 17 x 49 cm.

Sayfa : 40

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmii'nin muhtelif mahallerinin ta'miri için verilen bedelât miktarı.

Sıra no: 13486

Başlangıç tarihi : 1264. L. 18.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 50 cm.

Sayfa : 8

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmii'nin ta'mir ve tesviyesi için yapılan atik ve cedit masarıfatlar ile zincir pusulaları.

Sıra no: 13488

Başlangıç tarihi : 1264. L. 21.

Bitiş Tarihi : 1264. L. 25.

Ebadı : 18 x 48 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da Koca Mustafa Paşa Câmii, İmaretî, Mektebi ve sair mahalleri Evkafı ile Sünbül Sinan Dergâhı'nın ta'mir ve inşâsı için verilen keşf ve amelelerin ücretleri ile alınan eşyaların miktarını gösterir icmal kayıtları.

Sıra no: 13490

Başlangıç tarihi : 1264. L. 27.

Bitiş Tarihi : 1265. M. 10.

Ebadı : 18 x 50 cm.

Sayfa : 8

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmiinin ta'mir masrafları için satın alınan malzemelerin miktar ve kayıtları.

Sıra no: 13498

Başlangıç tarihi : 1264. Z. 3.

Bitiş Tarihi : 1265. Z. 6.

Ebadı : 18 x 49 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: İstanbul'da Ortaköy Câmii'nin muhterik olmasıyla inşâsı ve ta'miri için ebniye meclisinden çıkarılan masarıfatın keşfi.

Sıra no: 13505

Başlangıç tarihi : 1264. Z. 21.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 18 x 50 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmîinin ta'mîri için verilen haftalık amelelerin ücretleriyle masarifat-ı sairenin kayıtları.

Nezâret Sonrası Evkaf Defterleri Kataloğu IV .

Kod : EV

Tarih : H. 1265 – 1279 / M. 1849 – 1862

Sayı : 13601 – 18450

Sıra no: 13722

Başlangıç tarihi : 1265. R. 21.

Bitiş Tarihi : 1266. C. 21.

Ebadı : 20 x 41 cm.

Sayfa : 23

Açıklama: Vakıf, Câmî, İmaret ve sairenin inşa ve ta'mîri için günlük mübayaa olunan tuğla, kireç, alçı, mermer gibi malzemenin kayıtları.

Sıra no: 13779

Başlangıç tarihi : 1265. N. 28.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 19 x 40 cm.

Sayfa : 1

Açıklama: Unkapanı'nda Süleyman Subaşı Câmîi'nin ta'mirâtı için yapılan masarifatın muhasebe kayıtları.

Sıra no: 13951

Başlangıç tarihi : 1265. S. 17.

Bitiş Tarihi : 1266. Ra. 22.

Ebadı : 18 x 49 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: Ta'mîr olmakta olan Ayasofya-i Kebir Câmîi amelelerinin ücretleri, satın alınan malzemelerin bahası ve geçmiş senelerden küsur kalan amele ücretlerinin muhasebe kayıtları.

Sıra no: 14158

Başlangıç tarihi : 1266.

Bitiş Tarihi : 1273. B. 17.

Ebadı : 29 x 55 cm.

Sayfa : 104

Açıklama: Sultan Osman Hân Evkafı, Sultan I.Mahmud Hân Evkafı, Üsküdar'da Cedid Vâlîde Sultan Evkafı, Sultan II. Bayezid Hân Evkafı, İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Câmîi Evkafı, Bahçekapı'da Cedid Vâlîde Sultan Evkafı, Sultan I.Ahmed Hân Evkafı, Üsküdar'da Atik Vâlîde Sultan Evkafı, ve defterde isimleri olan diğer vakıfların ta'mîrat ve sair masraf kayıtları.

Sıra no: 14386

Başlangıç tarihi : 1267 Ca. 17.

Bitiş Tarihi : 1280. N. 22.

Ebadı : 24 x 53 cm.

Sayfa : 75

Açıklama: Üsküdar'da Atik Vâlîde Sultan Vakfı, Kılıç Ali Paşa Câmîi Vakfı, Sultan I.Mahmud Hân Evkafı ve defterde isimleri olan diğer vakıfların ta'mîr, termim ve sair masraf kayıtları.

Sıra no: 14423

Başlangıç tarihi : 1267 B. 2.

Bitiş Tarihi : 1267. B. 27.

Ebadı : 19 x 54 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul Halıcılar Köşkü'nde Molla Fenarî Câmîi'nin ta'mîri için yapılan keşf kayıtları.

Sıra no: 14632

Başlangıç tarihi : 1268 S. 9.

Bitiş Tarihi : 1268. Ra. 1.

Ebadı : 16 x 48 cm.

Sayfa : 1

Açıklama: Eyüp civârındaki Nakkaş Hasan Paşa Türbesi ta'mîr ve termimi masraf beyanı.

Sıra no: 14671

Başlangıç tarihi : 1268 . Ra. 21.

Bitiş Tarihi : -

Ebadı : 20 x 55 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: Beyoğlu'nda bulunan Kışla-i Hümâyûn Câmîi ta'mîrat masrafı keşf bedeli.

Sıra no: 14748

Başlangıç tarihi : 1268. C. 3.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 19 x 55 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da Cerrah Paşa Câmîi avlusunun ta'mîrat masrafları keşf bedelleri.

Sıra no: 15101

Başlangıç tarihi : 1269. L. 27.

Bitiş Tarihi : 1269. C. 26.

Ebadı : 28 x 57 cm.

Sayfa : 140

Açıklama: İstanbul'da Bezmialem Vâlîde Sultan Evkafının mutad masrafları, ta'mîrat, mübayaat, hademe vezaifi, hastane giderleri ve sair masraf kayıtları.

Sıra no: 15108

Başlangıç tarihi : 1269. Za. 5.

Bitiş Tarihi : 1269. Za. 19.

Ebadı : 20 x 55 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da bulunan İstavroz Câmîi'nin ta'mîre muhtâc yerlerinin keşif ve muayenesi ile masraf miktarı.

Sıra no: 16010

Başlangıç tarihi : 1272. Ş. 9.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 23 x 61 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: Laleli'de yanan Câmî, Mescid, mekteb ve sair hayratın ta'mîri.

Sıra no: 16198

Başlangıç tarihi : 1273. C. 7.

Bitiş Tarihi : 1275. S. 5.

Ebadı : 25 x 68 cm.

Sayfa : 6

Açıklama: Sultan Ahmed Hân Evkafı mülhakatından Sirkeci İskelesi'ndeki Yeşil Kiremitli Câmîi'nin ta'mîr masrafları muhasebesi.

Sıra no: 17124

Başlangıç tarihi : 1276. Z. 8.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 17 x 49 cm.

Sayfa : 14

Açıklama: Ortaköy Câmîi, Baş Kadın Mektebi, Ruznamçeci Ali Efendi Medresesi ile defterde adı geçen diğer yerlerin ta'mîri ile İstanbul Kulekapısı'ndaki saatçi dükkanı temessükünün verilmesi.

Sıra no: 17244

Başlangıç tarihi : 1277. Ra. 1.

Bitiş Tarihi : 1279. B. 8.

Ebadı : 19 x 49 cm.

Sayfa : 10

Açıklama: İstanbul'da bulunan Sultan Süleyman Hân Câmîi, imareti ve sair hayratları su yollarının ta'mîr masrafları için yapılan birinci keşfin kaydı.

Sıra no: 17385

Başlangıç tarihi : 1277. N. 1.

Bitiş Tarihi : 1285. Za. 20.

Ebadı : 27 x 55 cm.

Sayfa : 148

Açıklama: İstanbul'da bulunan Ayasofya-i Kebir Câmîi Evkafı, Sultan I. Mahmud Hân Evkafı, Sultan I. Ahmed Hân Evkafı ve defterde isimleri olan diğer vakıfların inşa, ta'mîr, maaş ve sair masrafları.

Sıra no: 17626

Başlangıç tarihi : 1278. R. 13.

Bitiş Tarihi : 1278. N. 22.

Ebadı : 20 x 56 cm.

Sayfa : 16

Açıklama: Süleymaniye Câmîi'nin ta'mîr ve termimi için yapılan muhtelif masarifat kayıtları.

Sıra no: 17628

Başlangıç tarihi : 1278. R. 27.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 18 x 51 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul Topkapı'da bulunan Ahmed Paşa Câmîi'nin ta'mîr ve termimi için yapılan masrafların miktarını gösteren ikinci keşif.

Sıra no: 17738

Başlangıç tarihi : 1278. N. 12.

Bitiş Tarihi : 1279. N. 21.

Ebadı : 19 x 38 cm.

Sayfa : 10

Açıklama: İstanbul ve tevabiinde bulunan muhtelif Câmî, imaret v.s. vakıf hayratin teşrifat ve ta'mîrat masrafları. (Defter eksik).

Sıra no: 17784

Başlangıç tarihi : 1278. L. 13.

Bitiş Tarihi :1278. Za. 12.

Ebadı : 17 x 49 cm.

Sayfa : 47

Açıklama: İstanbul ve tevabiinde bulunan muhtelif imaret, Hâne, Câmî ve sair hayratin ta'mîrat ve inşaları için verilen keşf kayıtları.

Sıra no: 17840

Başlangıç tarihi : 1278.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 17 x 49 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul Teşvikiye'de Sultan Abdülmecid Hân Câmîi ile Dolmabahçe'de Bezmialem Vâlîde Sultan Câmîi'nin minarelerinin paratoner ve sair masarifatını gösterir hesap kayıtları.

Sıra no: 17848

Başlangıç tarihi : 1279. M. 1.

Bitiş Tarihi :1279. C. 29.

Ebadı : 17 x 49 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: Sultan II.Bayezid Hân Câmîi'nin ta'mîrat masrafları.

Sıra no: 17852

Başlangıç tarihi : 1279. M. 1.

Bitiş Tarihi :1279. Z. 1.

Ebadı : 21 x 56 cm.

Sayfa : 6

Açıklama: Beykoz'daki Dereseği Câmîi'nin masarifat kayıtları.

Sıra no: 17987

Başlangıç tarihi : 1279. R. 11.

Bitiş Tarihi :1280. S. 12.

Ebadı : 20 x 56 cm.

Sayfa : 14

Açıklama: Sultan Bayezid Hân Câmîi, Üsküdar'da Nasuhî Tekkesi, Kırkçeşme'de Gazanfer Ağa Medresesi ile defterde isimleri geçen diğer hayratin ta'mîrat ve sair masarifat kayıtları.

Sıra no: 18044

Başlangıç tarihi : 1279. Ca. 5.

Bitiş Tarihi :1279. N. 27.

Ebadı : 19 x 50 cm.

Sayfa : 17

Açıklama: İstanbul'da Sultan Ahmed Hân Câmîi'nin ta'mîr ve termim masrafları.

Sıra no: 18065

Başlangıç tarihi : 1279. C. 15.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 19 x 49 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: Üsküdar'da Nasuhî Dergâhı ve Câmî'nin ta'mîr ve inşası için yapılan masraflar ve keşif bedeli.

Sıra no: 18066

Başlangıç tarihi : 1279. C. 17.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 19 x 49 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: Sultan Bayezid Hân Evkafı hudutları dahilinde bulunan Saraç İshak Câmîi ile meşruta bir Hânenin ta'mîri için düzenlenen keşif defteri.

Sıra no: 18092

Başlangıç tarihi : 1279. C. 23.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 19 x 50 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: Silivrikapı'da İbrahim Paşa Câmîi müezzin Hâneleri ve mektebinin ta'mîri için düzenlenen keşif-i evvel kayıtları.

Sıra no: 18110

Başlangıç tarihi : 1279. B. 17.

Bitiş Tarihi : 1279. Za. 5.

Ebadı : 19 x 50 cm.

Sayfa : 10

Açıklama: Sultan Süleyman Hân Câmîi ta'mîratında istihdam edilen amele ücretleri ile mübayaa olunan malzeme miktarı.

Sıra no: 18126

Başlangıç tarihi : 1279. B. 24.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 19 x 49 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: Hırka-i Saâdet Câmîi, Şeyh Efendi ve Müneccebaşı Dâirelerindeki ta'mîre muhtâc mahallerin masrafları için yapılan keşif bedelleri.

Sıra no: 18190

Başlangıç tarihi : 1279. N. 11.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 19 x 49 cm.

Sayfa : 5

Açıklama: Üsküdar'da Atik Vâlîde Sultan Câmîi'nin muhtelif mahalleri ta'mîr ve tecdidi masrafı ikinci keşif defteri.

Sıra no: 18308

Başlangıç tarihi : 1279. L. 22.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 18 x 52 cm.

Sayfa : 4

Açıklama: Üsküdar'da bulunan Ayazma Câmîi Evkafı'nın ta'mîrat masrafları muhasebesi.

Sıra no: 18344

Başlangıç tarihi : 1279. Za. 8.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 19 x 49 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: İstanbul'da İbrahim Paşa-yı Atik Câmii Evkafı'nın meşruta, ta'mirat ve sair masarifatının keşif bedelleri.

Sıra no: 18392

Başlangıç tarihi : 1279. Z. 17.

Bitiş Tarihi :-

Ebadı : 24 x 56 cm.

Sayfa : 2

Açıklama: Sultan Bayezid Hân Câmii'nin temizlik ve kandil zincirlerinin yenilenmesi için yapılan masraflar.

IV.2. BELGELER

1255 yılından itibaren Hatt-I Hümayûnlar'ın yerini irâdeler almıştır. Bu dönemde konu ile ilgili belge , Sadâret tarafından ekleriyle birlikte Padişah'a sunulmakta, Padişah'da kararını bizzat kendi el yazısıyla belgenin üst tarafına yazmaktaydı.

İrâdelerde ise Arz Tezkîresi adı verilen telhisler Padişah'a değil , Serkâtib-i şehriyârî denilen Başkâtib'e hitâben yazılmaya başlanmıştır .

Padişah'ın takdim olunan Arz Tezkîreleri'nde belirtilen konu hakkındaki kararı, Başkâtib tarafından aynı tezkîrenin sol alt köşesine yan yazılarak gereği yapılmak üzere Sadâret'e iâde edilirdi.

Padişah'ın emri manasına gelen ve “ irâde ” ismi verilen bu belgelerin düzenlenişi, genel olarak Tanzîmatla (H.1255/ M.1839) birlikte başlamış, İstanbul Hükümeti'nin yıkılışına kadar devam etmiştir.

İrâdeler önceleri Dâhiliye ve Hariciye diye iki kısma ayrılarak, kayıtlı ayrı tutulmuş; 1256/1840'da Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin teşekkülünden sonra çıkan irâdeler ile H.1270/ M.1853'den itibaren Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'nın mazbatalarına dayanarak çıkan irâde kayıtlarının da ayrı tutulduğu görülmektedir. Daha sonra H.1284/ M.1867 yılında Meclis-i Vâlâ kaldırılıp yerine Şûrâ-yı Devlet kurulunca bu Dâirenin kararı üzerine çıkan irâdeler de ayrı kaydedilmiş ve böylece H.1255 ile 1309 / M.1839-1891 yılları arasında beş irâde grubu meydana gelmiştir. Bunlar Dâhiliye, Hariciye, Meclis-i Vâlâ, Meclis-i Mahsûs, Şûrâ-yı Devlet olup belge miktarları da 161.458 adettir.

H.1310 / M.1892 yılında Cevad Paşa'nın sadrâzamlığı sırasında irâdeler, nezâret ve önemli Dâirelere göre ayrılmaya başlanmış; müstakil veya müşterek kataloglar düzenlenmiştir. Hazine-i Evrak fihrist defterleri olarak kullanılan bu kataloglar H.1310-1334 yılları arasında 32 başlık altında toplanmıştır. Öte yandan H.1332 / M.1916 yılından itibaren irâdelerin , “ dosya usûlü ” ile konularına göre gruplandırılarak tertip edildiği görülmektedir.

Katalogu düzenlenen “ Evkaf ” irâdeleri 19 müstakil 6 müşterek olmak üzere toplam 25 orijinal kataloglar H.1310-1334 yılları arası yeni harflere çevrilmiş tek cilt halinde tertib edilmiştir. Cildin sonuna indeks bölümü ilâve edilmiştir. İndeks yapılırken dikkat edilen husûslar aşağıda verildiği şekildedir :

- 1-Şahıs, yer ve müessese isimleri alfabetik sıraya göre dizilmiştir.
- 2-Şahıs isimleri büyük harflerle, yer ve müessese isimleri küçük harflerle yazılmıştır.
- 3-Metinde parantez içindeki numaralar, indeks için kullanılacaktır.
- 4-Şahıs isimlerinin önündeki parantez içinde şahısların görevleri ve ünvanları kısaca yazılmıştır.
- 5-Yabancı şahıs ve yer isimleri Türkçe'deki okunuşa göre yazılmıştır.
- 6-İndeks yapılırken, imlâ klavyeleri, Kâmus-ı Türki, F.Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Sözlüğü, M.Zeki Pakalın'ın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü ve Mukataa Defterleri'nden faydalanılmıştır.
- 7-Kitab ve Gazete isimlerinin altları çizilmiştir.
- 8-İrâde kataloglarından yer isimleri yazılışlarında Mukataa Defterleri, harita ve muhtelif eserlerden yararlanarak elden geldiğince doru ve düzgün olarak yazılmaya çalışılmıştır.

9-İrâde kataloglarında hicrî ayların rumuzları şu şekilde sıralanmıştır :

Muharrem (M)	Cemaziyelevvel (Ca)	Ramazan (N)
Safer (S)	Cemaziyelahir (C)	Şevval (L)
Rebiülevvel (Ra)	Receb (B)	Zikâde (Za)
Rebiülahir (R)	Şaban (Ş)	Zilhicce (Z)

Bâb-ı Âlî Evrak Odası Sadâret Evrâkı Âmedî Kalemî :

Kod: BEO.A.AMD.

Âmedî Dîvân-ı Hümâyûn ve Âmedî Efendi veya kısaca Âmedçi denilen bir şef idaresinde olan Âmedî Kalemî, Saray ve Sadâret arasındaki yazışmaları yapardı.

Sadrâzam tarafından iç ve dış olayları ilgilendiren her konuda Padişâh'ı bilgilendirmek veya onun iznini alabilmek için yazılan tahrir ve telhisler, Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren yabancı gazetelerden yapılan tercümeleler, yabancı elçilerin anlaşma maddeleriyle ilgili gönderdikleri tahrir, mazbatalar bu kalem aracılığı ile Saray'a gönderilirdi.

Her Hâangi bir husûs için padişahın bizzat sadrâzama yazdığı hatt-ı hümâyûnlar yabancı elçilerin gönderdikleri tahrirlerin özeti , ticaret için giden gemilerin reislerinin gittikleri yerlerdeki olaylar hakkında verdikleri tahrirler, Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren yabancı gazetelerdeki yazıların tercümeleri bu kalemin belgeleri arasındadır. Belgelerin büyük bir bölümü sadrâzam tarafından padişahın bilgisine sunulan veyahut onun iznini almak için yazılan tahrir ve telhislerdir.

Câmi'-i ve Türbe Tâmiratları ile İlgili Belgeler.
Kod : BEO. A.AMD. 19/J - 2 (42) , H.1268 - 1275

Sıra no : 3689

Özel no : 69 / 86

Tarih : 1272

Tezkîre-i Sâmiye : Türbe, Câmi, Tekke ve Okul ta'mîri ve Taamiye tahsisi.

Sıra no : 4200

Özel no : 74 / 81

Tarih : 1273

Tezkîre-i Sâmiye : Sultan Osman Câmiî, Şehzâde Sultan Mehmed Câmiî ve Sultan Mustafa Câmi'ilerinin ta'mîri.

Sıra no : 4769

Özel no : 80 / 51

Tarih : 1273

Tezkîre-i Sâmiye : Bahçivanzâde Emin Efendi vakfî gelirlerinden bir kısmı ile Hobyar Mescidi'nin harab kısımlarının ta'mîri.

Sıra no : 4811 **Özel no :** 80 / 93

Tarih : 1274. M.5

Tezkîre-i Sâmiye : Arnavutköy'deki Tefîkiye Câmiî ile minaresinin ta'mîri.

Sıra no : 4916 **Özel no :** 81 / 94

Tarih : 1274. Ca.23

Tezkîre-i Sâmiye : Merkez Efendi Câmiî'nin , Türbesi ve Hânkahı'nın ta'mîri masraflarının, Şah Sultan Evkafından karşılanması.

Sıra no : 5126

Özel no : 83 / 98

Tarih : 1274

Tezkîre-i Sâmiye : 1-Fatih'in Yedikule haricindeki Cami ile Çemişkezek kazasının Gelemge köyündeki Câminin ta'miri.2 – Sultan Selim Hân Vakfı Medreseleri ile Cihângir Câmii'nin su yolları ile sair mahallerinin ta'mir masraflarından artan paranın memurlara verilmesi.

Sıra no : 5238

Özel no : 85 / 10

Tarih : 1274

Tezkîre-i Sâmiye : Anadolu Hisarı'ndaki Câminin ta'mir masrafının tesviyesi.

Bâb-ı Âlî Evrak Odası Sadâret Evrâkı Mektûbî , Meclis-i Vâlâ Kalemi :

Kod: BEO.A.MKT.MVL

1253 senesinde kurulan Meclis-i Vâlâ'nın görevleri , nizamnâme ve talimatnâme hazırlamak, şahıslarla devlet arasındaki her türlü davalara bakmak şeklinde özetlenebilir. Meclis-i Vâlâ , gerek mühim, gerekse adi her türlü meselenin görüşüldüğü bir merkez durumundadır. Meclis-i Vâlâ'nın nizamnâme ve talimatnâme hazırlama görevi , 1270 senesinde kurulan Meclis-i Âlî'yi Tanzîmat'a devredilmiştir. Bu meclis de 1277 yılında lağvedildiğinden görevleri tekrar Meclis-i Vâlâ'ya iade edilmiştir. 1284 senesinde Meclis-i Vâlâ lağvedilmiş ve yerine “Şûrâ-yı Devlet ” ve “Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye” adıyla iki meclis kurulmuştur.

Sadâret Mektûbî Kalemi'nin bir görevi de Sadâret ile diğer makamlar arasında yapılan yazışmaları yürütmektedir.

Sadâret evrakının tasnifi esnasında Mektûbî Kalemi Evrakı , bazı bölümlere ayrılarak tasnif edilmiştir. Bu bölümlerden birisi de Sadâret Mektûbî Kalemi Meclis-i Vâlâ kısmıdır. Bu kısmın evrakı şu yazışmalardan oluşur.

1 – Meclis-i Vâlâ tarafından karara bağlanan husûslara ait Sadâret'e takdim edilen mazbatalar.

2 - Meclis-i Vâlâ kararı üzerine, Sadâret Mektûbî Kalemi tarafından çeşitli makamlara gönderilen tahrirat ve tezkîrelerin arkasında “Meclis” kaydı bulunan müsveddeler.

3 - Meclis-i Vâlâ ile Sadâret arasında yapılan yazışmalar.

Câmi'-i ve Türbe Tâmiratları ile İlgili Belgeler.

Kod : BEO.A.MKT.MVL.

Sıra no : 2018

Özel no : 91 / 9

Tarih : 1274. S. 25

Buyruldu : Bâyezid Câmiî ve hayratının ta'mîre muhtaç yerlerinin ta'mîri.

İrâde-i Dâhiliye

Tarih : 1256.

Sıra No : 444

Açıklama : Galata'da Câmi-i Cedid ile Arap Câmiinin ta'mîrlerinden dolayı vukubulan masarîfın tesviyesine dâir.

Tarih : 1256. C. 10.

Sıra No : 876

Açıklama : Çengelköy'de kâin Câmi'-i Şerîfin ta'mîrine dâir.

Tarih : 1269. Za. 6.

Sıra No : 17437

Açıklama : Dolmabahçe ve Ortaköy Câmileri ikmali masarîfının tesviyesine dâir.

İrâde-i Dâhiliye , Meclis-i Vâlâ

Tarih : 1269. S. 4.

Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 9296

Açıklama : Kasımpaşa'da kâin Çatma Mescid Şerîfi'nin ta'mîri mesarîfine dâir.

Tarih : 1269. Ra. Gurre.

Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 9493.

Açıklama : Hekimoğlu Ali Paşa civârında Gâzi Davudpaşa Câmi'-i Şerîfi'nin ta'mîrine dâir.

Tarih : 1269. S. 4.

Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 9296

Açıklama :

Tarih : 1269. Ra. 5

Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 9550

Açıklama : Ayasofya Câmi'-i Şerîfi ittisalinde kâin büyük medresenin bazı mahallerininkurşunlarının ta'mîr ve tecdidine dâir.

Tarih : 1269. Ra. 8.

Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 9583

Açıklama : Edirnekapi'da Mihrimah Sultan Câmi'-i Şerîfi ta'mîrine dâir.

Tarih : 1269. Ra. 9.
Sıra No : Meclis-i Vâla, 9590
Açıklama : Haydarpaşa Câmî'-i Şerîfi'nin ta'mîrine dâir.

Tarih : 1269. Ra. 17.
Sıra No : Meclis-i Vâla, 9638
Açıklama : Sultan Mahmud Hân Hâzretleri'nin Türbe-i Şerîfelerinin bahçekapısı üzerinde bulunan resimlerin tecdidine ve mahalli sairesinin ta'mîrine dâir.

Tarih : 1269. Ra. 17.
Sıra No : Meclis-i Vâla, 9640
Açıklama : Hubyar Câmî'-i Şerîfi'nin ta'mîrine dâir.

Tarih : 1269. Ra. 28.
Sıra No : Meclis-i Vâla, 9703.
Açıklama : Eyüp'de Mehmed Bey Câmii ve Zaviyesinin ta'mîrine dâir.

Tarih : 1269. Ca. Gurre.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 9901.
Açıklama : Rumelihisarı'nda Câmî'-i Şerîfin mesarif-i ta'mîriyesi tesviyesine dâir.

Tarih : 1269. Ca. 17.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 10062.
Açıklama : Fatih Sultan Mehmed vakfından Büyükçekmece'de kâin cami ve harem dâiresinin mesarif-i ta'mîriyesine dâir.

Tarih : 1269. Ca. 19.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 10077.
Açıklama : Tefikiye ve Beylerbeyi Câmilerinin mesarif-i ta'mîriyelerine dâir.

Tarih : 1269. C. 20.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 10286.
Açıklama : Kılıç Ali Paşa Câmii önünden Câmî'-i Nusret'e giden ve diğer bazı yolların ta'mîratına dâir.

Tarih : 1269. Ş. 16.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 10604.
Açıklama : Arnavud Karyesi'nde Tefikiye Câmii meşrutahânenin ta'mîrine dâir.

Tarih : 1269. L. 4.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 10864.
Açıklama : Üsküdar'da kâin el-hâc Ahmed Paşa türbesinin ta'mîrine dâir.

Tarih : 1269. R. 6.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 11831.
Açıklama : Üsküdar'da vâki Selimiye Şerîfi Câmii muvakkatine meşrutahânenin ta'mîrine dâir.

Tarih : 1269. Z. 4.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 11922.
Açıklama : Üsküdar'da Doğancılar kurbunda kâin Hacı Ahmed Paşa türbesinin ta'mîri masarifinin suret-i tesviyesine dâir.

Tarih : 1270. B. 4.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 12309.
Açıklama : Şehzâde Câmî'-i-i Şerîf kurbunda kâin muhterik olan Kalender Câmî'-i Şerîfi'nin ta'mîrine dâir.

Tarih : 1270. L. Selh-i.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 12955.
Açıklama : Merhum Gâzi Mustafa Paşa'nın Gebze kazası'ında Kâin Câmî'-i-i Şerîfi'nin ve Serdar İbrahim Paşa merhumun çeşmesine cari su yollarının ta'mir ve tesviyesine dâir.

Tarih : 1271. Minhu.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 20405.
Açıklama : Üsküdar'da Selimiye Câmii muvakkâtânesi mesarif-i ta'miriyesinin bakıyye kalan meblağın yetmiş senesine mahalline masraf kaydına dâir.

Tarih : 1271. Gurre 4.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 13396.
Açıklama : Selimiye Câmii münif ve mektebi Şerîfiyle dergâh-ı Şerîfi'nin icrâ olunan ta'mirâtı mesarifinin tesviyesine dâir.

Tarih : 1271. -. 20.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 13614.
Açıklama : TopHâne-i âmirede kâin Kılıç Ali Paşa mektebiyle Nusret Câmî'-i Şerîfi imam-ı sanisine meşrut hânenin ta'mirâtı mesarifinin tesviyesine dâir.

Tarih : 1271. C. 17.
Sıra No : Meclis-i Vâlâ, 13923.
Açıklama : Üsküdar'da Selimiye Câmî'-i Şerîfi'nin imametine meşruta olan Hânenin ta'mîrine dâir.

İrâde-i Evkaf (1310-1334)

Genel no : 80(5)
Husûsi no : 5
Tarihi : 10.M.1310
Eki : 1
Açıklama : Galata' da Emetullah Vâlîde Sultan Câmî'-i Şerîfi'nin ta'mîrine dâir Evkaf Nezâreti' nin takriri üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla tezkîre-i samiye.

Genel no : 251(11)
Husûsi no : 11
Tarihi : 29.M.1310
Eki : 1
Açıklama : Beşiktaş' da kâin Sinan Paşa Câmî'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'miri husûsunun me'zuniyyet i 'tası tezekkir kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizanı şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 278(15)
Husûsi no : 3
Tarihi : 2.S.13130

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da vâki' Hacı Ahmed Paşa Dergâh ve Türbesi' nin ta'mîrine dâir dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizanı şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 291(18)

Husûsi no : 6

Tarihi : 3.S.1310

Eki : 1

Açıklama :Yenibahçe' de Bezm-i Alem Vâlide Sultan Câmi'-i Şerîfi ile hademe odalarının ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararını havi tezkîre-i samiye

Genel no : 374(22)

Husûsi no : 9

Tarihi : 12.S.1310

Eki : 1

Açıklama : Beylerbeyi Câmi'-i Şerîfi'nin imamlarına meşrütHânelerin ta'mîri hakkında dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizanı havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 538(28)

Husûsi no : 22

Tarihi : 20.S.1310

Eki : 1

Açıklama : Beyazid Câmi'-i Şerîfi'nin ta'mîrine ve mesarifin tesviyesi istizanına dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla tezkîre-i samiye.

Genel no : 591(40)

Husûsi no : 3

Tarihi : 6.Ra.1310

Eki : 1

Açıklama : Hâzret-i Halil civârında Cedid Ali Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizanı irâde-i seniyyeyi şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 734(49)

Husûsi no : 14

Tarihi : 21.Ra.1310

Eki : 1

Açıklama : Fatih kurbunda kâin tercüman Yunus Bey Dergâhı' nın icrâ-yı ta'mîri husûsuna dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizanı şamil tezkere-i samiye.

Genel no : 764(52)

Husûsi no : 17

Tarihi : 24.Ra.1310

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da Şemsi Ahmed Paşa Câmi'-i Şerîfi ile ittisalindeki medrese ve türbenin ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizanı şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 798(55)

Husûsi no : 20

Tarihi : 28.Ra.1310

Eki : 1

Açıklama : Uzunçarşı başında kâin İbrahim Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizâm şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 853(59)

Husûsi no : 4

Tarihi : 5.R.1310

Eki : 1

Açıklama : Fatih civârında Mirmihân Halil Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin ta'mîr ve tefrişine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 941(61)

Husûsi no : 6

Tarihi : 16.R.1310

Eki : 1

Açıklama : Evkaf-ı Mazbuta'dan Demirkapı' da kâin Cezayirli Ahmed Paşa Câmi'-i Şerîfi havlusundaki medresenin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizâm irâde-i seniyyeyi şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 954(62)

Husûsi no : 7

Tarihi : 18.R.1310

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da vâki' Davud Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararı üzerine irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 984(64)

Husûsi no : 9

Tarihi : 19.R.1310

Eki : 1

Açıklama : Edirnekapısı'nda Hatice Sultan tâbe serâhâ Hâzretleri Câmi'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararı üzerine irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 1218(79)

Husûsi no : 8

Tarihi : 18.Ca.1310

Eki : 1

Açıklama : Galata' da Kemankeş Kara Mustafa Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrini dâir Şûrâ-yı Devlet kararı üzerine istizan-ı irâde-i seniyyeyi şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 1240(81)

Husûsi no : 10

Tarihi : 20.Ca.1310

Eki : 1

Açıklama : Süleymaniye Câmi'-i Şerîfi imam-ı sanilerine meşrûr Hânenin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararı üzerine istizan-ı irâde-i seniyyeyi şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 1304(92)

Husûsi no : 21

Tarihi : 27.Ca.1310

Eki : 1

Açıklama : Nur-i Osmaniyye Câmi'-i Şerîfi' yle Mekteb ve İmarat-ı sairesinin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 1362(101)

Husûsi no : 5

Tarihi : 3.C.1310

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da Cedid Vâlide Sultan Câmi'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 1389(103)

Husûsi no : 7

Tarihi : 5.C.1310

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da Atik Vâlide Sultan Câmi'-i Şerîfi'nin dış kapısıyla sakfının ve mahfel-i Hümâyûn ile saçaklarının icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 1421(106)

Husûsi no : 10

Tarihi : 9.C.1310

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da vâki' Hâzret-i Hüdayi kuddusi sırrehü'l-ali Hânkah-ı Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîri hakkında Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 1449 (109)

Husûsi no : 13

Tarihi : 13.C.1319

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Fatih Sultan Mehmed Hân Hâzretleri'nin Câmi'-i Şerîfi'yle sair bazı cevami-i Şerîfe son cemaat mahallerine vaz 'edilen demir parmaklıklara dâir Şûrâ-yı Devlet Dahiliyye Dâiresi kararı üzerine istizan-ı irâde-i seniyyeyi şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 1645(122)

Husûsi no : 2

Tarihi : 3.B.1310

Eki : 1

Açıklama : Merkez Efendi Hâzretleri Dergâh-ı Şerîfyle müstemilatının ta'mîri hakkında Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi tezkîre-i samiye.

Genel no : 1709(125)

Husûsi no : 5

Tarihi : 14.B.1310

Eki : 1

Açıklama : Hekimoğlu Ali Paşa Câmî'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararı üzerine istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 1759(129)

Husûsi no : 9

Tarihi : 20.B.1310

Eki : 1

Açıklama : Bebek karyesi' nde vâki' Câmî'-i Şerîf ile minaresinin ta'mîri mesarifine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 1830(134)

Husûsi no : 14

Tarihi : 28.B.1310

Eki : 1

Açıklama : Aksaray' da veki olanlar Dergâhı' nın icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 1957(145)

Husûsi no : 9

Tarihi : 18.Ş.1310

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da kâin Selimiyye Câmî'-i Şerîfi muvakkitliğiyle sermüezzinliğine meşrut iki bab Hânenin ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti tezkîresi üzerine istizan-ı irâde-i seniyyeyihavi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2016(148)

Husûsi no : 14

Tarihi : 23.Ş.1310

Eki : 1

Açıklama : Sofularda vâki' Alaaddin Dergâh-ı Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf -ı Hümâyûn Nezâret-i tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi samil tezkîre-i samiye.

Genel no : 2050(152)

Husûsi no : 17

Tarihi : 29.Ş.1310

Eki : 1

Açıklama : Hâzret-i Halid civârında vâki'zal Mahmud Paşa Türbesiyle Câmî'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi samil tezkîre-i samiye.

Genel no : 2089(154)

Husûsi no : 4

Tarihi : 5.N.1310

Eki : 1

Açıklama : Tophâne' de kâin Nusretiyye Câmî'-i Şerîfi'nin minareleri ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi samil tezkîre-i samiye.

Genel no : 2094(160)

Husûsi no : 1

Tarihi : 10.N.1310

Eki : 1

Açıklama : Hâzret-i Halid civârında Şah Sultan Cami 'i ve Dergâh ile müteferriatının icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi samil tezkîre-i samiye.

Genel no : 2116(162)

Husûsi no : 8

Tarihi : 11.N.1310

Eki : 1

Açıklama : Sultan Mehmed Hân Câmî'-i Şerîfi'nin minareleri ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi samil tezkîre-i samiye.

Genel no : 2202(165)

Husûsi no : 13

Tarihi : 29.N.1310

Eki : 1

Açıklama : Davudpaşa' da Vezir-i a 'zam Ebubekir Paşa Câmî'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2329(171)

Husûsi no : 5

Tarihi : 22.L.1310

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da Ayazma Câmî'-i Şerîfi minaresinin ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi şamil tezkîre-i samiye.

Genel no : 2490(187)

Husûsi no : 7

Tarihi : 14.Za.1310

Eki : 1

Açıklama : Eyüp' te Baba Haydar Mahallesi' nde kâin Feyzullan Efendi Dergâhı' yla meşrût-hânenin icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf Nezâretinin tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2502(188)

Husûsi no : 8

Tarihi : 14.Za.1310

Eki : 1

Açıklama : Çemberlitaş' da vâki' Atik Ali Paşa Câmî-i Şerîfiyle Mektebinin icrâ-yı ta'mîrine Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2510(189)

Husûsi no : 9

Tarihi : 16.Za.1310

Eki : 1

Açıklama : Fatih civârında Nişancı Cedid Mehmed Paşa Câmî-i Şerîfi'yle Medresesinin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2526(190)

Husûsi no : 10

Tarihi : 18.Za.1310

Eki : 1

Açıklama : Gökusu' da kâin Mihrişah Vâlîde Sultan Câmî-i Şerîfi'nin ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2530(191)

Husûsi no : 11

Tarihi : 19.Za.1310

Eki : 1

Açıklama : Mahmud Paşa Hoca Kasım Günani Mahallesi' nde Mihrimah Sultan Câmî-i Şerîfi'nin ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi samil tezkîre-i samiye.

Genel no : 2569(194)

Husûsi no : 13

Tarihi : 22.Za.1310

Eki : 1

Açıklama : Topkapı' da vâki' Ahmed Paşa Câmî-i Şerîfi'nin ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi samil tezkîre-i samiye.

Genel no : 2577(196)

Husûsi no : 15

Tarihi : 23.Za.1310

Açıklama : Sultanahmed civârında Sokollu Şehid Mehmed Paşa Câmî-i Şerîfi'nin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2597(198)

Husûsi no : 25

Tarihi : 23.Za.1310

Eki : 1

Açıklama : Çengel Karyesi' nde vâki' Abdullah Paşa Câmî'-i Şerîfi'nin imâmına meşrûr-hânenin icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret' nin tezkîresi üzerine istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2586(200)

Husûsi no : 23

Tarihi : 24.Za.1310

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da vâki' Mihrimah Sultan Câmî'-i Şerîfi' yle ittisalinde bulunan mektep ve muvakkıthâne ve teferruat-ı sâiresinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2625(203)

Husûsi no : 19

Tarihi : 25.Za.1310

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Sultan Süleyman Hân Hâzretleri'nin Câmî'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretin' nin tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2657(205)

Husûsi no : 21

Tarihi : 28.Za.1310

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Sultan Ahmed Hân-ı Evvel Hâzretleri Câmî'-i Şerîfi'nin bazı mahallerinin icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 2749(209)

Husûsi no : 4

Tarihi : 8.Z.1310

Eki : 1

Açıklama : Bahçekapısı'nda vâki' Hatice Sultan Câmî'-i Şerîfi'nin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla istizan-ı irâde-i seniyyeyi havi tezkîre-i samiye.

Genel no : 3103 (1091)

Husûsi no : 1

Tarihi : 2.M.1315

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Sultan Selim Hân Gâzî Hâzretleri Câmî'-i-i Şerîfi'yle vâlid-i macid-i kesirü'l-mehamid Hâzret-i Şehriyârî cennet-mekân Sultan Abdülmecit Hân Gâzi Hâzretleri Türbe-i Şerîfesi ve ittisâlinde bulunan sâir türbelerin ta'mîrâtı husûsunun Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi' ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresinden tanzîm olunan mazbata üzerine lede' l-arz şeref-sâdır olunan irâde-i seniyye.

Genel no : 20(1033)

Husûsi no : 2

Tarihi : 11.M.1315

Eki : 2

Açıklama : Evkaf-ı Mazbuta'dan Deveoğlu Yokuşu'nda hareket-i arzdan rahnedâr olan kepekçi Sinan Mescid-i Şerîfiyle Medresesi' nin icrâ-yı ta'mîri husûsunda Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi' ne havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 184(1100)

Husûsi no : 1

Tarihi : 2.S.1315

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Süleyman Hân Gâzi Hâzretleri'nin Evkaf-ı mülhakatından Koska' da vâki' Hekim-Çelebi Câmî'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîri husûsunun Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi' ne havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nden tanzîm olunan mazbata üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 212(1102)

Husûsi no : 3

Tarihi : 3.S.1315

Eki : 1

Açıklama :Cennet-mekân Sultân Mahmud Hân-ı Sani Hâzretlerini cümle hayrât-ı Şerîfesinden Anadolu kavağı' nda kâin kale Câmî'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîri husûsunun Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi' ne havâle tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l- arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 276(1106)

Husûsi no : 7

Tarihi : 13.S.1315

Eki : 1

Açıklama :Evkaf-ı mülhâkadan Vezneciler'de kâin Derani Mehmed Efendi Dergâhı'nın icrâ-yı ta'mîri husûsunun Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi' ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 308(1108)

Husûsi no : 9

Tarihi : 14.S.1315

Eki : 1

Açıklama :Evkaf-ı Mülhâka'dan Yüksekaldırım'da kâin Molla Şemseddin Gürani Câmî'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîri husûsunun Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l- arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 364(1115)

Husûsi no : 16

Tarihi : 24.S.1315

Eki : 1

Açıklama :Evkaf-ı Mazbuta'dan Fatih civârında vâki' Hafız Ahmed Paşa Câmî'-i Şerîfi'yle Medresesi' nin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin ber mucebi-i keşf icrâ-yı ta'mîriyle mesarif-i vakı'asının Evkaf bütçesinden tesviyesi husûsunun Evkaf-ı Hümâyûn Nez. Celîlesine havâlesi tezekkür edeldiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresinden tanzîm olunan mazbata üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 428(1118)

Husûsi no : 4

Tarihi : 4.Ra.1315

Eki : 1

Açıklama :Cennet-mekân Sultan .Hân Hazretleri Câmî'-i Şerîfi'nin mahfel-i Hümâyûn üzerindeki kurşunların harab olunmasına mebni ta'mîrâtın icrasıyla mesarif-i vakı' anın sarfi hakkında üzerineŞûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası mücibince şeref- müteallik buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 961(1136)

Husûsi no : 2

Tarihi : 13 Ca.1315

Eki : 1

Açıklama :Evkaf-ı Mazbuta'dan Eyüb el-Ensari Radiyallahu el-bârî Hâzretleri civârında kâin Cisri Kasım Paşa Câmî'-i Şerîfi'nin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin ta'mîri hakkında Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkîresi üzerine Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 1365(1154)

Husûsi no : 15

Tarihi : 27.C.1315

Eki : 1

Açıklama :Mustafa Paşa ve Ebu'l-hayr Ahmed Efendi Vakıfları'ndan Nişancı mahallesi'nde vâki' Câmî'-i Şerîf ve dergâhın icrâ-yı ta'mîri hakkında Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârına atfen Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 1393(1160)

Husûsi no : 4

Tarihi : 5.13.1315

Eki : 1

Açıklama :Evkaf-ı Mülhaka'dan Kocamustafapaşa civârında kâin Vani Şeyh Ahmed Efendi Dergâhı'nın harab olan mahallerinin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nden iş'ar olunmakla Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası mûcibince lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 1601(1668)

Husûsi no : 12

Tarihi : 28.B.1315

Açıklama :Evkaf-ı Mülhaka'dan Kasımpaşa'da Kulaksız'da kâin Haşim Osman Efendi Dergâhı' yle Türbesi'nin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nden iş'arı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 2032(1187)

Husûsi no : 7

Tarihi : 24.N.1315

Eki : 1

Açıklama :Saraçhânebaşı'nda kâin Amce Hüseyih Paşa Mescid-i Şerîf ve Medresesi'yle Mektebi' nin hareket-i arzdan rehnedar olan mahallerinin ber mucib-i icrâ-yı ta'mîr-i Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nden iş'arı ve Şûrâ-yı Devlet Dahiliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 2372 (1204)

Husûsi no : 6

Tarihi : 11.Za.1315

Eki : 1

Açıklama :Eyüp Sultan civârında olup hareket-i arzdan rahnedâr olan Zal Mahmud Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'arı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :2564 (1211)

Husûsi no : 2

Tarihi : 1.Z.1315

Eki : 1

Açıklama :Destgahcılar'da kâin yüz doksan kemerinin ta'mîrat-ı mesarifiyle Beşiktaş'ta kâin Yahya Efendi Dergâhı'nın harap olan kabristan duvarının mesarifâtlarının mahsûbu Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'arı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :368 (1234)

Husûsi no : 9

Tarihi : 27.S.1316

Eki : 1

Açıklama :Evkaf-ı Mazbuta'dan Aksaray' da kâin Mehmed Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'arı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :467 (1241)

Husûsi no : 2

Tarihi : 5.Ra.1316

Açıklama :Evkaf-ı Mazbuta'dan Sultanahmed'de kâin İskender Mustafa Paşa Türbesi'yle Mektebi' nin maktuan ta'mîr edildiğinden mesarifatinin Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :595 (1249)

Husûsi no : 9

Tarihi : 20.Ra.1316

Eki : 1

Açıklama :Evkaf-ı Mazbuta'dan Tophâne'de kâin Firuz Ağa Câmi'-i Şerîfiyle Mektebi' nin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebni icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :675 (1251)

Husûsi no : 11

Tarihi : 27.Ra.1316

Eki : 1

Açıklama :Nur-ı Osmaniye Câmi'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :918 (1257)

Husûsi no : 5

Tarihi : 27.R.1316

Eki : 1

Açıklama :Azapkapısı'nda kâin Şehid Mehmed Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin Hazine-i Hassa-i Şahâne 'ce dahi muavenet olunmak üzere Evkaf-ı Hümâyûn Hazinesi'nde ta'mîri muktezâ-yı irâde-i seniyye-i Hâzret-i Padişahi icâbına bulunmuş olmakla bermücibi-i munakasa ol vechile ta'mîri husûs Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :1063 (1269)

Husûsi no : 8

Tarihi : 11.Ca.1316

Eki : 1

Açıklama :Cennet-mekân Sultan Ahmed Hân Hâzretleri Câmi'-i Şerîfi'nin minareleriyle mahallerinin harab olmasına mebni icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :1399(1285)

Husûsi no : 6

Tarihi : 13.Ca.1316

Eki : 1

Açıklama :Rumeli Hisarı'nda kâin Durmuş Dede Türbesiyle Dergâh ve müştemilâtının icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :1466 (1291)

Husûsi no : 11

Tarihi : 22.Ca.1316

Eki : 1

Açıklama :Cennet-mekân Sultan Ahmed Hân-ı Evvel Hâzretleri Câmi'-i Şerîfiyle Medrese ve Mekteb ve Türbe ve İmareti' nin icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin İş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1470(1292)

Husûsi no : 12

Tarihi : 24.Ca.1316

Eki : 1

Açıklama :Cennet-mekân Sultan Mehmed Hân Gâzi Hâzretleri'nin cümle-i hayrâtından Üsküdar' da Salacak'da kâin Câmi'-i Şerîfin haric-i keşf ve bazı mahallerinin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin İş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1483 (1293)

Husûsi no :13

Tarihi : 27.C.1316

Eki : 1

Açıklama :Bahçekapısı' nda kâin Cedid Vâlide Sultan tâbe serâha Hâzretleri Câmi'-i Şerîfi'nin bazı mahallerinin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :1627 (1300)

Hususi no : 5

Tarihi : 3.5.1316

Eki : 1

Açıklama :Cennet-mekân Sultan Mustafa Hân Hâzretleri Câmi'-i Şerîfi'nin son cemaat mahallinde mermer sütunlar arasına lüzûm olan câmekan ile demir çerçevelerin mesarif-i inşâiyesinin dahil-i bütçe edilmesi Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin tezkîresi üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no :1631(1301)

Hususi no : 6

Tarihi : 3.B.1316

Eki : 1

Açıklama :Evkaf-ı Mülhaka'dan Üsküdar'da kâin Yusuf Rıza Efendi Dergâhı'nın bazı mahallerinin icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin tezkîre-

si ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :1858(1314)

Hususi no : 18

Tarihi : 25.B.1316

Açıklama : Hoca Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin istizâmı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :1934 (1316)

Hususi no : 2

Tarihi : 7.Ş.1316

Eki : 1

Açıklama :Evkaf-ı Mülhaka'dan Macuncu kurbunda Uzun Yusuf mahallesinde kâin zih-gîrî Kemal nâm-ı diğêr Alyanak Dergâhı'nın kısmen münhedim olan mahallerinin icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin istizâmı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :2743 (1379)

Hususi no :16

Tarihi : 28.Za.1316

Eki : 1

Açıklama :Şehzadebaşı' nda kâin Kuyucu Murad Paşa Medresesi ve Türbesi'nin icrâ-yı ta'mîri ve Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin istizâmı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :12 (1286)

Hususi no :4

Tarihi : 7.M.1317

Açıklama :Bab-ı Ali civârında kâin Hacı Beşir Ağa Dergâhı' nın icrâ-yı ta'mîri ve Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin istizâmı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :84 (1396)

Hususi no :11

Tarihi : 19.M.1317

Eki : 2

Açıklama :Ayasofya Câmi'-i Şerîfi'nin icrayı ta'mîriyle mesarif-ı vakı'asının 1315 senesi bütçesinden tesviyesi Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 635 (1430)

Tarihi : 22.Ra.1317

Eki : 1

Açıklama : Evkaf-ı Mazbuta'dan Şehzadebaşı'nda Sadr-ı esbak İbrahim Paşa Câmi'-i Şerîfi'yle medresesinin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin istizâmı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 763 (1437)

Hususi no : 1

Tarihi : 7.R.1317

Eki : 1

Açıklama : Fatih Sultan Mehmed Hân Hâzretleri'nin Câmi'-i Şerîfi pişgahında ve Nakşidil Vâlide Sultan Türbe-i Şerîfesi derununda vâki' Mize Sultan Türbesi'nin rahnedâr olan mahallerinin icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 871(1444)

Hususi no : 7

Tarihi : 22.R.1317

Eki : 1

Açıklama : Atik Vâlide Sultan tâbe serâhâ-Hâzretleri'nin Üsküdar'da kâin Câmi'-i Şerîfi'yle hayrât-ı sairesine cari su yollarının ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkeresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :951(1453)

Hususi no : 1

Tarihi : 4.Ca.1317

Açıklama : Cennet-mekân Sultan Selim Hân-ı Salis Hâzretleri'nin cümle hayrât-ı Celîlesinden Üsküdar'da kâin Câmi'-i Şerîfin ve mekteb ve muallime mahsus ve meşrût-hâne ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no :1062(1462)

Hususi no : 11

Tarihi : 11.Ca.1317

Eki : 1

Açıklama : Evkaf-ı Mazbuta'dan Eyüp civârında kâin Cezri Kasımpaşa Câmi'-i Şerîfi'nin son cemaat mahallinin emaneten ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkeresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1073(1464)

Hususi no : 12

Tarihi : 12.Ca.1317

Eki : 1

Açıklama : Eyüp'de Zal Mahmud Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin keşf-i evveli mûcibince icrâ-yı ta'mîri mukaddema bi'l-istizâmı irâde-i seniyye-i Hazret-i Padişahi şeref-sudûr buyrularak bakiyye-i ta'mîrâta ait mesarifinin keşf-i ahir

mûcibince bütçeden tesviyesi Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1267(1473)

Hususi no : 3

Tarihi : 10.C.1317

Açıklama : Ayazmakapısı'nda kâin Haffat Şemseddin Türbesi'yle Türbedâra meşruthânenin ta'mîri ve meblağ-ı mezkurun 1315 senesi bütçesinden tesviyesi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1335(1480)

Hususi no : 7

Tarihi : 18.C.1317

Eki : 1

Açıklama : Mirgün Câmi'-i Şerîfi'nin ikmâl-i ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1447(1487)

Hususi no : 16

Tarihi : 28.C.1317

Eki : 1

Açıklama : Şehremini civârında Yavaşça Mehmed Ağa Câmi'-i Şerîfi ile minaresinin ve müşte milatında olan türbenin maktuan ta'mîri ve 1315 senesi bütçesinden tesviyesi Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1591(1494)

Hususi no : 7

Tarihi : 9.B.1317

Eki : 1

Açıklama : Eyüp Câmi'-i Şerîfi'nin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1775(1505)

Hususi no : 11

Tarihi : 3.Ş.1317

Açıklama : Cennet-mekân Gâzi Sultan Selim Hân-ı Evvel Hâzretleri'nin Câmi'-i Şerîf ve Türbe-i Münifeleri müştemilat-ı sairesinin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1783(1506)

Hususi no : 4

Tarihi : 4.Ş.1317

Açıklama :Hırka-i Şerîf-i Hâzret-i Nebevi Câmî'-i Şerîfi'nden ziyaret odasına giden demiryolun takviyesi ve Câmî'-i Şerîfin elzem olan mahallerinin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin iş'ârı ve mesarif-i vakı'anın Nezâret-i müşârün-ileyha bütçesinden tesviyesi Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1803(1511)

Hususi no : 12

Tarihi : 8.Ş.1317

Eki : 1

Açıklama : Eyüp civârında Yavedüd Mahallesi'nde sükenası türbedarlara mahsus olup münhedim olan Hânenin ta'mîri hakkında Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 1907(1519)

Hususi no : 18

Tarihi : 25.Ş.1317

Eki : 1

Açıklama : Fatih' de Yenihamam kurbunda kâin Tahir Ağa Dergâhı' nın icrâ-yı ta'mîri Evkaf Nezâret-i Celîlesi'nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır buyrulan irâde-i seniyye.

Genel no : 2215(1537)

Hususi no : 2

Tarihi : 8.L.1317

Eki : 1

Açıklama : Bazı câmî' ve hayrât-ı şerîfenin ta'mîrâtı icra kılınmış olan su yollarıyla kurşunların mesarifi olan mebalîğin muamel-i mahsubiyyesinin icrâsı hakkında Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 2219(1538)

Hususi no : 3

Tarihi : 8.L.1317

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Gâzi Ebu'l feth Sultan Mehmed Hân Hâzretleri'nin Câmî'-i Şerîfi'nin kubbe pencere çerçevelerinin icrâ-yı ta'mîri hakkında Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 2282(1542)

Hususi no : 7

Tarihi : 18.L.1317

Açıklama : Cerrah Mehmed Paşa Câmî'-i Şerîfiyle Türbesi' nin icrâ-yı ta'mîri hakkında Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 2471(1565)

Hususi no : 6

Tarihi : 16.Z.1317

Eki : 1

Açıklama :Eyüp civârında ashab-ı kiram'dan Hâzret-i Cabir-radiya'l-lahü anh-Hâzretleri'nin medfün olduğu Câmî'-i Şerîfin emaneten icrâ-yı ta'mîriyle Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti Bütçesi'nden tesviyesi Nezâret-i müşarün-ileyha'nın tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 2913(1575)

Hususi no : 15

Tarihi : 29.Z.1317

Eki : 1

Açıklama :Tophâne'de kâin Nusretiyye Câmî'-i Şerîfi'nin ta'mîrâtının icrâ-sıyla mesarifinin Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 481(1600)

Hususi no : 7

Tarihi : 29.S.1318

Eki : 2

Açıklama :Ayasofya-i Kebir Câmî'-i Şerîfi avlusunda kâin şadırvanın hal-i kadimine halel getirilmemek üzere icrâ-yı ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretinin te'kidî havi tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin Mazbata-ı marûzasının nüsha-i saniyesiyle lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 537(1604)

Hususi no : 3

Tarihi : 3 Ra. 1318

Eki : 2

Açıklama :Cennet-mekân Fatih Sultan Mehmed Hân Hâzretleri Türbe-i Şerîfe'sinin bazı mahallerinin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye.

Genel no : 713(1610)

Hususi no : 6

Tarihi : 20.Ra.1318

Eki : 1

Açıklama :Cennet-mekân Sultan Ahmed Hân Hâzretleri Câmî'-i Şerîfi'nin bazı mahallerinin ta'mîri hakkında Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliyye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 746(1611)

Hususi no : 7

Tarihi : 22.Ra.1318

Eki : 1

Açıklama :Sultan Beyazid civârında Sarac İshak Veli Hâzretleri'nin ihya kerdesi olan Câmî'-i Şerîf ile dergâhın ta'mîri hakkında Evkaf-ı Hümâyûn Ne-

zâret-i Celflesi' nin tezkîresi Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 876(1615)

Hususi no : 1

Tarihi : 5.R.1318

Açıklama : Karagümrük' de vâki' muhterik Mesih Paşa Câmî-i Şerîf yolu Fetva Emîni semahatlü Mehmed Nuri Efendi Hâzretleri tarafından tevsiyan inşa ve meşrûthânelerinin mukataaya rabtı hakkında tezkîre-i ma 'ruza üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 1014(1620)

Hususi no : 10

Tarihi : 23.R.1318

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da Atik Vâlîde Sultan Câmî-i Şerîfi'nin keşfi haricinde zuhur eden muhtâc-ı ta'mîr ve tefriş bazı mahallerinin emaneten icrâ-yı ta'mîrine dâir istizâmı havi irâde-i seniyye.

Genel no : 1218(1626)

Hususi no : 2

Tarihi : 17.Ca.1318

Eki : 1

Açıklama : Yenibahçe civârında Kaptan Sinan Paşa Vakfı' ndan olan mescid-i Şerîfin icrâ-yı ta'mîri hakkında Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 1661(1633)

Hususi no : 5

Tarih : 14.C.1318

Eki : 1

Açıklama : Dersaadet' de Küçükhamam civârında kâin Mehd-i Ulya Dergâh' ının icrâ-yı ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 1646(1635)

Hususi no : 4

Tarih : 15.C.1318

Açıklama : Tophâne'de Nusreti'ye Câmî-i Şerîfi'nin bazı mahalleriyle kurşunlarının ta'mîrine dâir Evkaf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 1674(1637)

Hususi no : 6

Tarih : 18.C.1318

Eki : 1

Eğrikapı' da Molla Aşki Mahallesi' nde kâin Gülşeni Dergâh' ının Sema-Hânesiyle Türbe' sinin icrâ-yı ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 1790(1645)

Hususi no : 4

Tarih : 4.B.1318

Eki : 1

Açıklama : Evkaf-ı Mazbuta'dan Şehzadebaşı' nda vâki' KalenderHâne Câmi'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîriyle mesarif-i vaki' nin Hazire-i Celile-i Maliyye' ce tesviye olunmak üzere bütçe dahilinde sarfi Evkaf-ıHümâyûn Nezâret-i Celîlesi' nin teskiresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 1845(1648)

Hususi no : 6

Tarih : 8.B.1318

Eki : 1

Açıklama : Büyükdere civârında kefeliköy nam mahalde Kaptan Hasan Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîriyle 1316 senesi Evkaf bütçesi dahilinde tesviyesi Nezâret-i müşarûn-ileyHânın tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 1485(1650)

Hususi no : 8

Tarih : 9.B.1318

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da vâki' Selimiyye Câmi'-i Şerîfi' yle muvakkıtHânesi' nin ta'mîri hakkında Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretinin tezkîresi ve Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 1989(1658)

Hususi no : 15

Tarih : 21.B.1318

Eki : 1

Açıklama : Aksaray'da Selçuk Sultan Câmi'-i Şerîfi'nin imamına meşrut harab Hânenin icrâ-yı ta'mîri hakkında Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin Şûrâ-yı Devlet'e muhavvel tezkîresi üzerine Maliye Dâiresi' nden kaleme alınan mazbata mûcibince lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 1993(1659)

Hususi no : 16

Tarih : 21.B.1318

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da Selami Ali Efendi Câmi'-i Şerîfi' yle Dergâhı' nin ta'mîri hakkında Evkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlisi' nin Şûrâ-yı Devlet 'e

mukavvel tezkîresi üzerine Maliye Dâiresi' nden kaleme alınan mazbata müci-
bince lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 2044(1662)

Hususi no : 19

Tarih : 23.B.1318

Eki : 1

Açıklama : Mahmud Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin ta'mîri Evkaf-ı Hümâyûn Nezâre-
ti'nin Şûrâ-yı Devlet 'e mukavvel tezkîresi üzerine Maliye Dâiresi' nden kale-
me alınan mazbatası üzerine lede'l-arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 2121(1667)

Hususi no : 2

Tarih : 5.Ş.1318

Eki : 1

Açıklama : Aksaray' da kâin Vâlide Sultan Câmi'-i Şerîfi'nin ta'mîri hakkında
Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l- arz şeref-sâdır
olan irâde-i seniyye.

Genel no : 2201(1673)

Hususi no : 8

Tarih : 17.Ş.1318

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da vâki' Atik Vâlide Sultan Câmi'-i Şerîfi'nin ta'mîri hakkın-
da Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l- arz şeref-sâdır olan
irâde-i seniyye.

Genel no : 2482(1684)

Hususi no : 5

Tarih : 24.N.1318

Eki : 1

Açıklama : Ebu Eyüb Ensari-radiyallahu anh-Hâzretleri'nin cami ve Türbe-i
Şerîfeleri' nin noksan kalan mahallerinin ta'mîri ve mahfel-i Hümâyûn mefru-
şatının tanzîmi ve mesarifinin sûret-i tesviyesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Maliye
Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l- arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 2526(1689)

Hususi no : 2

Tarih : 5.L.1318

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar'da Pazarbaşı Mahallesi'nde Tarikat-ı Aliyye-i
Nakşibendiye' den Sadık Efendi ve Hacı Dede Dergâhı'yla Türbesi'nin icrâ-yı
ta'mîrine dâir Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l- arz
şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 2558(1691)

Hususi no : 4

Tarih 7.L.1318

Eki : 1

Açıklama : Eski Ali Paşa'da kâin Hırka-ı Saadet Câmî'-i Şerîfi minarelerinin ta'mîri hakkında Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l- arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye.

Genel no : 2666(1700)

Hususi no : 12

Tarih : 18.L.1318

Eki : 1

Açıklama :Üsküdar' da muvakkithânesiyle birlikte Selimiye Câmî'-i Şerîfi'nin ta'mîriyle keşf haricinde zuhur eden mebalîğın tesviyesinde dâir Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l- arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 2842(1709)

Tarih : 12.Za.1318

Eki : 1

Açıklama : Eski Alipaşa'da Hırka-i Şerîf Meşihat Dâiresi'nin ta'mîri hakkında Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi'nin mazbatası üzerine lede'l- arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 2979(1719)

Hususi no : 12

Tarih : 28.Za.1318

Eki : 1

Açıklama :Üsküdar'da Çinili Vâlîde Sultan Hâzretleri Câmî'-i Şerîfi' yle çeşmelerine ve hayrat ve emakin-i saire-i malûmeye cari su yollarının icrâ-yı ta'mîrine ve teferruat-ı saireye dâir Şûrâ-yı Devlet Maliye Dâiresi' nin mazbatası üzerine lede'l- arz şeref-sâdır olan irâde-i seniyye

Genel no : 2677(2418)

Hususi no : 5

Tarih : 14.M.1324

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Sultan Mahmud Hân-ı Hâzretleri'nin İstinye' de kâin Câmî'-i Şerîflerinin keşf-i evvel haricinde kalan bazı mahallerinin ta' miri için muhtevi mebalîğın suret-i tesviyesinde dâir.

Genel no : 196(2429)

Hususi no : 2

Tarih : 1.S.1324

Eki : 1

Açıklama : Beşiktaş' da Sinan Paşa Câmî'-i Şerîfi 'nin şadırvan mecrasıyla bazı mahallerinin ta'mîri ve inşası için sarf edilmiş olan mebalîğın suret-i tesviyesine dâir.

Genel no : 232(2434)

Hususi no : 7

Tarih : 9.S.1324

Eki : 1

Açıklama : Dolmabahçe Câmî-i Şerîfi 'nin minareleri külahlarıyla bazı mahallerinin icrâ-yı ta'mîri için sarf edilen mebalîğin suret-i tesvilesine dâir.

Genel no : 456(2451)

Hususi no : 24

Tarih : 29.S.1324

Eki : 1

Açıklama : Kasımpaşa' da vâki' Gedik Abdi Kapudan Câmî-i Şerîfi minaresinin ve Câmî-i Şerîf-i mezkurun muhtâc-ı ta'mîr mahallerinin icrâ-yı ta'mîr ve inşası husûsuna dâir.

Genel no : 584(2458)

Hususi no : 6

Tarih : 11.Ra.1324

Eki : 2

Açıklama : Dolmabahçe Câmî-i Şerîfi'nin ta'mîratına sarf edilen mebalîğin suret-i mahsubuna dâir.

Genel no : 746(2465)

Hususi no : 1

Tarih : 3.R.1324

Eki : 1

Açıklama : Beşiktaş' da kâin Asariye Cami 'i Şerîfi imam-ı evvel vesanisine meşrût-hânelerin ta'mîrine dâir.

Genel no : 706(2466)

Hususi no : 2

Tarih : 3.R.1324

Eki : 1

Açıklama : Mîrgün' de kâin cami 'i Şerîfin imam-ı evveline meşrût-hânenin ta'mîrine dâir

Genel no : 777(2470)

Hususi no : 7

Tarih : 6.R.1324

Açıklama : Irgat Pazarı' nda kâin medrese ve türbe müstemilatının ta'mîrat ve tefrişatı için sarfi lazım gelen mebalîğin suret-i sarf ve tesviyesine dâir.

Genel no : 971(2486)

Hususi no : 22

Tarih : 25.R.1324

Eki : 1

Açıklama : Okmeydanı' nda kâin Gâzi Sinan Paşa Câmî-i Şerîfi'nin keşfi evvel haricinde kalan mesarifiyle ahiren ta'mîri icab eden mahallerinin dahi ta'mîrine sarf edilen mebalîğin suret-i tesviyesine dâir.

Genel no : 983(2487)

Hususi no : 23

Tarih : 26.R.1324

Genel no : 983(2487)
Hususi no : 23
Tarih : 26.R.1324

Eki : 1

Açıklama : Kapan-ı Dakik' de vâki' Salih Paşa nam-ı diğer İbni Meddas Cami' i Şerîfi'nin icrâ-yı ta'mîrine dâir.

Genel no : 995(2488)

Hususi no : 24

Tarih : 28.R.1324

Eki : 1

Açıklama : Galata' da Kemankeş kara Mustafa Paşa Cami 'i Şerîfi'nin evvelki keşf haricinde muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin ta' miratına muktezi mebalîğ suret-i tesviyesine dâir.

Genel no : 1046(2495)

Hususi no : 5

Tarih : 3.Ca.1324

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da kâin merhume ve mağfûrûn-leyha Mihrimah Sultan Hâzretleri Cami 'i Şerîfi ile medresesinin bazı mahallerinin icrâ-yı ta'mîrine dâir.

Genel no : 1039(2497)

Hususi no : 7

Tarih : 3.Ca.1324

Eki : 1

Açıklama : Eyüp' de Taşlıburun Dergâhı' nın ta'mîrâtı için sarfi iktizadan mebalîğın tesviyesine dâir.

Genel no : 1081(2500)

Hususi no : 15

Tarih : 9.Ca.1324

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da Atik Vâlîde Sultan tâbe serâhâ Hâzretleri Câmi'-i Şerîfiyle imaretinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin ta'mîrine sarf edilen mebalîğın suret-i tesviyesine dâir.

Genel no : 1103(2505)

Hususi no : 15

Tarih : 9.Ca.1324

Eki : 1

Açıklama : Ayasofya-i Kebîr avlusunda kâin selâtin-i izâm behîşt-i makam hazeratının türbe-i Şerîfleri ile teferruatının icrâ-yı ta'mîri için sarfi iktizan eden mebalîğın ifâsı husûsuna dâir.

Genel no : 1122(2507)

Hususi no : 17

Tarih : 13.Ca.1324

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da Selimiye Câmi'-i Şerîfi'nin bazı mahallerinin ta'mîri zımında sarfi lazım gelen mebalîğın tesviyesine dâir.

Genel no : 1127(2508)

Hususi no : 18

Tarih : 13.Ca.1324

Eki : 1

Açıklama : Merhûme ve mağfûrûn-lehâ Bezm-i Âlem Vâlîde Sultan tâbe serâhâ Hâzretleri'nin vakfında Dolmabahçe' de kâin vami-i Şerîfin bazı mahalleriyle sağ cihet minaresinin ta'mîri zımında sarfi muktezi mebalîğın tesviyesine dâir.

Genel no : 1191(2512)

Hususi no : 24

Tarih : 17.Ca.1324

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Sultan Osman Hân Hâzretleri türbe-i Şerîflerinin bazı mahallerinin Nur-ı Osmani Câmî-i Şerîfi'nin mahfel-i Hümâyûnunun icrâ-yı ta'mîri için muktezi mebalîğın tesviyesine dâir.

Genel no : 1286(2520)

Hususi no : 30

Tarih : 28.Ca.1324

Eki : 1

Açıklama : MevlevîHâne kapısında Merkez Efendi Câmî-i Şerîfi ile ÇileHânesinin bazı mahallerinin ta'mîri husununa dâir.

Genel no : 1327(2522)

Hususi no : 1

Tarih : 3.C.1324

Eki : 1

Açıklama : Beşiktaş' da Asariye Câmî-i Şerîfi'nin harab olan bazı mahallerinin icrâ-yı ta'mîri husûsuna dâir.

Genel no : 1351(2523)

Hususi no : 2

Tarih : 11.C.1324

Eki : 1

Açıklama : Kasımpaşa' da vâki' Kaptan-ı Derya-yı Kebir Piyale Câmî-i Şerîfi ile mekteb ve türbesinin harab olan mahallerinin icrâ-yı ta'mîri için sarfi icab eden mebalîğın suret-i tesviyesine dâir.

Genel no : 1427(2532)

Hususi no : 11

Tarih : 25.C.1324

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da Özbekler Dergâh' ı Şerîfi'nin ta'mîri zımında sarfi lazım gelen mebalîğın suret-i tesviyesine dâir.

Genel no : 1483(2538)

Hususi no : 17

Tarih : 29.C.1324

Eki : 1

Açıklama : Tophâne' de vâki' Nusretiye Câmî'-i Şerîfi'nin ta'mîri için sarfi lazım gelen mebalîğin suret-i tesviyesine dâir.

Genel no : 1571(2548)

Hususi no : 10

Tarih : 13.B.1324

Açıklama : İstanbul' da MevlevîHânekapısı' nda kâin Mimar Acem Dergâhı' nın icrâ-yı ta'mîri husûsuna dâir.

Genel no : 1642(2552)

Hususi no : 15

Tarih : 19.B.1324

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da kâin Ayazma Câmî'-i Şerîfi'nin hasar olan kurşunlarının ta'mîrâtına dâir.

Genel no : 1635(2554)

Tarih : 20.B.1324

Eki : 1

Açıklama : Haseki Sultan Câmî'-i Şerîfiyle mektebinin icrayı ta'mîri husûsuna dâir.

Genel no : 1643(2555)

Hususi no : 14

Tarih : 20.B.1324

Açıklama : Üsküdar' da kâin Cedid Vâlîde Sultan tâbeserâhâ Hâzretleri Câmî'-i Şerîfi'nin duçar-ı hasar olan kurşunlarının ta'mîrâtına dâir

Genel no : 1658(2557)

Hususi no : 18

Tarih : 21.B.1324

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Sultan Bayezid Hân-ı Sani Hâzretleri'nin Câmî'-i Şerîfleriyle hayrât-ı sairelerine cari su yollarının icrâ-yı ta'mîrâtına dâir.

Genel no : 164(2558)

Hususi no : 20

Tarih : 21.B.1324

Eki : 5

Açıklama : Selatin-i izâm hazerât-ı ve cevâmi ve imarât-ı âmireleriyle diğerk cevâmi-i Şerife ve emâkin-i askeriyye ve saireye cari su yollarının ta'mîrâtına ve Habeşistan' da Câmî'-i Şerîf inşaatına muktezi mebalîğin suret-i tesviyesine dâir.

Genel no : 1667(2559)

Hususi no : 21

Tarih : 22.B.1324

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da kâin Adliye Câmi'-i Şerîfi'nin ta'mîrine dâir.

Genel no : 1671(2560)

Hususi no : 22

Tarih : 23.B.1324

Eki : 1

Açıklama : Edirne kapısı haricinde kâin Mustafa Paşa Dergâhı' nın ta'mîrine dâir.

Genel no : 1715(2566)

Hususi no : 28

Tarih : 26.B.1324

Eki : 1

Açıklama : Arnavudköyü' nde kâin Tevfikiye Câmi'-i Şerîfi kurşunlarıyla harab olan sair mahallerinin icrâ-yı ta'mîri husûsuna dâir.

Genel no : 1722(2568)

Hususi no : 30

Tarih : 27.B.1324

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Sultan Ahmed Hân Hâzretleri Câmi'-i Şerîfi'nin Çarşamba Pazarı' na açılan kapısının ta'mîrine dâir.

Genel no : 1759(2575)

Hususi no : 37

Tarih : 29.B.1324

Eki : 1

Açıklama : Üsküdar' da Selimiye Câmi'-i Şerîfi'nin ta'mîri husûsuna dâir.

Genel no : 1831(2583)

Hususi no : 6

Tarih : 8.Ş.1324

Eki : 1

Açıklama : Sultan Ahmed Hân Câmi'-i Şerîfi'nin minaresinin icrâ-yı ta'mîrine dâir.

Genel no : 1862(2586)

Hususi no : 9

Tarih : 11.Ş.1324

Eki : 1

Açıklama : Edirnekapusu' nda kâin Mihrimah Sultan tâbe serâhâ Hâzretleri'nin Câmi'-i Şerîflerinin icrâ-yı ta'mîrine dâir.

Genel no : 1939(2593)

Hususi no : 18

Tarih : 20.Ş.1324

Eki : 1

Açıklama : Eğrikapı' da vâki' ta'mîr edilmiş olan Harami Ahmed Paşa Câmi'-i Şerîfi'nin avlu duvarlarıyla bazı mahallerinin dahi icrâ-yı ta'mîrine dâir.

Genel no : 987(2604)

Hususi no : 5

Tarih : 1.N.1324

Eki : 1

Açıklama : Beşiktaş' da kâin Sinan Paşa Câmi'-i Şerîfi kurşunlarının icrâ-yı ta'mîrine dâir.

Genel no : 2175(2616)

Hususi no : 17

Tarih : 11.N.1324

Eki : 1

Açıklama : Beylerbeyi Câmi'-i Şerîfi ile Bahçekapusu' nda kâin imaretin ve Mahmut Paşa Medresesi' nin ta'mîr ettirilen kurşunlarının mesarif-i ta'mîriyesi olan mebalîğin tesviyesine dâir.

Genel no : 2179(2617)

Hususi no : 18

Tarih : 11.N.1324

Eki : 1

Açıklama : Eskialipaşa' da kâin Hırka-i Saadet Câmi'-i Şerîfi'nin bazı aksa-mıyla minarelerinin ta'mîratına dâir.

Genel no : 2214(2619)

Hususi no : 20

Tarih : 14.N.1324

Eki : 1

Açıklama : Beşiktaş' da vâki' Asariyye ve Abbas Ağa ve Hırka-i Saadet civârındaki Eski Ali Paşa Cevami-i Şerîfe 'sinin kurşunlarının ta'mîratına dâir.

Genel no : 2269(2625)

Hususi no : 27

Tarih : 22.N.1324

Eki : 1

Açıklama : Kasımpaşa' da vâki' Câmi'-i Kebir' in kurşunlarıyla sair kurşunlarının icrâ-yı ta'mîratına dâir.

Genel no : 2274(2628)

Hususi no : 29

Tarih : 25.N.1324

Eki : 1

Açıklama : Süleymaniye Câmi'-i Şerîfi hariminde kâin muallimHâne-i nüvvabın kurşunlarıyla mahalli sairesinin termimi için sarfi iktiza eden mebalîğin sûret-i tesviyesine dâir.

Genel no : 2432(2645)

Hususi no : 14

Tarih : 15.L.1324

Eki : 1

Açıklama : Ayvansaray'da kâin Nakş-ı Dil Vâlide Sultan tâbe saraha Hâzretleri'nin Câmî'-i Şerîfiyle mektebinin bazı mahallerinin icrâ-yı ta'mîratına dâir.

Genel no : 2545(2655)

Tarih : 1.Za.1324

Eki : 1

Açıklama : Eskiâlîpaşa'da kâin Hırka-ı Saadet Câmî'-i Şerîfi'nin ta'mîratına dâir.

Genel no : 2640(2663)

Hususi no : 11

Tarih : 15.Za.1324

Eki : 1

Açıklama : Cennet-mekân Sultan Ahmed Hân Hâzretleri Câmî'-i Şerîfleri'nin muhtaç-ı ta'mîr olan kurşunlarının icrâ-yı ta'mîri hakkında.

Genel no : 2665(2664)

Hususi no : 12

Tarih : 17.Za.1324

Eki : 1

Açıklama : Tophâne'de kâin Kitabcı Ömer Paşa Câmî'-i Şerîfi'nin kurşunlarıyla sair bazı mahallerinin icrâ-yı ta'mîrine dâir.

Genel no : 2724(2668)

Hususi no : 16

Tarih : 29.Za.1324

Eki : 1

Açıklama : Eyüp'de kâin Taşlıburun Dergâhı'nın icrâ-yı ta'mîrine dâir.

V. KATALOG

V.1. CÂMÎ VE TÜRBE TA'MİRÂTI İLE İLGİLİ BELGELERİ BULUNAN YAPILARIN LİSTESİ

Tez konusunu teşkil eden câmî ve türbelerin listesi hazırlanırken, imkân dahilinde kronolojik bir sıra takip edilmeye çalışılmıştır. Liste, önce selâtin câmleri, onları takiben vezir ve bazı ileri gelen şahısların yaptırdığı câmlerin yapım tarihlerine göre düzenlenmiştir. İnşâ tarihleri belli olan yapıların arkasına, yapım tarihleri tespit edilemiyen ancak belgede bânisinin evkafına bağlı olduğu ifadesine dayanılarak, o yüzyıla göre itibâri yapım tarihleri belirlenen camiler eklenmiştir. Ayrıca, incelediğimiz belger arasında ismini tespit ettiğimiz fakat kaynaklarda yapım tarihleri ve bazan kendisi de mevcut olmayan câmler listenin en sonuna ilâve edilmiştir.

Bir diğer husus da , Hoca Kasım Günanî Câmii gibi, ilk bânisi devlet ricâli ve sivil halkdan olup daha sonra hanedan üyeleri tarafından kendi evkaflarına bağlanarak ihyâ edilen yapılardır. Dolayısıyla bu tür yapılar listede ilk bânisinin değil onu ilhak eden kişilerin arkasına konulmuştur.

Her câmî ve türbenin karşısına ilgili belge yazılmıştır. Ayrıca tezin katalog kısmında câmî onarımları ile ilgili defter ve belgeler de kendi aralarında kronolojik sıra takip etmektedirler. Bu sebeple ilk olarak, tarihsiz defterlerin transkribi yapılmıştır. Daha sonra diğer belgelerin transkribi kendi içlerinde sıralanmaktadır.

Türbe tamiratını ihtiva eden defter ve belgelerin sayısı az olduğu için, yapılar hanedan veya küçük külliyeler gibi bir ayırım yapılmadan, belgeler de kendi içinde kronolojik sıraya göre tasnif edilmiştir.

Listede altı çizilmiş olarak gösterilen defter ve belgeler , muhtevasında birden fazla yapıdan bahseden dökümanlardır. Bunun yanında, cami ve türbe tamiratını gösteren defter ve belge sonlarında bulunan koyu renkli "s" harfi ve rakamlar, belgenin tez içinde kapsadığı sayfalara işaret etmektedir.

V.1.1. CÂMİLER :

Ayasofya Câmii : H.M./59349,h.1240; İ.D./h.1240; İ.D./h.1265(1,2); İ.D./h.1278; İ.E./h.1312.B.11 ; İ.E./h.1314 Ca 11. , s. **115-137**.

Fâtih Câmii(Kazlıçeşme, Yedikule Câmii) : A.AMD.81/45, h.1274., s. **138-139**.

Fâtih Câmii : İ.E./1314.B.14/4., s. **139-140**.

Bâyezid Câmii : İ.D./h.1265 ; İ.D./h.1281 ; İ.E./h.1312.L.14 ; İ.E./h.1313.Za.13 ; İ.E./h.1314 Ca.11 ., s. **115-116, 136-137, 142-145**.

Hadîce Sultân Câmii (Sultân Mescidi) : İ.E./h.1314.C.19/15., s. **146-147**.

Sultân Selim Câmii : İ.D./h.1265 ; A.AMD.74/81/h.1273 ; İ.E./h.1314.Ca.19.,s. **148-150**.

Şah Sultân Câmii (Davud Paşa) : H.H./h.1240 ;İ.E./h.1311.C.11., s. **151-153**.

Haseki Câmii : İ.E./h.1313.N.8 ., s. **256-257**.

Mihrimâh Sultân Câmii (Üsküdar) : İ.E./h.1310.Za.23 ; İ.E./h.1311.R.4., s. **154-157**.

ŞehzâdeCâmii:H.H./h.1225;A.AMD.74/81/h.1273;İ.E./h1312.S.18/14;İE./h.1314.S.12., s. **159-161.**

Süleymâniye Câmii : EV.HMH.1973 /h.1126 ; İ.D./h.1278 ; İ.E./h.1312.Ca.4/2 ; İ.E./h.1314 Ca 11., s. **115-116, 163-167**.

Şah Sultân Câmii (Eyüp) : İ.E./h.1313.N.30/15., s. **169-170**.

Şah Sultân Câmii (Eyüp) : İ.E./1315.N.30/15., s. **169-170**.

Cihângir Câmii : A.AMD.81/45/h.1274., s. **171**.

Yeşil Kiremidli Câmii(Değirmen Ocağı Mescidi) : İ.D.(M.V.)/h.1281,s. **171-172**.

Mihrimâh Sultân Câmii (Edirnekapı) : İ.D.(M.V.)/h.1269 ; İ.E./h.1311.M.9,s. **177 – 178**.

Hoca Kasım Günânî Mahalle Câmii : İ.E./h.1310.Za.11., s. **177-178**.

Atîk(Orta) Vâlîde Câmii : İ.D./h.1269 ; İ.E./h.1314.Ra.8/8., s. **179-182**.

Fethiye Câmii : EV.HMH.3228 /h.1142.M.15., s. **183-187**.

Anadolu Kavağı Câmii : İ.E./h.1315.S.3., s. **187-188**.

Sultân Ahmed Câmii : H.M./59349,h.1240 ; H.H./h.1240 ; İ.D./h.1265 ; İ.E./1311.B.8 ; İ.E./h.1312.Za.7/7 ; İ.E./h.1315.Ra.4. , s. **115-116, 191-195**.

Vâlîde Câmii : H.M./59349,h.1240 İ.E./h.1310.Z.4 ; İ.E./h.1311.S.12 ; İ.E./h.1311.C.14 ; İ.E./h.1311.Za.1.; İ.E./h.1312.Ra.16/15 ; İ.E./h.1323.R.20/9., s. **115-116, 198-205**.

Emetullah Vâlide Sultân Câmii : EV.HMH./h.1232.R.15. ; İ.E./h.1310.M.5., s. 206-215.

Yeni Vâlide Câmii(Cedit Vâlide Sultân,Üsküdar) : H.M./59349,h.1240 ; C.B./h.1278 ; İ.E./h.1310.C.5 ; İ.E./h.1312.M.16 ; İ.E./h.1312.Ra.16/5., s. 217-219.

Ortaköy Câmii : İ.E./h.1323.S.22/10. ; İ.E./h.1312.S.23., s. 220-221,282-283, 288.

Mihrişah Sultân Câmii(Küçük Su Câmii) : İ.D./h.1281 ; İ.E./h.1310.Za.10 ; İ.E./h.1314.Ra.15/17., s. 222-225.

Rumelihisarı Câmii : İ.D.(MV)/h.1269., s. 225-226.

Kandilli Câmii : İ.E./h.1311.Z.10. , s. 227-228.

Laleli Câmii : A.AMD.74/81./h.1273; İ.E./h.1314.C.22 ; EV.HMH.6500 /h.1199.M.1-1199.Z.29 ; EV.HMH.9038, târihsiz., s. 229-236.

Ayazma Câmii : EV.HMH.6500/h.1199.M.1-1199.Z.29 ; EV.İI.8315/h.1229., s. 237-249.

Paşabahçe Câmii : İ.E./h.1311.R.3., s.250-251.

Fâtiḥ Câmii : İ.D./h.1269 ; İ.D./h.1299 ; İ.E./1313.N.8. ; İ.E./1323.Ra.26/9 ; EV.HMH.9007, EV.HMH.9007/Târihsiz., s. 252-258.

Beylerbeyi Câmii : İ.D./h.1265 ; A.AMD.85/1/h.1274., s. 259-260.

Nûruosmaniye Câmii :H.M./59349,h.1240; A.AMD.74/81/h.1273; İ.E./h.1314.C.19; EV:HMH.9032,târihsiz., s. 115-116, 262 –265.

Eyüp Câmii : H.H./h.1225 ; İ.D./h.1281., s.266-267.

Selimiye Câmii : İ.D.(MV)/h.1281., s. 268-269.

Hidâyet Câmii : C.E.330/h.1269., s.270.

Nusretiye câmii : İ.D.1278, İ.E./h.1310.N.4., s.272-273, 282-283.

Tevfikiye Câmii : İ.D.(MV)/h.1269., s. 273-274.

Asârîye Câmii : İ.E./h.1323.Ş.24/10., s.275-276.

Bezm-i âlem Vâlide Sultân (Gurebâ.Vâlde) Câmii : İ.E./h.1312.M.17., s. 277.

Küçük Mecidiye Câmii : İ.E./h.1314.L.5; İ.E./h.1312.S.23. , s.278-279, 283-285.

Hırka-i Şerîf Câmii : İ.E./h.1311.Za.7., s. 280-281.

Dolmabahçe Câmii : İ.D./h.1278 ; İ.E./h.1312.S.23. ; İ.E./h.1313.Za.16. ; İ.E./h.1323.S.21/8., s.282-289.

Pertevniyâl Vâlide Sultân Câmii : İ.E./h.1312.Ca.14., s.290.

Anadoluhisarı Câmii : A.AMD./h.1274 ; İ.D./h.1278., s.282-283, 291.

Orhaniye Câmii : İ.E./h.1312.S.23., s. 283-285.

Hamidiye Câmii : İ.E./h.1312.C.1., s.292-293.
Murad Paşa Câmii : İ.E./h.1323.Ra.28/10., s.295-296.
İbrâhim Paşa(Atık İbrâhim Paşa) Câmii : İ.E./h.1310.Ra.20., s.297-298.
Davud Paşa Câmii : İ.D.(MV)/h.1269., s. 299.
Koca Mustafa Paşa(Sünbül Efendi) Câmii : İ.D./1278; İ.E./h.1312.Ş.19/17,s.282-283, 300-301,
Atık Ali Paşa Câmii(Çemberlitaş) : İ.D./h.1265 ; İ.E./h.1310.Za.8., s.302-304.
Küçük Ayasofya Câmii : İ.E./h.1314.S.2., s.304-305.
Kemâl Paşa Câmii : İ.E./h.1311.B.9., s.306-307.
Davud Paşa(Kara Davud Paşa) Câmii : İ.E./h.1310.R.7., s.309-309.
İshâk Paşa Câmii : İ.E./h.1323.C.20/8., s.310-311.
Esad Çelebî Câmii : İ.D./1265 ; İ.E./h.1314.C.25/23 , s. 311-313.
Atık Ali Paşa(Vasat Ali Paşa)Câmii:İ.E./h.1310.Ca.2;İ.E./h.1311.Ra.9,s.314-316.
Ahmed Paşa (Gazi Ahmed Paşa) Câmii : İ.E./h.1310.Za.13. ; İ.E./h.1311.N.1 ; İ.E./h.1314.Ra.24., s.317-320.
Rüstem Paşa Câmii : İ.D./h.1281 ; İ.E./h.1312.M.15., s.322-323.
Unkapanı Câmii : İ.D./h.1278 ; EV.13379/h.1265., s.282-283. 324-325.
Sokullu Câmii : İ.E./h.1310.Za.15., s.326-327.
Kılıç Ali Paşa(Tophane) Câmii : İ.D.(MV)/1269; İ.D.(MV)/h.1281, s.328.
Şemsi Paşa (Kuşkonmaz) Câmii : İ.E./h.1310.Ra.17., s.329-330.
İbrâhim Ağa(İbrâhim Ağa Çayırı Mescidi) Câmii : İ.D.(MV)/h.1269,s.331-332.
Hubyâr Câmii : İ.D.(MV) 1269., s.331-333.
Nişancı Mehmed Paşa Câmii : İ.E./h.1310.Za.7., s.334-335.
Cerrah Paşa Câmii : İ.E./h.1312.B.26/17, s.336-337.
Fındıklı Câmii : İ.D./h.1278, s.282-283.
Mirahûr Câmii(İmrahor Mescidi) : İ.E./h.1317.M.13., s.338-339.
Kemankeş Kara Mustafa Paşa(Yağ Kapanı) Câmii : İ.E./h.1310.Ca.8,s.340-341.
Mîrmirân Halil Paşa Câmii : İ.E./h.1310.R.4., s.36-367.
Öküz Mehmed Paşa Câmii : İ.E./h.1314.Ra.4. ; İ.E./h.1314.R.1/2., s.344-346.
Vaniköy Câmii : İ.E./h.1310.M.6., s.347-348.
Abbas Ağa Câmii : İ.E./h.1323.S.17/7. ; İ.E./h.1323.L.29/9., s.349-351.

Köprülü Mehmed Paşa : İ.D./1281., s.352-353.
Behram Çavuş Câmii : A.AMD.79/90/1273., s.341-342.
Ebubekir Paşa Câmii : İ.E./h.1310.N.13., s.342-343.
Çorlulu Ali Paşa Câmii : İ.E./h.1314.C.9/9., s.353-354.
Kuleli Câmii : İ.E./h.1313.Ra.8. ; İ.E./h.1314.C.19/16., s.355-357.
Acı Musluk Câmii : İ.E./h.1311.Ra.6., s.358-359.
Hekimoğlu Ali Paşa Câmii : İ.E./h.1310.S.2. ; İ.E./h.1310.B.25., s.30-362.
Yuşadağ Mescidi : İ.D./1278., s.363.
İskender Bey Câmii : İ.E./h.1310.S.11., s.364-365.

V.I.2. TÜRBELER

Ayasofya Türbeleri:İ.D.(MV)1265(1,2);İ.D./1278;İ.E./h.1314.M.17/23,s.123-124, 368-369.
Sultân II.Bâyezid Türbesi : İ.D./1265 ; İ.E./h.1311.Ra.3 ; İ.E./h. 1323.B.17/7 ,s. 142, 370-372.
Eyüp Sultân Türbesi : H.H./h.1225 ; İ.D./1281., s.373.
Şah Sultân Türbesi : İ.E./h.1313.N.30/15., s.169-170.
Sokullu Mehmed Paşa Türbesi : İ.E./h.1313.Ş.17/18., s.375-376.
Şemsi Paşa(Şemsi Ahmed Paşa) : İ.D.(MV)/1269., s.377.
Cerrah Paşa Türbesi : İ.E./h.1312.B.26/17. , s.338.
Sultân I.Ahmed Türbesi : İ.E./h.1310.Ca.10. , s.379-380.
Cedîd Vâlide Sultân Türbesi : İ.E./h.1312.Ra.16/15 ; İ.E./h.1313.C.26/12,s.381-383.
Nakkaş Hasan Paşa Türbesi : EV.14632/h.1268. , s.384-385.
Fâtiḥ Sultân Mehmed Türbesi :İ.D./h.1269 ; A.AMD.1278 ; İ.E./h.1313.N.8.,s.385-387.
Hekimoğlu Ali Paşa Türbesi : İ.D.(MV)/1272. , s.388.
Nakş-ıdîl Vâlide Sultân : İ.E./h.1311.C.1. , s.389.
Münire Sultân Türbesi : İ.E./h.1317.R.17. , s. 390-391.
Sultân II.Mahmûd Türbesi : İ.D./1269; İ.E./h.1311.Ra.20 ; İ.E./h.1311.Ş.1 , s.392-395.
Sultân I.Abdülmecid Türbesi : İ.E./h.1313.N.10. , s.396-397.

VI.2. OSMANLI HÂNE DÂNI (Sultân, Vâlide Sultân, Sultân Zevceleri, Kızları ve Şehzâdeleri) TARAFINDAN YAPTIRILAN CÂMİLERDEKİ TÂMİRÂT

Yapının Adı : Ayasofya Câmii

Bulunduğu Yer : Sultânahmed

Belgenin Cinsi : H.H.,HM., İ.D(M.V.), İ.E.

Belgenin Târihi : h.1240, 1265(1,2), 1278.,1312.B.11., 1314.Ca.11.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Bâb-ı Vâlâ kitâbesi,Câmi-i şerîfin iç kısmı (mihrâb önü, maksûreler, mahfel-i hümayûn), havlucapısı, şadırvan avlusu, kubbeler, minâreler, Sultân türbeleri,mekteb, medrese, imâret,muvakkithâne - Dört adet minâre külâhları ve sâir mahaller, bâzı minâre külâhları ve kursunları.

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr, keşf sonucu.

Câmi Hakkında Kısa Bilgi: Fethin ilk yıllarında şehrin Türkleşmesi amacıyla kiliseden câmiye çevrilen yapılardan en önemlisidir.Ayasofya'nın bir kilise olarak 360 târihinde yapılmış olduğu söylenir. 1453'de câmi haline gelinceye kadar pek çok kereler çeşitli sebeplerle yıkılmış ve ta'mîr edilmiştir. Yapıya Fâtih Sultân Mehmed ve Sultân I-I.Bâyezîd döneminde birer Sultân I.Selim tarafından da iki minâre ilâve ettirilmiştir.

Ayasofya'nın bir külliye haline gelmesi zamânla bir takım binâların eklenmesiyle olmuştur. Bu yüzden Ayasofya tam bir Osmanlı külliyesi sayılmaz. Sultân I.Mahmûd 1739'da kütübhâneyi, 1740'da şadırvanı, 1742'de de muvakkithâne ile Sıbyân mektebini yaptırtmıştır. Ayasofya'nın Osmanlı dönemindeki en büyük ta'mîri 1847-1849 yılları arasında mimâr Fossâti tarafından gerçekleştirilmiştir ⁽¹⁾. Bu yapı, Osmanlı İmparatorluk târihinde önemli bir yer sahip olup Fâtih Sultân Mehmed'in Evkâf-ı Şerîfesi'nden sayılan vakıflardandır. Bu sebeple tez araştırmalarımız sırasında Ayasofya Câmii ile ilgili pek çok belgeye rastlanmış ve çözümlere tez metnine eklenmiştir.

Değerlendirme : 1240 târihli Haremeyn-ı Muhteremeyn'e ait defter, Ayasofya-i Kebîr Câmii, Sultân Ahmed Câmii, Nûr-ı Osmaniye Câmii, Üsküdar İhsâniye Câmii, Üsküdar Vâlide Sultân Câmii, Şehzâde Mehmed Câmii, Bahçekapusu Yeni Vâlide Câmii ve Kalerderhâne Câmii'lerine ait ortak bir defterdir. Defterde bu câmilerin şiddetli rüzgârdan tahrîb olduğundan ve ta'mîrlerinin düşük kalitede yapıldığından bahsedilmekte yeniden ta'mîr yapılacak yerlerin listesi verilerek bunların kaç mal olacağına dâir kayıt bulunmaktadır. Defterin sonundaki ibârede, yukarıda adı geçen câmilerin keşf ve muâyeneleri yapıldıktan sonra ortaya çıkan masrafın nereden ödenmesi gerektiğine dâir pâdişâhın emrinin beklenildiğinden bahsedilmektedir. Defterden Şehzâde Sultân Mehmed Câmii ile Ayasofya Câmii'nin minârelerinin ve külâhlarının, Ayasofyadaki türbelerin ve avludaki parmak-

¹ - Eminönü Camileri; s.26-27.

lıkların ve imâm odasına yakın taş duvârın ta'mîr masrafının ne kadar tutacağını öğreniyoruz. Bunun yanında, Sultân Ahmed, Nûr-ı Osmaniye, Üsküdar İhsâniye, Üsküdar Vâlîde Sultân, Bahçekapusu Vâlîde Sultân Câmii, Kalender Câmilerinin adı geçmekle birlikte ta'mîr edilecek yerlerin ismi belirtilmemiş olup masraf tutarları vardır.

1240 târihli Hatt-ı Hümâyûn'da, Câmii içinde türbe yakınında bulunan imâm odası ve müştemilâtının harap olduğu ve ta'mîr ve yenilenmesi gerektiği, bunun Kırkor Kalfa'nın adamlarından Senakâr Kalfa tarafından muâyene edildikten sonra yapılmasına ve masrafının Hazîne-i Haremeyn-i Muhteremeyn'den ödenmesine dâir kayıt bulunmaktadır.

Ayasofya Câmiine ait h.1265 târihli Dâhiliye irâdesinde, ta'mîr olan Câmii-i şerîfin mahfel-i hümâyûn kısmının ta'mîrinin bitmesi cihetiyle kapı üstüne hakk edilecek 4 kît'a târih olduğu, bunları Ziver Efendi'nin inşâd ettiği, havlu kapısının bitirilmesinden sonra, kît'alardan birinin seçilerek adı geçen kapı üzerine hakk ettirilmesi istenmektedir.

Bir diğer h.1265 târihli Dâhiliye irâdesinde, bu yapı ile ilgili olarak, şimdiye kadar zamân zamân ta'mîri yaptırılmakta bulunan yerler masrafı olarak bir miktar daha paraya ihtiyaç bulunduğu belirtilmekte ve câmii içine döşenen tahta yerlerden başka, mihrâb önü ve maksûrelerin döşenmesi ve şadırvan havlusuyla mevcûd kubbelelerin ve muvakkithânenin ve tuğla minârenin yeniden inşâsı ve diğer üç adet minârenin de gerektiği gibi ta'mîrâtı ve câmii etrâfında Sultân türbeleriyle, mekteb, medresesi ve imâret-i âmirenin ta'mîrini en kısa zamanda bitirilmesi istenmektedir. Ta'mîr ve termîm işine Kalfa Fusâtî çağrılarak gerek câmii ta'mîrâtı gerek işçilerin masrafının bir kısmının Mâliye ve Nâfia Hazînesi'nden, geri kalanının da satılacak olan iskele, sâire ve çeşitli kerestelerden elde edilen gelir ile karşılanacağı ifâde edilmektedir.

1265 târihli bir başka Dâhiliye irâdesinde Ayasofya-i Kebîr Câmii'nin ikmâl ve ta'mîrâtı için tahmîn edilen masrafla şimdiye kadar yapılan ve bundan sonra ta'mîrâtı lüzum görülen yerlerin (türbe-i şerîfeler, muvakkithâne, medrese ve sâir mahaller) masraf miktarı hakkında bilgi verilmektedir. Daha önceki irâdede üç minârenin ta'mîr edilmesi gerektiği bildirilmekte idi. Bunda ise mümkün olduğu kadar tasarruf tedbirlerine uyulması gerektiği söylenmekte ve bu yüzden tuğla minârenin aslında harap olmadığı ancak diğerlerine benzetilmek istendiği belirtildikten sonra, adı geçen minârenin yalnız peteği ile sâir mahalleri ta'mîr olunsun denilmektedir. Ayrıca, binânın ta'mîri sona erdikten sonra kalan para ile aynı kalfalara kandil ve şamdanların düzenlenmesi işinin de verildiği belirtilmektedir.

1278 târihli Dâhiliye irâdesinde, Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye gönderdiği takrîre göre Ayasofya-i Kebîr Câmii-i Şerîfi'nin dört adet minâresi külâhlarıyla, sâir mahallerinin ta'mîrât müdürü vâsıtasıyla yaptırılan ta'mîrât masrafının Hazîne-i Haremeyn'e ödetildiği üst tarafının ödenmesi husûsunun hazînece Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havalesi konuşulmuş ise de pâdişâhın vereceği karara göre hareket edileceği kayıtlıdır (Bak : 1278 târihli belge, Ayasofya Türbeleri.s.).

1312 Evkâf İrâdesi arasından çıkan ve sadrâzama sunulan iki rapor vardır. Raporlardan ilkinde Ayasofya Câmii'nde ta'mîri yapılması gerekenler maddeler halinde sıralanmakta altında da mühendis Daranko imzasını taşımaktadır. Ancak, Halil Paşa'ya sunulan Fransızca el yazısı ikinci raporda Daranko, ilk raporun kendisine ait olmadığını bunun Evkâf tarafından kaleme alındığını belirtmek ihtiyacını duymuş, Ayasofya Câmii'nde yapılması gereken ta'mîrât hakkında yeniden görüşlerini belirtmiştir.

1314 Evkâf İrâdesi Ayasofya-i Kebîr, Süleymâniye ve Bâyezid Câmii minârelerinin kül'ahlarından bâzılarının yıkıldığını, yeniden inşâ olunurken kurşunlarının döşendiğini ve bâzı yerlerinin ta'mîri için keşf yapıldığı belirtilmektedir. Bu üç Câmii için kullanılacak olan kurşunların ve yapılacak ta'mîrâtın, kurşun müteahhidi Hüseyin Efendi'ye ihale edildiği ve harcanacak olan ta'mîr masrafının üç yüz on iki senesi bütçesi ta'mîrât tertîbinden karşılanmasına izin verildiğine dâir bilgi verilmektedir.

1240 târihli belge – 1 –

Manzûrum Olmuştur.

Defâtir-i merkûme mucîblerince mebâni-i mesârifât-ı mezbûr yirmi yedi bin altı yüz elli yedi guruş Hazîne-i Haremeyn'den verilüb mahallerine masraf kayd olunan Haremeyn-i Muhteremeyn'e tâbi evkâfdan olub bundan akdem vukû'bulan şiddet-i rüzgârdan harâb ve bazen sâkit olarak ta'mîr olunmuş olan zikri âti cevâmî-i şerîfe ve mahall-i sâirenin ve masrûfâtın mikdârı.

-İstanbul'da vâki' Ayasofya-i Kebîr Câmii-i Şerîfi'nin minâreleri ta'mirine, Guruş 1450

-Yine Câmii-i Şerîf-i mezkûr derûnunda vâki' türbelerin ve havlısında olan parmaklıkların ve imâm odası ittisâlinde olan taş cidârın ta'mirâtına, Guruş 1115.5

-İstanbul'da vâki' cennet-mekân firdevs-i aşiyân merhûm ve mağfûrleh Sultân Ahmed Hân aleyhir Ahmedü ve'l-gufrân hazretlerinin câmii-i şerîflerine iki def'ada, Guruş 2063.5

-Ve yine İstanbul'da vâki' Nûr-ı Osmaniye demekle şehîr, merhûm ve mağfûrleh Sultân Osman Hân tâbe serâhû hazretlerinin medîne-i Üsküdar'da İhsâniye nâm mahâlde kâin câmii-i şerîfleriyle yine Üsküdar'da Balaban İskelesi'nde vâki' merhûme ve mağfûrunlehâ Vâlide Sultân tâbe serâhâ câmii-i şerîfine, Guruş 3000

-Ve merhûm ve mağfûrleh Şehzâde Sultân Mehmed tâbe serâhû câmii-i şerîfleri minâre ve külâhları ve mektebinin ve mahall-i sâiresinin ta'mirlerine, Guruş 9185

-Ve yine âsitâne-i aliyyede Bahçekapusu kurbunda vâki' merhûme ve mağfûrlehâ Vâlide Sultân tâbe serâhâ câmii-i şerîfleri ta'mirâtına, Guruş 2156.5

-Dar üs-saâdetü'ş-şerîfe ağası esbak merhûm Beşir Ağa'nın Kalenderhâne Câmii-i Şerîfi ta'mirine, Guruş 7980.5

- Ve yine Dar üs-saâdetü'ş-şerîfe ağası esbak Mehmed Ağa merhûmun sebili ta'mirine, Guruş 706

Yekûn 27.657

Bâlâda tahrîr olunduğu üzere mahall-i mezkûr ta'mîr ve tecdîd ve bu def'a hitâm-pezîr olarak sekiz kıt'a defter müfredât mucîblerince men haysü'l-mecmû' yirmi yedi bin altı yüz elli yedi guruşa baliğ olduğu takdîm-i atebe-i ülyâ-yı mülûkâneleri kılınan defâtir-i mezbûrelerden manzûr ve ma'lûm-ı hümâyûn hazret-i cihândârieleri buyruldukda mahall-i mezkûrenin başka başka keşf ve muâyenesiyle keşf defterlerinin takdîmine mi veyahud defâtir-i merkûme mucîblerince mebâni'-i mesârîfât-ı mezbûr 27.657 guruşun Hazîne-i Haremeyn-i Şerîfeyn'den i'tâ ve mahallerine masraf olunması husûsuna mı her ne vechle emr ü irâde hazret-i tacidâraneleri tealluk-ı vâridât buyrulur ise ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân veliyy'ül-emr efendimiz hazretlerininindir.

BOA.,HM.59349,1240.

1240 târihli belge – 2 -

Manzûrum olmuşdur.

Meblağ-ı mezbûr Haremeyn Hazînesi'nden verülüb mahalline masraf kayd oluna

Haremeyn-i Muhteremeyn'e tâbi evkâfdan İstanbul'da Ayasofya-ı Kebîr Câmî'-i şerîfi havlısı derûnunda türbe ittisâlinde kâin imâm odası ve müştemilâtı harâb ve mail-i türâb olduğundan muhtâc-ı ta'mîr olmakdan nâşi oda-i mezkûr Kirkor Kalfa kulları karındaşı Senakâr Kalfa kulları ma'rifetiyle muâyene olundukda yalnız binyediyüz seksenbeş guruş mesârîf ile husûle geleceğini bir kıt'a defter müfredâtıyla ifâde etmekle defter-ı mezkûr takdîm atebe-i ülyâ-i mülûkâneleri kılındı. Manzûr ve ma'lûm-ı hümâyûn hazret-i cihândârieleri buyruldukda oda-i mezkûrun ta'mîr ve tecdîdi ve mesârîfî olan meblağ-ı mezbûrun hazîne-i Haremeyn-i Muhteremeyn'den i'tâ ve mahalline masraf kayd olunması husûsı muvâfık rızâ-yı tacidâraneleri buyrulur ise ol bâbda ve herhâlde emr ü fermân veliyy'ül-emr efendimiz hazretlerininindir.

B.O.A., H.Hümâyûn 59342, H. 1240

1265 târihli belge – 1

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı atûfetlü Beyefendi hazretlerinin Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ buyrulan bir kıt'a takrîrleri meâlinde sâye-i müberrâ tevaye-i hazret-i cihândârîde derdest-i ta'mîr olan Ayasofya-i Kebîr câmî-i şerîfinin sür'at-i itmâm ve ikmâli gayr-ez-teslîmât kusur kalan iki bin yedi yüz on kîse kûsûr dört yüz doksan yedi guruş matlûbâtının tez elden i'tâsıyla bundan böyle iktizâ iden yevmiyelerin dahi vakit ve zamâniyle rû'yet ve ifâsına mütevakıf mevaddan görüldüğü ve câmii şerîf-i mezbûrun kusur kalan mahallerinin tesviyesiyle muvakkithânenin dört adet minârelerden tuğla minârenin müceddeden inşâsı ve üç adet minârenin kaimen ta'mîrleri ve etrâfında kâin selâtîn-i 'izam hazerâtı türbe-i şerîfeleriyle mekteb

ve medresesi ve mahall-i sâirenin icrây-ı ta'mîrâtı zımında inde'l-keşf tebeyyün iden bin beş yüz seksen iki kîse kûsûr kırk buçuk guruş masarîfât dahi zikr olunan kusur-ı matlubât ile birleştirilerek yekûnu olan dört bin iki yüz doksan üç kîse otuz yedi buçuk guruşdan ta'mîrât-ı mezkûre tertîbâtından kusur kalıb henüz istihsâl olunmamış olan yedi yüz doksan sekiz kîse kûsûr üç yüz yirmi sekiz guruş bi'l-mahsub kusur-ı icâb eden üç bin dört yüz doksan dört kîse kûsûr iki yüz dokuz guruşun müceddeden tertîbi ve câmi-i mezkûr derûnuna umûmen tahta döşenmesi irâde buyrulduğu hâlde bunun için dahi tertîb-i mezkûr üzerine iki yüz elli kîse kûsûr bu kadar guruş zam ilâvesi isti'zânını şâmil mukaddemâ takdîm olunan takrîr üzerine Meclis-i Vâlâ kararı ve müteallik buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i şehriyârî mûcibince zikr olunan matlubâtından tertîbât-ı sâbika kusuru olub Hazîne-i celfileden alınacak yedi yüz bu kadar kîse ----- ile matlubât-ı mezkûre mesârîfî olan üç yüz kîse zam ile iki bin iki yüz on kîse şu kadar guruşa iblâğ olunarak meblağ-ı mezbûrun bin beş yüz kîsesinin Nâfia Hazîne-i behiyyesinden tertîbi ve kusur yedi yüz bu kadar kîseninin ta'mîrât-ı mezkûrede kullanılmakda olub furuzatı takdîrinde bin kîse ideceği tahmîn ve ihbâr olunan iskele ve sâire kerestesi esmanından ilüşdirilerek esman-ı mezkûreden fazla kalacak iki yüz bu kadar kîseden dahi muvakkithâne inşâsı ve mar-üz-zikr türbe-i şerîfeler ve mahall-i sâirenin ilerüde iktizâsına bakılmak üzere şimdilik tevfiğiyle teferruât-ı sâiresinin icrâ-yı iktizâsı taraflarına havâle buyrulmuş ve tertîbât-ı sâbika kusuruyla muahhiren Nafiâ Hazînesi'nden tertîb buyrulan meblağ-ı mezbûr bin beş yüz kîse şimdiye kadar ceste ceste bi'lâhz amele ve sâirenin matlubât-ı atıklarına mahsûben taraflarına i'tâ kılınmak da ise de anda cüz'î bir şey kalmış ve bu makûle ebniyelerde tasarrufât-ı mümküneye riâyet olunmak lâzımeden görünmüş olduğuna binâ-i mezkûr tuğla minârenin bir güne harâblığı olmayub tecdîd olunmuş mücerred diğerlerine benzemekden ibâret bulunduğuna binâen mezkûr minârenin yalnız peteğiyle sâir mahalleri kaimen ta'mîr olunmak üzere müceddeden inşâsından sarf-ı nazarla ber-mucîb-i keşf-i mesârîf inşâiyesi olan yedi yüz altmış dört kîse bu kadar guruş dahi tenzîl ettirilmiş olub ancak matlubât-ı mezkûrenin kusur kalanıyla muvakkithâne ve mahall-i sâire mesârîfatı olarak bin kîseye karşuluk ittihâz olunan iskele ve sâir kerestenin mukaddemleri topu beş yüz bu kadar kîseye mebaliye olunub şimdiye kadar sülûsânı ta'mîrât-ı mezkûre-----sarf olunmuş ve mevcûd olan kereste furûzat olunmak lâzım gelse bahası altmış nihâyet yetmiş bin guruşa resîde olacağı tahmîn ettirilüb anlar dahi bir taraftan sarf olunmakda bulunmuş olmayup hitâm-ı ebniyeye kadarının cüz'isi şey kalacağı ve evvel dahi ol vakit bi't-tahmîn icâbına bakılmak lâzım gelerek şimdiden matlubât ve masarîfâta karşuluk tutulamıyacağı anlaşılmış ve amele ve sâirenin matlubât-ı atıkları kusuruyla muvakkithâne ve mahall-i sâire mesârîfatı açıkda kalmış ve câmi-i mezkûr teferruâtından şimdiye kadar tesviye olunan ve olunmakda bulunan mahallerden dolayı---ücurat ve baha-yı mübayaât olarak amele ve sâirenin bir taraftan matlubları dahi terâkim etmekde bulunmuş olduğundan ve mezkûr muvakkithâne ile kusur kalub ehem ve elzem olan mahal ve levâzımat-ı sâirenin dahi tesviyesi lâzım geleceği cihetle bi't-tabii mukaddem ki hesâb ve muvâzene tahallûf edeceğinden ta'mîrât-ı mezkûrenin ibtidâ mübâşeretinden şimdiye kadar vâkı' olan mesârîfatıyla tertîbin-

den vukû" bular teslîmâtı ve amele ve sâirenin kusur kalan matlûbâtı yeni baştan icmâllerinden tahkîk ve bundan böyle tesviyesi lâzım gelen şeyler dahi keşf ve tedkîk ettirilerek ol bâbda müceddeden tanzîm ettirilen bir kıt'a hülâsa defteri mefadından müstefâd olacağı vechile câmi-i mezkûr ta'mîrâtına hîn-i mübâşeretden almış beş senesi mart'ı gayesine kadar yapılan mahallerin kâffe-i mesârifâtı dokuz bin altı yüz yedi kîse kûsûr iki yüz yirmi üç guruşa baliğ olarak ta'mîrât-ı mezkûre için dört def'a tertîb buyurulan yedi bin dokuz yüz elli kîse mesârifât-ı mezkûreden bi'ttenzîl amele ve sâirenin bin altı yüz elli yedi kîse daha matlûbları kalacağı ve zikr olunan muvakkithâne ile câmi-i mezkûrun teferruatından gayr-i ez kusur kalan mahallerin ta'mîrleriyle kandil ve şamdan ve sâir levâzımın tanzîmi mesârifâtı hitâm-ı ebniyede kalfalara verilmiş iktizâ iden aidat ile berâber iki bin yüz elli kîse kûsûr üç yüz kırk altı guruşa mütevakıf olarak mesârifât-ı mezkûre matlûbât-ı bakiyye-i mezbûre ile yerleşdirildiği takdîrce üç bin sekiz yüz yedi kîse kûsûr üç yüz kırk altı guruşa muhtâc olacağı anlaşılmiş ve meblağ-ı mezbûrun müceddeden tertîbi iktizâ ideceği misûllü salîfû'z-zikr türbe-i şerîfeler ve mekteb ve medrese ve mahall-i sâirenin dahi hemen sırası geldikde ta'mîr ve tesviyelerine mübâşeret olunmak üzere ber-mucîb-i keşf mesârifâtı olan dört yüz seksen altı kîse şu kadar guruşun dahi zam ilâvesi---âlî idüğü ibrâr ve iş'âr kılınmış olub siyâk-ı iş'âra nazaran câmi-i şerîf-i mezkûrun itmâm-ı ebniye-i âlisi üç bin sekiz yüz yedi kîse kûsûr üç yüz kırk altı ve türbe-i şerîfeler ve medrese-i münife ve sâirenin dört yüz seksen altı kîse kûsûr iki yüz bu kadar guruşa muhtâc olacağı ve mevcûd kerestenin dahi mukaddem tahmîn olunmuş olan bin kîse bahası ol mikdâra resîde olamıyarak almış yetmiş bin guruşa baliğ olacağı anlaşıldı ve câmi-i şerîf-i mezkûrun saye-i ihsânevaye-i hazret-i şahânedede iş bu hulûlu takarrüb iden ramazân-ı şerîfe kadar itmâm ve ikmâli matlûb bulunmuş olduğu misûllü Hazîne-i celîle-i Mâliye'nin dahi ahval-i sahûre ma'lûm olduğundan ilâve olunacak salîf-üz zikr türbe-i şerîfe ve medrese ebniyesi dahi bir taraftan inşâ ve icrâ olunarak masrafının ilerüde iktizâsına bakılmak üzere asıl câmi-i mezkûrun itmâmına muktezî olan üç bin sekiz yüz bu kadar kîse akçenin tez elden icâbına bakılmak lâzımeden ve şimdîye kadar Ayasofya Câmi-i Şerîfi ta'mîri için tertîb ve i'tâ olunmuş olan yedi bin dokuz yüz şu kadar kîse tenzîl olundukda türbeler ve sâirenin tahmîn olunan masrafından başka üç bin sekiz yüz yedi kîseye muhtâc olacağı îrad olunmuş ise de masârifât-ı mezkûrenin sahîhi hitâmında ma'lûm olacağından başka nezâret-i müşarûn-ileyhânın kaide-i tasarrufa derkâr olan himmetleri iktizâsına nazaran bimenteâli hitâm-ı ta'mîre kadar biraz daha tasarruf ile berâber tahmîn olunan kereste bahası dahi değeriyle satıldıkda fark edileceği mülâhazasına ve hazîne-i celîlenin usûlüne nazaran iş bu hazirandan itibâren Hazîne-i celîleden üç bin beş yüz kîse daha tertîb olunarak usûl-i hazîneye tatbiken mah be mah beş yüz kîse i'tâsıyla ardı alınmış ve nezâret-i mümkünîye bi'l-reaya câmi-i şerîf-i mezkûrun bi mennihi tealâ ramazân-ı şerîfe kadar kâffe-i malzumesiyle saye-i hazret-i pâdişâhide tenkîlen ardı alunub türbe ve sâirenin dahi sırasıyla emr-i ta'mîri icrâ kılınmış ve Nezâret-i celîle-i Mâliye ile muhabere olunarak muvakkat hasıl olmuş ise de ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i vekâlet-penâhileri müteallik buyurulur ise icrây-ı iktizâsının Maliye

Nâzır-ı atûfetlü efendi hazretlerine hâvâlesiyle keyfiyetin nâzır-ı müşârün-ileyh hazretlerine dahi bildirilmesi bâbında emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 5 Şevvâl sene (12)65

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Bi lûtf-ı teâli sâye-i----cenâb-ı cihânânide derdest ta'mîr olan Ayasofya-i Kebîr Câmî-i şerîfinin ikmâl-i ta'mîrâtı için tahmîn kılınan masarîfıyla şimdîye kadar vukû' bulan tertîbâtını ve gayr-i ez tertîbât lüzûmu görünen mebâliğin mikdârını mübeyyen tanzîm kılınan defter ve hülâsa ile Evkâf-ı Hümâyûn Nâzır-ı atûfetlü Beyefendi hazretlerinin bir kıt'a takrîri Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ olunarak ol bâbda kaleme alınmış olan mazbata-i mufassala manzûr-ı âlî-i hazret-i hilâfet-penâhi buyrulmak için idrâk-i melfûfasıyla arz ve takdîm kılınmış olub hülâsa-i meâl-i defter ve takrîrden müstebân olduğu vechile câmî-i şerîf-i mezkûr ebniyesinden mübaşeret-i târihinden almış beş senesi martı gayetine kadar yapılan mahallerin mesârifatı dokuz bin altı yüz yedi kîseye baliğ ve ikmâl-i ebniye-i lâzimesi daha iki bin yüz elli kîseye muhtâc olarak bundan tertîbâtı olan yedi bin dokuz yüz şu kadar kîse tenzîl olunduktan sonra itmâm-ı ebniye-i âliyyeye daha üç bin sekiz yüz kîse ile teferruâtından bulunan türbe-i şerîfeler ile muvakkithâne ve medrese ve sâir mahalleri ta'mîrâtı için dahi dört yüz seksen bu kadar kîse akçenin tertîbine lüzûm görüldüğüne ve mukaddemâ bin kîse mesârîfa karşuluk ittihâz olunan iskele keresteleri dahi nihayet yetmiş bin gurus tutabileceği tahmîn ve beyân olunmuş idüğüne binâen salif-üz-zikr türbe-i şerîfelerle medrese ve ebniye-i sâire bir taraftan inşâ ve termîm olunarak mesârîfının ilerüde iktizâsına bakılmak ve mesârîf-ı vakı'a da tasarrufât-ı mümekkineye ve kereste-i mezkûrenin daha değerlice furuzanına nâzır-ı müşârün-ileyh tarafından îtinâ olunub ebniyenin hitâmıyla mesârîf-ı sahîhesi bu mikdârdan aşağı çıktığı suretde üst tarafının dahi çaresi istihsâl ve ramazân-ı şerîfe kadar ikmâl ve kûşad olunmak üzere asıl câmî-i şerîf-i mezkûrun itmâmına muktezî üç bin sekiz yüz bu kadar kîse için iş bu hazirandan itibâren Hazîne-i celîleden üç bin beş yüz kîse akçe daha tertîb olunarak usûl-i hazîneye tatbîken mah be mah beşer yüz kîse i'tâsıyla tesviye kılınmış Meclis-i Vâlâ'da tezekkür ve tensîb kılınmış ve bu sûret yolunda görülmüş ise de ol bâb da her ne vechile emr ve irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihânânî müteallik ve şeref-sûdur buyrulur ise muktezâ-i âlisinin icrâsına ibtidar olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 15 Ş sene (12)65

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Asa-----tefhim olan işbu tezkere-i sâmiye-i asafileriyle zikr olunan takrîr ve mazbata ve idrak-i manzûr-----cenâb-ı hilâfet-penâhi buyrulmuş ve meclisce tezekkür ve isti'zân olduğu vechile salif-üz-zikr türbe-i şerîfelerle medrese ve ebniye-i sâire bir taraftan inşâ ve termîm olunarak mesârîfının ilerüde iktizâsına bakılmak ve mesârîfat-ı vakı' de tasarrufât-ı mümekkineye ve mezkûr kerestenin daha değerince furuzanına nâzır-ı müşârün-ileyh tarafından imtinâ olunub ebniyenin hitâmıyla mesârîfât-ı sahîhcesi bu mikdârdan aşağı çıkmadığı sûretde üst tarafının

dahi çaresi istihsal ve ramazân-ı şerîfe kadar ikmâl ve kuşâd olunmak üzere asıl câmi-i şerîfe-i mezkûrdan itmâmına muktezîsini üç bin sekiz yüz bu kadar kîse için işbu hazirandan itibâren Hazîne-i celîleden üç bin beş yüz kîse akçe daha tertîb olunarak usûl-i hazîneye tatbîken mâh be mâh beşer yüz kîse i'tâsıyla tesviye kılınmış şeref efzâ-yı sūdûr buyrulub emr ü fermân mekar-ı minşân hazret-i şehinşâh-ı muktezâ-yı münîfinden bulunmuş ve idrâk-ı merkûme yine savb-ı sâmi-i âsafânelerine bâis ve tesyîr kılınmış olmağla ola bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 19 Ş sene (12)65.

BOA.,İrâde (1265),Meclis-i Vâlâ, 4066

1265 târihli belge - 2

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı atüfetlü Beyefendi hazretlerinin Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ buyrulan bir kıt'a takrîrleri meâlinde Ayasofya Câmi-i şerîfinin hîn-i bedinden şimdiye kadar i'mâl olunan ve matviyen yapılmakda bulunan mahaller masarîfindan el-hâletü hâzihi iki bin yedi yüz on kîse kûsûr bu kadar gurus amelev ve sâire matlûbatı bulunmuş ve câmi-i şerîf-i mezkûr derûnuna bütün bütün tahta döşendiği hâlde üç yüz kîse masrafa muhtâc olacağından bu sûretten sarf-ı nazarla yalnız mihrâb önü ve maksûrelerin döşenmesi ve şadırvan havlusuyla mevcûd kub-belerin ve muvakkithânenin ve tuğla minârenin müceddeden inşâsı ve diğerv üç aded minârenin icâbına göre ta'mîrâtı câmi-i şerîf-i mezkûr etrâfında kâin selâtîn-i 'izâmın türbe-i şerîfeleriyle mekteb ve medrese ve imâret-i âmirenin ta'mîr ve termîmi dahi bin beş yüz seksen iki kîse kûsûr bu kadar gurus masrafa mütevakkıf olduğu ında'l-keşf tebeyyün etmiş ve câmi-i şerîf-i mezkûrun ta'mîri hayli müddet olmasıyla bundan uzadılmayub maktûan derdest-i tesviye bulunan mahallerin ve bu def'a keşf olunan yerlerden câmi-i şerîf-i mezkûr döşemesiyle derûn-ı birûnunda kâin müteferruât-ı sâirenin sâye-i şevketvâye-i hazret-i şâhanede evvel bî-evvel itmâmü'l-kemâli ve fakat selâtîn-i 'izam türbeleriyle mekteb ve medrese ve imâretin mevki'leri sabaca olduğundan badehû süddesiyle icrâ-yı ta'mîrâtı münâsib ve masrafca suhuleti mûcib görünmüş olduğuna binâen Ebniye-i Hâssa Müdiri saâdetlü efendi hazır olduğu hâlde Kalfa Fusati celb olunarak ta'mîrât-ı mezkûreyi nokta kadar ikmâl edeceği ledel-suâl salif-üz-zikr amelev matlûbatından mukaddem verilemeyüb kalmış olan üç kalem yedi yüz elli yedi kîse kûsûr bu kadar gurus bi'tez elden i'tâ olunduğu ve bundan böyle yevmiyeler dahi vakit ve zamânıyla verildiği hâlde dört mâh zarfında câmi-i şerîf-i mezkûru teslim edeceğini beyân eylemiş ve câmi-i şerîf-i mezkûr mesârîf için üç def'ada tertîb buyrulmuş olan mebâligden şimdiye kadar olunub teslimâta mahsub olunandan maa'da Mâliye Hazînesi'nde yedi yüz doksan kîse kûsûr şu kadar gurus kalmış olduğundan meblağ-ı bâkî-i mezbûrun amelev ve sâire matlûbatıyla bu def'a yapılacak ebniyenin keşf ve tahmîn olunan mesârîfi yekûnu olan dört bin iki yüz doksan üç kîse kûsûr bu kadar gurusdan tenzîliyle kusur-ı icâb eden üç bin dört yüz doksan dört kîse kûsûr gurusun müceddeden tertîbini ve döşemenin ale'l-umûm tesviyesi takdîrinde bermûcib-i keşf anın için dahi mebâlig-i mezbûre üzerine iki yüz elli kîse kûsûr

guruşun ilâvesi ve esnâf ve amelenin atık-i matlubâtı olan mebâliğin tez elden i'tâsi iktizây-ı hâlden bulunduğu inhâ ve iş'âr olunmuş olub vakı'a câmi-i şerîf-i mezkûr ta'mîrât-ı celîle-i hazret-i şehinşâhiden olarak şürû olunalı hayli vakit olduğundan sâye-i meâlivâyeye hazret-i mülükânede sür'at-i his hitâmı lâzımeden olduğuna binâen nâzır-ı müşârûnileyh hazretleri birlikde oldukları hâlde lede'l-müzâkere nezâret-i müşârûn-ileyh -----masarıfa-----nin takdîrinden derdest bâzı ebniye masrafından dolayı bunun için hazîne-i merkûmeden akçe i'tâsi uyamıyacağı misûllü Hazîne-i celîle-i Mâliye'nin dahi şu aralık ahval-i ma'lûmesi cihetiyle yeniden akçe tertîbine müsâadesi olmayacağı derkâr olub ancak câmi-i şerîf-i mezkûrun böyle uzaması gayr-i münâsib olduğundan ve eğer ki keşf-i ahir olarak ilâve kılınan bin beş yüz bu kadar kîselik mahaller ta'mîrinin bâ-lütf-ı teâli sâye-i ihsânnevâ-i hazret-i şehinşâhide ilerüde icâbına bakılmak üzere şimdilik tevkif ve te'hiri hatıra geldiği misûllü mahall-i merkûmeden câmi-i şerîf-i mezkûrun kâmilen döşenmesi ve muvakkithânenin yapılmış lâzineden olmasıyla yine biraz akçe tahsîsine şiddet-i ihtiyaç görüldüğünden cihetle tesviyesi lede'l-teemmül çünkü bu husûs mevad-ı hayriyeden olmasına mebnî bunun için Nâfia Hazînesi tahsîsatından biraz akçe tertîbi münâsîb olduğuna binâen amele ve esnâf matlubâtı olan iki bin yedi yüz on kîse kûsûr guruşdan tertîbât-ı sabıka kusuru olub hazîneden alınacak yedi yüz bu kadar kîse tenzîl olunduğu hâlde bâkî düyûn bin dokuz yüz bu kadar kîseye tenezzül idüb buna döşeme mesârıfı olan üç yüz kîse zam kılındığı hâlde iki bin iki yüz on iki kîse kûsûr bu kadar guruş resîde olacağına ve meblağ-ı mezbûrun bin beş yüz kîsesi Nâfia Hazînesinden tertîb ve tahsîs olunarak gerü kalacak yedi yüz bu kadar kîsenin dahi câmi-i şerîf-i mezkûrda iskele ve sâire olarak kullanılmakda olub fûruhatı takdîrinde bin kîse ideceği tahmîn ve ihbâr olunarak kereste esmânından tesviyesi halinde matlub hâsıl olmuş ve iki yüz bu kadar kîse dahi fazla kalmış olacağından ol mikdâr fazla zuhûr edildiği hâlde muvakkithânenin mesârıf-ı inşâiyesi olan yüz elli bu kadar kîse dahi andan istifâ olunacağı bedihîyatdan ve zikr olunan selâtün-i i'zâm türbeleriyle mekteb ve medrese ve imâret ve sâirenin şimdilik tevkifiyle ilerüde iktizâsına bakılması icâb-ı hâlden olmağla ehemmiyet-i maslahat cihetiyle bir suâl-i muharrer tertîbât-ı sabıka kusuru olmak üzere hazîne-i celîlede olan mebâliğden evvel bi evvel esnâf ve amelenin matlubât-ı atîkesi i'tâ ve bin beş yüz kîse dahi Nâfia Hazînesi tertîbâtından bi't-tahsîs ceste ceste ifâ olunarak ve gerü kalacak mesârıf dahi satılacak kereste esmanından istifâ kılınarak ta'mîrât-ı merkûmenin bu suretle sekeneden vikâyesi Meclis-i Vâlâ'da tezekkür kılınmış ise de ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i vekâlet penâhileri müteallik buyurulur ise ana göre icrâ-yı icâbının nâzır-ı müşârûnileyh hazretlerine ve nezâret-i celîle-i Mâliye'ye hâvalesi bâbında emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 23 Safer sene (12)65

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Ayasofya-i Kebîr Câmi-i Şerîfi ta'mîrâtının hin-i bed'inde şimdiye kadar termîm olunan ve maktûan yapılmakda bulunan mahalleri mesârıfından gayr-ezteslim el-hâletü hâzihi iki bin yedi yüz on kîse kûsûr bu kadar guruş amele ve sâire matlubâtı bulunduğu ve câmi-i şerîf-i mezkûr derûnuna kâmilen tahta dūşendiğü

ve maksûrelerin döşenmesi ve şadırvan havlusu ve tuğla minâre ve sâir iktizâ iden mahaller ta'mîr ve termîm olunduğu hâlde dahi bin beş yüz seksen iki kîse kûsûr bu kadar guruşa muhtâc idüb lede'l-keşf tebeyyün eylediğine ve ta'mîrât-ı mezkûre hayli uzadıgına mebnî amele matlubâtından kalmış olan yedi yüz elli yedi kîse kûsûr şu kadar guruş i'tâ olunduğu ve bundan böyle yevmiyeleri dahi vakit ve zamâniyle verildiği takdîrde dört ay zarfında ikmâl olunacağı erbâb-ı vukû'f tarafından ifâde olunmak idüğünden ve bu mesârîf için üç def 'ada tertîb olunan mebâliğden bade't-teslîmât Mâliye Hazîne-i celîlesinde yedi yüz doksan kîse kûsûr şu kadar guruş kalmış ve meblağ-ı mezbûr amele ve sâire matlûbâtıyla bu def 'a yapılacak ebniyenin keşf ve tahmîn olunan mesârîfı yekûnu olan dört bin iki yüz doksan üç kîse kûsûr bu kadar guruşdan bi't-tenzîl kusur üç bin dört yüz doksan dört kîse kûsûr guruşun müceddeden tertîbi ve döşeme için dahi iki yüz elli kîse şu kadar guruşun ilâvesi ve amelenin atîk matlubâtı olan mebâliğ-i mezkûrenin tez elden i'tâsı lâzım geleceğinden bahisle icrâ-yı iktizâsı ifâdesine dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nâzır-ı atûfetlü Beyefendi hazretlerinin bir kıt'a takrîri ile evrâk-ı melfûfa Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ olunub anın üzerine terkîm olunan mazbata müstefâd olacağı vechile câmî-i şerîf-i mezkûrun ta'mîrâtı mirât-ı celîle-i hazret-i şehinşâhîden olamasıyla sâye-i mikdâr-ı nevaye-i cenâb-ı mülûkânede hissetmesi lâzımeden olduğundan vaz'ının amele ve esnâf matlûbâtı olan mebâliğ-i mezbûreden tertîbât-ı sabıka kusuru olub hazîne-i celîleden alınacak yedi yüz bu kadar kîse bi't-tenzîl bâki düyûn bin dokuz yüz bu kadar kîseye tenezzül iderek buna döşeme masarîfı olan üç yüz kîse zam olundukda iki bin iki yüz on iki kîse bu kadar guruşa varacağından meblağ-ı mezbûrun bin beş yüz kîsenin Nâfia Hazînesi'ne behiyesinden tertîb ve tahsîs ve gerü kalan yedi yüz bu kadar kîsenin dahi ta'mîrât-ı mezkûrede kullanılmakda olan iskele ve sâire kerestesi furûz olduğu takdîrde bin kîse ideceği tahmîn ve ihbâr olunmasıyla tesviyesi halinde iki yüz bu kadar kîse dahi fazla kalacağından muvakkithâne mesârîf-ı inşâiyesi olan yüz elli bu kadar kîsenin dahi andan istifâ olunmuş ve selâfîn-i 'izâm türbe-i şerîfeleriyle mekteb ve medresesi ve imâret ve sâirenin şimdilik tevkifiyle ilerüde iktizâsına bakılması ve müteferruât-ı sâirenin icrâsı tezekkür kılınmış ise de ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihânbanî müteallik ve şeref-südûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi üzere keyfiyet nâzır-ı müşârûn-ileyh hazretleriyle Maliye Nezâret-i Celîlesi'ne hâvale olunacağı ve mezkûr mazbata ile evrâk-ı melfûfa manzûr-ı âlî buyurulmak için arz ve takdîm kılındığı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî 29 Ra sene (12)65

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Zîver-i dest-i ibcâl olan işbu tezkere-i sâmiye-i asafileryle zikr olunan mazbata ve evrâk-ı melfûfa manzûr-ı âlî hazret-i şâhâne buyrulmuşdur. Meclisce tezekkür ve isti'zân olunduğu vechile câmî-i şerîf-i mezkûrun ta'mîrâtı mirât-ı celîle-i cenâb-ı cihân banîden olmağla sâye-i mukadder nevâye-i hazret-i mülûkanede hissetmesi lâzımeden olduğundan ve amele ve esnâf matlûbâtı olan mebâliğ-i

mezkûreden marû'l-beyân yedi yüz bu kadar kîse bi't-tenzîl bâki düyûn bin dokuz yüz bu kadar kîseye tenezzül ederek buna döşeme mesârîfî olan üç yüz kîse zam olunarak iki bin iki yüz on iki kîse bu kadar guruşa varacağından meblağ-ı mezkûrun bin beş yüz kîsenin Nafiâ Hazînesi'ne behiyesinden tertîb ve tahsîs ve gerü kalan yedi yüz bu kadar kîsenin dahi salîf-üz-zikr kereste esmânından tesviyesi halinde iki yüz bu kadar kîse dahi fazla kalacağından muvakkithâne mesârîf-ı inşâiyesi olan yüz elli bu kadar kîsenin dahi andan istifâ olunması ve zikr olunan türbe-i şerîfeler ile mekteb ve medrese ve imâret ve sâirenin dahi şimdiden ta'mîr ve termîmi mürecceh ise de hasbel-hâl şimdilik tevkîfiyle ilerüde iktizâsına bakılması ve müteferriât-ı sâirenin icrâsı müteallik buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkane icâbı âlisinden bulunmuş ve salîfû'z-zikr mazbata evrâk-ı merkûme ile yine savb-ı sevâb nümâye asâfîlerine iade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 24 Ra sene (12)65

BOA.,İrâde (1265),Meclis-i Vâlâ, 3661

1278 târihli belge

Bâb-ı Âli

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye aded 71

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin 2 Muharrem sene (12) 78 târihli Meclis-i Ahkâm-ı Adliye' ye havâle buyrulan bir kıt'a takrîrine nazaran Ayasofya-i kebîr Câmî-i şerîfinin dört aded minâresi külâhlarıyla sâir mahallerinin ve havlusunda kâin Sultân Selîm ve Sultân Murad Hân hazerât-ı şerîfelerinin bâzı yerleriyle türbedâr odalarının ta'mîrât müdiri ma'rifetiyle icrâ ettirilen ta'mîrât-ı masârîfî bulunan cem'an bir yük otuz altı bin altı yüz elli guruşdan bunun için şimdiye kadar Hazîne-i Haremeyn ale'l-hesâb olarak i'tâ olunan bin altı yüz elli guruşun tesviye ve ifâsı muvâfîk-ı maslahât olmağın bermûcib-i takrîr ifâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür kılındı ise de ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 13 Muharrem sene (1) 278

Atüfetlû Efendim Hazretleri,

Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınub melfûfuyla berâber manzûr-ı âli buyrulmak için arz ve takdîm kılınan mazbata meâlinden müstebân olduğu vechle Ayasofya-i kebîr Câmî '-i şerîfinin dört aded minâresi külâhlarıyla sâir mahallerinin ve havlusunda kâin Sultân Selim ve Sultân Murâd Hân hazerâtı türbe-i masârîfî olan bir yük otuz altı bin yüz elli guruşdan ale'l-hisâb olarak Hazîne-i Haremeyn i'tâ olunan bir yük otuzbeş bin guruşun mahsubuyla üst tarafı bulunan bin altı yüz elli guruşun tesviyesi zımında hazînece icrâ-yı icâbının Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür kılınmış ise de ol bâbda her ne vechile emr ü fermân hazret-i

pâdişâhi müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyâmı ile tezkire-i senâveri terkîmine ibtidâr kılındı. Efendim.

Fî 23 Muharrem sene 1278

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ihtirâm olan iş bu tezkire-i sâniye-i âsafâneleriyle olan ma'rûza manzûr-ı meâli-mevfûr hazret-i mülûkâne buyrulmuş ve husûs-ı mezbûrun tezekkür ve isti'zân olduğu vechile icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhayan havâlesi müteallik ve şeref-sudûr buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehri-yâri iktizâ-i münîfinden olarak evrâk-ı merkûme yine savb-ı sâmiye-i âsafîlerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 24 Muharrem sene 1278

BOA., İ. D., 1278, 20125.

1312 târihli belge

Ayasofya-i Kebîr Câmî'-i Şerîfi'nin hareket-i arzdan dolayı dâhilen ve hâricen ba'zı fersûde olmuş olan sıvalarının tecdîdi masârifini nâtik tanzîm olunan keşf-i evvel defteridir. Zikrolunan câmî'-i şerîfin derûnunda ve mihrâbında cânib-i yemininde tabaka üzerinde ve yay kemerler tahtlarıyla üzerlerinde ve ba'zan kubbe-lerde ve ba'zan pencere bâlâlarında ve sâ'ir mahallinde hareket-i arzdan fersûde ve kabarmış olan sıvalar fesholunarak hâlis horasanlı kettanlı harçla ve ek mahalleri alçılı harçla imtizâc etdirilerek ve hezârfen ma'rifeti ve salıncak vâsıtasıyla sıvanarak kadîmi vechile badana talâsı.

Sathan metro

murabba'

Câmî'-i şerîf derûnunda döşeme sûretiyle.

600

150 Türbeler cihetine nâzır hârici kebîr yay kemerin vechinde.

murabba'

fi(fiat) 16

guruş

12.000

Mezkûr câmî'-i şerîfin türbe-i şerîf üzerine tesâdüf eden kulenin vechi cûz'î münşak olmuş olduğundan sıvaları fesholunarak çıralı kamalar ile sıkışdırılarak kumlu çimento harçla mezkûr münşak mahalli imlâ ve tesviye olunarak hâlis horasanlı kettanlı harçla sıvanarak kadîmi vechile taş kesme renkli badana talâsı.

Mihveren   Kadden
murabba‘   murabba‘
740   3
Sathan
murabba‘
96,20   fî (fiatı) 17,5 ma’a iskele
guruş
1683,5

Sâlifü’z-zikr baş minâre külâhı tahtında bir aded som mahallinden hareket etmiş olduğundan mahallinden ihrâcıyla îcâbı vechile tesviye olunarak temur kenâd ve kurşun zıvana ile mahalline vaz‘ıyyesi.

(okunamadı)   Yüzde beş hesâbıyla hammâliye ve nakliyesi
guruş   para   guruş
350   701   27
cem’an
para   guruş
14735

İşbu keşf-i evvel defterinde muharrer olduğu üzere zikrolunan câmi’-i şerîfin masârif-i ta‘mîriyyesi resm-i mecîdî on dokuz guruş hesâbıyla on dört bin yedi yüz otuz beş guruş yedi paraya bâliğ olmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü’l-emrindir.

Fî 3 Eylül sene[1]310

Ser-mi’mâr-ı Hazret-i Şehryârî

Bende   Bende   Bende   Bende
Mi’mâr Valori   Mi’mâr Daranko   Mi’mâr Berit   Mi’mâr Serkîz

İşbu keşf-i evvel defteri müşâr ü mûmâ-ileyhim kalfalar tarafından komisyon-ı âcizânemiz huzûrunda tedkîk kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü’l-emrindir.

Fî 3 Eylül sene [1]310

Devâ'ir-i Resmîyye İnşâ'âtlâ Komisyon-ı Me'mûr Meclis-i Mâliye A'zâsından
Bende

Devâ'ir-i Resmîyye İnşâ'âtlâ Komisyon-ı Me'mûr Meclis-i Emânet A'zâsından
Bende Andon

Devâ'ir-i Resmîyye İnşâ'âtlâ Komisyon-ı Me'mûr Meclis-i Emânet A'zâsından
Bende Mehmed Kâmil

Devâ'ir-i Resmîyye İnşâ'âtlâ Komisyon-ı Me'mûr Meclis-i Emânet A'zâsından
Bende Mustafa

Devâ'ir-i Resmîyye İnşâ'âtlâ Komisyon-ı Me'mûr Meclis-i Emâ-net A'zâsından
Ser-mühendis Bende Mehmed Kemâleddin

Şehremânet'inden gelen defterin sûretidir. Fi 8 teşrîn-i Evvel sene [1]310

İmza

Mühendis Mösyö Daranko tarafından tanzîm ve huzûr-ı âlî-i cenâb-ı nezâ-
ret-penâhilerine takdîm kılınmış olan raporun sûret-i mütercemesidir.

Devletlü Efendim Hazretleri,

Ayasofya Câmî'-i Şerîfince vukû'a gelen ba'zı hasâr hakkındaki
mütâla'âtımı beyân etmeden evvel ba'zı ifâdâtda bulunmağa kendimi mecbûr adde-
derim. Nezâret-i Celîleleri tarafından bendelerine i'tâ buyrulan ve zann-ı âcizâneme
göre Şehremânet'inde mün'akid komisyon tarafından tanzîm edilen raporda imzâ-yı
âcizânemiz vaz' edildiğini müşâhede etdim. Hâlbuki ne mezkûr raporu ve ne de bu
misillü ehemmiyeti hâ'iz cevâmi'-i şerîfenin keşfine dâ'ir hiçbir rapor vaz'-ı imzâ
etmediğimi beyân ile berâber mezkûr komisyon tarafından verilen keşf defterine câ-
mi'-i mezkûr hakkında bi'z-zât icrâ eylediğim keşf ve mu'âyeneyi mukâyese ederek
hâsıl olan neticede komisyon-ı mezkûrun câmi'-i şerîfi derece-i matlûbede ve ehem-
miyetli bir sûretde mu'âyene eylemediği anlaşılmıştır. Câmî'-i şerîf-i mezkûr âdi bir
binâ olmayup pâ-yi taht-ı saltanat-ı seniyyenin ve belki bütün dünyânın en âlî
mebânî-i meşhûresindendir. Hattâ şark ve garbın müstefiz olduğu envâr-ı ma'rifet ve
medeniyet ve teceddüd-i san'at ve hurfet binâ-yı mezkûrdan şa'sa'a-pâş olmuşdur. Ve
mebânî-i sâ'ireden ziyâde mazhar-ı takdîm olan bu binâ-yı âlî efkâr-ı beşerin vücûda
getürdüğü âsâr ve bedâyi'in en mükemmel ve en azametli ve en latîfidir.

Mürûr-ı zamân ve a'sâr ile aşınan ve harekât-ı arzıyyenin sademâtiyla sarsı-
lan böyle bir binâyı mükemmel bir sûretde ta'mîre muhtâc olup şimdiye kadar vu-
kû' bulan ufak tefek ta'mîrât usûlünü terk ve hasârâtın esbâbını eyüce tedkîk ile bu
bâbda gâyet mühim ve muvâfık-ı fen bir usûl-i tersîn ittihâzı gâyetle elzemdir.

Fi'l-hakîka geçen hareket-i arzdan binâ-yı âlî-i mezkûrca zâhiren hafif
hasârât vukû'a gelmiş ise de eski rahnelerini meydâna çıkarmıştır. Mezkûr rahneler
amîk ve mühlîk olduğundan bütün mütâla'âtımı bu husûsa sarf eyledim. Uhde-i
âcizâneme tevdi' buyrulan işbu me'mûriyyet-i mahsûsa ve mühimme

muktezâsından olarak efkâr-ı âcizânemi kemâ-hiye-hakkuhâ beyân edeceğim. Ve bu bâbda kendime itmi'nân-bahş olan efkâr ve mütâla'âtımı hafî tutmak veya tahfif veyâ tağyîr etmek bendelerince îkâ'-ı cürm etmek demektir.

Efkâr-ı âcizâneme nazaran Ayasofya Câmî'-i Şerîfi matlûb derecede rasânet ve metânete hâ'iz değildir. Zîrâ kubbe-i kebîr ziyâdesiyle tağyîr-i şekl etmiş ve cebhesindeki divarların oturmasından ve ol taraftaki desteklerin basmasından câmi'-i şerîfin medhâlindeki nîm-kubbe hem yerinden oynamış ve hem de çatlamıştır. Bütün binâ mezkûr desteklerin basmasından muvâzenetini gâ'ib etmiş ve iki tarafta bulunan kemerler inhitâr taşına kadar çökmüş olduğundan birinci katdaki döşeme taşlarında da haylice inhitât vukû'a gelmiştir. İşbu inhitât hademelerin rivâyetine nazaran geçen otuz sene zarfında vukû' bulmuştur.

Kemerlerin müstenid olduğu sütunların eğilmesinden kubbenin de müstenid bulunduğu destekler çatlamış ve kubbenin altındaki yan taraf kemerlerini teşkil eden divarlar tağyîr-i şekl ile berâber çatlamıştır. Bu gibi eski hasârâtın bir çoğu bi'defe'ât sıva ve boya ile kapatılmış olması şâyân-ı te'essüfdür. Fakat erbâb-ı fen ve tecrübe nazarında şu hâllerin tehlikeli bulunduğu her zamân manzûr ve mer'îdir. Komisyon-ı mezkûr eski çatlakları hâl-i tehlikede görmeyüp sıva ve boya ile kapatılmadığını tensîb ediyor. Kubbenin bir çok mahallerindeki kurşunların köhneleştiğini ve sâ'ir bir takım yerlerinde de noksân olduğunu ve buralardan bu gibi mebânî-i cesîmenin bâ'is-i harâbî olan yağmur sularının nüfûz etmekte olduğunu nazar-ı i'tibâra almamakdadır.

Kubbe-i kebîrin tağyîr-i şekl etmesinin diğer bir sebep-i inhitâsının tarîben nisfında ve en zaîf bir noktasında mezkûr kubbe tahta ile yapılmış bir çatının sıkleti tahtında bulunmasıdır. Bu çatı kubbenin mestûr olan sath-ı hâricîsini yükseltmekdedir. Ve mezkûr çatı ise yakın zamânlarda kubbenin yalnız manzara-i hâriciyyesini düzgün ve muntazam göstermek için yapılmıştır. Binâ-yı mezkûr için melhûz olan tehlikenin şimdi mi veyâhûd ilerüde mi zuhûra geleceğine dâ'ir vukû' bulacak su'âle karşı bir cevâb veremem. Hâl-i hâzırda yeniden tezelzülât-ı cedîdeye ma'rûz bulunmayacak olur ise bir çok zamân daha sağlam kalabilir fakat divar ve cebhedeki desteklerin inhitâtından dolayı diğer bir sebep olmasa bile şekli-i kubbenin tağyîri tezâyüd ettikçe tehlike fevkal'âde melhûzdur. Ve ma'âzallah böyle bir tehlikenin zuhûru bir çok âdemlerin hayâtını ve dünyanın en güzel bir binâsını mahv u ifnâ edecektir.

Evvelce dahi arz olunduğu vechile hareket-i arzdan dolayı vukû' bulan hasârât cüz'î olup kubbe-i kebîrin altındaki desteklerin ekserîsindeki ufkî ve etrâfindaki pencerelerinde kemerlerindeki amûdî ve mâ'il-i çatlaklardan ve iç desteklerin ve sâ'ir küçük kubbelerin eski rahmelerinin ziyâdeleşmesinden ve divarların çatlamasından ibâretedir.

Kubbe-i kebîri ve medhalin zîrindeki nîm-kubbeyi tahkîm ve lâzım gelen amelîyyâtı îfâ etmek için cebhedeki divar ve desteklerin neden dolayı basmış olduklarını ta'yîn etmek iktizâ eder. Ve bu mezkûr desteklerin ve cebhe divarlarının yanları kazılarak istinâd ettikleri toprağın nev' ve derece-i metânetinin ve mezkûr destek

divarlarının sûret-i inşâsında bir kusûr olup olmadığının bilinmesi iktizâ eder. Bu gibi mu'âyene ve hafriyât binânın tahkîm ve tersîni için lâzım gelen amelîyyâtı ta'yîn ile binânın sukûtunu mücîb olacak hâlâtı men' edecekdir. Yalnız bundan sonra kubbe-i kebîri tersînine teşebbüs etmek lâzım gelürken bu da kemer sûretinde olmak ve kubbenin şekli tegayyür etmemiş cihetlerine istinâd etmek üzere ya kârgîr veya demirden bir kuşak yapıp kubbenin kabarıp ve oynayarak rahnedâr olan mahallerini bir yandan öte tarafa geçmek ve sukûtunu men' eylemek ve hem de kısmen ta'mîr edilebilmek için mezkûr kuşaktan lüzûmu kadar kama uzatarak bağlamak sûretiyle olabilir. Hâl-i hâzırda acelesi olmayan ve fakat büsbütün terki câ'iz bulunmayan işbu amelîyyâtın mikdârı gayr-i mu'ayyen olduğundan ve kuşak iltisâk halkaları gibi şeyler dahi keyfe me't-tefak vaz' edilemeyeceğinden ve hîn-i ta'mîrde mahallinden keşf ve tedkîd edilmek lâzım geleceğinden şimdilik bir keşf-i hakîkî icrâ edilemez. Ma'a mâfih câmi'-i şerîfde tesâdüf olunan daha sâ'ir harâb mahallerin bilâ-ifâte-i vakt ta'mîrinin icrâsı ber-vech-i zîr beyân olunan masârife muhtâcdır.

		Mikdârı	Bahâ	Guruş
Evvelen	Her nev' kubbe ve sakfların üzerindeki kurşunların mesâha-i sathîyyesi yedi bin beş yüz metre murabba' olup bunun da humsunun ta'mîri lâzımdır.	1500 metro	16	24000
Sâniyen	Bi'l-cümle oluk ve boruların tecdîd ve ta'mîri.	300 metro	20	6000
Sâlisen	Câmi'-i şerîfin sağ tarafındaki sıvaların ekserîsinin tecdîdi	2000 metro	10	20 000
Râbi'an	Sol taraftaki ayakların biri yedi metro kırk santimetre tûlünde ve on sekiz santimetre arzında potreller vaz'ıyla tersîn ve tahkîmi.	1100 kilo	2,50	2750
Hâmisen	Minârelerin ta'mîri lâzımdır. Bunlardan biri tuğla ile inşâ edilmiş olduğundan mükemmelen ta'mîri			20 000

ve diğçerlerinin dahi yalnız şereflerinin ta'mîri ve yerinden oynayan taşların mahallerine vaz'ı ve alemlerinin dahi yaldızlanması.

Sâdisen	Câmi'-i şerîf derûnundaki mermer kitâbelerin yerlerine vaz'ı.	50 metro murabba'	45	2250
Sâbi'an	Altı yüz metro mahallin sıva ve boyasının tecdîdi.	600 metro murabba'	18	10.800
Sâminen	Medhalin üzerindeki katın mermer kabartmasının bir kısmının i'mâl ve mahalline vaz'ı.	4 metro	200	800
Tâsi'an	Mihrâbın üzerindeki iki pencerenin ta'mîri.	2 aded	150	300
Âşiren	Hâricdeki kulelerden birinin ta'mîri.	1		250
Yekûn				87.150

Şu kadar bir masrafla en ziyâde lâzımlı olan mahaller ta'mîr edilebilir. Şüphesiz yukarıda zikrolunan ameliyyât-ı tersîniyye masârifi buun içinde dâhil değildir ve bu tâ'mîrât büyük kubbenin ta'mîrinden mukaddem icrâ olunmalıdır. İş bu ma'lûmâtı zât-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine arz ile ihtirâmât-ı fâ'ikamın kabûlünü istirhâm eylerim.

Fî 10 Teşrîn-i Sâni sene [1]310

Bende Mühendis Daranko

Fransızca Raporun Tercüme edilmiş Metni :

Sayın Ekselâns Halil Paşa
Evkâf Bakanı
Ekselâns,

Ayasofya Câmii'ndeki hasarlar konusundaki düşüncelerimi belirtmeden önce bir açıklamada bulunmak zorundayım. Evkâf tarafından bana iletilen ve İl Komisyonunca kaleme alındığını sandığım rapor hakkında açıklama yapma zorunluluğunu duyuyorum. Adım orada raporu imzalayanlar arasında görülüyor; ben bu raporu imzalamadım, Ayasofya Câmii gibi önemli bir eserle ilgili başka hiçbir rapora da imza koymuş değilim. Bu öncelikli saptamadan sonra, bu câmide kendi yaptığım denetlemenin sonuçlarını adı geçen Komisyonun sunduğu keşif tutanağı ile karşılaştırarak şunu söylemek isterim ki bu komisyon söz konusu yapıyı istenen nitelikte incelememiştir.

Ayasofya herhangi bir yapı değildir, bu yapı Başkent'in ve dünyanın biricik anıtıdır. Bu anıt doğu ve batı rönesansının san'at ve uygarlığının fişkırdığı bir ışıktır denebilir; diğerleri arasında en çok incelenip değerlendirilen bu anıt insanoğlunun zekâsının sunduğu en güzel , en uyumlu, en büyük eserdir. Yüzyılların yıprattığı ve depremlerin hasar oluşturduğu böyle bir eserin elbette gerektiği gibi onarılmaya ihtiyâcı vardır; bugüne kadar uygulanan kısmî ufak onarım sistemi terkedilmeli, hasarların ve deformasyonların nedenleri iyice incelenmeli, rasyonel sağlamaştırma çalışmaları kabul edilerek gerçek bir onarım yapılmalıdır.

Son depremler her ne kadar görünüşte hafif hasarlara yol açmışsa da, bunlar yapının eski ve tehlikeli yaralarının yeniden açılmasına sebep olmuştur. Benim incelemelerim de zaten bu derin yaralara dayandırılmıştır.

Bana verilen bu önemli görevin bilincinde olarak, sadece bir milletin veya bir devletin değil, bütün dünyanın malı olan bu anıt hakkındaki düşüncelerimi büyük bir özenle ifade ediyorum. Eğer düşüncelerimi saklar veya durumu olduğu gibi açıklamazsam, büyük bir suç işlemiş olacağıma inanıyorum.

Bana göre Ayasofya'nın sağlamlığı istenilen güvenceyi göstermemektedir, çünkü büyük kubbe son derece deforme olmuştur ; girişin üstünde bulunan su hazinesi cephe duvarlarındaki çökme ve büyük kubbenin ön direklerindeki eğilme nedeniyle yerinden ayrılmış ve yarılmıştır.

Sözü edilen direklerdeki çökme yüzünden tüm binânın dengesi bozulmuştur. Zemin kattaki yan tonozlar kilit taşı düzeyinde batma göstermiş ve birinci katta hissedilir derecede bir batma oluşmuştur. Hademelerin söylediğine göre bu batma otuz yıldan önce yoktu.

Kemerleri destekleyen kolonlar eğilmiş, direkler yarılmış, kubbenin altında büyük kemerleri oluşturan duvarlar deforme olmuş ve kir içinde kalmıştır. Ne yazık ki pek çok eski hasar uydurma sıva ve boya altında gizlenmiştir, ancak bunlar deneyimli gözlaerden kaçırılmamaktadır ve bu gözler durumun tehlikeli olduğunu belirtmektedir.

Komisyon sıva ve boyadan ibâret bir onarım öngörmektedir, komisyona göre eski yarıklar ve eski çökmeler tehlikeli değildir; komisyon kurşun kaplamaların birçok yerde eridiğini ve pek yerde de eksildiğini, ayrıca böyle yapıların en büyük düşmanı olan su sızıntılarını görmüyor.

Büyük kubbenin eğriliğinin yarısı civârındaki deformasyonunun başka bir nedeni daha vardır ve en zayıf noktasında kemerin dış konveks yüzeyini biraz daha yükselten ahşâb bir örtünün ağırlığı da kubbeye yüklenmiştir; bu ahşâb örtünün güzelliği de nisbîdir ve sadece estetik amacıyla yapılmıştır. Eserin yıkılıp gitme tehlikesinin yakın ya da uzak mı olduğu sorusuna bir cevap veremeyeceğim. Yeni ve şiddetli depremlerde belki de daha uzun zamân ayakta kalabilecektir, fakat cephe duvârlarının ve direklerin batması nedeniyle kemerin deformasyonunun devam edeceği kesindir; sadece bu nedenle bile eserin mahvolması kaçınılmazdır. Dünyanın en muhteşem eserini yok edecek olan bu yıkım bunca insanın hayatına da mal olmayacak mıdır ? Daha önce söylediğim gibi, deprem nedeniyle meydana gelen hasarlar nisbeten hafiftir. Bunlar büyük kubbenin ayaklarında direklerin çoğunda enine yarıklardan, yine büyük kubbede bulunan pencerelerin kemerlerinde düşey ve eğik yarıklardan, ayrıca yine küçük kubbelerde, iç direklerde ve duvârlardaki eski çatlakların açılması ve genişlemesinden ibârettir.

Büyük kubbeyi ve girişin üstündeki su hazînesini sağlamlaştırmak için yapılacak iş, cephe duvârlarının ve direklerin çökmesinin nedenleri hakkında bilgi edinmek ve bu bilgilere göre uygulama yapmaktır. Bu bilgiler de ancak ayaklarda kazı yapılarak elde edilebilir; böylece temellerin dayandığı toprağın niteliği ve sağlamlığı araştırılabilir ve bu temellerin kötü yapılıştan mı yoksa herhangi bir bozulmadan mı meydana geldiği saptanabilir. Bu kazı ve araştırmalar, büyük kubbenin çökmesine ve tüm binânın yıkılmasına neden olabilecek sonraki çökmeleri önlemek için ve girişilecek onarım için gereken sağlamlaştırma çalışmalarının niteliğini ortaya koyacaktır. Yalnız bundan sonra büyük kubbenin sağlamlaştırılması işine başlanabilir, bu da kubbenin deforme olmamaış kısımlarına dayanacak kubbe kalıbı şeklinde kâgir veya demir bir kafes çekme suretiyle sağlanır, buradan çıkacak olan yeterli sayıdaki demir bağlantılar şişmiş ve yerinden oynamış kemerin ve yuvarlak kemerin içinden geçecektir, böylece bunların düşmesi önlenecek ve bunun kısmen yeniden yapılması sağlanmış olacaktır. Fakat daha az acil olan ve yine de ihmal edilmemesi gereken bu çalışmaların boyutu belirlenmediği için, bunlar tahmîni bir keşif yapılmasını gerektirmemektedir, ayrıca kemerli armatürler sistemi, bağlantı v.s. öncelikle kurulamaz ve bunlar onarım sırasında yerinde incelenmelidir.

Buna karşılık câmide görülen diğer bütün hasarların onarımı geciktirilmeden yapılmalıdır; bunların tahmîni keşfi yapılabilir, tahmîni onarım giderleri de belirlenebilir. Bunlar sırasıyla şöyle sıralanabilir :

	<u>Miktar</u>	<u>Birim</u>	<u>Tutar</u>
1.Bütün kubbe ve çatıların kurşun kaplamalarının Onarımına ihtiyâcı vardır. 500 metrekairelik bir kurşun kaplama gideceği tahmîn edilmektedir.m ²	1500	16	24.000

2. Bütün yağmur suyu iniş boruları yenileriyle değiştirilmelidir, bunun yaklaşık tutarı şöyledir : ml	300	20	600
3. Câminin sağ yanının duvârlarının büyük bölümünde dış sıvalar yenilenmelidir.....m ²	2000	10	20.000
4. Yandaki payandalardan biri, saplama veya demir atma v.s.yoluyla, her biri 0,18 m. yüksekliğinde demir kirişlerce oluşturulan 7.40 m.uzunluğundaki demir askılar 6 no'lu duvâra sabi'tleştirilerek sağlamlaştırılmalıdır; duvâr işi ve yapım dâhil.....m.	1100	2.50	2750
nakledilecek yekûn.....			52.750
5. Minâreler onarılmalıdır; tuğla duvârlı olan bir tanesi baştan başa onarım görmelidir; diğerlerine Naklî Yekûn.....			52750
Gelince, bunların şerefeleri onarılmalı, yerinden Çıkmış taşlar yerine yerleştirilmeli ve minâre alemi (hilâl) yeniden yaldızlanmalıdır.....			20
6. İç kaplama için yanda gösterilen yüzölçümde mermer Plâkalar kullanılmalıdır.....	50	45	2250
7. Yanda ölçümü verilen iç sıva ve boyalar yeniden yapılmalıdır.....	600	18	10800
8. Girişin zararına da olsa, Galeride pervazın bir bölümünün yeniden yapılıp takılması(mermer plâkalardan) gereklidir.....	4	200	800
9. Mihrâbın üstündeki iki pencerenin onarılması.....	2	150	300
10. Küçük kulenin onarılması.....			250
Toplam.....Kuruş.....			187150

Bu miktardaki bir harcamayla hâlen acil olan hasarların onarılabileceğini sanıyorum; elbette daha önce sözü edilen sağlamlaştırma çalışmaları bu çerçeve içinde değildir; bu çalışmalar büyük kubbenin restorasyonuna girişmeden önce paralel bir şekilde yürütülmelidir.

Bu vesile ile en derin saygılarımı sunarım.

22 Kasım 1894

İmzâ

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn

Mektûbî Kalemi

Aded 653

Huzûr-ı me'âli mevfûr-ı cenâb-ı Sadâret-penâhiye

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Ayasofya-yı Kebîr Câmî'-i Şerîfi'nin hareket-i arzdan ba'zı mahalleri rahnedâr olmasına mebnî Şehremâneti'nde müteşekkil hey'et-i fenniyye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşfini mübeyyin tanzîm ve komisyon-ı mahsûsundan tedkîd ve tasdîk olunan bir kıt'a deftere nazaran ta'mîrât-ı muktezîye on dört bin yedi yüz otuz beş gurusu masrafla vücûda geleceği anlaşılıp lede'l-arz ol vechile ta'mîri husûsuna irâde-i seniyye-i hazret-i mülûkâne şeref-sudûr buyrulmuş olup ancak bu gibi selâtîn-i 'izâm-ı behîşt-makâm hazerâtına mensûb olan cevâmî'-i şerîfe ile sâ'ir cevâmî'-i kebîrenin istiller hakkında vukûf ve ma'lûmâtı olan Mühendis Mösyö Daranko ma'rifetiyle icrâ-yı ta'mîri muktezâ-yı emr ü fermân-ı hümâyûn-ı cenâb-ı hilâfet-penâhîden olmasıyla câmî'-i şerîf-i mezkûrun keşf mücebince ta'mîrât-ı mezkûrenin mezkûr keşf mücebince icrâsına muvâfakat etmeyüp ta'mîrât-ı mezkûrenin kendü tarafından keşfi icrâ olunarak ol bâbda tanzîm etmiş olduğu rapor ve keşfe tevfikân ta'mîri lâzım geleceğini ifâde ve bir kıt'a rapor i'tâ eylemiş ve mezkûr rapor terceme etdirilerek me'âlinde gerek mürûr-ı zamân ile ve gerek hareket-kât-ı arzıye te'sîratıyla câmî'-i şerîf-i mezbûrun kubbesiyle kubbesinin müstenid bulunduğu destekler ve yan taraf kemerlerini teşkîl eyleyen divârlar ve sâ'ir birçok mahaller tehlikeli bir hâlde tağyîr-i şekl ederek çatlamış ve eğilmiş olmasından dolayı câmî'-i şerîf-i mezbûr için ta'mîrât ve amelîyyât-ı külliye icrâsı ehem ve elzem idüğü ve bunlardan mâ'adâ şimdilik bilâ-ifâte-i vakt ta'mîri lâbüd olan sâ'ir ba'zı harâb mahallerin seksen yedi bin yüz elli gurusu sarfıyla ta'mîr ve termîmi kâbil olabileceği gösterilmiş ve mezkûr raporun aslı ve tercemesi ile evvelce hey'et-i fenniyeden yapılmış olan keşf defteri ve resim leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla câmî'-i şerîf-i mezkûrun evvelki keşfiyle mühendis-i mûmâ-ileyhin keşfi âhirinden kangısı vechile ta'mîri muvâfık-ı emr ü irâde-i aliyye-i Sadâret-penâhîleri olur ise ol vechile o ta'mîre mübâşeret olunmak üzere me'zûniyyet-i lâzime i'tâ ve mühendis-i mûma-ileyh tarafından gösterilen ta'mîrât ve amelîyyât-ı külliyye için de bir kerre daha tedkîkât ve keşfiyyât icrâ olunmak üzere keyfiyetin bir hey'et-i fenniyyeye havâle buyrulması bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 6 Recebe sene 1312 ve

Nâzır-ı Evkâf-ı Hümâyûn

Fî 22 Kânûn-ı Evvel sene 1310

Bende Gâlib

Bâb-ı Âlî

Meclis-i Mahsûs 1934

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin miyâne-i bendegânemizde kırâ'at olunan tezkiresinde Ayasofya Câmî'-i Şerîfi'nin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin Şehremâneti'nde müteşekkil hey'et-i fenniyye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşfi

mûcebince on dört bin yedi yüz otuz beş guruş sarfiyla ta'mîri husûsuna bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sâdır olarak icâbına mübâşeret olunacağı sırada bu gibi cevâmî'-i şerîfenin ta'mîrâtına me'mûr olan Mösyö Daranko tarafından tanzîm ve i'tâ olunan raporda câmi'-i şerîf-i mezkûrun kubbesiyle sâ'ir birçok mahallerin ta'mîrât-ı külliyyeye muhtâc olduğu ve ma'amâfih şimdilik bilâ-ifâte-i vakt ta'mîri lâbüd olan mahalleriçün seksen yedi bin yüz elli gurubun sarfi-na lüzûm gösterildiği beyânıyla câmi'-i şerîf-i mezkûrun keşf-i evvel veya keşf-i ahîrinden hangisine tevfikân ta'mîri iktizâ edeceğinin bildirilmesi ve mühendis-i mûmâ-ileyh tarafından gösterilen ta'mîrât-ı külliyye için de bir kerre daha tedkîkât ve keşfiyyât icrâsının bir hey'et-i fenniyyeye havâlesi der-miyân olunmuş ve sûret-i iş'âra ve Mösyö Daranko'nun raporu me'âline nazaran câmi'-i şerîf-i mezkûrun metânet-i asliyyesi halel-pezîr olan mahallerinin tersîn ve tahkîmi masârif-i külliyyeye muhtâc olduğu anlaşılmış olup ancak mûmâ-ileyh Mösyö Daranko tarafından lüzûmu der-miyân olunan ta'mîrât-ı külliyye şâyân-ı dikkat ve o yolda ihtiyâr olunacak masârif dahi bi't-tab' ziyâdece olacağı cihetle hakîdat-i hâlin lâyıkıyla bilinmesi ehemmiyyeti rehîn-i rütbe-i bedâhet olduğundan ba'dehu icâbı bi'l-etrâf müzâkere olunmak üzere ber-mûceb-i iş'âr evvel emirde keyfiyetin mûmâ-ileyh Mösyö Daranko ve Mösyö Yasmond ve Mösyö Valori ile Ser-mi'mâr-ı Devlet Serkiz Bey gibi meşâhîr-i mühendisînden ve kalfalardan mürekkeb olarak bir komisyon ma'rifetiyle yeniden tedkîk ve keşf etdirilerek iktizâ eden raporun irsâli ve câmi'-i şerîf-i mezkûrun hareket-i arz sebebiyle rahnedâr olan mahallerinin ta'mîrât-ı külliyyenin tedkîk-i mâhiyyeti netîcesine ta'lîkı câ'iz olamayacağından mûmâ-ileyh Mösyö Daranko'nun keşfi mûcebince ta'mîrât-ı lâzîmenin sâlifü'l-beyân seksen yedi bin yüz elli gurubun sarfiyla hemân icrâsı husûsunun nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve sâlifü'z-zikr tezkire melfûfuyla arz u takdîm kılındı ise de ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.

Fî 12 Recebe sene [1]312

Fî 28 Kânûn-ı evvel sene [1]310

Bâb-ı Alî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 1934

Atûfetlü efendim hazretleri,

Ayasofya Câmi-i Şerîfinin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin Şehremânet-i celîlesinde müteşekkil hey'et-i fenniyye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşfi mûcebince on dört bin kûsûr huruşla ta'mîri husûsuna bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî şeref-sâdır olarak icâbına mübâşeret olunacağı i'tâ olunan raporda câmi-i şerîf-i mezkûrun kubbesiyle sâ'ir birçok mahalleri ta'mîrât-ı külliyyeye muhtâc olduğu ve ma'a mâfih şimdilik bilâ-ifâte-i vakt ta'mîri lâbüd olan mahalleriçün seksen yedi bin yüz elli guruşun sarfi lâzım geleceği beyân o-

lunmuş olduğundan bahisle istizânı hâvî Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinden gelen tezkire üzerine cereyân eden müzâkereye göre Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'dan kaleme alınan mazbata melfûflarıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn-ı cenâb-ı pâdişâhî şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fî 12 Recebe sene (1)312 ve

Fî 28 Kânûn-ı Evvel sene (1)310

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'nın mazbata-i ma'rûzası ve melfûfları ile manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 18 Recebe sene (1)312 ve

Fî 3 Kânûn-ı Sâni sene (1)310

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî

Bende Tahsîn

Vukû bulan taleb ve iş'âr-ı âlileri vechile Ayasofya Câmi-i Şerîfî'nin ta'mûri masârifini hâvî keşf defteri yine i'ade buyurulmak üzere leffen irsâl kılınmağla ol bâbda emr ü irâde efendim hazretlerindir.

Fî 23 Kânûn-ı Sâni sene (1)310

Bende Ali

Efendimiz,

Gönderilen keşf defteri olmayup mu'ahharan Mösyö Daranko ve sâ'ire tarafından verilen defter olup ekserle lüzûmu olduğundan lütfen buldurulup bu gün inayet buyurulması bâbında emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 26 Kânûn-ı Sâni sene (1)310

Bende Râsim

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn

Mektûbî Kalemi Aded 299

Huzûr-ı meâli-mevfûr cenâb-ı sadâret-penâhiye

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Hazîne-i Evkâf-ı Hümâyûn varidâtınının kısm-ı a'zâmı ferağ ve intikâl hasılâtı ve mahlûlât-ı muaccelâtı ve bedel-i icâr ve icâre-i müecceleden ve kurây-ı mevkûfa aşâr bedeli ve mukataat olarak Mâliye Hazîne-i celîlesinden i'tâ olunan mebâligden ve sâir mütenevvi' hasılâtdan ibâret olarak üç yüz sekiz senesinin tahakkuk iden bûdçesine nazaran yekûnu otuz iki milyon beş yüz bin ve masarîfâtından başlıcaları dahi surre-i hümâyûn mürettebâtı ve imâret-i âmire masarîfâtı ve cevâmi ve hayrât-ı

sâire hademesi ve dûagûn vazâifi ve hayrât-ı şerîfe ta'mîrâtı ve me'mûrîn ve muhtâcîn ve mütekaidîn maaşâtı ve masârif-ı sâire-i mütenevviâ olarak mecmû' otuz altı milyon üçyüz kırk iki bin guruş raddesinde olmasıyla lede'l-muvâzene masarîfâtın senevî üç milyon sekiz yüz kırk bin guruş açığı görünmüş ve öteden berü olduğu gibi masarîfâtdan mümkün olanların te'ciliyle idâre-i maslahât olunmakta bulunmuş ve geçen sene bâzı masrafların ihtiyârından dolayı tesviye-i maslahâtda hayli müşkilâta tesadüf olunmuştur. Hazîne-i Evkâf-ı Hümâyûn masarîfâtının böyle karşuluksuz kalmasının sebebi doğrudan doğruya istihsâl edildiği varidâtının tenezzülünden olmayup ancak Evkâf-ı Kurâ bedelâtı ve sâire olarak Mâliye Hazîne-i celîlesinin Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi'ne i'tâyâ mecbûr olduğu mebâliğin peyderpey tenzîl olarak sülûs derecesine yani altı milyon beşyüz bin guruşa tenezzül eylemesinden neş'et etmiştir. İş bu altı milyon beşyüz bin guruş dahi her sene tamâmen alınamayub bir mikdârı kalmakta olduğu hâlde Hazîne-i celîlenin ahvali pîş-i nazar mütalâaya alınarak bir şey denmemekte idiyse de biraz müddetden berü hazînece sarfına mecbûriyet hâsıl olan fevkâlâde masraflar Hazîne-i Evkâf'ı dûçar-ı müzâyaka eylemiş ve Cenâb-ı Hak tekerrüründen masun buyursun Hareket-i arzdan dolayı rahnedâr olub inşâsına başlanılan Kırkçeşme ve Halkalı su yolları ta'mîrâtıçün mebâliğ-i külliye elde edilmesi lâbud olarak bunun için Hazîne-i celîle-i Mâliye'de olan matlûbâta müracaâta mecbûriyet hasıl olup bâlâda arz olduğu ve leffen takdîm kılınan pusûlada gösterildiği üzere gayr-i ez tenzîlât sülûs raddesinde i'tâsı mukarrer olan altı milyon beşyüz bin guruşdan üçyüz senesinden üçyüz dokuz senesine kadar Hazîne-i Evkâf'ın ahzuna muvaffak olamadığı mebâliğ altı milyon yüz elli bin guruşa guruşa baliğ olmuş olduğundan ve hareket-i arzdan dûçar-ı hasar olan cevâmi-i şerîfe ve hayrât-ı sâirenin bir taraftan keşifleri icrâ olunmakta olub hitâmında anların keyfiyeti başkaca arz olunacağından elyevm ta'mîre başlanılan ve te'hiri kat'iyen câiz olmayan su yollarının inşââtına sekte ve hâlel gelmemek üzere Hazîne-i Evkâf'ın Hazîne-i celîle-i Mâliye'de olan salif-üz-zikr matlûbât-ı mütebâkiyesinin ceste csete ve yakın vakitte i'tâsı husûsunun Mâliye Nezâret-i Celîlesi'ne irâde buyurulması husûsuna müsaâde-i celîle-i cenâb-ı sadâret-penâhileri şâyân buyurulmak bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 16 Safer sene 1312 ve

Fî 6 Ağustos sene 1311

Nâzır-ı Evkâf-ı Hümâyûn Galib

BOA., İ.Evkaf,1312.B.11.

1314 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2033

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 15 Rebû'l-evvel sene(1)314 târih ve üç yüz yetmiş numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Ayasofya-i Kebîr Câmii ve Süleymâniye ve Bâyezîd cevâmi-i minâreleri külâhlarından bâzılarının bi'l-hedim müceddeden inşâsıyla kurşunlarının tefriş ve sâir bâzı ta'mîrât icrâsı zımında keşifleri bi'l-icrâ ol bâbda tanzîm olunan merbût üç

kıt'a defterde muharrer olduğu üzere Ayasofya-i Kebîr minâreleri keşfi olan yirmi üç bin altı yüz sekiz guruşdan bin beş yüz kırk bir ve Süleymâniye minâreleri masarîf-i keşfiyesi olan sekiz bin elli yedi guruşdan bin iki yüz elli yedi ve Bâyezîd minâreleri masarîf-i keşfiyesi bulunan dört bin üç yüz yirmi bir guruşdan dokuz yüz yirmi guruş kurşundan ma'ada ta'mirât masrafları bedel-i menakasaları olmak üzere bi't-tenzîl Ayasofya minârelerinde yirmi iki bin altmış yedi ve Süleymâniye'nin altı bin sekiz yüz ve Bâyezîd minârelerinin üç bin dört yüz guruş ki cem'an otuz iki bin iki yüz altmış yedi guruşla kurşun ve ta'mirât-ı sâirelerinin icrâsı kurşun müteahhidi Hüseyin Efendi'ye ihale olunmuş olduğundan zıkr olunan kurşunlar ile ta'mirât-ı sâiresinin müteahhid-i merkûm ma'rifetiyle maktûan yaptırılmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi bütçesi ta'mirât tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tevîc-i iş'âr-ı umûr-ı tabiiyyeden görünmüş olduğundan ber-vech-i isti'zân icrâsı iktizâsının (?) müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve merbût üç kıt'a keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 21 Rebî'ül-ahir sene(1)314 ve

Fî 13 Eylül sene(1)312

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Ayasofya-i Kebîr Câmii ve Süleymâniye ve Bâyezîd cevâmii minâreleri külâhlarından bâzılarının bi'l-hedim müceddeden inşâsıyla kurşunlarının sâir mahallelerinin keşf ve münâkasası mücibince bunlardan Ayasofya minârelerinin altı bin sekiz yüz ve Bâyezîd minârelerinin üç bin dört yüz guruş ki cem'an otuz iki bin iki yüz altmış yedi guruşla maktûan icrâsı ve meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi bütçesi ta'mirât tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûflarıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 27 Rebî'ül-ahirsene(1)314 ve

Fî 23 Eylül sene(1)312

Sadrâzam

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfâtıyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 15 Cemâziyel-evvel sene (1)314 ve

Fî 25 Eylül sene(1)312

BOA.,İ.Evkâf, 1314.Ca.11.

Yapının Adı : Fâtiḥ Câmii (Kazlıçesme Câmii, Yedikule Câmii)

Bulunduğu Yer : Kazlıçesme

Yapım Târihi : XV.yüzyıl

Belgenin Cinsi : A.AMD.81/45

Belgenin Târihi : 1274

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîf, minâre

Ta'mîr Sebebi : Belirtilmemiş

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Kazlıçesme civârındadır. Bânisi Fâtiḥ Sultân Mehmed II.dir. Minâresi ahşâb olup minberi de ahşâbtır. H.1228 / m.1813'te büyük bir ta'mîr ve tâdilât görmüştür⁽²⁾.

Değerlendirme : 1274 târihli Tezkire-i Sâmiye'de Fâtiḥ Sultân Mehmed Han'ın Yedikule hâricinde yaptırmış olduğu Yedikule Câmii şerîfi ile minâresinin ta'mîr edileceği ve bu minârenin daha önce imâmı Efendi tarafından izinsiz olarak harcanan ta'mîr masrafından vazgeçilmesi husûsunda bilgi vardır.

1274 târihli belge,

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Fâtiḥ Sultân Mehmed Hân Hazretlerinin Yedikule hâricinde vâki' câmî-i şerîfleriyle minâresinin üç bin yüz guruş masrafla icrâ-yı ta'mîri ve iş bu minâreye mukaddemâ imâmı efendi tarafından bilâ-isti'zân sarf olunmuş olan dokuz yüz guruşun i'tâsından sarf-ı nazar olunması ve vâki' câmî-i şerîfin dahi keşfi mücibince yirmi dört bin dokuz yüz otuz guruş masrafla ta'mîr kılınması.

Cennet-mekân Sultân Selim Hân Hazretlerinin evkâf-ı şerîfesinden çifte ve evvel ve sâni ve mülâzım medreseleri ve Cihângîr câmî-i şerîfinin su yollarıyla sâir bâzı mahallerinin masarîf-ı ta'mîriyesi olan beş bin üç yüz seksen bu kadar guruşdan verilen ale'l-hesâb bade't-tenzîl kusuru olan bin sekiz yüz seksen altı guruşun me'mûrine i'tâsı ile top masârifinin yetmiş üç senesi mahalline masraf kayd olunması.

Mahmûd Paşa civârında Hâcî Küçük mahallesinde vâki' Hacı Ali vakfi hayrâtından bulunan çeşmenin harâb olmuş olan tarîkinin keşf ve münâkasası vechile yedi yüz bin üç yüz guruş masrafla ta'mîrinin icrâsı husûslarının Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi husûsuna dâir Meclis-i Şûrâlar'dan kaleme alınan dört kıt'a mazbata melfûfâtiyla berâber manzûr-ı âli buyrulmak için arz ve takdîm kılınmış olup imâm-ı mûmâ-ileyhe zikr olunan minârenin ta'mîrine akçe sarf etmiş ol bâbda mer'î olan nizâmı söylememiş olmasından ve hamiyet inşâsıyla iktizâsına te'hirine tecvîz etmemesinden neş'et etmiş olması ihtimâline ve kendisi acezeden bu-

² - Tahsin Öz; İstanbul Camileri ; c.1.,s.59.

lunmasına nazaran hak eylediği dokuz yüz guruşun kendisine i'tâsı şân-ı âli muvâfık görünmüş ise de bu bâbda ve husûsât-ı muharrere hakkında her ne vechile emr ü fer-mân hazret-i pâdişâhi müteallik buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tez-kire-i senâverî terkîm kılındı. Efendim.

Fî 10 Ra Sene (12)74.

BOA., 1274, A.AMD.81/45.

Yapının Adı : Fâtiḥ Câmii (Fâtiḥ Mescidi)

Bulunduğu Yer : Üsküdar-Salacak

Yapım Târihi : XV.yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1314.B.14/4

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîf'in yıkılan yerleri

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmî Hakkında Kısa Bilgi :Câmî, Fâtiḥ Sultân Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Minberini Hekimoğlu Ali Paşa koydurmuştur. Sultân II.Mahmûd zamânında ihyâ edilmiş ve çeşitli târihlerde ta'mîr görmüştür. Duvârları kârgir, çatısı ahşâb, minâre-si tuğladan olan bir yapıdır⁽³⁾.

Değerlendirme : 1314 târihli Evkâf irâdesinde, Fâtiḥ Sultân Mehmed Hân'ın Cümle-i Hayrâtı'ndan olan Üsküdar Salacak'daki Câmî-i Şerîf'in Şehremânetinde kurulan hey'et-i fenniyece yapılan keşfi sonucu emâneten ta'mîr edilmesine, bitiminde masrafın vakfına masraf kayd edilmesine ve (1)312 senesi Evkâf Bütçesi Ta'mîrât Tertîbi'nden sarfına dâir kayıt vardır.

1314 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2754

Evkâf-ı Hûmâyûn Nezâreti'niñ Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 26 Çemâziye'levvel sene (1)314 târihli ve beş yüz yirmi dört numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde cennet-meḳân Fâtiḥ Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin cümle-i hayrâtından Üsküdar'da Şalacak'da vâki' olup hareket-i arzdan rahnedâr olmuş olan câmî-i şerîfin Şehremânetinde müteşekkîl hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşfi mücibince mecidî on dokuz guruşdan on üçbin bir guruşa masrafla emâneten ta'miri icrâ ve hitâmında mesârif-ı vakı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere

³ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri ; C.II.,s.23.

meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi Evkâf Bûdçesi ta'mîrât tertîbinden sarf-ı isti'zâna.....tervîc-i iş'âr-ı umûr-ı tabi'iyeden bulunmuş olduğundan ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı ibcâline nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 3 Receb sene (1) 314

Fî 26 Teşrîn-i sâni sene (1) 312

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin cümle-i hayrâtından Üsküdar'da Salacak'da vâki' olub hareket-i arzdan rahnedâr olmuş olan câmi-i şerîfin keşfi mûcibince mecidi on dokuz gurus hesâbıyla on üç bin bir gurusla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve vakfına masraf kaydı olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi evkâf bûdçesi ta'mîrât tertîbinden sarf-ı husûsunu Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sudûr buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 10 Receb sene (1) 314

Fî 3 Kanûn-ı evvel sene (1) 312

Sadrâzam Rıfat

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 14 Receb sene (1) 314

Fî 7 Kanûn-ı evvel sene (1) 312

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî

BOA.,İ.Evkâf, 1314. B. 14/4

Yapının Adı : Bâyezid Câmii

Bulunduğu Yer : Çarşıkapı

Mimârı : Yakup Şah

Yapım Târihi : m.1501-1505/6

Belgenin Cinsi : İ.D. , İ.E.

Belgenin Târihi : 1265,1281, 1312.L.14., 1313 .Za.13., 1314.Ca.11.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Mahfel-i hümâyûn ve sâiresinin mefrûşâtı, Gereken yerler, depremde yıkılan yerler, Câmîin büyük kapısı önünün döşemeleri, şadırvan pencereleri kanatları, hademe odaları.

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr, hareket-i arz, noksân kalan yerlerin tamâmlanması.

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Bâyezîd Câmîi İstanbul'un Selâtîn Câmîleri'nin en eskisidir. Sultân II. Bâyezîd tarafından, eski sarayın önlerinde yaptırılan külliye, câmî, medrese, mekteb, dar-üz-ziyâfe ve imâret'den oluşmaktadır. Yapı, 1501-1505 tarihleri arasında tamâmlanmıştır. Câmî'nin mimârî Yakub-şah b. Sultân Şah adlı kişidir. Plân esâs itibariyle Bursa Yeşil Câmîi'ne benzemekte ise de, sahn kısmı daha derin, iki yandaki kısımlar daha uzundur. Kubbe, dört filayağı üzerine oturmaktadır. Yapının sahn kısmı, merkezi kubbenin mihrâb ve giriş tarafından iki yarım ve yanlarda dört kubbe bulunmaktadır. Yanlar, biri merkezi olmak üzere, beşer kubbelidir.

Câmîin üç kapısı, mermer, granit ve yeşil mozayik olmak üzere 20 sütuna dayanan 25 kubbeli bir şadırvan avlusu vardır. Avlunun zemini mermer döşelidir. Câmînin birer şerefeli iki minâresi vardır. Minâreler, renkli taşlarla geometrik süslemeli ve kûfî yazılar bezelidir. Sol taraftaki minâre pekçok ta'mîr görmüş olduğundan, bu bezemelerden pek eser kalmamıştır.

1509'daki şiddetli depremde câmînin kubbesi büyük ölçüde zarar görmüştür. Zelzeleden sonra takviye edilen binânın bir kısmının sonradan yapıldığı söylenmektedir. Câmîi 1797, 1870, 1940 ve 1958 de büyük tamirat geçirmiştir.

Mihrâb dışındaki hazîrede Sultân II. Bâyezîd'in türbesi bulunmaktadır. Türbenin yanında, iki kubbeli bir sıbyân mektebi vardır. Sol tarafta büyük bir aşhâne-imâret ile bir de kervansaray kurulmuştur. İmâret kısmı şimdi Bâyezîd Devlet Kütübhânesi, kervansarayın ahır kısmı ise okuma salonu olarak kullanılmaktadır. Kervansaray'ın diğer kanadı ise, yıkılarak, yerine şimdiki Dişçilik Fakültesi binâsı yapılmıştır⁽¹²⁷⁾.

Değerlendirme : 1265 târîhli Dâhiliye irâdesinde, Bâyezîd Câmîi'nin mahfel-i hümâyûnla sâiresinin, yenilenen mefrûşâtının atîki mahsub olunduktan sonra, masrafı bulunan paranın ödenerek câmî vakfına, adı geçen sene için masraf kayd olunması gerektiği belirtilmektedir.

1281 târîhli irâdede, Bâyezîd Câmî-i şerîfinin Todori Kalfa'ya yaptırılan yerlerin masrafının ödenmesinden sonra, tekrâr ta'mîri gereken yerlerin müteahhid Kurşuncu Halid Efendi eliyle ve Ta'mîrât Ruznamçesi Nezâreti ile ta'mîr ve tesviye ettirilerek şimdiye kadar yapılan mahallerin masrafının, adı geçen vakfın (I)279 senesi mahalline masraf kayd edilmesi husûsuna dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin kararının ekiyle birlikte takdîm edildiği belirtilmektedir.

¹²⁷ - Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri mimârîsi, s.134-140., ayr.bkz., "İstanbul "maddesi; Türk Ans., C:XX,s.354-355., ayr.bkz., "İstanbul "maddesi; İslâm Ans., C:5/2, s.1214/57.

1312 târihli Evkâf irâdesinde, Bâyezîd Hân-ı Sâni Hazretleri Câmî-i şerîfinin depremden yıkılan yerlerinin Mösyö Daranko tarafından yapılan keşf ve keşfnâme gereği ta'mîr olunacak yerler için irâde-i seniyye çıkarılmış ise de Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru tarafından verilen müzekkirede, keşf hârici ta'mîri gereken yerlerin olduğu anlaşıldığından gereken masrafın Evkâf bütçesinden ödenmesine dâir bilgi vardır.

1313 târihli evkâf irâdesinde Bâyezîd Câmîi'nin büyük kapısı önünün döse-meleriyle şadırvan pencereleri kanadları ve hademe odalarının ta'mîr edilmesi ve inşâ edildikten sonra yapılan keşf sonucu düzenlenen ek iki kıt'a deftere göre ta'mîrât ve inşâatın emâneten yapıldığı ve bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd olunmak üzere (1) 311 senesi bütçesi tertibinden sarfına izin verilmiş ve gereğinin yapılması hususunun Nezâret'e havâlesinin kararlaştırıldığına dâir bilgi verilmektedir.

1314 târihli Evkâf Irâdesi'nde Bâyezîd Câmîi minârelerinin külâhlarından bâzılarının yıkıldığını, yeniden inşâ olunurken kurşunlarının döşendiğini ve bâzı yerlerinin ta'mîri için keşf yapıldığı belirtilmektedir. Diğer Câmîlerle berâber Bâyezîd Câmîi için de kullanılacak olan kurşunların ve yapılacak ta'mîrâtın, kurşun müteahhidi Hüseyin Efendi'ye ihale edildiği ve harcanacak olan ta'mîr masrafının üç yüz on iki senesi bütçesi tertibinden karşılanmasına izin verildiğine dâir bilgi verilmektedir (Bak. Ayasofya Câmî, 1314 tarihli belge, s.13-137).

1265 târihli belge

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı atûfetlü Beyefendi hazretlerinin manzûr-ı ma'âli-mevfûr hazret-i pâdişâhi buyrulmak üzere arz ve takdîm kılınan iki kıt'a takrîrinin birinde cennet-mekân Sultân Bayezîd-i Hân-ı Velî Hazretleri'nin Câmî-i Şerîfi mahfel-i hümâyûnuyla türbe-i münîfe ve mahâll-i sâiresinin tecdîd olunan mefruşâtının atîki mahsûb olunduktan sonra masarîfı bulunan dokuz bin yüz elli üç gurbun tesviyesiyle vakf-ı müşârûn-ileyhin iki yüz altmış beş senesine masraf kayd olunması ve diğerinde dahi Bursa'da vâki' firdevs-i âşiyân Yıldırım Bâyezîd Hân-tâbe serâhû hazretlerinin Câmî-i şerîfi kubbesinin kurşunlarıyla bâzı mahâllerinin keşf olduğu vechile masarîfı on üç bin sekiz yüz yirmi üç gurbu tecâvûz etmemek ve metânet ve rasânetine dikkat olunmak üzere mahall-i evkâf müdürü ve meclis nezâretiyle ta'mîr ve termîmi ve masarîf-ı mezkûrenin mahallinde vakfi hasılâtından rü'yet ve tesviyesi isti'zân olunmuş olmağla husûsât-ı muharrere hakkında her ne vechile emr ü fermân isâbetiyle cenâb-ı şehin-şâhı müteallik ve şeref-südur buyrulur ise ana göre harekete ibtidâr olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 22 Ca sene (12)65

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Revnağda enmîle-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan takrîrler manzûr ve ma'âli-mevfûr cenâb-ı pâdişâhi buyrulmuş ve husûsâta muharrerenin

iş'âr ve isti'zân buyrulduğu üzere icrâ-yı iktizâları meâli efzâ-yı sùdur buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i şehen-şâhı muktezâ-yı münîfeden bulunmuş ve mezkûr takrîrler yine mâsivâ-yı vâlâ-yı vekâlet-penâhilerine iâde ve tesyîr kılınmış olduğu mantûk-ı sâmilere buyrulduk da ol bâb da emr ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir.

Fî 23 Ca sene (12)65

BOA.,İ.D. 1265,11638

1281 târihli belge

Âtûfetlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Bâyezîd-i Velî Han tâbe serâhü hazretlerinin câmi-i şerîfinin yapılmış olan mahallerinin fiyat-ı cedîde üzere mesârîfî bulunan bir yük doksan beşbin yüz dört buçuk guruşdan müteahhidi Todori Kalfa'ya ale'l-hesâb olarak verilen bir yük onbir bin beş yüz ve keşf-i sâni masârîfî bulunan yedi yüz doksan beş buçuk guruşla cem'an bir yük on iki bin iki yüz doksan beş buçuk guruşun mahsubuyla kusur seksen iki bin sekiz yüz dokuz guruşun i'tâsı ve bundan sonra ta'mîri iktizâ iden mahallerin dahi münâkasa-i âhire vechile altı bin beş yüz guruş masraf ve müteahhidi Kurşuncu Halid Efendi ma'rifeti ve Ta'mîrât Rûznamçesi Nezâreti ile ta'mîr ve tesviye ettirilerek şimdiye kadar yapılan mahallerin masârîfî olan mezkûr bir yük doksan beş bin yüz dört buçuk guruşun vakf-ı müşârün-ileyhin iki yüz yetmiş dokuz senesi mahalline masraf kaydı ve imlası zımında icâbının icrâsı husûsuna dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin takrîri i'fâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi hakkında her ne vechile irâde-i senniye-i hazret-i pâdişâhi müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 6 C Sene 1281

Mar'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan takrîr manzûr-ı meâli-mevfûr hazret-i şehryârî buyrulmuş ve husu-ı mezkûrun bervech-i isti'zân i'fâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhaya havâlesi müteallik ve şeref-sudûr buyrulan emr ü irâde-i senniye-i hazret-i şehryârî mantûk-ı alisinden olarak mezkûr takrîrine savb-ı sâmi-i sadâret penâhilerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 7 C sene 1281

BOA.,İrâde (1281),Dâhiliye, 37061.

1312 târihli belge

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn

Mektûbî Kalemî Aded 26

Cennet-mekân Sultân Bâyezîd Hân-ı Sâni Hazretleri Câmi-i Şerîfi'nin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin Mösyö Daranko tarafından icrâ olunan keşfi mûcibince yüz doksan yedi bin sekiz yüz seksen guruşun üç yüz on senesi

büdeçesinden sarfıyla icrâ-yı ta'miri husûsuna bi'l-isti'zân irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi şeref-müteallik buyrulmuş ise de bu kere Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mirât me'muru tarafından verilen müzekkirede keşf-i mezkûr hâricinde de zuhûr eden mahallerin mühendis-i mûmâ-ileyh tarafından keşfi bi'l-icrâ altmış üç bin iki yüz yetmiş bir guruşla vücûda geleceği anlaşılmış olacağından hâric-i ez- irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi şeref-müteallik buyrulmuş ise de ve me'zûniyet olan mezkûr altmış üç bin iki yüz yetmiş bir guruşun dahi sene-i merkûme evkâf bûdçesinden sarfına me'zûniyet i'tâsı husûsunun huzûr-ı sâmi-i cenâb-ı sadâret-penâhilerine arzı mesârîfât idâresinden ifâde ve keşfnâme tercümesi leffen takdîm kılınmağın ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 12 Şevvâl sene 1312 ve

Fî 26 Mart sene 1311

Nâzır-ı Fevkâf-ı Hümâyûn

Mühür

Atûfetlû Efendim Hazretleri

Cennet-mekân Sultân Bâyezid Hân-ı Sâni Hazretleri Câmi-i Şerîfi'nin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin Mösyö Daranko tarafından icrâ kılınan keşfi mûcibince yüz doksan yedi bin sekiz yüz seksen guruşla icrâ-yı ta'mirine bi'l-isti'zân irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-südûr buyrulmuş ise de keşf-i mezkûr hâricinde zuhûr eden mahallerin mühendis-i mûmâ-ileyh tarafından keşfi bi'l-icrâ altmış üç bin iki yüz yetmiş bir guruşun üç yüz on senesi bûdçesinden sarfına taleb-i me'zûniyeti hâvi Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin takrîri melfûfuyla berâber arz ve takdîm kılınmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî 20 Şevvâl sene 1312 ve

Fî 3 Nîsân sene 1311

Mar'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 28 Şevvâl sene 1312 ve

Fî 11 Nîsân sene 1311

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA., İ.Evkâf, 1312.L.14.

1313 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 9 Şevvâl sene(l) 313 târihli ve sekiz numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde cennet-mekân Sultân Bâyezid Hân Hazretleri Câmi-i Şerîfi'nin büyük kapusu önünün döşemeleriyle şadırvan pencereleri kanadları ve hademe odaları muhtâc-ı ta'mîr ve inşâ olmasına mebnî icrâ kılınan keşiflerini mübeyyen tanzim edilen melfûf iki kıt'a deftere nazaran ta'mirât ve inşâat-ı mezkûrenin mecdi on dokuz gurusu hesâbıyla cem'an on bin dokuz yüz elli beş gurusu on pâre masrafla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan bahisle ta'mirât ve inşâat-ı mezkûre emâneten icrâ ve hitâmında masârîf-ı vâkı'a masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on bir senesi bûdçesi tertîbinden sarfî isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr emr ü tab'îyyeden bulunmuş olmağla ber-mûcib-i isti'zân icrây-ı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defterleri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 25 Şevvâl sene(l) 313 ve

Fî 27 Mart sene (l) 312

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Bâyezid Hân Hazretleri Câmi-i Şerîfi'nin büyük kapusu önünün döşemeleriyle şadırvan pencereleri kanadları ve hademe odaları muhtâc-ı ta'mîr ve inşâ olmasına mebnî keşifleri mûcibinde ta'mirât ve inşâat-ı mezkûrenin mecdi on dokuz gurusu hesâbıyla cem'an on bin dokuz yüz elli beş gurusu on pâre ile emâneten icrây-ı meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on bir senesi bûdçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzim olunan mazbata melfûflarıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 12 Zilkaade sene(l) 313

Fî 13 Nîsân sene (l) 312

Sadrâzam Rıf'at

Mar'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 16 Zilkaade sene(l) 313

Fî 17 Nîsân sene (l) 312

Serkâtib-i hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA., İ.Evkâf, 1313.Za.13.

Yapının Adı : Hadîce Sultân Câmii (Sultân Mescidi)

Bulunduğu Yer : Edirnekapı

Yapım Târihi : XVI.Yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1314.C.19/15

Ta'mîr Olunacak Yerler : Yıkılan yerler

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Edirnekapı, Kepenekçi Numan Sokağı'nda idi. Bâniyesi Sultân II.Bâyezîd'in kızı Hadîce Sultân'dır. Harap bir hâlde iken yol yapımı sırasında yıkılmıştır⁽¹²⁸⁾.

Değerlendirme : 1314 târîhli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Edirnekapusu'nda bulunan ve depremden yıkılmış olan Hadîce Sultân Câmii-i Şerîfi'nin, Şehremânetinde kurulan hey'et-i fenniye vâsıtasıyla yapılan keşf sonucu, emâneten ta'mîrâtının yapılmasına, bitiminde masrafın vakfına masraf kayd edilerek (l)312 senesi bütçesi Ta'mîrât Tertîbi'nden sarfına dâir bilgi vardır.

1314 târîhli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nden Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 3 Cemâziye'l-evvel sene (l)314 târîhli ve dört yüz yetmiş numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Edirnekapusu'nda vâki' olup hareket-i arzdan rahnedâr olmuş olan Hadîce Sultân tâbe serâhâ hazretleri Câmii-i Şerîfi'nin şehremânetinde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ olunan keşfi mücibince sîm mecidi on dokuz gurus hesabıyla on beş bin beş yüz yetmiş iki gurus masrafla emâneten ta'mîrâtı icrâ ve hitâmında masârıf-ı vakı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi bütçesi ta'mîrât tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr-ı umûr-ı tabî'iyeden görünmüş olmağla ber-mücib-i isti'zân (?) muktezâsı husûsunu hazret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve melfûfu bulunan keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 26 Cemâziyelevvel sene (l)314 ve

Fî 21 Teşrîn-i evvel sene(l) 312.

¹²⁸ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri, C.I.,s.124.

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Edirnekapusu'nda vâki' olup hareket-i arzdan rahnedâr olmuş olan Hadice Sultân tâbe serâhâ hazretleri Câmî-i Şerîfi'nin keşfi mûcibince sîm mecdî on dokuz guruş hesâbıyla on beş bin beş yüz yetmiş iki guruş masrafla emâneten icrây-ı ta'mîri ve masârîf-ı vakı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi bûdçesi ta'mîrât tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 6 Cemâziyelahire sene (l)314 ve

Fî 31 Teşrîn-i evvel sene(l) 312.

Sadrâzam Rıf'at

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olup melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkere-i sâmiye sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref müteallik ve şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir

Fî 13 Teşrîn-i sâni sene(l) 312.

Fî 19 Cemâziyelahire sene (l)314

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA., İ.Evkâf, 1314.C.19/15.

Yapının Adı : Sultân Selim Câmii

Bulunduğu Yer : Fâtih

Mimârı : Acem Alisi

Yapım Târîhi : h.929 / 1522-1526.

Belgenin Cinsi : İ.D., A.AMD.74/81., İ.E.

Belgenin Târîhi : h.1265, 1273., 1314.Ca.19

Ta'mîr Olunacak Yerler : Meşruthane,Câmî-i şerîf ve İmâret-i âmire, Câmî-i Şerîf

Ta'mîr Sebebi : Keşf gereği, belirtilmemiş, Muhtâc-ı ta'mîr.

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Sultân Selim Câmii İstanbul'da üçüncü büyük selâtîn câmii ve külliyesidir. Haliç'e hakim bir tepe üzerinde Kanûnî Sultân Süleyman tarafından bâbası adına yaptırılmıştır. Arapça kitâbesine göre 1522-1526 tarihleri arasında inşa edilmiştir.

Sultân Selim Câmii tek kubbeli dört köşeli bir mekândan ibâret basit mimâri bir yapıdır. Câmii özellikle çinileri ve bâzı tezyinî unsurları açısından dikkat çekicidir. Câminin iki tarafında birer misafirhâne-tabhâne vardır. Câminin hazîresinde Yavuz Sultân Selim'in türbesinden başka türbeler de (Şehzâdeler, Ayşe Hafize Sultân, Sultân Abdülmecid) bulunmaktadır¹²⁹.

Değerlendirme : 1265 târihli irâdede cennet-mekân Sultân Selim Han Câmii'nin üçüncü imâmı Hacı Şakir Efendi'nin oturduğu meşrut hânenin fazlasıyla harap olduğu ve yapının şimdi ta'mîr edilmez ise ileride daha fazla masraf çıkaracağı, yapılan keşf sonucunda anlaşıldığı beyân edilmekte ve mümkünse az bir masrafla, masrafının Hazîne-i Evkâfdan karşılanması istenmektedir.

1273 târihli Tezkire-i Sâmiye'de Selimiye Câmii ile imâret-i âmirenin ta'mîrâtı masrafı için verilmiş olan paradan indirim yapılarak kalan masrafın artan kısmından tekrâr ödeme yapılmasına dâir bilgi vardır(Bak : 1273 târihli belge, Nûruosmaniye Câmii. s.265).

1274 tarihli Tezkire-i Sâmiye'de Nûruosmaniye Câmii-i Şerîfi minâreleriyle, Sultan Selim Hân Câmii ve imareti, Şehzâde Câmii ve Laleli Câmii'nin tamiri için hesâba mahsûb olmak üzere verilen paradan başka diğer masrafın hazinece ödemesine dair evkaf nezaretinin takriri olduğu hakkında açıklama bulunmaktadır(Bak:Nuruosmaniye Câmii,1274 tarihli belge,s.265).

1314 târihli Evkâf irâdesinde, Sultân Selim Han Hazretleri Câmii-i Şerîf ile müteferriatının ta'mîre ihtiyâcı olan yerlerinin yapılan keşf sonucunda emâneten ta'mîr edilmesine ve masrafın vakfına masraf kayd edilmesine ve (1)312 senesi bütçesi Ta'mîrât Tertîbinden sarfına dâir kayıt vardır.

1265 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı atüfetlû Beyefendi hazretlerinin Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ buyurulan bir kıt'a takrirleri.

Meâlinde cennet-mekân Sultân Selim Hân tâbe serâhû hazretleri câmi'-i şerîfi imâm-ı sâlisi Hacı Şakir Efendi'nin sâkin olduğu meşruthâne harâb olarak lede'l-keşf ta'mîrât-ı lâzimesi on beş bin dokuz yüz on yedi gurus mesârifeye mütevakkıf idüğü anlaşılmış ve şimdi tesviye olunduğu hâlde ilerüde bütün bütün münhedim ve ziyâde masrafı müstelzîm olacağına nazaran ber-mûcib-i keşf ta'mîri veyahûd vakt-i merhûnuna talîki mütevakkıf emr ve irâde-i seniyyeleri idüğü beyân ve iş'âr olunmuş olup sûret-i iş'âra göre hâne-i mezkûr ziyâdece harâb olduğundan ve ilerüye tâliki hâlinde daha ziyâde masrafı istilzân edeceği gösterilmiş idüğünden Hazîne-i Evkâf'ı ziyâde masraftan vikâyeten keşfini tecâvüz etmemek ve belki bi't-tasarruf daha aşağı çıkarılmak üzere sâye-i mekârim vâye-i hazret-i mülûkânede hâne-i mezkûrun usûl-i evkâfa tatbikân icrâ-yı ta'mîri husûsunun nâzır-ı müşârün-

¹²⁹ - Oktay Aslanapa;Osmanlı devri Mimârisi,s.157-160.,ayr.bkz., "İstanbul maddesi",İslâm Ans.,C:5/2, s.1214/57-58.) .

ileyh hazretlerine havâlesi Meclis-i Vâlâ'da tezekkür kılınmış ise de ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i vekâlet-penâhileri müteallik buyrulur ise icrâ-yı icâbı bâbında emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 22 C. Sene (12)65

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Selim Hân hazretleri câmi'-i şerîfi imâm-ı sâlisi Hacı Şakir Efendi'nin sâkin olduğu meşruthâne harâb olarak ta'mîri on beş bin dokuz yüz on yedi gurus mesârife muhtâc idüğü olunan keşfinden anlaşılmiş olduğundan icrâ-yı iktizâsı isti'zânını şâmil Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı atûfetlû Beyefendi hazretlerinin bir kıt'a takrîri Meclis-i Vâlâ'ya verilüb anın üzerine kaleme alınan mazbata beyân olunduğu vechile hâne-i mezkûrun ziyâde harâb olması cihetiyle ilerüye ta'liki halinde mesârif-ı zâideyi müstelzim olacağından keşfini tecâvüz etmeyüp belki daha aşağı masrafla çıkarılmak üzere sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i şahânedede usûl-i evkâfa tatbikân icrâ-yı ta'mîri husûsunun nâzır-ı müşârûn-ileyh hazretlerine havâlesi hakkında her ne vechile emr ve irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehryârî şerefrîz-i sünûh ve sūdûr buyrulur ise icâb-ı celfli infâzına ibtidâr olunacağı ve mezkûr mazbata ve takrîr manzûr-ı âli buyrulmak için takdîm kılındığı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 27 C. Sene(12)65

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Hâme pirây-ı tekrîm olan işbu tezkere-i sâmiye vekâlet-penâhileriyle mezkûr mazbata ve takrîr-i meşmûl nazar-ı mekârim ..(?).. hazret-i cihândâri buyurulmuş ve hâne-i mezkûrun iş'âr ve isti'zân buyurulduğu sûretle icrâ-yı ta'miri husûsunun nâzır-ı müşârûn-ileyh hazretlerine havâlesi şeref-efzâ-yı sünûh ve sūdûr buyurulan irâde-i meâli âde-i cenâb-ı şehriyârî iktizâ-yı âlisinden bulunarak mar-üz-zikr mazbata ve takrîrine savâb-nümâ-yı âsafânelerine iâde ve tesyîr kılınmış olduğu muhat-ı ilm-i âlî-i sadâret-penâhileri buyuruldukta ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 29 C. Sene(12)65

BOA., İ.D.(M.V.)1265

1314 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2039

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 24 Ra 314 târih ve üçyüz doksan numrolu takrîri melfûfuyla Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Sultân Selim Hân Hazretleri câmi'-i şerîfiyle müteferriâtının muhtâc-ı ta'mîr bulunan mahallerinde ber-mûcib-i keşf mecidi ondokuz gurus hesabıyla onaltıbin dokuz yüz seksen gurus masrafla kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi bûdçesi ta'mîrât tertîbinden sarfi is-

ti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'ar umûr-ı tabiiyyeden bulunmuş olduğundan ber-
mûcib-i isti'zân icrâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür
ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir

Fî 18 Eylûl sene (1)312

Fî 22 Rebî'ül-ahir sene (1)314

Âtûfetlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Selim Han Hazretleri câmi-i şerîfiyle müteferriâtının
ber-mûcib-i keşf mecdidi on dokuz gurusu hesâbıyla on altı bin dokuz yüz seksen
guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı
mezbûrun üç yüz on iki senesi bûdçesi ta'mîrât tertîbinden tasviyesi husûsunun Ev-
kâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Dev-
let Dâhiliye Dâiresinin mazbatası arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbada her ne
vechile irâde-i senniye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref müteallik buyrulur ise mantûk-
ı âlisi infâz edileceği beyâniyle tezkere-i senâveri terkîm olundu .Efendim

Fî Eylûl 24 Sene (1)313

Fî 28 Rebî'ül-ahir Sene (1)314

Sadrâzam

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkere-i
sâmiye sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi
şeref müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir

Fî 14 Teşrîn-i evvel sene (1)312

Fî 19 Cemâziye'l evvel (1)Sene 314

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA., İ.Evkâf, 1314 Ca. 19.

Yapının Adı : Şah Sultân Câmii

Bulunduğu Yer : Davudpaşa

Yapım Târihi : m.1528

Belgenin Cinsi : H.H., İ.E.

Belgenin Târihi : 1240., 1311.C.11.,

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmii-i şerîf, Câmii-i şerîf ile helâları,

Ta'mîr Sebebi : Muhtâc-ı ta'mîr,

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Bâniyesi, Sultân I.Selim'in kızı ve Veziriâzam Lütî Paşa'nın zevcesi Şah Sultân'dır. 1528'de yapılmış olan bu mâbedin duvârları kesme taştan, minâresi tuğladandır. Minberi ahşâbtır⁽¹³⁰⁾.

Değerlendirme : 1240 târihli Hatt-ı Hümâyûn'da Şah Sultân Câmiî'nin yangında harap olan yerlerinin Kirkor Kalfa'nın adamlarından Senakir Kalfa tarafından ta'mîr ve tecdîd edilmesine ve masrafın Haremeyn-i Şerîfeyn Hazînesi'nden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1311 târihli Evkâf irâdesinde Sultân Selim Hân Hazretleri'nin kızı Şah Sultân'ın Davud Paşa yakınlarındaki Câmi-i şerîfi ile helâlarının ta'mîre ihtiyâcı olduğu ve keşfe göre ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına, bitiminde masrafın vakfına masraf kayd edilmesine ve meblağın (1) 309 senesi Evkâf Bütçesi ta'mîrât tertîbinden ödenmesine dâir ifâde bulunmaktadır.

1240 târihli belge

Manzûrum olmuşdur.

Mebâliğ-ı mezbûr Haremeyn Hazînesi'nden verilüb mahalline masraf kayd oluna

Haremeyn-i Muhteremeyn'e tâbi evkâftan İstanbul'da Davud Paşa kurbunda vâki'merhûme Şâh Sultân Câmi-i Lâtifi ve Saray-ı atîki ma'mûre nezdinde kâin Süleymâm Ağa mekteb-i şerîfi harâb ve Sultân Bâyezid-i Velî civârında Yahni Kapan sokağında vâki' câmi ve mekteb-i şerîfi mukaddemâ vukû'bulan harikde muhterik olub muhtâc-ı ta'mîr ve inşâ olmakdan nâşi câmiayn-i mezkûreyn ve mekteb-i mezbûrlar ve müştemilât-ı sâireleri bundan akdem Kirkor Kalfa kullarının karındaşı Senakâr Kalfa kulları ma'rifetiyle ta'mîr ve tecdîd ve bu def'a resîde-i hüsn-i hitâm olarak salifü'z-zikr Şâh Sultân Câmi-i şerîfi ta'mîrâtına yirmi bin üç yüz altmış buçuk guruş ve mekteb-i merkûm ta'mîrine altı bin dokuz yüz seksen bir guruş ve diğr câmi ve mekteb-i mezbûr tecdîd ve inşâsına on üç bin yedi yüz doksan yedi guruş ki min haysü'l-mecmû' kırk bir bin yüz otuz sekiz buçuk guruş masârif ile husûle gelmiş olduğunu bir kıt'a defter-i müfredât ibrâziyla inhâ etmekle defter-i mezkûr takdîm-i atebe-i ûlyâ-yı mülûkâneleri kılındı. Manzûr ve ma'lûm hümâyûn-ı hazret-i tâcdârâneleri buyuruldukda mahall-i mezbûrunun keşf ve muâyenesi veyâhud mebâliğ-i masarîfât-ı mezkûrun Hazîne-i Haremeyn-üş-Şerifeyn'den i'tâ ve mahalline masraf kayd olunması husûslarına her ne vechile emr ve irâde-i cenâb-ı cihânânileri tealluk ve arzan buyrulur ise ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân veliyyül-emr efendimiz hazretlerindir.

B.O.A., H.Hümâyûn 59350, H. 1240

¹³⁰ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri,C.I.,s.136.

1311 tarihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1952

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 24 Rebiül-evvel sene(1) 311 târihli takrîri melfûfuyla Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde cennet-mekân Sultân Selim Hân Hazretlerinin kerîme-i muhteremeleri merhûme Şâh Sultân Hazretlerinin Davud Paşa kurbunda kâin câmi'-i şerîfi ile helâlarının muhtâc-ı ta'mîr olmasına ve icrâ kılınan keşfine nazaran ta'mîrât-ı muktezîyenin mecidi on dokuz guruş hesabıyla on beş bin sekiz yüz doksan altı guruşla vücûda geleceği anlaşıldığından bahisle ta'mîrât-ı merkûmenin Evkaf-ı Hümâyûn'a ta'mîrât me'mûru ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla hitâmında masarîf-ı vaki'anın vakfına kaydı zımında meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz senesi Evkaf Bûdçesi Ta'mîrât Tertîbinden sarfi istizân olunmuş ve sûret-i iş'âr-ı muvafık-ı maslahât bulunmuş olmağla ber-mûcib-i istizân ifâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 15 Rebîü'l-ahir sene(1)311 ve

Fî 13 Teşrîn-i evvel sene(1) sene 309

Bâb-ı Âlî

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 1451

Devletlû Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Selim Hân Hazretlerinin kerîme-i muhteremeleri merhûme Şâh Sultân Hazretlerinin Davud Paşa kurbunda kâin Câmi-i Şerîfiyle müteferriâtının keşfi mûcibince mecidi on dokuz guruş hesabıyla on beş bin sekiz yüz doksan altı guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve hitâmında vakfına masraf kayd olunmak üzere meblâğ-ı mezkûrun üç yüz dokuz senesi Evkaf Bûdçesi ta'mîrât tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür olunduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûflarıyla arz ve takdîm olunmuş olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz olunacağı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 11 Cemâziye'l-ahire sene (1) 311 ve

Fî 8 Kânûn-ı evvel sene (1) 309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir

Fî 14 Cemâziye'l-ahire sene (1) 311 ve

Fî 11 Kânûn-ı evvel sene (1) 309

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryâri

BOA.,İ.Evkâf,1311.C.11.

Yapının Adı : Haseki Câmii

Bulunduğu Yer : Aksaray

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târîhi : h.946/m.1539

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târîhi : 1313. N.8

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmi-i şerîf ve müstemilâtı

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Avretpazarı semtindedir. Kanûnî Sultân Süleyman Hâseki Sultân için yaptırmıştır. Yapı, tek minâreli, tek şerefeli bir câmiidir. Ayrıca etrâfında imâret, ziyafet evi, tımarhane, medrese ve bir de ebced okuyan çocuklara ayrılmış mektebi vardır⁽¹³¹⁾.

Değerlendirme : 1313 târihli Fâtih Câmii, Medresesi ve Türbe-i Münîfesi ile ortak olan Evkâf irâdesinde depremden zarar gören Haseki Câmii ve müstemilâtının, Şehremânetinde kurulan Hey'et-i Fenniye eliyle yapılan keşfleri açıklayan deftere göre, Câmi-i şerîfin ta'mîri sırasında tasarruf tedbirlerine uyularak sağlam bir şekilde onarılması, ta'mîrât için gerekli olan şeylerin Evkâf Nezâreti ile satın alınarak kısım kısım yapılmasına ve gereken ta'mîrâtın Hazîne-i Evkâf'ça teşkil olunacak bir özel komisyon vâsıtasıyla emâneten yapılması ve meblağın (1) 311 senesi bütçesinden ödenmesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne havalesi hakkında verilen emre göre hareket edileceği ifâdesi yer almaktadır(Bak : Fâtih Câmii, 1313 târihli belge,s.256-257).

¹³¹- Tahsin Öz; İstanbul Camileri, C:I., s.68., ayr.bkz., Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârsi,s.181., ayr.bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı;a.g.e., s.107.

Yapının Adı : Mihrimah Sultân Câmii

Bulunduğu Yer : Üsküdar

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : h.954 / m.1547

Belgenin Cinsi :İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.Za.23., 1311.R.4

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i şerîf, sâir yerler, medrese, mekteb, muvakkithâne, noksân kalan yerler

Ta'mîr Sebebi : Keşf sonucu, Muhtâc-ı ta'mîr

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Üsküdar, İskele meydanındadır. Kanûnî Sultân Süleyman'ın kızı Rüstem Paşa'nın karısı Mihrimâh Sultân'ın yaptırdığı h.954 / m.1547 târihli arapça kitâbeli câmîi, imâret, mekteb, medrese ve türbelerden oluşan külliye Mimâr Sinân'ın eseridir. Câmî kare olup merkezî kubbe, mihrâb tarafından ve iki yanından birer yarım kubbe ile yonca yaprağı şeklinde geliştirilmiştir. Son cemâat yeri kubbeli ve revaklı olup ayrıca önünde ahşâb tavanlı ikinci bir revak bulunmaktadır. Avluda, çok sütunlu kubbeli bir şadırvan vardır. İki minâreli câmîin solunda kare plânlı iki türbe ile medresesi ve mihrâb tarafında bir sokak aşırı mektebi bulunmaktadır. Câmîin önündeki çeşme, Sultân III. Ahmed dönemindedir (¹³²).

Değerlendirme : 1310 târihli evkâf irâdesinde, Üsküdar'da bulunan Mihrimah Sultân Câmî-i Şerîfi'nin bâzı mahalleri harap olduğu için yapılan keşf sonucu, irâde-i seniyye çıkarılarak bu yerlerin emâneten ta'mîri yapılmış ise de adı geçen câmîin dışında daha bâzı yerleriyle, yakınlarında bulunan medrese ve mekteb ve muvakkithâne ve diğerlerinin de ta'mîre muhtaç olduğunun sonradan anlaşıldığı ve tekrâr yapılan keşf sonucu ta'mîrâtın yine emâneten uygulanmasına ve masrafın vakfına masraf kayd olunmak üzere (1) 309 senesi Evkâf bütçesi tertîbinden ödenmesine izin verildiğine dâir kayıt bulunmaktadır.

1311 târihli evkâf irâdesinde, Üsküdar'da bulunan Mihrimah Sultân Câmî-i Şerîfi'nin yakın zamânda yapılan ta'mîrâtı dışında yine ta'mîre ihtiyaç gösteren yerleriyle kurşunlarının, Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru idâresi altında, döşenecek kurşunların kurşun müteahhidi tarafından sağlandıktan sonra, ta'mîrâtın ilgili me'mûr vâsıtasıyla emâneten yapılmasına, bitiminde masrafın vakfına masraf kaydedilmesine ve (1)309 senesi bütçesinden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 563

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e hâvale buyrulan 15 Şevvâl sene (1)310 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

¹³² - Tahsin Öz; İstanbul Câmîleri, c.II.,s.47., ayr.bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı; İstanbul Mimârîsi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, s.133.

Meâlinde Üsküdar'da vâki' Mihrimâh Sultân Câmî-i şerîfinin bâzı mahalleri harâb olmasına mebnî icrâ kılınan keşfi ve bi'l-isti'zân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i Hazret-i pâdişâhi mûcibince yirmi bu kadar bin guruşa emâneten ta'mîr edilmiş ise de câmî-i şerîf-i mezkûrun keşf-i mezkûr hâricinde daha bâzı mahalleriyle ittisâlinde bulunan medrese ve mekteb ve muvakkıthâne ve teferruât-ı sâiresinde muhtâc-ı ta'mîr olduğu ahûren anlaşılmasıyla tekrâr icrâ kılınan keşfi mûcibince ta'mîrât-ı muktezîyenin min-haysü'l mecmû' mecdî on dokuz guruş hesâbıyla doksan iki bin yüz yetmiş guruş masrafla emâneten icrâsı zımnında meblağ-ı mezbûrun vakfın masraf kayd olunmak üzere üç yüz dokuz senesi Evkâf Bütçesi tertîbinden tesviyesi isti'zân kılınmış ve sûret-i iş'âra nazaran ta'mîrât-ı mebhusenin icrâsı lâzımeden görülmüş olduğundan ber mucceb-i isti'zân muamele-i muktezîyesinin ifâsı hûsusunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havalesi tezekkür olunarak merbût iki kıt'a keşf defteri matviyyen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 8 Zilkaade sene (1)310 ve

Fî 12 Mayıs sene (1)309

Bâb-ı Alî

Dâire-i Sâdaret

Amedi Dîvân-ı Hümâyûn 2892

Devletlü Efendim Hazretleri,

Üsküdar'da vâki' Mihrimah Sultân Câmî-i şerîfinin bâzı mahalleri harâb olmasına mebnî mukaddemâ icrâ kılınan keşfi mucîbince ber-mantık-ı irâde-i seniyye-i Hazret-i padîşahî yirmi küsûr bin guruşla ta'mîrât edilmiş ise de câmî-i şerîf-i mezkûrun keşf-i evvel hâricinde daha bâzı halleriyle ittisâlinde bulunan medrese ve mekteb ve muvakkıthâne ve teferruât-ı sâireside muhtâc-ı ta'mîr olduğu ahiren anlaşıldığından tekrâr icrâ olunan keşfi mûcibince ta'mîrât-ı muktezîyenin min haysü'l-mecmu' mecdî on dokuz guruş hesâbıyla iki bin yüz yetmiş guruş masrafla emâneten ifâsı ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz dokuz senesi evkâf bütçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine hâvalesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı celîlesi infâz olunacağı beyânıyla tezkîre-i senâver-i terkîm kılındı efendim.

Fî 21 Zilkaade sene (1)310 ve

Fî 25 Mayıs sene (1)309

Sadrâzam veYâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkîre-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-

penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 24 Zilkaade (1)310 ve

Fî 28 Mayıs sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf ,1310.Za.23.

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1728

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e hâvale buyrulan Fî 19 Safer sene (1)311 târihli takriri ve melfûf-ı keşf defteri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Üsküdar'da vâki' Mihrimâh Sultân Câmî-i şerîfinin ahd-i karîbde icrâ olunan ta'mirât harfesinde muhtâc-ı ta'mir kalmış olan mahalleriyle kurşunlarının icrâ kılınan keşfi mücibince mecredi on dokuz guruşdan yirmi sekiz bin dokuz yüz yetmiş üç guruş masrafla icrâ-yı ta'miri mümkün olacağı anlaşılmış ve ferş olunacak kurşunlar Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mirât me'muru nezâreti tahtında olarak kurşun müteahhidi ma'rifetiyle i'mâl kılınmak üzere ta'mirât-ı mezkûrenin me'mur-ı mûmâ-ileyh ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla hitâmında masârif-ı vâkî'anın vakfına masraf kaydı zımında meblağ-ı mezbûrun üçyüz dokuz senesi evkâf bûdçesi tertîbinden tesviyesi isti'zân olunmuş ve Câmî-i şerîf-i mezkûrun ikmâl-i nevâkısı ile muhâfâza-i hâl-i me'muriyeti muktezî bulunmuş olmağla ber-mücib-i isti'zân ifâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 22 Rebî'ül-evvel(1)311 ve

Fî 20 Eylül sene (1)309

Bâb-ı Alî

Dâire-i Sâdaret

Amedi Divân-ı Hümâyûn 2892

Devletlü Efendim Hazretleri,

Üsküdar'da vâkî' Mihrimâh Sultân Câmî-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mir kalan mahalleriyle kurşunlarının ber-mücib keşf mecredi on dokuz guruş hesabıyla yirmi sekiz bin dokuz yüz yetmiş üç guruşla emâneten icrâ-yı ta'miri ve meblağ-ı mezkûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üçyüz dokuz senesi bûdçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası arz va takdîm kılınmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz olunacağı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 22 Rebî'ül-evvel(1)311 ve
Fî 20 Eylül sene (1)309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfâtıyla berâber manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-mûteallık buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 7 Rebî'ül-ahir(1)311 ve
Fî 5 Teşrîn-i evvel sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkaf,1311.R.4.

Yapının Adı : Şehzâde Câmii

Bulunduğu Yer : Şehzâdebaşı

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târîhi : m.1544-1548

Belgenin Cinsi : HH., HM.,A.AMD.74/81, İ.E.

Belgenin Târîhi :1225.,1240.,1273., 1312.S.18/14., 1314.S.12

Ta'mîr Olunacak Yerler : Minâreler, türbe, türbedar odası,muvakkithâne,müezzin ve kayyım odaları, Kurşunlar, derz,hatıl çarçubeleri

Ta'mîr Sebebi : Muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Kanûnî Sultân Süleyman tarafından 1543'te ölen oğlu Şehzâde Mehmed için Mimâr Sinân'a yaptırılan Câmii ve çevresindeki binâlar 1544-1548 yılları arasında inşâ edilmiştir. Câminin kitâbelerine göre önce türbe, sonra medrese binâları yapılmıştır.

Câmi, Bâyezîd Câmii ile Üsküdar'da İskele Mihrimah Sultân Câmilerinin plânlarının daha geliştirilmiş bir örneğidir. Yapının orta kubbesi dört taraftan birer yarım kubbe ile desteklenmiş olup mekânın köşelerine dört küçük kubbe yerleştirilmiştir. Mimârisi kadar taş işçiliği ve iç tezyinatı da çok zengin ve güzel olan âbide, Mimâr Sinân'ın câmi mimârisinde varmak istediği ilk safhadır. Şehzâde külliyesinin dış avlu duvarının sağ tarafı boyunca türbeler, karşı tarafında medrese, tabhâne-imâret binâları yer alır. Türbeler kısmında Şehzâde Mehmed'in türbesinden

başka, hazire içinde Rüstem Paşa, Bosnalı İbrâhim Paşa, Şehzâde Mahmûd, Hadîce Sultân ile Fatma Sultân'ın açık türbesi ve Destarî Mustafa Paşa'nın türbesi vardır¹³³).

Değerlendirme : 1225 târihli Hatt-ı Hümâyûn'da şiddetli rüzgârdan üşen Şehzâde Câmii'nin kubbesinin aleminin doğrultularak düzeltilmesine, minârelerin kandil kutularının ta'mîrine ve masrafın Haremeyn Hazînesi'nden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1240 târihli Haremeyn-ı Muhteremeyn'e ait defter, Ayasofya-i Kebîr Câmii, Sultân Ahmed Câmii, Nûr-ı Osmaniye Câmii, Üsküdar İhsâniye Câmii, Üsküdar Vâlide Sultân Câmii, Şehzâde Mehmed Câmii, Bahçekapusu Yeni Vâlide Câmii ve Kalerderhâne Câmii'lerine ait ortak bir defterdir. Defterde bu câmilerin şiddetli rüzgârdan tahrîb olduğundan ve ta'mîrlerinin düşük kalitede yapıldığından bahsedilmekte ve yeniden ta'mîr yapılacak yerlerin listesi verilerek bunların kaç mal olacağına dâir kayıt bulunmaktadır. Defterin sonundaki ibârede, yukarıda adı geçen câmilerin keşf ve muâyeneleri yapıldıktan sonra ortaya çıkan masrafın nereden ödenmesi gerektiğine dâir pâdişâhın emrinin beklenildiği anlatılmaktadır. Defterden Şehzâde Sultân Mehmed Câmii ile Ayasoya Câmii'nin minârelerinin ve külâhlarının, Ayasofyadaki türbelerin ve avludaki parmaklıkların ve imâm odasına yakın taş duvârın ta'mîr masrafının ne kadar tutacağını öğreniyoruz. Bunun yanında, Sultân Ahmed, Nûr-ı Osmaniye, Üsküdar İhsâniye, Üsküdar Vâlide Sultân, Bahçekapusu Vâlide Sultân Câmii, Kalender Câmilerinin adı geçmekle birlikte ta'mîr edilecek yerlerin ismi belirtilmemiş olup masraf tutarları vardır(Bak : 1240 târihli belge -1-, Ayasofya Câmii ,1240 tarihli defter ,s.115-116).

1273 târihli Tezkire-i Sâmiye'de Şehzâde Sultân Mehmed hazretlerinin Câmii-i Şerîfleriyle, imâret-i âmire ve türbe-i münife ve vakıf odası ile sâir yerlerinin ta'mîri için hesâba mahsûben verilmiş olan paradan ödenmesine dâir bilgi vardır(Bak: Nuruosmaniye Câmii, 1273 tarihli belge s.264).

1274 tarihli Tezkire-i Sâmiye'de Nuruosmaniye Câmii-i Şerîfi minâreleriyle, Sultan Selim Hân Câmii ve imareti, Şehzâde Câmii ve Laleli Câmii'nin tamiri için hesâba mahsûb olmak üzere verilen paradan başka diğer masrafın hazinece ödenmesine dair evkaf nezaretinin tahriri olduğu hakkında açıklama bulunmaktadır(Bak:Nuruosmaniye,1274 tarihli belge,s.265).

1312 târihli Evkâf irâdesinde Şehzâde Sultân Mehmed Han Hazretlerinin Câmii-i Şerîfi minârelerinin keşfi gereğince, emâneten ta'mîri hakkında izin verilmiş ise de, keşf sırasında gösterrilen ta'mîrâtın eşkal ve evsâfiyla hesap olunan fiyatta yanlışlık olduğundan ve Şehzâde Sultân Mehmed türbesiyle, türbedar ve muvakkithâne, müezzin ve kayyım odalarının da ta'mîre ihtiyâcı bulunduğu, tekrâr yapılan keşfe nazaran ilk keşfe ek olarak hesaplânan masraf tutarından da fazlası gerektiğinin anlaşıldığı ve meblağın (1)310 senesi Evkâf Bûdçesinden ödenmesiyle gerekli ta'mîrâtın yapılmasını Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havalesi görüşüldüğüne dâir Şûrâ-yı Devlet

¹³³- Oktay Aslanapa; Osmanlı devri Mimârisi, s.182-189., "İstanbul" maddesi, İslâm Ans., C:5/2, s.1214/58.

Dâhiliye Dâiresi'nden düzenlenen mazbata, ekleriyle arz ve takdîm kılınmış olup verilen emre göre hareket edileceği ifade edilmektedir.

1314 târihli Evkâf irâdesinde, Şehzâde Sultân Mehmed Câmî-i Şerîfi'nin kurşunlarıyla derz ve hatıl ve çarçubelerinin muhtâc-ı ta'mîr olduğu, keşf sonucu düzenlenen ek deftere göre kurşunların Ta'mîrât Me'mûru nezâretinde eski kurşun müteahhidi Hüseyin Efendi ve diğer ta'mîrâtın da bu zat tarafından yapılmasına, bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd edilerek (1)312 senesi bütçesi ta'mîrât ter-tîbinden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1225 târihli belge

Manzûrum olmuştur.

İşbu takrîri mûcibince meblağ-ı masraf-ı mezkûr iki bin dört yüz şu kadar guruş Haremeyn Hazînesi'nden mâli muaccelât evkâfdan i'tâsıyla mahallince masraf kayd ettirilüb ancak Şehzâde Câmî'-i şerîfinin kubbesinin alemi şiddet-ı rüzgâr-dan bir tarafa meyl etmiş olduğu ... olunmakta olmağla öylece kalur ise bütün bütün aşağı düşeceği derkâr olmağla alem-ı mezkûr dahi bu masarîf dâhil olmak üzere doğruldularak tanzîm olunsun.

Haremeyn-i Muhteremeyn'e tâbi evkâfdan Eba Eyüb Ensari radiya anhü'l-bârî hazretlerinin türbe-i şerîfleri üzerinde mefrûş kurşunları ve muhtâc-ı ta'mîr olan bâzı mahal ve mevazî'-ı mübarekeleri ve hazret-i müşârûn-ileyhin câmî'i şerîfleri derûnunda olan şamdan ve kanadil ve askı ve levâzimat-ı sâiresi ... hazret-ı müşârûn-ileyhin câmî'-ı şerîfleri havlısında medfûn darü's saadet-üş şerîfe ağası esbak merhûm el-Hac Beşir Ağa'nın türbe-i şerîfleri ta'mîr olunarak masarîfâtı bir kît'a defter müfredâtı üzere bin dört yüz seksen yedi guruşla ve merhûm ve mağfûrleh Şehzâde Sultân Mehmed tâbe serahû hazretlerinin imâret-i âmirelerinde nan-ı aziz firunu döşeme taşları ve minâreleri kanadil kutuları ta'mîrlerine dokuzyüz doksan iki guruş cem'an mahâll-i mezkûre ta'mîratına ikibin dört yüz yetmiş dokuz guruş sarf olunmuş olduğu takdîm-i atebe-i ülyâ-ı mülûkâneleri kılınan iki kît'a müfredât defterlerinden manzûr ve ma'lûm-ı hümâyûn cenâb-ı cihândâripleri buyuruldukda meblağ-ı mesarîfât-ı mezkûr iki bin dört yüz yetmiş dokuz guruşun Hazîne-i Haremeyn'den mal-ı muaccelât-ı evkâfdan i'tâ ve mahalline masraf kayd olunması husûsu muvâfık rızâ-yı hümâyûnları buyurulur ise ol bâbda ve herhâlde emr ü fermân veliyyü'l emr efendimiz hazretlerininindir.

B.O.A. H.H. 59304, H. 1225/M

1312 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 2 Receb sene (1) 312 târihli ve 640 numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Şehzâde Sultân Mehmed Han tâbe-serahû hazretleri câmî-i şerîfi minârelerinin keşfi mûcibince yirmi dokuz bin onaltı yüz elli dört guruşla emâneten ta'mîri hakkında bil-isti'zân müteallik buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâh-ı mezkûrda gösterilen ta'mîrâtın eşkal ve evsâfiyla hesâba olunan fiyatda sehiv vu-

kû'undan ve müşârün-ileyh hazretlerinin türbesiyle türbedâr ve muvakkithâne ve müezzin ve kayyım odalarının muhtâc-ı ta'mîr olmasından nâşi tekrâr icrâ kılınan keşfi havi tanzîm olunan melfûf deftere nazaran minâreler için keşf-i evvele ilâveten on bir bin sekiz yüz seksen altı guruş ki min haysü'l-mecmu' daha kırk bin beş yüz altmış altı guruşun sarfına lüzum görüldüğü beyânıyla meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi evkâf bûdçesinden tasfiyesi isti'zân olunmuş ve zikr olunan câmi'-i şerîf minârelerinin ta'mîri esâsen taht-ı irâde-i seniyyede olmasına ve beyân olunan lüzüm ve esbâba nazaran kabul ve tervîc-i iş'âr zaruri görünmüş olduğundan ber-mücib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhaya havâlesi tezekkir ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü 'l-emrindir.

Fî 25 Receb sene (1) 312

Fî 10 kanûn-ı Sâni sene (1) 310

Âtûfetlü Efendim Hazretleri ,

Şehzâde Sultân Mehmed Han tâbeserahü hazretleri câmi-i şerîfi minârelerinin keşfi mücebince yirmi dokuz bin altı yüz elli dört guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri husûsuna bi'l-isti'zân irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhi şeref-müteallik buyrularak emr-i ta'mîrâtın eşkal ve evsâfiyle hesâb olunan fiyat da sehv vukû'unda ve müşârün-ileyh hazretlerinin türbesiyle türbedâr ve muvakkithâne müezzin ve kayyım odalarının muhtâc-ı ta'mîr olmasından nasi tekrâr icrâ kılınan keşfe nazaran minâreler için keşf-i evvele ilâveten on bir bin sekiz yüz seksen ve ta'mîrât-ı sâire için yirmi sekiz bin altı yüz seksen altı guruş ki min haysü'l-mecmu' kırk bin beş yüz altmış altı guruşun daha sarfına lüzum görüldüğü anlaşılmuş olduğundan meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi Evkâf Bûdçesi'nden tesviyesiyle ta'mîrât-ı lâzîminin icrâsı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti-i celîlesine havâlesi tezekkür edildiğine dâir Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm ve i'tâ olunan mazbata melfûfiyle arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ve irâde-i senniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sunûh ve sudûr buyrulur ise mantûk-ı celîli infâz edileceği beyânıyla tezkire-i terkîm kılındı Efendim.

Fî sene (1) 312 14 Şaban

Fî sene (1) 310 28 kanûn-ı sâni

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mücibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sudûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 18 Şa 'ban sene (1) 312

Fî Şubat sene (1) 310

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA, İ.Evkâf 1312 S. 18 / 14

1314 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Adedi 1389

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 23 Muharrem sene (1) 314 târihli ve ikiyüz otuzdört numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Şehzâde Sultân Mehmed Hân tâbe serahû hazretleri câmi-i şerîfi kurşunlarıyla derz ve hatıl ve çarcübeleri muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî icrâ kılınan keşf-i mübeyyen tanzîm olunan melfûf deftere nazaran ta'mîrât-ı lâzımenin mecdidi on dokuz guruşdan yirmiüçbin yediyüz guruş masrâfla vücûda geleceği anlaşıldığından bahisle kurşunların ta'mîrât me'muru nezâreti tahtında olarak sabık kurşun müteâhhidi Hüseyin Efendi ve ta'mîrât-ı sâirenin me'mur-ı mûmâ-ileyh ma'rifetiyle bervech-i emânet icrâ ve hi'tâmında mesârîf-ı vakı'a ve vakfına masraf kaydı olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi bûdçesi ta'mîrât tertîbinden sarfi isti'zân olunmasına ve tervîc-i iş'ar-ı muvâfik maslahât görünmüş olduğundan bermûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbı husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhaya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l- emrindir.

Fî 11 Safer sene (1) 314 ve

Fî 10 Temmuz sene (1) 312

Âtûfetlü Efendim Hazretleri,

Şehzâde Sultân Mehmed Hân tâbe serahû hazretleri câmi-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin keşfi mûcibince mecdidi on dokuz guruş hesâbıyla yirmi üç bin yedi yüz guruşla emâneten icrây-ı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on iki senesi evkâf bûdçesi ta'mîrât tertîbinden tasfiyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûflarıyla irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sudûr buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 17 Safer Sene (1) 314

Fî 16 Temmuz Sene (1) 312

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan iş bu tezkere-i sâmi-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet penâhi şeref-sudûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir.

Fî 21 Safer Sene (1) 314

Fî 20 Temmuz Sene (1) 312

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA,İrâde-i Evkâf (Buyruldu),1314 S. 12

Yapının Adı : Süleymâniye Câmii

Bulunduğu Yer : Süleymâniye

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : 1550-1557

Belgenin Cinsi : EV.HMH., İ.D., İ.E.

Belgenin Târihi : 1126., 1278., 1312.Ca.4/2., 1314.Ca.11.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Dış kısmındaki bâzı yerler, Kubbenin alçı pencereleri

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr, eskime

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Kanûnî Sultân Süleyman tarafından yaptırılan câmiî, Türk Mimârisi'nin en ihtişamlı eserlerinden biridir. Külliye, câmi, medreseler, tabhâne, imâret, kervansaray, hamam, mekteb, dükkânlar ve Kanûnî Sultân Süleyman ile Hürrem Sultân'ın Türbesi'nden oluşmaktadır. 1550-1557 yılları arasında yapılan külliyenin mimârı Mimâr Sinân'dır. Câmi onbir kapılı büyük bir dış avlu içeride yer alır. Avlunun duvarları demir parmaklıklı ve pencerelidir. Zemini mermer döşeli olan avlu, yirmisekiz kubbeli bir revakla çevrili olup tam ortasında dik-dörtgen mermer bir şadırvan vardır. Câmiin dört minâresi üzerinde bulunan on adet şerefe, Kanûnî Sultân Süleyman'ın 10.pâdişâh olduğuna işâret eder.

Plânu kare olan câmiin, cümle kapısından başka yanlarda ikişer kapısı daha bulunur. Ana kubbeyi, iki yarım kubbe ve iki çeyrek kubbe ile on küçük kubbe destekler. Ana kubbe dört fil ayağına dayanır. Kubbe kasnağı pencerelidir. Mihrâb mermerden olup, üstü mukarnalıdır. Mihrâb cephesi dönemin en güzel çinileriyle kaplanmıştır. Minber, mermer oyma sanatının şaheseridir. Sağ tarafda onaltı sütun üzerinde bir müezzin mahfili bulunur.

Câmi, 1660 yılında yangından zarar görmüş ve onarılmıştır. Eminönü Câmileri adlı eserde sade bir yapıya sahip olan Süleymâniye'nin, özellikle Sultân Mecid zamânında Fossâti adındaki bir mühendis tarafından ta'mîr yerine tahrif edildiği, belirtilmektedir. İç avlusu Birinci Dünya Savaşı'nda saraçhane olarak kullanılan câmiî, bir yangın daha atlatmış ve 1956 da Vakıflar tarafından, minâreleri, kubbe ve kemerleri ta'mîr edilmiştir⁽¹³⁴⁾.

Değerlendirme : h.1126 târîhli Evkâf Defteri'nde Câmiî'de ta'mîrâtı yapılması gereken yerler hakkında bilgi verilmektedir. Ta'mîr için lâzım olan malzeme, miktarı ve masrafı liste halinde gösterilmektedir.

1278 târîhli Dâhiliye irâdesinde bir müddetden beri ta'mîr edilmekte olan Süleymâniye Câmii'nin iç kısmının ta'mîrâtının tamâmlandığı ve dışarıda ta'mîr

¹³⁴ - Tahsin Öz; İstanbul Câmileri, C.I.,s.131-134., ayr.bkz.,Oktay Aslanapa;Osmanlı Devri Mimârisi,195-205.,ayr.bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı; a.g.e.,s.162-164.

edilmekte olan yerlerin, namâz kılmaya engel olmayacağından dolayı câmiin açılmasının Evkâf-ı Hümayûn Nâzırı tarafından bildirildiği ve pâdişâhın vereceği karara göre hareket edileceğine dâir kayıt vardır.

1312 târihli Evkâf irâdesinde Süleymâniye Câmii'nin kubbesinin alçıdan yapılmış pencereleri harap olduğu için eskiliği sebebiyle sağlam bir şekilde emâneten yaptırılması için ortaya çıkan masrafın (1)310 senesi Evkâf bütçesinden sarfına izin verildiğine dâir kayıt vardır.

1314 târihli Evkâf İrâdesi'nde Süleymâniye Câmii minârelerinin külâhlarından bâzılarının yıkıldığını, yeniden inşâ olunurken kurşunlarının döşendiği ve bâzı yerlerinin ta'mîri için keşf yapıldığı belirtilmektedir. Diğer Câmilerle berâber Süleymâniye Câmii için de kullanılacak olan kurşunların ve yapılacak ta'mîrâtın, kurşun müteahhidi Hüseyin Efendi'ye ihale edildiği ve harcanacak olan ta'mîr masrafının üç yüz on iki senesi bütçesi ta'mîrât tertîbinden karşılanmasına izin verildiğine dâir bilgi verilmektedir (Bak. Ayasofya Câmii, 1314 tarihli belge, s. 136-137).

1126 târihli defter

Mûcibince ta'mîrine mübaşeret oluna.

Bi emri'llâhi teâla saika vukû'unda merhûm ve mağfûrleh Sultân Süleyman aleyhir-Ahmedü ve'l gufran hazretlerinin câmi-i şerîfleri minâresine isabet etmekle tayin buyrulan Murteza Efendi kulları ile ma'an varulub Evkâf-ı mezkûre mütevellisi fahr u akran Ahmed Ağa ve hüddâm-ı vakf-ı kâtib Mustafa Efendi ve zıvanacı (?) İsmail Efendi ve kilâr kâtibi el-hâc Ali Efendi ve vekilhârc Mehmed Ağa ve kilarcı Ahmed ve sâir hüddâm-ı vakf muvacehe-i mi'marân-ı hâssalardan seyyid Mustafa ve Küçük Mehmed ve sâir amele ile minâre-i mezkûre çıkılub muâyene olundukda hîn-ı kâzâda minâre fetek duvârına sur isabet edib kabil-i ta'mîr olmadığı cümle muvacehelerinden .....ihbâr etmeleriyle fetek-i mezkûr ve külâhı ve sereni müceddeden olmak üzere cümle .....larıyla mesâha olunmağın ve hatta vech-i âti üzere keşf ü tahmînidir ki zikr olunur.

El-vâki' Fî 28 Ca sene 1126

Minâre-i mezkûr fetek-i mûtedarrir olub kabil-i ta'mîr olmamağın müceddeden küfeki taban taşından som duvâr kurşun ma'a kenad ve zıvana tahsîsât

kadden zira'	devran zira'
12	12
	adet
	144
Fî 1000	144000

Şerefe tabanından sebile varınca müceddeden küfeki taş som kademe ma'a yedek

kadden zira'	devran zira'
2,5	12
	adet
	13

Fî 600 Akçe 7800

Müceddeden yeşil kâşi Seren-i mezkûr bağlanması için çarçûbe teymürü

kadden zira'	devran zira'	kıymet	beher kıymet
18	12	4	50
beher adet		kıyye	
16		200	Fî 24

Fî 12 Akçe 3840 Akçe 4800

Minâre-i mezkûr derûnunu müceddeden meyl-i seren cam kurşun
kadden zira' devran zira' kıyye
Fî
35 2,5 20 10
adet
1 Akçe 200
----- mesi
6000

Fetek-i mezkûr üzerine topaç direğinden çarçûbe

adet	devren zira'
1	12

Fî 50 Akçe 600

Minâre-i mezkûre vaz'ı kadimi üzere külâhı kürsileri kurşunları dolab direği tahtası meşe ağacı tahsîsât

kadden zira'	devran zira'
14	12
adet	
84	

Fî 120 Akçe 10080

Külâh-ı mezkûre müceddeden lâzım gelen kurşun elvâh

kıyye	beheri kıymet	adet
1008	24	42

Fî 15 Akçe 15120

Mahall-i mezkûrde fetek üzerine kûfeki som fasa(?) tahtası kurşun kenad

tûlen devren Fî 600

zira'	
12	Akçe 7200

Bu mahall-i.....kurşun.....

adet	Fî 8	kıymet 20
32	Akçe 256	Fî 40
		Akçe 400

Bu mahâlde.....lere kurşun

kıymet Fî 10
10 Akçe 200

Külâh-ı mezkûre müceddeden nühâs alem-i kebîr

adet kıymet Fî 240
1 24 Akçe 5760

Alem-i mezkûre yıldız için müceddeden frengi altun

adet Fî 300
25 Akçe 9000

Üstâde-i yaldızcı alem-i mezkûr bağlaması için teymür

1800 kıymet adet beher kıymet
12 4 3
Akçe 188 Fî 24

Minâre-i mezkûrun atîk mutazarrırı fetek aşağı etmek üzere.....

144

Fî 250 Akçe 36000

Minâre-i mezkûre müceddeden etrâf-ı erba'asına aşağı şerefeden aleme varınca
metin ve müstâhkem iskele yapılmak üzere tahsîsât

adet Fî 40 Akçe 46800
1170

Burc-ı ırgat tabir olunan alât-ı lâzımaya sütun çift topaç

adet Fî 160 Akçe 1280
8

.....ve dikme sütunları

sütun-ı çifte taş
i.....

adet Fî 40 Akçe 320
960

8

Taç delili makara çifte

adet Fî 600 Akçe 1800
3

sütun-ı çifte topaç

adet Fî 160 Akçe 480

3

alât-ı esâs çita-i kebîr tahsîsât-ı külâh

adet Fî 100 Akçe 18000
1

ahen-

kıymet Fî 24 Akçe

40

Çekdirek (?) için âlat-ı üstade-i tahsîsât-ı külâh

adet Akçe
50 9000

âlât-ı (?) kazma ve kürek ve küfe ve gayrihî vech-i tahmîn

36000

Cem 'an Yekûn 367 884

Fî 120

Tahsîsât-ı guruş 3060.....akçe 4

Vech-i meşrûh üzere derûn-ı defterde mestûr olan ebniye-i mezkûrlerin müceddenden keşf ve tahmîni hesâb guruş yalnız üçbin altmış beş guruş bin zolota dört akçe idüb enkaz kurşunları teymurları ve kabil-i istimâl nâkıs taşları henüz nâma'lûm olmağın hîn-i binâdan bir hoşca hıfz olunub inşâllahü teâla bade't-tekmîl keşf olundukları nakz-ı mevcûdlar aşâğı ve aritmetik üzere bu mahalle şerh verildi. Bâkî emr ü fermân devletlü ve saadetlü Sultânım hazretlerindir.

Hassa-i sermi' marân Mehmed.....

BOA., EV. HMH 1973, H.1126

1278 târihli belge

Atüfettü Efendim Hazretleri,

Bir müddetden berü ta'mîr olunmakda olan Süleymâniye Câmi'-i envâr-ı lâmi'inin mücerred asâr-ı muvaffakiyet celîle-i cenâb-ı hilâfet-penâhi cümle-i aliyyesinden olarak içerüsünün termîmât-ı muktediyesi resid-i hüsn-i hi'tâm olunduğuna ve hâricinde yapılmakda olan mahallerin i'fâ-yı salât olunmağa mani' olmayacağına binâen heman açılmak sırası gelmesiyle ol bâbda Evkâf-ı Hümâyûn nâzırı atufettü hazretlerinin tezkeresi manzûr ve meâli-mevfûr hazret-i pâdişâhi buyrulmak için arz ve takdîm kılınmış olmağla ne suretle ve kangı gün küzadı reh-in-i müsâade-i mehasin âde-i cenâb-ı mülûkâne buyrulur ise icrây-ı icâbına ibtidâr olunacağı beyânıyla fezkere-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

7 Safer Sene 1278

Ma'rûz Çâker-i Kemîneleridir ki,

Enmile-i pirâ-yı ta'zîm olan iş-bu tezkere-i sâmiye-i âsafâneleriyle tezkere-i mezkûre manzûr şevket mevfûr hazret-i şehinşâhi buyrulmuş ve iş bu Şa'ban-ı şerîfin on beşinci Cum'a günü selâmlık resm-i âlisi .....Câmi'-i şerîf-i mezkûrda icrâ buyrulacağından zikr olunan Câmi'-i şerîfin dahi yevm-i mezkûrda kûşad olunması zevât-ı sâmi-i sadâret-penâhileriyle zât-ı Vâlâ-yı Şeyhü'l-islâmi ve sâir icâb eden vükelây-ı fiham hazretinin dahi orada mevcûd bulunmaları müteallik ve şeref-sudûr buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne muktezây-ı münîfinden olarak mezkûr tezkere yine savb-ı sâmi-i âsafânelerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 8 Safer Sene 1278

BOA.,İrâde-i Dâhiliye, 32721

1312 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2028

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan 17 Rebî'ül-evvelsene (1) 312 târihli takrîri melfûf keşf defteriyle Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Süleymâniye Câmi-i Şerîfi' nin kubbesinin alçıdan ma'mûl pencereleri harâb olmasına mebnî kadimi vechile i'mâli zımnında keşfi bi'l-icrâ mecidi on dokuz guruşdan kırk birbin yedi yüz doksan bir guruş masrafla vûcûda geleceği anlaşıldığından bahisle metânet-i lâzimeyi hâiz olmak üzere emâneten yaptırılması zımnında meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi Evkâf Bûdçesi'nden sarfi isti'zân olunmuş olunması ve câmi-i şerîf-i mezkûr ta'mîrâtının icrâsıyla vekayi-i hâl-i me'mûriyeti lâzimededen bulunmuş olduğundan isti'zân kılındığı vechile ifâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhaya hâvalesi tezekkür ve zikr olunan keşf defteri takdîm kılındı. Ol bâbda emr-ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 17 Rebî'ül-ahirsene (1) 312

Fî 5 Teşrîn-i evvel sene (1) 310

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Amedî Dîvân-ı Hümâyûn 1234

Devletlü Efendim Hazretleri,

Süleymâniye Câmi-i Şerîfi alçıdan ma'mûl pencereleri harâb olmasına mebnî ber-mûcib-i keşf mecidi on dokuz guruş hesabıyla kırk bir bin yedi yüz doksan bir guruş ile emâneten icrâ-yı ta'miri ve meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi evkâf bûdçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi' ne havâlesine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi' nin mazbatası arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile emr-ü fermân-ı hümâyûn cenâb-ı hil'fet-penâhi şeref-sünûh ve sudûr buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 3 Cemâziye'l-evvel sene (1) 312

Fî 20 Teşrîn-i evvel sene (1) 310

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta 'zim olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 4 Cemâziye'l-evvel sene (1) 312

Fî 22 Teşrîn-i sâni sene (1) 310

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî Süreyyâ

BAO, İ.Evkâf, 1312. Ca.4/2.

Yapının Adı : Şah Sultân Câmii(Zal Mahmut Paşa Câmii)

Bulunduğu Yer : Eyüp

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : m.1551

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1313. N .30/15

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Eyüp,Nişanca Mahallesi, Zal Paşa Caddesi ile Defterdar Caddesi arasındadır. Câmîi, II.Selim'in damadı Vezir Zal Mahmut Paşa ile karısı Şah Sultân'ınm.1551'de yaptırtıkları eserdir. Yapı, kareye yakın bir plân üzerine tek kubbeli ve tek minârelidir. Câmîye kubbeli medreselerin çevirdiği şadırvanlı avludan, altı sütunun taşıdığı beş kubbeli bir revaktan, yüksek tek kubbeli, taş ve iki sıra tuğla malzemedan yapılmış, aydınlık câmî içine girilir.

Mihrâbında çok güzel çiniler, duvarlarında kalem işleri vardır. Zal Mahmûd Paşa'nın kubbeli, kesme taştan sekiz köşeli türbesinin bulunduğu avlu, Defterdar Caddesi'ne açılmaktadır. Avlu kapısı dışında h.998 / m.1551 bir çeşme bulunmaktadır⁽¹³⁵⁾.

Değerlendirme : 1313 târîhli evkâf irâdesinde, Eyüp'de bulunan Zal Mahmûd Paşa'nın zevcesi Şah Sultân Câmîi'nin depremde yıkılan yerlerinin Şehremânetinde oluşturulan hey'et-i fenniye eliyle yapılan keşfleri gereği, ta'mîrâtın emâneten yapılmasına ve bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd olunmak üzere (1) 311 senesi bütçesinin ta'mîrât tertîbinden sarfi husûsuna izin verildiğine dâir kayıt vardır(Bak : Şah Sultan,1313 tarihli belge,s. 169-170).

(*) Şah Sultân, gerek Tahsîn Öz ve gerekse Yüksel Yoldaş Demircanlı.'da Kanûni Sultân Süleyman'ın kızı olarak gösterilmekte ise de Çağatay Uluçay;"Pâdişâhların Kadınları ve Kızları"adlı eserinde II.Selim'in kızı olduğunu yazmaktadır.

Yapının Adı : Şah Sultân Câmîi

Bulunduğu Yer : Eyüp

Yapım Târihi : h.963 / m.1555

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1313. N .30/15

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i şerîf

¹³⁵- Tahsîn Öz; İstanbul Camileri, c.I., 157., ayr. bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı; a.g.e,s.196.,ayr.bkz.,Mehmed Nermi Haskan; Eyüp Sultân Târihi, Eyüp Sultân Vakfı,İstanbul 1996², 91-92.

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Eyüp, Bahariye, Silahtarağa Caddesi'ndedir. Yavuz Sultân Selim'in kızı Şah Sultân tarafından h.963 / m.1555 de yaptırılmıştır.Câmi, mekteb, türbe ve çeşmeden oluşan yapı kompleksi günümüze kalmamıştır. Câmi ve tekke, Sultân III.Mustafa zamânında ta'mîr görmüştür. Günümüzdeki câmi ise, 1953'de Anıtlar Kurulu'nca yaptırılmış olup, dikdörtgen plânlı, kârgir, ahşâb, çatılıdır. Son cemâat yeri revaklıdır, ahşâb sütunlarla desteklenmektedir. Türbe de aynı şekilde ihyâ olunmuştur⁽¹³⁶⁾.

Değerlendirme : 1313 târîhli irâdede, Eyüp'de bulunan Yavuz Sultân Selim'in kızı Şah Sultân'a air Câmi ve türbenin depremden yıkılan yerlerinin şehremânetinde oluşturulan hey'et-i fenniye eliyle yapılan keşfleri gereği ta'mîrâtın emâneten yapılmasına ve bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd olunmak üzere (1) 311 senesi bütçesinin ta'mîrât tertîbinden sarfi husûsuna izin verildiğine dâir kayıt vardır.

1313 târîhli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 3411

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 12 Şaban Sene (1)313 târîhli altı yüz altmış üç numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde evkâf-ı mazbûtadan Eyüb'de Zal Mahmûd Paşa zevcesi Şah Sultân Câmiî şerîfiyle Cennet-mekân Sultân Selim Hân Hazretlerinin kerîmeleri Şah Sultân Câmiî ve türbesinin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin şehremânetinde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşfleri mücibince altmış altı bin altı yüz altmış gurus otuz pare masrafla emâneten icrâ-yı ta'mîrâtıyla hitâmında her ikisinin masârif-i vâkı'ası vakıflarına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on bir senesi bütçesinin ta'mîrât tertîbinden sarfi husûsu istîzân edilmiş ve tervîc-i iş'âr umûr-ı tabîiyeden görülmüş olduğundan ber-mücib-i istîzân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve melfûfu bulunan iki kıt'a keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 15 Ramazân Sene (1)313 ve

Fî 17 Şubat Sene (1)311

Bâb-ı Âlî

Dâire-i Sadaret

Amedi Dîvânı 2304

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Eyüb'de Zal Mahmûd Paşa zevcesi Şah Sultân Câmiî şerîfiyle Cennet-mekân Sultân Selim Hân Hazretlerinin kerîmeleri Şah Sultân Câmiî ve türbesinin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin şehremânetinde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşfleri mücibince altmış altı bin altı yüz alt-

¹³⁶ - Tahsin Öz,İstanbul Câmileri, c.I.,s.137., ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı ; a.g.e.,s.175-176.

muş guruş otuz pare ile emâneten icrâ-yı ta'mîri ve hitâmında her ikisinin masârıf-ı vâkı'ası vakıflarına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on bir sene- si bûdçesinin ta'mîrât tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesine havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla ma'ân-arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâb da her ne vechile emr ü fermân- hümâyûn hazret-i hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-südûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edi- leceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 27 Ramazân Sene (1)313 ve

Fî 29 Şubat Sene (1)311

Sadrâzam Rıf'at

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire- i sâmiye-i sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 30 Ramazân Sene (1)313 ve

Fî 3 Mart Sene (1)312

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA,İ.Evkâf,1313.30/15.

Yapının Adı : Cihângir Câmii

Bulunduğu Yer : Cihângir

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : h.967 / m.1559

Belgenin Cinsi : A.AMD.81/45

Belgenin Târihi : 1274

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i şerîf su yolları, bâzı yerleri

Ta'mîr Sebebi : Belirtilmemiş

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Kanûnî Sultân Süleyman'ın, oğlu Şehzâde Cihângir adına h.967 / m.1559'de, Mimâr Sinân'a yaptırttığı eser olup günümüze kadar gel- memiştir. Bugünkü yapı, iki kapılı avlu içinde kareye yakın plânlı tek kubbeli, kes- me taş malzemeleriyle yapılmış bir yapıdır. Kapısında h.1307/m.1889 târihli onarım kitâbesi vardır. Yapının iki minâresinden soldakinin yalnız küpü kalmıştır(¹³⁷).

Değerlendirme: 1274 târihli Tezkire-i Sâmiye'de Sultân Selim Han Haz- retleri'nin Evkâf-ı Şerîfesi'nden olan Cihângir Câmii'nin su yollarının ve sâir bâzı

¹³⁷ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri,c.II.,s.16.,ayr.bkz.Yüksel Yoldaş Demircanlı; a.g.e.,s.67.

yerlerinin ta'mîr masrafının geri kalan parasının ta'mîr me'mûruna ödenmesi ve toplam masrafın (12)73 senesi mahalline kayd olunması ifâde edilmektedir.

1274 târihli belge

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Selim Hân Hazretlerinin evkâf-ı şerîfesinden çifte ve evvel ve sâni ve mülâzım medreseleri ve Cihângîr câmi-i şerîfinin su yollarıyla sâir bâzı mahallerinin masarîf-ı ta'mûriyesi olan beş bin üç yüz seksen bu kadar guruşdan verilen ale'l-hesâb bade't-tenzîl kusuru olan bin sekiz yüz seksen altı guruşun me'mûrine i'tâsı ile top masârîfinin yetmiş üç senesi mahalline masraf kayd olunması.

Fî 10 Ra sene(1)174.

BOA., 1274,A.AMD.,81/45.

Yapının Adı :Yeşil Kiremidli Câmiî (Değirmen Ocağı Mescidi)

Bulunduğu Yer : Sirkeci

Yapım Târihi : XVI.yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.D(M.V.).

Belgenin Târihi : 1281

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmi-i şerîfin bâzı mahalleri, hademe odaları, helalar

Ta'mîr Sebebi :keşf sonucu

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Banisi Kanûnî Sultân Süleyman olup Sarayburnu'nda fevkanî mescidin altında ve civârında bulunan ocakçılar için inşâ edilmiştir. Minberi Bostancıbaşı Ağalarından Sivaslı Mehmed Ağa tarafından konulmuş; ahşâb çatısı, çini kiremitlerle örtüldüğü için "Yeşil Kiremitli Mescid" adıyla şöhret bulmuştur. Mahfili ise Sultân III.Osman zamânında yapılmıştır. Yakınında Darü'l-hadis ve çeşme de bulunan yapıdan günümüze bir eser kalmamıştır⁽¹³⁸⁾.

Değerlendirme : 1281 târihli irâdede Sultân I.Ahmed'in evkâf-ı şerîfesinden Bahçekapı civârında Sirkeci İskelesi'nde bulunan Yeşil Kiremitli Câmi-i Şerîf'in ilk keşfi hâricinde olarak ta'mûrine gerekli görünen hademe odalarıyla helâların ta'mûri sırasındaki masrafın vakfa masraf kayd edilmesi ifâde edilmektedir.

1281 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin 7 Rebî'ül-ahirsene (12)81 ve 27 Ağustos sene (12)80 târihiyle Meclis-i Vâlâ'ya havâle buyrulan bir kıt'a takrîrinde cennet-mekân Sultân Ahmed Hân-ı evvel tâbe serâhû hazretlerinin Evkâf-ı Şerîfeleri hay-

¹³⁸ - Tahsin Öz;İstanbul Câmileri,C.I.,s.156,ayr.bkz.,Eminönü Camileri;s.220-221.

râtından Bağçe Kapusu civârında Sirkeci İskelesi'nde vâki' Yeşil Kiremidli Câmi-i Şerîfi'nin icrây-ı ta'mîri sırada keşf-i sâbıkı olan on sekiz bin beş yüz guruşdan fazla sarf edilmiş olan yedi bin yüz yirmi guruşun dahi icrây-ı mahsubu isti'zân olunmuştur. Revîş-i iş'âra göre câmi-i mezkûrun ol-mikdâr masrafla ta'mîri taht-ı irâdede olup muahharan mesârif-ı zâide-i mezkûrenin vukû'u keşf-i evvelin hâricinde olarak ta'mîrine lüzûm görünen hademe odalarıyla helâların tesviye olunmasından neş'et iderek bunun dahi kabûl ve mahsubu umûr-ı zarûriyeden görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân ta'mîrât-ı mezkûreye sarf edilmiş ve keşfinin dâhil ve hâricinde bulunmuş olan mebâliğin kabûl ve mahsubuyla vakf-ı müşârün-ileyhe masraf kaydı zımında ifâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür kılınmış ise de ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî Gurre-i Cemâziyel-evvel sene (1)281 ve
Fî 20 Eylül sene (1)280.

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Meclis-i Vâlâ'nın mazbata-i ma'rûzâsı.

Meâlinden müstebân olduğu vechile cennet-mekân Sultân Ahmed Hân-ı evvel tâbe serâhû hazretlerinin evkâf-ı şerîfeleri hayrâtından Bağçe Kapusu civârında Sirkeci İskelesi'nde vâki' Yeşil Kiremidli Câmi-i Şerîfi'nin ta'mîri sırada hâric-ez-keşf lüzûm görünen bâzı mahallerinin tesviyesi cihetiyle keşf-i sabıkı olan on sekiz bin beş yüz guruşdan fazla sarf edilen yedi bin yüz yirmi guruşun dahi icrây-ı mahsub zımında hazînece ifâ-yı muktezâsının Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vechile emr ü fermân-ı hazret-i pâdişâhi müteallik ve şeref-südûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkire-i senâver-i terkîm olundu. Efendim.

Fî 7 Ca sene 1281

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olan iş bu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle mazbata-i merkûme manzûr-ı meâli-mevfûr hazret-i pâdişâhi buyrulmuş ve husûs-ı mezkûrun tezekkür ve isti'zân olunduğu vechile hazînece ifâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi şeref-sünûh ve südür buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi mantûk-ı münîfinden olarak mazbata-i mezkûre yine savb-ı sâmi-i sadâret- penâhilerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân-ı hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 8 Ca sene 1281

BOA., İ.D.(MV).23303, 1281.

Yapının Adı : Mihrimah Sultân Câmii

Bulunduğu Yer : Edirnekapı

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : 1462-1565

Belgenin Cinsi : İ.D(M.V.), İ.E.

Belgenin Târihi : 1269., 1311.M.9

Ta'mîr Olunacak Yerler : Bâzı yerler, çarçubeler, Bâzı yerler ile helâlar

Ta'mîr Sebebi : Keşf ve noksânların tespiti, akıntı, Muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Edirnekapı semtinde inşâ edilmiştir. Mimâr Sinân tarafından 1462-1565 târihleri arasında Kanûnî Sultân Süleyman'ın Hürrem Sultân'dan doğan kızı ve Rüstem Paşa'nın hanımı Mihrimah Sultân anısına yapılan külliye bir parçasıdır.

Câmiin iki dış kapısından merdivenle câmiye ulaşılmaktadır. Ortasında çok sütunlu, kubbeli, geniş saçaklıklarlı şadırvan ve ağaçlıklarlı şadırvan avlusu yer almaktadır. Avluyu üç taraftan kubbeli, revaklı medrese odaları çevreler. Yapı, merkezî tek kubbeli olup câmi içinde kubbeyi destekleyen dört sütun bulunmaktadır. Yedi kubbeli son cemâat revakı çok alçak tutulduğundan Mihrimah Sultân'ın bu tek minâreli ikinci câmiî adetâ tepede bir anıt gibi her tarafa hakimdir.

Mihrâb beyaz mermerden altın varaklı, mukarnas yaşmaklı ve kitâbelidir. Minber geometrik geçme, rumî süslemeleri ile şebekelidir. Kubbe kemerleri kalem işleriyle süslüdür⁽¹³⁹⁾

Câmiî çeşitli zamânlarda ta'mîr görmüştür. 1719'daki ve 1894 senesi zelzelesinde büyük hasara uğramıştır. Daha sonra Câmi mümkün olduğu kadar aslına uygun bir şekilde onarılmış ise de kalem işleri orijinallliğini kaybetmiştir. Câmi mihrâbının yan taraflarında mekteb ve türbe, Fevzipaşa caddesine bakan yüzünde de hamamı ve çeşmesi bulunmaktadır. Dükkânları yıkılmıştır⁽¹⁴⁰⁾.

Değerlendirme : 1269 târihli irâdede Edirnekapı'da bulunan Mihrimah Sutan Câmiinin keşf ve noksânlarının tespit edilerek, bunların ta'mîrinin, Kalos Kalfa tarafından yapılması kararlaştırılmış ise de inşâat mevsiminin geçmesi sebebiyle, ta'mîrin icâbına ilkbaharda bakılmak üzere şimdilik yalnız üzeri akıntısının giderilmesi ile, çerçevelerinin yaptırılması istenmektedir

1311 târihli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Edirnekapı'daki Mihrimah Sultân Câmii'nin bâzı yerlerinin ta'mîre ihtiyâcı olduğu, aynı zamânda

¹³⁹ - Tahsin Öz; İstanbul Câmileri, C: I, s.49-50, 104., ayr.bkz., Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.222-223.

¹⁴⁰ - "İstanbul" naddesi, İslâm Ans., C:5/2, s.1214/67 .

helalarının da yıkılmış bulunduğu, ta'mîrâtın emâneten yapılarak masrafın Hazînece karşılanması ve onarımın bitiminde masrafın vakfına kayd edilmesine ve (1)309 senesi bütçesinden ödenmesine dâir bilgi vardır.

1269 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn nâzırı atûfetlû efendi hazretlerinin Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ buyrulan bir kıt 'a takrîri.

Meâlinden müstebân olduğu üzere Edirnekapu dâhilinde olup ta'mîri istid'â olunan merhûme Mîhrimah Sultân tâbet-serahâ hazretleri Câmi'-i şerîfinin keşf ve münâkasası bi'l-icrâ mesârîf-ı ta'mîriyesi sekiz bin beşyüz guruşda Kalus Kalfa üzerinde takarrür iderek şeriât-i kavîyyeye rabt olunmuş ise de ebniye mevsiminin güzerân etmesi cihetiyle mahal-i sâirenin bimennihi tealâ evvel baharda icâbına bakılmak üzere şimdilik Kalus Kalfa üzerinde takarrür iderek şeriât-i kavîyyeye rabt olunmuş ise de ebniye mevsiminin güzerân etmesi cihetiyle mahal-i sâirenin bi-mennihi tealâ evvel baharda icâbına bakılmak üzere şimdilik yalnız üzeri akıntısının def'iyle çarçubelerinin tesviyesi zımnında icrây-ı icâbının Meclis-i Vâlâ'da tezekkür kılınmış ise de ol bâbdan ne vechile emr ü idade-i seniyye-i vekâlet-penâhileri müteallik buyrulur ise ona göre icrây-ı muktezâsı bâbında emr ü fermân hazret-i menlehü'lemrindir.

Fî 5 Ra (12) 69

Atûfetlû efendim hazretlerinin Meclis-i Vâlâ'nın Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin berâber olan takrîriyle manzûr meâlimefru cenâb-ı cihânbanî buyrulamak için arz ve takdîm kılınan mazbatası.

Meâlinden müstefâd olduğu vechile Edirnekapusu dâhilinde olup ta'mîri istid'â olunan merhûme Mîhrimah Sultân hazretleri Câmi'-i şerîfinin keşf ve münâkasası bi'l-icrâ mesârîf-ı ta'mîriyesi sekiz bin beşyüz guruşda Kalus Kalfa üzerinde takarrür iderek şeriât-i kavîyyeye rabt olunmuş ise de ebniye mevsiminin güzerân etmesi cihetiyle mahal-i sâirenin bi-mennihi tealâ evvel baharda icâbına bakılmak üzere şimdilik yalnız üzeri akıntısının def'iyle çarçubelerinin tesviyesi zımnında icrây-ı icâbına bakılmak üzere şimdilik yalnız Kalus Kalfa üzerinde takarrür iderek şeriât-i kavîyyeye rabt olunmuş ise de ebniye mevsiminin güzerân etmesi cihetiyle mahall-i sâirenin bi-mennihi tealâ evvel baharda icâbına bakılmak üzere şimdilik yalnız üzeri akıntısının def'iyle çarçubelerinin tesviyesi zımnında icrây-ı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür kılınmış ise de ol bâbda her ne vechle emr ü fermân hazret-i şehinşâhi müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı. Efendim

Fî 8 Ra sene (12) 69

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Enmelehi piray-ı ta'zîm olan iş bu tezkere-i sâmiye-i vekâlet-penâhileriyle zikr olunan mazbata ve takrîr mazrûr-ı âli-i hazret-i pâdişâhi buyrulmak ve tezekkür ve isti'zân buyrulduğu vechile Câmî'-i şerîf-i mezkûrun mahâll-i sâiresinin bi mennihi tealâ ol bâbdan icâbına bakılmak üzere şimdilik yalnız üzeri akındısının def'iyle çarçûbelerinin tesviyesi zımında icrây-ı icâbının nezâret-i müşârûh-ileyhâya havâlesi müteallik ve şeref-südûr buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne muktezây-ı âlisinden olarak marûl-beyân mazbata ve takrîr yine sevab-ı âli-i âsafilerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 9 Ra sene (12) 69

BOA., İ.D.,1269 M.V.9583

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1000

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 17 Zilhicce Sene (1)310 târihli takrîri ile melfûfu Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Mihrimâh Sultân tâbe serâha hazretleri vakfindan Edirne Kapsu'nda kâin Câmî-i Şerîfin bâzı mahalleri muhtâc-ı ta'mîr olduğu gibi helâları dahî mail-i inhidâm olmasına mebnî ta'mîrât-ı mezbûrenin ber-mûcib-i keşf mecidi on dokuz guruşdan yetmiş yedi bin sekiz yüz dört guruş masrafla vücûda getirülmek üzere hazinece emâneten icrâsıyla hitâmında mesârif-ı vâkıanın vakfına masraf kaydı zımında meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz senesi Evkâf Bûdçesi tertûbinden tesviyesi isti'zân olunmuş ne iş'âr-ı vâkı' tervîc-i münâsib görülmüş olmağla ol vechle i'fâyı muktezâsı husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 5 Muharrem sene (1)311 ve

Fî 6 Temmuz sene (1)309

Bâb-ı Âlî

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 122

Devletlû Efendim Hazretleri,

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Mihrimâh Sultân tâbe serâha hazretleri vakfindan Edirne Kapsu'nda kâin Câmî-i Şerîfin muhtâc-ı ta'mîr olan bâzı mahallerinin ber-mûcib-i keşf mecidi on dokuz guruş hesâbıyla yetmiş yedi bin sekiz yüz dört guruş ile emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kayd

olunmak üzere üç yüz dokuz senesi Evkâf Bütçesi tertibinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hûmâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür olunduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz olunacağı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim

Fî 13 Muharrem sene (l)311 ve

Fî 15 Temmuz sene (l)309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 15 Muharrem sene (l) 311 ve

Fî 17 Temmuz sene (l) 309

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkaf,1310.Za.11.

Yapının Adı : Hoca Kâsım Günânî Mahalle Câmii(Yeşildirek Câmii)

Bulunduğu Yer : Mahmûd Paşa

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.Za.11.

Ta'mîr Olunacak Yerler: Câmi-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : Keşf gereği

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Yeşildirek Hoca Han Sokak'ta bulunan Hoca Kasım Günânî Câmii, aynı ismi taşıyan Edirnekapı'daki Hoca Kasım Günânî Câmii bâni-sinin eseri olmalıdır. Eğer bu doğru bir ihtimâl ise mâbed, Fâtih devrine aittir⁽¹⁴¹⁾.

Araştırma kaynaklarında bu câmi adı altında bir bilgi bulunamamıştır. Teze konu olan 1310 tarihli Evkaf İrâdesinde Mihrimâh Sultân'ın evkaf-ı şerîfesinden olan Mahmud Paşa Hoca Kasım Günânî mahallesindeki camiden bahsedilmesi ve Mihrimâh Sultân'ın Edirnekapı'da yaptırdığı cami de göz önüne alınarak bu yapı Mihrimah Sultan'ın yaptırdığı camiler arasına sokulabilir.

Değerlendirme: 1310 târihli evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'ya bağlı ve Mihrimah Sultân'ın Evkâf-ı Şerîfesi'nden olan Mahmûd Paşa'da Hoca Kâsım

¹⁴¹ - Eminönü Camileri; s.87.

Günanî mahallesine bulunan câmi-i şerîfin önceden yapılan keşfi sonucunda emâneten ta'mîr edilmesi için irâde çıkarılmış olduğu hâlde, gerekli ta'mîrâtın yapılmamış olduğu, bu seferki muâyenede ta'mîrâtın yine emâneten yapılmasına karar verildiğine, masrafın bir kısmının (1)301 senesi bütçesinden, kalanının da (1)309 senesi bütçesi tertîbinden sarf edilmesine izin verilmiş olduğu ve verilecek emre göre hareket edileceği yazılıdır.

1310 Târihli Belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 477

Evkâf- ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e hâvâle buyrulan 12 Şevvâl sene (1)310 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Mihrimah Sultân tâbe serahâ hazretleri evkâf-ı şerîfesinden Mahmûd Paşa'da Hoca Kasım Günanî Mahallesinde vaki' Câmi-i şerîfin mukaddemâ icrâ kılınan keşfi mücibince sekiz bin sekiz yüz guruşun üç yüz bir senesi bütçesinden sarfiyla ber-vech-i emânet ta'mîrine bil-isti'zân irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi şeref-müteallik buyrulmuş ve ta'mîrât-ı mezkûreye mübâşeret için ta'mîrât-ı me'muriyye dört bin guruşluk bir kıt'a alel-hesâb sûreti dahi i'tâ kılınmış ise de ta'mîrât-ı mezbûre her ne nasılsa icrâ olunmayarak kalmış olduğu hâlde bu kere icrâ olunan muâyenede meblağ-ı mezbûrun vücûda gelemeyeceğine mebnî yeniden keşfi bil-icrâ ta'mîrât-ı muktezîyesi için mecdi on dokuz guruşdan yirmi üç bin sekiz yüz kırk altı guruşun sarfi lâzım geleceğinden bahisle bunun emâneten icrâsı zımında salifüz-zikr üç yüz bir senesi bütçesinden sarfi taht-ı me'zûniyetde olan sekiz bin sekiz yüz guruşun mezkûr bütçeden ihraç ve kaydının terkinini ile keşf-i ahir mücibince sarf-ı iktizâ iden yirmi üç bin sekiz yüz kırk altı guruşun üç yüz dokuz senesi bütçesi tertîbinden sarfi isti'zân kılınmış ve suret-i iş'âr muvâfik-ı maslahât görülmüş olduğundan ber-mücib-i istîzân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhâya hâvâlesi tezekkür olunarak keşf defteri takdîm kılındı emr ü fermân hazret-i menlehû'l-emrindir.

Fî Gurre-i Zilkaade sene (1)310 ve

Fî 5 Mayıs sene (1)309

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn Aded 2312

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Mihrimah Sultân tâbe serahâ hazretleri evkâf-ı şerîfesinden Mahmûd Paşa'da Hoca Kasım Günanî Mahallesinde vaki' Câmi-i şerîfin sekiz bin sekiz yüz guruşla icrâ-yı ta'mîrine üç yüz bir târihinde irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet şeref-sâdır olmuş ise de ta'mîrât-ı muktezîyeye her nasılsa mübâşeret

olunamamış ve mezkûr câmî-i şerîfin bu kere keşfi bi'l-icrâ emr-i ta'mîrin mecdi on dokuz guruş hesâbıyla yirmi üç bin sekiz yüz kırk altı guruşla vücûda geleceği anlaşılması olduğundan ta'mîratın emâneten icrâsı ve üç yüz bir senesi bütçesinden sarfi taht-ı me'zuniyetde bulunan sekiz bin sekiz yüz guruşun mezkûr bütçeden ihtâciyle zikr olunan yirmi bin sekiz yüz kırk altı guruşun üç yüz dokuz senesi bütçesi tertîbinden tesviye ve ifâsı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine hâvalesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sûnuh ve südür buyrulur ise mantûk-ı alîsi infâz edileceği beyâniyle tezkîre-i senâver-i terkîm kılındı efendim.

Fî 15 Zilkaade sene (1)310 ve

Fî 19 Mayıs sene (1)309

Sadrâzam veYâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhinin üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-südur buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 19 Zilkaade sene (1)310 ve

Fî 23 Mayıs sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf,1310 Za. 11

Yapının Adı : Atîk Vâlide Câmii (Orta Vâlide Câmii)

Bulunduğu Yer : Üsküdar/Toptaşı

Mimârî : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : h.991 / m.1583

Belgenin Cinsi :İ.D(M.V.),İ.E.

Belgenin Târihi : 1269., 1314.Ra.8/8

Ta'mîr Olunacak Yerler : dergâh-ı şerîf, halkın oturduğu yerler, Bâzı yerler

Ta'mîr sebebi : Harâbiyet ve yıkılma, Muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Üsküdar, Toptaş'ndadır. Bânisi, Sultân III. Murad'ın annesi Nûrbânû Sultân'dır. Câmi, medres, dârülhadis, imâret, mekteb, tabhâne, darüşşifâ ve hamamdan oluşan külliye h.991/m.1583'de yapılmıştır. Câmi, dik-dörtgen plânlı olup, mihrâbı dışarı çıkıntılıdır. Çifte minârelidir.

Yapıya üç cepheden, önleri revaklı medreselerin çevrelediği şadırvan avlusundan, altı sütuna dayalı kubbeli son cemâat yerinden girilir. Yapı merkezî kubbeli olup yanlarda ikişer kubbe vardır. İçi dönemin güzel ve kaliteli çinileri ve ahşâb kalem işleriyle süslüdür⁽¹⁴²⁾.

Değerlendirme : 1269 târîhli irâdede, Atîk Vâlide Sultân'ın Evkâf-ı Şerîfesi hayrâtından olan Üsküdar'daki Câmîin yanında bulunan dergâh-ı şerîfin, çoğu yerleri harap ve oturulacak yerleri tamâmen yıkılmış olup, ta'mîr edilecek yerler ile oturma yerlerinin yeniden inşâsının Ohannes Kalfa'ya verilmesinin kararlaştırıldığı, ancak inşâat mevsiminin geçtiği, ta'mîrâtın ilkbaharda yapılması işini Ohannes Kalfa'nın kabul etmiyeceği ve kalfadan gelen cevâba göre önceden tespit edilen masrafi aşmamak kaydıyla yapılması ve vakfa masraf kayd edilmesi ifâde edilmektedir.

1314 târîhli Evkâf İrâdesinde, Üsküdar'da bulunan Atîk Vâlide Sultân Câmî-i Şerîfi'nin ta'mîre ihtiyaç gösteren yerlerinin yapılan keşf sonucu Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât Me'mûru vâsıtasıyla emâneten ta'mîri ve masrafın vakfına masraf kayd edilecek (l)312 senesi Evkâf Bütçesi Ta'mîrât tertîbinden sarfına dâir kayıt vardır.

1269 târîhli belge

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Atîk Vâlide Sultân tâbe't-serâha hazretleri Evkâf-ı Şerîfesi hayrâtından Üsküdar'da Câmî-i şerîfleri nezdinde kâin dergâh-ı şerîfenin ekser mahalleri harâb olduğundan başka Şeyh süknâsı dahi külliyyen münhedim olduğu cihetle ta'mîr ve tesviyesi postnişini Efendi tarafından istid'â olduğundan Dergâh-ı şerîf mezkûresi ber-mûcib-i teâhhüd ma'lûm ol mikdâr masrafla ta'mîr ve tesviyesi isti'zânına dâir takrîr atıfları Meclis-i Vâlâ'ya lede'l i'tâ el-hâletü hâzihi mevsim-ı ebniye güzeran eylediğinden evvel bahara talîki icâb edeceği misillü vakfının inşâasına tahammülü var mıdır ve evvel bahara talîk olduğuna hâlde ol vakit işbu mesârif-ı mukarrere ile müteahhidi olan kalfa inşâyâ teahhüd ider mi keyfiyetin tahkîk ve iş'ârı husûsunun savb-ı vâlâlarına terbiye bildirilmesi tezekkür olunarak mezkûr takrîr leffen iade kılınmış olmağla icâbının icrâ ve ifâdesi mütevakıf-ı himem-i behiyyeleridir.

Fi 16 Ra Sene (12)69

Marûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Hâme pirây-ı ta'zîm ve ibcâl olan işbu emirnâme-i sâmi'-i cenâb-ı vekâlet-penâhileri meâl-i âlîsi rehin-i iz'ân-ı çakirânem olub vakf-ı müşârûn-ıleyhâ evkâf mazbûta ve cesimeden olarak bu misüllü mesrîfatın tesviyesine müteahhîl bulunmuş ve müteahhidi kalfa celb ile lede'l-isti'zân dergâh-ı şerîf-i mezkûrun evvel bahara ta'likî takdîrinde dahi mesârif-ı mukarreresiyle tesviye ideceği ifâde etmiş olacağından icrâ-yı iktizâsı menût-ı emr ü irâde-i âliyye-i vekâlet-penâhileri olarak zikr olunan takrîr leffen yine iâde ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fer-mân hazret-ı veliyyü'l-emrindir.

Fî 8 R (12)69

¹⁴² -Tahsin Öz; İstanbul Camileri, c.II., s.68-69., ayr. bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı; a.g.e., s.143.

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i behiyyesi tarafından takdîm kılınıp Meclis-i Vâlâ'ya havâle buyurulan bir kıt'a takrîrde Atîk Vâlide Sultân tâbet-serâha hazretleri evkâf-ı şerîfesi hayrâtından Üsküdar'da Câmi-i şerîfleri nezdinde kâin Dergah-ı şerîfin ekser mahalleri harâb ve Şeyh süknâsı dahi külliyyen münhedim olmuş ve Dergah-ı mezkûrun muktezâ-ı ta'mîr olan mahalleriyle sükenâ-i mezbûrun müceddeden inşâsı keşf ve münâkasası lede'l icrâ otuzbin guruşda Sıvacıbaşı Ohannes Kalfa üzerinde takarrur eylemiş olduğundan ilerüde de hazîneyi mesârif-ı zâideden vikâyeten ber-mûcib-i teâhhüdd icrâ-yı ta'mîri iş'âr ve isti'zân kılınmış ise de ebniye mevsimi geçmiş olduğundan evvel bahara ta'liki icâb ideceği misüllü ol vâkit işbu mesârif ile müteahhidi olan Kalfa inşâya yine taahhüd idüb etmiyeceği ve vakfının bunları tesviyeye tehammülü olup olmadığı nezâret-i müşârûn-ı ileyhâdan lede'l-istişâr gelen cevâba göre Dergah-ı mezkûr vakfı masarîf-ı merkûmenin tesviyesine mütehammil olduğundan ve evvel bahara te'hirinde şimdiki mesârif mukarreresini tecâvüz etmiyeceği müteâhhid-i mersûmun ifâdesinden anlaşılmiş idüğünden bi-mennihi teâlâ evvel baharda ol vechle ta'mîr ve inşâsına bakılmak ve mesârif-i mukarreresi tecâvüz ettirildiği hâlde kabûl kılınmak üzere icrâ-yı muktezâsı husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi Meclis-i Vâlâ'da tezekkür kılınmış ise de ol bâbda her ne vechle emr ü irâde-i seniyye-ı vekâlet-penâhileri müteallik ve şeref-sudûr buyurulur ise ona göre icrâ-yı muktezâsı bâbında emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 16 R Sene (12)69

Atüfetli Efendim Hazretleri,

Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınub evrâk-ı müteferriyasıyla berâber manzûr-ı âlî buyrulmak için arz ve takdîm kılınan mazbata.

Meâlinden müstefâd olduğu vechle Üsküdar'da Atîk Vâlide Sultân Câmi-i Şerîf-ı nezdinde kâin dergah-ı şerîf ile külliyyen münhedim olmuş olan Şeyh hanesinin ta'mîri ve tecdîdi bi'l-münâkasa otuzbin guruşda Sıvacıbaşı Ohannes Kalfa üzerinde takarrür eylemiş ve dergâh-ı mezkûr vakfı mesârif-ı merkûmenin tesviyesine mütehammil olduğundan her ne kadar ebniye mevsimi güzâr eylemiş ise de evvel bahara te'hirinde şimdiki mesârif-ı mukarreresi tecâvüz etmiyeceği müteahhir mersûmun ifâdesinden anlaşılmiş idüğünden bi-mennihi teâlâ evvel baharda ol vechle ta'mîr ve inşâsına bakılmak ve mesârif-i mukarreresi tecâvüz ettirildiği hâlde kabul olunmak üzere icrâ-yı iktizâsının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vechle emr-ü fermân cenâb-ı cihânbâni müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 19 R sene (12)69

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Züyûr-i enmele-i tekrîm olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle mezkûr mazbata ve evrâk müteferriasi manzûr-ı şevket-mevfur hazret-ı tacdari buyurulmuş ve tezekkür ve isti'zân buyurulduğu vechle zikr olunan dergâh-ı şerîf ile hanenin bi-mennihi teâlâ evvelbaharda ta'mîr ve inşâsına bakılmak ve mesrîf-ı mukerreresi te-câvûz ettirildiği hâlde kabul olunmamak üzere icrâ-yı iktizâsının nezâret-ı müşârûn-ileyhâya havâlesi müteallik ve şeref-sudûr buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhi muktezâ-i münîfinden bulunmuş ve marû'l-beyân mazbata ve evrâk yine savb-ı sâmi-i âsafîlerine iade kılınmış olmağla ol bâbda emr-ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir.

Fî 20 R Sene (12)69

BOA., İ.D.(M.V.)1269.

1314 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 26 Mu-harrem sene(1) 314 târih ve iki yüz kırk dört numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Üsküdar'da vâki' Atîk Vâlide Sultân tâbe-serâha hazretleri Câmi-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin icrâ kılınan keşfi mücibince mecdi on dokuz gurus hesâbıyla sekiz bin yedi yüz kırk dokuz gurusla ve Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru ma'rifetiyle emâneten ta'miri icrâ ve (?) masarîf-ı vakı'a ve vakf-ı müşârûn-ileyhâya masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi evkâf bütçesi ta'mîrât tertîbinden sarfı isti'zân olunmak ve tervîc-i iş'âr-ı umûr-ı tabîiyyeden bulunmuş olmağla ber-mücib-i isti'zân icrây-ı icâbindan nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve melfûfu bulunan keşf defteri leffen tak-dîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 23 Safer sene (1)314 ve

Fî 22 Temmuz sene(1) 312

Bâb-ı Âlî

Dâire-i Sadâret

Âmedi-i Dîvân-ı Hümâyûn 762

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Üsküdar'da Atîk Vâlide tâbe serâhâ hazretleri câmi-i şerîfinin keşfi müci-bince mecdi on dokuz gurus hesâbıyla sekiz bin yedi yüz kırk dokuz gurusla emâ-neten icrây-ı ta'miri ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on iki senesi evkâf bütçesi ta'mîrât tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâ-hiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm olunmuş olmağla ol bâbda

her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 29 Safer sene(l) 314

Fî 28 Temmuz sene (l) 312

Sadrâzam Rıf'at

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 8 Rebî'ül-evvelsene (l) 314 ve

Fî 5 Ağustos sene (l) 312

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA., İ.Evkâf, 1314.Ra.8/8.

Yapının Adı : Fethiye Câmii

Bulunduğu Yer : Çarşamba

Yapım Târihi : XI.yüzyıl, Câmiye çevrilişi : 1586

Belgenin Cinsi : EV.HMH.3228

Belgenin Târihi : h.1142

Ta'mîr Olunacak Yerler : Kurşunlar,Minâre külâhı, müezzin mahfili, demir parmaklıklar, taş merdivenler, pencere kanatları v.d.yerler

Ta'mîr Sebebi : Yangın sonucu Keşf ve tahrir

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Bizans devrine ait olan bu yapı XI.yüzyıldaki Pammakarasistos Kilisesi'dir.1456 'da Patrikhane olmuştur. Mâbed 1586'da Sultân III. Murad tarafından Câmîye çevrilmiştir.Merkezi apsidi kaldırılmış,onun yerine mihrâb,mermer ve bir minâre eklenmiştir. Câmî Azerbaycan'ın fethi hâtırası olarak "Fethiye" ismi verilmiştir. Son senelerde müze olarak kullanılmaktadır⁽¹⁴³⁾.

Değerlendirme : 1142 târîhli Evkâf Defteri'nde Dar-üş-şerîfe Ağası idâresi altında bulunan ve Türbeler Vakfı Mülhâkatın'dan olan Fethiye Câmî-i Şerîfi'nin yangın geçirdiği ifâde edilmektedir. Mâbedin zarar gören yerlerinin Mimâr-ı Hassa Mustafa Halife ile Ağa bâbası Ali Ağa ve vakıf mütevellisi tarafından keşfi yapıldıktan sonra tutulan defterde ta'mîre ihtiyaç gösteren yerlerin isimleri, gereken malzemeler ve fiatları kayıtlıdır.

¹⁴³ - Tahsîn Öz ; İstanbul Camileri, C.I., s.60, Yüksel Yoldaş Demircanlı ; a.g.e.,s.99.

1142 târihli defter

Dar-ûs-saadeti'ş şerîfe Ağası Hazretleri nezâretinde olan Evkâf'dan türbeler vakfî mülhâkatından olan Fethiye Câmii Şerîfi' nin bâzı mahalleri bundan akdem vâki' olan harîkde muhterik olmakla Mi'mar-ı Hâssa üstad el-hac Mustafa Halife ve Ağa bâbası el-hâc Ali Ağa ve mütevell-i vâkıf ile üzerine varulub keşf ve tahrîr olunduğu defterdir ki zikr olunur .

Fî 15 M. Sene (1) 142.

Derûn Câmî-i şerîfede onbeş aded pencerelelerinin derûn-ı bîrûn mermer şak (?) tecdîdi beheri

kadden arzen
12 2

270

Fî 300 Akçe 8100

Cam duvâr sagîr ve kebîr

Aded 38

Fî 300 Akçe 8400

Arabî Pencere kanadları

Çift 19

Fî Akçe
180 1560

Câmî-i Şerîf kapuları mermer çarcube arabî kanadlı çift telli mükemmel çevri (?) kapu

Fî 3600

Akçe 8800

Tahta Dolab Minber Ağartması Cedîd Müezzin mahfeli döşeme ve tavan ve

3 Zira'êtrâfa trabzon

Fî 240 24 tûl arz
Akçe 720 Fî 20 6 6
Akçe 480 26

Fî 100 Akçe 2600 sekiz kademe nerdüban

Cedîd kürsü İki'târafî tahta perde Meremmet-i Sıva

adet tûl arz 210
1 4 2 Fî 6

Akçe 3600 12 akçe 1260
Fî 80

akçe 960

Badana Zincirli teymür askı Meremmet-i taş döşeme

235 100 Zira'
Fî 2 Fî 50 30

Akçe 4700 Akçe 500 Fî 60
Akçe 1800

Câmi-i mezkûr taşrasında kurşun pûşide-i sakf Sakf-ı mezkûr tahtında dü-rîşte-li elvan boya

tûl	arz	tavan	tûl	arz
45	37		40	10
1665				
Fî 60			400	
Akçe 99900			Fî 60	Akçe 24000

Mahall-i mezkûre sakf orta çapta

Dehlizde def' a sütun

aded 17
Fî 800
Akçe 3600

hane taban
13 4
Akçe 10400 Akçe 3200

taban
aded 6
Fî 800
Akçe 4800

Sağ tarafta taşra sofasında

Sol tarafta sundurma sakıf ma'a tavan kurşun

def' a tavan Fî 60
tûl arz
14,5 4
58
Akçe 34800

pûşide
tûl arz
25 12
300
Fî 160 Akçe 36000

Sofalarda tuğla döşemesi mahlût

Cedîd parmaklık

Def' a parmaklık

tûl arz Fî 20
Fî 30
90 5
450
Akçe 900

tûl kadd Fî 30
56 1,5
94
Akçe 2820

tûl kadd
35 1,5
52,5
Akçe 1560 (?)

Taş sofalar etrâfında mahlût göz yelek (?) taş döşeme

Sofalardasıva meremmeti

Zîra' rub'u
119
Fî 120 Akçe 14280

Zîra'
150
Fî 8 1200

bi'l cümle badana

Minârede Cedîd Külâh
ma'a kurşun meremmeti

Havludan kapı üzerine sakıf

950
Fî 2
Akçe 1700

36
Fî 80
Akçe 2880

tûl arz
6 6
36
Fî 50 Akçe 1800

Kapu etrâfında parmaklık

Çeşmeler ve musluk üzerine
sundurma sakıf ma'a sütun

Bahçe tarafında dergah
tabanından parmaklık

tul	arz	Fî	tul	arz	Fî	tûl
20	2,5	30	32	5,5	50	25
	Fî					
	50					
30			176			
Akçe 90			Akçe 8800			Akçe 1250

Kebîr havlu kapusu çarçubesi Def 'a havlu kapusu Abdesthaneye kurşun oluk
orta hane kapusu arabî

kadd	arz	kadd	arz	1
5	4	4,5	3,5	-----
Akçe 3800		1800		2400

Bu mahallere iktizâ eden kurşun bervech-i tahmîn fiat

Cem'an Yekûn-----439527

Bahâ-i keife kürek hammâliye ve ihrâc-ı mezbûre ve ücret-i mühimmat-ı sâire.

Sah.

Vakf-ı mezbûr mülhâkatından Hoca Ali Câmi-i Şerîf keşfi

Câmi-i şerîfin taşı mevcûd Câmi-i mezkûr üzerine cedîd dü-rişteli elvan boyalı tavan

etrâf duvârı		sakıf				
tûl	kad	Fî	tûl	arz	ma 'a heva	tûl
57	8	45	17	17		15
	arz					
	11,5					
464			1309			1724

50 ihrâc-ı cam pencere	Fî 60	Fî 60
Akçe 18630	Akçe 68540	Akçe 10320

İki kat sıva

terbii		Teymürları mevcûd pencere arabî	Cam duvâr	
464		kanat ve cam çarçube		
Fî 8		aded	arz	
Akçe 3712		5	2,5 12	7
		Fî 600		Fî 360
		Akçe 3600		Akçe 2520

Çifte kemerli arabî kapu

adet	kadd	Fî	Dolab	Müezzin mahfeli tavanlı ve boyalı		
3	2,5	1200	2	tûl	arz	Fî
Akçe 1200			Fî 240	14	3	100
			Akçe 480	-----		
				42	Akçe 4200	

Sütun orta topaç	Çiftçubuk Trabzon	Sekiz kademede nerdüban	
6	2	Zira' 27	
Fî 80	Fî 150	Fî 60	Fî 1
Akçe 580	Akçe 300	Akçe 2140	Akçe 360
Meremmet-i Tuğla döşeme		Arabî minâre kapusu	Cedîd İhlamur minber
Zira'		1	1
30			
Fî 20			
Akçe 600		Akçe 150	Akçe 3600
Çifte kirbi	Câmi-i şerîf önünde	Çifte Topaç	Tabançubuğu İznikmid
Zira'	sundurma saçak		
58	tûl arz	6	2
Fî 50	20 12	Fî 240	Fî 150
	Fî 60		
Akçe 2900	Akçe 14400	Akçe 1440	Akçe 300
Mükemmel Kenif kapusu	Taş nerdüban kademe ta'mîri	Tahta	avlu
	aded kademe		
1	15	1	Fî 360
Fî 1500	Fî 30		
	Akçe 450		
İki kat(?) tahtası	Sundurma saçaklı tavan	Baha-iküfekürek	hammâliye
		ihrâc-ı mezbere ve ücret-i mü-	himmât-ı säire
tûl kad Fî 100	tûl arz Fî 50		
27 1,5	17 8		
40,5	137		
Akçe 4050	Akçe 6800		15313
be-hesâb-ı Yekûn-----			168 445
Cem 'an Yekûn-----			607 972
be- hesâb-ı gurus-----			5066

Sah

Vech-i meşrûh üzere zikr olunan câmi-i şerîfe Ağa-yı müşarûn-ileyhaya ma'rifetiyle varulub müşahâde ve keşf olunub fiyatları üzere hesâb olundukda be-hesâb-ı gurus yalnız beşbin altmışaltı gurus idüb inşâallahü tealâ bade't-tekmîl tekrâren keşf olunmak üzere bu mahalle şerh verildi. Emr ü fermân Devletlü Saâdetlü Sultânım Hazretlerinindir.

Hûrrire bi-ma'rifeti.....

Zeberahü el fakır ileyhi teâla şanûhü Veliyüddin el-müfettiş evkâfî'l haremeyn-i muhteremeyn gufirelehü

Mühür

Bende
Mehmed Ser-mi'marân-ı Hâssa

Mühür

BOA., EV HMH 3228 ,H.1142.M.15

Yapının Adı : Anadolu Kavağı Câmii (Anadolu Kavağı Mescidi)

Bulunduğu Yer : İstanbul- Anadolu Kavağı

Yapım Târihi : XVII.yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1315.S.3.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîf'in yıkılan yerleri

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i Arz

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Kaynaklarda bu yapı için çok az bilgi vardır. Anadolu Kavağı'ndadır. Banisi (Mahpeyker)Kösem Sultân'dır. ⁽¹⁴⁴⁾

Değerlendirme : 1315 târihli belgede, Sultân II.Mahmûd'un cümle-i hayrât-ı şerîfesinden Anadolu Kavağı'nda bulunan Kal'a Câmî-i şerîfinin depremde yıkılmış olan yerlerinin, şehremânetinde kurulan hey'et-i fenniye eliyle yapılan keşfi gereği emâneten ta'mîr edilmesine ve bitiminde masrafın vakfına masraf kaydolunmak üzere(1)312 senesi Evkâf Bütçesi'nden sarfına izin verilmiş olduğu belirtilmektedir. Ancak (1)312 senesinin sona erdiği, (1)313 senesi bütçesinde adı geçen masrafa karşılık olup olmadığı Nezâret'den sorularak, alınan cevâba göre masrafın (1)313 senesi bütçesi ta'mîrât tertîbinden sarfının gerekli görüldüğüne dâir fikir beyân edilmektedir.

1315 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Mâliye Dâiresi Aded 649

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin Şûrâ-yı Devlet' e havâle buyrulan 7 Şevvâl sene (1) 314 târih ve yediyüz doksan beş numrolu takrîri Mâliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni hazretlerinin Cümle-i Hayrât-ı Şerîfesinden Anadolu Kavağı'nda kâin Kal'a Câmî-i şerîfinin hareket-i arzdan rahnedâr olmuş olan mahallelerin şehremânetinde müteşekkül hey'et-i fen-

¹⁴⁴ - Tahsin Öz ; İstanbul Camileri,C.II.,s.5.

niye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşfi mûcibince mecdi ondokuz guruşdan yirmi dokuzbin yediyüz doksan dört guruş masrafla emâneten ta'mîri icrâ ve hi'tâmında mesârif-ı vakı'a vakfına masraf kaydolunmak üzere meblağ-ı mezkûrun üçyüz oniki senesi Evkâf bûdçesinden sarfi isti'zân olunmuşdur. Üçyüz oniki senesinin mürûr eylesine binâen üçyüz onüç senesi muvâzenesinde mesârif-ı mezkûreye karşılık olub olmadığı nezâret-i müşârûn-ileyhadan istifsar olunarak alınan tezkire-i cevâbiyede meblağ-ı mezbûrun Bâb-ı âli'ye derdest takdîm olan üçyüz onüç senesi bûdçesinin ta'mîrât tertîbinden sarfi lüzûmu gösterilmiş ve şu hâlde tervîc-i iş'âr-ı münâsib görünmüş olmağla ol vechile icrâ-yı icâbının nezâreti-i müşârûn-ileyhaya havâlesi tezekkür ve keşf değeri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 18 Muharrem sene (1) 315 ve
Fî 7 Hazira'n sene (1) 313

Mecdi on dokuz guruş hesâbıyla yirmidokuz bin yüzdoksan dört guruş ile emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrun üçyüz onüç senesi bûdçesinin ta'mîrât tertîbinden sarfi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Mâliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla berâber arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân-ı hümâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise infâz-ı mantûk-ı münîfine ibtidâr edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm olundu. Efendim.

Fî 28 Muharrem sene 315 ve
Fî 17 Haziran sene 313

Sadrâzam Rıfat

Maruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sudûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Safer sene (1) 315 ve
Fî 21 Haziran sene (1) 313

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA.,İ. Evkâf, 1315.S.No: 3

Yapının Adı : Sultân Ahmed Câmii

Bulunduğu Yer : SultânAhmed

Mimârı : Sedefkâr Mehmed Ağa

Yapım Târihi : h.1081-1025 / m.1609-1616/17.

Belgenin Cinsi : HM., H.H., İ.D., İ.E.

Belgenin Târîhi : 1240, 1265,1311.B.8., 1312.Za.7/7.,1315.Ra.4

Ta'mîr Olunacak Yerler : Belirtilmemiş,Üç şerefeli minârenin bakır kaplı külâhı, Minâre ve külâhı –Bâzı yerleri - Depremden yıkılan yerler - Mahfel-i Hümâyûn

Ta'mîr Sebebi : yıkılma, noksân kalan yerler, hareket-i arz,harâbiyet

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Sultân III.Mehmed'in oğlu olan ve 1603'de tahta çıkan Sultân I.Ahmed'in kendi adına yaptırdığı külliye'dir. Külliye câmi, mekteb, sebîl, türbe, imâret,medrese ve çarşı(arasta)lardan oluşur. Temeli h.1018(1609)'de bizzatSultân tarafından törenle atılan binânın yapımı, cümle kapısı ve mahfildeki kitâbelere göre, h.1025(1616)'da bitirilmiştir. Eksik kalan kısımları da Sultân I.Mustafa devrinde tamâmlanmıştır.

Kesme taştan pencereci avlu duvarının üçü cephede, sekiz kapısı vardır. Günümüzde cephedeki kapıları kullanılmaktadır. Toprak avlunun içinde yer alan câmi kareye yakın dikdörtgen iki mekândan oluşmaktadır. Bu mekânlardan biri şadırvan avlusu diğeri harim kısmıdır.

Üç kapılı şadırvan avlusuna, merdivenle çıkılır. Kareye yakın dikdörtgen avlunun zemini mermer döşelidir. Ortasında altıgen plânlı mermer kafes işli bir şadırvan yer almaktadır. Câmiin kitâbeli bir ana kapı ve iki yan kapısı vardır. Merkezî kubbe dilimli dört fil ayağı üzerine oturur. Merkezî kubbeyi dört yandan çevreleyen dört yarım kubbe de ikişer sütunla desteklenmektedir. Ayrıca yapının dört köşesinde dört küçük kubbe yer alır. Câmiin dört minâresi üzerinde on altı adet şerefe vardır.

Câmiin SultânAhmed meydanına bakan ana kapısının iki yanında dikdörtgen plânlı iki sebili bulunmaktadır.

Câmiin içi aydınlık bir görünüme sahiptir.Bu durum 260 adet pencere ve Câmiin içini ve fil ayaklarını kaplayan XVI. ve XVII. Yüzyıl çinileriyle sağlanmıştır.

Câmiin sol köşesinde oyma ve kabartma işlemeli korkuluklu hünkâr mahfili bulunmaktadır. Mozaik ve yeşil süslemeli mihrâb kısmı, mükemmel taş işçiliği örneği olan minberi ve sedef kakmacılığının en güzel örneklerinden olan ana kapısı vardır.

Avlu duvarının dışında, Sultân I.Ahmed'in türbesi ve medresesi yer alır. İmâret ve tabhanesi bugün resmi eğitim kurumları tarafından kullanılmaktadır. Külliye'nin arastası harap durumdadır⁽¹⁴⁵⁾.

Değerlendirme : 1240 târihli Haremeyn-ı Muhteremeyn'e ait defter, Ayasofya-i Kebîr Câmi, Sultân Ahmed Câmi, Nûr-ı Osmaniye Câmi, Üsküdar İhsâniye Câmi, Üsküdar Vâlide Sultân Câmi, Şehzâde Mehmed Câmi, Bahçekapusu Yeni Vâlide Câmi ve Kalerderhâne Câmi'lerine ait ortak bir defterdir. Defterde bu câmilerin şiddetli rüzgârdan tahrîb olduğundan ve ta'mîrlerinin dü-

¹⁴⁵- Tahsin Öz;İstanbul Câmileri, c.I.,s.125-128,ayr.bkz., Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimârisi,s.326-338., ayr.bkz., Eminönü Câmileri, s.179-184.,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı;a.g.e.,s.152-153.)

şük kalitede yapıldığından bahsedilmekte yeniden ta'mîr yapılacak yerlerin listesi verilerek bunların kaç mal olacağına dâir kayıt bulunmaktadır. DeFTERİN SONUNDAKİ İBÂREDE, yukarıda adı geçen cÂmİLERİN keşf ve muâyeneleri yapıldıktan sonra ortaya çıkan masrafın nereden ödenmesi gerektiğine dâir pâdişâhın emrinin beklenildiğinden bahsedilmektedir. DeFTERDEN Şehzâde Sultân Mehmed CÂmii ile Ayasoya CÂmii'nin minârelerinin ve külâhlarının, Ayasofyadaki türbelerin ve avludaki parmaklıkların ve imâm odasına yakın taş duvârın ta'mîr masrafının ne kadar tutacağını öğreniyoruz. Bunun yanında, Sultân Ahmed, Nûr-ı Osmaniye, Üsküdar İhsâniye, Üsküdar Vâlide Sultân, Bahçekapusu Vâlide Sultân CÂmii, Kalender CÂmİLERİNİN adı geçmekle birlikte ta'mîr edilecek yerlerin ismi belirtilmemiş olup masraf tutarları vardır (Bak : 1240 târihli belge -1-, Ayasofya CÂmii , s.115-116).

1240 târihli Hatt-ı Hümâyûn'da CÂmii'nin üç şerefeli minâresinin bakır levha kaplı külâhının harap olduğu, Mimâr-ı hassa kulları tarafından muâyene olunarak ta'mîr ettirilmesine ve masrafın Haremeyn-i Şerîfeyn Hazînesi'nden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1265 târihli İrâdede, Sultân Ahmed CÂmii'nin minâresinin yıkıldığı ve bu yüzden külâhının ta'mîr edildiği, masrafının adı geçen vakfın 1265 senesi muhâsebe kayıtlarına masraf olarak geçirilerek masrafın Hazîne-i Haremeyn'den ödenmesi bildirilmektedir.

1311 târihli Evkâf irâdesinde, Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri CÂmii-Şerîfi'nin sağ ve sol tarafında bulunan iki kapının ön kısımlarına, yapılan keşf sonucu yeniden demirden yapılma cÂmekân inşâsına lüzum görüldüğü belirtilmekte ve harcanacak paranın vakfına masraf kayd edilmesi istenmektedir.

1311 târihli bir diğer Evkâf irâdesinde, Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri CÂmii-Şerîfi'nin önceden yapılan ta'mîrât hâricinde bazı yerlerinin ta'mîre ihtiyâcı olduğu, Hazîne-i Evkâf'ca yapılan keşf sonucu tanzîm olunan ek deftere göre ta'mîrâtın emâneten yapılması, bitiminde masrafın vakfına masraf kayd edilmesi ve meblağın (1)309 senesi bütçesinden sarfına dâir bilgi verilmektedir.

1312 târihli Evkâf irâdesinde, Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri CÂmii-Şerîfiyle medrese ve imâret ve mektebin depremden yıkılan yerlerinin ta'mîri için Şehremânetinde oluşturulan hey'et-i fenniye vâsıtasıyla keşf sonucu tutulan ek deftere göre, ta'mîrâtın emâneten yapılmasına ve bitiminde masrafın vakfına masraf kayd edilerek (1)310 senesi bütçesinden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1315 târihli Evkâf İrâdesinde, Sultân Ahmed CÂmii-Şerîfi'nin mahfel-i hümâyûnunun üzerindeki kurşunların harâb olmasından dolayı yapılan keşf gereği ta'mîre ihtiyâcı olduğu ve ta'mîrâtın kaide-i tasarrufâta dikkat edilerek sağlam bir şekilde yapılmasına ve adı geçen kurşunların müteahhidi vâsıtasıyla emâneten ta'mîrine ve bitiminde vakfına masraf kayd edilmesine ve meblağın (1)313 senesi bütçesinin ta'mîrât tertîbinden sarfına izin verilmiş olduğuna dâir bilgi vardır.

1240 târihli belge

Manzûrum olmuştur.

Meblağ-ı mezbûr Haremeyn hazînesinden verilüb mahalline masraf kayd oluna

Haremeyn-i Muhteremeyn'e tâbi evkâftan İstanbul'da At Meydanında vâkı' cennet-mekân merhûm ve mağfûrunleh Sultân Ahmed Han tâbe serahû Hazretleri'nin Câmî-ı Şerîfleri cânib-i yesârında kâin üç şerefeli minâresi bâlâsında nühâs elvâh kaplu külâhı harâb ve muhtâc-ı tevdîd ve ta'mîr olmak bundan akdemce ta'mîr ve resîde-i hüsn-i hitâm olarak Haremeyn müfettişi efendi dâireleri ve mimâr-ı hassa ağa kulları ma'rifetleriyle ber-vech-ı dikkat keşf ve muâyene olunarak masrafâtı cem'an ikibin yediyüz otuzikibuçuk guruşa bâlîğ olduğu takdîm atâbe-ı ülya-ı mülûkâneleri kılınan bir kıt'a mûmzâ' defter keşfinden manzûr ve ma'lûm-ı hümâyûn mülûkâneleri buyruldukda meblağ-ı mesârîf-ı mezkûr ikibin yediyüz otuzbuçuk guruşun Haremeyn-ü's-Şerîfeyn hazînesinden i'tâ ve mahalline masraf kayd olunması husûsu muvâfık rızâ-yı hümâyûn tacdârileri buyrulur ise ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân veliyyül-emr efendimiz hazretlerindedir

B.O.A., H.Hümâyûn 59343, H. 1240.

1265 târihli belge

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn nâzırı atûfetlû Beyefendi hazretlerinin manzûr-ı âli buyrulmak için ve takdîm kılınan iki kıt'a takrîrinin birinde Sultân Ahmed Hân tâbe serâhû hazretlerinin câmî-i şerîfi minâresinin münhedim olub ta'mîr olunmuş olan külâhı mesârîfı bulunan yedi bin dokuz yüz kırk guruşun vakf-ı müşârün-ileyhin almış beş senesi muhâsebesine masraf kaydıyla Hazîne-i Haremeyn'den tesviyesi ve diğesinde dahi merhûm Atık Ali Paşa Câmî-i şerîfinin münhedim olan minâresinin mesârîf-ı inşâiyesi olan beş bin yüz dört guruşun kezâlik vakfına masraf kayd olunarak Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi'nden i'tâsı isti'zân olunmağın ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i şehriyârî müteallik ve şeref-südûr buyrulur ise ana göre harekete ibtidâr olunacağı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 19 L sene (12)65

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Enâmîl-pirâ-yı ihtirâm olan iş bû tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle marû'z-zikr takrîrler manzûr-ı meâli-mevfûr hazret-i şahâne buyrulmuş iş'âr ve isti'zân buyrulduğu vechile zikr olunan minârelerin mesârîf-ı ta'mîriyesi olan mebâliğ-i muharrerinin vâkıflarına masraf kaydıyla Hazîneteyn-i mezkûreteyn'den tesviye ve i'tâsı müteallik ve şeref-südûr buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihânbâni muktezây-ı münîfinden bulunmuş ve mezkûr takrîrlere savb-ı sâmi-i âsafilerine irâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 20 L sene (12)65

BOA.,İ.D.1265.

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2515

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan Fî 20 sene (1)311 târihli takriri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretleri câmi-i şerîfinin mukaddemâ icrâ olunan ta'mîrât-ı hâricinde bâzı mahalleri muhtâc-ı ta'mîr kalmış olmasına mebnî Hazîne-i Evkâfca icrâ olunan keşfini mûbeyyen tanzîm olunan melfûf deftere nazaran muktezîyesinin mecidi on dokuz guruşdan yirmi sekiz bin yetmiş dört guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığı beyânıyla kâide-i tasarrufât bi'r-reâya keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânetle vücûda getirülmek üzere ta'mîrât-ı mezkûrenin ber- vech-i emânet icrâsıyla hitâmında mâsarîf-ı vâkı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz senesi bütçesi tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve sûret-i iş'âr-ı şâyan-ı kabûl görünmüş olduğundan ber mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâb husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya hâvalesi tezekkür ve mezkûr defte leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehû'l-emrindir.

Fî Selh-i Cemâziye'l âhire sene (1)311

Fî 27 Kânûn-ı evvel sene (1)309

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 1678

Devletlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretleri câmi-i şerîfinin mukaddemâ icrâ olunan ta'mîrât-ı hâricinde bâzı mahalleri muhtâc-ı ta'mîr kalmış olmasına mebnî icrâ kılınan keşfi mûcibince ta'mîrât-ı muktezîyesinin mecidi on dokuz guruş hesabıyla yirmi sekiz bin yetmiş dört guruş ile emâneten icrâsıyla vakfına masraf kaydı zımında üç yüz dokuz senesi bütçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine hâvalesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası leffen arz ve takdîm olunmuş olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı celîli infâz olunacağı beyânıyla tezkîre-i senâver-i terkîm kılındı efendim.

Fî 10 Receb sene (1)311 ve

Fî 5 Kânun-ı Sâni sene (1)309

Sadrâzam veYâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sûdur buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 16 Receb sene (1)311

Fî11 Kanûn-î Sâni sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA.,İ.Evkâf,1311.B.8.

1312 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 217

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin takdîm olunup Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 21 Ramazân sene (1)312 târih ve onbir numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri câmi-i şerîfiyle medrese ve imâret ve mektebi hareket-i arzdan rahnedâr olmasına mebnî Şehremânetinde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle keşfleri bi'l-icrâ ol bâbda tanzîm olunan melfûf deftere nazaran ta'mirât-ı muktezîyenin mecdi on dokuz gurusu hesâbıyla yetmiş altı bin beş yüz otuz dört gurusu otuz üç para masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından bahisle ta'mirât-ı mezkûrenin emâneten icrâsıyla hitâmında mesârîf-ı vakı'anın vakfına masraf kaydı zımnında meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi bûdçesi ta'mirât tertîbine ilâvesi Bâb-ı Âlî'ye teklîf olunan mebâligden sarfi isti'zân olunmuş ve sûret-i iş'âr-ı şâyân-ı tervîc görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve zikr olunan keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i melehü'l-emrindir.

Fî 17 Şevvâl sene(1)312 ve

Fî 1 Nisân sene (1)311.

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 1678

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Ahmed Hân-ı Evvel hazretleri câmi-i şerîfiyle medrese ve imâret ve mektebi hareket-i arzdan rahnedâr olmasına mebnî Şehremânet-i celîlesinde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ olunan keşfleri mûcibince mecdi on dokuz gurusu hesâbıyla yetmiş altı bin beş yüz otuz dört gurusu otuz üç para ile ta'mirât-ı muktezîyenin emâneten icrâsı meblağ-ı mezkûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on senesi bûdçesi ta'mirât tertîbine ilâvesi teklîf olunan mebâligden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata

melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 25 Şevvâl sene(1)312 ve
Fî 8 Nîsân sene (1)311

Sadrâzam veYâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sûdur buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 7 Zilkaade sene(1)312 ve
Fî 20 Nîsân sene (1)311.

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA.,İ.Evkâf,1312.Za.7.

1315 târihli belge

**Şûrâ-yı Devlet
Mâliye Dâiresi Aded 1009**

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 8 Zilhicce sene (1)314 târih ve yüz elli altı numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri câmi-i şerîfi mahfel-i hümâyûnunun üzerindeki kurşunların harâb olmasına mebnî icrâ kılınan keşfi mûcibince ta'mîri mecidi on dokuz guruş hesâbıyla sekiz bin altı yüz on iki guruş masrafla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan kaide-i tasarrufâta bi'r-riâye keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânet ve rasânetle vücûda getirülmek üzere mezkûr kurşunların müteâhhidi ma'rifetiyle emâneten ta'miri ve hitâmında vakfına masraf kaydı zımında meblağ-ı mezbûrun üç yüz on üç senesi bûdçesinin ta'mîrât tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr-ı münâsib görünmüş olduğundan ber-vech-i isti'zân icrâ-yı icâbını nezâret-i müşârûn-ilehâya havâlesi tezekkür ve melfûfu bulunan keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 19 Safer sene(1) 315 ve
Fî 8 Temmuz sene(1) 313

Atûfetlû Efendim Hazretleri ,

Cennet-mekân Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri câmi-i şerîfinin mahfel-i hümâyûnu üzerindeki kurşunların harâb olmasına mebnî keşfi mûcibince mecidi on dokuz guruş hesâbıyla sekiz bin altı yüz on iki guruş ve müteahhidi ma'rifetiyle emâneten icrâ-yı ta'miri ve hitâmında vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on üç senesi bûdçesinin ta'mîrât tertîbine sarfi hu-

sûsunda Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Mâliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik mantûk-ı münîfi in-fâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 29 Safer sene(l) 315 ve
Fî 17 Temmuz sene(l) 313

Sadrâzam

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfâtıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sûdur buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 4 Rebî'ül-evvelsene(l) 315 ve
Fî 21 Temmuz sene(l) 313

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA.,İ.Evkaf,1315.Ra.4

Yapının Adı : Vâlîde Câmii (Yeni Câmii)

Bulunduğu Yer : Eminönü

Mimârı : Mimâr Davut Ağa, Mimâr Dalgıç Mehmed Ağa, Mimâr Mustafa Ağa

Yapım Târîhi : h.1006 / m.1597 – h.1074 / m.1663.

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târîhi: 1310.Z.4,1311.S.12,1311.C.14,1311.Za.1,1312.Ra.16/15,1323.R.20/9

Ta'mîr Olunacak Yerler : Şadırvan avlusundaki mermer döşemeler, duvâr camları, merdiven bsamakları, kenefler, imâm-ı evvel meşrut hane, Câmî-i Şerîf, Câmîin köprü yönündeki kapısı, bekçi odasına giden yolun korkuluğu ve duvârı, pencereler, kurşunlar, sıvalar, ayet yazılı kalem işleri, bağlama demirleri

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr, Hava şartları ve hayvanların rahatsızlık vermeleri, harâbiyet, 1.ve 2. Keşf sonucu görülen lüzum üzerine.

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Sultân III.Mehmed'in annesi Safiye Sultân, Bahçekapısı'nda Mimâr Davut Ağa'yı bir câmî yapımına başlatır. Temeli h.1006/m.1597 de atılan yapının inşaatı Mimâr Davut Ağa'nın vefatı üzerine durur, Mimâr Dalgıç Mehmed Ağa mimârlık görevini yüklenir. Daha sonra Sultân IV.Mehmed'in annesi Hadîce Turhan Sultân yapımı duran câmî inşaatını h.1071/m.1660 da Mimâr Mustafa Ağa'yı vererek yeniden başlatır. Böylece çeşme, sibyan mektebi, türbe, dar-ül-kurra, mekteb, sebilhâne ve çifte çarşıdan oluşan kül-

liye h.1074/m.1663'de tamâmlanmıştır. Adı geçen câmi günümüzde Yeni Câmi olarak tanınmaktadır.

Câmi, yüksek bir su basman üzerinde inşâ edilmiştir.Câmi, kare plânlı olup, örtü tasarımı, bir merkezî kubbe ve yanlarda dört fil ayağının desteklediği dört yarım kubbe ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca dört köşede yine dört küçük kubbe yer alır. Üç kapılı, zemini mermer döşeli şadırvan avlusunu, kubbeli bir revak çevirmektedir. Revakın arka duvarı iki kat pencerelidir. Câminin üçer şerefeli iki minâresi vardır.Câminin dış yanında galerilerin altında abdest muslukları vardır. Câmiin içi kubbe kemerlerini çevreleyen silmelere kadar lacivert rengin hakim olduğu dönemin çini karolarıyla kaplıdır.

Küllüye binâlarından (arasta) Mısır çarşısı câmiden önce 1660'da tamâmlanmıştır. Zengin çini dekorlu çok geniş türbe, dış avlu duvarları üzerinde ayrı olarak yapılmıştır.Bunun yanında geniş saçaklı, üç pencereyi büyük sebül ile Hünkâr Kasrı vardır. Günümüzde Sibyân Mektebi sokak açılırken, Haseki Hamamı yerine iş hanı, darü'l-kurra yerine banka merkezi yapılırken diğer yapılarla birlikte yok olmuştur. Mısır Çarşısı ile Câmi arasındaki avlu duvarı 1940 dan sonra yol açılırken, türbe ile câmi arasındaki diğer avlu duvarı bundan daha önce kaldırılmıştır⁽¹⁴⁶⁾.

Değerlendirme : 1240 târihli Haremeyn-ı Muhteremeyn'e ait defter, Ayasofya-i Kebîr Câmi, Sultân Ahmed Câmi, Nûr-ı Osmaniye Câmi, Üsküdar İhsâniye Câmi, Üsküdar Vâlide Sultân Câmi, Şehzâde Mehmed Câmi, Bahçekapusu Yeni Vâlide Câmi ve Kalerderhâne Câmi'lerine ait ortak bir defterdir. Defterde bu câmilerin şiddetli rüzgârdan tahrib olduğundan ve ta'mirlerinin düşük kalitede yapıldığından bahsedilmekte yeniden ta'mir yapılacak yerlerin listesi verilerek bunların kaç mal olacağına dâir kayıt bulunmaktadırDefterin sonundaki ibârede, yukarıda adı geçen câmilerin keşf ve muâyeneleri yapıldıktan sonra ortaya çıkan masrafın nereden ödenmesi gerektiğine dâir pâdişâhın emrinin beklenildiğinden bahsedilmektedir. Defterden Şehzâde Sultân Mehmed Câmi ile Ayasoya Câmi'nin minârelerinin ve külâhlarının, Ayasofyadaki türbelerin ve avludaki parmaklıkların ve imâm odasına yakın taş duvarın ta'mir masrafının ne kadar tutacağını öğreniyoruz. Bunun yanında, Sultân Ahmed, Nûr-ı Osmaniye, Üsküdar İhsâniye, Üsküdar Vâlide Sultân, Bahçekapusu Vâlide Sultân Câmi,Kalender Câmilerinin adı geçmekle birlikte ta'mir edilecek yerlerin ismi belirtilmemiş olup masraf tutarları vardır(Bak : 1240 târihli belge -1-, Ayasofya Câmi , s.115-116).

1310 târihli Evkâf irâdesinde, Bahçekapusu'nda bulunan Hadîce Sultân Câmi-i Şerifi'nin, ta'mire ihtiyâcı olan yerlerinin Hazîne-i Evkâf'ça yapılan keşfi sonucunda ta'mirâtın yapılırken tasarruf tedbirlerine dikkat edilerek tespit edilen mas-

¹⁴⁶ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri.c.I., s.153-155., ayr.bkz., Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimârisi, s.347-355.,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı; İstanbul Mimârisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi,s.189.

raftan daha noksânına çalışılarak emâneten ta'mîri, meblağın vakfına masraf kayd edilerek (I)309 senesi Evkâf bütçesi tertîbinden ödenmesi ve Câmî-i şerîfin harap bir hâlde bırakılmasının uygun olmadığı beyân edilmektedir.

1311 târihli Evkâf irâdesinde, Bahçekapı semtinde bulunan Cedid Vâlide Sultân Câmî-i Şerîfi'nin köprü cihetindeki kapısı poyraza maruz kaldığı için rüzgârlı ve fırtınalı havada açılıp kapatılmasında zorluk çekildiği ve kış günlerinde bâzı hayvanın kapı perdesi yanına sığındığı belirtilerek, bunların ortadan kaldırılması için kapı önüne demirden iki kapılı câmekân inşâ edilmesi istenmektedir. Masrafın da (I)309 senesi ta'mîrât tertîbinden ödenmesi husûsu belirtilmektedir.

1311 târihli diğer Evkâf irâdesinde, Cedit Vâlide Sultân Hazretleri'nin Bahçekapusu'nda bulunan Câmî-i şerîfinin mahfel-i hümâyûn bekçi odasına giden yolun korkuluğuyla duvârının bir kısmı tehlikeli bir şekilde hasar gördüğünden, yapılan keşf sonucu yıkılan duvârın yeniden inşâsının Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılması ve masrafın vakfına masraf kayd edilmesi, meblağın (I)309 senesi bütçesinden ödenmesi istenmektedir.

1311 târihli Evkâf irâdesinde, Câmî-i şerîfinin mahfel-i hümâyûn bekçi odasına giden duvârının ta'mîre ihtiyâcı olduğu ve ta'mîrinin Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına ve masrafın vakfına masraf kayd edilerek (I)309 senesi bütçesi tertîbinden sarfına izin verildiğine dâir kayıt vardır.

Yine, 1311 târihli bir diğer Evkâf irâdesinde, Cedit Vâlide Sultân Hazretlerinin Câmî-i şerîfinin mahfel-i hümâyûn altındaki bekçi odalarına giden yolun korkuluğu ile duvârının ta'mîre ihtiyâcı olduğu, yapılan keşf sonucu ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına ve masrafın vakfına masraf kayd edilerek (I) 309 senesi bütçesinden ödenmesine dâir ifade bulunmaktadır.

1312 târihli Evkâf irâdesinde Bahçekapusu'nda bulunan Cedit Vâlide Sultân Hazretlerinin Câmî-i şerîfi ile türbesinin ta'mîre ihtiyâcı olduğu, yapılan keşf sonucu kurşunlarının ve diğer yerlerinin ta'mîrinin Evkâf-ı Ta'mîrât-ı Me'mûrîn'in nezâreti altında hazînenin kurşun müteahhidinin emâneten yapmasına, bitiminde masrafın vakfına kayd edilerek (I)310 senesi bütçesi tertîbinden sarfına dâir bilgi vardır.

1323 târihli irâdede Bahçekapusu'nda Cedid Vâlide Sultân Câmii için sarf edilen ta'mîrât parasının ta'mîrât komisyonunun ifâdesine göre yetmeyeceği, bu yüzden tekrâr keşf yapılarak şimdiye kadar yapılan ve daha yapılması lâzım gelen genel ta'mîrâtın evvelki masrafi geçmemesi ve harcanan paranın, zamânla dökülen sıvaların ve yarım kubbe üstündeki pencerelere kadar som taştan yapılan ve içlerindeki bağlama demirlerinin tehlikeli surette açılmasından ve alçı çerçevelerin çoğunun çürük pencerelerinden ve kubbe ve sütunlarda yazılı olduğu hâlde bozulan kalemişi âyet-i celîlelerin üzerinin yenilenmesi ve altınlanmasından ve câmî-i şerîfin dört tarafını çeviren kaplama çinilerle mermerlerin ve minberin temizlenmesinden ileri geldiği bildirilerek ek para istendiği ve bunun (I)320 senesi bütçesi dâhilinde sarf ve ödenmesine izin verildiğine dâir kayıt bulunmaktadır.

1310 Târihli belge

Şûrâ-yı Devlet Dâiresi Dâhiliye Dâiresi Aded 634

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 24 şevvâl Sene (1)310 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Bağçekapusu'nda vâki' Hadice Sultân Câmî'-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin hazîne-i evkâfca icrâ kılınan keşfi mücibince mecidi on dokuz guruş hesâbıyla on sekiz bin yedi yüz altmış iki guruş masrafla ta'mîrâtının kabil olacağı anlaşılmış olduğu beyânıyla ta'mîrâtının kabil olacağı anlaşılmış olduğu beyânıyla ta'mîrât-ı mezbûrenin kaide-i tasarrufa bi'r-reâya keşfinden noksânıyla vücûda getirülmekle sa'y ve gayret olunmak üzere emâneten icrâsıyla mesârîf-ı vâki'anın vakfına masraf kaydı zımında üç yüz dokuz senesi Evkâf Bûdçesi tertîbinden tesviyesi isti'zân kılınmış ve câmî'-i şerîf-i mezkûrun harâb bir hâlde birağılmış gayr-i câiz bulunmuş olduğundan ber mücib-i isti'zân îfâ-yı muamele-i muktezîyesinin nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesinin ve zikr olunan defter-i takdîm kılınan ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 21 Zilkaade Sene (1)310 ve

Fî 25 Mayıs Sene (1)309

Bâb-ı Âlî Dâire-i Sadaret Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 3036

Devletlü Efendim Hazretleri,

Bağçe Kapusu'nda vâki' Hadice Sultân Câmî'-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin her mücib-i keşf mecidi on dokuz guruş hesâbıyla on sekiz bin yedi yüz altmış iki guruş ile emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz dokuz senesi evkâf bûdçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfâtıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı celîli infâz olacağı beyânıyla tezkîre-i senâver-i terkîm kılındı efendim.

Fî 6 Zilhicce Sene (1)310 ve

Fî 8 Haziran Sene (1)309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî olan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 8 Zilhicce Sene (1)310 ve

Fî 10 Haziran Sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA, İ. Evkâf, 1310. Z. 4.

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet Dâiresi

Dâhiliye Dâiresi Aded 1325

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan Fî 13 Muharrem Sene (1)311 târihli takrîri melfûf keşf defteriyle Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Bahçekapusu'nda vâki' Cedîd Vâlide Sultân tâbe serahâ hazretleri Câmi'-i şerîfinin köprü cihetindeki kapusu poyraza ma'ruz olmasına mebnî rüzgârlı ve furtunalı zamânlarda açılıb kapanmakta müşkilât çekilmekte ve eyyâm-ı şitâda bâzı hayvanın kapu perdesi yanına tahassun eylemekte olması cihetle bunların men-ı vukû'u zımmında zikr olunan kapunun önüne temürden iki kapulu câmekân inşâ olunmak üzere keşfi bi'l-icrâ mecdi on dokuz guruşdan sekiz bin altı yüz elli iki guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından mezkûr câmekânın Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla hitâmında vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz senesi bûdçesi ta'mîrât tertîbinden tesviyesi isti'zân olunmuş ve sûret-i iş'ârı münâsib görülmüş olduğundan ber-mûcib-i istîzân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emirindir.

Fî 5 Safer Sene (1)311 ve

Fî 5 Ağustos Sene (1)309

Bâb-ı Âlî

Dâire-i Sadaret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

Devletlü Efendim Hazretleri,

Bahçekapusu'nda vâki' Cedîd Vâlide Sultân tâbe serahâ hazretleri Câmi'-i şerîfinin köprü cihetindeki kapusu poyraza ma'ruz olan ber-mûcib-i keşf mecdi on dokuz guruş hesâbıyla sekiz bin altı yüz elli iki guruş temürden iki kapulu bir camekânın emâneten inşâsı ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masrâf kayd olunmak üzere üç yüz dokuz senesi bûdçesi ta'mîrât tertîbinden tesviyesi husûsunun evkâf-ı hümâyûn nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür olduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmağla ol

bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz eyleyeceği beyânıyla tezkire-i senâver-i terkîm kılındı efendim.

Fî 17 Safer Sene (1)311 ve
Fî 17 Ağustos Sene (1)309

Sadrâzam ve Yâveri Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi müteallik şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 18 Safer (1)311 ve
Fî 18 Ağustos Sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA,İ. Evkâf,1311.S.12.

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1983

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 29 Rebî'ül-evvel Sene (1)311 târihli takrîri melfûf-ı keşf defteriyle Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cedîd Vâlide Sultân tâbe serâhâ hazretlerinin Bahçekapusu'nda vâki' câmi-i şerîfinin mahfel-i hümâyûn bekçi odasına giden yolun korkuluğuyla dıvarının bir kısmı tehlikeli sûretde harâb olmasına mebnî icrâ kılınan keşfi mûcibince dıvarın hedmiyle müceddeden inşâsı mecdi on dokuz guruşdan dokuz bin yedi yüz doksan dört guruş masrafla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan inşâât-ı mezkûrenin Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât Me'mûru ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla masârif-ı vâki'anın vakfına masraf kaydı zımında meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz senesi bûdçesi tertîbinden sarfi istîzân olunmuş ve sûret-i iş'âr-ı muvâfik maslahât görülmüş olmağla ber mûcib-i ist'zân îfâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehû'l-emrindir.

Fî 18 Rebîü'l-ahire Sene (1)311
Fî 16 Teşrîn-i evvel Sene (1)309

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 1455

Devletlü Efendim Hazretleri,

Cedîd Vâlide Sultân tâbe serâhâ hazretlerinin Bahçekapusu'nda vâki' Câmi-i Şerîfinin mahfel-i hümâyûn bekçi odasına giden yolun korkuluğuyla dıvarının bir

kısmı tehlikeli sûretde harâb olmasına mebnî mezkûr divarın müceddeden inşâsı ber-mûcib-i keşf mecidi on dokuz guruş hesâbıyla dokuz bin yedi yüz doksan dört guruşla kâbil olacağı anlaşıldığından inşâât-ı mezkûrenin emâneten icrâsıyla meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kaydı zımnında üç yüz dokuz senesi evkâf bûdçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celfilesine havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sûdûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz olunacağı beyânıyla tezkîre-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî 12 Cemâziyelahir Sene (1)311 ve

Fî 9 Kânun-ı evvel Sene (1)309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Reside-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sûdûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 9 Cemâziyelahire Sene (1)311

Fî 3 Teşrîn-i Sâni Sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA, İ.Evkâf, 1311.C.14.

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 199

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 12 Şaban sene (1)311 târihli takrîri melfûf keşf defteriyle Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cedîd Vâlide Sultân Hazretleri Bahçekapusu'nda vâki' Câmi'-i şerîfinin mahfel-i hümâyûnu tahtındaki bekçi odalarına mürûr iden yolun korkuluğu ile divarının muhtâc-ı ta'mîr bulunmasına mebnî keşfi bi'l-icrâ ta'mîrât-ı muktezîyenin mecidi on dokuz guruş hesâbıyla beş bin dört yüz kırk dört guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından ta'mîrât-ı mezkûrenin evkâf-ı hümâyûn ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla masârif-ı vâkı'anın vakfına masraf kaydı zımnında meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz Senesi bûdçesi tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr muvâfik-ı maslahat görülmüş olmağla ber-mûcib-i istîzân îfâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 12 Şevvâl Sene (1)311 ve

Fî 7 Nîsân Sene (1)310

Devletlü Efendim Hazretleri,

Cedîd Vâlide Sultân Hazretlerinin Bahçekapusu'nda Câmî'-i şerîfinin mahfel-i hümâyûnu tahtındaki bekçi odalarına mürûr iden yolun korkuluğu ile divarının ber-mûcib-i keşf mecidi on dokuz guruş hesâbıyla beş bin dört yüz guruş masrafla emânen icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masrâf kayd edilmek üzere üç yüz dokuz senesi bûdçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ve irâde-i seniyye-i cenâbı-i hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-südûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz eyleyeceği beyânıyla tezkire-i senâver-i terkîm kılındı efendim.

Fî 23 Şevvâl Sene (1)311 ve

Fî 17 Nîsân Sene (1)310

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi müteallik şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 1 Zi'l-kaade Sene (1)311 ve

Fî 24 Nîsân Sene (1)310

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf, 1311.Za.1.

1312 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1432

(1)312 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cedîd Vâlide Sultân -tâbe serâhâ- hazretlerinin Bahçekapusu'nda kâin câmî-i şerîfleriyle türbeleri muhtâc-ı tâmir olmasına mebnî icrâ olunan keşfi mübeyyen tanzîm olunan melfûf deftere nazaran kurşunlarının bin sekiz yüz altmış ve mahâl-i sâiresinin otuz iki bin yedi yüz on dokuz guruş ki cem'an otuz dört bin beş yüz dokuz guruş masrafla ta'mîr edilebileceği anlaşıldığından bahisle mezkûr kurşunlar Evkâf-ı Ta'mîrât-ı Me'murînin nezâreti altında hazînenin kurşun müteahhidi tarafından keşf ve ta'mîrât Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 5 Safer sene-i merkûme me'mûr-ı mûmâ-ileyh ma'rifetiyle emânen icrâ olunmak ve hitâmında masarîf-ı vâkı'a vakfına masraf kaydedilmek üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi bûdçesi tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr-ı lâzîmeden bulunmuş olmağla ber-mûcib-i isti'zân îfâ-yı muktezâsı husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr-ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 6 Rebî'ül-evvel Sene (1)312 ve

Fî 25 Ağustos Sene (1)310.

Bâb-ı Âli
Dâire-i Sadâret
Âmedî Dîvân-ı Hümâyûn 703
Devletlü Efendim Hazretleri,

Cedîd Vâlide Sultân -tâbe serâhâ- hazretlerinin Bahçekapusu'nda kâin câmi-i şerîfeleri ile türbelerinin icrâ olunan keşfi mûcibince otuz dört bin beş yüz yetmiş dokuz guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrun vakfına masraf kayd edilmek üzere üç yüz on senesi bûdçesi tertîbinden sarfı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla berâber arz ve takdîm kılınmış olmakla ol bâbda her ne vech ile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyurulur ise mantûk-ı âlisi infâz olunacağı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 12 Rebî'ül-evvel Sene (1) 312 ve
Fî 21 Ağustos Sene (1) 310.

Sadrâzam Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî olan işbû tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sūdûr buyurulmuş olmağa ol bâb da emr-ü fermân hazret-i veliyyû'l-emrindir.

Fî 16 Rebî'ül-evvel Sene (1)312 ve
Fî 4 Eylül Sene (1)310

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf,1312.Ra.16/15

1323 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet
Mâliye Dâiresi 909

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 7 Safer Sene (1) 323 târih ve elli dört numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâl-i takrîrde Bahçekapusu'nda Cedîd Hadîce Vâlide Sultân-tâbe serâhâ-hazretleri Câmi-i Şerîfi için sarfı muktezâ-yı irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhiden olan yetmiş bin yedi yüz on yedi guruşun ta'mirât-ı muktezîyeye kifâyet etmiyeceği ta'mirât-ı merkûme komisyonundan ifâde olunmak üzerine tekrâr keşfi bi'l-icrâ şimdiye kadar yapılan ve daha yapılması lâzım ta'mirât-ı umûmiyenin iki yüz doksan bin kırk altı guruşla vücâda geleceği ve keşf-i ihbârın evvelki keşf mikdârını iki yüz yirmi bin dört yüz yirmi dokuz guruşa tecâvüz etmemesi mürûr-ı zamân ile sıvaların tezâyid harâbından ve yarım kubbe fevkindeki pencerelerin ve (?) na kadar som taşdan ma'mûl olunması derûnlarındabulunan bağlama teymürler.....ın

tehlikeli bir sûretde açılmasından ve bir çok alçı çarçubelerin kısm-ı .....lerinin çürük .....lerinden ve kubbe ve sütunda yazılı olduğu hâlde bozulan âyât-ı celîle-
rinin .....üzerine tecdîd ve tezhib edilmesinden ve diğer bâzı yazıların tezhibinden
ve Câmî-i Şerîf etrâf-ı erbaasının kısm-ı fevkanîsinde kaplı olan mesnu' çinilerle
mermerlerin ve minberin tathîrinden ilerü geldiği beyâniyle evvelce sarfına irâde-i
seniyye-i hazret-i pâdişâhi şeref-südûr buyrulan yetmiş bin kûsûr guruş ilâveten iki
yüz yirmiyedi bin dört yüz yirmi dokuz guruşdan daha üç yirmi senesi bûdçesi dâ-
hilinde sarf ve tesviyesi isti'zân kılınmıştır.

Sâye-i ma'asivâye-i hazret-i pâdişâhide ta'mirâtına mübâşeret olunmuş olan
câmî-i şerîf-i mezkûrun ikmâl ta'mirâtı için.....keşf sarfi lâzım gelen meblağ-ı
mezkûrenin tesviyesi lâzımeden olduğu ve keşf edilmek kifâyet etmemesi esbâb-
ı.....tadan neş'et eylediği anlaşılmiş olmağla iş'âr-ı evkâfın.....inci münâsib gö-
ründüğünden ber-mûcib-i havâlesi isti'zân ifâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârün-
ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı.

Fî 11 Rebî'ül-evvelsene(1) 323 ve

Fî 3 Mayıs sene (1) 321

Bâb-ı Âlî

Dâire-i Sadaret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 853

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle olunan tezki-
resi üzerine Mâliye Dâiresi'nden tanzîm ve leffen arz ve takdîm kılınan mazbatada
Bahçekapusu'nda Cedîd Vâlîde Sultân-tâbe serahâ-hazretleri Câmî-i Şerîfinin
ta'mîri için sarfi irâde-i seniyye-i hazret-i cihânânî muktezâ-yı âlîsinden olan
yetmiş bin yedi yüz on yedi guruş keşf olunacağından bâzı ta'mirâtın icrâsına lüzûm
görünmesinden nâşi kifâyet etmiş olduğundan fazla sarfi iktizâ iden iki yüz yirmi
yedi bin dört yüz yirmi dokuz guruşun üç yüz yirmi senesi bûdçesinden tesviyesi
husûsunun nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi lüzûmu göstermiş olmağla ol bâbda
her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulur ise
mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyâniyle tezkîre-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 11 Rebî'ül-evvelsene(1) 323 ve

Fî 3 Mayıs sene (1) 321

Sadrâzam Rıf'at

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi müteallik şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 20 Rebî'ül-ahir (1)323 ve

Fî 11 Haziran Sene (1)321

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA,İ. Evkâf,1323.R.20/9.

Yapının Adı : Emetullah Vâlide Sultân Câmii

Bulunduğu Yer : Galata

Yapım Târihi : h.1109/m.1697

Belgenin Cinsi :EV.HMH., İ.E.

Belgenin Târihi :1232.R.15., 1310.M.5

Ta'mîr Olunacak Yerler: Simkeşhane içindeki iki mescidin ahşâb yerleri, Câmi, minâre külâhları, kurşunları

Ta'mîr Sebebi: Yangın, Keşf sonucu muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Galata Yeni Câmii, Sultân III. Ahmed'in annesi Gülnûş Emmetullah Vâlide Sultân tarafından h.1109 / 1697'de bir kilise arsası üzerine yaptırılmıştır. Türbesi ,Üsküdar'da yaptırmış olduğu Yeni Vâlide Câmii'nin hazîresindedir. Mâbed zamânla harap olduğundan yıktırılmıştır (¹⁴⁷).

Değerlendirme : 1232 târihli defterde Emetullah Vâlide Sultân tarafından Bâyezîd Câmii yakınlarında Simkeşhâne içinde yaptırılan Câmiilerin ta'mîr ve tecdîdi için gerekli olan malzemeler, miktarları ve kaç mâl olacağına dâir bilgi verilmektedir. Defterde keşf ve muâyenesi yapılan yerlerin ta'mîrâtını kimin yapacağı, malzemelerin kimden sağlanacağına dâir Hassa mimârlarından Ali Rıza ve Evkâf-ı Haremeyn üşşerîfeyn müfettişlerinden es-seyyid İbrâhim tarafından tutulduğu anlaşılmaktadır.

Câmiye ait h.1310 târihli evkâf irâdesinde, Câmînin ilk yapılan keşfinden sonra ta'mîrine izin verildiği, daha sonra keşf dışında, kurşunlarıyla minâresinin külâhının dahi ta'mîre muhtaç olduğunun anlaşılmasıyla, yapılacak masrafın (I)303 senesi bütçesi tertîbinden ödenmesi husûsunun,Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne havalesinin görüşüldüğüne dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden düzenlenen tutanağın ekiyle birlikte takdîm kılındığı ve verilen emir üzerine hareket edileceği belirtilmektedir.

¹⁴⁷ - Tahsin Öz;İstanbul Câmileri, C:II.s.26 daki 43 no.lu dip not.

1232 târihli defter

Dar üs-saadetü'ş-şerîfe ağası hazretlerinin nezâret-i aliyyelerinde olan evkâfdan merhûme Emetullah Baş Kadın vakfı müsakkafatından İstanbul'da Sultân Bâyezîd-i Veli Han tâbe serahû hazretlerinin câmi-i şerîfleri kurbunda kâin bir bâb Simkeşhâne'nin ahşâb sakfî derûnunda mevcûd odaların döşeme ve mahall-i sâireleri ve derûnunda kâin fevkanî ve tahtanî iki bâb mescitlerin ahşâb mahalleri bundan akdem vukû'bulan harîkde muhterik olup ta'mîr ve tecdîd olunmasına irâde-i âliye teallûk buyrulduğuna binâen Simkeşhane ve mescidân-ı mezkûreler ta'mîr ve tecdîd ve tekmile resîde olmağın ta'mîr ve tecdîd olunan mahall-i mezkûreler ne mikdâr mesârif ile husûl pezîr olduğu zahir ihrâc olunmak için Simkeşhane-i mezkûr ile mescidân-ı mezkûran ve mahall-i sâire-i senk ta'mîr ve tecdîd olunan mahalleri ma'rifet-i şer'î ve mi'mar-ı Hâssa Ağa ma'rifetiyle mid-dikkat ve't-taharri yegân yegân muâyene birle keşf ve mesahâ ve vaz'-ı fiat birle defter olunub mahall-i mezkûrenin mesârifat-ı zahire ihraç olunması bâbında hâlâ kâtib-i hazret-i nâzır-ı müşârün-ileyh izzetlü es-seyyid Ahmed Efendi'nin takrîri bâlâsına sâdır olan fermân-ı âlîlerine imtisâlen taraf-ı şer'î münîreden tâyin ve irsâl olunan Kâtib Abdullah Efendi dâileri ve Hâssa Mi'mar-ı hûlefâsından es-seyyid Mehmed ve Mehmed Emin halîfeleri ile Simkeşhâne-i mezkûran varup Simkeşhâne-i mezkûru ta'mîr ve tecdîdi uhdesine ihâle buyrulan Ser-bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî den hâlâ mahrûse-i Galata voyvodası saadetlü İsmail Ağa tarafından mürsel vekil -i sır (?) İsa Mehmed Ağa bin Mehmed ile Simkeşhane-i mezkûra ta'mîr ve tecdîd iden neccâr kalfalarından Matos Kalfa hâzırân oldukları hâlde bu misüllü binâ ve sukuf ahvaline ittla'-ı tâmları olan bi arz müslîmin ile Simkeşhane ve Mescidân-ı mezkûrların ta'mîr ve tecdîd ve tekmîl olunan mahalleri ba'del muâyene bid-dikkat vet-taharri yegân yegân keşf ve mesaha ve bi'l-ittifâk tahmîn-i sahîh ile tahmîn tahmîn ve takdîm birle vaz'-ı fiyat olunan keşf defteridir ki ber vech-i âti zikr olunûr. Tahrîranfi'l-yevmi'l hamis-i aşar min şehr-i rebü'l-âhir li senne isnâ ve selâsin ve mücteyn ve elf (1232).

Simkeşhâne-i mezkûrun ulyâsında uç ve ortasıyla dört taraflı yetmiş iki bâb kârgir odaların kârgir tonozları üzerinde sakfî külliye muhterik olmağla kızaklık ve on iki zira' çifte poyralıktan mikraslı ve kızaklıktan mahyalı badana ve Keyderuz(?) omurgası kuşaklı ve kızaklık parçasından göğüsleme ve gergili badana ve tekli çam tahtası kapulu mahyası horasanlı cüz 'i kiremidi mevcûd mücedden kiremid pûşideli sakf inşâsı

rub 'u	Tûlen	Arzen	Rub 'u
	61	17	16 târik-i âm cânibi
	57	17	16 Eğerciler cânibi
	56	17	16 İbrikciler cânib
	30	17	16 Orta nerdüban mahalli
6	07	06,5	00 Çıkma mahalli

zikr olunan sakfın derûn ve birûn tarafından mevcûd kirpi saçakların câbecâ ta'mîri ve bazen Horasanlı derz ve üzerine kiremid ferşi

Devren Arzen

454 Fi 120 0,5

54480
terbi'en

36501
0100

----- Minha mezkûr
3551 Fi 300

1065300

Hân-ı mezkûrun zokak cenîbinde üç bâb odalar önünde tarîk mahalli muhterik olmağla kızaklıktan kirişli Bartın yollamasından kaplu üzeri çarşu tuğlasından döşemeli tahtın basma tavanlı tarîk inşâsı

Tulûan	Arzen	Nerdüban Mahalli bahası	
18	2,5	arzen	rubu
		4	6

Terbiî ‘

45

05 Minha

-----
40 Fi 1500
60000

Hân-ı mezkûrun ulyasında tarîk mahallerine döşemelerin harâb olan mahallerine çarşu tuğlasından bâzı döşeme ta ‘miri ve imtizaç mahallerini Horasanlı derz tezdîdi

Devren	Arzen
143	2,5

Terbiî ‘

357 Fi 120
42840

tarîk-i mezkûrûn ûlya ve vüstâsında açıklık mahallerinde dolabdan birbirine mülâsık atîk ve cedid mahlut döşemeli üzeri Şîshane tuğlasından Horasanlı derzli tarîk mahalli inşâsı

Aded-i bahası 4

Tûlen	Arzen	rubu
4	1	15

Terbiî ‘

260 Fi 600
15600

Yine târik-i mezkûrûn ûlya ve vastasında köprülemesi mevcûd üzerine Şîshane tuğlasından Horasan derzli döşeme tezdîdi

aded-i bahası 4

Tûlen	Arzen	rubu ‘
4	1	15

terbii ‘
26   Fi 240
6240

Zikr olunan köprülemeler önünde açıklık mahalline dolap parçasından sütunlu Ru-
meli omurgasından üç sıra kuşaklı korkuluk tecdîdi

Aded bahası 8

Devren   Kadden   rubu ‘
6   1   5

terbii ‘
58   Fi 240
13920

Hân-ı mezkûrun Zokak cânibinde ve oda nerdüban mahallinde ûlya ve vasat odaları
derûnunda kızaklıktan kirişli Çatal Zeytun koğuşundan döşeme tecdîdi

aded-i bahası 11

Rub ‘u   Tûlen   Arzen   Rub ‘u
00   6   5   00
08   6   2   15

terbii ‘
Fi   352   para (?)

-----
300   105800

Hân-ı mezkûrun orta nerdüban tabir olunûr mahalli nihayetinde açıklık mahallinde
muhterik olan ahşâb odalar mahalline tahtı çapadan eğrili ve kezalik tabanlı dolabdan
sütunlu Bağdadi divarlı üzeri kiremid pûşide sakıflı basma tavanlı ve tahta döşemeli çam
çarçubesi ve kapusu noksân derûnu beyaz ve birûnu Horasan sıvalı iki kat odalar inşâsı .

Rub ‘u   Tûlen   Arzen   Rub ‘u
15   4   2   11   İki kat mahalli
11   2   1,5   00   Bir kat mahalli
aded   terbien   Fî
09   11   30007
18   03   1800

40875

Ebniye-i mezkûr(e) üzerine kiremid pûşideli Horasan sıvalı Bağdadi oluk saçak

Rub ‘u   Tûlen   arzen   Rub ‘u
6   5   -   15   Fi 360

1590

Oda-i mezkûrun kâgir mahalli tarafeyni beyaz sıvalı kollukdan çatma, tarafeyni
pervazlı kapu mahalli ile bağdadi divar inşâsı

Rub ‘u   tûlen   kadden
13   2   4

terbii ‘
 4   10
                       02   Fi 600

                       8

                       4880

Orta nerdüban mahallinin ûlâsında kazıklıdan kirişli mesed, koğuşu kaplı melez harçlı imtizac mahalleri Horasan derzli Şişhane tuğlası döşemeli tahtı basma tavanlı tarîk mahalli inşâsı

Rub ‘u	tûlen	arzen	Rub ‘u
14	14	2	14
37,5			
09,5	Fi 1500		

33			
49700			

Orta nerdüban mahallinin ûlya ve vüstasında çifte manadan (?) ve kazıklıktan mahlut taban ve kuşaklı kara sıgırından parmaklık tecdîdi

Aded-i bahası 4

Rub ‘u	tûlen	kadden	Rub ‘u
14	2	1	6
13	Fi 240		

3120			

diğer orta nerdüban mahallinin ûlyasında tarîk mahallinden tahtı melez harçlı Çarşu tuğlasından döşeme tecdîdi ve tahtında kaplama tahtası ta ‘miri

Rub ‘u	tûlen	arzen
6	12	2,5
30,5	Fi 180	

0490		

Bu mahâlde kirişi mevcûd basma tavan tecdîdi

tûlen	arzen
4,5	2,5
terbii	Fi 150
6	
11	

1687	

Hân-ı mezkûr derûnunda vâki ‘ fevkani ve tahtani iki bâb muhterik olan mescid-i şeriflerin etrâf divarları mevcûd olub üzeri kiremid pûşide sakıflı tahtı basma ta-

vanlı elvan boyalı derûnu iki kat beyaz sıvalı ve bazen nakışlı derûnu kızaklıktan kirişli Çatal Zeytûn koğuşundan döşemeli tahtı diğer basma tavanlı derûnu Şişhane tuğlası döşemeli ûlya ve süflası orta cam ile ve doğrama çerçube ile sekiz adet pencereli..... kapulu ve son cemâat mahalli müstemilâtı mükemmel elvan boyalı fevkani ve tahtani iki adet mescid-i şerîfler inşâsı maa' ahşâb nerdüban.

Rub 'u	tûlen	arzen	Rub'u
8	13	8	6
110	Fi 3600		

396000

Mescid-i şerîflerin etrâf-ı selâsesinde mevcûd kirpi saçakları ta' miri ve üzerine kiremid ferşi

Tûlen	arzen rub'u
35	18
Fi 180	-----
	6300

Mescid-i şerîfe mürûr olunacak tarîk önüne omurgadan kuşaklı kezalik parmaklıkları aş boyalı mevcûd parmaklık ta' miri maa' kapu

Rub 'u	tûlen	kadden
16	3	2,5
Fi	aded	
180	4	
9		

1650		

Hân-ı mezkûrun ûlya ve vüstasında tarîk mahallerin mürûr ve ubur için on zira' yağhaneden biçme seren ve kademeli dolabdan sütun omurgadan kuşaklı korkulu Eğrice kanatlığında kaplı nerdübanların inşâsı

aded 5 bahası Fi 12000

tûlen	arzen	Rub'u
5	1	6

		60000

İki adet nerdübanların serenleri mevcûd yirmi sekiz adet çapadan biçme kademele-ri cedîd nerdüban ta' miri ve omurgadan kuşaklı ufak dolabdan sütunlu ağaçları mahlut korkulukların tecdîdi.

Aded 2 Fi 7200

Rub 'u	tûlen	arzen	Rub'u
8	6	1	5
	6	1	5

Nerdübanların serenleri mevcûd câbecâ kademelerinin ve korkularının tecdîd ve ta'mîri

Aded 4	Fi 4800	
tûlen	arzen	Rub 'u
6	1	5
19200		

Hân-ı mezkûr derûnunda musluklar üzerinde muhterik olan iki kat ahşâb odalar mahalline Sakarya dolabından sütun ve İznikmid çubuğundan tabanlı omurgadan kuşaklama ile Bağdadi divarlı birûnu Horasan derûnu beyaz sıvalı üzeri mükemmel kiremid pûşide sakıflı tahtı basma tavanlı derûnû koğuş tahtası döşemeli dehlizi tuğla ferşli iki kat odalar inşâsı.

Rub 'u	tûlen	arzen
3	8,5	4,5
terbi 'i	Fi	
7	36000	
	38,5	
		139650

Oda-i mezkûrlara suud için bir tarafı dolabdan sütun İznikmid çubuğu tabanlı omurgadan kuşaklı birûnu Horasan sıvalı derûnu bazen beyaz sıva ve bazen tahta kaplı Bağdadi duvârli üzeri kiremid pûşide ile sundurma sakıflı Yeni Dünya dolabından geçme serenli Yağhane biçmesinden kademeli nerdübanlar inşâsı

tûlen	arzen
11,5	1,5
aded	Fi
6	1500
17	

25875	

Zıkr olunan odalar üzerinde kiremid pûşide sakıflı tahtı Horasan sıvalı oluk saçak inşâsı

tûlen	arzen
14	0,5

5040	Fi 360

mezkûr odalar tahtında mevcûd tonozun küfeki sütunları muhterik olduğundan metanetden âri olmağla battal keresteden âriyeten alınarak cedîd ve teymur kirişleri mevcûd kurşun (?) nerdüban ile merbût taşçikârî yanmaz küfeki sütunlar vaz 'ı

aded 2	Bahası	Fi 12000
		24000

Rub 'u	devren	kadden
15	1	3,5

Bu mahal ittisalinde muhterik olan Kılabdânî Mehmed Efendi odası mahalline Sakarya dolabından sütun, İznikmid çubuğundan tabanlı etrâfi dolma divarlı derûnu

beyaz ve birûnu Horasan sıvalı üzeri kiremid pûşide sakıflı tahtı basma tavanlı derûnû Şişhane tuğlası dõřemeli cam ve çarçube ve kapusu nakış tahtanî oda inşası.

Rub 'u	tûlen	arzen	Rub 'u
8	7	5	18
aded	-----		Fi
4	43		2400

103600			

Zikr olunan oda üzerinde pûşideli kara saçak inşası

tûlen	arzen
16	18
12	Fi 300

3600	

Oda-i mezkûr zahrında şeyh Efendi Odası mahalline dolabdan sûtunlu etrâf-ı selâsesi dolma duvârlı derûnu beyaz birûnu Horasan sıvalı üzeri kiremid pûşide sakıflı basma tavanlı derûn tahta dõřemeli tahtanî oda inşası.

Tûlen	arzen
5	3,5

17,5	Fi 2400

42000	

Hân-ı mezkûrun tarîk-i âm cenibinde ûlyâda tarîk nihayetinde Simyon zimmini beyaz sıvalı doğrama kapulu oda bölmesi

Rub 'u	tûlen	kadden
15	2	4
10,5	-----	
Fi 600		

6300		

zikr olunan oda duvârına kızaklıktan kirişli Çatal Zeytûn koğuşundan dõřeme

Rub 'u	tûlen	arzen
6	3	2,5

8		Fi 300

24000		

Mescid-i şerîf zahrında aralık mahâlde muhterik olan odanın mahalline etrâf-ı selâsesinin duvârı mevcûd, üzeri kiremid pûşide sakıflı tahtı basma tavanlı derûnu tahta dõřemeli ve beyaz sıvalı tahtanî inşası

Rub'u	tûlen	arzen	Rub 'u
6	5	2	18

aded	-----	Fi
6	14	1800

255650

Hân-ı mezkûrun derûnunda halas tabir olunûr ocak üzerinde Rumeli omurgasından kuşaklı badana mertekli çam tahtası kaplı kiremid pûşideli sakıf inşâsı

tûlen	arzen
5,5	4
22	Fi 300
6600	

Zikr olunan ocak bâlâsında mevcûd kuburun birûnunda bazen Horasanlı sıvalı sıva ma'a harc-ı iskele

Terbian
30 Fi 160
5400

Mevcûd memşâlardan ana lağımına varınca üzerinden bacaları kûşadiyle derûnun tefriğ ve tahliyesi

tûlen	Fi 90
105	
9450	

Hân-ı mezkûrun iki mahâlde tahtani üçer aded memşâlarını etrâf ve bölmelerinde tahta perdeleri ile derûnlarında taş döşemelerin ta'mîri ve Horasanlı derzlerin tecdîdi ve noksân kapak ve kademe tekmîli

Aded-i bahası 2
tûlen arzen
4,5 2,5
22 Fi
39600

Hammâliye ve nakliye ve küfe ve kürek ve âlât-ı ebniye ve mesarifât-ı sâire 240.453.

Cem 'an Yekûn

2644990

esed-i guruş	para
22041,5	10

Vech-i meşrûh üzere derûn defterde mezkûr cennetmekân firdevs-i aşiyân Sultân Beyazid-ı Veli Hân tâbe serahû hazretlerinin câmi'-i şerîfi kurbunda vâki' Simkeşhane ebniyesinin muhterik olan ahşâb mahallerinin tecdîd ve i'marı husûsuna irâde-i seniyye tealluk etmekden nâşî ebniye-i merkûme bu def'a resîde-i tekmîl

olub kavaid-i mer'iyeye üzere tekrâr keşf ve muâyenesi istidâ olunduğuna binâen sâdır olan fermân-ı âlilerine imtisâlen taraf-ı çâkerinden mütefennin hûlefaları kulları irsaliye muâyene ve müsaha etterildikde Simkeşhâne-i mezkûr üzerinde kiremid pûşideli sakıfları ve odaları derûnlarında ahşâb döşeme ve nerdübanları ve tarîk mahalleri ve fevkanî câmi'-i şerîf ve odaları ve fûrûat-ı sâireleri tecdîd ve resîde-i hitâm olmağla zikr olunan ebniyeler mahallinde tekrâr bi't-taharri keşf ve mesaha birle işbu defter-sebt ve terkîm ve bi'l-müzakere fiyat-ı layikası vaz' ve masarîfâtı hesab olundukda ber-mûcib-i yekûn defter yalnız yirmi iki bin kırk bir buçuk guruşa resîde olmağla bu mahale şerh verildi.

Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Hassa	Es-seyyid İbrâhim
Ser-mi' marân	gufireleh el-müfettiş bi-umurî
Ali Rıza	evkâf i'l-haremeyn-üş şerîfeyn nemakahû el fakir ileyhi teâlâ

BOA.,1232 R. 15, EV. H.M.H 8485.

1310 târihli belge

Şûrây-ı Devlet Dâhiliye Dâiresi

Evkâf-ı Hûmâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 16 Zilkade sene (1)309 târihli takrîri ile melfûfâtı Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Galata'da Emetullah Vâlide Sultân tâbe serahâ hazretleri câmi'-i şerîfinin mukaddemâ icrâ kılınan keşfi ve müteallik buyrulan irâde-i seniyye mücibince kırk dokuz bin bu kadar guruşla ta'mîrâtına mübâşeret edilmiş ise de ahiren keşf-i mezkûr hâricinde kurşunlarıyla minâresi külâhının dahi ta'mîre muhtâc olduğu anlaşılmasıyla tekrâr keşfi icrâ ettirilerek bunların mecidî on dokuz guruş hesâbıyla on dört bin dokuz yüz elli üç guruş masrafla vücûda geleceği tebeyyün eylemiş olduğundan meblağ-ı mezbûrun dahi (1)303 senesi bütçesi tertîbinden tesviyesi isti'zân olumuş ve câmi'-i şerîf-i mezkûrun esâsen ta'mîrâtına mübâşeret kılınub icrâ olunmakda bulunduğu hâlde mezkûr kurşunlarla minâresi külâhının noksân birağılması gayr-i câiz bulunmuş olduğundan bunların dahi ber mücib-i isti'zân icrâ-yı ta'mîrât muktezîleriyle mesârîfı olan on dört bin dokuz yüz elli üç guruşun tertîb-i mezkûrdan tesviyesi husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve melfûf bulunan keşf defteri takdîm kılındı.Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 19 Zilhicce sene (1)309 ve

Fî 1 Temmuz sene (1)308

Bâb-ı Âlî
Dâire-i Sadaret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

Devletlü Efendim Hazretleri,

Galata'da Emetullah Vâlide Sultân tâbe serahâ hazretleri câmi'-i şerîfinin mukaddemâ icrâ kılınan keşfi ve müteallik buyrulan irâde-i seniyye hazret-i pâdişâhı mûcibince kırk dokuz bin kûsur guruşla ta'mîrâtına mübâşeret edilmiş ise de ahiren keşf-i mezkûr hâricinde kurşunlarıyla minâresi külâhının dahi ta'mîre muhtâc olduğu anlaşılmasıyla tekrâr keşfi icrâ ettirilerek bunların mecîdî on dokuz guruş hesabıyla on dört bin dokuz yüz elli üç guruş masrafla vücûda geleceği tebeyyün eynlenmiş olduğundan meblağ-ı mezbûrun dahi üç yüz üç senesi bütçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür olunduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûfuyula arz ve tadim kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantık-ı âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkere-i semâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 9 Muharrem sene (1)310 ve
Fî 21 Temmuz sene (1)308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkere-i sâmiye-i Sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhı şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l- emrindir.

Fî 10 Muharrem (1)310 ve
Fî 22 Temmuz sene (1)308

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA.,İ. Evkâf1310. M. Nr.5

Yapının Adı : Yeni Vâlide Câmii (Cedit Vâlide Sultân Câmii)

Bulunduğu Yer : Üsküdar

Yapım Târîhi : h.1120 / m.1708-1710.

Belgenin Cinsi :HM., C.B.,İ.E., İ.D.

Belgenin Târîhi : 1240.,1278, 1310.C.5., 1312.M.16.

Ta'mîr Olunacak Yerler :Belirtilmemiş, Su yolları cezvesi, musluklar - câmi-i şerîf, müştemilâtı ve bâzı yerler – Câmî-i şerîf ve müteferriatı – Kurşunlar ve sâir yerler

Ta'mîr sebebi : Su Nezâreti'nin ilâmı üzerine- keşf sonucu muhtâc-ı ta'mîr – muhtâc-ı ta'mîr - keşf sonucu muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Üsküdar İskele Caddesi üzerindedir. Câmi Sultân II-I.Ahmed'in annesi Gülnûş Emetullah Vâlide Sultân tarafından h.1120/ 1708-1710 târihleri arasında yaptırılmıştır. Câmi ve külliyesi klâsik üslûbun hemen hemen son eserlerinden biridir. Plânı, Mîmâr Sinân'ın Rüstem Paşa Câmi plânına uymaktadır.

Düzgün kesme taş örgülü duvârlarda ve tuğla örgülü tonoz ve kubbelerde mermerden kemer, söve,şebeke ve sütun başlığı gibi unsurlarda özenli işçilik görülür. Küçük çaptaki kubbe dıştan yüksek kasnak üstünde çok daha basık olup, zayıf takviye kulecikleriyle çevrilidir. Yan mahfilleri üçer tonoz örter. Son cemâat yeri beş gözlü olup yanlarda tekne tonoz, ortada çapraz tonoz ve aralarında kubbe örtülüdür. Köşelerden ikişer şerefeli birer minâre yükselir. Revaklı avlunun ortasında mermerden zengin süslemeli sekizgen bir şadırvan bulunur. Dış avlu kenârında Vâlide Sultân'ın açık türbesine bitişik mermer sebîl vardır. Muvakkithâne, Sıbyân Mektebi ile külliyenin dışında kalan imâret sade ve kullanılışlı yapılarıdır⁽¹⁴⁸⁾.

Değerlendirme : 1240 târihli Haremeyn-ı Muhteremeyn'e ait defter, Ayasofya-i Kebîr Câmi, Sultân Ahmed Câmi, Nûr-ı Osmaniye Câmi, Üsküdar İhsâniye Câmi, Üsküdar Vâlide Sultân Câmi, Şehzâde Mehmed Câmi, Bahçekapusu Yeni Vâlide Câmi ve Kalerderhâne Câmi'lerine ait ortak bir defterdir. Defterde bu câmilerin şiddetli rüzgârdan tahrîb olduğundan ve ta'mîrlerinin düşük kalitede yapıldığından bahsedilmekte yeniden ta'mîr yapılacak yerlerin listesi verilerek bunların kaç mal olacağına dâir kayıt bulunmaktadır. Defterin sonundaki ibârede, yukarıda adı geçen câmilerin keşf ve muâyenele yapıldıktan sonra ortaya çıkan masrafın nereden ödenmesi gerektiğine dâir pâdişâhın emrinin beklenildiğinden bahsedilmektedir. Defterden Şehzâde Sultân Mehmed Câmi ile Ayasofya Câmi'nin minârelerinin ve külâhlarının, Ayasofyadaki türbelerin ve avludaki parmaklıkların ve imâm odasına yakın taş duvârın ta'mîr masrafının ne kadar tutacağını öğreniyoruz. Bunun yanında, Sultân Ahmed, Nûr-ı Osmaniye, Üsküdar İhsâniye, Üsküdar Vâlide Sultân, Bahçekapusu Vâlide Sultân Câmi, Kalender Câmilerinin adı geçmekle birlikte ta'mîr edilecek yerlerin ismi belirtilmemiş olup masraf tutarları vardır(Bak : 1240 târihli belge -1-, Ayasofya Câmi , s.115-116).

1278 târihli irâdede, Üsküdar'da bulunan Cedid Vâlide Sultân Hazretlerinin câmi-i şerîf, imâret-i âmire ve hayrât-ı sâiresine ulaşan su yollarının cezvesinin ta'mîriyle bâzı telef ve kaybolmuş olan musluklarının yapılmasına başlanması husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Hazîne-i Celîlesi'nden ödenmesine dâir izin istenmektedir.

1310 târihli irâdede, Üsküdar'da bulunan Cedid Vâlide Sultân Câmi-i şerîfiyle müştemilâtının bâzı yerlerinin, yapılan keşf sonucu ta'mîre ihtiyâcı olduğunun anlaşıldığı, tasarruf tedbirlerine uyularak ta'mîrâtın sağlam bir şekilde emâneten

¹⁴⁸ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri, C.II.,s.15, ayr.bkz., Oktay Aslanapa;Osmanlı devri Mimârisi,s.39-370.

yapılmasına ve bi'timinde masrafın vakfına masraf kaydedilerek (1) 308 senesi bütçesinden sarfına izin verildiğine dâir kayıt vardır.

1312 târihli Evkâf irâdesinde, Cedid Vâlide Sultân'ın hayrât-ı şerîfesinden olan Üsküdar'daki câmi-i şerîfin emâneten ta'mîrine izin verilmiş olan yerlerinin ve müteferriyatının hesaplânan miktar kadar masrafla ta'mîr edileceği ve meblağın (1)310 senesi evkâf bütçesi tertîbinden sarfi husûsunun Eavkaf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havalesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden kaleme alınan belgenin ekiyle arz ve takdîm kılındığı ve verilecek izne göre hareket edileceği yazılıdır.

1278 târihli belge

Medine-i Üsküdar'da Cedîd Vâlide Sultân Hazretleri'nin Câmi-i şerîf ve imâret-i 'âmire ve hayrât-ı sâiresine câri mâi lezîz tarîkinin cezvesi ta'mîriyle bâzı telef ve zayi' olmuş musluklarının tesviyesi husûsu ba-fermân-ı sâmi-i meclis-i acizânemize havâle buyrulmuş olmağla tesviyesine bed ü mübâşeret olunacağından ta'mîrât-ı mezkûre için ber-mûcib-i keşf i'tâsı icâb eden dokuz yüz on iki buçuk guruşa mahsûben alel-hesâb olarak yedi yüz elli guruşun Evkâf-ı Hümâyûn Hazîne-i celîlesinden i'tâ ve ihsân buyrulması bâbında ve her hâlde emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî sene 2 Rebî'ül-âhir sene (1) 278

Esed-i Guruş 912,5

Fermân buyrulduğu üzere keyfiyeti vech-i meşruh üzere olub ancak Su Nezâreti Meclisi'nin i'lâmı natık olduğu üzere tarîk-i mezkûrun ta'mîri mesârifına ale'l-hesâb olarak yedi yüz elli guruşun i'tâsı husûsuna müsaâde buyrulduğu hâlde fermân-ı atufiyetlerinin tasriri bâbında fermân hazret-i menlehü'l-emrindir

Fî 15 R. Sene 1278

Tevcih.....17 R (12) 78

BOA.,Cevdet Belediye: 4895(5 R 1278)

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet Dâiresi
Dâhiliye Dâiresi Aded 2193

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan Fî 23 Rebî'ül-âhir sene (1)310 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kîrâat olundu.

Meâlinde Üsküdar'da vâki' merhûme ve mağfûrlehâ Cedîd Vâlide Sultân hazretleri câmi'-i şerîfiyle müştemilâtının bâzı mahalleri muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî icrâ kılınan keşfi mûcibince ta'mîrât-ı muktezîyenin mecidi guruş esabıyla otuz iki bin sekiz yüz altmış guruşla vücûda geleceği anlaşıldığından kaide-i tasarrufâta bi'r-reâya keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânetle vücûda getirölmek üzere ta'mîrât-ı mezkûrenin emâneten icrâsıyla hitâmında meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kaydı zımnında üç yüz sekiz senesi bütçesinden isti'zân olunmuş ve sûret-i iş'ârın tervîc-i lâzîmeden bulunmuş olmağla ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâ-

bının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi bi't-tezekkür merbût keşf defteri leffen takdîm kılındı emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir .

Fî 20 Cemâziye'l Evvel Sene (1)310 ve

Fî 28 Teşrîn-i Sâni Sene (1)308

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadaret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 1519

Devletlü Efendim Hazretleri,

Üsküdar'da vâki' cennet-mekân Cedîd Vâlide Sultân Hazretleri câmi'-i şerîfiyle müştemilâtının muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin keşfi mûcibince mecdî on dokuz guruş hesâbıyla otuz iki bin sekiz yüz altmış guruşla emâneten icrâsı ve meblağ-ı mezbûrun vakıfına masraf kaydı zımında üç yüz sekiz Senesi bûdçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesine havâlesi tezekkür olunduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası leffen arz ve takdîm kılınmağla ber-mûcib-i mazbata ifâ-yı muktezâsı husûsunda her ne vechile emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyânıyle tezkîre-i senâveri terkîm olundu. Efendim.

Fî Cemâziyelahire Sene (1)310 ve

Fî 10 Kânun-ı evvel Sene (1)308

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkîre-i sâmiye-i Sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-südürlü buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Cemâziyel-ahire Sene (1)310 ve

Fî 11 Kânun-ı evvel Sene (1)308

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf,1310.C.Nr.5.

1312 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 935

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 5 Zilhicce Sene (1)311 târihli takrîri melfûfuyla Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cedîd Vâlide Sultân tâbe serahâ hazretleri hayrât-ı şerîfesinden olub keşfi mûcibince bi'l-istîzân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye üzerine otuz iki bin sekiz yüz altmış guruşla emâneten ta'mîrâtına mübâşeret olunmuş olan Üsküdar'da kâin câmi'-i şerîf ile müteferriâtından keşfi hâricinde muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinden icrâ kılınan keşfine

nazaran mecdi on dokuz guruş hesâbıyla otuz altı bin üç yüz elli guruşla ta'mîri mümkün olacağı anlaşılmiş olduğundan bahisle ta'mîrât-ı merkûmenin ber-vech-i emâneten icrâsı zımında meblağ-ı mezkûrun üç yüz on senesi Evkâf Bûdçesi Tertîbinden sarfi istizân olunmuş ve tervîc-i iş'âr zarûri bulunmuş olmağla ber-mûcib-i isti'zân ifâ-yı muktezâsı husûsunun nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 15 Muharrem Sene (1)312 ve

Fî 6 Temmuz Sene (1)310

Devletlü Efendim Hazretleri,

Cedîd Vâlide Sultân tâbe serahâ hazretleri hâyrat-ı şerîfesinden olub an keşfi mûcibince bi'l-isti'zân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye hazret-i hilâfet-penâhi üzerine otuz iki bin sekiz yüz altmış guruşla emâneten ta'mîrâtına mübâşeret edilmiş olan Üskûdar'da kâin câmi'-i şerîf ile müteferriâtının keşfi hâricinde muhtâc-ı ta'mîr olan ahiren icrâ kılınan keşfine nazaran mecdî 19 guruş hesâbıyla otuz altı bin üç yüz elli guruşla ta'mîri mümkün olacağı anlaşılmiş olduğundan ta'mîrât-ı merkûmenin emâneten icrâsı ve meblağ-ı mezkûrun üç yüz on senesi bûdçesi tertîbinden sarfi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden kaleme alınan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz olunacağı beyâniyle tezkire-i semâveri terkîm olundu Efendim.

Fî 24 Muharrem Sene (1)312 ve

Fî 16 Temmuz Sene (1)310

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 26 Muharrem (1)312 ve

Fî 18 Temmuz Sene (1)310

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf,1312.M.16.,33601.

Yapının Adı :OrtaköyCâmii

Bulunduğu Yer : Ortaköy

Mimârı :İbrâhim Paşa Kethüdası Mehmed Ağa

Yapım Târihi : İkinci inşâ târihi h.1134/m.1721

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târîhi : 1312.S.23.,1323.S.22/10

Ta'mîr Olunacak yerler : Câmi-i şerîf, hasırlar, perdeler, minderler

Ta'mîr Sebebi : Keşf sonucu yıpranma ve eskimenin tespit edilmesi

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : İlk bânisi Mahmut Ağa'dır. Bu mabed harap olunca Sultân III. Ahmed devrinde kethüdâ Mehmed Ağa h.1134/ 1721'de yeni bir câmi yaptırmış, bu binâda harap olunca Sultân II. Abdülmecit tarafından h.1271/ 1854 'de yeni bir câmi inşâ edilmiştir. Üç tarafı denizle çevrili bir rıhtım üzerindeki câmiin, zengin süslemeleri ile çok gösterişli bir manzarası vardır.

Câmiin önündeki iki katlı hünkâr dâiresi, kuzeyden başlayıp batı cephesi boyunca uzanır. Yivli ince minâreler bunun içinden çıkar. Şerefelerin alt kısmındaki akant yaprakları İstanbul'da tek örnek olarak altın yaldızla boyanmıştır. Cephelerde iki kat halinde büyük yuvarlak kemerli pencereler, büyük boyutlu sütunlarla birbirinden ayrılmıştır.

Mermerden kademeli mihrâb nişi ampir üslûptadır ve Dolmabahçe Câmi mihrâbı ile benzerlik gösterir. Mermer minber Dolmabahçe Câmi'ne nazaran daha sade olup, korkuluklarında geometrik motifler ve barok kıvrımlarla süslüdür. Devamlı tamîr gören câmiin kalem işleri de her seferinde yenilenmiştir⁽¹⁴⁹⁾.

Değerlendirme : 1312 târihli belgede depremden yıkılan Dolmabahçe, Ortaköy, Mecidiye ve Orhaniye Câmiileri hakkında pâdişâh tarafından verilen emir üzerine tayin edilen me'mûr tarafından yapılan muâyeneden sonra verilen raporda, adı geçen bu câmilerin Serkiz Bey, Mühendis Daranko ve Mühendis Mösyö Berit'e iyice muâyene ettirilerek bir daha yıkılmayacak şekilde sağlamlaştırılmasına ve yapılan işlemin de bir raporla bildirilmesi hakkında kayıt vardır (Bak : Dolmabahçe, 1312 târihli belge, s.283-285).

İrâdede, Câmi-i şerîfin yapılan keşf sonucu, binânın ta'mîrâtının yapılmasına, masrafın (1)320 senesi bütçesinden ödenmesine izin verildiği, bunun yanında câmiin ta'mîrâtı yapılırken hasırların, eskimiş perdelerin ve mahfel-i hümayûn oturma odalarının de yenilenmesine ve ta'mîrâtta kaide-i tasarrufâta dikkat edilmesine dâir kayıt vardır.

1323 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Mâliye Dâiresi Aded 71

Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'nin bi't-takdîm Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 12 Zilkaade sene (1) 322 târih ve altyüz altmış dört numrolu tâkririyle me'fûf keşf defteri Mâliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

¹⁴⁹ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri, C:II., s.51., ayr.bkz., Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimâri-si, s.447-449., ayr.bkz., "İstanbul" maddesi; İslâm Ans., C:5/2, s.1214/63.

Meâl-i takrîrde Ortaköy Câmi'-i Şerîfi'nin hasırlarıyla perde ve sâiresinin muhtâc-ı tecdîd ve ta'mîr olmasına binâen keşfi bi'l-icrâ hasırlarının sîm mecidi on dokuz guruş hesâbıyla yüz on altı ve makad-ı şan mâirenin dokuz bin iki yüz elli yedi guruş masrafla tecdîd ve ta'mîr olunacağı anlaşıldığından bahisle emâneten icrâ-yı tecdîd ve ta'mîrât için iki kalem dokuz bin üç yüz yetmiş üç guruşun üç yüz yirmi senesi bütçesi dâhilinde tesviyesi isti'zân kılınmıştır. Câmi-i Şerîf-i mezkûrun ta'mîrâtı icrâ olunmasından dolayı hasırlarıyla fersûdelenmiş perdeler ve mahfel-i hümâyûn makad-ı şânın tecdîd ve ta'mîri lâzımeden bulunduğu ve kaide-i tasarrufâta bi'r-riâye keşfinden noksânıyla ve has vücûda getirilmek şartıyla emâneten icrâsı nezâretce tensîb kılındığı anlaşılmağla tervîc-i iş'âr umûr-ı tabî'iyeden görüldüğünden ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkîr ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 13 Muharrem sene (1) 1323

Fî 7 Mart sene (1) 321

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Amedî Dîvân-ı Hümâyûn 249

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle olunan takrîri üzerine Mâliye Dâiresi'nden tanzîm ve leffen arz ve takdîm kılınan mazbatada Ortaköy Câmi-i Şerîfi hasır ve perdelerinin ber-mûcib-i keşf mecidi dokuz guruş hesâbıyla dokuz bin üç yüz yetmiş üç guruşla emâneten ta'mîr ve tecdîdi ve meblağ-ı mezkûrûn üç yüz yirmi senesi bütçesi dâhilinde tesviyesi husûsunu nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi lüzûmu gösterilmiş olunmağla ol bâbda ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 25 Muharrem sene (1) 323

Fî 19 Mart sene (1) 321

Sadrâzam Ferit

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zim olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-südûr buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 22 Safer sene (1) 323

Fî 14 Nîsân sene (1) 321

Ser kâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA, İ.Evkâf, 1323 S. 22 / 10.

Yapının Adı : Mihrişah Sultân Câmii(Küçüksu Câmii)

Bulunduğu Yer : Anadolu Hisarı

Yapım Târihi : XVIII.yüzyıl(?)

Belgenin Cinsi : İ.D.,İ.E.

Belgenin Târihi : 1281, 1310.Za.10., 1314.Ra.15/17

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîf ve muvakkithâne, yıkılan yerler

Ta'mîr Sebebi : keşf gereği, hareket-i arz

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Bugün mevcut olmayan Câmîi, III. Selim'in annesi Mihrişah Vâlide Sultân tarafından yaptırılmıştır. Yapı hakkında araştırma kaynaklarında çok az bilgi vardır. Tahsîn Öz, İstanbul Câmileri adlı eserinde Anadoluhisarı Küçük su/Göksu kasrı karşısında, duvârları kârgir ve ahşâb olan bu mâbedin sebepsiz yere 1956 yılında yıkıldığından bahsetmektedir¹⁵⁰).

Değerlendirme : 1281 târihli irâdede, Küçük su Câmî-i Şerîfi'nin mahfel-i hü-mâyûnuyla sakıf ve mahall-i sâiresinin ta'mîrini Fenarî Nikalo Kalfa üzerine alarak onanın işine başlaması ve keşfi husûsunun Nâfia Nezâret-i Celîlesi'ne havalesine dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi yazısının ekiyle birlikte sunulduğu ifâde edilmektedir.

1310 târihli evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan, Mihrişâh Vâlide Sultân tarafından Göksu kasrı karşısında yaptırılan câmî-i şerîf ve muvakkithânenin keşf gereği ta'mîre ihtiyaç gösteren yerlerinin emâneten ta'mîr edilmesi ve masrafın vakfına masraf kayd edilmek üzere (1)309 senesi Evkâf bütçesi tertîbinden ödenmesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne havâlesine dâir bilgi vardır.

1314 târihli Evkâf irâdesinde, Mihrişâh Vâlide Sultân'ın Hayrât-ı Şerîfe'sinden olan Küçük Su Câmî-i Şerîfi'nin depremden yıkılan yerlerinin Şehremânetinde oluşturulan hey'et-i fenniye tarafından keşfi yapılarak düzenlenen ek deftere göre ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına ve bitiminde masrafın vakfına masraf kayd edilerek (1)312 senesi Evkâf Bütçesi İnşaat tertîbinden sarfedilmesine dâir kayıt vardır.

1281 târihli belge

Âtûfetlü Efendim Hazretleri,

Küçüksu Câmî-i Şerîfi Mahfel-i hü-mâyûnuyla sakıf ve mahall-i sâiresinin tahmîni olan sekiz bin altı yüz yirmi guruş masraf ve Fenarî Nikalo Kalfa taahhüdü ile icrâ-yı ta'mîrine mübaşeret olunması ve usûlüne tatbîkan keşfi husûsunun Nâfia Nezâret-i celîlesine havâlesine isti'zânına dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin takrîri leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân cenâb-ı şehinşâhı şeref-sunûh ve sudûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî Gurre-i Ca Sene 1281

¹⁵⁰ - Tahsîn Öz, İstanbul Câmileri, c.II.,s.43.

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkere-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan takrîr manzûr-ı âlî-i hazret-i pâdişâhi buyrulmuş ve husûs-ı mezkûrun ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı muktezâsı müteallik ve şeref-sudûr buyrulan emr ü irâde-i senniye-i hazret-i hilâfet-penâhi mantûk-ı âlisinden olarak mezkûr takrîr yine savb-ı sâmi-i sadâret-penâhilerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l- emrindir.

Fî 2 Ca Sene 1281

BOA.,İ.D.1281

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 475

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e hâvale buyrulan 16 Şevvâl sene (1)310 târihli takrîri melfûf keşf defteriyle Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan merhûme ve Mihrişah Vâlide Sultân hazretlerinin Göksu kasr-ı hümâyûnun karşısında bulunan Câmî-i şerîfleriyle muvakkithânenin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin keşfi mûcibince mecdi on dokuz guruş hesâbıyla beş bin yüz kırk iki guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîriyle mesârîfının vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz dokuz senesi evkâf bütçesi tertîbinden tesviyesi isti'zân kılınmış ve suret-i iş'ârın kabulü umur-ı tabî'iyeden bulunmuş olmağla ber-muceb-i takrîr muamele-i muktezâyesinin ifâsı husûsunun nezâret-i müşarûn-ileyhâya hâvalesi tezekkür olunarak salifü'z-zikr keşf defteri takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehû'l-emrindir.

Fî gurre-i Zilkaade sene (1)310 ve

Fî 5 Mayıs sene (1)309

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn Aded 2807

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan merhûme ve mağfûrlehâ Mihr-i Şâh Vâlide Sultân hazretlerinin Göksu'da kâin Câmî-i şerîfleriyle muvakkithânesinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin keşfi mûcibince mecdi on dokuz guruş hesâbıyla beş bin yüz kırk iki guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz dokuz senesi evkâf bütçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine hâvalesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm olunmuş olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyâniyle tezkîre-i senâver-i terkîm kılındı efendim.

Fî 13 Zilkaade sene (1)310 ve
Fî 17 Mayıs sene (1)309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i vefîyyü'l-emrindir.

Fî 18 Zilkaade sene (1)310
Fî 22 Mayıs sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA.,İ.Evkâf,1310 Za.10.

1314 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e hâvâle buyrulan 8 Safer sene (1)314 târih ve iki yüz numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Mihrişah Vâlide Sultân tâbe't-serâhâ hazretleri hayrât-ı şerîfesinden Küçük Su'da kâin Câmî-i şerîfin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin şehremânetinde müteşekkil hey'et-i fenniyece keşfi bi'l-icrâ ol bâbda tanzîm ve komisyon-ı mahsûsunca tedkîk ve tasdîk olunan melfûf deftere nazaran ta'mirât-ı muktezîyenin mecdi on dokuz guruş hesâbıyla altmış dört bin dört yüz yetmiş beş guruşla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan bahisle ta'mirât-ı merkûmenin Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mirât me'mûru ma'rifetiyle emâneten icrâ ve hitâmında masârif-i vakı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi Evkâf bûdçesi inşâât tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr-ı muvâfık-ı maslahât görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân icrây-ı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr defter leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî Gurre-i Rebî'ül-evvel sene (1)314
Fî 29 Temmuz sene (1)312

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Mihrişah Vâlide Sultân tâbe't-serâhâ hazretleri hayrât-ı şerîfesinden Küçük Su'da kâin Câmî-i şerîfin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin keşfi mûcibince mecdi on dokuz guruş hesâbıyla altmış dört bin dört yüz yetmiş beş guruşla emâneten icrây-ı ta'miri ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on iki senesi Evkâf Bûdçesi inşâât tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûfâtıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 12 Rebî'ül-evvel sene (1)314
Fî 11 Ağustos sene (1) 312

Sadrâzam Rıf'at

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 15 Rebî'ül-evvelsene (1)310

Fî 13 Ağustos sene (1)309

BOA., İ.Evkâf,1314.Ra.15/17.

Yapının Adı :Rumelihisarı Câmii

Bulunduğu Yer : Rumeli Hisarı

Yapım Târihi : (XVIII ?)

Belgenin Cinsi :İ.D(M.V.).

Belgenin Târihi :1269

Ta'mîr Olunacak Yerler : Bâzı mahaller

Ta'mîr Sebebi : Lüzumundan dolayı

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Rumeli Hisarı içinde Fâtih Sultân Mehmed tarafından yaptırılmış olan câmi, içinde altı sarnıç olan ve günümüze dek yalnız minâresinin kesme taş tuğla kaidesi ve tuğla gövdesinin bir kısmı ile yapının altındaki sarnıcın ayakta kaldığı bir yapıdır⁽¹⁵¹⁾. Araştırma kaynaklarında Câmi hakkında bulunan bilgi bu şekildedir. Ancak incelenen belgede câmiyi Sultân I.Mahmûd'un yaptırdığına dâir kayıt vardır. Herhâlde yapı, Sultân I.Mahmut tarafından yeniden yaptırılmış olmalıdır.

Değerlendirme : Belgede, Sultân I.Mahmûd'un Rumelihisar'ında yaptırdığı câmi-i şerîfinin, önceden ta'mîr ettirilen bâzı yerlerinin masrafı olan paradan başka, bir miktar daha ödeme yapılması ve toplam masrafın pâdişâhın Vakf-ı Şerîf'inin (12)68 senesi mahalline masraf kayd edilmesi istenmektedir.

1269 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı atüfetli Efendi hazretlerinin Meclis-ı Vâlâ'ya i'tâ buyrulan bir kıt'a takrîri.

Meâlinden müstefâd olduğu üzere cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı evvel tâbe serâha hazretlerinin Rumeli Hisarı'nda kâin Câmi'-ı şerîfinin lüzumuna mebnî mukaddemâ me'muru ma'rifetiyle ta'mîr ettirilmiş olan bâzı mahalleri mesârîfi bulunan sekiz bin yüz yetmiş guruşdan zikr olunan mahaller bi'l keşf

¹⁵¹ - Yüksel Yoldaş Demircanlı;a.g.e.,s.98.

mesârîf-ı sahîhası yedi bin yedi yüz kırk guruşa bâliğ olarak bi'l muvâzene dört yüz bu kadar guruş ziyadesi görünmüş olduğundan ziyadesinden sarf-ı nazarla mesârîfi sahîhesi bulunan yedi bin yedi yüz kırk guruşdan mukaddemce verildiği ... iden altıbin yedi yüz guruş ale'l-hesâb bi't-tenzîl kusur icâb eden bin kırk guruşun dahi i'tâ'sıyla top mesârîfinin vakf-ı müşârûn-ileyhânın iki yüz altmış sekiz senesi mahalline masraf kayd husûsunun nâzır-ı müşârûn-ileyhe havâlesi Meclis-ı Vâlâda tezekkür kılınmış ise de ol bâbda ne vechle emr ü irâde-ı seniyye-ı velaket penâhileri müteallik ve şeref sudûr buyurulur ise de ona göre icrâ-yı muktezâsı bâbında emr ü fermân hazret-ı menlehü'l-emrindir.

Fî 28. R. (12)69.

Atuüetlü Efendim Hazretleri,

Meclis-ı Vâlâ'dan kaleme alunub Evkâf-ı Hümâyûn nezâret-ı behiyyesinin takrîriyle berâber manzûr-ı âlî buyurulmak için takdîm kılınan mazbata meâlinden müstefâd olduğu vechle Rumeli Hisarı'nda kâin Câmî'i şerîfenin ta'mîri mesârîfi olan yedi bin yedi yüz kırk guruşdan ale'l hesâb verilenden ma'ada i'tâsı icâb eden bin kırk guruşun dahi ifâsıyla top mesârîfinin cennet-mekân Sultân Mahmûd Han-ı evvel hazretleri vakf-ı şerîfinin altmış sekiz senesi mahalline masraf kayd olunması husûsunun nezâret-ı müşârûnileyhaya havâlesi tezekkür kılınmış ise de ol bâbda her ne vechle emr ü fermân cenâb-ı pâdişâhi şeref-sünûh buyurulur ise ona göre de hareket olunacağı beyânıyla tezkere-ı senâverî terkîm kılındı efendim

Fî Gurre Ca Sene (12) 69

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

... ebcâl olan işbu tezkere-ı sâmiye-i âsafâneleriyle mezkûr takrîr ve mazbata-i manzûr ... fur hazret-i cihândâri buyurulmuş ve ber-mûcib-ı isti'zân husûsu mezkûrun nezâret-ı müşârûn-ileyhaya havâlesi müteallik ve şeref-sudûr buyurulan irâde-ı seniyye-i cenâb-ı mülûkâne muktezâ-yı âlîyyeden olarak marû'z-zikr takrîr ve mazbata yine hesâb-ı sâmi-ı sadâret penâhilerine i'âde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Ca Sene (12) 69

BOA., L.D. Meclis-ı Vâlâ, 9901,1269.

Yapının Adı : Kandilli Câmîi

Bulunduğu Yer : Kandilli İskelesi

Yapım Târihi : h.1165/m.1751

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1311.Z.10

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîf imâmetine meşruthane

Ta'mîr Sebebi : Muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Mâbed, Sultân I. Mahmûd tarafından h. 1165 /m. 1751'de yaptırılmıştır. Son geçirdiği yangından sonra Vakıflar tarafından duvârları kârgir, çatısı ahşâb olan mevcut binâ yaptırılmıştır. Mihrâbı, eski bir câmiden getirilmiş çinilerle bezelidir⁽¹⁵²⁾.

Değerlendirme ; 1311 târîhli Evkâf irâdesinde Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel Hazretleri Evkâf-ı Şerîfesi'nden Kandilli'de bulunan Câmi-i şerîfin imâmetine meşrûhânenin muhtâc-ı ta'mîr olduğu, Hazîne-i Evkâf'ça yapılan keşf sonucu ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına, masrafın vakfına masraf kayd edilmesine ve meblağın (1)309 senesi bütçesi tertîbinden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1311 târîhli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 699

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 17 Zilkade sene(1)311 târîhli takrîri mefûfîyle Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde cennet-mekân Sultân Mahmûd Han-ı evvel hazretleri Evkâf-ı Şerîfesinden Kandilli' de kâin câmi-i şerîfin imâmetine meşrûta hânenin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî Hazîne-i Evkâf'ça icrâ kılınan keşfi mûcibince ta'mîrât-ı muktezîye mecdi on dokuz guruş hesâbıyla yedi bin yedi yüz doksân iki guruş masrafla vüçûda geleceği beyânıyla ta'mîrât-ı merkûmenin Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât Me'murluğu ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla hitâmına mesarif-i vak'ının vakfına masraf kaydı zımında meblağ-ı mezkûrun üçyüz an senesi bütçesi tertîbine masraf-ı isti'zân olunmuş ve terciv-i i'sâr-ı muvâfik-ı maslahât bulunmuş olduğundan ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 9 Zilhicce sene 1311

Fî 1 Haziran sene 1310

Devletlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Evvel hazretleri Evkâf-ı Şerîfesi'nden Kandilli'de kâin câmi'-i şerîfin imâmetine meşrut hânenin keşfi mûcibince mecdi on dokuz guruş hesâbıyla yedibin yediyüz doksân iki guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on senesi bütçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla olbâbda her ne vechle emr ü fermân-

¹⁵² - Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.II., s.35.

ı hümâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sunûh ve sudûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 20 Zil-hicce sene (1) 311

Fî 12 Hazira'n sene (1) 310

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki ,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkere-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir

Fî 27 Zil-hicce sene (1) 311

Fî 19 Haziran sene (1) 310

Ser kâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkâf, 1311.Z.10.

Yapının Adı : Laleli Câmii

Bulunduğu Yer : Aksaray-Laleli

Mimârı : Mehmed Tahir, Ali Ağa

Yapım Târihi : h.1173-1177 / m.1759-1763

Belgenin Cinsi : EV.HMH.,A.AMD.74/81., İ.E.

Belgenin Târihi : Târihsiz,1199.,1273., 1314.C.22

Ta'mîr Olunacak Yerler :Minber, su yolları, İcâb eden mahaller, yıkılan yerler

Ta'mîr Sebebi : Belirtilmemiş, Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Bânisi Sultân III.Mustafa'dır. Külliye, câmi, imâret, türbe, sebil, muvakkithâne ile hamam, han ve dükkânlardan oluşur. Yapı, h.1173-1177/m.1759-1763 târihleri arasında yapılmıştır. Mimârı, Mehmed Tahir ve binâ emini Ali Ağa'dır. Câmii, 1766 ve 1783 depremlerinde esâslı şekilde hasara uğradığından ta'mîr görmüştür.

Yapı, bir bodrum katı üzerine oturtulmuştur. Binânın ön tarafı ileriye doğru çıkıntılı olup yanlarda sütunlu galeriler vardır. Ortada sekiz köşeli plânda yükselen orta duvârlar üzerine inşâ olunan bir kasnak üstüne tek bir kubbe yerleştirilmiş ve duvâr köşelerine birer ağırlık kuleleri yapılmıştır. Câmiin plânı kare olup kubbesini altı yarım kubbe çevrelemektedir. Hünkâr mahfili sol taraftadır. Birer şerefeli iki minâresi vardır. Sol taraftaki minâre, câmiin inşâsından altı yıl sonra yapılmıştır. Üç kapılı İç avlu on dört sütuna dayanan on sekiz kubbelidir.İç avludaki şadırvan da sekiz sütunludur. Dört sütun ve kubbeli olan son cemâat yerinde ve iki yanında birer küçük mihrâb ve üzerlerinde birer mükebbire bulunmaktadır. Sol revakın yanındaki kapıdan hünkâr mahfiline bir rampa ile çıkılır.

Câmiî binâsının dışında, doğu ve batı cephelerinde dokuzar kemerli birer galeri inşâ edilmiş ve bunların alt kısımlarına abdest muslukları yapılmıştır.

Câmiî önündeki türbede Sultân III. Mustafa, III.Selim ve Heybetullah, Mihrimah, Mihrişah ve Fatma Sultânlar medfundur. Yanında Haseki Sultânlar türbesi ve Adilşah Kadın'ın açık türbesi vardır⁽¹⁵³⁾.

Değerlendirme : Târihsiz 9038 no.lu Evkâf Defterinde Laleli Câmiî'nin iç ve dışındaki bâzı yerlerin ta'mîrâtı hakkında bilgi verilmekte ve lâzım olan malzemeler miktarları ve tutarları ile liste halinde gösterilmektedir.

h.1199 târihli Evkâf defterinde, Laleli Câmiî Şerîfi minber kapusu, su yolları ve türbedeki bâzı ta'mîrât ile Ayazma Câmiî Şerîfi'nin Mahfel-i Hümâyûn'un ikinci katının yenilenmesi ve minâresinin ta'mîrini dâir kayıt bulunmakta ve kaçta mal olacağı belirtilmektedir(Bak : 1199.M.1.-1199.Z.29 târihli belge, Ayazma Câmiî, 1199 tarihli defter , s. 244).

1273 târihli Tezkire-i Sâmiye'de Sultân Mustafa'nın Laleli'de yaptırdığı câmiînin icâb eden yerlerinin ta'mîri için gereken masrafın, hesâba mahsub olmak üzere verilen paradan hazînece ödenmesine dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin kararının takdîm edildiği ve irâde buyurulursa ona göre hareket edileceği kayıtlıdır(Bak : 1273 târihli belge,Nûruosmaniye Câmiî, s.264).

1314 târihli Evkâf irâdesinde Sultân Mustafa Hân Hazretlerinin Hayrât-ı Şerîfe'sinden olan Laleli Câmiî'nin depremden yıkılan bâzı yerlerinin Şehremânetinde kurulan hey'et-i fenniyece yapılan keşfi sonucu emâneten ta'mîr edilmesine ve bi'timinde masrafın vakfına masraf kaydolunmak üzere (l) 312 senesi Evkâf Bütçesi Ta'mîrât Tertîbi'nden sarfına dâir kayıt vardır.

Târihsiz Defter

Cennet-mekân-ı firdevs aşîyân merhûm ve mağfûrûnleh Sultân Mustafa Han-ı Gâzî tâbe-serahû hazretlerinin ihyâ ve inşâsına muvaffak oldukları Lâleli Câmiî'î şerîfi derûn ve birûnunda muktezî olan ta'mîrat ve musakkafatının bâb-ı cedîd hâricinde kâin iskele ve sâir ta'mîrat ve yine mülhâkatından medine-i Üsküdar'da mekteb-i şerîf ta'mîratı ve kazâlik hân-ı sagir ve hân-ı kebîrde ve bağçe kapusu hâricindeki handa binâ ve ta'mîri ehemm ve elzem olan mahallerde nâzır-ı haremeynü'ş şerîfeyn devletlü inâyetlü darûs-saade-i şerîfe ağası dâme uluvvûhu hazretlerinin mektub-ı emr-ı üslûbları ve vakf-ı hümâyûnun kaimmakam mütevellisi ref'etül kâtib-i darû's-saade refetlü efendi kullarının inzimâm-ı ma'rifetleriyle ye-gân mesâha ve takvim ve keşf defteridir ki berverch-i âit zikr ü beyân olunûr.

Saika-isabet iden minâre tepesinde kanadile taş sürme mahall-ı tezdîdi

¹⁵³-Tahsin Öz; İstanbul Câmileri, c.I.,96-97.,ayr.bkz.Oktay Aslanapa,Osmanlı Devri Mimâri-si,s.399,ayr.bkz.,Eminönü Camileri ; s.125-126.

kadden zira' arzen zira'
6 1 Fi 900
5400

Minâre-i mezkûrenin bâbısından şikest taş geçme
Beheri 1

1200

Petek-i mezkûr bâlâsına ayna tabir olunan kâşi (?)
Beheri 18

4320

Sülme (?) bileziğinde müceddeden taş geçme
Beheri 1

1200

Bu mahal etrâfına iktizâ eden kurşun elvâh

Beheri 5

adedi 90

4050

fiyatı 45

Birûn minâreye petekden kürsisine varınca lökün derz ma'a yağlı yârane

Petek

kadden zira'

devren zira'

küre-i minâre

kadden zira'

devren zira'

10

2

25

16

75

hesâb

475

Fi 40

19000

Bir ay ücret-i hazerfen

Akçe 15000

Hammâliye-i ve sâire

Akçe 3766

Yekûn 53936

Mahtel-i hümâyûn su yoluna baş üstüne kurşun boru tecdîdi

Beher 20

Akçe Fî

7800 390

Perde çarçüvelerde geçme cam

beher 70

Akçe Fî

1120 16

Derûn-ı câmi-i şerîfde kebîr pencerelerde şikest ayna arşun tahta geçme cam

Beher 4

akçe 1920 Fî 480

Muvakkıt odası ittisalinde türbe-i şerîf hıfzîyçün

tûlen kadden

zira‘ zira‘

18 2,5

terbii‘

zira‘

70 Fî 120

akçe 8400

Tahtına esâs için müceddeden taş duvâr dolabı

28

akçe 4200

bu mahâlde kemeriye tecdîdi

tûlen arzen

zira‘ zira‘

50 2

terbii zira‘ Fî 120

100

Akçe 12000

Câmi-i şerîf nerdübân ayaklarında ve havlusunda bir zem ile lökün derz

320

akçe 12800 Fî 40

Câmi-i şerîf tahtında mukaddem kalan mezbele ihrâciyesi

Akçe 24000

Mahall-i mezkûrde mevlûd-ı şerîf malzemesi vaz‘ıçün müceddeden inşâ olunan kenadlu camdan raflı mağaza

2

beheri

terbian zira‘

12

terbii zira‘

24 Fî 600

akçe 14400

koğa-kürek hammâliye

Akçe 3255

Üsküdar Câmii latîfi kurbunda mekteb-i şerîf üzerinde aktarma-i kiremid ve merammat-ı sakıf ve derûnunda merammat-ı sıva ve şikest-i camlar geçmesi ve bilcümle berat ve mühimmât-i sâiresi

Laleli Câmii şerîfi su yolları Mahmut Paşa Câmii-i şerîfiyle müşterek olmağın bu def 'a gerek Çınarlı çeşme ve sâir mahallerde iktizâsı üzere vaz ' olunan yer üstüne kurşun boru tecdîdi.

	Beher 80	4300
	336000	
hammâliyesi	003370	
	3039370	
ihrâc olunan borulardan atık	061500	
	277870	
kurşun bahası		

Evkâf-ı şerîflerinde olan bâb-ı cedide carî tatlı ve acı su yolları bu def 'a müceddeden vaz ' olunan

dört üstüne kurşun boru

beher

649

akçe 337480 Fî 520

beş üstüne kurşun boru

beher

15

akçe 19890 Fî 390

boru-i mezkûrların hammâliyesi ve sâire

Akçe 50714

Bâb-ı Cedîd hâricinde inşâ olunan hamam pişgâhında müceddeden inşâ olunan Som (?) iskele istifân meşe çığta omurgasından ıskara tecdîdi

tûlen zira	arzan zira'	arzen zira'
15	11	3

terbii zira'

495 Fî 360

Akçe 178200

Yekûn

408084

029080

379004 atık borulardan ihraç olunan kurşun bahası

Üskara-î mezkûr üzerine behlü ve taban ve kalıbdan kenad ve zebaneli ve kurşunlu som taş iskele tecdüdi

tülen zira‘	arzen zira‘	kadden zira‘
12	10	2
terbii zira‘		
240	Fi 1200	
Akçe 288000		

İskele-i mezkûre iktizâ eden alât ve ücret-ı mavane ve masarîfât-ı sâire

Akçe 96923

Ceman Yekûn

Yine Bâb-ı Cedîd hâricinde Kazgancılar ittisalinde memşaların bölme dîvarları meremmâtı ve üzerinde aktarma-i kiremid ve meremmat-ı sakıf

tulan zira‘	arzan zira‘	bu mahâlde seyr duvârı tecdüdi
20	7	terbi‘en zira‘
terbii zira‘		
140	Fi 50	50
Akçe		----- Fi 150
8400		7500

Liman nâzırı iskele tahtında vaki ‘ iki aded memşalar tecdüdi

terbii zira‘	
24	
akçe 11520	Fi 480

Kebîr kapunun köprülülmesi ve mahlûtan sakıf tecdüdi

terbii zira‘	
12	
Akçe 720	Fi 60

bu ta‘mîrât iktizâ eden hammâliyesi

Akçe 2170

Bağce kapusu hâricinde han tahtında kâin dekâkinin mahlûtan sakaf ta‘mîri

terbi zira‘	
131	
Akçe	Fi 40
5240	

Hân-ı Sagîr ittisalinde vaki‘ câmi-i şerîfin üzerinde tebdil-i kurşun ve meremmât-ı siva ve minâre meremmâtîçün ücret-i hezarfen ber vech-i maktû‘

akçe
21838

Hân-ı Kebîr tahtında yirmibeş adet dekâkin mağaza olmak için müceddeden taş söğeli ve temür kapu ve pencereli kargir divarlı mağaza tecdîdi

beher

25

akçe Fî 15000

375000

Yine hân-ı kebîr etrâfında otuz adet dekâkinin künkleri ve sakıfları tecdîdi

terbii zira'

550

akçe Fî 300

16500

Hân-ı mezbûrda vâki' odaların ocak depeleri meremmat ve etrâfları-derz

beher

175

akçe 42000 Fî 240

Hân-ı mezkûrun Kaşıkçılar tarafındaki kapu arasında döşeme tecdîdi

terbii zira'

15

akçe 5400 Fî 360

Hân-ı mersûmede kenifler meremmatı ve kapuları ta 'miri

Beher 20

akçe Fî 360

7200

Sîmciler üzerindeki devir (?) müceddeden ferş olunan kurşun elvâh

Beher 30

kıymet Fî 18

540

akçe 24300 Fî 45

Hân-ı Kebîr ve Hân-ı Sagîr su yollarına ferş iktizâ iden beş üstüne kurşun boru

623

akçe

242970 Fî 390

Savak yoluna taş kebîr kürsi

1

480

meslek için teymur kapak

1

akçe Fi 60
660

dekâkin ve mağaza ve sâirenin hammâliyeleri

akçe 122107

Cem' an Yekûn

2422053

Vech-i meşrûh üzere derûn-i defter-i keşfde mestûr mevazın fiyat vaz' olunan hesab yalnız yirmibin yüzseksen üç buçuk guruş otuz üç baliğ olduğu ma'lûm-ı inâyetleri buyruldukda emr ü fermân veliyyül emr-i adalet-i ünvân efendimiz hazretlerindir.

Ser-mi'mârân-ı hassa.

BOA., EV.HMH.9038, Târihsiz.

1314 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2527

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nde Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 21 Cemâziyel evvel sene 314 târih ve beş yüz on beş numarolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde cennet-mekân Sultân Mustafa Hân hazretlerinin Hayrât-ı celîlesinden olan Laleli câmi'-i şerîfinin hareket-i arzdan rahnedâr olan bâzı mahallelerinin şehremânetinde teşkîl-i hey'et icrâ olunan keşf mücibince mecdiye on dokuz guruş hesâbiyle otuz altı bin beş yüz on dört guruşla emâneten ta'mîratı icrâ ve hitâmında mesârif vâkı' cennet-mekân müşârûn-ileyh hazretleri vakfına masraf kaydolunmak üzere üç yüz on iki senesi Evkâf Bûdçesi ta'mîrat tertîbinden sarf-ı istizaz olunmuş ve tervîc-i iş'âr umûr-ı tabiyyeyeden görünmüş olmakla ber-mücib-ı isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşşâf defteri i'tâ takdîm kılındı emr ü fermân hazret-ı menlehü'l-emrindir.

Fi 12 Cemâziyel ahir sene (1) 314

Fi 6 Teşrîn-ı sâni sene (1) 312

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Mustafa Hân hazretleri Hayrât-ı elîlesinden olan Laleli Câmi'i şerîfinin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin keşfi mücibince mecdi on dokuz guruş hesâbiyle olan altınbin beşyüz on dört guruşla emâneten icrâyı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun cennet-mekân müşârû-nileyh hazretleri vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on iki senesi Evkâf Bûdçesi ta'mîrat tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûflarıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-ı seniyye-ı hazret-ı

hilâfet-penâhi şeref müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlîyyesi infâz edileceği bilinen tezkere-ı senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 13 Teşrîn-i sâni sene (1)312

Fî 19 sene 314 Cemâziyel ahır

Sadrâzam

Ma'ruz Çaker-ı Kemineleridir ki ,

Resîde-i dest-ı ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-ı seniyye-ı cenâb-ı hilâfet- penahi üzerine mûcibince irâde-ı seniyye-ı cenâb-ı hilâfet penahi şeref müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-ı veliyyül emrindir.

Fî 24 Cemâziye'l-ahır sene (1) 314

Fî 18 Teşrîn sâni sene (1) 312

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA., İEvkâf, 1314.C.22.

Yapının Adı : Ayazma Câmii

Bulunduğu Yer : Üsküdar-Ayazma

Mimârı : Mehmed Tahir Ağa

Yapım Târihi : h.1174 / m.1760

Belgenin Cinsi : Ev.HMH, EV.II.,8315.

Belgenin Târihi : 1199.M.I-1199.Z.29., 1229.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Bâzı yerler, Câminin iç ve dış kısmı, mefrûşatı.

Ta'mîr Sebebi : Keşf sonucu

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Sultân III.Mustafa tarafından annesi Mihrişah Emine Sultân ile kardeşi Şehzâde Süleyman ruhuna yaptırılan bu ma'bedin mimârı Mehmed Tahir Ağa'dır,Külliye, câmi, mekteb, hamam ve çarşıdan meydana gelmekte olup h.1174/m.1760'da inşâ ettirilmiştir. Mâbed Türk Barok üslûbunda ve kare plânlı ve tek kubbeli bir yapıdır. Cümle kapısı iç cephesinde üç kubbeli mahfili ve yine üç kubbeli son cemâat yeri vardır. Sağda minâre ve sol tarafında Hünkâr Dâiresi bulunur. Kaynaklarda minâresinin h.1289/m.1872, 199/1881'de yıldırım ve fırtınadan yıkılmış olduğu kayıtlıdır⁽¹⁵⁴⁾.

Değerlendirme : h.1199 târihli Evkâf defterinde, Laleli Câmii Şerîfi minber kapusu, su yolları ve türbedeki bâzı ta'mîrât ile Ayazma Câmii Şerîfi'nin Mahfel-i Hümâyûn'un ikinci katının yenilenmesi ve minâresinin ta'mîrini dâir kayıt bulunmakta ve kaç mal olacağı belirtilmektedir.

¹⁵⁴ - Tahsin Öz ; İstanbul Camileri.C.II., s.7.

1229 târihli evkâf defterinde, Sultân III. Mustafa'nın yeniden inşâ ve ihyâ ettiği Ayazma Câmii Şerîfi'nin ta'mîri huûsunda hazırlanmıştır. Defterde Câmî Vakfının neccâr kalfası eliyle binânın iç ve dışında ta'mîri ve tecdîdi yapılan yerlerinin tekrâr keşf edildiğine dâir bilgi vardır. Ta'mîr ve tecdîd edilen mahallerin adı, ölçüsü, malzemenin ismi ve ne kadar gideceği ve masrafı en ince ayrıntılarına kadar gösterilmektedir.

1273 târihli Tezkire-i Sâmiye'de Sultân Osman Hazretleri'nin Câmî-i Şerîfi minâreleriyle Şehzâde Câmii ve Laleli Câmîinin îcâb eden mahallerinin ta'mîrât masrafının hesâba sayılarak geri kalanının verilmesi istenmektedir (Bak. Nuruosmaniye, 1273 tarihli belge, s.264).

1274 tarihli Tezkire-i Sâmiye'de Nuruosmaniye Câmî-i Şerîfi minâreleriyle, Sultan Selim Hân Câmii ve imareti, Şehzâde Câmî ve Laleli Câmii'nin tamiri için hesâba mahsûb olmak üzere verilen paradan başka diğer masrafın hazinece ödenmesine dair evkaf nezaretinin takriri olduğu hakkında açıklama bulunmaktadır (Bak: Nuruosmaniye, 1274 tarihli belge, s.265).

1199 târihli belge

(..?)sabık cennetmekân Sultân Mustafa Hân Hazretleri'nin Evkâf-ı Şerîfler cevâmî-i ve imâret-i âmiresi ve İstanbul'da eniş meskenesi (?) ve Ayazma Câmî-i şerîfi Langa Yeni Kapsu'nda üç adet mahall-i aharlarda bin yüz doksan senesi zuhûr iden masârîf Fî Gurre-i Muharrem.....sene 1199

Sene-i mezbûr ramazân-ı şerîfi guresinde Hasekibaşı ağa ma'rifetiyle bâ emr-i hü-mâyûn necâbetlü Sultân Selim Selim efendi hazretlerine verilen, guruş 1500

Laleli Câmî-i su yolları ve medrese ve türbe-i şerîf su yolları ve Bağçe Kapsu'nda Hân'ın lağım ta'mîri ve yine Bağçe Kapsu'nda Vâlide türbesi su yolları ve Hân-ı Kebîr'de lağım ve teneke boru tecdîdi

Fî   Guruş
33   128

Yedikule dâhilinde İsmail Paşa saray-ı ebniyesinden bâki Bağçivanzâde Mustafa Efendi uhdesinde olan ebniye taraf-ı vakıfdan iştirâ olundukda bâ-hüccet-i Haremeyn-i Şerîfeyne verilen muaccele

Guruş 798

Laleli Câmî-i şerîfi mimber kapsu üstünde taş pençe tecdîdi ve .....ta'mîr ve Laleli dergâh kapsu pişgâhında kebîr fener tecdîdi ve masrafları

Fî   Guruş
14   174

Ahırkapu kurbunda İshak Paşa mahallesinde ikinci def'a yapılan lağım tecdîdi masârîfi

Guruş 149

Laleli türbe-i şerîfinde ve merkâd-ı şerîf üzerine vâki' olan iki aded kalensöve ma'a destâr tecdîdi masârîfî, 40

Rumeli Hisar ağası elhâc Ali Ağa fevt oldukda taraf-ı vaka olan deyni isbat olundukda kazasker efendi tarafından verilen harc-ı ilâm, 79

Laleli'de vâki' vakf-ı merkûmun minâreleri civârında müceddeden teraf-ı vakıf için iştirâ olunan yedi bâb haneye verilen bir senelik icârı, 17

Ayazma Câmî-i şerîfinin mahfel-i hümâyûnun ikinci katı tecdîdi ve minâre ta'mîrleri ve ta'mîrât-ı sâiresi mesârîfî

Fî Guruş
21 1228,5

Boğaziçi'nde Çubuklu Bağçe'de vâki' bir bâb değirmen ma'a ahır ve taşları ve levâzımât binâsı masârîf

Fî Guruş
56 1281,5

Kadı Karyesinde mebânî-i şerîf ta'mîrleri ve Mahmûd Paşa'da eniş meskenesi ta'mîrleri ve Yenikapu'da üç aded parmakkapu tecdîdi ve Hadika-i Hâssada bahçeler mebânî' ta'mîrini ve mebayi-i ta'mîri ve Kaskoncu(?) ta'mîrleri ve Laleli imâretinde furun döşemesi ve ufak taşları tecdîdi ve hân-ı kebîr tahtunda parmakkapu tecdîdi ve gayrihi mesârîfları

Fî Guruş
32 858,5

Cem' an yekûn

Fî Guruş
36 5253,5

Masârîf-ı mezkûr bin yüz doksan dokuz senesi rû'yet olunacak defter-i muhâsebeye dâhil muhâsebe olunması için hazret-i nâzır ve mürüvvetlü efendimizin mektub-ı emr ü üslûbları niyâz olunûr.

Fî Gurre-i Muharrem sene 1199.

BOA., Ev HMMH .6500, 1199 M.1- 1199. Z.29.

1229 târihli defter

Hüdâvendigâr-ı esbak cennet-mekân firdevs-i aşiyân merhûm ve mağfûrûnlehâ Sultân Mustafa Han tâbe serahû hazretlerinin müceddeden inşâ ve ihyâsına muvaffak oldukları Üsküdar'da vâki' Ayazma câmî-i şerîf-i eser-i lâtifin ebniye-i mevcûdesinin ta'mir ve i'marı husûsuna bundan akdem emr ü irâde-i senniye tealluk itmekden nâşi devletlü ismetlü Vâlide Sultân aliyyetüş-şân hazretlerinin kethüdâ-i âli kadirleri ve müteveli-i vakf-ı müşârün-ileyhâ inâyetlü atufetlü Ağa hazretlerinin inzimâm-ı dâi nezâretleri ve mera-emmetci vakf-ı mezbûr neccâr kalfası kullanı ma'rifetiyle câmî-i şerîfin derûn ve hâricinde ve mahfel-i hümâyûn ve dâiresinin ve minâre ve furuât-ı sâiresi bundan akdemce ber vech-i ihtimâm reside-i

hüsn-i itmâm olmakla ebniye-i mezkûre ta'mir ve tecdîd olunduğu üzere mahallinde bi'l- muâyene tekrâr keşf ve misaha birle terkîm olunan defter yeddi ki zikr olundu.

Fî Gurre Muharrem sene 1229

Câmi-i şerîf-i mezkûr fevkinde kebîr kubbe ve tahtında çenber divarı vechine üç kat bat(d)ana ve vasatında muharrer âyet-i kerîmenin zemin ve zamân boyasının tazelenmesi ve etrâfına ve pencereler bâlâlarına ve meyanlarına sıvacıkârî elvan boyadan örme şükûfe işleme ve tâc ve yaprak ve etrâflarına Sommakî kuşak tecdîdiyle tezyînî ve etrâfında havâle camların yüzleri silme ve ta'miri.

Kubbesi		Çenber divarı	
3			
kutren	devren		kadden
Zira'	zira'		Zira'
17	53,5		4

Terbî 'î	Terbî-i Zira'
	214

fi 240	Terbî-i Zira'
	668
	160320

kubbe-i mezkûr tahtında fakûleleri vechine üç kat badana ve etrâfına şükûfe ve yaprak işleme ve boyadan Summaki kuşak tecdîdi

Kıt'a	beheri	
Baha	tûlen	kadden
4	14.5	3
fi 150	Terbi 'i	
	162	
	24300	

Zikr olunan kubbe tahtında kalkan divarları vechine kezâlik badana ve kavislere taş kesme elvan boya ve havâle camları balâlarına şükûfe işlemeli tac ve kuşak ve dökme camların silme ve ta'miri.

Kıt'a	Beheri
Aded	Kutran Zira'
	17
fi 180	Terbi'i Zira '
	454
	81720

Derûn-ı Câmi'-i şerîfde kanadil âvîhte olunan iki kat teymür korkuluklara yağlı sü-lüğen boya tecdîdi.

Devren Zira'	Kadden Zira'
122,5	1

fi 150

Terbi'i Zira'

153

18360

İkinci kanadil tabakasından pencereler fevkine inince gövde divarı vechine kezâlik badana ve pencereler korkuluklarına şükûfe işlemeli tâc Sommakî ve kuşak ve fûruşlara elvan boyadan yaprak tecdîdi ve dökme camların yüzleri silmesi.

Devren Zira'

Kadden Zira'

78

9

Terbi'i Zira'

fi 150

702

100300

Câmi-i şerîfin derûnu etrâfında dâiren-mâdar mermer kaplama ve zar ve pencere söveleri ve mahfel-i hümâyûn ve müezzin mahfeli üzerinde ve zirinde kitâbe ve mermer sütûn ve bel tahtalarının kösale ile ağartması ve dökme bilezikleri ağartması ve pencereler derûnlarına badana ve taş kesme tarhu ve kebîr kapuların derûn tarafında söve ve kemerleri ağartması.

Devren Zira'

Kadden Zira'

100

5,5

Terbi'i Zira

fi 150

550

82500

Câmi-i mezkûr etrâfında ve mahfel-i hümâyûn ve müezzin mahfelinde vâki' pencere çarçûbeleri badanadan rahneyâb olmağla kebîr dökme rahtlı meşeden doğramacıkârî çarçûbeleri tecdîd ve ayîne camların noksânları tekmîl ile mahallerine vaz'ı ve kanadlarına yağlı boya ve birûnuna müceddeden tel örme kafesleri inşası.

Kita'ât

beheri

Aded

kadden zira'

arzan zira'

16

18

2

1,5

96000

Câmi-i şerîf derûnunda mermerden masnu' mihrâb-ı şerîf ve minberin korkuluk ve kitâbe ve kaplama zar ve kapuda ve tac mahallerinin taraf ve kösale ile ağartması ve kadim avadanlık ve kabartmaların lika üzerine tezhîbleri tecdîdi ve som külâhın kezâlik tezhîbi tecdîd ve muharrer âyet-i kerîmenin zemin boyasıyla zamân-ı mahallerine tezhîb tecdîdi.

Mihrâb-ı şerîf

Minber-i şerîf

Tûlen

Kadden

Tûlen

Kadden

Zira'

Zira'

Zira'

Zira'

5

10

5

8

Külâh

36.000

48.000

5

Derûn-ı Câmi-i şerîfde Lafzatullâh ve İsm-i Nebi ve Ciharyâr-ı Güzîn esmâ-i şerîf-
lerinin zeminine boya ve zeman mahallerinin lika üzere tezhîbleri tecdîdi.

Kıta'ât	Fî 6000
Aded	Beheri
8	
1	Fî 4800
	Beheri

52800

Câmi-i şerîf derûnunda kanadil askı temürleriyle temür kirişlere yağlı sülügen boya
tecdîdi ve ba 'zen ta'mîri ve yine mahallerine rabtı.

24.000

Mahfel-i hümâyûn tarafından vâki ' kafesler ve üzerinde oyma başlık ve kürsi ve
bâba ve sütûn ve oyma..... mahallerinin ve müceddeden ve vaz' olunan beş adet
oyma tacların tarafeynine lika üzre som tezhîbleri tecdîd ve mermer sütûnların pi-
riñ bileziklerine kezâlik tezhîb tecdîdi.

Kafes ve tacları			Bilezikleri		
Devren	Kadden		Devren	fî 300	Kadden
Zira'	Zira'	15	Zira'		Parmak
9	2		29		5
9		1,5			8700
Terbi'-i					
Zira'		Fî 6600			
37					
	244200				

Mahfel-i hümâyûnda vâki' mermer kapu ve pencere sövesinin ağartması ve muharrer
Hadîs-i Şerîf'in zemin boyasıyla zamân mahallerinin ve avadanlıkların tezhîbleri tecdîdi.

	Arzen Zira'	Devren Zira'
-----	6	5,5
6	6,50	4
Terbi 'i	Fî 360	
Zira		
21,5		
	7740	

Darûs-saâde-i şerîfe Ağası mahfelinde vâki' doğrama zâr ve kafesler tarafeynine
elvan boya ve şükûfe nakş tecdîdi.

Tûlen	Kadden
Zira'	Zira'
8	3

Terbi 'i Fî
Zira ' 300
24

7200

Zât-ı Hümâyûna mahsûs Abdest Odasının üzerinde Bağdadî tavan ve sedirlerin üç kat mermer sıva üzerine kara kalem örme şemsî resim işlemesi tecdîdi ve kebîr ebniye camlı ve doğrama çarcube ve kanadları tebdîliyle altı adet pencereleri ve ayna göbekli müceddeden havâle camları inşâsı ve derûnundan mermer kapu ve sâir müstemilâtın ağartması ve cedîden piriñç tablalı kilid vaz' ı ve kanadlara yağlı boya tanzîmi.

Tûlen Arzan
Zira ' Zira '
6,5 5,5
----- Terbi 'i Fî 2400
18 Zira '
35

85800

Mahfel-i hümâyûn tarîki üzerinde bağdadî tavanın bazen sıvası ve vusatina beyzî resim ile yaprak işlemeli bi'l-cümle sarı boyası tecdîdi ve mermer sûtûnların ağartması ve çarçûbeleri ta'mîri ve kapuları fevkında muharrer âyet-i kerîmenin tezhîbleri tecdîdi ve noksân camları tekmîli.

Tûlen Arzen
Zira ' Zira '
11 6
Terbi 'i
Zira '
66 Fî 1500
99.000

Bu mahâlde derûnuna badana ve etek tahtasına müceddeden çuka pûşide ve havâle camın tecdîdi.

Tûlen Arzen
Zira ' Zira '
2,5 1,5
18 000

Mahfel-i hümâyûna mürûr olunan kârgîr tarîk derûnuna badana ve camları mevcûd müceddeden doğrama kanatlı çarçûbe tecdîdi ve boyadan kuşak ve tel çekme tanzîmi.

Tûlen Arzen
Zira ' Zira '
9 2
7 3
Terbi 'i
Zira '
39 Fî 360

11040

Abdest odası tahtında nisvana mahsûs mahfel üzerinde Bağdadî tavanın tecdîdi ve mermer sütûnların ağartması ve çarçûbeleri ta'mîri ve döşemesi tahta müceddeden kiriş vaz'ı ve kurşun pûşideli sakfin mısf derecesi tecdîdi ve elvâhların yine mahalline ferşi.

Tûlen	Arzen
Zira '	Zira '
12	13

Terbi 'i	
Zira '	
169	Fî 600

101.400

Salifü'z-zikr Ağa mahfeli ve müezzin mahfeli fevkünde beş göz kubbeler derûnuna kezâlik badana ve elvan boyadan şükûfe yaprak işleme ve kuşak ve kavislere taş kesme boya tecdîdi.

Tûlen Zira'	Arzen Zira'
17	5

Terbi 'i	
Zira '	
85	Fî 480
40500	

Câmi'i şerîfin dergâh kapusunun mermerleri kôsale ile ağartması ve muharrer âyet-i kerîme ve târihin zemin boyasıyla zamân mahallerinin tezhîbleri tecdîdi ve halkası ağartması ve kanadına yağ tıla.

Tûlen	Kadden
Zira '	Zira '
5,5	8

Terbi 'i Zira '	
42,5	

-----
30 600

Son cemaât mahallinin etrâf-ı selâsesinden olan Bağdadî divarı badanadan rahneyâb olduğundan fesh birle mermer sütûnlar miyânelerine bâzıda(?) ve kuşak vaz'ıyla halis harçla kârgîr dolma divarlı ve meşeden çarçûbe ve müceddeden yollu teymür parmaklık ve ebniye cam ile sekiz aded pencere kapu üzeri bir aded dökme havâle camlı ve kadim kapusu sagîr olduğundan ihraç birle müceddeden doğrama kanad ve pirinç halka ile kebîr kapu inşâsı ve divarlara nakış ve elvan boya ve mermer sütûn ve bilezikleri ağartması ile mahall-i merkûmun tanzîmi.

Tûlen	Kadden
Zira '	Zira '
34,5	7

Terbi 'i	
Zira '	
241,5	Fî 1800

434700

Mahall-i merkûm üzerinde kârgîr kubbeler ve kalafat divarları vechine kezâlik badana ve sıvacıkârî şükûfe işleme ve boyadan taş kesme kuşak tecdîdi.

Tûlen	Arzen	
Zira ‘	Zira ‘	
21,5	6,5	
?	Terbi ‘i	
	Zira ‘	Fî 360
	139	

50310

Son cemaât mahalli kapusu hâricinde saçağa vehne gelmekle câbeden kirişli tahtı Bağdadî tavanlı üzeri şükûfe işlemeli ve mükemmel sakif ve kurşun pûşideli Bağdadî saçak inşâsı

Tûlen	Arzen	
Zira ‘	Zira ‘	
5	2,5	
	Terbi ‘i Zira ‘	
	12,5	Fî 1500
	18750	

Câmi-i şerîfin birûnu etrâfında gövde ve kalafat divarları ve kanadlar vecihlerine iki kat yağlı badana tecdîdi ve dökme havâle camlarının camcı ma‘rifetiyle ekserisi külliyyen ta‘mîriyle bi‘l-cümle silmesi.

Terbi‘i Zira ‘	
2428	
135.480	Fî 60

Zikr olunan kebîr kubbe ve kavisler ve tekler kenârlarına kitâbeli horasanlı celâli derz tecdîdi

Tulâni Zira ‘	
780	Fî 60
46,800	

Câmi-i mezkûrun kubbesi tahtında poyraz tarafında meşeden çarçûbeli teymür bağlamalı müceddeden şeş dökme astar tecdîdi.

Kıta‘ât	Fî 6000	
Aded	Beheri	
10	Kadden Zira ‘	Arzen
	3	10,5
60.000		

Kubbe-i kebîrin zaviyelerinde dört aded kebîr kanadların pencerelerine.....dan muhâfaza için meşeden çarçûbeli müceddeden örme tel kafes tecdîdi.

Kıta‘ât	Fî 2400	
Aded	Beheri	
16	Kadden Zira ‘	Arzen Zira ‘

38.400

2,5

1,5

Câmi'-i şerîf hâricinde abdest muslukları ve cenâh kapusu üzerinde saçağa külliye ve vehin-gelmekle-fesih birle çifte dolabdan sûtûn ve câbeden tabanlı üzeri mükemmel kiremid pûşide sakıflı tahta çubuk şişe ile kanadlık tahtası kaplı isfîdaç boyalı üzeri kurşun pûşideli kapu önü cam çarçûbe ve tel kafes vaz 'ıyla direk arası tanzîmiyle elvan boyalı saçak inşâsı.

Tûlen Zira '

Arzen Zira '

3,5

Terbi 'i Zira '

Fî 1000

80,5

80,500

Câmi-i şerîfîn havlısı etrâfında mevcûd divarın derûn ve birûnunda fena bulan derzleri tecdîdi ve iki kat badana ve temür parmaklık ve kebîr kapuların kanadlarına boya ve kapular üzerinde tebdîl-i kurşun ve âyet-i kerîmenin silmesi ve kanadlar zâhrına kaplama tecdîdi.

Devren Zira '

Kadden Zira '

05

10

04

Terbi 'i Zira '

Fî 75

2040

153,000

Dergâh kapusu mukabilinde havlu kapusunun kanadı fena berbad olmağla cedîd halkalı edavâtı ta'mîr olunarak müceddenden doğrama kanadı inşâsı ma'a boya

Arzen Zira '

Kadden Zira '

2

4

30.000

Câmi'-i şerîfîn kebîr ve sagîr kubbeleri ve kanadlar ve minâre külâhi üzerinde alemler mahallinden ihrâc ve iktizâsı üzere tesviye ve üzerine lika tezhîbleri tecdîdi ve mahallerine vaz ' için üstadiye ve mismar.

Kebîr kazanlı alem

Kebîr alemler

Vasat alemler

Aded

aded

aded

1

4

Fî

12

Fî 6000

24.000

36.000

72.000

Som minâre üzerinde külâhı harâb olub metânetden ari olmağla birle battal sırttan meyilli / milli sagîr merre sırtından mikraslı üzeri tahta kaplı derûni teymür bağlamalı ve kara ağaçdan çenber tabanlı külâh inşâsı ve mevcûd kurşunî zevb ile ferşi ve som gövdesi birûnuna iki kat yağlı badana ve boya ve şerefe tabanına lökün derz tecdîdi ve kanadil sıriklarının tebdîli.

Külâh tevdîdi			
Devren Zira ‘		Kadden Zira ‘	Gövdesi
7		12	devren zira ‘
			35
terbii ‘ zira			
84		terbii ‘	Fî 120
zira ‘	Fî 2400	315	
42			
100800		37800	
012000			

112800			

Câmi‘-i şerîf ve kubbe ve kanadlar ve abdest odası ve son cemaât mahalli ve tarîk ve kebîr kapular üzerinde fena bulan kurşun elvâhlarının tebdîli ve noxsânı tekmîli maa ‘ ücret-i ferşiyeye.

Tebdîl-i kurşun elvan		Cedîd		kurşun elvan
Aded	beheri	aded		beher
480	kıyye 18	15		kıymet
			18	
kıyye		kıymet		fî
8640	Fî 15	270		135

129600				
	36450			

Câmi‘-i mezkûr havlısında kabristan etrâfında temür şebîke parmaklığa yeşil boya tevdîdi.

Devren zira ‘		kadden zira ‘
63		2
	terbii ‘ zira	Fî 120
	126	
	15120	

Bu mahâlde mekteb-i münîf ve ittisâlinde Müezzin Odası derûnuna bazan sıva ve badana ve cam çarçûbeleri ta ‘mir ve kiremidi taklib ve noxsânını tedmin ve kapu ve sıraları ta ‘mîr ve noxsân camları tekmîli.

Tûlen zira ‘		Arzen zira ‘
50		10
08		03
	terbii ‘ zira	
	524	Fî 90
	47160	

Câmi-i şerîf havlısında çeşme-i âb ve abdest muslukları ve mevşalar tarîklerine fena bulan beş üstüne kurşun boru ferşi maa ‘ ferşetihî .

Boru
Aded Fî 1200
50 beheri

60,000

Bu mahâlde kârgîr hazîne-i âb üzerinde akdarma kiremid ve mahyasına ve etrâf divarlarına Horasanlı derz tecdîdi ve noksân kiremidi tekmîli.

Tûlen zira ' Arzen zira '
20 8
terbii 'zira ' Fî 90
120

14.400

Bu mahâlde memşalar üzerinde kiremidi taklîb ve derûn-ı birûnunda ve taş döşemesinde derz tecdîdi ve kapuları ta 'miri.

Tûlen ' zira ' Arzen zira '
13 4
Terbii 'zira ' Fî 240
56

13440

Câmi'-i şerîf hâricinde çeşme-i âb üzerinde kurşun pûşideli sakfın ekser ta'mîri ve kurşun tebdîli ve saçağa bazan ta 'mir ve mermerlerin ağartması ve târihin zemin boyasıyla zamân mahallinin tezhîbi tazelenmesi.

Çeşme mahalli		Sakf ve saçağı	
Tûlen zira'	Kadden zira'	Tûlen zira'	Arzen zira'
5	6	8	5
Terbii ' zira	Fî 600	Terbii ' zira	Fî 480
30		40	
18,000		19.200	

Çeşme-i mezkûr terefeynine müceddeden mermet ve Erbil(idil ?) taşları vaz' ve önünde tahtı Horasanlı mahlûtan köfeke döşemesi tecdîdi.

Tûlen ' zira' Arzen 'zira'
1 4
Terbii 'zira'
28 Fî 480
28 Fî 3000

19.440

Câmi'-i şerîf muvakkatine mahsûs fevkâni menzil üzerinde aktarma kiremid ve mahyasına derz ve derûnuna badana ve birûnuna aşî boya ve meşe bölmesinden müceddeden taht üs- semâ inşâsı.

Tûlen zira' Arzen zira' taht üs semâsı
6

Tûlen zira'		Arzen	
65		5	
terbi'i zira'	Fî 120		
78		terbii zira'	Fî 360
		32,5	
	11700		

Câmi-i şerîfîn yağmur suları cereyanında mevcûd lağımın tefriki ve bazen ta 'miri

Tûlanî zira'	Fî 90	arzen zira'	
100			
	9000		

Basmahâne Hatablığı ittisalinde kebîr hazîne-i âb üzerinde kiremidi taklîb ve etrâfi-na horasanlı derz tecdîdi.

Tûlen zira'	Arzen zira'
	11
terbi'i zira'	
374	
	22440

Ayazma İskelesinin tarafında tomruk taşları teymür kenâd ve kurşun ile mahallerine vaz 'ı ve noksânı tekmîle ve horasan ile çöple derz tecdîdi.

Tûlen zira'	Arzen zira'
	3
terbi'i zira'	Fî 600
75	
	45.000

İskele verâsında ayazmanın mevcûd lağımı tefriki ve deryâ cânibinde müceddeden lağım inşâ ve ilâvesi.

Tûlen zira'	Fî 90	Arzen zira'	
40		1	mevcûd
06	Fî 600	1	ilâvesi

Hamaliye ve nakdiye ücret-i mavna ve kayak ve alât-ı ebniye ve masarîfât-ı müteferrika
159340

3346 170

Guruş

2788 4,5

akçe 30

Câmi-i şerîf için mübayaa ve vaz' olunan billûr avîzeler ve kaliçe ve burbas-ı(?) mısırî ve kanadil ve edevât-ı sâirenin bahaları.

Mahfel-i hümâyûn ve câmii şerîf için mübayene olunan kebîr ve sagîr perdeler ve mihrâb-ı şerîf seccâdesi ve kaliçeler bahası.

Guruş 610

Mahfel-i hümâyûn ve câmi-i şerîf ve son cemaât mahallî ve mekteb-i münîfe fers olunan.....-ı mısırî bahası.

Guruş 565

Mahfel-i hümâyûna vaz ‘ olunan billur avize bahası.

Kıta‘ât Aded

1

Guruş 90

Câmi-i şerîfe vaz olunan billur kebîr avize bahası .

Kıt ‘a Adet

1

Guruş 150

Câmi-i şerîf ve mahfel-i hümâyûna vaz ‘ olunan ibrişim püskül bahası

Guruş 810

Derûn-ı câmide mevcûd nühas kanadillerin tezhibleri masarîfı.

Kıta‘ât Aded

44

Guruş 100

Kanadil avihte olan zincir ve tel teymür halka bahası

Guruş 120

Vaz ‘ olunan billûr kanadil bahası

Kıt‘a Fî

Aded 1 Guruş

100

Guruş 100

Vaz ‘ olunan şişe kanadil bahası

Kıt‘a Aded

110

Guruş 16,5

Tel şamandıra ve süpürge ve yelpaze ve ağaç kutulu kanadil bahaları.

Guruş 25,5 Para 10

Yekûn Beheri

Guruş 2587 Para 10

Yekûn Hisâb

30472

BOA., E.V.II.8315/h.1229.

Yapının Adı : Paşabahçe Câmii

Bulunduğu Yer : Paşabahçe

Yapım Târihi : h.1177 / m.1763

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1311.R.3

Ta'mîr Olunacak Yerler : Bâzı yerler

Ta'mîr Sebebi : Keşf sonucu muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Sultân III.Mustafa tarafından 1763 yılında yaptırılan bu câmiin, duvârları kârgir, çatısı ahşâb ve minâresi tuğladandır⁽¹⁵⁵⁾.

Değerlendirme : 1311 târihli Evkâf irâdesinde, Sultân Mustafa Han Hazretleri'nin Paşabahçesi'nde bulunan Câmî-i Şerîfi'nin yapılan keşf sonucu emâneten ta'mîrine irâde-i seniyye verildikten sonra keşf hâricinde ta'mîri noksân kalan yerlerin olduğu, ta'mîrin müteahhide ihale edildikten sonra da tekrâr muhtâc-ı ta'mîr yerlerin bulunduğu ve üçüncü bir keşfin yapılarak toplam ta'mîr masrafının (1)308 senesi bütçesinden karşılanmasına dâir kayıt vardır.

1313 târihli belge

Şûrây-ı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1705

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrây-ı Devlet'e havâle buyrulan 2 Rebî'ül-evvelsine (1) 311 târihli takrîri me'lûf keşf defteriyle Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde cennet-mekân Sultân Mustafa Han hazretlerinin Paşa Bahçesi'nde vâki' câmi'-i şerîfinin kırk sekiz bin yüz kırk yedi guruş masraf-ı keşfiyesiyle emâneten icrây-ı ta'mîrine bi'l-isti'zân irâde-i seniyye şeref-sudûr buyrulduktan sonra bi'l-münâkasa kırk bir bin ve keşf hâricinde muhtâc-ı ta'mîr zuhûr iden ba'zı mahallelerin dahi kezalik icrâ kılınan keşf ve münâkasasında dört bin dokuz yüz kırk beş guruş ki cem'an kırk beş bin dokuz yüz kırk beş guruşla ta'mîrât-ı muktezîyenin maktûan icrâsı müteakkidine ihale olunmuş olduğu hâlde birinci ve ikinci keşfler hâricinde dahi muhtâc-ı ta'mîr mahaller olduğu anlaşılmasıyla tekrâr keşfi bil-icrâ işbu üçüncü keşf mücibince yapılacak mahalleler için onbin sekizyüz ondört guruşdan evvelki keşf defterinde bâzı mahaller mesârîfi olarak dâhil olan bin yüz yirmi üç guruş tenzîl ve evvelki münâkasaya nisbetle bin dört yüz doksan iki guruş dahi tenkis edildikde mesârîf-ı keşfiyesi sekiz bin yüz doksan dokuz guruşa tenez-zül eden mezkûr üçüncü keşf ta'mîrâtında yine müteahhid-i merkûm kabul ve derûhde eylemiş ve şu hâlde elli dört bin yüz kırk dört guruşa baliğ olan umûm ta'mîrât masrafından ve salifü'l-arz kırksekizbin yüz kırkyedi guruşun dahi üçyüz sekiz senesi bütçesinden sarfi taht-ı me'zûniyetde bulunmuş olduğundan bahisle ellidört

¹⁵⁵ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri, C.II., s.52.

bin yüz kırk dört guruşu doldurmak üzere mezkûr kırksekizbin kûsûr guruşu ilâvesi iktizâ eden beşbin dokuzyüz doksanyedi guruşun dahi sene-i merkûme bûdçesinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr muvâfîk-ı maslahât görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân i'fây-ı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 16 Rebîü'l-evvel sene (1) 311 ve

Fî 14 Eylûl sene (1) 309

BOA., İ.Evkâf, 1311 R.3

Yapının Adı : Fâtih Câmii

Bulunduğu Yer : Fâtih

Mimârî : Mimâr Sinânüddin Yusuf, Mehmed Tahir Ağa

Yapım Târihi : 1470, 1776-1771

Belgenin Cinsi : Tezkire-i Sâmiye, İ.E., EV.HMH.

Belgenin Târihi : 1269, 1299, 1313. N. 8., 1323.Ra.26/9,Târihsiz9007.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîf, Câmî yanlarındaki ve Sarıkız caddesindeki taş merdivenler, medrese ve müteferriatı, Câmî-i Şerîfin Akdeniz cihetindeki musluklar

Ta'mîr Sebebi : Deprem , Namâz vakitlerinde cemâatin sıkıntı kalması, keşf sonucu lağım karışığının belrlenmesi.

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Fâtih Sultân Mehmed kendi adını taşıyan külliyei 1463-1470 tarihleri arasında yaptırmıştır. Külliye eski Hagion Apostolon kilisesi üzerine kurulmuştur. Çevresine Semâniye medreseleri ile öğrenciler için birer tetimme medreseleri eklettiği gibi, bir imâret , bir dâr-üş-şifâ ve hamam da yaptırmıştır . Fâtih Câmii, 1766 depreminden büyük ölçüde zarar gördüğü için Sultân III. Mustafa zamânında Mimâr Tahir Ağa tarafından önce türbe kısmı,daha sonra yeni plâna göre yapılan ikinci câmii, 1711'de tamâmlanmıştır .

İkinci câmînin plânı, birincisine göre hayli farklı olmakla berâber, bâzı kısımlarında ilk câmîye ait parçalar göze çarpar. Ortada bir büyük kubbe ile , mihrâb kısmında bir yarım kubbesi ve yanlarda üçer küçük kubbeli bölümler ilk plândan kalan parçalardır. İkinci Fâtih Câmii, Şehzâde, Sultânahmed Câmîlerinin benzeri olarak , ortada bir ana kubbe ve onu dört taraftan destekleyen dört yarım kubbe sistemine göre yapılmış olup, kuvvetli barok üslûpta özellikler gösterir. İlk câmîin birer şerefeli çifte minâresi aynen korunmuş, ancak XIX. Yüzyılda, şimdiki ikişer şerefeli şekillerini almıştır .

Câmîin kible tarafındaki hazîresinde Fâtih'in türbesi'nden başka Gülbahar Hatun'un da türbesi vardır.

Medreseler günümüzde onarılarak kullanılmaktadır. Akdeniz Semaniye Başkurşunlu Medresesi'nin yanındaki sokağın karşısında tabhâne binâsı, imâret binâ-

sının kalıntıları ve Kervansarayın kalıntıları yer alır. Darüşşifâ günümüze kalmamıştır. Hamam yıkılmış yerine şekerçi Hamı yapılmıştır(¹⁵⁶).

Değerlendirme : 1269 târihli Tezkire-i Sâmiye’de Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin yaptırdığı Câmi-i Şerîf ve türbe- i münîfelerinin hasır bahası olan masrafın ödenmesine dâir bilgi vardır(Bak:Fâtih Türbesi,1269 tarihli belge,s.388).

1299 târihli irâdede Fâtih Sultân Mehmed Câmii’nin yanlarında ve havlusu dışında Sarıkız caddesinde bir adet, toplam üç adet taş merdivenlerin harap olması yüzünden, cemaâtin namâz vakitlerinde gidip gelmesinde zorluk çektiğini, zikredilen merdivenlerin Evkâf-ı Hümâyûn Ta’mîrât önceki me’mûru Osman Efendi vâsıtasıyla ta’mîr ettirildiği, ve bunun izinsiz yapıldığının anlaşıldığı, toplam masrafın Hazîne-i Evkâf’ın (12)97 senesi bütçesinden vakıf defterine kayd edilmesi bildirilmektedir..

1313 târihli Haseki Sultân Câmii ile ortak irâdede Fâtih Sultân Mehmed Câmii-i Şerîf ve türbe-i münîfeleriyle medrese ve müteferriatının depremden yıkılan yerlerinin, Şehremâneti’nde kurulan Hey’et-i Fenniye eliyle yapılan keşflerini açıklayan deftere göre, câminin ta’mîri sırasında tasarruf tedbirlerine uyularak sağlam bir şekilde onarılmasına çalışılması, ta’mîrât için gerekli olan şeylerin Evkâf Nezâreti ile satın alınarak kısım kısım yapılması ve gereken ta’mîrâtın Hazîne-i Evkâf’ca teşkil olunacak bir özel komisyon vâsıtasıyla emâneten yapılması ve meblağın (1) 311 senesi bütçesinden ödenmesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti’ne havalesi hakkında verilecek emre göre hareket edileceği kayıtlıdır.

1323 târihli irâdede, Fâtih Sultân Mehmed Câmii-i Şerîfi’nin Akdeniz cihe-
tindeki sur muslukları yatağına lağım sularının karıştığı belirlendiği, Ser hademe Salih Efendi eliyle emâneten ta’mîr edilmesine başlandığı ve meblağın (1)320 bütçesi dâhilinde ödenmesi husûsunun nezârete havalesi yapılmış olmakla ve verilecek emre göre hareket edileceği yazılıdır.

Târihsiz Belge

Defter-i oldur ki,

Evkâf-ı Hümâyûn mülhâkatından cennet-mekân-ı firdevs aşıyan merkûm ve mağfûrunleh Ebul-feth Sultân Mehmed Hân-ı aleyhir-rahmed ve’l gufran hazretlerinin binâ ve ihyâ eylediği câmi’-i şerîf ve mekteb-i münîfi ve etrâf divarları ta’miri ve tecdîdi mesarifât defteridir ki bervech-i âti zikr olunûr ki

Guruş-ı Esedî

01200 ba defter-i müfredât-ı kazma ve kürek ve ıhlamur ve sâir
1684 ba defteri müfredât sarf olunan ekser baha
0633 ba defteri müfredât sarf olunan ekser baha
0540 minâreye kurşun kıyye 180 fi 3
0150 Alçı kile 60 fi 2,5

¹⁵⁶ - Yüksel Yoldaş Demircanlı; a.g.e.,s.93.

3127

0900 Kireç kantar akçe 150 fi 6

0427 Kiremid adet 5500 fi 85

0300 Mermer kireci kîse 150 fi 2

0380 Kireçler ve kiremid ve alçı için verilen nakliye ve kereste gümrüğü ve üstâde hammâliyesi

2356 Yevmiye-i neccâran ve minâreci adet 163

7520

1060 Yevmiye-i dıvarcıyân adet 156

0738 Yevmiye-i rençberân adet 123

2600 Yevmiye-i nakkaş ve sıvacı ve boya baha âlâ ustaya götürü

0450 Taş ve türab nakliçün araba yevmiyesi adet 30 fi 15

0387 Horasan.....kîse 250 fi 30 mar ve tuğla baha

12766

0100 Ketan kınırı sıva için fiat 200

0540 Câmî-i şerîfin minberi ve çerçeveleri için doğrama zira'î 45 akça 45 fi 12

0200 Cam bahası adet 110

0040 ücret-i camcı

(0)5680 Emr-i veliyünniamî muvakkithâneye alınan saat ve muhâfazası

14326

defter-i oldur ki

Gene kasaba-i mezbûrda kâin Evkâf-ı Hümâyûn mülhâkatından merhûm ve mağfûrunleh dizdâr Mehmed Efendi Câmî-i şerîfi ta'mîr ve tecdîdir ki masarîfâtı

Bervech-i âti zikr olunûr ki

Guruş-ı esedi

0238 ba defter-i müfredât kazma ve kürek ve küfe ve koğa.....ve ihlamur ve kalbur

0115 minâreler için makara ve halad bahası

4120 Ba defteri müfredât alınan ecnas-i kiraste bahası

0233 ba defter-i müfredât alınan ecnas-ı ekser bahası

0422 keraste gümrüğü ve astande hammâliye navl-ı sefine

5567

0580 minâre tuğlası ve Horasan için barça tuğla ve nakliyesi

0690 Minâre için kurşun kıyye 230 fi 3

0150 Alçı kîse 60 fi 2,5

1500 Kireç kantar akçe 250 fi 6

0220 Kireç nakliyesi için havl-ı sefine

8708,5

0500 Mermer kireç kile 250 fi 2

3548 Yevmiye-i Neccâran ve minâreci adet 229

1560 Yevmiye-i Dıvarcıyân adet 156

1494 Yevmiye-i Rençberân adet 249

1365 Taş ve türab nakliçün ve kum nakli-çün yevmiye-i araba akçe 91 fi 15

17175,5

0935 Kiremit aded 1100 fi 85

0204 Fatak Sıva için adet 223 fi 30 pare

2700 Sıvacı ve nakkaş ve boya takımı götürü verilmiştir.

2810 Câmî-i şerîfin müceddeden minberi ve kabir kapuları adedi 3 ve pencere çerçeveleri

0442 Câmî-i şerîfin pencerelerinin dcebir emin parmaklıkları kıyye 110

24262

0090 Maksûrelere parmaklık adet 80

0763 Kapulara kebîr kilidler ve kapu takımları ve beşer adet kandil askıları ve çerçeve rahtları ve kanadları aded 90 ve şamandıra ve kafr ekseri

0240 Bir kıt'a târih taş ve üstâdiyesi

0240 Cam baha

0040 Ücret-i camcı

2564

02800 Fek olunan kurşun baha fi 1400 pare 2

22840

Cem'an Yekûn

Guruş-ı esedî

14326

22840

37166

Yalnız otuz yedi bin yüz altmış altı guruşdur.

El fark es-seyyid Mehmed Nûri

.....Çekmece-i Kebîr

BOA., EV.HMH.9007

1269 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı atûfetlû Efendi hazretleri manzûr-ı âli cenâb-ı pâdişâhi buyrulmak için takdîm kılınan takrîrinde cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân Câmî-i Şerîfi'yle türbe-i münîfelerinin hasır bahası olan sekiz bin iki yüz yirmi dokuz guruşun i'tâsı isti'zân olunmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân-ı hümâyûnla hazret-i şehinşâh-ı şeref-sünûh ve sūdûr buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkire.

BOA., 1269, A.AMD.48/36.

1299 târihli belge

Başvekâlet Makam-ı Celîline,

Cennet-mekân Ebül-feth ve'l-megazi Sultân Mehmed Han tâbe serahû hazretleri câmî-i şerîfinin tarafında iki ve havlusunun hâricinde Sarıkız caddesinde bir aded ki cem'an üç aded taş nerdübanların harâb olarak cemaât-ı müslîmenin evkâf-ı hamsede câmî-i şerîf-i mezkûre gidip gelmekde müşkilât ve zahmede dûçâr olmalarına mebnî zikr olunan nerdübanlar Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât Me'muru sabık

Osman Efendi ma'rifetiyle ber-vech-i emânet ta'mîr ettirilerek ol bâbda Efendi-i mûmâ-ileyh tarafından memhûren verilen icmâlde masraf-ı vakı'a mecidi yirmi guruş hesâbıyla altı bin iki yüz yetmiş iki guruşa baliğ olduğu gösterilmiş olması üzerine usûl ve nizamına tevkifen ta'mîrât-ı merkûmenin şehremâneti ma'rifetiyle keşf-i sânisî bi'l-icrâ ol bâbda tanzîm kılınan defterde gösterildiği üzere masraf-ı vakı'a mecidi yirmi guruş hesâbıyla elli bin üç yüz altmış iki guruş otuz paraya resîde olarak bu hâlde zikr olunan icmâl ve defter yekûnleri bi'l-muvâzene doksan guruş otuz para say'-i hazîne görüldüğü anlaşılmalı olduğundan ta'mîrât-ı merkûme mesârıfı olan salîfû'z-zikr altıbin ikiyüz yetmiş iki guruşun, altı bin iki yüz guruşunun bu misüllü ta'mîrât için ifzaen mûmâ-ileyhe mecidi yirmi guruş hesâbıyla ale'l-hesâb vechile Hazîne-i Evkâf'dan verilmiş olan üçbin guruşdan mahsubiyle baki yetmiş iki guruşun dahi mecidi yirmi guruş hesâbıyla bi'l-i'tâ mecmu'-ı mesârıfın hazîne-i merkûmenin doksan yedi senesi bûdçesinden tasfiyesiyle vakf-ı müşârün-ileyhin sene-i merkûme mahalline masraf kaydı lâzım geleceği mesârîfât-ı umûmiye irâdesinden ba-derkenâr ifade kılınmış ve eğerçi hükümete ait devair ve ebniyenin ba'd-ezin muhtâc-ı intizan olan inşâat ve ta'mîrâtı için bil-isti'zân akçe sarf olunmaması şeref-müteallik buyrulan irâde-i seniyye muktezâ-yı âlisinden idüğü Dâhiliye Nezâret-i celîlesinden 21 Zilkaade sene (12) 98 târihiyle şeref vârid olan tezkire-i aliyyeden emr ü iş'âr buyrulmuş ise de ta'mîrât-ı merkûmenin sūrâ't-i icrâsı tahte'z-zeminde görünmüş ve mamafih ta'mîrât-ı merkûmenin tezkere-i mezkûrenin vürûdundan mukaddem icrâ olunmuş ve mezkûr keşf-i sâni defteri leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla rey ve irâde-i aliyye-i cenâb-ı vekâlet penâhilerine tevafuk eylediği hâlde icrâ-yı icâbı husûsunun savb-ı kemteriyeye havâle buyrulması bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 15 Rebî'ül-ahirsene (1) 299 ve
Fî 22 Şubat sene (1) 298

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan işbû takrîriyle melfûfu Dâhiliye Dâiresi'nden lede'l-kırae Fâtih Sultân Mehmed Han Hazretleri câmi-i şerîfleri tarafeyninde iki ve havlusunun hâricinde Sarı Kız caddesinde bir iki üç aded nerdübanın görülen lüzum üzerine ta'mîr edildiği ve bunun bil-isti'zân akçe sarf edilmemesi hakkındaki tebligatdan mukaddem bulunduğu anlaşılması olmağla mesârıfı olan altı bin iki yüz yetmiş iki guruşdan gayr-ez-i'fâ kusur yetmiş iki guruşun dahi mecidi yirmi guruş hesâbıyla i'tâ olunarak mecmu'-ı mesârıfın Hazîne-i Evkâf'ın doksan yedi senesi muvâzenesinden tesviyesiyle defter-i vakfa masraf kaydı zımnında nezâret-i müşârün-ileyhaya me'zûniyet i'fâsı tezekkür ve keşf-i sâni defteri leffen takdîm kılınmağın emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 29 Cemâziye'l-ülâ sene (1) 299 ve
Fî 6 Nîsân sene (1) 298

Atüfetlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinden vârid olup Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden ba-mazbata bi't-tenzîl melfûf-ı keşf-i sâni defteriyle berâber arz ve

takdîm kılınan takrîr meâlinden müstebân olduğu üzere Fâtih Sultân Mehmed Han hazretleri câmi-i şerîfinin tarafeyninde iki ve havlusunun hâricinde Sarı Kız cadde-sinde bir iki üç aded nerdübanın görülen lüzüm üzerine ta'mîr edildiği ve bunun bilâ-isti'zân akçe sarf edilmemesi hakkındaki tebligatdan mukaddem bulunduğu ci-hetle mesârîfî olan altı bin iki yüz yetmiş iki guruşun Hazîne-i Evkâfın doksan yedi senesi muvâzenesinden mahsub ve tesviyesiyle defter-i vakfa masraf kaydı zımında nezâret-i müşârün-ileyhaya me'zûniyet i'tâsı tezekkür kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz idileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 13 Cemâziye'l-ahire sene (12) 99 ve

Fî 20 Nîsân sene (12) 98

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olan iş bü tezkere-i sâmiye-i vekâlet-penâhileriyle melfûf-ı takrîr-i müzeyyel ve defter-i manzûr-ı âli buyrulmuş ve bervech-i isti'zân meblağ-ı mezbûrun mahsub husûsuna irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi müteallik ve şeref-sudûr buyrularak takrîr ve defter-i ma'rûz îade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emridir.

Fî 14 Cemâziye'l-ahire sene (12) 99

Fî 21 Nîsân sene (12) 98

BOA.,İrâde(Şûrâ-yı Devlet)1299.

1313 târihli belge,

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2176

Evkâf-ı Hûmâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 2 Cemâziyel evvel sene(1) 313 târih ve dört yüz elli altı numaralı tahrîri melfûfuyla berâber Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri Câmi-i şerîf ve türbe-i münifeleriyle medrese ve müteferuâtının ve Haseki Sultân Câmi-i şerîfi ile müştemilâtının hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin şehremânetinde mü-teşekkîl hey'et-i fenniye mar'ifetiyle icrâ kılınan keşiflerinin mübeyyen tanzîm kılı-nan iki kıt'a deftere nazaran cennet-mekân-ı müşârün-ileyh hazretleri câmii şerîfle-riyle müteferriâtının mecdi on dokuz guruş hesâbıyla bir milyon üç yüz on iki bin iki yüz seksen ve Haseki Sultân Câmii şerîfiyle müştemilâtının yüz on dokuz bin kûsur guruş ki cem'an bir milyon dört yüz otuz bir bin yedi yüz altı guruşla ta'mîrleri vücûda geleceği an-laşılmış olmağla kâideten teferruâta bi'r-reâya keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânet ve rasânetle vücûda getirilmekle sa'y ü gayret olunmak ve levâzım-ı ta'mûriye meclis-i irâde-i evkâf-ı inzimâm nezâreti ile mübâyaa edilmek ve ehemmi mûhimme takdîm ile ceste yapmak üzere ta'mîrât-ı muktezîyenin Hazîne-i Evkâf'ca olunacak bir komisyon-ı mahsûs mar'ifetiyle emâneten icrâsı için meblağ-ı mezbûrun üç yüz on bir senesi bûdçesinden sar-fına me'zûniyet i'tâsı isti'zân olmağla ve cevâmî-i mezkûrenin müstemilâtı heman icrâ-yı

ta'mîratıyla muhâfaza-i me'muriyetle lâzımeden bulunmuş olmağla ber mûcib-i isti'zân icrâ-yı muktezîyatının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defterleri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'lemrindir.

Fî 9 Cemâziyelevvel Sene (1) 313 ve

Fî 16 Teşrîn-i evvel Sene (1) 311.

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri Câmi-i Şerîf ve türbe-i münifeleriyle medrese ve müteferriâtının ve Haseki Sultân Câmi-i Şerîfi ile müştamilâtının hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin şehremâneti celîlesinde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşifleri mûcibince Cennet-mekân-ı müşârün-ileyh hazretleri câmi-i şerîfiyle müteferriâtının mecidi on dokuz guruş hesabıyla bir milyon üç yüz on iki bin iki yüz seksen ve Haseki Sultân Câmi-i Şerîfiyle müştamilâtının yüz on dokuz bir kûsûr guruş ki cem'an bir milyon dört yüz otuz bir bin yedi yüz altı guruş sarfi ve Hazîne-i Evkâf'ca teşkil olunacak bir komisyon-ı mahsûs ma'rifetiyle emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun üç yüz on bir senesi bûdçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet-i Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûflarıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref- sūdûr buyurulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkîre-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 27 Şaban Sene (1)313 ve

Fî 30 Kânun-ı Sâni Sene (1)311.

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyurulan işbu tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref müteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 6 Ramazân Sene (1)313 ve

Fî 8 Şubat Sene (1)311.

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA, İ.Evkâf, 1313. N. 8.

1323 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Mâliye Dâiresi 947

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 21 Safer sene (1) 323 târih ve altmış bir numrolu tezkiresi melfûflarıyla Mâliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlîme nazarân cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Han-ı Gâzi hazretleri Câmi-i şerîfinin Ak Deniz cihetindeki sure muslukları çarkâb lâğımı Süleymâniye ve .....suları mecralarına karışarak.....eylemesine mebnî keşfi bi'l-icrâ ta'mîrât-ı muktezîye mecidi on dokuz gurusu hesâbıyla on bin üç yüz otuz sekiz gurusu masrafla vücûda geleceği ve işin ehemmiyeti ve müsteaccileyitine binâen masârifat-ı mukayyidle.....hayri ve ser hademe Salih Efendi ma'rifetleriyle ta'mîrâtada mübaşeret kılındığı anlaşılmiş olduğundan nezâretin isti'zânı vechile kaide-i tasarrufâta bi'l-riaye keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânet ve rasânetle vücûda getirülmeğe sa'y ve gayret olunmak üzere ta'mîrat-ı merkûmenin emâneten icrâsıçün meblağ-ı mezbûrûn üç yüz yirmi bir senesi bûdçesi dâhilinde tesviyesine me'zûniyet i'tâsının nezâret-i müşârûn-ileyhya havâlesi tezekkîr ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 15 Rebî'ül-evvelsene (1) 323

Fî 7 Mayıs sene (1) 321

Bâb-ı Âli

Dâire-i Dîvân-ı Hümâyûn 853

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi' nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle olunan tezkiresi üzerine Mâliye Dâiresi'nden tanzîm ve leffen arz ve takdîm kılınan mazbata cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Han-ı Gâzi hazretleri Câmi-i şerîfinin Ak Deniz cihetindeki Hıra muslukları mecrâasının keşfi mûcibince mecidi on dokuz gurusu hesâbıyla on bin üç yüz otuz sekiz gurusu ile emâneten icrâ-yı ta 'miri ve meblağ-ı mezbûrun üç yüz yirmi bir senesi bûdçesi dâhilinde tesviyesi husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi lüzûm gösterilmiş olmağla ol bâbda herne vechile emr ü fermân Hümâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 23 Rebî'ül-evvel sene 1323

Fî 15 Mayıs sene (1) 321

Sadrâzam Ferit

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla mantûk-ı âli buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 26 Rebiû'l-ahir sene (1) 323

Fî 18 Haziran sene (1) 321

Ser kâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA, İEvkâf, 1323 Ra. 26 / 9.

Yapının Adı :Beylerbeyi Câmii

Bulunduğu Yer : Beylerbeyi İskelesi

Mimârı : Mehmed Tahir Ağa ve Binâ Emîni Mustafa Efendi

Yapım Târîhi : h.1192 / m.1778

Belgenin Cinsi : İ.D., A.AMD. 85/1

Belgenin Târîhi : 1265, 1274

Ta'mîr Olunacak Yerler : Bâzı mahaller, meşrut hane, mekâbir-i münîfe sandukaları

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr.

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Bânisi, Sultân I.Abdülhamid'dir. Annesi Şermi Rabia Sultân adına, Sıbyân mektebi ve hamam ile birlikte h.1192 / m.1778'de yaptırılmıştır. Câmii yerinde İstavroz Sarayı'nın Hırka-i Şerîf Dâiresi bulunmakta idi. Câmii, Barok stilde ve tek kubbelidir. Çinileri İstavroz Sarayı'ndan getirilmiş olup, muhtelif devirlere ait çini örnekleridir. Kürsü, dolap kapağı gibi ağaç işleri, markiteri süslemeleri güzel eserlerdir. Sütunlar üzerinde Hünkâr Dâiresi ve Mahfeli vardır. Deniz cephesindeki kitâbede; Sultân II.Mahmûd'un h.1226 / m.1811'de bir minâre ve muvakkithâne ilâve ettirdiği yazılıdır.Yapı, h.1235-36 / m.1820-21'de de önemli tâdilât görmüştür. Sahildeki dört cepheli çeşme Sultân II.Mahmûd'un hayrâtıdır. Câmii, 1894 depreminde büyük hasar görmüş, 1945'de ahşâb kubbesi ile birlikte beden duvârları onarılmıştır⁽¹⁵⁷⁾.

Değerlendirme : 1265 târîhli Dâhiliye irâdesinde, Beylerbeyi Câmii'nin ta'mîr edilmesi gereken yerleriyle, imâm efendilere ait meşrut hanelerin, yapılan keşf sonucu ta'mîr ettirilmesi gerektiği, ayrıca bâzı mekabir-i münîfe sandukaları için düzenlenen pûşidelerin, hazîne-i hassa-i hazrat-i şâhânedan verilen sırma ve kılâbdânlı şerit bedelleri ve diğer bir kısım masrafların Evkâf-ı Celîle'nin (12)65 senesi mahalline masraf kayd olunması, kalanın da Hazîne-i Evkâf-ı Hümâyûn'dan karşılanması ifâde edilmektedir.

1274 târîhli Tezkire-i Sâmiye'de Sultân II. Abdülhamit Han Hazretleri'nin Evkâf-ı Şerîfe hayrâtından olan Beylerbeyi Câmii'nin ikinci imâmına meşrut hanenin, yapılan keşf sonucu noksânları tespî edilerek ta'mîr edilmesine dâir kayıt vardır.

1265 târîhli belge

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı atûfetlû Beyefendi hazretlerinin manzûr-ı âli-i cenâb-ı mülûkâne buyurulmak için arz ve takdîm kılınan iki kıt'a takrîrinin birinde Beylerbe-

¹⁵⁷ - Tahsin Öz,İstanbul Câmileri,c.II.,s.12.,ayr.bkz., Kemâl Üçüncüoğlu; "Beylerbeyi Camii", Röleve ve Restorasyon Dergisi,S:2, Ank.1979,s.219 ayr.bkz., Süha Engin; "Beylerbeyi Hamid-i evvel Camii",Röleve ve Restorasyon Dergisi, S:6,Vakıflar Gen.Müd.Yay. Ank.1987,s.121.

yi'nde kâin Câmî-i şerîfin muhtâc-ı ta'mîr olan mahalleriyle imâm efendilere meşrutahanelerin keşf olunan yirmi bir bin üç yüz otuz guruş masrafla ta'mîr ettirilmesi ve diğesinde dahi bâzı mekâbir-i münîfe sandukaları için tanzîm olunan pûşidelerin hazîne-i hâssa-i hazret-i şâhânedan verilen sırma ve kılâbdanlı şerid bahalarından ma'ada masârif-ı i'mâliye ve sâiresi olan kırk bin sekiz yüz doksan guruşun cennet-mekân efendimizin Evkâf-ı Celîle'lerinin altmış beş senesi mahalline masraf kayd olunmak üzere bundan gayr-i ez-ale'l-hesâb kusur kalan yirmi bin sekiz yüz doksan guruşun Hazîne-i Evkâf-ı Hümâyûn'dan i'tâsı isti'zân olunmuş ise de ol bâbda her ne vechile emr ü fermân cenâb-ı şehinşâhi şeref-sünûh buyrulur ise ana göre harekete mübâderet olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 29 Ca sene (12)65

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Sebbâbe ârâ-yı tebcîl olan iş bu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle mezkûr takrîrler manzûr-ı me'alimevfûr cenâb-ı cihândâri buyrulmuş ve iş'âr ve isti'zân buyrulduğu vechile câmî-i şerîf-i mezkûrun muhtâc-ı ta'mîr olan mahalleriyle zikr olunan hânelerin ol mikdâr masrafla ta'mîr ettirilmesi ve salifü'l-beyân kırk bin sekiz yüz doksan guruşun müşârün-ileyh efendimiz hazretlerinin evkâf-ı celîlelerinin altmış beş senesi mahalline masraf kayd olunmak üzere gayr-i ez-ale'l-hesâb kusur kalan yirmi bin sekiz yüz doksan guruşun hazîne-i mezkûreden i'tâsı müteallik ve şeref-südûr buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i şâhâne muktezây-ı münîfinden bulunmuş ve marû'z-zikr takrîrler yine taraf-ı âlî-i âsafânelerine irâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî Selh-i Ca sene (12)65

BOA., İ.D.11656, 1265.

1274 târihli belge

Cennet-mekân Sultân Abdülhamit Han tâbe serahû hazretlerinin evkâf-ı şerîfeleri hayrâtından Beylerbeyi Câmî-i şerîfinin imâm-ı sânisine meşruthanenin icrâ olunan keşf ve münâkasası vechile yedi bin beş yüz guruş masrafla icrâ-yı ta'mîri.

BOA., 1274, AMD.85 / 1

Yapının Adı : Nûruosmaniye Câmii(Osmaniye Câmii)

Bulunduğu Yer : Çarşıkapı-Nûruosmaniye

Mimârı : Mustafa Ağa, Simon Kalfa

Yapım Târihi : h.1161-1169 / m.1784-1785

Belgenin Cinsi : HM., A.AMD.74/81., İ.E. ,EV.HMH.9032

Belgenin Târîhi : 1240.,1273., 1314.C.19, Târihsiz.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Belirtilmemiş, Minâreler , icâb eden mahaller, Kurşrunlarıyla sâir yerler

Ta'mîr Sebebi : Belirtilmemiş, Muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Mâbedin inşâsına Sultân I.Mahmut h.1161/m.1748'de başlanmış, vefatı üzerine Sultân III. Osman devam ettirmiş olup h.1169/m.1755'de tamamlanmıştır. Mimârî Mustafa Ağa, yardımcısı Simon Kalfa'dır. Câmiî, iki kapılı geniş bir dış avlu ile çevrilidir. Külliye câmi, medrese, kütübhâne,imâret,sebil,türbe ve çeşme ile çevresindeki dükkân ve han'dan oluşmaktadır. Câmiî, çarşı tarafında yüksek bir subasman üzerine yapılmıştır. Barok üslûbun etkisiyle meydana gelen yapının iç avlusu klâsik plân esâsından farklıdır. Avlu yarım oval şeklinde ve on iki sütuna dayanan on dört kubbeli kısımdan oluşur. Şadırvanı yoktur. Câmi kare plânda mihrâb kısmı çıkıntılıdır. İki yanda barok taş külâhlı iki şerefeli minâreler yükselir.

Tamâmen mermer kaplamalı yapıda süslemeye çok fazla yer verilmiştir. Câmi içindeki yazılar dönemin tanınmış hattatların yazılarıdır. Bütün süslemeler barok üsluptadır. Dalgalı yay kemerler, deniz kabukları, akant yaprakları gibi motifler ve değişik sütun başlıkları, Türk barok üslûbunun temsilcisidir. Câmiî, barok stildeki pek çok pencereye rağmen karanlık bir mekândır.

Kasr-ı hümâyûn ve hünkâr mahfilin doğu tarafındadır. Dış avludan kapalı çarşıya açılan kapının solunda bir sebil, sağında bir çeşme, oval plânlı bir kütübhâne, bunun yanında türbe, kible yönünde medrese ile buna bitişik imâret ve birçok dükkân külliye binâları arasında yer alır⁽¹⁵⁸⁾.

Değerlendirme : 1240 târihli Haremeyn-ı Muhteremeyn'e ait defter, Ayasofya-i Kebîr Câmiî, Sultân Ahmed Câmiî, Nûr-ı Osmaniye Câmiî, Üsküdar İhsâniye Câmiî, Üsküdar Vâlîde Sultân Câmiî, Şehzâde Mehmed Câmiî, Bahçekapusu Yeni Vâlîde Câmiî ve Kalerderhâne Câmiî'lerine ait ortak bir defterdir. Defterde bu câmilerin şiddetli rüzgârdan tahrîb olduğundan ve ta'mîrlerinin düşük kalitede yapıldığından bahsedilmekte yeniden ta'mîr yapılacak yerlerin listesi verilerek bunların kaç mal olacağına dâir kayıt bulunmaktadır. Defterin sonundaki ibârede, yukarıda adı geçen câmilerin keşf ve muâyeneri yapıldıktan sonra ortaya çıkan masrafın nereden ödenmesi gerektiğine dâir pâdişâhın emrinin beklenildiğinden bahsedilmektedir. Defterden Şehzâde Sultân Mehmed Câmiî ile Ayasoya Câmiî'nin minârelerinin ve külâhlarının, Ayasofyadaki türbelerin ve avludaki parmaklıkların ve imâm odasına yakın taş duvârın ta'mîr masrafının ne kadar tutacağını öğreniyoruz. Bunun yanında, Sultân Ahmed, Nûr-ı Osmaniye, Üsküdar İhsâniye, Üsküdar Vâlîde Sultân, Bahçekapusu Vâlîde Sultân Câmiî,Kalender Câmilerinin

¹⁵⁸ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri,c.I.,s.111-112.,ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.392-393, ayr.bkz.,Eminönü Camiler,s.154-156.

adı geçmekle birlikte ta'mîr edilecek yerlerin ismi belirtilmemiş olup masraf tutarları vardır (Bak : 1240 târihli belge -1-, Ayasofya Câmii , s.115-116).

1274 tarihli Tezkire-i Sâmiye'de Nûruosmaniye Câmii-i Şerîfi minâreleriyle, Sultan Selim Hân Câmii ve imareti, Şehzâde Câmii ve Laleli Câmii'nin tamiri için hesâba mahsûb olmak üzere verilen paradan başka diğerk masrafların hazinece ödenmesine dair evkaf nezaretinin takriri olduğu hakkında açıklama bulunmaktadır.

1314 târihli Evkâf irâdesinde, Nûruosmaniye Câmii-i Şerîfi'nin kurşunlarıyla bâzı yerlerinin ta'mîre ihtiyâcı olduğu, Hazînece yapılan keşf onucu ta'mîrâtın emâneten yapılmasına ve masrafların vakfına masraf kayd edilmek üzere (1)312 senesi bütçesi Ta'mîrât Tertîbi'nden sarfına dâir bilgi vardır.

Ayrıca Târihsiz Evkâf Defteri'nde Nûruosmaniye Câmii'nin Mahfel-i hü-mâyûna giden yolu üzerindeki camların yenilenmesine dâir kayıt vardır.

Târihsiz Defter

İstanbul'da vâki' Nûr-ı Osmanî câmii-i şerîfinde mahfel-i hü-mâyûn yolunda kebîr cam çerçeveleri ve kütübhâne ve türbe-i şerîfenin havâle camları tecdîdi ve imâret-i âmiresinin muktezî mahalleri ve tapusu ve havz-ı kebîr parmaklıkları ve câmii'-i şerîf kapuları ve memşâları ta'mîrâtı mesârifât defteridir.

Guruş Para

289 baha-i kireç ve horasan ve tuğla

021,5 baha-i mermer kireç

012 12 baha-i ketan

471 08 mahfel-i hü-mâyûn yolunda kebîr çerçeveler tecdîdi

Adet Akçe Fiyat

26 208 91

794 00

077 mahfel-i hü-mâyûn ve kütübhane için alınan ayna camı

Adet Fiyat

132 22

015 baha-i alçı

80 kütübhane ve türbe-i şerîf derûnunda havâle camı tecdîdi Aded 5

045 baha-i doğrama berâ-yı kapu imâret ve medrese ve sâire

1011

0022,5 baha-i rant takım aded 30

0080 baha-i boya

0012,5 baha-i kiremid

0007,5 beziryağı

1123,5

0380 baha-i ecnas-ı kereste

0078,5 baha-i mismar-ı söğ(e)söve

0115 ücret-i amele-i neccâret

0120 ücret-i amele-i sıvacıyân

1817

0075 ücret-i amele ve rençberân

0028 ücret-i amele-i nakkaş

0030 ücret-i amele-i badana

0024 ücret-i amele-i camciyân

1974

0060 ücret-i mu'tad(?) ve ta'amiye

0090 yevmiye-i kalfa

0035 Saliya-i kereste ve kireç ve horasan ve sâir

2164

Ayasofya-yı kebîr medresesi su yollarının kurşun boruları tecdîdi masârifâtı

Guruş

510 direk üstüne kurşun boru Adet 85 Beher fiyatı Guruş 6

030 yedirme

010 ip

105 lökün kıyye 120 Fiyatı 35

040 su yolcu yevmiyesi

685

085 Atîk boru bahası tenzîl

600

Cem'an Yekûn ..... Esed-i Guruş 2764.

BOA.,EV. HMM, 9032 , târihsiz.

1273 târihli belge

Tezkire-i Sâmiye

Cennet-mekân Sultân Osman Hân Hazretleri'nin Câmi-i Şerîfi'nin minârele-riyle icâb eden mahallerinin ta'mîrâtı masârifî olan on beş bin üç yüz doksan sekiz guruşdan ale'l-hesâb olarak verilmiş olan on bin guruşdan başka beş bin üç yüz doksan sekiz guruşun i'tâsıyla Sultân Selim Hân Hazretleri'nin Câmi-i Şerîfleriyle imâret-i âmirelerinin ta'mîrâtı masârifîçün verilmiş olan on bir bin guruş bi't-tenzîl bâkisi bulunan beş bin dokuz yüz dört buçuk guruşun tesviye olunması.

Şehzâde Sultân Mehmed Hân Hazretleri'nin Câmi-i Şerîfleriyle imâret-i â-mire ve türbe-i münîfe ve vâkıf odası ile sâir mahallerinin usûlü vechile ta'mîriyle ale'l-hesâb verilmiş olan beş bin guruşdan kusur üç bin dokuz yüz yirmi yedi buçuk guruşun i'tâ kılınması.

Sultân Mustafa Hân Hazretleri'nin Laleli nezdinde vâki' Câmi-i Şerîflerinin icâb eden mahallerinin ta'mîriçün hesâba mahsûs olmak üzere verilen akçeden baş-ka üç bin yüz dört guruşun hazînece tesviye ve i'tâsı husûslarına dâir Evkâf-ı Hü-mâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin dört kıt'a takrîri meşmûl nâzar-ı âlî buyrulmak üzere takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân cenâb-ı mülûkâne müteallik buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkire.

BOA., A.AMD.74/81, 1273.

1274 târihli belge

Tezkire-i Sâmiye

Cennet-mekân Sultân Osman Han hazretlerinin câmi-i şerîfi minâreleriyle icâb eden mahallerinin ta'mîrâtı masârıfı olan on beş bin üç yüz doksan sekiz guruşdan alel hesâb olarak verilmiş olan on bin guruşdan başka beş bin üç yüz doksan sekiz guruşun i'tâsıyla Sultân Selim Han Hazretleri'nin câmi-i şerîfleriyle imâret-i âmirelerinin ta'mîrâtı mesârıfıçün verilmiş olan on bir bin guruş bi't-tenzîl bâkisi bulunan beş bin dokuz yüz dört buçuk guruşun tesviye olunması Şehzâde Sultân Mehmed hazretlerinin câmi-i şerîfleriyle imâret-i âmire ve türbe-i münîfe ve vakıf odası ile şair mahallerinin usûlü vechile ta'mîriyle alelhesâb verilmiş olan beş bin guruşdan kusur üç bin dokuz yüz yirmi yedi buçuk guruşun i'tâ kılınması Sultân Mustafa Han hazretlerinin Laleli nezdinde vâki' câmi-i şerîflerinin icâb eden mahallerinin ta'mîriçün hesâba mahsûb olmak üzere verilen akçeden başka üç bin yüz dört guruşun hazînece tesviye ve i'tâsı husûslarına dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin dört kıt'a takrîri meşmûl nazar-ı âli buyrulmak üzere takdîm kılınmış olmağla ol bâbdan her vechile emr ü fermân cenâb-ı mülûkâne müteallik buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkire.

BOA.,A.AMD. 1274,85 / 1

1314 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2503

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 19 Cemâziyel-ülâ sene (1) 314 târih ve bin yüz yedi numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Nûr-ı Osmaniye Câmi-i Şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan kurşunlarıyla sâir bâzı mahallerinin hazînece icrâ kılınan keşfi mûcibince mecdi on dokuz guruş hesâbıyla kırk dört bin üç yüz otuz guruşla emâneten ta'mîrâtı icrâ ve hi'tâmında masraf-ı vakı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblaı mezbûrn üç yüz on iki senesi bûdçesi ta'mîrât tertûbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr-ı umûr-ı tabî'iyeden görünmüş olmağla ber mûcib isti'zân icrây-ı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve melfûf keşf defteri leffen takdîm kılınan emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 10 Cemâziyelahire sene (1) 314

Fî 4 Teşrîn-i sâni sene (1) 312

Âtûfetlü Efendim Hazretleri,

Nûr-ı Osmaniye Câmi-i Şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin keşfi mûcibince mecdi on dokuz guruş hesâbıyla kırk dört bin üç yüz otuz bir guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrn vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on iki senesi bûdçesi ta'mîrât tertûbinden tesviyesi husûsunun evkâf-ı hümâ-

yûn nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı devlet Dâhiliye Dâiresinden tanzîm olunan mazbata melfûflarıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref müteallik buyrulur ise mantûk-ı alisi infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 19 Cemâziye'l-ahire sene (1) 314

Fî 193 Teşrîn-i sâni sene (1) 312

Sadrâzam Rıfat

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 24 Cemâziye'l-ahire sene (1) 314

Fî 18 Teşrîn -i Sâni sene (1) 312

Serkâtib-i hazret-i Şehriyârî Tahsîn

BOA, İ.Evkâf, 1314 C. No:19.

Yapının Adı : Eyüp Câmii

Bulunduğu Yer : Eyüp

Yapım Târihi : h.863/m.1458-59, ikinci inşâ târihi:1798-1800

Belgenin Cinsi : H.H., İ.D.

Belgenin Târihi : 1225, 1281.

Ta'mîr olunacak Yerler : Câmii içindeki şamdan, kandil,askı v.s.,bâzi mahaller, türbe-i münîfe

Ta'mîr Sebebi : gerekli görüldüğü için

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Fâtih Sultân Mehmed'in h.863/m.1458-59'da yaptırdığı câmî, Sultân III.Murad zamânında yenilenmiştir. Daha sonra Sultân III.Ahmed döneminde 1724'de minâreleri yükseltilen câmî zamânla harap olmuş, III.Selim zamânında minâre dışında bütün yapı temelden yıkılarak mihrâb duvârı aynı kalmak üzere şadırvan avlusuna doğru genişletilerek 1798-1800 târihleri arasında yeniden yapılmıştır. Yeni câmiin minâre kapıları bu kez dışarıdan açılmıştır. Türbenin iki yanında yer alan medrese odaları da yıkılarak yerine bâzi paşalara ait türbeler vardır. Günümüzdeki câmii dikdörtgen plânlı olup çıkıntı mihrâblıdır.

Sekiz yarım kubbeye çevrelenen ana kubbeyi altı sütun ve iki fil ayağı desteklemektedir. Câmînin iki şerefeli iki minâresi vardır. Barok üsluptaki kuzey kapısı hünkâr mahfiline varılır. Avlunun solunda açık türbe ve mezarlar, ortada da şadır-

van bulunmaktadır. Sekizgen plânlı mermer şadırvan barok başlıklı sekiz mermer sütun üzerine ahşâb saçaklı kubbe ile örtüldür. Avluyu üç taraftan on iki sütunun desteklediği on üç kubbeli revak çevirir. Son cemâat revakında iki barok mihrâb ve mükebbire bulunur.

Câmii 1819 yılında Sultân II. Mahmûd tarafından ta'mîr ettirilmiştir. 1822'de yıldırım düşmesi sonucu yıkılan minârenin üst şerefeden yukarısı yeniden yaptırılmıştır. ⁽¹⁵⁹⁾.

Değerlendirme : 1225 târihli Hatt-ı Hümâyûn'da Câmii içindeki şamdan,kandil, askı gibi sâir levâzımat ile türbe-i şerîf üzerindeki kurşunların ta'mîr masrafının Hazîne-i Haremeyn evkâfından karşılanmasına dâir bilgi vardır.

1281 târihli irâdede, Eyüp Sultân Hazretleri'nin Câmiinin ışıklandırılmasıyla bâzı küçük ta'mîrâtlara başlanmış ise de daha bir miktar yerleriyle türbe-i münîfelerinin ta'mîrâtının da gerekli görüldüğü ve ta'mîri yapılan yerlerin toplam masrafının vakfına masraf kayd edilmesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin arz ve takdîm ettiği yazılıdır.

1225 târihli belge

Manzûrum olmuştur.

İşbu takrîri mûcibince meblağ-ı masraf-ı mezkûr iki bin dört yüz şu kadar guruş Haremeyn Hazînesi'nden mâli muaccelât evkâfdan i'tâsıyla mahallince masraf kayd ettirilüb ancak Şehzâde Câmî'-i şerîfinin kubbesinin alemlî şiddet-ı rüzgârdan bir tarafa meyl etmiş olduğu ... olunmakda olmağla öylece kalur ise bütün bütün aşağı düşeceği derkâr olmağla alem-ı mezkûr dahi bu masarîf dâhil olmak üzere doğruldularak tanzîm olunsun.

Haremeyn'e Muhteremeyn'e tâbi evkâfdan Eba Eyüp Ensari dahi anhö'l-bâri hazretlerinin türbe-i şerîfleri üzerinde mefrûş kurşunları ve muhtâc-ı ta'mîr olan bâzı mahal ve mevâzi'-i mübarekeleri ve hazret-i müşârûn-ileyhin câmi'i şerîfleri derûnunda olan şamdan ve kanadil ve askı ve levâzımat-ı sâiresi ... hazret-i müşârûn-ileyhin câmi'-i şerîleri havâlîsinde medfûn darü's saadet-üş şerîfe ağası esbak merhûm el-Hâc Beşir Ağa'nın türbe-i şerîfleri ta'mîr olunarak masarîfâtı bir kıt'a defter müfredâtı üzere bin dört yüz seksen yedi gurula ve merhûm ve mağfûrleh Şehzâde Sultân tâbe serahü hazretlerinin imâret-i âmirelerinde nan-ı aziz firunu döşeme taşları ve minâreleri kanadil kutuları ta'mîrlere dokuzyüz doksan iki guruş cem'an mahal-ı mezkûre ta'mîrâtına ikibin dört yüz yetmiş dokuz guruş sarf olunmuş olduğu takdîm atebe-ı ûlyâ-ı mülûkâneleri kılınan iki kıt'a müfredât defterlerinden manzûr ve ma'lûm-ı hümâyûn cenâb-ı cihândârileri buyurularak meblağ-ı mesârîfât-ı mezbûr iki bin dört yüz yetmiş dokuz guruşun Hazîne-i Hare-

¹⁵⁹ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri,C.I.,s.53-54.,ayr.bkz.,Oktay Aslanapa;Osmanlı Devri Mimârisi,s.420-423.,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş demircanlı;a.g.e.,s.85-8.

meyn'den mal-ı muaccelât-ı evkâfdan i'tâ ve mahalline masraf kayd olunması husûsu muvâfık rızâ-yı hümâyûnları buyurulur ise ol bâbda ve herhâlde emr ü fermân veliyyü'l emr efendimiz hazretlerindedir.

B.O.A. H.H. 59304, H. 1225/M.

1281 târihli belge

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Ebî Eyyûb el-ensârî radiya'anhu el-Bârî Hazretleri'nin câmi-i envâr-ı lâmi'îyle müteferriâtının bâzı ta'mîrât-ı cüz'îyesine mübâşeret olunmuş ise de daha bâzı mahalleriyle türbe-i münîfelerinin ta'mîrâtına lüzûm görüldüğüne ve muhaddemen ta'mîri icrâ kılınan mahallerin masârıfı on bin altı yüz kırk dört buçuk guruşa bâliğ olduğuna binâen bundan verilen ale'lel-hisâb tenzîl ve üst tarafı dahi i'tâ olunarak top masârıfın vakfına masraf kaydı ve b'ad-e-zin yapılacak mahallerin dahi ber mücib-i keşf yirmi üç bin yedi yüz elli guruş masraf ve müteahhidi ma'rifetiyle tesviyesi isti'zânına dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin takrîri arz ve takdîm kılınmış olmağla ber mücib-i isti'zânına dâir Evkâf-ı Hümâyûn nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi hakkında her ne vechile emr ü fermân hazret-i cihândâri şeref-sünûh ve sūdûr buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîn kılındı. Efendim.

Fî 23 Şevvâl Sene 1281.

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm-i tevkîr olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan takrîr-i manzûr-ı şevket mevfûr hazret-i pâdişâhı buyurulmuş ve husûsât-ı merkûmenin ber mücib-i isti'zân îfâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi müteallik ve şeref-sūdûr buyurulan emr ve irâde-i meâlî'âde-i cenâb-ı mülûkâne icâb-ı âlîsinden olarak mezkûr takrîrine savb-ı sâmi-i âsafîlerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 28 Şevvel Sene 1281.

BOA, İ.Dâhiliye, 1281, 36930.

Yapının Adı : Selimiye Câmii

Bulunduğu Yer : Haydarpaşa

Mimârî : Yusuf Efendi

Yapım Târihi : h.1214-1219/ m.1801-1805

Belgenin Cinsi : İ.D.(M.V.)

Belgenin Târihi : 1281

Ta'mîr Olunacak Yerler: Minâre

Ta'mîr Sebebi : Yıldırım

Câmi Hakkında Kısa Bilgi :Mâbed, Sultân III.Selim tarafından Haydarpaşa'da İstanbul ve Marmara'ya hakim bir tepe üzerinde 1801-1805 târihleri arasında binâ emini Yusuf Efendi'ye yaptırdığı külliye'nin bir parçasıdır. Câmi, barok üslupta olup kare plânlıdır. Kesme küfeki taşından örgülü duvârlarla kemer üzerine oturan tek kubbesiyle Nûruosmaniye Câmi'i'ni hatırlatır. Ağırlık kuleleri kare biçiminde ve kubbeciklerle örtülü olup alt kısımlarında barok kıvrımlı konsollar bulunur. Cümle kapısı batı tarafında olan câmi, dikdörtgen geniş bir avlu içinde yer alır. Son cemâat yeri tonozla örtülüdür.

Yivli gövdeleri, boğumlu barok taş külâhları ile tek şerefeli iki minâresi 1823'de şiddetli rüzgârdan yıkılmış daha sonra ta'mîr edilmiştir. Câminin yanında muvakkithânesi, sıbyân mektebi, hayrât hademesi odaları mevcuttur. Yapı 1954-1959 yılları arasında ta'mîr görmüştür⁽¹⁶⁰⁾.

Değerlendirme : 1281 târihli irâdede, Üsküdar'da bulunan Selimiye Câmi-i Şerîfi'nin minâresinin yıldırımdan zedelenmesi sebebiyle önceden yapılan keşf ve noksânları gereğince ta'mîrâtına teşebbüs olunmuş ise de, minârenin tamâmen harap olması sonucu müteahhid Taşçı Apostol vâsıtasıyla düzeltilmesi ve yıldırımdan korunması için paratoner takılması istenmekte, ayrıca bu durumun bütün câmi minârelerine uygulanması hazînece düşünülmüşse de şimdilik Selimiye ve Kılıç Ali Paşa Câmilerine takılacağı ifade edilerek emir beklenmekte olduğu bildirilmektedir.

1281 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin 28 Cemâziyel-ülâ sene (12)81 ve 17 Teşrîn-i evvel sene (12)80 târihiyle Meclis-i Vâlâ'ya havâle buyurulan bir kıt'a takrîrinde Üsküdar'da kâin Selimiye Câmi-i Şerîfi minâresinin saikadan zedelenmesi cihetiyle mukaddemâ icrâ olunan keşf ve münâkasası mücibince yirmi dokuz bin bu kadar gurusu masrafla ta'mîrâtına teşebbüs olunmuş ise de mezkûr minâre kâmilen harâb olmasıyla termîmi elli beş bin şu kadar guruşa mütevakkıf idüğü muahhiren bi'l-muâyene tebeyyün eylemiş olduğundan şimdiye kadar verilen on beş bin gurusun badehû mahsubu icrâ kılınmak üzere bunun ol mikdâr masraf ve müteahhidi Taşçı Apostol ma'rifetiyle tesviyesi ve saikadan masûn olmak için gerek bu minâreye ve gerek Tophâne'de der-dest inşâ olan Kılıç Ali Paşa minâresine paratoner vaz'ı isti'zân kılınmış olup vakı'a zikr olunan minârenin ta'miriyle ihtiyâcı tebeyyün etmesinden nâşi keşf-i sâbık masarımının elli beş bin guruşa iblâğı umûr-ı zarûriyeden görüldüğü misüllü paratoner vaz'ı kâffe-i cevâmi minâreleriyçün lâzım olarak bunun tâmimen yapılması hazînece der-dest mütalâa idüğü dahi anlaşılmağla husûl-i kararında iktizâsına bakılmak üzere şimdilik mezkûr minârelere paratoner konulması ve ta'mîrât-ı merkûmenin ol mikdâr masrafla icrâsı husûsunun nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür kılındı ise de ol bâbda emr ü fer-mân hazret-i menlehü'l-emrindir.

¹⁶⁰ - Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C., s.58., ayr.bkz., Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.425-426.

Fî 21 Cemâziyelahire sene (1)281 ve
Fî 9 Teşrîn-i evvel sene (1) 280.

Âtûfetlû Efendim Hazretleri,

Meclis-i Vâlâ'nın mazbata-i ma'rûzası meâlinden müstebân olduğu üzere Üs-küdar'da kâin Selimiye Câmi-i Şerfi minâresinin sâikadan zedelenmesi cihetiyle mukaddemâ icrâ olunan keşf ve münâkasası mücibince yirmi dokuz bin bu kadar guruş masrafla tâmirâtına teşebbüs edilmiş ise de mezkûr minâre kâmile harâb olmasıyla termîmi elli beş bin şu kadar guruşa masrafla mütevakkıf idüğü bi'l-muâyene tebeyün eylemiş olduğundan olduğundan şimdiye kadar verilen on beş bin guruşun badehû mahsubu icrâ kılınmak üzere bunun ol mikdâr masraf ve müteahhidi ma'rifetiyle tesviyesi ve saikadan masûn olmak için gerek bu minâreye gerek Kılıç Ali Paşa minâresine birer paratoner vaz' olunması husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür kılınmış ise de ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi müteallik ve şeref-südûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkinine ibtidâr olundu. Efendim.

Fî 28 C sene (1)281

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olan iş bû tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle mazbûta-i ma'rûza manzûr ve şevket mevfûr hazret-i pâdişâhi buyrulmuş ve mevâd-ı merkûmenin tezekkür ve isti'zân olduğu üzere nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi müteallik ve şeref-sünûh buyrulan emr ü fermân mekarim-i beyân cenâb-ı cihân bâni muktezâ-i münîfinden olarak zikr olunan mazbata yine savb-ı sâmi-i âsafîlerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 29 C sene (1)281

BOA., İ.D.(MV), 1281.

Yapının Adı : Hidâyet Câmii

Bulunduğu Yer : Eminönü

Mimârı : Valury

Yapım Târihi : h.1229 / m.1813

Belgenin Cinsi : Cevdet Evkâf 330

Belgenin Târihi : 1269

Ta'mîr Olunacak Yerler : minâre külâhi, su yolları, boruları, sâir yerler

Ta'mîr sebebi : noksân bırakma

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Eminönü, Yalıköşkü caddesi, Birlik sokağı'ndadır. İlk olarak Sultân II.Mahmûd tarafından h.1229/ 1813'de ahşâb olarak yaptırılmıştır. Daha sonra harap hale gelen bu câmiin yerine II.Abdülhamit tarafından h.1305/ 1887'de Mimâr Valury'e bugünkü binâ inşâ ettirilmiştir. Câmiin giriş kapısı üzerindeki kitâbe bu yenilenmeyi belirtir. Tek kubbeli ve kargir olan câmiin Hünkâr mahfili de vardır. Altında birtakım odaların bulunduğu Hidayet câmiine, Yalıköşkü Caddesi tarafından girildiğinde merdivenle çıkılmaktadır. Son cemâat yerinin üzeri çatı ile kaplıdır. Tek şerefeli bir minâresi vardır⁽¹⁶¹⁾.

Değerlendirme : Cevdet Evkâf 330 no.lu belgede Bahçekapusu dışında Ser-mimâr-ı Hassa kullarına inşâ ettirilen Câmi'ü'l-Hidâye'nin noksân bırakılan minâre külâhı ve su yolları, boruları ve sâir mahalleri için gereken kurşun miktarı masrafının Darbhane-i Âmire'den ödenmesi husûsuna dâir bilgi vardır.

1269 târihli belge

Ser-mi'mâr-ı Hâssa Ağa kulları ma'rifeti ve nezâret-i çâkeriye Bahçekapusu hâricinde der-dest inşâ olan Câmiü'l-Hidâye hitâma resîde olup câmi-i şerif-i mezkûrun kusur kalan minâre külâhı ve su yolları boruları ve mahall-i ahar-ı lâzimesiçün üç bin ve kıyye mikdârı kadar sûtûna ihtiyâç mess ittüğünü Ağa-i mûmâ-ileyh kulları ifâde etmekle ol mikdâr kurşun darbhâne-i âmireden i'tâ ve bahası her kaç guruşa baliğ olur ise Darbhâne-i Âmire'den verilmekde olan ale'l-hesâb akçeye mahsûb olmak üzere tanzîmiçün darbhâne-i âmire nâzırı saâdetlü efendi bendelerine havâle buyrulmak bâbında emr ü fermân saâdetlü sultânım hazretlerindir. ..(?).. atüfetlü darbhâne-i âmire nâzırı efendi hazretlerinin iktizâsını tanzîme himmet olmağla...

Mühür

Ma'rûz-ı bendeleridir ki,

Derûn takrîrde muharrer olduğu üzere müceddeden inşâ buyrulan Câmiü'l-Hidâye nâm mâbed-i lâtifin minâre ve su boruları ve sâiresinin tekmîline muktezî olan üç bin ve kıyye kurşun Darbhâne-i âmire mahzenlerinde mevcûd olduğu ma'lûm-ı devletleri buyruldukda sâbıkı üzere icâb eden bahası ber-mûcib-i takrîr ebniye-i merkûme hesâbına idhâl ve mahsûb olunmak üzere bir kıt'a sûret i'tâsı husûsunda emr ü fermân devletlü saâdetlü sultânım hazretlerindir.

Mûcibince ..(?).... Mühür

Fî 20 Ş sene (12)69

BOA., C.E.330, 1269.

¹⁶¹ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri, C:L,s.71., ayr.bkz., Eminönü Camileri; s.84.

Yapının Adı : Nusretiye Câmii

Bulunduğu Yer : Tophâne

Mimârı : Kirkor Balyan

Yapım Târihi : h.1241 / m.1825

Belgenin Cinsi : İ.D.,İ.E.

Belgenin Târihi : 1278.,1310. N .4.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmi-i şerîf helâlâlarıyla, bâzı yerleri

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : h.1238/m.1822 de yanan Tophâne-i âmire Arabacılar Kışlası Câmii'nin yerine Sultân II. Mahmûd tarafından Nusretiye Câmii yaptırılmıştır. Ampir üslupta inşâ edilen câmiin kitâbesinde yapım târihi h.1241 / m.1825 olarak yazılıdır.

Câmi yüksek bir su basmanı üzerinde olup mihrâbı çıkıntılı kare plândadır. Yüksek kubbe, 20 pencerele bir kasnak ile duvârlar üzerine oturtulmuştur. Kubbenin etrâfi küçük barok kuleciklerle çevrilidir.

Doğuda Hünkâr Mahfilinin, Mustafa Rakım'ın kitâbesi ile çok gösterişli yay biçiminde saçakla korunan dilimli kemerli mermer kapısı girland, akant yaprakları ve yanlarda ikişer duvâr pâyesi ile kaplıdır. Buradan yirmi mermer basamakla dört odalı hünkâr mahfilinin sahanlığına, batıdaki konik çatılı şadırvanın bulunduğu yan avludan da paşa mahfillerine çıkılır.

Câmi içinde altın yaldızlı kitâbe kuşağı ve mihrâb kitâbesi de aynı hattata aittir. Sade mermer mihrâba karşılık, mermer oymalı minber, sivri konik külâhlı, akant yaprakları ve girlandlarla süslüdür. Hünkâr Mahfili çıkıntısının tam altında basık tavanlı müezzin mahfili vardır. Caddenin karşı tarafındaki muvakkithâne yıkılmış, iki sebil de bugünkü yerlerine taşınmıştır.

Câminin iki şerefeli minâreleri 1826 da kısmen yıktırılarak daha yüksek olarak yeniden yapılmıştır. Soğan biçimindeki pabuçları ile çok ince ve yüksek minâreler, çok ince uzun konik külâhları, dalgalı kıvrımlı şerefeler altında ve petek u-cunda kabartma girlandlarla Nusretiye Câmii ilk deneme olarak ampir üslûbun Türk zevkine uygun başarılı bir eserdir⁽¹⁶²⁾.

Değerlendirme : 1278 tarihli irâdede Teşvikiye ve Dolmabahçe ve Nusret Câmii-i Şerîflerinin min'arelerine komulan paratonerler ve masrafına dâir bilgi vardır(Bak:Dolmabahçe Câmii,1278 tarihli belge,s.282-283),

¹⁶² - Tahsin Öz; İstanbul Câmileri, c.II.,s.50., ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi ; s.430-413,433, 435, ayr.bkz., "İstanbul" maddesi, C:5/2, s.1214/63.

1310 târihli evkâf irâdesinde, Tophane’de bulunan Nusretiye Câmii Şerîfi helâlârinin lağımıyla, ta’mîre ihtiyaç gösteren bâzı yerlerinin, emâneten yapılmasına, ta’mîr sonunda masrafın vakfına masraf kayd edilmesi ve (1)308 senesi bütçesinden harcanmasının gerekli görülmüş olduğu belirtilmektedir.

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2958

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti’nin Şûrâ-yı Devlet’e hâvale buyrulan 24 Receb sene (1)310 târihli takrîri melfûfuyla Dâhiliye Dâiresi’nde kırâat olundu.

Meâlinde Tophâne’de kâin muhtâc-ı ta’mîr olan Nusretiye Câmî-i şerîfle-riyle helâlârinin lağımıyla mahalli sâire keşfi bil-icrâ ta’mîrât-ı lâzımenin sîm mecdi on dokuz gurus hesâbıyla sekiz bin iki yüz elli bir gurusla vücûda geleceği anlaşıldığından ta’mîrât-ı merkûmenin emâneten icrâsıyla hitâmında masarîf-ı vakı’anın vakfına masraf kaydı zımnında meblağ-ı mezbûrun üç yüz sekiz senesi bütçesinden sarf-ı isti’zân olunmuş ve suret-i iş’ârın tervîci zaruri bulunmuş olmağla ol vechile icrâ-yı icâbının nezâret-i müşarûn-ileyhâya hâvalesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü’l-emrindir.

Fî 22 Şa’ban sene (1)310 ve

Fî 27 Şubat sene (1)308

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn Aded 2312

Devletlü Efendim Hazretleri,

Tophâne’de kâin Nusretiye Câmî-i Şerîfi’nin muhtâc-ı ta’mîr olan mahalle-riinin keşfi mûcîbince mecdi on dokuz gurus hesâbıyla sekiz bin iki yüz elli bir gurusla emâneten icrâ-yı ta’mîri ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kaydı zımnında 308 senesi bütçesinden tertîbinden sarfı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesine hâvalesi tezekkür olunduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi’nden tanzîm olunan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i Hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyâniyle tezkîre-i senâver-i terkîm kılındı efendim.

Fî Gurre-i Ramazân sene (1)310 ve

Fî 7 Mart sene (1)309

Sadrâzam veYâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 5 Ramazân sene (1)310 ve

Fî 11 Mart sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA.,İ. Evkâf, 1310. N.4.

Yapının Adı : Tevfikiye Câmii

Bulunduğu Yer : Arnavutköy

Yapım Târihi : h.1248/m.1832.

Belgenin Cinsi :İ.D(M.V.).

Belgenin Târihi :1269

Ta'mîr Olunacak Yerler : Meşrut hane

Ta'mîr Sebebi : Harâbiyet

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Akıntı Burnu Câmii olarak da bilinmektedir. Arnavutköy Akıntıburnu semtindedir. Câmiiin kapı kitâbesinde belirtildiğine göre binâ Sultân II.Mahmûd tarafından H.1248/M.1832'de yaptırılmıştır. Câmi bir bodrum üzerine inşâ edilmiş olup duvârları kargir, çatısı ahşâbtır. Son cemâat yeri, Hünkâr Mahfeli ve Muvakkithânesi vardır.Minâresi kargirdir⁽¹⁶³⁾.

Değerlendirme : 1269 târihli irâdede Arnavutköy'de bulunan Tevfikiye Câmii Şerîfi'nin ikinci imâmının hizmetindeki meşrut hanenin harap olduğu ve ta'mîrinin istendiği, ta'mîrâtın Hristo Kalfa eliyle yaptırılmasının kararlaştırıldığı belirtilmektedir.

1269 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı Atûfetli Efendi Hazretlerinin Meclis-i Vâlâ' ya i'tâ buyrulan bir kıt 'a takrîri.

Meâlinden müstefâd olduğu üzre Arnavud Karye'sindeki kâin Tevfikiye Câmii-i Şerîfi'nin imâm-ı sânisî cihetine meşrûta hâne harâb olup ta'mîri istid'â olunduğuna mebnî keşf ve münâkasası bi'l-icrâ beşbin yediyüz elli gurusla Hristo Kalfa üzerinde takarrür iderek teahhüde rabt kılınmış ve eğerçi bu makûle ta'mîrâtın şu aralık pek de sırası değil ise de ileriye temlîki masârîf-ı kesireyi müstelzem olacağı anlaşılmiş ve masârîf-ı mezkûre dahi cüz'ıyyât kabilinden bu-

¹⁶³ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri,C:II., s.66 .

lunmuş olduğundan teahhüd ve nizâm-ı mukarreri mûcibince hâne-i mezkûrun merkûm ma'rifetiyle ta'mîri Meclis-i Vâlâ'da tezekkür kılınmış ise de ol bâbda ne vechile irâde-i seniye-i vekâlet-penâhileri müteallik buyurulur ise ana göre icrâ-yı muktezâsı bâbında emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 14 Ş sene (12) 69

Âtûfetlü Efendim Hazretleri,

Meclis-i Vâlâ'da kaleme alunub Evkâf-ı Hümâyûn nezâret-i behiyyesinin melfûf-ı takîriyle berâber manzûr-ı âlî cenâbı-ı pâdişâhı buyurulmak için takdîm kılınan mazbata meâlinden müstefat olduğu vechile Arnavud Karyesi'nde Tefikiye Câmi-i Şerîfi'nin imâm-ı sânisî cihetine meşrûtahânenin muhtâc-ı ta'mîr olmasıyla keşf ve münâkasası üzre beşbin yediyüz elli guruşla Hiristo Kalfa mâ'rifetiyle yapıdırılması tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i şehriyârî müteallik ve şeref-südûr buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkîre-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 16 Ş. Sene (12) 69

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Enâmîl-i zîb tekrîm olan iş bu tezkîre-i sâmiye-i âsafâneleriyle mezkûr takrîr ve mazbata meşmûl-ı nazar meâlisine hazret-i cihândâri buyurulmuş ve ber mûcib-i isti'zân hâne-i mezkûr ol mikdâr masraf ve kalfa-i merkûm ma'rifetiyle yapıdırılmış müteallik ve şeref-südûr buyurulan irâde-i seniyye-i mülûkâne iktizâ-yı celfîlinden olarak marrû'l-beyân takrîr ve mazbata yine savb-ı sâmi-i âsafânelerine îade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir,

Fî 17 Ş. Sene (12) 69

BOA, İrâde1269, Meclis-i Vâlâ, 10604.

Yapının Adı :Asârîye Câmiî

Bulunduğu Yer : Beşiktaş

Yapım Târihi : h.1255/m.1839

Belgenin Cinsi :İ.E.

Belgenin Târihi : 1323 Ş.24/10

Ta'mîr Olunacak Yerler : Müezzin meşruthanesi

Ta'mîr sebebi : fırtınadan sonra kısmen yıkılma

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Araştırma kaynaklarında bu câmi hakkında çok az bilgi bulunup, Kılıç Ali Paşa iskelesi yanında olduğu kayıtlıdır. Kitâbesindeki târih 1839 olarak gösterilmiştir⁽¹⁶⁴⁾.

Değerlendirme: 1323 târihli irâdeye göre Beşiktaş'da bulunan Sultân I. Mahmûd'un Evkâf-ı Celîlesi cümlesinden olan Âsâriye Câmi-i şerîfinin müezzinlerinin meşrut hanelerinin fırtınadan kısmen yıkılarak tehlikeli bir hale geldiği ve yeniden inşâasının anlaşılması olduğu, kaide-i tasarrufa uyularak sağlam bir şekilde inşâ edilmek üzere Evkâf-ı Hümayûn Ta'mîrât me'mûru eliyle emâneten yapılmasına ve masrafın (1)321 senesi bütçesi dâhilinden ödenmek üzere sarfi husûsunun nezârete havalesinin kararlaştırıldığına dâir bilgi vardır.

1323 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Mâliye Dâiresi Aded 2162

Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 24 Cemâziye'l-üla sene (1) 323 târih ve dokuzyüz yirmibir numrolu takrîri melfûfuyla berâber nazaran Beşiktaş'da Kılıç Ali Paşa mahallesinde cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni hazretlerinin Evkâf-ı Celîlesi cümlesinden bulunan Âsâriye Câmi-i Şerîfi'nin müezzinlerinin meşrut ve Sinân Paşa vakfına merbût hanenin geçenlerde vukû' bulan fırtınada kısmen münhedim olarak tehlikeli bir hale geldiği ve müceddeden inşâsı led'î-keşf sîm mecidi ondokuz guruş hesâbıyla otuz yedi bin yüz beş guruş masrafla vücûda geleceği anlaşılması olduğundan kaide-i tasarrufta bi'rriye keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânet ve rasânetle vücûda götürülmek üzere inşâat-ı merkûmenin bermûcib-i isti'zân Evkâf-ı Hümayûn ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla meblağ-ı mezbûrun üç yüz yirmi bir senesi bütçesi dâhilinde tesviye olunmak üzere sarfi husûsunun nezâret-i müşarûn ileyhaya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 11 Receb Sene 1323 ve
Fî 29 Ağustos Sene (1) 321

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümayûn Nezâret-i Celîlesi'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle olunan takrîri üzerine Mâliye Dâiresi'nden tanzîm ve leffen arz ve takdîm kılınan mazbatada Beşiktaş'da Kılıç Ali Paşa mahallesinde cennet-mekân Sultân Mahmûd Han-ı Sâni Hazretleri Evkâfi'ndan Asâriye Câmi'i şerîfinin müezzinlerine meşrût olub fırtınadan kısmen münhedim olan hanenin ber-mûcib-i keşf mecidi ondokuz guruş hesâbıyla otuz yedi bin yüz beş guruş sarfiyle müceddeden ve emâneten inşâsı ve meblağ-ı mezkûrun sene-i haliye bütçesi dâhilinde tasviyesi husûsunun nezâ-

¹⁶⁴ - Pars Tuğlacı, Osmanlı şehirleri, s. 170.

ret-i müşârün-ileyhaya havâlesi lüzumu gösterilmiş olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı celîli infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı Efendim.

Fî 18 Receb sene (1) 323

Fî 5 Eylül sene (1) 321

Sadrâzam Ferit

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfuyla berâber manzûr-ı ali buyrulan işbu tezkere-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sudûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 24 Şa 'ban sene (1) 323

Fî 10 Teşrîn-i evvel sene (1) 321

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA.,İ. Evkâf, 1323 Ş. 24 / 10

Yapının Adı : Bezm-i âlem Vâlide Sultân Câmii (Gureba Câmii, Vâlide Câmii)

Bulunduğu Yer : Aksaray

Yapım Târihi : h.1261/m.1845

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1312.M.17

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmi-i Şerîf

Ta'mîr Sebebi : Muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Sultân II.Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Vâlide Sultân tarafından H.1261/ 1845'de yaptırılmış olup, Gureba Hastanesi Câmii olarak da bilinir. Câmii dikdörtgen plânlı, ahşâb çatılı kargir bir binâdır. Minberide ahşâb olup minâresi tuğladandır. Aynı târihli çeşmesi vardır. ⁽¹⁶⁵⁾.

Değerlendirme : 1312 târihli Evkâf İrâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Bezm-i âlem Vâlide Sultân'ın Yeni Bahçe'de yaptırdığı câmi-i şerîfin ta'mîre muhtaç yerlerinin emâneten yapılmasına ve masrafın (1)310 senesi bütçesinden ödenmesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havalesi hakkında Şûrâyı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası ekleriyle birlikte takdîm olunmuş ve verilen izne göre hareket edileceği kayıtlıdır.

¹⁶⁵ - Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.II.s.36., ayr.bkz., Oktay Aslanapa; Osmanlı devri Mimârisi, s.438.

1312 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 931

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan Gurre-i Zilhicce sene (l)311 târihli takrîri melfûfuyla Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Bezm-i âlem Vâlide Sultân tâbe serâhâ hazretleri vakfından Yenibağçe'de kâin câmi-i Şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin keşfi mûcibince mecdî on dokuz guruş hesâbıyla altı bin kırk guruş ile icrâ-yı ta'mîri kabil olacağı anlaşıldığından bahisle ta'mîrât-ı mezkûrenin emâneten icrâsıyla meblağ-ı mezkûrun üç yüz on senesi bütçesinden sarfi isti'zân olunmuş ve bu misillü meabid-i şerîfenin hal-i ma'mûriyetde bulundurulması ehemm ve muktezâ bulunmuş olmasıyla ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 15 Muharrem sene (l)312 ve

Fî 6 Temmuz sene (l) 310

Bâb-ı Âlî

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 229

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Bezm-i âlem Vâlide Sultân tâbe serâhâ hazretlerinin vakfından Yenibağçe'de kâin câmi-i Şerîfinin keşfi mûcibince mecdî on dokuz guruş hesâbıyla altı bin kırk guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrun üç yüz on senesi bütçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm olunmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân-ı hümâyûn-ı cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 25 Muharrem sene (l)312 ve

Fî 17 Temmuz sene (l) 310

....(?)...Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki ,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkere-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir.

Fî 27 Muharrem sene (l)312 ve

Fî 19 Temmuz sene (l) 310

Ser kâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkâf, 1312 M.17.

Yapının Adı : Küçük Mecidiye Câmii

Bulunduğu Yer : Beşiktaş

Yapım Târihi : h.1265/m.1848

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1314.L.5

Ta'mîr Olunacak Yerler : Mahfel-i Hümâyûn mefrûşâtı

Ta'mîr Sebebi : Eskime

Câmi Hakkında Kısa Bilgi :Câmi, Beşiktaş Yıldız Parkı girişine h.1265/ 1848'de Sultân Abdülmecit tarafından yaptırılmıştır. Kare plânlı tek kubbeli câmiin kuzey tarafında, yanlardan iki yarım dâire şeklinde taşan hünkâr dâiresi bir avlu içindedir. Minâresi güneydoğuda olup Sad'âbad Câmii minâresinin benzeridir. Dilimli ve yivli mihrâb nişi beyaz som mermerden yapılmıştır. Câmiin içinde alçı kabartma süslemeler vardır⁽¹⁶⁶⁾.

Değerlendirme : 1312 târihli belgede depremden yıkılan Dolmabahçe, Ortaköy, Mecidiye ve Orhaniye Câmileri hakkında pâdişâh tarafından verilen emir üzerine tayin edilen me'mûr tarafından yapılan muâyeneden sonra verilen raporda, adı geçen bu câmilerin Serkiz Bey, Mühendis Daranko ve Mühendis Mösyö Berit'e iyice muâyene ettirilerek bir daha yıkılmayacak şekilde sağlamlaştırılmasına ve yapılan işlemin de bir raporla bildirilmesi hakkında kayıt vardır(Bak : Dolmabahçe, 1312 târihli belge, s.283-285).

1314 târihli irâdede Beşiktaş'da bulunan Mecidiye Câmii-i Şerîfi'nin mahfel-i hümâyûn mefrûşâtının eskimesi dolayısıyla, yapılan keşf sonucu ta'mîri ve yenilenmesinin gerektiğinin anlaşıldığı, masrafın (l)312 senesi Evkâf Bütçesi Tertîbi'nden ödenmesine dâir bilgi vardır.

1314 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 28 Şa'ban senesi 314 târih ve yedi yüz kırk sekiz numarolu takrîri Mâliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Beşiktaş'da kâin Mecidiye Câmii-i şerîfi mahfel-i hümâyûn kurşunlanmış olan mefrûşâtının keşfi mücibince ta'mîr ve tecdîdi mecidi bu dokuz guruşdan beş bin yirmi dokuz guruş masrafla vücâda geleceği anlaşılmış olduğundan mefrûşât-ı mezkûrenin ta'mîr ve tecdîdi için meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi evkâf bütçesine mûnderic tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-ı iş'âr münâsib görünmüş olmağla ber mücib-ı isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-ı menlehü'l emrindir.

¹⁶⁶ - Oktay Aslanapa; Osmanlı devri Mimârisi, s.438.

Fî 4 Şevvâl sene (1) 314
Fî 26 Nîsân sene (1) 312

Mâliye Dâiresi

Beşiktaş'da kâin Mecidiye câmi'-i şerîfi mahfel-i hümayûnu mefrûşatının keşf-ı mecidi on dokuz guruş hesâbıyla beş bin yirmi dokuz guruş masrafla ta'mîr ve tecdîdi ve meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi evkâf bûdçesinde münderic tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümayûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Mâliye Dâiresi'nin mazbatası arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü irâde-i seniyye cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref müteallik buyrulur ise hükm-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm olundu efendim

Fî 7 Şevvâl sene (1) 314
Fî 27 Temmuz sene (1) 312

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-ı ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref müteallik buyrulmuş olmağla emr ü fermân hazret-ı veliyyü'l emrindir.

Fî 12 Şevvâl sene (1) 314
Fî 4 Mart sene (1) 313

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-yârî

BOA., İ.Evkâf,1314.L.5

Yapının Adı :Hırka-i Şerîf Câmii

Bulunduğu Yer : Fâtih

Yapım Târihi : h.1267/m.1850-51

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1311.Za.7

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmii-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : Muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Fâtih semtinde Sultân II.Abdülmecit tarafından özellikle Hırka-i Şerîf'in muhâfaza ve ziyaretini sağlamak için yaptırılmıştır. Câmiiin sağındaki avlu kapısı üzerinde h.1267 / 1850-51 târihli kitâbe ve Sultân Abdülmecit'in tuğrası vardır. Sekizgen biçimindeki câmii tek kubbe ile örtülüdür. Kuzeyinde iki katlı hünkâr dâiresi, güneyinde mihrâb duvârına bitişik yine sekizgen plânda kubbeli hırka-i saadet dâiresi vardır. Câmiiin tek şerefeli minârelerinin korent başlık şerefeleri sekiz spiral kıvrımlı ve korkulukları içe doğru girintilidir. Çok büyük

ve geniş pencerelerle aydınlanan câmide Hattat Mustafa İzzet Efendi'nin yazıları vardır. Ayrıca câmiin içi baştanbaşa alçı kabartmalarla doludur⁽¹⁶⁷⁾.

Değerlendirme : Sultân Abdülmecid Hân-ı Gazi Hazretlerinin cümle-i hayrâtından Eski Ali Paşa civârında bulunan Hırka-i Saadet Câmi-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olmasından dolayı, Hazîne-i Evkâf'ca yapılan keşf sonucu ta'mîrâtının kaide-i tasarrufa uyularak keşfinden noksânıyla emâneten ve sağlam bir şekilde yapılmasına, masrafın vakfına masraf kaydedilerek ödenmesine dâir kayıt vardır.

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 201

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 25 Şa'ban sene (l)311 târihli takrîri ile melfûfu Mâliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Sultân Abdülmecid Hân-ı Gâzi Hazretlerinin cümle-i hayrâtından Eski Ali Paşa civârında vâki' Hırka-i Saadet Câmi-i Şerîfi'nin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî Hazîne-i Evkâfca keşfi bi'l-icrâ ta'mîrât-ı muktezîyenin mecdi on dokuz gurus hesabıyla on üç bin iki yüz doksan sekiz gurus masrafla vücûda geleceği anlaşılmışla kâide-i tasarrufâta bi'r-riâye keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânetle inşâsına sa'y olunmak üzere emâneten icrâsıyla mesârif-ı vâki'anın vakfına masraf kaydı zımnında meblağ-ı mezbûrun sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i işâr münâsib görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân ifâ-yı muktezâsı husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 13 Şevvâl sene(l)311 ve

Fî 7 Nisân sene (l) 310.

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 2570

Devletlû Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Abdülmecid Hân-ı Gâzi Hazretlerinin cümle-i hayrâtından Eski Ali Paşa civârında vâki' Hırka-i Saadet Câmi-i Şerîfi'nin muhtâc-ı ta'mîr olan bâzı mahallerinin keşfi mûcibince ve mecdi on dokuz gurus hesabıyla on üç bin iki yüz doksan sekiz gurusla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kaydı zımnında ifâ-yı muktezâsı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye

¹⁶⁷ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri,C:1.,s.71., ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi,s.441; ayr.bkz., "İstanbul" maddesi; İslâm Ans., C.5/2, s.1214/71.

Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm edilmiş olmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân-ı hümâyûn-ı hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise hükm-i celîli infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı.

Fî 11 Zilkaade sene(1)311 ve
Fî 4 Mayıs sene (1) 310.

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-ı ta'zîm olub melfûfâtıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penahi şeref müteallik buyrulmuş olmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir.

Fî 18 Zilkaade sene (1) 311 ve
Fî 11 Mayıs sene (1) 310

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkâf, 1311.Za.7.

Yapının Adı :Dolma Bahçe Câmii

Bulunduğu Yer : Dolmabahçe

Mimârı : Balyan Ailesi

Yapım Târihi : h.1270/m.1853.

Belgenin Cinsi :İ.D., İ.E

Belgenin Târihi : 1278, 1312.S.23/16., 1313. Za. 16, 1323.S.21/8

Ta'mîr Olunacak Yerler : Harap olan etrâf muhâfaza duvârlarının ta'mîri,Minâre,Câmi-i şerîfin sağ minâresi,câmi-i şerîf, mahfel-i hümâyûn mefruşâtı, minâreler ve külâhları

Ta'mîr Sebebi :deprem, muhtâc-ı ta'mîr, şiddetli rüzgâr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Bezm-iâlem Vâlide Sultân adına oğlu II.Abdülmecid tarafından yaptırılmıştır.Kaynaklarda yapının mimarı hakkında farklı görüşler vardır.Câmi, Tahsîn Öz'e göre mimâr Balyan Serkiz Kalfa'ya, Oktay Aslanapa'ya göre Nikoğos Balyan'a, İslâm Ansiklopedisi'ne göre Karabed Balyan'a yaptırılmıştır. Câminin kitâbesine göre inşâsı 1853'de tamâmlanmıştır. Binâ ampir ve barok karma üslûptadır. Câmi kare plân üzerine tek kubbeli olup önünde hünkâr dâiresi vardır. Köşelerdeki takviye kuleleri barok rokoko karışımı bir üslûpla yapılmıştır. Hünkâr dâiresinden çıkan ince yivli minârelerin şerefeleri alt uçlarında akantus yaprakları ile süslüdür.

Câmiin içi çok aydınlık görünümüne sahiptir. Kırmızı beyaz mermer mihrâb nişinin köşe dolgularında barok, bordürde de geometrik bezemeler, mermer minberin yekpâre korkuluk levhalarında da geometrik süslemeler görülür .

Saat kulesi yan taraftaki avludadır. Câmiin avlu çevre duvarı, portalleri, karakol, muvakkithâne gibi külliye yapıları kaldırıldığından ortada tek binâ olarak kalmıştır. Ampir üslûpta, mermerden sekizgen şeklinde kubbeli küçük muvakkithâne, meydan çalışmaları sırasında cadde üzerinden, deniz tarafına taşınmıştır¹⁶⁸.

Değerlendirme : 1278 târihli Dâhiliye irâdesinde Dolmabahçe Câmii Şerîfi'ne konulan paratonerden ve minâresinin ta'mîri sırasında düşüp ölen Taşçı İbrâhim ile Hammâl Mehmed'in öksüz kalan ve dokuz kişi olan varislerinin her birine 25 guruş maaş tahsîsine dâir bilgi vardır.

1312 târihli belgede depremden yıkılan Dolmabahçe, Ortaköy, Mecidiye ve Orhaniye Câmileri hakkında pâdişâh tarafından verilen emir üzerine tayin edilen me'mûr tarafından yapılan muâyeneden sonra verilen raporda, adı geçen bu câmilerin Serkiz Bey, Mühendis Daranko ve Mühendis Mösyö Berit'e iyice muâyene ettirilerek bir daha yıkılmayacak şekilde sağlamlaştırılmasına ve yapılan işlemin de bir raporla bildirilmesi hakkında kayıt vardır.

1313 târihli Evkâf irâdesinde, Dolmabahçe câmiinin sağ minâresinin bâzi yerleri, câmi-i şerîf ve mahfel-i hümâyûn mefrûşâtının yapılan keşf sonucu ta'mîre ihtiyâcı olduğu, ta'mîr sonucu düzenlenen iki kıt'a deftere göre ta'mîrât ve tefrişâtın emâneten yapılması için masrafın (1)311 senesi bütçesinden sarfına izin verildiğine dâir bilgi vardır.

1323 târihli Evkâf irâdesinde Dolmabahçe'de bulunan ve Bezm-iâlem Vâlide Sultân tarafından yaptırılan câmi-i şerîfin minârelerinin şiddetli rüzgâr sonucu eğildiği, Hazîne-i Evkâf hademesi Salih Efendi eliyle tehlikesi giderilmiş olan küllâhlarının ta'mîrâtının emâneten yapılmasına ve masrafın (1)323 senesi bütçesinden ödenmesine izin verilmiş olduğuna dâir kayıt vardır.

1278 târihli belge

Atûfetli Efendim Hazretleri,

Teşvikiye ve Dolmabahçe ve Nusret Câmî-i şerîflerinin minârelerine vaz' olunan paratonerler mesârîfi olan otuz dokuz bin dokuz yüz doksan dokuz ve Kapalı Furun kurbundaki Câmî-i Şerîfin mesârîfi ta'mîriyeleri bakiyyesi bulunan doksan bir bin beş yüz seksen üç ve Fındıklı'da kâin câmi-i şerîfin iskele tarafının tesviyesi mesârîfi kusuru olan sekiz bin yüz yirmi altı buçuk ve Koca Mustafa Paşa Câmii şerîfiyle dergâh-ı münîfinin mesârîfi ta'mîriyesi için verilmesi lâzım gelen iki bin yüz elli guruşun ifâsı ve Anadolu Hisarı Câmii Şerîfin keşfi ahiri vechle yedi bin dokuz yüz guruşla icrâ-yı ta'mîri ve Dolmabahçe Câmii Şerîfi minâresinin hîn-i ta'mîrinde düşüp vefat eden Taşçı İbrâhim ile hammâl Mehmed'in acezeden bulunan dokuz nefer vereselerinin beherine yirmi beş guruş maaş tahsîsi ve Fazıl Ahmed

¹⁶⁸-Tahsin Öz ;İstanbul Camileri,C:II, s.20.,ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.447,449.,ayr.bkz., "İstanbul" maddesi, İslâm Ans., C:5/2, s.1214/3.

Paşa vakfından İzmir'de Büyük Vezir Hamı derûnunda bulunub Hazîne-i Hassâ-i Şahâne tarafından mazbut olan iki bâb mağazanın mukataaya tahviliyle icâre-i kadîmesine beş misli zam olunarak vakfi cânibine verilmesi isti'zânına dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin yedi kıt'a takrîri manzûr-ı âli-i cenâb-ı mülûkâne buyrulmak üzere arz ve takdîm kılınmağla ber-mûcib-i tekârîr tesviye-i muktezâlarının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi hakkında her ve vechle emr ü fermân cenâb-ı mülûkâne müteallik ve şeref sūdûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 5 C sene 1278

Ma'rûz ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Esabi' zîb tevkîr olan işbu tezkire-i sâmiye âsafâneleriyle zikr olunan takrîrler manzûr-ı meâlimevfûr hazret-i mülûkâne buyrulmuş ve husûsat-ı mezkûrenin ber-mûcib-i takârîr tesviye-i muktezâlarının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi müteallik ve şeref-sūdûr buyrulan emr ve irâde-i seniyye-i cenâb-ı tacidâri iktizây-ı âlîsinden olarak marû'l-beyân takrîrlerine savb-ı sâmi-i âsafîlerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l - emrindir.

Fî 6 C sene 1278

BOA., İ.D., 32487,1278.

1312 târihli belge

**Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn
Mektûbi Kalemi Aded 302**

Ma'zûr-ı meâli mevfür Cenâb-ı Sadâret Penâhiye

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Hareket-i arzdan rahnedâr olan Ortaköy ve Dolmabahçe Câmî-i Şerîfleriyle hakkında bir mantuk-ı irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne sevk ve i'zâm olunan me'mûrin-i lâzîme tarafından icrâ olunan muâyeneyi havi verilen raporun arz ve takdîm kılındığına dâir takdîm kılınan tezkere-i aczi manzûr-ı âlî olarak zikr olunan câmî-i şerîflerle vâlid-i macid hazret-i şehriyârî Cennet-mekân Sultân Abdülmecid Hân Hazretleri Vâlide Sultân Hazretleri'nin eserleri olduğu cihetle muhâfaza--- ve me'muriyetleri lâzîmeden bulunmasıyla sermimâr-ı devlet atûfetlü Serkiz Bey hazretleriyle Mühendis Mösyö Berit ve Mösyö Daranko ve Nezâretin bu misüllü keşf fiyatda müstehzîm en müstoad bir mühendis veya kalfası birlikde olarak gerek işbu iki câmî-i şerîf gerek Mecidiye ve Orhaniye câmî-i şerîfleri iyice muâyene ettirilecek işbu cevâmîî şerîfenin bir daha tehlikeyi mûcib olmayacak surette tahkîm ve tersini neye vukû'f olduğu hakkında müşârümmaileyhim tarafına bir rapor tanzîmiyle hâk-i pâ-yi hümâyûn-ı mülûkâneye arz ve takdîm kılınmış muktezâ-yı irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhiden bulunduğu Mabeyn-i Hümâyûn'dan tayin olunan kalfa tarafından keşfiyât-ı lâzîme bi'l-icrâ Ortaköy Câmî-i Şerîfi'nin derûnuna iskele kurulub sıvalari kazınarak muâyenesinin icrâsından sonra ameliyât-ı

tersiniyesi bakılmış ve Dolma Bahçe Câmî-i Şerîfi'nin icâb eden ameliyât-ı fûnûnun icrâsıyla tersini ve Mecidiye Câmî-i şerîfinin harâb olmuş olan saçakları sövelerinin ve kulelerinin oynamış taşlarının heman mahallerinden fesh ve ihrâc ve Orhaniye Câmî-i Şerîfi'nin son cemâat mahall-i kapusu önünde aydınlık mahalli fevkani duvârının demir bağlanarak tersini lâzım geleceğine dâir itâ olunan raporun lefiyle takdîm kılınan tezkere-i aciziyeye cevâben kitâbet-i müşârûn-ileyhâdan vârid olan tezkerede cevâmî-i şerîfe-i mezkûrenin ta'mîrat ve inşâatına tebeyyün kılınacak me'murinin namuslu ve müstakîm zevâtdan olmalarına dikkat edilüb bunlara sadakat-ı hizmet ideceklerine dâir yemin ettirilmesi ve sadakat-ı hizmet eyledikleri hâlde müzehher-i mükâfât olacaklarının dahi kendülerine tebliğ ve tefhim olunması ve Orhaniye Câmî-i Şerîfi'nin vakfı henüz taht-ı temin olunmamış olduğundan câmî-i şerîf-i mezkûrun mesârîf-ı ta'mîriyesi taraf-ı eşref-i cenâb velinimet bî minnet-i a'zamiden tesviyesi ve ihsân buyrulmak üzere mikdârının arz hepgâh-ı âlî kılınması muktezâ-yı irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet penâhiden bulunduğu işâr olunmasıyla Hazîne-i Evkâf-ı Ta'mîrat me'murunun emr-i tahlifi bi'l-icrâ hükm-i emr-i fermân-ı hümâyûn kendüsüne tebliğ ve tefhim olunduktan ve Ortaköy Câmî-i Şerîfinin me'mur-ı mûmâ-ileyh ma'rifetiyle derûnuna iskele koyulub sıvaları kazıtırdıktan ve Mecidiye Câmî-i Şerîfinin oynamış sıva ve taşları fesh ve tathîr ettirildikten sonra keşfiyat-ı lâzîmenin icrâsı için dahi ber mücib-i iradât-ı seniyye-i hazret-i pâdişâhi mimâr-ı müşârûn-ileyhe icrâ-yı tebligat ile berâber Hazîne-i Evkâf'dan Yuvan Kalfa tabiyet ve 'izâm kılınmışdı bu kere tanzîm ve i'tâ olunan raporda cevâmî-i şerîfe-i mezkûreden Ortaköy Câmî-i Şerîfinin çatlak mahalleri bi't-taraf muâyene olunarak bunun dâhil ve hariç beden duvârına yüz yirmi kıyyelik dört köşe demirden bağlama tabanlar vaz' ve diğer çatlak mahalleri dahi çıralı kamalar ve çimento ile sıkıştırılıb imlâ ve bâzı sütunlarının kırılan derinden hareket eden kesmeleri bi'l-ihrac som taşdan tecdîd ve dâhil söveleri ta'mîr ve diğer mahalleri dahi fesh ve tecdîd ve demirler rabt olunarak ve Dolmabahçe Câmî-i Şerîfinin dahi bu kabilden ameliyat-ı icrâ kılınarak tersini lâzım geleceği ve Ortaköy Câmî-i şerîfinin ol sûretle dört yüz elli bin ve Dolmabahçe Câmî-i şerîfinin zaten harâb olan etrâfi muhâfaza ve dıvarları ta'mîri dâhil olduğu hâlde iki yüz bin guruşla kabil olacağı gösterilmiş ve mimâr-ı müşârûn-ileyh ile merkûm kalfa tarafından evvelce verilen raporun bir ile fikrasında Mecidiye Câmî-i şerîfinin evvelce Hazîne-i Evkâf-ı Hümâyûnca ta'mîri için keşfi icrâ olunduğundan hareket-i arzdan çatlamış harâb mahallerinin dahi o meyanda tesviyesi mümkün olacağı muharrer olmasıyla câmî-i şerîf-i mezkûrun evvelce icrâ olunan keşfi mücibince yirmi sekiz bin beş yüz kûsûr guruş masrafla ta'mîri mümkün olacağı anlaşılmış ve mesârîf-ı ta'mîriye mikdârının arz-ı ûtbe-i âliyye kılınmış emr ü fermân buyurulan Orhaniye Câmî-i şerîfinin keyfiyeti başkaca arz kılınmış olmağla mezkûr rapor münderecâtına tevfikân ta'mîratına mübaşeret olunacağı derkâr bulunmağla mesârîf-ı ta'miriyeleri olan altı yüz yetmiş sekiz bin beş yüz gurubun sarfına me'zuniyet i'tâ buyurulması bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir.

Fî 19 Safer sene (1)312 ve

Fî 9 Ağustos sene (1)310

Nâzır-ı Evkâf-ı Hümâyûn Ali

Bâb-ı Âli
Dâire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn Aded 505
Devletlü Efendim Hazretleri,

Hareket-i arzdan rahnedâr olub icrâ-yı ta'mîrât-ı muktezâ-yı emr ü fermân-ı hümâyûn hazret-i hilâfet-penâhiden olan Ortaköy ve Dolmabahçe ve Mecidiye Câmî-i şerîflerinin ta'mîri için bu kere ser mi'mar olan atûfetlü Serkiz Beyefendi Hazretleriyle Hazîne-i Evkâf-ı Hümâyûn i'zâm kılınan Yuvan Kalfa tarafından icrâ kılınan keşflerini mübin tanzîm olunan raporun gönderildiğine dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinden varid olub leffen arz ve takdîm kılınan tezkerede cevâmî-i şerîfe-i mezkûreden Ortaköy Câmî-i Şerîfinin çatlak mahalleri bi't- taraf muâyene olunarak bunun dâhil ve hâric beden duvârı yüz yirmi kıyyelik dört köşe demirden bağlama tabanlar vaz' ve diğ er çatlak mahâlleri dahi çıralı kamalar ve çimento ile sıkışdırılıb imlâ ve bâzı sütunlarının kırılan yerinden hareket eden kısımları bi'l- ihraç som taşdan tecdîd ve dâhili söveleri ta'mîr ve diğ er bâzı mahalleri dahi fesh ve tecdîd ve demirler rabt olunarak ve Dolmabahçe Câmî-i Şerîfi'nin dahi bu kabilden ameliyât icrâ kılınarak tersini lâzım geleceği ve Ortaköy Câmî-i Şerîfi'nin evvel suretle tersin ve tahkîmi dört yüz elli bin ve Dolmabahçe Câmî-i Şerîfi'nin zaten harâb olan etrâf muhâfaza duvârları ta'mîri dâhil olduğu hâlde iki yüz bin guruşla kabil olacağı ve mimâr-ı müşârûn-ileyh ile merkûm Kalfa tarafından evvelce verilen raporun bir fıkrasında Mecidiye Câmî-i Şerîfinin evvelce Hazîne-i Evkâf-ı Hümâyûnca ta'mîri için keşfi icrâ olunduğundan hareket-i arzdan çatlamış olan cüz'i mahallerinin dahi o meyanda tesviyesi mümkün olacağı muharrer olmasıyla câmî-i şerîfi mezkûrun evvelce icrâ olunan keşfi mucîbince yirmi sekiz bin beş yüz kûsûr guruş masrafla ta'mîri zımında mesârîf-ı keşfiyeleri olan altı yüz yetmiş sekiz bin beş yüz guruşun sarfına me'zuniyet i'tâsı—gösterilmiş olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhileri şeref-müteâllik buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyâniyle tezkîre-i senâverî terkîm olundu efendim.

Fî 22 Safer sene (1)312 ve
Fî 13 Ağustos sene (1)310

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mucîbince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi ve şeref- müteâllik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 23 Safer sene (1)312 ve
Fî 14 Ağustos sene (1)310

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA.,İ.Evkâf,1312 S.23/16

1313 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi Adedi 406

Evkâf-ı Hümâyûn nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 15 Şevvâl (1)313 târihli ve yirmi yedi numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Dolmabağçe Câmî-i şerîfinin sağ minâresinin bâzı mahalleri ve câmî-i şerîfiyle mahfel-i hümâyûn mefrûşata muhtâc-ı ta'mîr ve olmasına mebnî keşfi bi'l-icrâ ol bâbda tanzîm kılınan melfûf iki kıt'a deftere nazaran ta'mîrât ve tefrişât-ı lâzîmenin mecdi on dokuz guruş hesâbıyla on bin üç yüz yirmi yedi guruşla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan bahisle ta'mîrât ve tefrişât-ı mezkûrenin emâneten icrâsı zımnında meblağ-ı mezbûrun üç yüz on bir senesi bûdçesinden sarfı istîzân edilmiş ve sûret-i iş'âr-ı şâyân-ı tervîc görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbında nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr defterler leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 3 Zilkaade Sene (1)313 ve
Fî 4 Nîsân Sene (1)312

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Dolmabağçe Câmîi şerîfinin sağ minâresinin bâzı mahalleri ve keşf mecdi on dokuz guruş hesâbıyla on bin üç yüz yirmi yedi guruş ile emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrun üç yüz on bir senesi bûdçesinden tesvîyesi husûsunun evkâf-ı hümâyûn nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür olunduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfiyle berâber arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-mûteallik buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkîre-i senâver-i terkîm olundu efendim.

Fî 13 Zilkaade Sene (1)313 ve
Fî 14 Nîsân Sene (1)312

Sadrâzam Rıf'at

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 18 Zilkaade Sene (1)313 ve

Fî 19 Nisân Sene (1)312

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA,İ. Evkâf,1313 Za 16, 58112.

1323 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 200

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan 3 Zilhicce sene (1) 322 târih ve altıyüz doksan beş numrolu takrîri melfûfuyla Mâliye Dâiresi' nde kırâat ve tedkîk olundu.

Meâl-i takrîrde Bezm-iâlem câmi-i şerîfleri tâbe serahâ hazretlerinin Dolmabahçe'de kâin câmi-i şerîfleri minârelerinin geçenlerde şiddetle vecb.....rüzgârdan meyl iderek Hazîne-i Evkâf ser-hademesi Salih Efendi ma'rifetiyle tehlikesi izâle edilmiş olan külâhlarının keşfi bi'l-icrâ ta 'mirat-ı muktezîyesinin sîm mecidi on dokuz guruş hesâbıyla beş bin yedi yüz on yedi guruş masrafla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan kâide-i tasarrufa bi'r-riâye keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânet ve rasânetle vücûda getirilmesine sa 'y ve gayret olunmak üzere ta 'mirat-ı merkûmenin mûmâ-ileyh ma'rifetiyle emâneten icrâsıçün meblağ-ı mezbûrun üç yüz yirmi senesi bûdçesi dâhilinde tesviyesi isti'zân kılınmış ve keşf defteri lede'l- tedkîk usûl ve emsâline muvâtık görülmüş olmağla bermûcib-i isti'zân ifâ-yı muktezâsına nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi bi't-tezekkür keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l- emrindir.

Fî 18 Muharrem sene 1323

Fî 12 Mart sene (1) 321

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Amedi-i Dîvân-ı Hümâyûn 273

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle olunan takrîri üzerine Mâliye Dâiresi' nden kaleme alınub leffen arz ve takdîm kılınan mazbatada Bezm-i âlem Vâlide Sultân tâbe serâha hazretlerinin Dolmabahçe' de kâin câmi-i şerîfleri minârelerinin mecidi on dokuz guruş hesâbıyla beşbin yedi yüz on yedi guruş sarfıyla emâneten icrâ-yı ta 'miri ve meblağ-ı mezkûrun üçyüz yirmi senesi bûdçesinde tesviyesi husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havale-

si.....gösterilmiş olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 27 Muharrem sene (1) 323

Fî 21 Mart sene (1) 321

Sadrâzam Ferit

Ma ‘rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta ‘zim olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü’l-emrindir.

Fî 21 Safer sene (1) 323

Fî 13 Nisân sene (1) 321

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî

BOA.,İ.Evkâf, 1323. S. 21/8

RAPOR

Ortaköy ve Dolmabahçe Câmî-i Şerîflerinin hareket-i arzdan zedelenmiş olan mahallerinin muâyenesiyle neticesinin arz-ı utbe-i aliyâ kılınmış hakkında şeref-sünûh ve sūdûr buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı tac-ı dârî üzerine bundan mukaddem mahalline azimet muâyenesine ibtidar olunmuş ise de dâhilen icrâ edilecek muâyenenin iskele kurulmaksızın kabili olması hasebiyle bu def’a kurulmuş olan iskele ve iskelesiyle muâyene-i lâzıme etrâfiyle icrâ olundukda Ortaköy Câmî-i Şerîfinin tahkîmi zımnında yüz yirmi kıyyelik dört köşe demirden ek mahalleri kuburca ve çifte halkalı ve ikisi bir kantarlık lâme demüründen yekpâre hançerli olarak karîne dört sıra olmak üzere re dâhil ve hariç beden duvârına bu da açılarak bağlama tabanlar vaz’ıyla mezkûr yuvalar imlâ ve tesviyesi diğer çatlak mahalleri çırallı mahalleriyle sıkışdırılıb çimento imlâ olunmuş ve hârici ve vechinde som bozulmalarıyla müdevver sütunların şeklen ve hareket etmiş kısımları mahallerinden bi’l-ihraç emsâli misüllü som taşdan tecdîdi ve dereden vech-i emsâli misüllü donanmalı bi’l-cümle sıva sütunlarının iktizâsı vechile ta’mir ve tecdîdi ve tarafeyn mahfellerin harâb olan bâzı mahallerin bi’l-hedim emsâli misüllü müzeyyen olunarak inşâsıyla bâzı mahallerin bozulmalarla rabtı ve esâsından ta’mîre muhtaç olan mahalleri ile minârelerinin hal-i sabıkına halel gelmemesi üzere ta’mîri ve sahil----- nin vapur iskelesi cihetinden yirmi ve mahfel-i hümâyûn kapusu önü ciheti otuz beş metro mikdâr dolanmış çökünmekden bir metro aşağısına kadar fesh olunarak tecdîd olduğu hâlde muhâtaradan sâlim olarak kesb-i metânet edeceği ve Dolmabahçe’de vâkı’ Vâlde Sultân Câmî-i şerîfinin hareket-i arzdan harâb olan mahallerinin ta’mîri ve tahkîmi için etrâf-ı beden dıvarlarının dâhil ve hariç yüz yirmi kıyyelik dört köşe demirden ek mahalleri ile tarafeyn başları kuburca ikişer aded halkalı olmak üzere dâiren madar dâhil ve hariç karîne dört sıra bağlama tabanlar vaz’ıyla ikisi bir kantarlık lâme demirinden yekpâre hançerler vaz’ olunduktan sonra çatlak mahaller

umûmiyetle çıra kamalar ile sıkışdırılarak çimento ile imlâ idülüb derûn ve bîrûn sıvalarında harâb olan mahallerinin emsâli vechile ta'mîr ve icâb iden mahalleri tecdîd edilerek tarafeyn mahallerinde görülen çatlaklar çıra kamalar ile sıkışdırılıb çimento ile imlâ ve tesviye ve bazen icâb eden mahallerine demir bağ vaz'iyile sıva ve ornamanularının(?) ta'mîri ve tecdîd olduğu hâlde muhâtaradan sâlim olarak tahkîm olunacağı fennen anlaşılmiş olunduğu gibi esâsen ta'mîre muhtâc olan hâric ve dâhil ve etrâf muhâfaza duvârları dahi ta'mîr olunduğu hâlde iki yüz bin guruş ve Ortaköy Câmî-i şerîfinin dahi dört yüz elli bin guruş masrafla vücûda geleceği tahmîn kılınmış olmağla iş bu bir kıt'a rapor-ı âcizânemiz bi't-tanzîm takdîm kılındı.

Fî 6 Ağustos sene (1)310

Evkâf-ı Hümâyûn Kalfası

Ser-mimâr-ı Devlet

Yapının Adı :Pertevniyal Vâlide Sultân Câmii

Bulunduğu Yer : Aksaray

Yapım Târihi : h.1288/m.1871.

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1312.Ca.14

Ta'mîr Olunacak Yerler : Minâreleri, bâzı yerler

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Sultân Abdülaziz döneminde bütün Avrupa'yı saran karma bir üslûba göre inşa edilen yapılardan biri de son selâtın câmii olan Pertevniyal Vâlide Sultân câmii'dir. Aksaray semtindedir. Hiçbir üslûba mal edilemeyen bu câmî 1871'de daha önce bu yapının yerinde bulunan Hacı Mustafa câmii'nin yerine inşâ edilmiştir. Câmii, iki cephesi ile caddeye bakar, taş şerefeli ince uzun minâreler yapı gövdesinden bağlantısız durmakta gibidir. Bir avlu içinde olup doğu, batı ve güney den üç girişi vardır. Güneydeki tak kapı kemerinin ortasında Abdülaziz'in tuğrası çekilmiştir. Kare plânda tek kubbe örtülü câmii'nin kuzeyinde hünkâr dâiresi bulunur. Dört köşede Hint mimârisini andıran birer kule bulunmaktadır. Cephedeki taş süslemelerin aynısı iç mekânda kalem işi olarak tekrarlanmıştır. Mihrâb ve minberi mermerdir. Yapıda kalitesiz taşlardan işlenen kabartma süslemelerin çoğu aşınarak, hemen hemen silinmiş durumdadır. Çeşmeli cephenin karşısında bulunan Pertevniyal Vâlide Sultân'ın türbesi 1957 yılında yıktırılmıştır⁽¹⁶⁹⁾.

Değerlendirme : 1312 târîhli Evkâf irâdesinde Pertevniyal Vâlide Sultân Câmii'nin geçenlerde meydana gelen depremden minâreleriyle bâzı yerlerinin yıkılması sonucu yapılan keşf sırasında düzenlenen ek defterin, fenn ve kaideye uygun

¹⁶⁹-Tahsin Öz; İstanbul Camileri, C:L,s.149., ayr.bkz., Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.453.,ayr.bkz., "İstanbul" maddesi, İslâm Ans.,C:5/2,s.1214/63.

olarak tanzîm edildiği şehremânetince de tasdik edildiğinden bahisle ta'mîrâtın kaymakam vekili müteveli eliyle emâneten yapılması, bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd edilmesine dâir kayıt vardır.

1312 Târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2236

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havale buyrulan 10 Ca sene (1) 312 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Pertevniyâl Vâlide Sultân tâbe serâhâ hazretlerinin hayrât-ı celîlelerinden Aksaray'da kâin câmi-i Şerîfi'nin geçende vukû'bulan hareket-i arzdan minâreleriyle bâzı mahalleri rahnedâr olmasına mebnî icrâ kılınan keşfini mübeyyin tanzîm olunan melfûf deftere nazaran ta'mîrât-ı muktezîyenin mecdi on dokuz guruş hesâbıyla on üç bin yüz doksan bir guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından ve defter-i mezkûrun fenn ve kaideye muvâfik olarak tanzîm olunmuş olduğu şehremânetince de musaddık olduğundan bahisle ta'mîrât-ı me'mûrenin müteveli-i kaim-i makam vekili ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla hitâmında masârif-i vâki'anın vakfına masraf kaydı zımında mezbûrun sarfı isti'zân olunmuş ve sûret-i iş'âr-ı şâyâna kabûl görünmüş olduğundan ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbı zımında nezâret-i müşârûn-ileyhâya me'zûniyet itâsı tezekkür ve mezkûr defter leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî Gurre-i Cemâziye'l-ahire sene (1)312 ve

Fî 17 Teşrîn-i sâni sene (1)310.

BOA., İ.Evkâf, 1312 Ca.14.

Yapının Adı : Anadoluhisarı Câmii (Ebu'l-feth Câmii)

Bulunduğu Yer : Kanlıca

Yapım Târihi : ilk inşâ :XV.yüzyıl , ikinci inşâ : h.1301 / m.1883

Belgenin Cinsi :A.AMD., İ.D.

Belgenin Târihi :1274, 1278

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmii şerîf, minâre külâhı-Câmi-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : Ta'mîr ve tecdîd, son yapılan keşf mûcibince

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Anadolu Hisarı içindeki Câmî, ilk olarak Yıldırım Bâyezîd tarafından m.1393'de yaptırılmıştır. Daha sonra yapı, Fâtih Sultân Mehmed tarafından tek kubbeli olarak Hisar İskelesi karşısında inşâ ettirilmiştir.Meydan açılırken yıktırıldığından şimdiki câmii h.1301 / m.1883 de Sultân II.Abdülhamid tara-

findan yaptırılmıştır. Mâbed, yüksek olup duvârları kârgir, çatısı ahşâb ve minâresi taşandır. Ayrıca bir de namâzgâh vardır⁽¹⁷⁰⁾.

Değerlendirme : 1274 târihli Tezkire-i Sâmiye'de Anadolu Hisarı'nda ta'mîr olunan câmi-i şerîf ile yeniden inşâ olunan minâresi külâhının atık kurşun bedelinden başka masrafi olan diğer masraflarının ödenmesin dâir kayıt vardır.

1278 târihli Dâhiliye irâdesinde, Anadolu Hisarı Câmi-i Şerîfi'nin son keşfi sebebiyle yedi bin dokuz yüz guruşa ta'mîr edilmesi hakkında kayıt vardır (Bak. Dolmabahçe,1278 tarihli belge, s. 282-283).

1274 târihli belge

Tezkire-i Sâmiye

Anadolu Hisarı'nda ta'mîr olunan câmi-i şerîf ile müceddeden inşâ olunan minâresi külâhının atık kurşun bahasından başka mesârîfi olan iki kalem cem'an sekiz bin dokuz yüz bu kadar guruşun tesviyesi ve i'tâsı ve (?) Mihrimah Sultân'ın (?) muhtadâmesi Aynü'l-Hayat Kadın hazretlerinin dersââdetinde Kadırga Limanı kurbunda vâki' câmi-i şerîfinin imâm ve ma'lûm (?) vazifesi guruş cihetlerinin mahsûru olan yirmi beş guruş vazifesinin yüz guruşa iblâğ edilmesi isti'zâna dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i (?) hazretlerinin emsâline tatbîken iki kıt'a takrîri manzûr-ı âlî buyrulmak için arz ve takdîm kılındığı ve melfûfuyla emr ü fermân hazret-i pâdişâhi buyrulduğu hâlde icrâ-yı icâbı nezâret-i müşârün-ileyh hazretlerine havâle olunmağın beyânıyla tezkire.

BOA., A.AMD.,1274.

Yapının Adı :Orhaniye Câmi (Orhaniye Kışlası Câmi)

Bulunduğu Yer : Beşiktaş,Yıldız Sarayı arkası.

Yapım Târihi : h.1302/m.1884

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1312. S. 23.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmi-i şerîfin zedelenen bâzı yerleri, Son cemâat mahalli kapısı önü.

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Sultân II. Abdülhamit tarafından h.1302/m.1884 yıllarında kışlanın ortasında yaptırılmış olup tek kubbeli bir ma'beddir. Minâresi ön tarafındadır⁽¹⁷¹⁾.

¹⁷⁰ -Tahsin Öz;İstanbul Camileri,c.II.,s.5., ayr.bkz.,Ekrem Hakkı Ayverdi; İlk 250 Senenin Osmanlı Mimârisi, s.219., ayr.bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı; a.g.e.,s.81.

¹⁷¹ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri,c.II.,s.51.

Değerlendirme : 1312 târihli belgede depremden yıkılan Dolmabahçe, Ortaköy, Mecidiye ve Orhaniye Câmileri hakkında pâdişâh tarafından verilen emir üzerine tayin edilen me'mûr tarafından yapılan muâyeneden sonra verilen raporda, adı geçen bu câmilerin Serkiz Bey, Mühendis Daranko ve Mühendis Mösyö Berit'e iyice muâyene ettirilerek bir daha yıkılmayacak şekilde sağlamlaştırılmasına ve yapılan işlemin de bir raporla bildirilmesi hakkında kayıt vardır(Bak : Dolmabahçe,1312 târihli belge, s.283-285) .

Yapının Adı :Hamidiye Câmii

Bulunduğu Yer : Büyükada

Yapım Târihi : h.1310/m.1892

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1312.C.1

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmi-i şerîfin zedelenen bâzı yerleri

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Mâbed, Sultân II.Abdülhamid tarafından Yıldız Sarayı yakınında h.1310/m.1892'da yaptırılmıştır. Plânı, Yıldız Hamidiye Câmii ile benzerlik gösterir. Kârgir duvârlı, tek kubbelidir. Mihrâbı çıkıntılı olup son cemâat yeri de vardır. Minâresi tamâmen küfeki taşından yapılmıştır. Yapı çok ihtişamlı bir tezyinata sahip olmakla birlikte, belirsiz bir üslûptadır. Önünde sivri kemerli gotik pencereyi iki katlı hünkâr dâiresi bulunur. Câmii'nin kapısı zafer takı şeklinde ve öne doğru çıkıntılıdır.Ma'bedin avlusunun sağ köşesinde dört cepheli saat kulesi yükselmektedir⁽¹⁷²⁾.

Değerlendirme : 1312 târihli Evkâf irâdesinde Büyükada'da yeniden inşâ olunan Hamidiye Câmi-i şerîfinin bâzı yerleri depremden zedelenmesi yüzünden, yapılan keşfi gereği düzenlenen ek deftere göre ta'mîrâtın Evkâf muhâsebecisi ve meclis idâresinden bir zat ile mal müdüründen oluşan bir hey'et vâsıtasıyla, tespit edilen paranın bir noksânı ile emâneten yapılması, masrafın (1)310 senesi Evkâf bütçesinden sarfına izin vildiği ve ta'mîrâtın yapılmasının uygun görüldüğüne dâir kayıt vardır.

1312 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2028

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 14 B (Receb) sene (1) 312 târihli tahrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Büyük Ada'da mücedden inşâ olunan Hamidiye câmi-i Şerîfi'nin bâzı mahalleri hareket-i arzdan sakatlanmasına mebnî icrâ kılınan keşfi mübeyyin

¹⁷² -Tahsin Öz,İstanbul Camileri,C.II.,s.14.,ayr.bkz., Oktay Aslanapa; Osmanlı devri Mimârisi,s.464.

tanzîm olunan melfûf deftere nazaran ta'mirât-ı muktezîyenin mecidi yirmi guruş hesâbıyla on iki bin iki yüz on guruş masrafla vûcûda geleceği anlaşılmış olduğundan bahisle ta'mirât-ı mezkûrenin Kordon evkâf muhâsebecisi ve meclis idâresinden bir zât ile mal müdirinden mürekkep bir hey'et ma'rifetiyle emâneten icrâsı zımnında meblağ-ı mezbûrdan altı yüz on buçuk guruş akçe farkı bi't-tenzîl bâki on bir bin beşyüz doksan dokuz buçuk guruşun üç yüz on senesi evkâf bûdçesinden sarfi isti'zân olunmuş ve sûret-i iş'âra nazaran ta'mirât-ı mezkûrenin icrâsı lâzımeden görünmüş olduğundan ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşarûn ileyhaya havalesi tezekkür ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l- emrindir.

Fî 9 Cemâziyye'l-evvel sene (1) 312

Fî 27 Teşrîn-i evvel sene (1) 310

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedi-i Dîvân-ı Hümâyûn 1429

Büyük Ada' da mücedden inşâ olunan Hamidiye câmi-i Şerîfi'nin bâzı mahalleri hareket-i arzdan sakatlanmasına mebnî icrâ kılınan keşfi mûcibince ta 'mirat-ı muktezîyenini mecidi yirmi guruş hesâbıyla on iki bin iki yüz on guruş masrafla vûcûda geleceği anlaşılmış olduğundan kordon evkâf muhâsebecisi ve meclis-i idâde-i kuzza' dan bir zât ile mal müdüründen mezkûr bir hey'et ma 'rifetiyle ta 'mirat-ı mezkûrenin emâneten icrâsı ve meblağ-ı mezbûrdan akçe farkı olan alt iyüz on buçuk guruş bi't-tenzîl mütebaki on bir bin beş yüz doksan buçuk guruşun üç yüz on senesi evkâf bûdçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyurn Nezâret-i celîlesine havalesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyula arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sûnûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 22 Cemâziyye'l-evvel sene (1) 312

Fî 9 Teşrîn-i sâni sene (1) 310

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 1 Cemâziyye'l-evvel sene (1) 312

Fî 18 Teşrîn-i sâni sene (1) 310

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsîn

BAO, İ.Evkâf, 1312. C.1

VI.3. KÜÇÜK KÜLLİYELER, VEZİR VE BÂZİ İLERİ GELEN ŞAHISLAR TARAFINDAN YAPTIRILAN CÂMİLERDEKİ TÂMİRÂT

Fetih'den sonra İstanbul'un hâkim noktalarında kurulan büyük Selâtin külliyelerinden başka, Osmanlı Hanedanı mensupları ve özellikle devlet ileri gelenleri tarafından daha küçük ölçüde Türk mimârî geleneğini devam ettiren külliyeler de yaptırılmıştır. İstanbul'un içinde mevcut eski Bizans devrinden kalan kilise ve manastır kalıntılarının bâzıları Fâtih döneminde câmii, mescid zâviye(hankâh) haline getirilmiştir. Aynı durum II.Bâyezîd devrinde de görülür.

Şehirde vezirlerin kurduğu ilk dinî yapıların başında, yanlarında eski zâviye geleneğinden ilham alınarak inşâsına devam olunan, dervişlere ve sofilere ayrılmış misafirhâne odaları(tabhâneler) bulunan binâlar gelir. Önceleri ters T türü câmiler denilen, daha sonra san'at târihcilerce zâviyeli câmi olarak adlandırılan dinî binâların en eskisi XV.yüzyılın ikinci yarısına aittir⁽¹⁷³⁾. Bunlar yapım târihlerine göre aşağıda sıralanarak gösterilmiştir.

Yapının Adı : Murad Paşa Câmii

Bulunduğu Yer : İstanbul-Aksaray

Yapım Târihi : 1470-1471

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1323.Ra.28/10

Ta'mir Olunacak Yerler : Câmiin bâzı yerleri ve kurşunları

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Aksaray semtinde 1470-1471 yıllarında Has Murad Paşa tarafından yaptırılmıştır. Câminin yanına inşâ edilen medrese ile hamam daha sonra yıktırılmıştır. Câmiin esâs mekânı örten kubbelerinin büyüklükleri eş olmakla berâber, geçiş unsurları farklıdır. Yanlardaki tabhâne odaları, geç devirlerde namâz sahasına katılmıştır. Murad Paşa Câmii'nin , şehrin en merkezî yerinde ve büyük caddelerin birleştiği bir noktada bulunuşu sebebi ile, hazîresi bütün Osmanlı idâresi sırasında tercih edilen bir köşe olmuş ve bir çok târihi şahsiyet buraya gömülmüştür. Câmiin şadırvanı Kara Davud Paşa tarafından yaptırılmıştır⁽¹⁷⁴⁾.

¹⁷³ -"İstanbul" maddesi; İslâm Ans.,C.5/2,s.1214/63-64.

¹⁷⁴ -"İstanbul" maddesi; İslâm Ans.,C.5/2,s.1214/64.

Değerlendirme : 1323 târihli irâdede, Aksaray'da bulunan ve Koçu Kalfa eliyle toptan ta'mîri yapılan Murad Paşa Câmii'nin keşfi dışında, ta'mîr edilmesi gereken bâzı yerlerinin bulunduğu, bu sefer yapılan keşfi üzerine kurşunlarının da ta'mîri gerektiği ve masrafın (1)320 senesi bütçesinden ödenmesine izin verilerek adı geçen câmii şerîfin onarılmasına dâir kayıt vardır.

1323 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 406

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 27 Zilhicce sene (1)322 târih ve yedi yüz yirmi dört numrolu takrîri Mâliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâl-i takrîrde Aksaray'da vâki' olup keşf ve münâkasası mücibince müteahhidi Koçu Kalfa ma'rifetiyle maktûan ta'mîri muktezây-ı irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhiden bulunan Murad Paşa Câmii-i Şerîfi'nin hâric-i ez-keşf muhtâc-ı ta'mîr kalan bâzı mahallerinin de bu kere yapılan keşfi üzerine bin iki yüz seksen guruş kurşun ta'mîrinden mâa'da ta'mîrâtı evvelki münâkasa nisbetinde tenzîlât icrâsından sonra mecdi on dokuz guruşdan altmış bir guruşla müteahhid-i merkûma ihâle olunmuş olduğundan kurşunların Hazîne-i Evkâf kurşun müteahhidi ve ta'mîrât-ı sâirenin merkûm müteahhidi Koçu Kalfa ma'rifetiyle icrâ ve ikmâl zımnında sarfi muktezâsi iki kalem yedi bin üç yüz kırk dokuz guruşun üç yüz yirmi senesi bütçesi dâhilinde tesviyesi isti'zân kılınmıştır. Zikr olunan Câmii-i Şerîfi'n keşf-i evvel hâricinde kalan mahallerinin dahi termîmi zımnında sarfi lâzım gelen mebâliğin kabûl ve tesvitesi umûr-ı tabi'iyeden görünmüş ve keşfinin usûl-i müstehzâya tevfiik eylediği anlaşılmiş olmağla ber-mücib-i isti'zân ifây-ı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 5 Safer sene 1323 ve

Fî 27 Mart sene (1)321

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

Devletlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle olunan takrîri üzerine Mâliye Dâiresi'nden bi't-tanzîm leffen arz ve takdîm kılınan mazbatada icrâ-yı ta'mîri bi'l-isti'zân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhi muktezâ-yı âlisinden olan Aksaray'da vâki' Murad Paşa Câmii-i Şerîfi'nin hâric-i ez-keşf bâzı mahallerinin dahi ber-mücib-i keşf mecdi on dokuz guruş hesabıyla yedi bin üç yüz kırk dokuz guruşla icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun üç yüz yirmi senesi bütçesi dâhilinde tesviyesi husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür kılındığı gösterilmiş olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i

seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkîre-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 17 Safer sene (1)323

Fî 9 Nîsân sene (1)321

Sadrâzam Ferit

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfları üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 28 Rebî'ül-evvel sene (1)323

Fî 20 Mayıs sene (1)321

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA., İ.Evkâf, 1323.Ra.28/10.

Yapının Adı : İbrâhim Paşa Câmii(Afîk İbrâhim Paşa Câmii)

Bulunduğu Yer : Mercan

Yapım Târihi : h.883 / m.1478

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.Ra.20,

Ta'mîr Olunacak Yerler : noksân kısımlar,minâre,su yolları

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Câmi, Mercan Uzunçarşı caddesi, Paşa Câmii sokağında olup Çandarlı Halil Paşa'nın oğlu Vezir İbrâhim Paşa tarafından h.883 / m.1478 de yaptırmıştır. Eser kareye yakın plânlı, ahşâb çatılıdır.Altı sütunlu son cemâat yerinin araları camekânla kapatılmıştır. Yapının minâresi sağ taraftadır. Bahçesinde mezarlar, yeni yapılmış mermer abdest alma yeri ve avlu kapısı dışında çeşmesi vardır. Binâ, günümüzde yeni baştan onarılmıştır⁽¹⁷⁵⁾.

Değerlendirme : 1310 târîhli evkâf irâdesinde, Uzunçarşı'da bulunan İbrâhim Paşa Câmii'nin daha önce ta'mîr edilmiş olduğu yerlerinden başka ta'mîr edilmesi gereken minâresiyle, su yollarının ve sâiresinin, keşfi gereği ta'mîrinin mümkün olacağına anlaşıldığı, câmi vakfının günlük on yedi bin guruşluk mevcûdu olduğu ve ta'mîr masrafının ödemeye yeterli olmadığı, câminin ta'mîrinin yarım bırakılmasının uygun olmadığından bahisle,adı geçen ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn

¹⁷⁵ - Tahsin Öz; İstanbul Câmileri.C.I.,s.75, ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı;İstanbul Mimârisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi,s.110.

ta'mîrât me'mûru eliyle emâneten yapılması husûsunda ve bir masrafın vakıf bütçesinden kalanının da Hazîne-i Evkâf'dan karşılanması ve (1)308 senesi Evkâf bütçesi tertîbinden ödenmesine dâir bilgi vardır.

1310 târîhli belge

Şûray-ı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1587

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrây-ı Devlet'e havâle buyrulan 25 Sefer sene (1) 310 târîhli tezkeresi tekririyle melfûfu Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Uzunçarşibaşı'nda kâin İbrâhim Paşa Câmiî şerîfinin geçende ta'mîr edilmiş olan mahallerinden başkaca muhtâc-ı ta'mîr bulunan minâresiyle su yollarının ve sâiresinin keşfi mücibince mecdi on dokuz guruşdan yirmi dört bin altı yüz kırk beş guruş masrafla icrây-ı ta'mîri mümkün olacağı anlaşılmış ve câmi'-i şerîf-i mezkûr fakfının el-yevm on yedi bin guruş mevcûdu olup mesârif-i mezkûreye tesviyeye gayr-i kâfi ise de bunun nâ-tamâm birağılması gayr-i caiz bulunmuş olduğundan bahisle ta'mîrât-ı merkûmenin Evkâf-ı Hümâyûn ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emâneten icrâsı zımnında mezkûr kırk iki bin kûsûr guruşun mevcûd vakıfıdan ve bakiyesinin ta'vizan Hazîne-i Evkâf'dan ifâsıyla üç yüz sekiz senesi evkâf bütçesi terkibinden sarfi isti'zân olmuş ve câmi'-i şerîf-i mezkûrun bir kısmının ta'mîr ve kısm-ı ahîri ta'mîrâtının te'hir edilmesi caiz olamayacağı derkâr bulunmuş olduğundan ber mücib-i isti'zân icrây-ı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve melfûf bulunan keşf defteri takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 15 Rebi'evvel sene 1310

Fî 24 Eylûl sene 1308

Bâb-ı Ali

Dâire-i Sadâret

Amedi-i Divân-ı Hümâyûn 859

Devletlû Efendim Hazretleri,

Uzunçarşibaşı'nda kâin İbrâhim Paşa Câmi'-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan minâresiyle su yollarının ber-mücib-i keşf mecdi on dokuz guruş hesabıyla kırk iki bin altı yüz kırk beş guruş masrafla emâneten icrây-ı ta'mîr ve meblağ-ı mezkûrdan on yedi bin guruşunun mevcûd vakıfıdan ve bakiyesinin ta'vizan üç yüz sekiz senesi evkâf bütçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür olduğuna dâir şûray-ı devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmağla Ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sunûh ve sudûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz olacağı beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 27 Rebi'ül-evvelsene (1) 310

Fî 6 Teşrîn-i evvel sene (1) 308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla berâber manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hi-lâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 28 Rebî'ül-evvelsene (1) 310

Fî 7 Teşrîn-i evvel sene (1) 308

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkâf, 1310.Ra.20.

Yapının Adı : Davud Paşa Câmii

Bulunduğu Yer : Fâtih

Yapım Târihi : h.890/m.1485

Belgenin Cinsi : İ.D(M.V.).

Belgenin Târihi :1269

Ta'mîr Olunacak yerler : Kurşunlu kısımlar, Mihrâb başındaki ahşâb kapı ve sâir bâzı mahaller

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Câmi, Fâtih, Davudpaşa mahallesindedir. II. Bâyezîd devri sadrâzamlarından Davud Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yanında bânisinin türbesinden başka, medrese, mekteb ve bir de mahkeme bulunan bu külliyeinin câmi olarak kullanılan esâs binâsı zâviyeli câmi örneğinin ayrı bir düzene göre uygulanmış şeklidir. Tek bir kubbe, mihrâbı çıkıntı teşkîl eden harîm kısmını örter. Yanlardaki tabhâne hücreleri tecrit olunmuş mekânlar halinde düşünülmüştür. Bu hücreler ile son cemâat yeri arasındaki kubbeli bölümler ise, tabhâne odalarına giriş holü olarak tasarlanmıştır. Davud Paşa câmii 1766 ve 1894 zelzelelerinden büyük ölçüde zarar görmüştür. Yapılan ta'mîrler yetersiz kalmıştır. 1950'lerde yapılan bakım ve onarım çalışması da eksik kalmış, uzun yıllar sâdece sütunları ayakta duran son cemâat yeri olduğu gibi bırakılmıştır. Duvârlarının bâzı yerlerinde XV. Yüzyıl kalem işi örneklerinden izler vardır⁽¹⁷⁶⁾.

Değerlendirme : 1269 târîhli irâdede, Hekimoğlu Ali Paşa civârında bulunan Gazi Davud Paşa Câmii şerîfinin kurşunlarıyla, mihrâbı başında olan ahşâb kapısı ve sâir bâzı yerlerinin yapılan keşf gereğince ta'mîre ihtiyâcı olduğu ve ta'mîrin Yiğitbaşı Yivan Kalfa'a yaptırılmasına kararlaştırıldığı ve Kış mevsimi yaklaşımdan bir an evvel bi'tirilmesi gerektiği ifâde edilmektedir.

¹⁷⁶ -"İstanbul" maddesi; İslâm Ans.,C.5/2,s.1214/64-65.

1269 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Behiyyesinin Meclis-i Vâlâ ya i'tâ buyrulan kıt'a takrîri meâlinden müstefâd olduğu üzere Hekimoğlu Ali Paşa civârında Gazi Davud Paşa Câmi şerîfinin kurşunlarıyla mihrâbı başında olan ahşâb kapısı ve sâir bâzı mahalleri muhtâc-ı ta'mîr olarak nizâmi mûcibince keşf olunarak münâkasası icrâ olundukda bunların cümlesinin altı bin dörtyüz altmış beş guruş masrafla tesviyesi Yiğitbaşı Yivan Kalfa üzerinde takarrür etmeş ve şiddet-i şifâ takarrüb etmesi hesâbıyla ta'mîrât-ı merkûmenin bir an evvel tesviyesi derece-i ehemmiyetde bulunmuş olmasıyla mahal-i merkûmenin altı bin dört yüz altmış beş guruş masrafla mersûm ma'rifetiyle yaptırılması ve metânet ve rasânetine dikkatle berâber hitâmında bir güne zarar ve ziyân davâ idememek üzere nizâmı vechle mersûmeden sened dahi alınması husûsunun nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi emr ü irâde-i seniyye-i vekâlet-penâhileri müteallik buyrulur ise ona göre icrây-i muktezâsı bâbında emr ü fermân hazreti menlehü'l-emrindir.

27 Sefer sene (12)69

Âtûfetlü Efendim Hazretleri,

Meclis-i Vâlâ' dan kaleme alınub hümâyûn nezâretinin melfûf tarkiriyle berâber manzûr-ı âli buyrulamak için takdîm kılınan mazbata meâlinden müstefâd olduğu vechle Hekimoğlu Ali Paşa civârında Gazi Davud Paşa Câmi '-i Şerîfinin bâzı mahalleri ta'mîre muhtâc olmasıyla usûl-i münâkasası bi'l-icrâ altıbin dörtyüz altmışbeş guruş masraf ve Yivan Kalfa ma'rifetiyle yaptırılması tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî şeref-sudûr buyrulur ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezkere-i senâver-i terkîm kılındı. Efendim.

Fî Gurre-i Ra sene (12) 69

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Zib enmile-i ibcal olunan iş bu tezkere-i sâmiye-i asafeneleriyle mezkûr takrîr ve mazbata-i manzûr meâlimevfur hazret-i pâdişâhî buyrulmuş ve ber-müceb-i isti'zân zikr olunan mahallerin ol-mikdâr masraf ve Mersûm Kalfa ma'rifetiyle yaptırılmış şeref-sünûh ve sudûr buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne iktizây-ı âlisinden olarak mârû'l-beyân tekarrüb ve mazbata yine savb-i emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 2 Ra sene (12) 69

BOA,İ.D.,1269 (M.V.9493)

Yapının Adı : Koca Mustafa Paşa Câmii (Sünbül Efendi Câmii)

Bulunduğu Yer : Koca Mustafa Paşa Câmii

Yapım Târihi : 1489

Belgenin Cinsi : İ.D.,İ.E.

Belgenin Târihi : 1278, 1312.Ş.19/17

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîf ve dergâh-ı münîf - Câmî-i Şerîf ve dergâh ve imâret ve medrese ile teferruât-ı sâire.

Ta'mîr Sebebi : belirtilmemiş, hareket-i arz

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : İlk yapı, 6. Ve 7.yüzyıllarda Andreas Manastırı, 8.yüzyılda kilise olarak kullanılmıştır. Daha sonra II.Bâyezîd devri sadrâzamı Koca Mustafa Paşa tarafından h.895/m.1489'da câmîye dönüştürülmüştür. İçi Bizans başlıklı sütunlu yapının, kibleye uymayan ana kapısı kapatılarak, yan yüzüne genişçe, câmî yapısından tamâmen ayrı yedi sütunlu, altı kubbeli son cemâat yeri eklenmiştir. Yapı büyük bir avlu içindedir. Avluda pek çok türbe binâları, tekke odaları ve mezarlar vardır. Defterdar Ekmekçizâde Ahmed Paşa, câmîin sağ tarafına bir yer mahfil ilâve ettirdiği için minâre ortada kalmıştır. Yapı biçimlerinden ve kitâbelerinden çeşitli çağlara ait yapılar bir yapılar grubu halindedir. Avluda ayrıca çeşme, medrese, mekteb ve imâret odası vardır.

Câmîin sağ kapısı üzerindeki h.895 târihli kitâbe ile sol kapısı üzerindeki h.896 târihli arapça kitâbelerin dışındaki h.1250/m.1834 târihli Sultân Mahmud tuğralı ve h.1264/m.1847 târihli kitâbeler de mevcuttur⁽¹⁷⁷⁾.

Değerlendirme : 1278 târihli Dâhiliye irâdesinde Koca Mustafa Paşa Câmii şerîfiyle dergâh-ı münîfin ta'mîr masrafı için gereken husûs belirtilmektedir(Bak.Dolmabahçe,1278 tarihli belge, s.282-283).

1312 târihli Evkâf irâdesinde, depremden zarar gören Koca Mustafa Paşa Câmî-i şerîfiyle dergâh ve imâretinin ve medresesiyle teferruât-ı sâiresinin Şehremânetinde oluşturulan hey'et-i fenniye vâsıtasıyla yapılan keşf sonucu düzenlenen deftere göre, ta'mîr masrafının evkâfa mahsub edilerek Nizamiye Hazînesi'nden ödenmek üzere Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerî İnşâat Dâiresi eliyle ta'mirinin yapılmasına, tasarruf tedbirlerine uyulmasına ve ta'mîrâtın sağlam bir şekilde uygulanmasına dâir kayıt vardır.

1312 târihli belge

Nezâret-i Evkâf-ı Hümayun

Mektubi Kalem 723

Hareket-i arzdan rahnedâr olan Koca Mustafa Paşa Câmî-i şerîfiyle dergâh ve imâretinin ve medresesiyle teferruât sâiresinin Şehremânet-i Celîlesi'ndeki hey'et-i

¹⁷⁷ -Tahsin Öz:İstanbul Camileri.c.I.,s.92, ayr.bkz.Yüksel Yoldaş Demircanlı; a.g.e.,s.120.

fenniye ma'rifetiyle keşfi bi'l-icrâ ol bâbda tanzîm ve i'tâ olunan keşf defterine nazaran hayrât-ı mezkûrenin mecdi on dokuz guruş hesâbiyle yüz kırk yedi bin beşyüz otuz iki guruşla ta'mîri vücûda geleceği anlaşılmış ve hayrât-ı şerîfe-i mezkûrenin masarif-i ta'mîriyesi matlûbat-ı evkâfa mahsûben nizamiye hazînesinden tesviye olunmak üzere Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskeri İnşâat Dâiresi ma'rifetiyle ta'mîri zât-ı âli-i ser-askesir ile bi'l-muhabere kararlaştırılmış olmağla kaide-i tasarrufâta bi'r-riaye keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânet ve rasânetle vücûda getirmeğe say' ve gayret olunmak üzere ta'mîrât-ı mezkûrenin ol vechle dâire-i mezkûre ma'rifetiyle icrâsı zımında meblağ-ı mezbûrn üçyüz on senesi bûdçesinden sarfına me'zûniyet i'tâsı husûsunun huzur-ı sâmiye-i cenâb-ı sadâret-penâhiye arz-ı masarifât idâresinden ifâde olunmağın ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 5 Şa'ban sene 1312

Fî 19 Kânûn-ı Sâni sene 1310

Nâzır-ı Evkâf-ı Hümâyûn

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 2289

Atüfettü Efendim Hazretleri,

Hareket-i arzdan rahnedâr olan Koca Mustafa Paşa Câmî-i şerîfiyle dergâh ve medresesiyle teferruât-ı sâirenin Şehremâneti Celîlesi'ndeki hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ ettirilen keşfi mûcibince mesarif-i ta'mîriyesi olan mecdi on dokuz guruş hesâbiyle yüz kırk yedi bir beşyüz otuz iki guruş matlûbat evkâfa mahsûben nizamiye hazînesinden tesviye olunmak üzere Bâb-ı Vâlâ-yı seraskeri inşâat dâiresi ma'rifetiyle icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrn üçyüz on senesi bûdçesinden sarf-ı husûsuna dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin takrîri leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müte'allik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 16 Şa'ban sene (1) 312

Fî 30 Kânûni Sâni sene (1) 310

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müte'allik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 19 Şa'ban sene (1) 312

Fî 2 Şubat sene (1) 310

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA., İ.Evkâf, 1312. Ş.19/17.

Yapının Adı : Atık Ali Paşa Câmii

Bulunduğu Yer : Çenberlitaş

Yapım Târihi :h.902 / m.1496-1497

Belgenin Cinsi : İ.D., İ.E.

Belgenin Târihi : 1265, 1310.Za.8

Ta'mîr Olunacak Yerler : Minâre, Câmi-i şerîf ve mekteb

Ta'mîr Sebebi : yıkılma, görülen lüzûm üzerine

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Çenberlitaş'da bulunan eser, 1517'de Şah Kulu vak'asında şehit olan Ali Paşa tarafından, H.902 / 1496-1497 târihinde, câmi, medrese ve kime ait olduğu pek anlaşılamayan bir türbeden oluşan küçük bir külliye halinde inşâ olunmuştur.

Minâre batı kenârındadır. Mihrâb, minber ve kürsü mermerdendir. Yapıda muntazam kesme örgüsü görülür.1765 zelzelesinde büyük ölçüde hasar görmüş, kubbesi kısmen yıkılmış, kısmen de sütunları zedelenmiştir. Bunların yerine bugün görülen Barok üslûplu pâyeler yapılmış ve kubbe de ta'mîr edilmiştir. Beş kubbeli son cemâat yerinde ortadaki kubbenin malakârî işleri döneminden kalmadır. Câmii 1894 zelzelesinden sonra da takviye edilmiştir. Külliyenin bir parçası olan medrese, caddenin genişletilmesi sebebiyle, önü kesilmiş olarak durmaktadır. Türbe sonradandır. Çeşme de XVIII.yüzyılda Hekimoğlu Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır⁽¹⁷⁸⁾.

Değerlendirme : 1265 târihli Dâhiliye irâdesinde Atık Ali Paşa Câmii'nin yıkılan minâresinin inşâ edildikten sonra masrafının, vakfına masraf kayd olunarak Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi'nden ödenmesi belirtilmektedir(Bak.,SultânAhmed Câmii, 1265 tarihli belge, s.193).

1310 târihli evkâf irâdesinde, Çenberlitaş'da bulunan Atık Ali Paşa Câmii ile mektebinin görülen lüzum ve verilen izin üzerine geçen (1)298 senesinde ta'mîrâtı yapılmış, masrafın eski ta'mîrât me'mûru Hacı Nazif Efendi tarafından verilen icmâl defterinde gösterilmiş, üzerine şehremâneti vâsıtasıyla, yapılan ikinci keşfde adı eçen ta'mîrâtın enkaz masrafı hariç tutularak tasdiklendiğinden bahsedilerek masrafın (12)98 bütçesinden sarf edildiği ve adı geçen hesâba masraf kayd edildiğine dâir bilgi bulunmaktadır.

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 195

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e hâvale buyrulanan 17 Şaban sene (1)310 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

¹⁷⁸ -"İstanbul" maddesi; İslâm Ans.,C.5/2,s.1214/65, ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimâri-si,s.119-121,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı; s.83.

Meâlinde Çemberlitaş'da vâki' Atîk Ali Paşa câmi-i şerîfiyle mektebinin görülen lüzum ve verilen me'zûniyet üzerine geçen (1)298 senesinde ta'mîrâtı bi'l-icrâ masarîf-ı vâkî'a mecdi yirmi gurus hesâbıyla on bin iki yüz elli iki gurus yirmibeş paraya baliğ olduğu esbak ta'mîrât me'muru saâdetlü Hacı Nazif Efendi tarafından verilen icmâl defterinde gösterilmiş üzerine Şehremâneti ma'rifetiyle icrâ kılınan keşf-i sânisinde ta'mîrât-ı merkûme için inkaz bahası hariç olmak üzere mecdi on dokuz gurusdan altı bin sekiz yüz on beş gurus otuz üç para ki mecdi yirmi gurusdan yedi bin yüz yetmiş dört buçuk gurus masraf vukû'u tasdik kılınmış olduğundan şu hâlde masarîf-ı vâkî'a olarak gösterilen salifü'z-zikr on bin kûsûr gurusdan fazla ve fasık olan üç bin yetmiş sekiz gurus beş paresi bi't-tenzîl bâki yedi bin yüz yetmiş dört buçuk gurusdan mecdi yirmi gurus hesâbıyla (1)298 senesi bütçesinden sarfiyle vakf-ı mezkûrun sene-i merkûme hesâbına masraf kaydı istîzân kılınmış ve sûret-i iş'âr muvâfik-ı maslahat görünmüş olduğundan ber-mûcib-i istîzân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya hâvalesi tezekkür kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehû'l-emrindir.

Fî 28 Ramazân sene (1)310

Fî 3 Şaban sene (1)309

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sâdaret-i Âmedi

Dîvân-ı Hümâyûn 2791

Devletlü Efendim Hazretleri,

Çemberlitaş'da vâki' Atîk Ali Paşa Câmî-i şerîfiyle mektebinin görülen lüzûm ve verilen me'zûniyet üzerine geçen (1)298 senesinde ta'mîrâtı bi'l-icrâ masarîf-ı vâkî'a mecdi yirmi gurus hesâbıyla on bin iki yüz elli iki gurus yirmi beş pareye baliğ olduğu icmâl defterinde gösterilmesi üzerine şehremâneti ma'rifetiyle icrâ kılınan keşf-i sanide ta'mîrât-ı merkûme için inkaz bahası hariç olmak üzere mecdi on dokuz gurusdan altı bin sekiz yüz on beş gurus otuz üç pare ki mecdi yirmi gurusdan yedi bin yüz yetmiş dört buçuk gurus masraf vukû'u tasdik kılınmış olduğundan salifü'z-zikr on bin kûsûr gurusdan fazla ve fahiş olan üç bin yetmiş sekiz gurus beş parenin bi't-tenzîl bâki yedi bin yüz yetmiş dört buçuk gurusun mecdi yirmi gurus hesâbıyla (1)298 senesi bütçesinden sarfiyle vakf-ı mezkûrun sene-i merkûme hesâbına masraf kaydı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne hâvalesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla ber-mûcib-i mazbata îfâ-yı muktezâsı hakkında her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn hazret-i hilâfert-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 11 Zilkaade sene(1)310 ve

Fî 15 Mayıs sene (1)309

Sadrâzam veYâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi ve şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 14 Zilkaade sene(1)310 ve

Fî 18 Mayıs sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehryâri Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf,1310.Za.8,16002.

Yapının Adı : Küçük Ayasofya Câmii

Bulunduğu Yer : Küçük Ayasofya

Yapım Târihi : m.1497-1505(Câmiye çevrilişi)

Belgenin Cinsi :İ.E.,

Belgenin Târihi :1314.S.2.

Ta'mîr Olunacak Yerler: Kurşunları

Ta'mîr Sebebi: Keşf sonucu

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : İlk yapı, VI.yüzyıla ait A'Hagios Petros ve A'Hagios Paulos bazilikası iken sonradan St.Sergios Bakkhos kilisesi olmuştur. Binâ XV.yüzyılda câmiye çevrilmiştir. Bânisi, Bâbüssaade Ağası Hüseyin Ağa'dır. Bu zât, kiliseye mermer minber, beş kubbeli bir son cemâat yeri ve avlusundaki otuz altı odalı zaviyeyi ekletmiştir. Binâdan ayrı duran minâre Sadrâzam Mustafa Paşa, şadırvanı da Sadrâzam Ahmed Paşa yaptırmıştır⁽¹⁷⁹⁾.

Değerlendirme : 1314 târîhli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Küçük Ayasofya Câmii-i Şerîfi'nin keşf gereği kurşunlarının ta'mîrinin Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru nezâretinde yapılmasına va masrafın aynı târîhli Evkâf Bütçesi tertîbinden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1314 târîhli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2831

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 13 Cemâziyelahire sene(1)314 târîh ve beş yüz altmış beş numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Küçük Ayasofya Câmii-i Şerîfi'nin keşfi mûcibince geçen üç yüz on bir senesi bûdçesinden sarf olunmak üzere kurşunlarının

¹⁷⁹ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri,C.I.s,95., ayr.bkz.,Eminönü Camileri;s.121.

yedi bin dört yüz doksan bir ve mahall-i sâiresinin altmış altı bin üç yüz on dokuz gurusu masrafla icrây-ı ta'mîrine bi'l-isti'zân irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi şeref-sâdır olmuş ise de mezkûr kurşunların ol mikdâr masrafla ta'mîri kabil olamayacağı ahiren bi'l-muâyene anlaşılmasına mebnî yeniden icrâ kılınan keşfine nazaran ta'mirât-ı muktezîye keşf-i evvek hâricinde mecdi on dokuz guruşdan daha dokuz bin dört yüz yetmiş gurusu sarfıyla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan mezkûr kurşunların Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mirât me'mûru nezâreti tahtında olarak kurşun müteahhidi ma'rifetiyle icrâiçün meblağ-ı mezbûrun dahi keşf-i evvele ilâveten sene-i merkûme Evkâf Bütçesi tertîbinden sarfına me'zûniyet i'tâsı isti'zân olunmuş ve sûret-i iş'âr-ı münâsib görünmüş olduğundan ber-mûcib-i isti'zân icrây-ı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve melfûf bulunan keşf defteri takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 12 Receb sene (l)314 ve
Fî 5 Kânûn-ı evvel sene(l) 312

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Küçük Ayasofya Câmi-i Şerîfi'nin ber-mûcib-i keşf üç yüz on bir senesi bütçesinden sarf olunmak üzere yedi bin dört yüz doksan bir gurusu kurşunlarının ve altmış altı bin üç yüz on dokuz gurusu mahall-i sâiresinin ta'mîrine bi'l-isti'zân irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi şeref-südûr buyrulmuş ise de mezkûr kurşunların o mikdâr masrafla ta'mîri kabil olamayacağı ahiren anlaşılması olduğundan yeniden icrâ kılınan keşfi mûcibince mecdi on dokuz gurusu hesâbıyla keşfi evvei hâricinde dokuz bin dört yüz yetmiş gurusu daha sarfı ile ta'mirât-ı lâzîmenin emâneten icrâsı ve meblağ-ı mezbûrun sene-i merkûme Evkâf Bütçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 23 Receb sene (l)314 ve
Fî 16 Kânûn-ı evvel sene (l) 312

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfatıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet- penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Şa'ban sene (l)314 ve
Fî 25 Kânûn-ı evvel sene (l) 312

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA., İ.Evkâf, 1314.Ş.2.

Yapının Adı : Kemâl Paşa Câmii

Bulunduğu Yer : İstanbul-Laleli

Yapım Târihi : XV.Yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi :1311. B.9

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîf

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Laleli Câmii'nin yukarısında, Eski Ağa Yokuşu'nun başlarındadır. Mâbet, kaynaklarda meşhur alim ve târihçi İbn-i Kemâl'in dedesi Kemâl Paşa tarafından yaptırıldığı rivayet edilmekte ise de bu konu tartışmalıdır. Bugünkü yapının 1904 yılından beri mevcut olduğu bilinmektedir. Daha sonraki yıllarda câmî yenilenmiştir⁽¹⁸⁰⁾.

Değerlendirme : 1311 târihli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Ağa Yokuşu'nda bulunan Kemâl Paşa Câmî-i Şerîfi'nin ta'mîre ihtiyacı olan yerlerinin önceden yapılan keşf sonucunda ta'mîrinin yapılması için irâde-i seniyye çıkarılmış ise de keşf defterinin rakamlarının hatalı olduğu, bunun düzeltilerek yeniden tanzîm edilen ek deftere göre göre masraf edilmesi ve ta'mîrin yapılmasına dâir kayıt vardır.

1311 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinin Şûrây-ı Devlet'e havâle buyrulan 27 Cemâziyelûlâ sene (1) 311 târihli tezkeresi Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Ağa Yokuşu'nda kâin Kemâl Paşa câmî-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin mukaddemâ icrâ olunan keşfinde mesarîf-ı ta'mîriye olarak gösterilen on dokuz bin beş yüz altmış üç guruşun üç yüz yedi senesi bûdçesinden sarfiyle icrây-ı ta'mîrine bi'l-isti'zân irâde-i senniye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref müteallik buyrulmuş ise de keşf-i mezkûru havi defterin bâzı kalemlerinin hesâblarında ve yekûnlerinde sehv vukû'bulduğu ahîren anlaşılmasına mebnî hey'et-i keşfiyece sevh-i vâki' tashihiye yeniden tanzîm edilen melfûf defterde mesârîf-ı ta'mîriye yirmi altı bin dokuz yüz seksen dört guruş gösterilmiş olduğundan taht-ı me'zûniyetinde olan on dokuz bin bu kadar guruşun üst tarafı olan yedi bin dört yüz yirmi bir guruşun dahi sarfi isti'zân olunmuş ve siyâk-ı hale nazaran servet-i iş'ârın kabulü zarûrî görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân icrây-ı i-câbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü 'l-emrindir.

Fî 26 Cemâziyelahire sene (1) 311

Fî 23 Kanûni evvel sene (1) 309

¹⁸⁰ -Eminönü Camileri;s.112-113.

Bâb-ı Ali
Dâire-i Sadâret
Amedi-i Dîvân-ı Hümâyûn 1694

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Ağa Yokuşu'nda kâin Kemâl Paşa Câmî-i şerîfinin muhtâcî ta'mîr olan mahallerinin mukaddeme icrâ olunan keşfi mûcibince on dokuz bin beş yüz altmış üç guruşla icrây-ı ta'mîriyle meblağ-ı mezbûrn üç yüz yedi sene-si bûdçesinden tesviyesi bi 'l-isti'zân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi muktezây-ı âlisinden olduğu hâlde keşf-i mezkûrun havi olduğu defterin bâzı kısımlarının hesâblarında ve yekûnlerinde sehv vukû' 'bulduğu ahîren anlaşılmasına mebnî hey'et-i keşfiyece sehv-i vâkî'tâshih ile yeniden tanzîm edilen deftere nazaran masârif-ı ta'mîriyenin yirmi altı bin dokuz yüz seksen dört guruşu baliğ olduğu anlaşılmış olduğundan taht-ı me'zûniyette olan salif-üz-zikr on dokuz bin kusûr guruşun üst tarafı olan yedi bin dört yüz yirmi bir guruşun dahi tasviyesi nususunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrây-ı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbûtası melfûfuyla arz ve takdîm olunmuşolmağla Ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı celîli infâz olacağı beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 13 Receb sene (1) 309

Fî 8 Kanûn-ı Sâni sene (1) 309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla berâber manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkere-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 13 Receb sene (1) 309

Fî 8 Kanûn-ı Sâni sene (1) 309

Serkâtib-i hazret-i Şehriyârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkâf, 1311.B.9.

Yapının Adı : Davud Paşa (Kara Davud Paşa) Câmîi

Bulunduğu Yer : Üsküdar

Yapım Târihi : XV.yüzyıl sonu

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310. R. 7

Ta'mîr Olunacak Yerler : Son Cemâat Yeri, sâir bâzı yerler

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Üsküdar, Hakimiyeti Milliye Caddesi üzerinde bulunan Câmi, Nişancı Kara Davut Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bânisinin ölüm tairhi 1505 olduğuna göre câmi, bu târihten önce yaptırılmış olmalıdır. XVII.Yüzyılda Hacı Aziz Ağa ve Sultân II.Mahmut h.1253/m.1837'de ta'mîr ettirmişlerdir. Duvarları Küfeki taşından olup merkezi kubbe, ta'mîrler sırasında çatı ile örtülmüştür. İki yan kubbesi kârgirdir. Minâresinin şerefesi demir parmaklıklıdır⁽¹⁸¹⁾.

Değerlendirme : 1310 târihli evkâf irâdesinde, Üsküdar'da bulunan Davud Paşa Câmi'nin son cemâat yeri ile sâir bâzı yerlerinin ta'mîre ihtiyâcı olduğu, yapılan keşfi açıklayan ek deftere göre ta'mîrâtın kaide-i tasarrufâta uyularak yapılması ve adı geçen ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılması, masrafın vakfına masraf kaydı için miktarın (1) 308 senesi Evkâf bütçesi tertîbinden sarfına izin verilmesine dâir bilgi vardır.

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1826

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlete havâle buyrulan 11 Rebülevvel sene (1)310 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Üsküdar'da vâki' Davud Paşa Câmi-i şerîfinin son cemâat mahalli ile sâir bâzı mahalleri muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî icrâ olunan keşfini mübeyyen tanzîm kılınan melfûf deftere nazaran iktizâ eden ta'mîrâtın mecidi on dokuz guruşdan on bin dokuz yüz doksan sekiz guruşla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan kâide-i tasarrufa bi'r-reaya keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânetle vücûda getirülmek üzere ta'mîrât-ı merkûmenin Evkâf-ı hümâyûn ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emânet icrâsıyla hitâmında mâsarıf-ı vâki'anın vakfına masraf kaydı zımında meblağ-ı mezbûrun üç yüz sekiz senesi evkâf bütçesi tertîbinden sarfı isti'zân olunmuş ve Câmi-i şerîf-i mezbûrun icrâ-yı ta'mîrâtıyla muhâfaza-i hâl-i me'muriyeti lâzimededen bulunmuş olmağla ber-mücîb-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya hâvalesi tezekkür ve mezkûr defter leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehû'l-emrindir.

Fî 6 Rebî'ül-ahir sene (1)310

Fî 15 Teşrîn-i evvel sene (1)308

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Üsküdar'da vâki' Davud Paşa Câmi-i şerîfinin son cemâat mahalli ile sâir bâzı yerlerinin keşfi mücibince mecidi on dokuz guruş hesâbıyla on bin dokuz yüz doksan sekiz guruşla emâneten vücûda geleceği icrâ-yı ta'mîri ve

¹⁸¹ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri, c.II., s.19).

vakfına masraf kaydı zımında meblağ-ı mezkûrun üç yüz sekiz senesi evkâf bütçesi tertibinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celfilesine hâvalesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbâta melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz eyleyeceği beyânıyla tezkîre-i senâver-i terkîm kılındı. Efendim.

Fî 16 Rebî'ül-ahir sene (1)310

Fî 25 Teşrîn-i evvel sene (1)308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mücibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 18 Rebî'ül-ahir sene (1)310

Fî 27 Teşrîn-i evvel sene (1)308

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf, 1310. R.7.

Yapının Adı : İshâk Paşa Câmii

Bulunduğu Yer : Ahırkapı

Yapım Târihi : XV.yüzyıl II.yarısı

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1323 L.20/8

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmi-i Şerîf

Ta'mîr Sebebi : Keşf sonucu

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Ayasofya'dan Ahırkapı'ya inerken sağ taraftadır. Bânîsi, Fâtih ve Bâyezîd veziriazamlarından İshak Paşa'dır. Bu târihe göre mabedin yapım târihi XV.yüzyılın ikinci yarısı olmalıdır. Yapı h.1144/m.1731-2 ve 1226/1811'de ta'mîr görmüştür.Moloz taşdan inşâ edilen câminin tek kubbesi, sekiz köşeli dış kasnağa oturur.1951 yılında da ta'mîr geçirmiştir. Câmînin duvarında üç sıra pencere vardır. Kasnak ise sağırdır. İç kısmının herhangi bir özelliği kalmamıştır. Kaidesi kesme taştan yapılan tuğla minâre, tek şerefelidir. Medresesi yıkılmıştır⁽¹⁸²⁾.

Değerlendirme : 1323 târihli belgede, Evkâf-ı Mazbûta'dan Ayasofya-i Kebîr civârında olan ve Evkâf Nezâreti'nden ta'mîrine izin verilmiş olan İshak Paşa Câmi-i Şerîfinin ilk keşfi dışında bâzı yerlerinin de ta'mîre ihtiyâcı olduğunun anla-

¹⁸² -Tahsin Öz; İstanbul Camileri,C.I,s.77, ayr.bkz.,Eminönü Camileri; s.97-98.

şıldığı, bunların da müteahhidine ihale olunmuş olduğundan masrafın (1)321 senesi bütçesi dâhilinde ödenmesine izin verildiğine dâir kayıt vardır.

1323 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Maliye Dâiresi 2649

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nden bi't-takdîm Şûrâ-yı Devlet'e hâvale buyrulan 14 Cemâziye'1 evvel sene (1)323 târih ve iki yüz altmış dört numrolu takrîr Mâliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde me'zûniyet verilen Evkâf-ı Mazbûta'dan Ayasofya-i Kebîr civârında vâki' olub müteahhidi ma'rifetiyle üç bin elli guruşla icrâ-yı ta'mîrine cânib-i nezâretten mezûniyet verilmiş olan İshak Paşa Câmî-i şerîfinin evvelki keşf hâricinde muhtâc-ı ta'mîr bâzı mahalleri zuhûr itmekle bunlarında keşfi icrâ ve evvelki münâkasa nisbetinde tenzîlât icrâsından sonra üç bin yüz altmış iki guruşla müteahhid-i merkûme ihâle olunmuş olduğundan salifü'z-zikr iki kalem cem'an altı bin iki yüz on iki gurubun üç yüz yirmi bir senesi bütçesi dâhilinde tesviyesi isti'zân kılınmış ve tervîc-i iş'âr umûr-ı tabî'iyeden görülmüş olmağla ol bâbda icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya hâvalesi tezekkür kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 11 Şa'ban sene (1)323 ve

Fî 28 Eylül sene(1)321

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin Şûrâ-yı Devlet'e hâvale olunan takrîri üzerine Mâliye Dâiresi'nden tanzîm ve leffen arz ve takdîm kılınan mazbatada Evkâf-ı Mâzbûta'dan Ayasofya-i Kebîr civârında üç bin elli guruşla müteahhidi ma'rifetiyle icrâ-yı ta'mîrine mübâşeret olunmuş olan İshak Paşa Câmî-i şerîfinin evvelki keşf hâricinde muhtâc-ı tâmîr olan bâzı mahallerinin evvelki münâkasaya nisbetle üç bin yüz altmış iki guruşla müteahhidine ihale olunmuş olduğundan salifü'z-zikr iki kalem altı bin iki yüz on iki guruşun üç yüz yirmi bir senesi bütçesi dâhilinde tesviyesi husûsunda Nezâret-i müşârûn-ileyhâya hâvalesi lüzum görülmüş olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâver-i terkîm kılındı. Efendim.

Fî 19 Şa'ban sene (1)323

Fî 5 Teşrîn-i evvel sene (1)321

Sadrâzam Ferid

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mücibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 20 Şevvâl sene (1)323 ve
Fî 4 Kânun-ı evvel sene (1)321

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA.,İ. Evkâf, 1323 L.20/8.

Yapının Adı : Esad Çelebî Câmii

Bulunduğu Yer : Eyüp

Yapım Târihi : XVI.yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.D., İ.E.

Belgenin Târihi : 1265, 1314.C.25/23

Ta'mîr Olunacak Yerler : Mahfel-i hümâyûn, son cemâat yeri, meşruthane,bâzı yerler

Ta'mîr Sebebi : Yangın , Keşf sonucu

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Rami, Yeni Mahalle'de , Rami Kışla Caddesi üzerindedir. Bânisi, Kanûni Sultân Süleyman devri topçubaşılarında Esad Ağa'dır. Bu mâbedin minberini oğlu Süleyman Ağa yaptırmıştır. Mihrâbı önünde medfundur. Mezar taşındaki târih rakamı 966(1558)olarak yazılmıştır.

Mâbedin duvârları kârgir, çatısı ahşâbtır. Esâs mescid haraptır. Mâbedin sağ tarafına 1974'de yeni beton câmi inşâ edilmiştir. Minâresi, cadde üzerinde, sol tarafda ve son cemâat yerinin dışındadır. Kaidesi kesme taş olup ince tuğladan yapılmış olan gövde ve petek kısımları çimento ile sıvanmıştır⁽¹⁸³⁾.

Değerlendirme : 1265 târihli Dâhiliye irâdesinde Eyüp, Topçular semtinde, Esad Çelebî'nin yaptırmış olduğu Câmiin meydana gelen yangında harap olan mahfel-i hümâyûnu ile, son cemâat yeri ve imâmete meşrût bulunan hânenin yeniden inşâ edilmesi gerektiği belirtilmektedir.

1314 târihli Evkâf irâdesinde, Râmi Kışla-i Hümâyûn civârında Topçular'da bulunan Es'ad Ağa Câmi-i Şerîfi'nin harâb olmuş olan bâzı mahallerinin yapılan keşf sonucu emâneten ta'mîrine, bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd edilerek (1)312 senesi Evkâf Bütçesi Ta'mirât Tertîbi'nden sarfına dâir kayıt vardır.

1265 târihli belge

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı atûfetlû beyefendi hazretlerinin manzûr-ı âlî cenâb-ı şehr-yârî buyrulmak için arz ve takdîm kılınan iki kıt'a takrîrinin birinde Eyüb'de Topçular nâm mahâlde kâin Es'ad Çelebî Câmi-i Şerîfi'nin mukaddemâ vukû'bulan harîkde harâb olan mahfel-i hümâyûnuyla son cemâat mahallinin ta'mîri ve imâmete meşrût bulunan hânenin müceddeden inşâsı istid'â olduğuna binâen ebniye-i

¹⁸³ -Tahsin Öz;İstanbul Câmileri,c.I.,s.146.,ayr.bkz.,Mehmed Nermi Haskan;a.g.e.,s.87-87.

mezkûrenin keşf-i ahîri olan on bir bin yedi tüz yedi guruş masrafla ta'mîr ve inşâsı ve diğesinde Midüllü evkâf müdiri bulunan Zihni Efendi'yi bâzı hudmetinde istihdâm etmek üzere devletlü Rıza Paşa hazretleri berâber götürmüş olduğundan müdürlük mezkûr Midüllü müfettişi Said Efendi'ye ihâlesi isti'zân olunmuş olmağla husûsât-ı muharrere hakkında her ne vechile emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı müteallik ve şeref-südûr buyurulur ise ana göre harekete mübâderet olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 27 Ca sene (12)65

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Râhe pirây-ı ibcâl olan iş bu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan takrîrler manzûr-ı âlî-i hazret-i tacidâri buyrulmuş ve iş'âr ve isti'zân buyrulduğu vechile ebniye-i mezkûrenin keşf-i ahîri olan on bir bin yedi yüz guruş masrafla ta'mîr ve inşâsı ve müdürlük-i mezkûrun mûmâ-ileyh Said Efendi'ye ihâhesi müteallik ve şeref-südûr buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne muktezây-ı âlîsinden bulunmuş ve mezkûr takrîrlerine savb-ı sâmi-i âsafîlerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 29 Ca sene (12)65

BOA., İ.D.11649, 1265.

1314 târihli belge

**Şûrâ-yı Devlet
Dâhiliye Dâiresi Aded 2558**

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 19 Cemâziyel sene (1) 314 târihli ve beşyüz sekiz numrolu Dâhiliye Dâiresi' nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Rami Kışla-i Hümâyûnun civârında Topçular' da kâin Es'ad Ağa Câmi'-i şerîfinin harâb olmuş olan ba'zı mahallerinin keşfi mücibince mecidi on dokuz guduşdan on bin dokuz yüz yetmiş guruş masrafla emâneten ta 'mirâtı icrâ ve hitâmında masarîf-ı vakı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi evkâf bûdçesinden ta 'mirât tertîbinden sarfı isti'zân kılınmış ve tervîc-i iş'âr-ı umûr-ı tabiiyyeden görünmüş olmağla ber-mücib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhaya havalesi tezekkîr ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 5 Cemâziyel-ahire sene (1) 314

Fî 9 Teşrîn-i Sâni sene (1) 312

Atüfetlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Rami Kışla-i Hümâyûnu civârında Topçular'da kâin Es'ad Ağa Câmî'-i şerîfinin harâb olan mahallerinin ber-mûcib-i keşfi mecdidi on dokuz guduşdan on bin dokuz yüz yetmiş guruş masrafla emâneten icrâ ve hitâminde masarîf-ı vakı 'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi Evkâf Bûdçesi'nden ta'mirât tertîbinden sarfı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûnun Nezâret-i celîlesine havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbûtası melfûfuyla arz ve terkîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 23 Cemâziye'l ahire sene (1) 314

Fî 18 Teşrîn-i Sâni sene (1) 312

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zim olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-mûteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 25 Cemâziye'l ahire sene (1) 314

Fî 19 Teşrîn-i Sâni sene (1) 312

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsîn

BOA.,İ.Evkâf, 1314.C. 25/23

Yapının Adı : Atık Ali Paşa Câmii(Vasat Ali Paşa Câmii)

Bulunduğu Yer : Edirnekapı, Zincirlikuyu

Yapım Târihi : XVI.yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.Ca.2., 1311.Ra.9

Ta'mîr Olunacak Yerler : medrese ve içindeki câmî-i şerîf, kurşun va sâir yerler

Ta'mîr Sebebi : keşf sonucu muhtâc-ı ta'mîr

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Vasat Ali Paşa Câmii adı ile de bilinir. 1500 senelerinde yapıldığı tahmîn olunmaktadır. Atık Ali Paşa tarafından Edirnekapı yolu üzerinde, önceleri Zincirlikuyu denilen semtte yaptırılan ikinci câmii'dir. Yapı plânı ve muntazam tuğla taş sıralarından sağlam örgülü yapı malzemesi bakımından farklılık gösterir. Câmî, dikdörtgen biçimindeki bir harîmin, iki pâyenin yardımı ile, altı eşit parçaya ayrılması ve bunların her birinin aynı büyüklükte birer kubbe ile örtülmesi sûretiyle oluşmaktadır. XVIII. yüzyıldaki bir zelzelede son cemâat revakı kaybolan bu eser, altı kubbesi ile, erken Osmanlı devrinde çok yaygın olan çok kubbeli ulu

câmi örneğinin küçük ölçüde bir tekrârını teşkîl eder. Dış cephelerine renkli bir görünüş veren taş ve tuğla şeritleri halinde inşa edilen Atfık Ali Paşa Câmiî, mimârîsi bakımından klâsik üslûba bağlı bir örneğin İstanbul'daki tek temsilcisi olması bakımından özel bir değer taşır⁽¹⁸⁴⁾.

Değerlendirme : 1310 târihli irâdede , Fâtih civârında Zincirlikuyu'da bulunan Üç Baş medresesi ile içindeki câmiî şerîfin, yapılan keşf sonucu ta'mîre ihtiyacı olduğu, adı geçen ta'mîrât masrafının Hazîne-i Evkâf'ca idâre edilen medrese vakfının ilerideki gelirlerinden mahsub edilerek, karşılık olarak (l) 308 senesi Evkâf Bütçesi tertîbinden sarfına izin verilmesine dâir bilgi vardır.

1311 târihli Evkâf irâdesinde, Fâtih civârında Zincirlikuyu'da bulunan Vasat Ali Paşa Câmi-i Şerîfi'nin kurşunlarıyla ve bâzı yerlerinin (l) 308 senesinden ödenmek üzere ta'mîr edilmesi düşünülmüş, ilk tespit edilen masraf miktarının yetmiyeceği anlaşıldığından ikinci keşf sonucu belirtilen miktara ta'mîr ettirilmesinin uygun görüldüğü anlatılmaktadır.

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1882

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Fî 22 Rebî'ül-evvelsene(l)310 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Fâtih civârında Zincirlikuyu'da vâki' Üç Baş Medresesi ile derûnundaki Câmi'-i Şerîfin muhtâc-ı ta'mîr bulunmasına mebnî keşfi mûcibince ta'mîrât-ı muktezîyenin mecdi on dokuz gurusu hesâbıyla on yedi bin beş yüz doksan dört gurusu masrafla vücûda geleceği anlaşılmış ve mezkûr medrese vakfının Hazîne-i Evkâf'ca zabt ve idâresi mukarrer bulunmuş olduğundan bahisle ta'mîrât-ı merkûmenin Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla ilerüde zabt ve idâre olunacak varidât-ı vakıfdan mahsûbunun icrâsı zımında meblağ-ı mezbûrun ta'vizen 308 senesi evkâf bütçesi tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr icâb-ı maslahâtdan görünmüş olmağla ol vechle ifây-ı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 17 Rebî'ül-ahirsene(l)310 ve

Fî 26 Teşrîn-i evvel sene (l) 308

Devletlü Efendim Hazretleri,

Fâtih civârında Zincirlikuyu'da vâki' Üç Baş Medresesiyle derûnundaki Câmi'-i Şerîfin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî keşfi mûcibince mecdi on dokuz gurusu hesâbıyla on yedi bin beş yüz doksan dört gurusu masrafla emâneten icrây-ı ta'mîri ve ilerüde zabt ve idâre olunacak varidât-ı vakıfdan mahsûbunun icrâsı zımında meblağ-ı mezbûrun ta'vizen 308 senesi evkâf bütçesi tertîbinden sarfi husû-

¹⁸⁴ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri, c.I., s.159.ayr.bkz., Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârîsi, s.121.

sunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür olduğuna dâir Şûrây-ı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmağla ber-mûcib-i mazbata ifây-ı muktezâsı hakkında her ne vechile emr ü fermân-ı hümâyûn-ı cenâb-ı hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-südûr buyrulur ise hükm-i celîle infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 30 Rebî'ül-ahirsene(1)310 ve
Fî 8 Teşrîn-i sâni sene (1) 308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkire-i sâmiye olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Cemâzîye'l-evvel sene(1)310 ve
Fî 11 Teşrîn-i sâni sene (1) 308

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA.,İ.Evkaf,1310.Ca.2.

1311 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrây-ı Devlet'e havâle buyrulan 9 Sefer sene (1) 311 târihli takrîri melfûf-ı keşf defteriyle Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Fâtih civârında Zincirlikuyu'da Vasat Ali Paşa Câmi'-i Şerîfinin kurşunlarıyla sâir mahallerinin 308 senesi bûdçesinden tesviye olunmak üzere mukaddemâ icrâ kılınan keşfi mûcibince dört bin iki yüz yirmi sekiz guruşla ta'mîrine mübaşeret olunmuş ise de ta'mîrât-ı mezkûrenin ol miktar masrafla kabil olacağını ta'mîrât me'muru tarafından i'fâde olunması üzerine he'yet-i keşfiye ma'rifetiyle tekrâr keşfi bil-icrâ daha yedi bin dokuz yüz altmış üç guruşun sarfına lüzûm görünmüş olduğu beyânıyla ta'mîrât-ı muktezîyenin icrâ ve ikmâli zımında keşf-i ahîr mûcibince sarfi iktizân iden on iki bin yüz doksan guruşun 308 senesi bûdçesi tertûbinden tesviyesi isti'zân kılınmış ve sûret-i iş'âra nazaran meblağ-ı mezbûrun kabûl ve tesviyesi umûr-ı zarûriyeden görünmüş olduğundan ber-mûcib-i isti'zân muamele-i müktezîyesinin ifâsı husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür olunarak melfûf keşf defteri matviyyen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 28 Sefer sene (1) 311
Fî 28 Ağustos sene (1) 309

Bâb-ı Ali

Dâire-i Sadâret

Amedi Dîvân-ı Hümâyûn 615

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Fâtih civârında Zincirlikuyu'da Vasat Ali Paşa Câmi'-i şerîfinin kurşunlarıyla sâir mahallerinin üç yüz sekiz senesi bûdçesinden tesviye

olunmak üzere mukaddemâ dört bin iki yüz yirmi sekiz guruş ile ta'mîrine müşaberet olunmuş ise de ol mikdâr masrafla kabil olamayacağı anlaşılmiş üzerine ta'mîrât-ı mukteriyenin tekrâr mûcibince ikmâli yedi bin dokuz yüz altmış üç guruşun daha sarfıyla mümkün olacağı tebeyyün etmiş olduğundan iş bu kalem on ikibin yüz doksan bir guruşun sene-i merkûme bütçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür olduğuna dâir Şûrây-ı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden kaleme alınan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 9 Rebiülevvel sene (1) 311

Fî 7 Eylül sene (1) 309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 13 Rebî'ül-evvelsene (1) 311

Fî 11 Eylül sene 309

BOA.,İ.Evkâf, 1311.Ra.9

Yapının Adı : Ahmed Paşa Câmii(Gazi Ahmed Paşa Câmii)

Bulunduğu Yer : Topkapı

Mimârî : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : XVI.yy.

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.Za.13., 1311.N.1., 1314.Ra.24.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i şerîf,şadırvanın su yolları, bâzı yerler

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr, keşf gereği

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Topkapı'dadır. Mimâr Sinân tarafından Kara Ahmed Paşa (Gazi Ahmed Paşa) için yapılan külliye'nin bir parçasıdır. Külliye, Câmî, medrese, çeşme, mekteb, sebil ve türbeden oluşur. Yapı, dikdörtgen bir plân üzerine H.966 / 1558'de tamâmlanmış olup, merkezi kubbe altı sütuna dayanan kemerler üzerine oturtulmuştur. Dört tarafında da dört yarım kubbesi bulunmaktadır. Câmîin son cemâat yerini medrese çevrelemektedir.Kapı kırmızı-beyaz geçmeli mermerdendir. Mihrâb duvarında alt pencerelerin alınlıkları ve dolap alınlıkları çini ile kaplıdır. Mihrâb ve minber sade mermerden yapılmıştır. Müezzin mahfilinin tavanı

nadir kalem işi örneği olup bir san'at eseridir. Ahmed Paşa, müstakil bir türbede yatmaktadır. Yakın târihlerde kaldırılan haziresinde zevcesi ve I. Selim'in kızı Fatma Sultân'ın da mezarı bulunmaktadır.

Kara Ahmed Paşa Câmii ve külliyesi XVII: ve XIX. Yüzyılların sonunda iki defa ta'mîr görmüştür⁽¹⁸⁵⁾.

Değerlendirme : 1310 târihli irâdede, Topkapı'da bulunan Ahmed Paşa Câmii Şerîfi'nin ta'mîre ihtiyâcı olduğu, keşf yapıldıktan sonra düzenlenen açıklayıcı ek deftere göre, ta'mîrâtta kaide-i tasarrufa azami dikkat edilmesi, ta'mîrâtın emâneten yapılması, bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd olunmak üzere (l) 309 senesi bütçesi tertîbinden ödenmesine izin verilmiş ve ebniye-i emiriyenin ve vakfiyenin inşâat ve ta'mîrâtı hakkında olan nizamnameye sonradan eklenen bir madde hükmünce Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi'nce yapılan keşfde emâneten ta'mîri ücretsiz bulunduğundan dolayı ne tür bir muamele yapılacağına dâir bilgi sorulmaktadır.

1311 târihli Evkâf irâdesinde, Haremeyn-i Muhteremeyn Hazînesi'nden Mazbûta-i Evkâf'dan Topkapı civârında bulunan, Veziriâzam Gazi Ahmed Paşa Câmii-i şerîfi şadırvanının su yollarının ta'mîre ihtiyâcı olduğu, keşf sonucu düzenlenen deftere göre ta'mîrâtın emâneten yapılması ve masrafın vakfına kayd edilerek (l)309 senesi bütçesinden ödenmesine dâir bilgi vardır.

1314 târihli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Topkapı'da bulunan Ahmed Paşa Câmii-i Şerîfi su yollarının ta'mîrâtı sırasında ta'mîri noksân kalan yerlerin yapılan keşf sonucu anlaşıldığı, bunların emâneten ta'mîr edilmesi ve bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd edilerek (l)312 senesi Evkâf Bütçesi Parekende Su Yolları Tertîbi'nde sarfına dâir kayıt vardır.

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 552

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e hâvale buyrulan 19 Şevvâl sene (1)310 târihli takriri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Haremeyn-i Muhteremeyn Hâzinesi'nden mazbût evkâfdan Topkapı'da vâki Ahmed Paşa Câmii-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî icrâ kılınan keşfini mübeyyen tanzîm olunan melfûf deftere nazaran ta'mîrât-ı muktezîyesinin mecdi on dokuz guruşdan on dokuz bin altmış altı guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından kaide-i tasarrufâta bi'r-reaya keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânet ile vücûda getirülmek üzere ta'mîrât-ı mezkûrenin emâneten icrâsıyla hitâmında masârif-ı vâkı'a vakfına masraf kayd olumak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz senesi bütçesi tertîbinden tesviyesi isti'zân kılınmış ve ebniye-i emiriyeye ve vakfiyenin inşâat ve ta'mîrâtı hakkında olan nizamnameye ahi-

¹⁸⁵ - Tahsin Öz; İstanbul Câmileri,C:1., ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mîmârisi, s.221-222.,ayr.bkz., "İstanbul" maddesi, İslâm Ans.,C:5/2, s.1214/6.

ren tezyîl kılınan fıkra-i nizamiye hükmünce dersââdetinde vâki' ebniye-i vakfiye-
nin evkâf-ı hümâyûn hazînesince bi'l-keşf emâneten ta'mîri meccân bulunmuş ol-
duğundan ber mûcib-i istîzân muâmele-i muktezîyesinin ifâsı husûsunun nezâret-i
müşârûn-ileyhâya hâvalesi tezekkür olunarak mezkûr keşf defteri mazbûtan takdîm
kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l- emrindir.

Fî 8 Zilkaade sene (1)310 ve

Fî 12 Mayıs sene (1)309

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sâdaret

Âmedi Dîvân-ı Hümâyûn 2844

Devletlü Efendim Hazretleri,

Haremeyn-i Muhteremeyn Hazînesi'nden mazbut evkâfdan Topkapu'da vâ-
ki' Ahmed Paşa Câmî-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin keşfi mûcibince
dokuz guruş hesâbıyla on dokuz bin altmış altı guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve
meblağ-ı mezkûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz dokuz senesi bütçesi
terfîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine hâvalesi te-
zekkür olduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden kaleme alınan maz-
bata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fer-
mân-ı hümâyûn hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı
münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 16 Zilkaade sene (1)310 ve

Fî 20 Mayıs sene (1)309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i
sâmiye-i Sâdaret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i Hazret-i hilâfet-
penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i
menlehü'l-emrindir.

Fî 22 Zilkaade sene (1)310

Fî 26 Mayıs sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf,1310.Za.13.

1311 târihli belge

Şûrây-ı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 748

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinde Şûrây-ı Devlet' e havâle buyrulan 28 Sefer
sene (1) 311 târihli takrîri melfûfuyla Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Haremeyn-i Muhteremeyn Hazînesi'nden mazbut evkâfdan
Topkapu civârında vâki' vezir-i a'zam merhûm Gazi Ahmed Paşa Câmî'-i şerîfi şa-

dırvanının su yolları muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî Su Nezâreti'nce icrâ kılınan keşfini mübeyyen tanzîm olunan melfûf deftere nazaran ta'mîrât-ı muktezîyenin otuz bir bin üç yüz yetmiş guruş masrafla vücûda geleceği ve bunun umûm su yolları keşfi dâhilinde olmadığı anlaşıldığından bahisle ta'mîrât-ı muktezîyenin emâneten icrâsıyla hi'tâmında mesârif-ı vakı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz senesi bûdçesi tertîbinden tesviyesi isti'zân olunmuş ve sûret-i iş'âr-ı şayan kabul görünmüş olmağla ber mûcib-i istizam icrây-ı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhaya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 23 Şaban sene (1) 311

Fî 17 Şubat sene (1) 309

Bâb-ı Ali

Dâire-i Sadâret

Amedi-i Dîvân-ı Hümâyûn 2082

Devletlü Efendim Hazretleri,

Haremeyn-i Muhteremeyn Hazînesi'nde mazbut Evkâf'dan Topkapu civârında vâki' vezir-iâ'zam merhûm Gazi Ahmed Paşa Câmi'-i şerîfi şadırvanının muhtâc-ı ta'mîr olan su yollarının icrâ kılınan keşfi mûcibince otuz bir bin üç yüz yetmiş guruş masrafla emâneten icrây-ı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf koydolunmak üzere 309 senesi bûdçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrây-ı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sunûh ve sudûr buyrulur ise mantûk-ı alisi infâz ideleceği beyâniyle tezkeri senâveri terkîm kılındı. Efendim

Fî 29 Şaban sene (1) 311

Fî 22 Şubat sene (1) 309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkire-i sâniye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince iâde-i seniyye-i hazrei hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 4 Ramazân sene (1) 311

Fî 27 Şubat sene (1) 309

Serkâtib-i hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA.,İ.E.,1311 N.1

1314 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e hâvale buyrulan 13 Safer sene (1)314 târih ve iki yüz doksan numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Topkapu'da vâki' Ahmed Paşa Câmî-i şerîfi su yollarının mukaddemâ icrâ olunan ta'mîrâtı hâricinde muhtâc-ı ta'mîr kalmış olan mahallerinin icrâ kılınan keşf mucîbince mecidi on dokuz guruş hesâbıyla on bir bin iki yüz elli guruşla ve evkâf-ı hümâyûn ta'mîrât-ı me'mûrin ma'rifetiyle emâneten ta'mîri icrâ ve hitâmında masraf-ı vâkı'a vakfa masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi evkâf bütçesinin perâkende su yolları tertîbince sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr-ı muvâfik maslahat görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya hâvalesi tezekkür ve melfûfu bulunan keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 10 Rebî'ül-evvel sene (1)314

Fî 7 Ağustos sene (1)312

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Topkapu'da vâki' Ahmed Paşa Câmî-i şerîfi su yollarının mukaddemâ icrâ olunan ta'mîrâtı hâricinde kalmış olan mahallerin ber-mûcib-i keşf mecidi on dokuz guruş hesâbıyla on bir bin iki yüz elli guruşla emâneten ta'mîri ve hitâmında masârif-ı vâkı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi evkâf bütçesinin perâkende su yolları tertîbinden tesviyesi husûsunun evkâf-ı hümâyûn nezâret-i Celîlesi'ne hâvalesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı mûnîfi infâz olacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 14 Rebî'ül-evvel sene (1)314

Fî 12 Ağustos sene (1)312

Sadrâzam Rıf'at

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 24 Rebî'ül-evvel sene (1)314

Fî 22 Ağustos sene (1)312

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA,İEvkâf, 1314.Ra. 24.

Yapının Adı : Rüstem Paşa Câmii

Bulunduğu Yer : Tahtakale,Hasırcılar

Mimârî : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : XVI.yy.

Belgenin Cinsi :İ.D., İ.E.

Belgenin Târihi :1281, 1312 M.15,

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîf Duvârları ve gereken yerlerin ta'mîri, câmî-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : Yıkılma sonucu, muhtâc-ı ta'mîr

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Mimâr Sinân'ın Selâtîn külliyesi dışında en muhteşem eserlerinden biri de Tahtakale, Hasırcılar içi semtinde , Sadrâzam Rüstem Paşa için yaptığı câmii'dir.Eserin yapılış târihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak kaynaklarda 1561'e doğru yapılmış olmalıdır denilmektedir. İki katlı bir eserdir. Birinci katı dükkân olup bunların arasında iki yandan merdivenle câmiye çıkılır. Câmii dikdörtgen plânlı olup dört fil ayağına ve sütunlara oturan merkezî bir kubbeyle örtülüdür. Köşelerde birer çeyrek kubbe, orta mekâna kubbenin yuvarlağına uygun bir görünüş sağlar. Yanlara doğru mekânı genişleten üçer çapraz tonoz da kubbeyi desteklemektedir. Dıştan yan neflerin küçük tonozları çok alçakta kaldığından kubbe çok yüksek bir kasnakla başlı başına yükselerek çevreye ve diğer çok kubbeli yapılara hakim olmaktadır.

Câmiin son cemâat yeri altı sütuna dayalı beş kubbelidir. Önüne sonradan kemerler ve sütunlar, ahşâb çatılı ve saçaklı bir kısım eklenmiştir. Şadırvan, câmiin sol tarafındadır. Yapı'nın devrine ait olmayan minâresi 1964 'de indirilmiş ve bir daha yapılamamıştır .

Dıştan sade ve gösterişsiz bir etki bırakan câmînin asıl zenginliği, son cemâat yerinden başlayarak iç mekânda artan çini bezemelerdir. Bu ölçüde ve zenginlikte çini süsleme Türk mimârisinde yalnız bu câmide görülür⁽¹⁸⁶⁾.

Değerlendirme : 1281 târihli irâdede Tahtakale'de bulunan Rüstem Paşa Câmî-i Şerîfinin yıkılmış olan duvârlarıyla bâzı gereken yerlerinin keşf ve noksânı üzere müteahhidi Yuvan Kalfa eliyle ta'mîr ve inşâ olunması ve ta'mîrâtın bi'timinde ikici keşfin yapılmasına dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesinin takrîrinin sunulması husûsunda bilgi verilmektedir.

Câmiye ait 1312 târihli Evkâf irâdesinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Tahtakale'de bulunan RüstemPaşa Câmîin muhtâc-ı ta'mîr olan yerlerinin ta'mîri yapıldıktan sonra masrafının (1)310 senesi Evkâf Bütçesinden ödenmesi ve adı geçen masrafın câmî vakfına masraf kayd edilmesine dâir bilgi vardır.

¹⁸⁶ - Tahsin Öz; İstanbul Câmileri,C:I.,s.116-117.,ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârîsi, s.211-216.,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı; a.g.e.,s.148.,ayr.bkz., "İstanbul" maddesi, İslâm Ans.,C:5/2, s.1214/68.

1281 târihli belge

Âtûfetlü Efendim Hazretleri,

Tahtakale'de vâki' Rüstem Paşa Câmî-i şerîfinin yıkılmış olan duvârlarıyla bâzı lâzım olan yerlerinin keşf ve münâkasası mûcibince on beş bin guruş masraf ve müteahhidî Yuvan Kalfa ma'rifetiyle ta'mîr ve inşâ olunmak ve hi'tâmında keşf-i sânisî icrâ kılınmak üzere tesviye-i icâbı isti'zânına dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin takrîri arz ve takdîm kılınmış olmağla ber mûcib-i isti'zân i'fâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhaya havâlesi muvâfık-ı irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkani buyrulur ise icrâ-yı icâbına ibtidâr olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 20 Ramazân sene 1281

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i tevkîr olan iş bu tezkere-i sâmiye-i asefaneleriyle zikr olunan takrîr manzûr-ı şevket meufur hazret-i pâdişâhi buyrulmuş ve hüsüs-ı meskurun ber mûcib-i isti'zân i'fâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhaya havâlesi meteallik ve şeref-sunûh buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkane iktizâ-yı ailesinden olarak mezkûr takrîrine sab-ı sâmi-i sadâret penâhilerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 21 Ramazân sene 1281

BOA.,İrâde (1281), Dâhiliye, 36993.

1312 târihli belge

Şûrây-ı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 748

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinde Şûrây-ı Devlet'e havâle buyrulan 28 Zilkade sene (1) 311 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Tahtakale'de vâki' olup muhtâc-ı ta'mîr olan Rüstem Paşa Câmî-i Şerîfi'nin keşfi bi'l-icrâ ta'mîrât-ı mezkûrenin mecdî on dokuz guruş hesabıyla otuz bir bin sekiz yüz seksen üç guruş masrafla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan bahisle ta'mîrât-ı mebhusenin emâneten icrâsıyla hi'tâmında masraf-ı vakı'anın vakfına masraf kaydı zımında üç yüz on senesi evkâf bûdçesinden sarf isti'zân olunmuş olduğundan ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhaya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü 'l-emrindir.

Fî 21 Zilhicce sene (1) 311 ve

Fî 13 Hazira'n sene (1) 310

Bâb-ı Ali
Dâire-i Sadâret
Amed-i Dîvân-ı Hümâyûn 2951

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Tahtakale'de vâki' Rüstem Paşa Câmî-i şerîfinin muhtâc olduğu ta'mîrâtın icrâsı için keşfi mûcibince mecdî on dokuz guruş hesâbiyle sarfi lâzım gelen otuz bir bin sekiz yüz seksen üç guruşun üç yüz on senesi evkâf bûdçesinden tesviyesiyle hi'tâm-ı ta'mîrâtta masraf-ı vakı'anın vakfına masraf kaydı zımnında icrâ-ı icâbının Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrây-ı Devlet-i Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası arz ve takdîm kılınmağla ol bâbda her ne vechle emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm olundu efendim

Fî 23 Zilhicce sene (1) 311 ve

Fî 15 Hazira'n sene (1) 310

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli olan iş bu tezkire-i sâniye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince iâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sudûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 12 Muharrem sene (1) 312 ve

Fî 4 Temmuz sene (1) 310

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA.,İ.Evkâf,1312 M. 15

Yapının Adı : Unkapanı Câmii

Bulunduğu Yer : Unkapanı

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : 1571

Belgenin Cinsi : EV., İ.D.

Belgenin Târihi : 1265, 1278

Ta'mîr Olunacak Yerler : Hünkâr Köşkü , Hâm ve pancûr ta'mîri, Belirtilmemiş.

Ta'mîr Sebebi : Ta'mîr ve tecdîd

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Süleyman Subaşı tarafından 1571'de Mimâr Sinân'a yaptırılmıştır. Fevkani ve kesme taştan ahşâb çatılı, dörtgen plânlı, tek kubbeli, altı

dükkânlı binâ yangınlar geçirmiş, değişikliğe uğramıştır. Unkapamı Köprüsü başında olan câmi , yol açımı sebebiyle 1958 yılında yıktırılmıştır⁽¹⁸⁷⁾.

Değerlendirme : h.1265 tarihli defterde büyük câmiin hünkâr köşkü ve diğer yerlerinin tamiri için gerekli olan malzeme, tamirde çalışan ustalar ve masraflara dair bilgi bulunmaktadır.

1278 târihli irâdede Unkapamı'nda Kapalı Furun yakınlarında bulunan Câmi-i Şerîfi'ni ta'mîr masraflarının ödenmesi husûsunda verilecek karara göre hareket edileceği yazılıdır(Bak.Dolmabahçe,1278 tarihli belge,s.282-283).

1265 târihli defter

Un kapanda kebîr câmi-i hünkâr köşkü için derûni sıva ta'miri hâm ve pancur ta'miri ve badana talası ve iskelesinin ta'miri ve parmaklıkları tecdîdi elvan boya tazelenmesi mesârîf-ı defter-i beyân.

.....çifte..... fî guruş 14 adet 12 guruş 168	barta çifte Buldan fî guruş 16 196	badem Yeni Dünya aded 15 fî guruş 10 150
çifte dolap aded 36 fî guruş 6 216	Sal kalas aded 24 fî guruş 10 240	Sarı ot tahtası aded 150 fî guruş 3 450
çifte abana çınarlı aded 24 fî guruş 6 144	Bekelek(?) kalas aded 8 fî guruş 19 72	Ufak kiriş meşe aded 6 fî guruş 8 42
Mismar-ı mahlut ve Yenidünya Adet 29 fî guruş 87		Mismar-ı sayış ve sandal aded 22 fî guruş 5 110
temur baştuvan aded 4 fî guruş 4 16		kireç ve Horasan bahası 25,5
Mermer kireç ve ketan Ve sıvacı boyası Bahası 35,5		Teneke oluk ve boru bahası guruş 63,5
Masar.....nakliye müteferrika Guruş 181,5		köşk bekçisi eliyle olan masarîf-ı beyân 185

¹⁸⁷ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri,C.II.,s.148, Yüksel Yoldaş Demircanlı, a.g.e.,187.

Yevmiye-i Neccâran	Yevmiye-i câme câmcı	Yevmiye-i Sıvacı
790	28	
72		
Yevmiye-i zenciran	Üçdebir Rendeci	Elvanboya bahası
237	21	650
Çamatur kalfa oğlu Ohannes kulları		
150		

Cem 'an Yekûn 4480

Yalnız dörtbin dörtyüz seksen guruşdur.

Hesâb ola iktizâ.

BOA., EV.13779, 17.M.1265.

Yapının Adı : Sokullu Câmii

Bulunduğu Yer : SultânAhmed,Kadırga

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : 1571-1572

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.Za.15

Ta'mîr Olunacak Olan Yerler : Câmii-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmii Hakkında Kısa Bilgi : Vezir câmii ve külliyesi arasında Mimâr Sinân'ın şaheserlerinden biri de, Kadırga Limanı denilen yerde, Sadrâzam Sokullu Mehmed Paşa'nın zevcesi, II.Selim'in kızı Esmahan Sultân için 1571-1572 târihleri arasında yaptırılan Câmii'dir. Tahsîn Öz, İstanbul Câmileri, adlı eserinde "... bu câmiiin kitâbesinden anlaşıldığına göre, bir kilise yerine 1571'de yapıldığı anlaşılmaktadır..." demektedir, ancak bu görüş İslâm Ansiklopedisi "İstanbul" maddesinde "...Hadika'nın ve cümle kapısındaki kitâbesinin aynı yerdeki bir kilise harâbesinin bulunduğundan bahsetmesinden cesaret alan bâzı yabancılar her şeyi ile Türk san'atının malı olan bu binânın câmie tahvil edilmiş eski Hagia Anastasia kilisesi olduğunu iddia etmişlerdir. Anastasia kilisesinin başka bir yerde olduğu artık anlaşılmış, Sinân'ın yaptığı binâda öteden beri.....bir Bizans yapısının hiçbir izi olmadığı da görülmüştür ..." fikri savunulmaktadır .

Küllie engebeli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Güneyde altı dayanaklı câmii yanlara doğru ikişer çeyrek kubbe ile genişletilmiştir. Son cemâat yeri revaklı avluya açılır, revakların arkalarında medrese odaları bulunur. Sokullu Câmii, çini ve

eserlerinden biridir. Müezzin mahfili tavanı, kapı, pencere kanatları ve kürsü çok ince ağaç işçiliğine sahiptir.

Câmi avlusunun düz çatılı revaklarını üç taraftan kubbeli medrese hücreleri çevreler. Mihrâb ekseninde kuzeyde dersâne, avlu ortasında mermer şebekeli şadırvan yer alır. Câmiin minâresi Mimâr Kemâleddin tarafından 1923’de yenilenmiş, 1952’de Vakıflar tarafından restore edilmiştir⁽¹⁸⁸⁾.

Değerlendirme : 1310 târîhli evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta’dan Sultân Ahmed civârında bulunan Sokullu Mehmed Paşa Câmi-i şerîfinin ta’mîre ihtiyâcı olduğu, Hazîne-i Evkâf’ca keşfinin yapıldığı, ta’mîrât masrafının idâresi, taşra mümeyyizi Mehmed Efendi vâsıtasıyla emâneten uygulanmasına ve ta’mîrât masrafının vakfına masraf kayd edilerek (1)309 senesi bütçesi tertîbinden izin verildiği ve verilecek emre göre hareket edileceği ifâde edilmektedir.

1310 târîhli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 558

Evkâf- ı Hümâyûn Nezâretinin Şûrâ-yı Devlet’e hâvâle buyrulan 21 şevvâl sene (1)310 târîhli takrîri mefûfuyla Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta’dan Sultân Ahmed civârında Sokullu Şehid Mehmed Paşa Câmi-i şerîfinin muhtâc-ı ta’mîr olunmasına mebnî hazîne-i evkâfca keşfi bi’l icrâ ta’mîrât-ı lâzîmenin mecdi on dokuz guruş hesâbıyla altı bin yirmi sekiz guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından bahisle keşfinden noksâniyle vücûda getirülmek üzere bunun mesârîfat idâresi taşra mümeyyizi izzetlü Mehmed Efendi ma’rifetiyle mâneten icrâsıyla mesârîf-ı vâkı’a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz senesi bütçesi tertîbinden sarf-ı isti’zân kılınmış ve suret-i iş’âra göre ta’mîrâtı mezkûrenin icrâsı lâzîmeden bulunmuş olduğundan bermuceb-i isti’zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşarûn-ileyhâya hâvâlesi tezekkür olunarak keşf defteri leffen takdîm kılındı. emr ü fermân hazret-i menlehû’l-emrindir.

Fî 8 Zilkaade sene (1)310 ve

Fî 12 Mayıs sene (1)309

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn Aded 2866

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta’dan Sultân Ahmed civârında Sokullu Şehid Mehmed Paşa Câmi-i şerîfinin muhtâc-ı ta’mîr olan mahallerinin keşfi mucîbince mecdi on dokuz guruş hesâbıyla altı bin yirmi sekiz guruş ile emâneten icrâ-yı ta’mîr-i ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz dokuz senesi bütçesi

¹⁸⁸-Tahsin Öz; İstanbul Camileri, C:I.,s.101-102.,ayr.bkz.,“İstanbul” maddesi.İslâm Ans.,C:5/2,s.1214/68., ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı devri Mîmârisi,s.274.) .

tertibinden sarfi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne hâvalesi tezekkür olunduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fermân-ı hümâyûn Hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz eyleyeceği beyâniyle tezkîre-i senâver-i terkîm kılındı efendim.

Fî 19 Zilkaade sene (1)310 ve
Fî 23 Mayıs sene (1)309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

BOA,İ.Evkâf,1310.Za.15.

Yapının Adı : Kılıç Ali Paşa Câmii(Tophane Câmii)

Bulunduğu Yer : Tophane

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : h.988 / m.1580

Belgenin Cinsi : İ.D(M.V.).

Belgenin Târihi : 1269, 1281

Ta'mîr Olunacak Yerler : Kaldırımlar, Minâre

Ta'mîr Sebebi : harâbiyet, muhtâc-ı ta'mîr, yıldırım

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Beyoğlu Kemankeş Kara Mustafa Paşa Mahallesi ile Tophane İskele Caddesi arasında kalan adada yer almaktadır. Külliye, Câmii, medrese,mekteb,sebil, türbe ve hamamdan oluşmaktadır. Kapı kitâbesinde h.988/m.1580 târihinde inşâ edildiği yazılıdır.

Üç kapılı şadırvanlı avluda dikdörtgen plânlı çıkıntı mihrâblı câmii yer almaktadır. Yapı, dört sütunun taşıdığı bir merkezî kubbe ve iki yarım kubbeyle örtülmüştür. Son cemâat yeri, altı sütunun desteklediği beş kubbeli bir bölüm olup bu kısmın önüne bir son cemâat yeri daha eklenmiştir.

Câmiin kitâbeli büyük kapısından başka son cemâatin iki yanında günümüzde kullanılmayan iki kapısı daha vardır. İç kısmı döneminin çini kaplamalarıyla süslüdür.

Câmiin mihrâbı önünde Kılıç Ali Paşa'nın türbesi yer alır. Yan sokaktaki tek taraflı hamam günümüzde dispanser olarak kullanılmaktadır. Mektebinden eser kalmamıştır⁽¹⁸⁹⁾.

Değerlendirme : 1269 târihli irâdede Kılıç Ali Paşa Câmii kapısı önünden, Nusretiye Câmiine, Salı Pazarı ve Fındıklı yoluyla Beşiktaş Sahil Sarayı arkasında bulunan karakolhane önüne kadar olan kaldırımların harap ve ta'mîre muhtaç oldukları, ta'mîrâtın en ucuz masrafla yapılarak masrafın Ticaret Nezâreti vâsıtasıyla yaptırılmasına dâir bilgi vardır.

¹⁸⁹ - Tahsin Öz,İstanbul Câmileri,c.II.,s.39-40.,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı;a.g.e.,s.116.

1281 târihli irâdede, Üsküdar Selimiye Câmii ile ortak yazılan belgede, Tophane'de inşa edilmiş olan Kılıç Ali Paşa Câmii minâresine de yıldırımdan zedelenmesi sebebiyle önceden yapılan keşf sonucu paratoner konulması ve durumun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havale edildiğine dâir bilgi vardır(Bak:Üsküdar Selimiye Câmii,1281 tarihli belge,s.238).

1269 târihli belge

Mâliye Nezâret-i elîlesinin Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ buyurulan bir kıt 'a takrîri

Meâlinden müstebân olduğu üzere Kılıç Ali Paşa Câmii-i Şerîfi kapusu önünden câmii-i Nusretiye ve Salı Pazarı ve Fındıklı tarîkiyle Beşiktaş Sahil Saray-ı Hümâyûnu zahirinde kâin Karakolhane önüne varıncaya kadar olan kaldırımlar harâb ve muhtâc-ı ta'mîr olmasından nâşi bi'l-keşf masârıf-ı ta'mîriyesi onikibin sekizyüz altmış iki guruşa resîde olduğu anlaşılmiş olduğundan keşfini tecâvüz etmemek bi't-tasarruf daha ehven masrafla vücûda getirülmek şartıyla mezkûr kaldırımların Ticaret Nezâret-i Celîlesi ma'rifetiyle icrâ-yı ta'mîri Meclis-i Vâlâ'da dahi tezekkür kılınmış ise de ol bâbda ne vechle irâde-i seniyye-i vekâlet-penâhiden müteallik buyurulur ise ana göre icrâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhaya havâlesi beyânıyla emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 17 C. Sene (12) 69

Devletlü Efendim Hazretleri,

Meclis-i Vâlâ'nın Mâliye Nezâret-i Celîlesi'nin takrîriyle berâber meşmûl muhâfaza-i cenâb-ı pâdişâhi buyurulmak için arz ve takdîm kılınan bir kıt 'a mazbatası meâlinden müstebân olduğu üzere Kılıç Ali Paşa Câmii-i Şerîfi önünden câmii-i Nusretiye ve Salı pazarı ve Fındıklı tarîkiyle Beşiktaş Sahil Saray-ı Hümâyûnu zahirinde kâin Karakolhane önüne varınca mümteddâ olan kaldırımlar harâb ve muhtâc-ı ta'mîr olması cihetiyle masârıf-ı keşfiyesi olan onikibin sekizyüz bu kadar guruşla ve bi't-tasarruf daha noksânıyla icrâ-yı ta'mîri husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhaya havâlesi tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihânbanî müteallik ve şeref-südûr buyurulur ise ana göre harekete ibtidâr olunacağı beyânıyla tezkîre-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 20 C. Sene (12) 69

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki ,

Zîver-i esabî' ibcal olan iş bu tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhileriyle zikr olunan mazbata ve takrîri meşmûl nigâh-ı âlî-i hazreti mülûkâne buyurulmuş ve mezkûr kaldırımların bir minval-i muharrer icrâ-yı ta'mîri husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhaya havâlesi müteallik ve şeref-südûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı şahâne muktezâ-yı âlisinden olarak mar-üz-zikr mazbata ve takrîrine savb-ı sâmi-i âsafilerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir,

Fî 22 C. Sene (12) 69

BOA, İrâde, Meclis-i Vâlâ,1269, 10286.

Yapının Adı :Şemsi Paşa Câmii(Kuşkonmaz Câmii)

Bulunduğu Yer : Üsküdar

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târihi : h.988 / m.1580

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.Ra.17.

Ta'mîr Olunacak Mahaller : Câmî-i Şerîf, medrese ve türbe

Ta'mîr Sebebi : Harâbiyet

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Üsküdar,İskele civârında olup Vezir Şemsi Ahmed Paşa tarafından h.988 /m.1580'de Mimâr Sinân'a yaptırılmıştır. Câmî, kapı kitâbesine göre Paşa'nın ölümünden sonra tamâmlanmıştır. Yanında türbe ve dârül-hadisi vardır. Kesme taştan, kare plânlı, kubbeli önü revaklı, küçük bir câmîdir. Kuşkonmaz Câmii diye de bilinir. Yapı, 1940 da restorasyon görmüş olup bu sırada câminin içindeki sütunlara dayanan mahfel kısmı kaldırılmıştır. Son cemâat yeri ve minâresi yeniden yapılmıştır.

Medresesi , halk kütübhânesi olarak kullanılmaktadır.Şemsi Paşa 1580 de vefat etmiş olup, câminin yanındaki kare plânlı ve tek kubbeli türbede gömülüdür⁽¹⁹⁰⁾.

Değerlendirme: 1310 târihli evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mülhâka'dan Üsküdar'da bulunan Şemsi Ahmed Paşa Câmii ile yakınındaki medrese ve türbenin ta'mîre ihtiyacı olduğu, ta'mîr masrafı için gereken miktarın vakıf bütçesinden yetmediği, bu yüzden adı geçen ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümayûn ta'mîrât me'mûrluğu eliyle emâneten yapılmasını ve masrafın hazîne-i Evkâf'dan verilmek üzere (1)308 senesi bütçesi tertîbinden ödenmesi ve gerek câmî gerek medrese ve türbenin böyle harap bir hâlde bırakılmasının uygun olmadığı, verilecek emre göre hareket edileceği yazılıdır.

1310 târihli belge

Şûrây-ı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 748

Evkâf-ı Hümayûn Nezâretinde Şûrây-ı Devlet'e havâle buyrulan 25 Safer sene (1) 310 târihli takrîri melfûfıyla Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mülhâka'dan Üsküdar'da kâin Şemsi Ahmed Paşa Câmî-i şerîfiyle ittisalindeki medresesi ve türbenin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî icrâ olunan keşfi mücibince mecdi on dokuz gurus hesabıyla otuz beş bin dört yüz kırk altı gurusla ta'mîrât-ı muktezâyesinin vücûda geleceği anlaşılmış ve câmî-i şerîf-i mezkûr vakfının on altı bin üç yüz kırk yedi gurus mevcûdu var ise de masraf-ı mezkûreyi tesviyeye gayr-i kafi bulunmuş olduğundan bahisle ta'mîrât-ı mezkûrenin evkâf-ı hümayûn ta'mîrât me'mûrluğu ma'rifetiyle emâneten bi'l-icrâ mesârîfi olan mar-üz-

¹⁹⁰ - Tahsin Öz; İstanbul Câmileri, s.62-63.ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı; İstanbul Mimârisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s.181.

zıkr otuz beş bin kûsûr guruşun mevcûd vakıfdan ve üst tarafının ta ‘vizan Hazîne-i Evkâfdan i‘fâ olunmak üzere üç yüz sekiz senesi bûdçesi tertîbinden tesviyesi isti‘zân olunmuş ve câmi ‘-i şerîf-i mezkûr ile medrese ve türbenin böyle harâb bir hâlde birağılması gayr-i caiz bulunmuş olduğundan isti‘zân kılındığı vechle icrây-ı icâbından nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkir ve melfûf bulunan keşf defteri takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü ‘l-emrindir

Fî 15 Rebülevvel sene (1) 310 ve

Fî 24 Eylûl sene (1) 308

Bâb-ı Ali

Dâire-i Sadâret

Amedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 819

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mülhâka’dan Üsküdar’da kâin Şemsi Ahmed Paşa Câmi‘-i şerîfi ile ittisalindeki medrese ve türbenin muhtâc-ı ta‘mîr olmasına mebnî keşfi mûcibince mecidi on dokuz guruş hesâbıyla otuz beş bin dört yüz kırk altı guruşla emâneten icrây-ı ta‘mîri ve meblağ-ı mezbûrdan on altı bin üç yüz kırk yedi guruşun vakfi mevcûdundan ve üst tarafının tavizan Hazîne-i Evkâf’dan i‘fâ olunmak üzere 308 senesi bûdçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi’ne havâlesi tezekkir olunduğuna dâir Şûrây-ı Devlet Dâhiliye Dâiresi’nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref müteallik buyrulur ise mantûk-ı alisi infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 22 Rebî‘ül-evvel sene (1) 310

Fî 1 Teşrîn-i evvel sene (1) 308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma‘rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta‘zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı ali buyrulan iş bu tezkire-i sâniye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince iâde-i seniyye-i hazrei hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sudûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü’l-emrindir

Fî 24 Rebî‘ül-evvelsene (1) 310

Fî 2 Teşrîn evvel sene (1) 308

BOA., İ.Evkâf,1310.Ra.17

Yapının Adı : İbrâhim Ağa Câmii(İbrâhim Ağa Çayırı Mescidi)

Bulunduğu Yer : Haydarpaşa

Yapım Târihi : h.988 / m.1580

Belgenin Cinsi : İ.D(M.V.).

Belgenin Târihi :1269

Ta'mîr Olunacak yerler : Belirtilmemiştir

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Bânisi, Sultân III.Murad devri Bâbüssaade Ağası İbrâhim Ağa'dır. Yapı, 1580'de yapılmış, son senelerde dış kısmı ve minâresi sıvanmıştır. Minber Hacı Velîyeddin Ağa tarafından koydurtulmuştur. Bir müddet Kadîrî Tekkesi olmuş ve Sultân I.Mahmûd devrinde câmi halini almıştır. Binânın duvârları kârgir, çatısı ahşâbtır. Kısa minâresi tuğladandır. Kible tarafında İbrâhim Ağa çeşmesi vardır. Yapı, 1939'da Vakıflar tarafından yenilenmiştir⁽¹⁹¹⁾.

Değerlendirme : 1269 târihli irâdede Haydarpaşa'da bulunan İbrâhim Ağa Câmii'nin gerekli ta'mîri sebebiyle, ta'mîrin Tanzifât Me'mûru ve Hacı Osman Efendi vâsıtasıyla yapılması, gereken masrafin câmi vakfından ödenmesi hakkında bilgi verilmektedir.

1269 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn nezâret-ı behiyyesinin Meclis-ı Vâlâ'ya i'tâ buyrulan bir kıt'a takrîri meâlînden müsteban olduğu vechile Haydar Paşa'da vâki İbrahim Ağa Câmii'ni şerîfinin lüzum-ı ta'mîri cihetle mukaddemâ Tanzifât Me'muru Hacı Osman Efendi ma'rifetiyle ta'mîrat-ı muktezîyesi bi'l-ıcrâ mesârîfî on bir dört yüz yetmiş guruşa bâlîğ olarak bir mantuk takrîr mesârîf-ı merkûmenin câmi'-ni şerîf-ı menkûr vakfından tesu'ye ve i'tâsı zımnında hazînece icrây-ı icâbı husûsunun nezâret-ı müşârûn-ıleyhaya havâlesi Mecils-ı vâlâda dahi tezekkür kılınmış ise de ol bâbda ne vechile emr ü irâde-ı seniyye-ı vekâlet-penâhileri müteallik buyrulur ise ona göre icrây-ı muktezâsı bâbında emr ü fermân hazret-ı menlehü'l-emrindir.

Fi 3 Ra Sene (12) 69

Atüfetli Efendim Hazretleri,

Meclis-ı Vâlâ'dan kaleme alınub evkâf-ı Hümâyûn nezâret-ı behiyyesinin takrîriyle berâber manzûr-ı âlî cenâb-ı pâdişâhi buyrulmak için arz ve takdîm kılınan mazbata meâlînden olduğu vechile Haydar Paşa'da vâki' câmi-ı şerîfin ta'mîrat-ı muktezîyesi bi'l-ıcrâ mesârîfî on bir bin dört yüz yetmiş guruşa bâlîğ olarak mikdâr-ı ... nakısamıyla tesviye olunmasıyla mesârîf-ı merkûmenin Câmii'-ni şerîf-ı mezkûr vakfından tesviye ve i'tâsı zımnında icrây-ı iktizâsının nezâret-ı müşârûn-ıleyhaya havâlesi tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vechile emr ü

¹⁹¹ - Tahsin Öz;İstanbul Câmileri, c.II.,s.32.

fermân hazret-1 mülûkâne müteallik ve şeref sudûr buyrulur ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezkere-1 senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 9 Ra Sene (12) 69

Marûz-1 Çâker-i Kemîneleridir ki,

... istihdâm olan işbu tezkere-i sâmiye asafaneleriyle mezkûr takrîr ve mazbata mesûl nezâret şevket ... hazret-1 şehin-şahi buyrulmuş ve ber mucceb-1 isti'zân masarîf-1 merkûmenin Câmî'-1 şerîf mezkûr valıfından tesviye ve i'tâsı zımında icrây-1 iktizâsının nezâret-1 müşârûn-ileyhâya havâlesi müteallik ... sudûr buyrulan irâde-1 seniyye cenâb-1 cihânbâni muktezây-1 âlîsinden olarak marû'l-beyân takrîr ve mazbata yine ... sâmi-1 asafilerine iade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-1 veliyyül emrindir.

Fî 10 Ra Sene (12) 69

BOA., I.D.(MV), 9560, 1269.

Yapının Adı : Hubyâr Câmii (Hobyâr Mescidi)

Bulunduğu Yer : Cerrah Paşa

Yapım Târihi : XVI.yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.D(M.V.).

Belgenin Târihi : 1269

Ta'mîr Olunacak Yerler : minâre

Ta'mîr Sebebi : harâbiyet

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Cerrahpaşa, hastane civârındadır. Bu mâbedin bânisi, Üveys Paşa'dır. Binâ XVI.yüzyılda yapılmış ve m.1692'de yandığından arsası Cerrahpaşa Hastanesine katılmıştır⁽¹⁹²⁾.

Değerlendirme : 1265 târihli irâdede, Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhâk, Cerrahpaşa yakınlarında bulunan Hubyâr Câmî-i Şerîfinin harap olması sebebiyle, ta'mîr edilmesi için irâde-i seniyye çıkarılmasına rağmen şimdiye kadar ta'mîr edilmediği ve bu sefer adı geçen câmiin yalnız minâresinin ta'mîri bildirilmiştir. Fakat câmi vakfının bu masrafı karşılayamayacağı ve ayrıca inşâât mevsiminin de geçmiş olması yüzünden sadece minâresinin ta'mîr edilmesinin bir fayda sağlamayacağı ve işlemin ilkbahar başlarında yapılmasının istendiği görülmektedir.

1269 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı atûfetlû efendi hazretlerinin Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ buyrulan bir kt'a takrîrinden müstebân olduğu vechile Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhâk evkâfdan Cerrah paşa kurbunda kâin Hubyâr Câmî-i Şerîfi'nin harâbiyeti cihe-

¹⁹² -Tahsin Öz, İstanbul Camileri, c.I, s. 73.

tiyle keşf olan otuz iki bin bu kadar guruşdan on iki bin şu kadar guruş noksâniyle yani yirmi bin guruş masrafla icrây-ı ta'mîrine irâde-i seniyye-i şeref tealluk etmiş olduğu hâlde vakfının adem-i müsâadesi cihetiyle şimdiye kadar icrâ olunamamış ve bu kere dahi câmi-i mezkûrun yalnız minâresinin ta'mîri istid'â olunub fakat vakfının mevcûdu olmadığı misüllü mevsim-i ebniye dahi güzerân etmiş ve yalnız minâresinin şimdiden ta'mîri bir fâideyi müfîd olmayacağı bedîhî bulunmuş olduğundan ta'mîrât-ı merkûmenin cümle-i bi mennihi teâlî evvel bahar hulûlünde icrây-ı icâbı husûsunun nâzır-ı müşârûn-ileyhe havâlesi Meclis-i Vâlâ'da tezekkür kılınmış ise de ol bâbda ne vechile emr ü irâde-i seniyye vekâlet-penâhileri müteallik ve şeref-südûr buyrulur ise ana göre icrây-ı muktezâsı bâbında emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir. Fî 16 Ra sene (12)69.

Atûfetli Efendim Hazretleri,

Meclis-i Vâlâ'nın Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin melfûf takrîriyle berâber meşmûl meâlinden müstefâd olduğu vechile Cerrah Paşa Hobyar Câmi'-ı şerîfi harâb olduğundan yirmi bin guruş masrafla icrây-ı ta'mîri mukarrer olub fakat vakfının adem-ı kararı cihetiyle tesviye olunamamış ve bu kere yalnız minâresinin ta'mîri istid'a olunmuş ise de yalnız minârenin ta'mîri bir faide ye mü olamayacağı ve ebniye mevsimi güzden eylediği cihetle cümlesinin bi menni teâlâ evvel baharda icrây-ı icâbı husûsunun nezâret-ı müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür kılınmağa ol bâbda her ne vechile emr ü fermân hazret-ı mülûkâne-ı müteallik ve şerefsudûr buyrulur ise ona göre hareket olunacağı beyânıyla tezkere-ı senâver terkîm kılındı.Efendim Fî 17 Ra Sene (12) 69

Ma'rûz-i Çâker-i Kemîneleridir ki,

... icbal olan işbu tezkere-ı saniye-ı asafâneleriyle mezkûr takrîr ve mazbata-ı meşmûl nâzır-ı şevket-i hazret-ı cihândâri buyrulmak ve ber-mucîb-ı isti'zân cümlesinin evvel baharda icrây-ı icâbı husûsunun nezâret-ı müşârûn-ileyhâya havâlesi müteallik ve şeref sudûr buyrulan irâde-ı seniyye-i cenâb-ı pâdişâhi iktizây-ı âlîsinden olarak ma'r-üz-zikr takrîr ve mazbataya taraf-ı sâmi-ı sadâret-penâhilerine irâde ve ... kılınmış olmağa ol bâbda emr ü fermân hazret-ı veliyyü'l emrindir.

Fî 18 Ra Sene (12) 69

BOA., İrâde (1269),M.V.9640

Yapının Adı : Nişancı Mehmed Paşa Câmii

Bulunduğu Yer : İstanbul-Fâtih,Çarşamba

Mimârı : Davut Ağa veya Mehmed Ağa

Yapım Târihi : m.1584-1588

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.Za.7.

Ta'mîr Olunacak Yerler : kurşunlar ve sâir mahaller

Ta'mîr sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Cedid Nişancı Câmiî olarak da bilinmektedir. Çarşamba semtinde olup bânisi Cedîd veya Boyalı Mehmed Paşa (ölm.1592) tarafından 1584-1588 târihleri arasında yaptırılmıştır. Kaynaklarda mimârlarının Davut Ağa veya Mehmed Ağa olabileceği fakat yapının Sinân üslûbunu taşıdığı belirtilmektedir. Bu câmide Azapkapı Sokullu Câmiî plân şeması bâzı değişikliklerle, köşelerdeki çeyrek kubbeler duvâra bağlı sekiz pâye arasına yerleştirilmiştir .

Son cemâat yerindeki bir kitâbeden anlaşıldığına göre, büyük zelzeleden sonra 1766'da tâmir görmüştür. Ayrıca 1835'de de ta'mîr edildiği bilinir. Hazîresinde bânisinin türbesi vardır .

Câmiin mermer mihrâbı ve geometrik şebekeli zarif minberi yapıldığı dönemdir. Kuvvetli bir mimârî görüş eseri olarak çok pencereli, yüksek, aydınlık, ferah mekân dıştan da çok yüksek hatların hakim olduğu değişik bir görünüşe sahiptir⁽¹⁹³⁾.

Değerlendirme : 1310 târihli evkâf irâdesinde Evkâf-ı Mülhâkâ'dan Fâtih civârında Nişancı Cedîd Mehmed Paşa Câmi-i Şerîfi ile medresesinin kurşunları ve sâir mahallerinin ta'mîre ihtiyâcı olduğu anlaşılmış ve adı geçen câminin vakfının yeterli parası olduğu Hazîneye de bildirilmiş olduğundan bahisle, kurşunların Hazîne-i Evkâf kurşun müteahhidi ve diğer ta'mîrât yerlerinin de ta'mîr me'mûru vâsıtayla emâneten yapılması için gereken paranın mevcûd vakıfdan olmaları (1) 308 senesi Evkâf bütçesi tertîbinden ödenmesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne havalesi kararlaştırıldığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası eliyle birlikte takdîm olduğuna dâir ifâde vardır.

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 420

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 5 Şevvâl (1)310 târihli takrîri ve melfûf keşf defteri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mülhâka'dan Fâtih civârında Nişancı-i Cedîd Mehmed Paşa Câmi-i şerîfi ile medresesinin ve sâir mahalleri muhtâc-ı ta'mîr ve olmasına mebnî keşfi bi'l-icrâ mecdi on dokuz guruşdan bin beş yüz yirmi ve ta'mîrât sâirenin üç bin beş yüz altmış dört guruş ki cem'an beş bin seksen dört guruşla vücûda geleceği anlaşılmış ve câmi-i mezkûr vakfının hazîneye de kâfi derecede akçesi olduğu tebeyyün etmiş olduğundan bahisle kurşunların hazîne-i evkâf kurşun müteahhidi ve ta'mîrât-ı sâirenin de ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emâneten icrâsı için meblağ-ı mezbûrun mevcûd vakfından olarak 308 senesi evkâf bûdçesi tertî-

¹⁹³ -Oktay Aslanapa; Osmanlı devri Mimârisi, s.309., ayr.bkz., "İstanbul" maddesi, İslâm Ans., C:5/2.,s.1214/69.

biyle sarfi isti'zân olunmuş ve zikir olunan câmi-i şerif ile medresenin muhtâc-ı ta'mîr oldukları ve bunların ta'mîrât-ı için vakfını mevcûd akçesi dahi bulunduğu siyâk-ı iş'ardan anlaşılmasıyla ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbında nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr defterler leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehül emrindir.

Fî 29 Şevvâl Sene (1)310 ve
Fî 4 Mayıs Sene (1)309

Devletlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mülhâka'dan Fâtih civârında Nişancı-i Cedîd Mehmed Paşa Câmi-i şerifi ile medresesinin muhtâc-ı ta'mîr olan kurşunları ile sâir mahallerinin ber-mûcib-i keşf mecidi on dokuz guruş hesâbıyla beş bin seksen dört guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun câmi-i şerif-i mezkûr vakfi mevcûdundan olarak 308 Sene-si evkâf bûdçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası leffen arz ve takdîm olunmuş olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyâniyle tezkîre-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 13 Zilkaade Sene (1)310 ve
Fî 14 Mayıs Sene (1)309

Sadrâzam Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezki-re-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 16 Zilkaade Sene (1)310 ve
Fî 20 Nîsân Sene (1)309

BOA,İ.Evkâf,1310.Za.7.,16107.

Yapının Adı : Cerrah Paşa Câmi

Bulunduğu Yer : İstanbul-Kocamustafa Paşa,Cerrah Paşa Caddesi

Mimârı : Davut Ağa veya Mehmed Ağa

Yapım Târihi : 1584-1588

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1312.B.26/17

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmi-i Şerif ve Türbe

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Koca Mustafa Paşa semtinde Cerrahpaşa Caddesi üzerindedir. Bâzı kaynaklarda yapının mimârı hakkında bilgi olmadığı belirtilmektedir. Tahsîn Öz ve Oktay Aslanapa ise câminin mimârı olarak Davut Ağa gösterilmektedir. Cerrah Mehmed Paşa tarafından yaptırılan câmiin kapısı üzerinde ve çeşmedeki kitâbelerine göre H.1002 / 1593 de tamâmlanmıştır.

Bu câmide de mihrâb dışarı taşkın bir çıkıntı içindedir. Altı pâyeye dayanan alçı kemer üzerindeki câmiin ana kubbesi yükselir. Orta kubbe ikişer çeyrek kubbe ile yanlara doğru genişletilmiş olup kuzeyindeki giriş yarım kubbesinin yanlarına ikişer küçük kubbe eklenmiştir. 1660 ve 1782'de iki defa yangın geçiren câminin üç taraftan mahfillerle çevrili yedi gözlü son cemâat yerinin kubbeleri 1894 depreminde çökerek, sadece sütunları kalmıştır. Câmi kısmen 1892 ve 1958-60 târihlerinde restore edilmiştir. Câminin yanında bânisinin türbesinden başka bir çeşmesi, Gevher Sultân adına bir medrese ve bir de hamam vardır ⁽¹⁹⁴⁾.

Değerlendirme : 1312 târihli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Cerrah Paşa Câmi-i Şerîfi ile türbesinin depremden zarar gören yerlerinin şehremânetinde oluşturulan hey'et-i fenniyece keşf edildikten sonra düzenlenen ve komisyon tarafından incelenen ek deftere göre, ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât müdiri vâsıtasıyla emâneten yapılmasına ve bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd edilmesi ve (1)310 senesi evkâf bütçesinden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1312 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2624

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 18 Cemâziyel-ahire Sene (1) 312 târih ve altı yüz yedi numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Cerrah Paşa Câmi-i Şerîfleriyle Türbesi'nin hareket-i arzdan harâb olan mahallerinin şehremânetinde müteşekkil hey'et-i fenniyece keşfi bi'l-icrâ ol bâbda tanzîm ve komisyon-ı mahsûsasından tedkîk ve tasdîk olunan melfûz deftere nazaran ta'mîrât-ı muktezîyenin mecdî on dokuz guruş hesâbıyla yüz otuz dört bin sekiz yüz guruşla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan bahisle tasarrufât-ı kaziyyesine bi'r-reâya keşfinden noksâniyle ve kemâl-i metânet ve rasânetle vücûda getirülmek üzere ta'mîrât-ı merkûmenin Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât müdiri ma'rifetiyle emâneten icrâsı ve hitâmında mesârif-ı vâkı'anın vakfına masraf kaydı zımında meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi evkâf bütçesi tertîbinden sarfi istîzân olunmuş ve sûret-i iş'ârın tevîci umûr-ı tabî'iyyeden bulunmuş olmağla ber mûcib-i iş'âr ifâ-yı muktezâsı husûsunun nezâret-i

¹⁹⁴ - Tahsîn Öz; İstanbul Camileri, C:I.,s.39.,ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı devri Mimârisi, s.311-312.,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş demircanlı;A.g.e.,s.66.

müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 11 Receb Sene(1)312 ve

Fî 27 Kanûn-ı evvel Sene(1)310

Bâb-ı Âlî

Dâire-i Sadaret

Amedi Dîvân-ı Hümâyûn 2061

Atüfetlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Cerrah Paşa Câmî-i Şerîfleriyle Türbesi'nin hareket-i arzdan harâb olan mahallerinin şehremâneti celîlesinde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ olunan keşfi mûcibince mecidi on dokuz gurus hesabıyla yüz otuz dört bin sekiz yüz gurusla emâneten icrâsı ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on senesi evkâf bûdçesi tertîbinden sarfi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür kılındığına Şûrâ-yı Devlet Dâiresi'nin mazbatası melfûfu arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân- ı hümâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise hükm-i münîfin infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 24 Receb Sene(1)312 ve

Fî 9 Kanûn-ı evvel Sene(1)310

Sadrâzam Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 26 Receb Sene (1)312 ve

Fî 11 Kanûn-ı Sâni Sene (1)310

Serkâtib-i Hazret-Şehr-yârî Süreyyâ

BOA.İ.Evkâf,1312.B.26/17.

Yapının Adı : Fındıklı Câmii

Bulunduğu Yer : Fındıklı Caddesi

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapım Târîhi : m.1589

Belgenin Cinsi : İ.D.

Belgenin Târîhi : 1278

Ta'mîr Olunacak Yerler : İskele tarafı

Ta'mîr Sebebi : belirtilmemiş

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Câmiin bânîsi, Molla Çelebî namıyla bilinen İstanbul Kadısı Mehmed efendi'dir. Sahilde olan bu ma'bed Mimâr Sinân'ın eseri olup 1589 senelerinde yapılmıştır. Mihrâb kısmı çıkıntılı, merkezi kubbe dört sütuna dayanıp, beş yarım kubbe ile çevrilmiştir. Altı sütuna dayanan son cemâat yeri 1958 yılına yeniden yapılmıştır. İki yanda kalkan duvarları vardır⁽¹⁹⁵⁾.

Değerlendirme : 1278 târihli Dâhiliye irâdesinde Fındıklı'da kâin câmi-i şerîfin iskele tarafının tamâmlanması konusu yazılıdır(Bak : Nusretiye Câmi, 1278 târihli belge, s.282-283) .

Yapının Adı : Mirahûr Câmi (Mirahur Mescidi, İmrahor Mescidi)

Bulunduğu Yer : Üsküdar

Yapım Târihi : h.1006 / m.1597

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1317.M.13

Ta'mîr Olunacak Yerler : câmi şerîfin yıkılan yerleri

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Üsküdar, İmrahor caddesi üzerindedir. Bânisi, Sadrâzam, Cığalazâde Sinân Paşa'nın imrahoru Mahmed Ağa'dır. Câmi h.1006 / m.1597 de yapılmıştır. Yüksek olup duvarları kârgir, çatısı ve son cemâat yeri ahşâbtır. Sağdaki minâresi tuğladandır⁽¹⁹⁶⁾.

Değerlendirme : 1317 târihli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Üsküdar'da bulunan Mirahur Câmi-i şerîfinin depremden yıkılan yerlerinin keşif kolunun ortaya çıkarıldığı ve noksânları gereği, toptan ta'mîr edilmesi, masrafın (I) 315 senesi bütçesinden ödenmesi husûsunun Evkâf-ı Hümayûn Neazreti'ne havalesi hakkında kayıt vardır.

1317 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Mâliye Dâiresi Aded 421

Evkâf-ı Hümayûn Nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 25 Zilkaade sene 316 târih ve yetmiş üç numrolu takrîri Mâliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Üsküdar'da kâin Mirahor câmi-i şerîfinin hareket-i arzdan rahnedâr olmasına mebnî keşfi üzerine lede-l-münâkasa câmi-i şerîf-i mezkûrun ta'mîri mecdi on dokuz guruş hesâbıyla on bin guruşda müteahhidi

¹⁹⁵ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri, C.II.,s.25.

¹⁹⁶ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri,c.II.,s.48.

uhdesinde takarrür etmiş olduğundan bahisle maktûan icrâsıyla meblağ-ı mezbûrn üç yüz on beş senesi bûdçesi dâhilinde sarfı isti'zân olunmuş ve sûret-i iş'âr-ı münâsib görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi ve keşf defteriyle münâkasa pusûlası ifâ-i takdîm kılındı ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 20 seferü'l-hay sene (1) 315

Fî 29 Nîsân (1) 315

Atüfetlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Üskûdar'da kâin Mirahor Câmî-i şerîfinin ber mûcib-i keşf ve münâkasa mecidi on dokuz guruş hesâbıyla on bin guruş sarfıyla maktûan icrâ-yı ta'miri ve meblağ-ı mezkûrun üç yüz onbeş senesi bûdçesinden tesviyesi husûsunun evkâf-ı devlet Mâliye Dâiresi'nin mazbatası melfûflarıyla arz ve takdîm olunmuş olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-pennahi şeref-nüva ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 14 Muharrem sene (1) 317

Fî 13 Mayıs sene (1) 315

Sadrâzam Rifat

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-pennahi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 23 Muharrem sene (1) 317

Fî 22 Mayıs sene (1) 315

Ser kâtib-i Şehriyârî Tahsîn

BOA..İ.Evkâf, 1317.M.13

Yapının Adı : Kemankeş Kara Mustafa Paşa Câmii (Yağ Kapanı Câmii)

Bulunduğu Yer : Galata

Yapım Târihi : XVI.yüyl

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.Ca.8

Ta'mîr Olunacak Yerler: Câmî-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : keşf sonucu muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Bânisi Rüstem Paşa'nın kardeşi Kemankeş Kara Mustafa Paşa'dır. Câmi hakkında kaynaklarda çok az bilgi bulunmaktadır. Câmiî Karaköy, Ziraat Bankası'nın önündeki dolmuş duraklarının bulunduğu yerde olan dikdörtgen plânlı, kârgir, kısa minâreli yapıdan günümüze eser kalmamıştır⁽¹⁹⁷⁾.

Değerlendirme : 1310 târihli evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Galata'da Kemankeş Kara Mustafa Paşa Câmiinin, Hazîne-i Evkâf'ça yapılan keşfi gereği ta'mîre ihtiyâcı olduğunun anlaşıldığı, ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn ta'mîrât me'muru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına ve meblağın vakfına masraf kayd olunmak üzere (1) 308 senesi bütçesinden sarfına izin verilmesine dâir ifâde vardır.

1310 târihli belge

Şûrây-ı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2081

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrây-ı Devlet'e havâle buyrulmuş olan 15 Rebî'ül-ahir sene sene (1) 311 târihli takrîri melfûfyla Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Galata'da Kemankeş Kara Mustafa Paşa Câmi-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî Hazîne-i Evkâf'ca icrâ olunan keşfi mûcibince ta'mîrât-ı muktazânın mecdi on dokuz gurusu hesâbıyla on iki bin yüz doksan dokuz buçuk gurusu masrafla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan bahisle ta'mîrât-ı mezkûrenin Evkâf-ı Hümâyûn ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emâneten bi'l-icrâ meblağ mezkûrun vakfına masraf kaydı olunmak üzere 308 senesi bütçesinden sarfına me'zûniyet itâsı gösterilmiş ve sûret-i iş'âr-ı muvâfik-ı usûl ve emsâl bulunmuş olmağla ber mûcib-i isti'zân icrây-ı muamele-i lâzimesinin nezâret-i isti'zân icrây-ı muamele-i lâzimesinin nezâret-i müşârûn-ileyhaya havâlesi tezekkür ve melfûf bulunan keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 6 Cemâziye'l-ûlâ sene (1) 310

Fî 14 Teşrîn-i sâni sene (1) 308

Bâb-ı Ali

Dâire-i Sadâret

Amedi Dîvân-ı Hümâyûn 615

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Galata'da Kemankeş Kara Mustafa Paşa Câmi-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin icrâ kılınan keşfi mûcibince mecdi on dokuz gurusu hesâbıyla on iki bin yüz doksan dokuz buçuk gurusu vâcûda geleceği anlaşılmış olduğundan ta'mîrât-ı mezkûrenin emâneten icrâsıyla meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kaydı olunmak üzere 308 senesi bütçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür kılındığına

¹⁹⁷ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri.c.II.,s.69.,ayr.bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı;a.g.e.,s.193.

dâir Şûrây-ı Devlet Dâhiliye Dâiresinin mazbatası melfûfûlyya arz ve takdîm kılınmış olmağla ber mûcibi mazbata icrây-ı icâbı hakkında her ne vechle irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfî infâz olunacağı beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 17 Cemâziyelûlâ sene (1) 310

Fî 25 Teşrîn-i sâni sene (1) 308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 18 Cemâziyelûlâ sene (1) 310

Fî 26 Teşrîn-i sâni sene (1) 308

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA.,İ.Evkâf,1310 Ca.8.

Yapının Adı : Mîrmirân Halil Paşa Câmii

Bulunduğu Yer : Fâtih

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.R.4

Ta'mîr Olunacak Yerler : câmi-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi: Fâtih,Feyzullah Efendi Kütübhânesi karşısındaydı.Câmii, Üsküdar'daki türbesinde gömülü olan Sadrâzam Halil Paşa tarafından h.1026 / m.1617 de yaptırılmış olup bu eser günümüze kalmamıştır⁽¹⁹⁸⁾.

Değerlendirme : 1310 târihli irâdede Evkâf-ı Mazbûta'dan Fâtih civârında Deve Han'ı yakınında bulunan Mîrmiran Halil Paşa Câmii-i şerîfinin bâzı yerlerinin yapılan keşf sonucu ta'mîre ihtiyâcı olduğu, ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına ve masrafın vakfına masraf kayd edilerek (1) 308 senesi Evkâf bütçesi tertîbinden ödenmesine dâir bilgi vardır.

1310 târihli belge

Şurâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1651

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şurâ-yı Devlet'e havâle buyrulan Fî 28 Sefer sene (1) 310 târihli takrîri melfûf-ı keşf defteriyle Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

¹⁹⁸ - Tahsin Öz,İstanbul Camileli,c.I.,s.66, ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı ;a.g.e.,s.107.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Fâtih civârında Deve Hamı kurbunda vâki Mirmiran Halil Paşa Câmi'-i şerîfinin bâzı mahalleri muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî icrâ kılınan keşfine nazaran ta'mîrâtın mecidi on dokuz guruş hesâbıyla altı bin yüz kırk altı guruş masrafla vûcudâ geleceği anlaşılmış olduğundan ta'mîrât-ı mezkûrenin evkâf-ı hümâyûn ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla mesârîf-ı vâkıanın vakfına masraf kaydı zımnında mezkûr altı bin yüz kırk altı guruşun üç yüz sekiz senesi evkâf bûdçesi tertîbinden sarf-ı isti'zân olunmuş ve câmi'-i şerîf-ı mezkûrun icrây-ı ta'mîriyle muhâfaza-i hal me'mûriyeti lâzımeden bulunmuş olmağla ber mûcib-i isti'zân icrây-ı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve zikr olunan keşf defteri takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir

Fî 21 Rebî'ül-evvel sene 1310

Fî 30 Eylül sene 1308

Bâb-ı Ali

Dâire-i Sadâret

Amedi Dîvân-ı Hümâyûn 923

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Fâtih civârında vâki Mirmiran Halil Paşa Câmi'-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin icrâ kılınan keşfi mûcibince mecidi on dokuz guruş hesâbıyla altı bin yüz kırk altı guruşla emâneten icrây-ı ta'mîri ve vakfına masraf kayd edilmek üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz sekiz senesi evkâf bûdçesinden sarf ve tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûray-ı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata me'lûfuyla arz ve takdîm kılınmış olunacağı beyânıyla tezkîre-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 3 Rebî'ül-ahir sene (1) 310

Fî 12 Teşrîn-i evvel sene (1) 308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub me'lûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 5 Rebî'ül-evvelsene (1) 310

Fî 14 Teşrîn-i evvel sene (1)308

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkâf, 1310.R.4.

Yapının Adı : Öküz Mehmed Paşa Câmii (Damad Öküz Mehmed Paşa)

Bulunduğu Yer : Fâtih-Karagümrük

Yapım Târihi : m.1626

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1314.Ra.4., 1314.R.1/2

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmi-i Şerîf ve mektebi

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Karagümrük Melek Hoca Sokağı'nda idi. Bânisi, Sul-tân I.Ahmed'in kızı Gevher Sultân'ın Sadrâzam Ahmed Paşa'dır 1626 senelerinde yapılmıştır. Daha sonra yıkılmış olup arsa halindedir⁽¹⁹⁹⁾.

Değerlendirme : 1314 târîhli Evkâf irâdesinde Haremeyn-i Muhteremeyn'e mülhâk evkâfdan Karagümrük civârında bulunan ve depremden zarar gören Öküz Mehmed Paşa Câmii-i Şerîfi ile mektebinin Şehremânetinde kurulan hey'et-i fenniye vâsıtasıyla yapılan keşf sonucu ta'mîrâtın emâneten yapılmasına ve masrafın vakfi-na masraf kayd edilerek (I)312 senesi bütçesinin Ta'mîrât Tertîbi'nden sarfına dâir kayıt vardır.

1314 târîhli belge - 1

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e buyrulan 13 Safer sene 314 târihiyle ve ikiyüz doksanbir numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat edildi.

Meâlinde Haremeyn-i Muhteremeyn'e mülhâk evkâftan Karagümrük civârında kaim Öküz Mehmed Paşa Câmii Şerîfi ile mektebinin hareketi arzdan rahnedâr olan mahallerinin Şehremâneti'nde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşfi mûcibince ta'mîrat-ı muhtezasının mecidi on dokuz guruş hesabıyla kırk sekiz bin yedi yüz elli dokuz guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından ve müşârün-ileyh vakfin muhafazât-ı ma'lûme meyanında bulunan bedelât müterahinesi mesârif-ı mezkûreyi tesviyeye kâfi bulunduğundan bahisle ta'mîrat-ı mezbûre emâneten icrâ ve mesarif-ı vakı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağı mezbûre vakfi bedelatından ve üçyüz oniki senesi bütçesinin ta'mîrat tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve sureti iş'âr-ı tervîc görülmüş olduğundan isti'zân olunduğu vech icrâ-yı ... nın nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezek-kür ve melfûfu bulunan keşf defteri leften takdîm kılınıb ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 9 Rebî'ül-evvel sene (I)314

Fî 6 Ağustos sene (I)312

¹⁹⁹ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri, C.II,s.114.

Atıfetlû Efendim Hazretleri,

Haremeyn-i Muhteremeyn'e mülhâk evkâftan Karagümrük civârında kâin Mehmed Paşa Câmî-i şerîfi ile mektebin hareketi arzdan rahnedâr olan mahallerinin keşf ve münâkasası mûcibince ve mecidi ondokuz guruş hesâbıyla kırksekizbin yedi yüz elli dokuz guruşla emâneten icrâyı ta'mîri ve mesarifi vaki vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun vakfi bedelâtından ve üçyüzoniki senesi bûdçesinin ta'mîrât tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbûtası melfûfiyla arz ve takdîm kılınmağla ol bâbda her ne vechle irâde-ı seniyye-ı hazreti hilâfet-penahi şeref müteallik buyrulur ise mantuk-ı münîfi infaz edileceği beyânıyla tezkere-ı senâverî terkim kılındı efendim.

Fî 19 Rebî'ül-evvel sene (1)314

Fî 17 Ağustos sene (1) 312

Sadrâzam

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkere-ı sâmiye sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-ı menlekül emrindir.

Fî 1 Rebî'ül-ahir sene (1) 314

Fî 29 Ağustos sene (1) 314

BOA., İ Evkâf, 1314.Ra.4.

1314 târihli belge - 2

Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 13 Safer Sene (1)314 târihiyle ve iki yüz doksan bir numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat edildi.

Meâlinde Haremeyn-i Muhteremeyn'e mülhâk evkâfdan Karagümrük civârında kâin Öküz Mehmed Paşa Câmî-i şerîfi ile mektebinin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin şehremânetinde müteşekkîl hey'et-i fenniyye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşfi mûcibince ta'mîrât-ı muktezâyesini mecidi on dokuz guruş hesâbıyla kırk sekiz bin yedi yüz elli dokuz guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından ve birikmiş bedeller müşârûn-ileyh vakfının muhassasât-ı ma'lûme meyânında bulunan bedelât müterâkimesi masârîf-ı mezkûreyi tesviyeye kâfi bulunduğundan bahisle ta'mîrât-ı mezbûre emâneten icrâ ve masarîf-ı vâkı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere mezbûrun vakfi bedelâtından ve üç yüz on iki senesi bûdçesi ta'mîrât tertîbinden sarfi istîzân olunmuş ve sûret-i iş'âr şâyân-ı tervîc görülmüş olduğundan isti'zân olunduğu vechle icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve melfûfiyla keşf defteri leffen takdîm kılınub. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 9 Rebî'ül-evvel Sene (1)314 ve

Fî 6 Ağustos Sene (1)312

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Haremeyn-i Muhteremeyn'e mülhâk evkâfdan Karagümrük civârında kâin Öküz Mehmed Paşa Câmî-i şerîfi ile mektebinin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin keşf ve münâkasası mûcibince ve mecidi on dokuz gurusu hesâbıyla kırk sekiz bin yedi yüz elli dokuz gurusu emâneten icrây-ı ta'miri ve masârif-ı vâkı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun vakfi bedelâtından ve üç yüz on iki senesi bûdçesinin ta'mîrât tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı . Efendim.

Fî 19 Rebî'ül-evvel Sene (1)314

Fî 17 Ağustos Sene (1)312

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 1 Rebî'ül-ahir Sene (1)314

Fî 29 Ağustos Sene (1)312

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA, İ.Evkâf, 1314. R.1/2.

Yapının Adı : Vaniköy Câmii

Bulunduğu Yer : Vaniköy

Yapım Târîhi : h.1076 / m.1665

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târîhi : 1310.M.6.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Şadırvan ve 2 adet çeşmeye cari su yolları

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Sultân IV. Murad tarafından bağışlanan arsa üzerinde Vanî Mehmed Efendi tarafından h.1076 / m.1665 de yaptırılan bu câmiye Sultân I. Mahmûd Hünkâr Mahfeli'ni ilâve ettirmiştir. Yapı daha sonra Divittar Mehmed Paşa ve Sultân II. Mahmûd zamânlarında ta'mîr görmüştür. Câmînin duvârları kargir, çatısı ahşâb olup son cemâat yeri da altı ahşâb sütuna dayanır⁽²⁰⁰⁾.

²⁰⁰ - Tahsin Öz; İstanbul Câmileri.c.II., s.69.

Değerlendirme : 1310 târihli evkâf irâdesinde belgenin yazıldığı târihten 25-30 sene önce, Vaniköy’de bulunan câmi-i şerîfin şadırvanıyla 2 adet çeşmesine akan su yollarının, yapılan keşf sonucu ta’mîre ihtiyâcı olduğuna dâir buyrulan irâdede, bir önceki Mahlûlât müdiri Ali(Amir ?) Bey vâsıtasıyla ta’mîrâtına izin verilmiş olduğu, ta’mîrâtın tamâmlandığı sırada ahalinin bildirmesi üzerine yapılan ikinci keşf sonucunda, adı geçen kişide ta’mîrât parasının bir kısmının zimmetinde kaldığı anlaşılmış ise de o vakit tahsil etme imkanı olmadığı ve zatın 25 sene evvel öldüğü gibi, kendisinin malları ve kefil olmadığından bu paranın kayıp olduğu ve bunun silinmesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret’ine havâlesi kararlaştırıldığına dâir ifâde vardır.

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 584

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti’nden takdîm olunup Şûrâ-yı Devlet’e hâvale buyrulan 29 Şevvâl sene (1)309 târihli tezkire Dâhiliye Dâiresi’nde kırâat olundu.

Meâlinde bundan yirmi beş otuz sene mukaddem Vâni Karyesinde vâki câmi-i şerîfin şadırvanıyla iki aded çeşmesine câri su yollarının icrâ olunan keşfi mücibince otuz bin guruşla ta’mîri hakkında müteallik buyrulan irâde-i seniyye üzerine Mahlûlât Müdiri esbak Ali Bey ma’rifetiyle emr-i ta’mîrâta mübâşeret ve ta’mîrât-ı mezkûre için ale’l-hisâb olarak mûmâ-ileyh cânib-i hazîneden yirmi dokuz bin dokuz yüz guruş i’tâ kılınmış olduğu hâlde ta’mîrât-ı mezkûre ikmâl olduğu ol vakit ahali tarafından istidâ olunmasıyla yapılan mahallere evrâk-ı nakliye fiyatıyla on beş bin yedi yüz iki buçuk guruş sarf olduğu ve gerü kalan mahallerde bir o kadar masrafa muhtâc idüğü tahakkuk etmiş ve cânib-i hazîneden mûmâ-ileyhe i’tâ olunan yirmi dokuz yüz guruşdan keşfi sâniide tahakkuk iden on beş bin yedi yüz iki buçuk guruş sarfiyatın mahsubu halinde mûmâ-ileyhin zımnında matlûb hazîne olarak on dört bin yüz kırk yedi buçuk guruş kalmış olduğu ol bâbdaki evrâk-ı atîka ile tedkikât-ı vâkı’adan anlaşılaraq meblağ-ı mezbûrun tahsili zımnında mûmâ-ileyhin tahkîk ahvaline ibtidâr olundukda mûmâ-ileyh bundan yirmi beş sene mukaddem Kabasakal Mahallesi’nde yedi numrolu hânesinde vefat ve hal-i hayatında mutasarrıf olduğu hâne ile eşyâ-i sâiresinin ba-hüccet-i şer’iyye zevcesine nefy eylediği ve zevcesinin vefatıyla menzîl-i mezkûr müteveffa-i mûmâ-ileyhin birâderi esbak Mahlûlât Müdiri Hacı Ahmed Efendi’ye ve anın dahi vefatıyla mahdumu Hacı Süleyman Bey’e ve onun vefatıyla sagir oğlu Hüseyin Halid Bey’e intikal eylediği tahakkuk etmiş ve bu bâbda mûmâ-ileyhden kefil olduğuna dâir bir gûne kayd ve ma’lûmâta derdest olunamamış nizâ-i meblağ-ı mezbûrun mahall-i tahsili mefkud olduğundan bahisle terkîn kaydı isti’zân olunmuş ve beyân-ı iş’âra nazaran kabul-ı iş’âr zarûri bulunmuş olduğundan ber-mücib-i istazân icrâsı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya husûsen tezekkür kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü’l-emrindir.

Fî 20 Zilkaade sene (1)309 ve
Fî 3 Haziran sene (1)308

Devletlü Efendim Hazretleri,

Yirmi beş otuz sene akdem Vani karyesinde vâki' Câmî-i şerîfin şadırvanıyla iki aded çeşmesine câri su yollarının keşfi mücibince otuz bin guruş masrafla ta'mîrine irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâh-ı şeref-sünûh ve sudûr buyrularak emr-i ta'mîrât-ı mahlûlât müdiri esbak Amir Bey'e bi't-hâvale kendüsüne hazîne-i Evkâf-ı Hümâyûn'dan ale'l- hesâb yirmi dokuz bin dokuz yüz guruşa i'tâ kılınmış olduğu hâlde ta'mîrât-ı mezkûre ikmâl olduğu ol vakit ahali tarafından ihbâr olunmadı üzerine keşf-i sânisî bi'l-icrâ meblağ-ı mezbûrdan on beş bin yedi yüz iki buçuk guruşun sarf olunub on dört bin yüz doksan yedi buçuk gurubun mîr-i mûmâ-ileyhin zimmetinde kaldığı tebeyyün etmiş ise de ol vakit tahsîline tesebbüt olunmak ve kendüsünün yirmi beş sene evvel vefâtı vukû'bulduğu gibi bir gün emvâl-i metrûkesi ve kefilî olmadığı cihetle meblağ-ı mezbûrun mahall-i tahsil mefkud bulunmuş olduğundan terkin kaydı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür olduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr-i irâde-i seniyye Hazret-i hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi ittihâz eyleyeceği beyâniyle zikr-i senâver-i terkîm olundu. Efendim.

Fî 9 Muharrem sene (1)311 ve
Fî 21 Temmuz sene (1)308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olmak melfûfiyle manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mücibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 10 Muharrem sene (1)310 ve
Fî 22 Temmuz sene (1)308

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BAO,İ.Evkâf,1310.M.6./2.

Yapının Adı : Abbas Ağa Câmii

Bulunduğu Yer : Beşiktaş

Yapım Târihi : m.1665

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1323.S.17/7., 1323.L.29/9

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i şerîf ve kurşunları, Câmî-i şerîf, mekteb ve meşruthane

Ta'mîr Sebebi : keşf gereği muhtâc-ı ta'mîr, fırtına sonucu harâbiyet

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Bânisi Darüssaade Ağası Abbas Ağa'dır.Ma'bed 1665'de yapılmıştır.Sultân II.Mahmûd döneminde (h.1250/m.1834 ta'mîrler görmüştür. Duvârları kargir, çatısı ahşâb olup hünkâr mahfili de vardır. Sağ taraftaki minârenin alt tarafı taş, petek kısmı tuğladandır⁽²⁰¹⁾.

Değerlendirme : 1323 târihli irâdede Evkâf-ı Mazbûta'dan Beşiktaş'da Abbas Ağa Câmi-i Şerîfi'nin ta'mîrâtı ile kurşun ta'mîrâtı ve diğer ta'mîrâtın Hazîne-i Evkâf ta'mîrât müteahhitlerinden Kosta Kalfa'ya ihale olunduğu ve toplam masrafın (1)320 bütçesi senesi dâhilinde sarf ve ödenmesine izin verilmiş olduğu ta'mîrâtın eksiltme usûlüyle Bedos Kalfa'ya verilmiş olduğu hâlde Hazînece Kosta Kalfa'ya verilmesi, bu durumun Bedos Kalfa'nın hazînece tanınmamasından ileri geldiği ve ta'mîrâtın sağlam bir şekilde yerine getirilmesine gayret edilmesine dâir bilgi vardır.

1323 târihli ikinci irâdede,ta'mîri gereken Abbas Ağa câmi-i şerîfi ile mektebi ve câmi imâmına meşruthanenin keşfleri sonucu ta'mîrâtın emâneten yapılmasına ve (1)321 senesi dâhilinde ödenmesine izin verilmiş olduğu, câmi-i şerîf ile mektebinin geçenlerde meydana gelen fırtınanın te'siriyle harap olan yerlerinin temirinin anlaşıldığı ve kaide-i tasarrufa uyularak itinalı bir şekilde yapılmasına dâir kayıt vardır.

Yukarıdaki belgelerden anlaşıldığına göre câminin yapımından sonra ilk onarım h.1323 senesinin safer ayında ikinci onarın da şevvâl ayında yapılmıştır. İlkinde ma'bedin ta'mîre ihtitaç duyulan yerleri ikincisinde ise fırtınanın sebep olduğu yerlerin ta'mîri gerçekleştirilmiştir.(Bak. Belge 1323.S.17/7 ve 1323.L.29/9)

1323 târihli belge - 1

Şûrâ-yı Devlet

Mâliye Dâiresi Aded 108

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 19 Zilkaade sene (1) 322 târih ve altıbin altmış yedi numrolu takrîri melfûflarıyla Mâliye Dâiresi'nde kırâat ve tedkîk olundu.

Meâl-i takrîrde Evkâf-ı Mazbûta'dan Beşiktaş'da Abbas Ağa Câmi-i Şerîfi'nin ta'mîrâtı mecdi on dokuz guruş hesâbıyla yedi bin beşyüz elli üç guruşla vücûda geleceği.....keşf tebeyyüz eylediği ve bundan sekiz yüz.....dört guruşluk kurşun ta'mîrâtından ma'ada termîmâtın münâkasası bi'l-icrâ altı bin dört yüz guruş bedel ile Hazîne-i Evkâf ta'mîrât müteahhidlerinden Kosta Kalfa'ya ihale olunduğu beyânıyla salîfû'z-zikr iki kalem ta'mîrâtın mecmu'ı masarîfi bulunan yedi bin iki yüz dört guruşun üç yüz yirmi senesi bütçesi dâhilinde sarf ve tesviyesi isti'zân kılınmıştır. Evrâk-ı keşfiyesi lede'l- tedkîk ta'mîrât-ı mezkûre bi'l-münâkaşa Bedos Kalfa uhdesinde takarr etmiş olduğu hâlde hazînece Kosta Kalfa'ya ihâlesi merkûm Bedos'un hazînece tanınmamasından neş'et eyledikde ve ta'mîrât-ı mezkûrenin icrâsı derece-i lüzûmede bulunduğu.....iş 'ârdan anlaşılmış olmağla keşfinden muharrer evsâf ve eşkâl

²⁰¹ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri, C.II.,s.1.

vechile ve kemâl-i rasânet ve metânetle vücûda getürülmek sa ‘y ve gayret olunmak üzere ber-mûcib-i isti’zân ifâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkir ve keşf defteriyle münâkasa pusûlası leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü’l-emrindir.

Fî 14 Muharrem sene (1) 1323

Fî 8 Mart sene (1) 321

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Amedî-i Dîvân-ı Hümâyûn 219

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi’ nin Şûrâ-yı Devlet’ e havâle olunan takrîri üzerine Mâliye Dâiresi’nden kaleme alınub leffen arz ve takdîm kılınan mazbatada Beşiktaş’ da Abbas Ağa Câmi-i Şerîfi’ nin ber-mûcib-i keşf ve münâkasa mecdî on dokuz guruş hesâbıyla yedi bin ik yüz dört guruş sarfıyla icrâ-yı ta ‘miri ve meblağ-ı mezkûrun üç yüz yirmi senesi bûdçesi dâhilinde tesviye ve ifâsı husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi luzumu gösterilmiş olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hifâlet-penâhi şeref-sûdur buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı.Efendim.

Fî 21 Muharrem sene (1) 1323

Fî 15 Mart sene (1) 321

Sadrâzam Ferit

Ma ‘rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta’zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-mûteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü’l-emrindir.

Fî 17 Safer sene (1) 323

Fî 9 Nîsân sene (1) 321

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsîn

BOA.,İ.Evkâf, 1323.S. 17/ 7

1323 târihli belge-2

Şûrâ-yı Devlet

Mâliye Dâiresi Aded 2903

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti’nin Şûrâ-yı Devlet’e havâle buyrulan 16 Recep sene (1) 323 târihlü ve dört yüz on altı numrolu takrîri melfûfuyla Mâliye Dâiresi’nde kırâat olundu.

Meâl-i takrîrde Beşiktaş’da vâki’ olub muhtâc-ı ta’mîr bulunan Abbas Ağa Câmi-i Şerîfi ve mektebi ile Câmi-i Şerîf imâmının sükenâsına meşrût hânenin keşifleri bi’l-icrâ iki kalem otuz beş bin altı yüz kırk beş guruşla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan ta’mîrât-ı merkûmenin emâneten icrâsıyla meblağ-ı mezbûrun üç yüz yirmi bir senesi dâhilinde tesviyesi isti’zân kılınmıştır. Zikr olunan Câmi-i Şe-

rîf ile mektebinin mürûr-ı zamân ve hânenin geçenki fırtınanın te'sîriyle harâb olan mahallerinin termîmi lâzımeden olduğu ve keşifleri usûli dâiresinde icrâ kılındığı anlaşılmış olduğundan kaide-i tasarrufâta riâyetle keşfinden noksânıyla ve kemâl-i i'tinâ ile ifâ edilmek şartıyla tervîc-i iş'âr-ı münâsib görülmüş olmağla ol vechile ifây-ı muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve iki kıt'a keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 7 Ramazân sene (1) 1323

Fî 22 Teşrîn-i evvel sene (1) 321

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nden Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan tezkire üzerine Mâliye Dâiresi'nden tanzîm ve melfûfuyla berâber arz ve takdîm kılınan mazbatada Beşiktaş'da kâin Abbas Ağa Câmî-i Şerîfi ve mektebi ile imâmının sükenâsına meşrût hânenin ber-mücib-i keşf otuz beş bin altı yüz kırk beş guruşla e-mâneten icrây-ı ta'mîri ve mezbûrun üç yüz yirmi bir senesi dâhilinde tesviyesi husûsunun nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi lüzûmu görülmüş olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 7 Ramazân sene (1) 1323

Fî 22 Teşrîn-i evvel sene (1) 321

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla berâber manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezki-re-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mücibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 29 Şevvâl sene (1) 323 ve

Fî 13 Kanûn-ı evvel sene (1) 321

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsîn

BOA.,İ.Evkâf, 1323.L. 29/ 9.

Yapının Adı : Köprülü Mehmed Paşa Câmii(Köprülü Mescidi)

Bulunduğu Yer : Çenberlitaş

Yapım Târihi : h.1070/m.1659

Belgenin Cinsi : İ.D.

Belgenin Târihi : 1281

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîfin ta'mîre muhtâc yerleri, imâma meşruthane

Ta'mîr Sebebi : Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin tahrîri

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Çenberlitaş'dadır. Bânîsi Köprülü Mehmed Paşa'dır. Kapılarını biri dışarıya, diğeri de medrese içine açılmaktadır. Bugün câmi olarak kullanılan kısım medresenin dershanesidir. Medresenin bir bölümü yol yapımı sırasında yıkılmış ve derslane yol üzerinde kalmıştır. Çeşme, câmin ön tarafındadır. Kütübhâne ise bir sokak ilerisindedir. Türbede Köprülü Mehmed Paşa ve Fazıl Ahmed Paşa yatmaktadır. Câmi olarak kullanılan derslane kısmı tek kubbeli ve sekiz köşelidir. Câminin minâresi yoktur. Halen mevcut olan tek şerefeli cumba biçimindeki minâre, sonradan yapılmıştır⁽²⁰²⁾.

Değerlendirme: 1281 târihli irâdede, Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin ekiyle arz ve takdîm ettiği iki adet yazının meâllerinden anlaşıldığı üzere Çenberlitaş civârındaki Köprülü Mehmed Paşa Câmi-i şerîfinin ta'mîre muhtaç yerleri ve imâmına meşrut hanenin müteahhit vâsıtasıyla ve Ta'mîrât Rûznâmçesi idâresinde, ilkbaharda ta'mîr edilmesi ve masrafın Evkâf-ı Hümâyûn ve Haremeyn-i Muhteremeyn hazînelerinden ödenmesi, toplam masrafın (12)80 senesi mahalline masraf kayd edilmesi hakkında bilgi verilmektedir.

1281 târihli belge

Âtûfetlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Hazret-i celîlesinin leffen arz ve takdîm kılınan iki kıt 'a takrîri mahallerinin müstefâd olduğu vechile Çenberlitaş civârında vâki' Köprülü Mehmed Paşa merhûmun câmi-i şerîfiyle medresesinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin altı bin yedi yüz elli guruş masraf ve müteahhidi ma'rifeti ve Ta'mîrât Rûznâmecisi nezâretiyle evvel baharda icrâ-yı ta'mîri ve Kırıkçeşme civârında kâin Gazanfer Ağa medresesi ve çeşmesinin ve Beşiktaş'da Sinân Paşa mektebinin ve Köprülü Câmi-i şerîfi imâmına meşrut hânenin ve Üsküdar'da Büyük İskele'de bulunan İbrâhim Paşa Çeşmesi'nin ta'mîrâtı icrâ edilen yerlerinin keşf-i sânisî mesârîfi bulunan kırk iki bin otuz dokuz buçuk guruşdan ale'l-hisâb olarak verilmiş olan otuz dört bin beş yüz guruşun tenzîliyle kusur yedi bin beş yüz otuz dokuz buçuk guruşun Evkâf-ı Hümâyûn ve Haremeyn-i Muhteremeyn hazînelerinden i'tâsıyla mesârîf-i mezkûreme mecmû'unun seksen senesi mahallerine masraf kaydı zımında icrâ-yı icâbâtının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi hakkında her ne vechile' emr ü idâre-i senniye-i hazret-i mülûkâne müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm olundu efendim.

Fî 21 Şevvâl sene 1281

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i tevkîr olan iş bu tezkere-i sâmiye-i âsafâneleriyle mezkûr takrîrler manzûr-ı ihsân hüşûr hazret-i cihân bâni buyrulmuş ve ber-mûcib-i isti'zân mesârîf-ı mezkûrenin seksen senesi mahallerine masraf kaydı zımında icrâ-yı

²⁰² -Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.II., s.93, ayr. bkz., Eminönü Camileri; s.119.

icâbâtının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi müteallik ve şeref-sünûh buyrulan emr ve irâde-i senniye-i cenâb-ı şehinşâhi mantûk-ı celilinden olarak zikr olunan takrîrlerine savb-ı sâmi-i âsafilerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 22 Şevvâl sene 1281.

BOA.,İrâde (1281),Dâhiliye, 37061.

Yapının Adı : Behram Çavuş Câmii

Bulunduğu Yer : Kadırga

Yapım Târihi : XVII.yüzyıl

Belgenin Cinsi : A.AMD.79/90

Belgenin Târihi : 1273

Ta'mîr Olunacak Yerler: Câmî-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : Belirtilmemiş

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Kadırga, Liman Caddesi'ndedir. Sokullu Mehmed Paşa zamânı Başçavuş Behram Ağa tarafından 1655-1661 yılları arasında yaptırılmıştır⁽²⁰³⁾.

Değerlendirme : 1273 târîhli Tezkire-i Sâmiye'de Kumkapı'da Çadırcı Ahmed Çelebî mahallesinde bulunan Behram Çavuş Câmii'nin ta'mîri husûsunun ve masrafının Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne havale olunduğuna ve irâde buyurulursa ona göre hareket edileceğine dâir bilgi vardır.

1273 târîhli belge

Kumkapı'da Çadırcı Ahmed Çelebî Mahallesi'nde vâki' Behram Çavuş Câmî-i Şerîfi'nin yirmi dokuz bin beş yüz guruş masrafla icrây-ı ta'mîri husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür olunduğuna dâir Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınan mazbata varak-ı melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulmak için arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i şehinşâhi müteallik şeref-südûr ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkire.

BOA., A.AMD.79/90, 1273.

Yapının Adı : Ebubekir Paşa Câmii(Bekir Paşa Câmii)

Bulunduğu Yer : Davudpaşa

Yapım Târihi : XVII.yüzyıl

²⁰³ - Tahsin Öz,İstanbul Câmileri,c.I.,s.35

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi :1310.N.13.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmî-i Şerîf

Ta'mîr Sebebi : keşf gereği

Câmî Hakkında Kısa Bilgi : Bu câmî hakkında araştırma kaynaklarında hemen hemen çok az kayıt vardır . Fâtih, Hekimoğlu Ali Paşa Câmî civârında bulunan yapının bânisi, Ebubekir Paşa'dır. 1629 da vefat ettiğine göre bu târihten önce yapılmış olmalıdır⁽²⁰⁴⁾.

Değerlendirme : 1310 târihli evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan veziriâzam Ebubekir Paşa vakfından Davudpaşa 'da bulunan câmî-i şerîfin keşfi gereği ta'mîre ihtiyâcı olduğu ancak vakfının mevcûdunun yetmediği, ta'mîrât geciktirilirse masrafın artacağı bildirilerek, ta'mîrâtın emâneten yapılması ve masrafın üst tarafının ileride vakfa gelecek kira gelirlerinden kapatılmak üzere Hazîne-i Evkâf'dan ödenmesi için (1)308 senesi bütçesi tertûbünden sarfına izin verilmesine dâir ifâde bulunmaktadır.

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 48

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 18 Şa'ban sene (1)310 senesi târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Davud Paşa'da vâki' Câmî-i şerîfin keşfi mucîbince ta'mîri mecdi on dokuz gurus hesabıyla yirmi altı bin dokuz yüz yetmiş gurus masraf-ı ta'mîriye-i mezkûreyi tesviyeye gayr-i kâfi olup ancak ta'mîrât-ı mezkûrenin te'hiri halinde masarîfın tezayüd ideceği beyâniyle ta'mîrât-ı mezkûrenin emâneten icrâsı ve meblağ-ı mezbûrun üst tarafının ileride vakfın vukû'bulacak ma'lûmatı muacellâtından kapatılmak üzere Hazîne-i Evkâf'dan i'tâsı için (1)307 senesi bütçesi tertûbünden sarfı isti'zân olunmak ve siyâk-ı iş'âra nazaran ta'mîrât-ı mezkûrenin icrâsı taht-ı vûcudunda bulunduğu anlaşılmış olduğundan ber-mûcib-i isti'zân muktezâ-yı hâlin ifâsı için nezâret-i müşârûn-ileyhâya me'zûniyet i'fâsı tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 17 Ramazân sene (1)310 ve

Fî 3 Mart sene (1)309

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sâdaret

Âmedi Dîvân-ı Hümâyûn 2467

²⁰⁴ -Tahsin Öz;İstanbul Câmileri;c.II.,s.35.,ayr.bkz., Pars Tuğlacı;Osmanlı Şehirleri,Milliyet Yayınları, İstanbul 1995, s.170.

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Vezir-i a'zam esbak müteveffâ Ebu Bekir Paşa vakfindan Davud Paşa'da vaki' Câmî-i şerîfin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin bermûcib-i keşf mecdî on dokuz guruş hesâbıyla yirmi altı bin dokuz yüz yetmiş guruşla emâneten icrây-ı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrdan vakfin mevcûdu bulunan on bin beş yüz kırk üç guruşun icrâ-yı mahsubuyla üst tarafı ilerüde vakfin vukû" bulacağı mahlûlâtı muaccelâtından kapatılmak üzere (1)307 senesi evkâf bûdçesi tertîbinden tesviyesin husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne hâvalesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla berâber azr ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fermân hümâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâver-i terkîm olundu. Efendim.

Fî 28 Ramazân sene(1)310 ve

Fî 3 Şa'ban sene (1)309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla berâber manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkere-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sûdur buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 29 Ramazân sene(1)310 ve

Fî 4 Şaban sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî

BOA.,İ.Evkâf, 1310.N.13.

Yapının Adı : Çorlulu Ali Paşa Câmii

Bulunduğu Yer : Çarşıkapı

Mimârı : Davut Ağa veya Mehmed Ağa

Yapım Târîhi : 1708 veya 1716

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târîhi : 1314.C.9/9.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Medrese ile Derûnundaki Câmî ve diğer yerler

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Çarşıkapı semtinde bulunmaktadır. Câmiin yapım târihi 1708 ve 1716 olarak gösterilmektedir. Tek kubbeli, minâreli bir yapıdır. Girişinde tekke odaları vardır. Câmiin yanında Ali Paşa'nın yaptırdığı dar-ül-hadis binâsı bulunmaktadır⁽²⁰⁵⁾.

Değerlendirme : 1314 târihli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Çorlulu Ali Paşa vakfından olup depremden zarar gören Irgad Pazarı'nda bulunan iki medrese ile bunların birinin içindeki Câmi-i Şerîf ve diğer tarafındaki kütübhâne ve dersane kısmının acilen ta'mîrinin gerektiği, Şehremânetinde kurulan hey'et-i fenniye vâsıtasıyla düzenlenen keşf defterine göre şimdilik Câmi-i Şerîfin emâneten ta'mîrinin yapılmasına, masrafının vakfına masraf kayd edilerek (1)312 senesi bütçesi Ta'mîrât Tertîbi'nden sarfinin münâsib görüldüğüne dâir kayıt vardır.

1314 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 7 Cemâziyelevvel (1)314 târihli ve dört yüz seksen altı numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Çorlulu Ali Paşa vakfından olup hareket-i arzdan rahnedâr olmuş olan Irgad Pazarı'nda kâin iki medrese ile bunların birinin derûnundaki Câmi-i şerîf ve diğeri derûnundaki kütübhâne ve dersâneneden evvelbe-evvel ta'mîri ehemmiyet ve elzem olduğu anlaşılan Câmi-i şerîf ta'mîrâtı için sîm mecidi on dokuz guruş hesâbıyla otuz dokuz bin altı yüz seksen iki guruş sarfi iktizâ ideceği şehremânetinde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle tanzîm olunan melfûf keşf defterinde gösterilmiş olduğundan bahisle şimdilik yalnız câmi-i şerîfi mezkûr emâneten ta'mîriyle hitâmında masârif-ı vâkı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki Senesi bütçesi ta'mîrât tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr-ı münâsib görünmüş olduğundan ber-mûcib-i isti'zân ifâ-yı muktezâsı husûsunda nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezhur keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 26 Cemâziyelevvel Sene (1)314 ve
Fî 22 Teşrîn-i evvel Sene (1)312

Atüfetlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Çorlulu Ali Paşa vakfından olup hareket-i arzdan rahnedâr olan Irgad Pazarı'nda kâin iki medrese derûnundaki Câmi-i şerîfin ber-mûcib-i keşf mecidi on dokuz guruş hesâbıyla otuz dokuz bin altı yüz seksen iki guruş ile emâneten ta'mîri ve masârif-ı vâkı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi bütçesi ta'mîrât tertîbinden tesviyesi husûsunun evkâf-ı hümâyûn nezâret-i celîlesine havâlesi hakkında mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

²⁰⁵ - Eminönü Camileri; s.56-57.

Fî 5 Cemâziye'l-ahire Sene (1)314
Fî 30 Teşrîn-i evvel Sene (1)312

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 9 Cemâziye'l-ahire Sene (1)314
Fî 3 Teşrîn-i Sâni Sene (1)312 E

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA,İ.Evkâf,1314.C.9/9.

Yapının Adı :Kuleli Câmii (Kulebahçe Mescidi-Kuleli Ocağı Mescidi)

Bulunduğu Yer : Çengelköy

Yapım Târihi : h.1133 / m.1720.

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1313. Ra. 8., 1314.C.19/16.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Minâre

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : h.1133 / m.1720 de Kaymak Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Câmii, 1837 de Sultân Mahmûd tarafından ihyâ olunmuş ve Hünkâr Mahfeli ilâve edilmiştir. Ma'bedin duvârları kârgir, çatısı ahşâbtır. Minberini Hattat Hasan Paşa koydurtmuştur. Sol taraftaki minâresi taştandır ⁽²⁰⁶⁾.

Değerlendirme : 1313 târihli irâdede, depremden tehlikeli bir surette zarar gören ve me'mûrlar vâsıtasıyla tehlikeli halleri giderilmiş olan Câmilerin ve Hayrât-ı sâirenin, yıkım masraflarını bildiren me'mûr tarafından düzenlenmiş olan defterde, Sultân II. Mahmûd'un cümle-i hayrât-ı şerîfelerinden olan Kuleli Câmii'nin minâresinin yıkım masrafının pâdişâh evkâfının (I) 310 senesi hesâbına masraf kaydı yazıldığına dâir kayıt vardır.

1314 târihli Evkâf irâdesinde, Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Hazretleri Evkâf-ı Celîlesi Mülhâkatından Kuleli Kışla-i Hümâyûn girişinde bulunan Kaymak Mustafa Paşa Câmii-i Şerîfi'nin depremden zarar gören minâresinin Şhremânetinde kurulan hey'et-i fenniye vâsıtasıyla yapılan keşfi sonucunda emâneten ta'mîrine ve masrafın

²⁰⁶ - Tahsîn Öz; İstanbul Câmileri,s.42.,ayr.bkz., Pars Tuğlacı; Osmanlı Şehirleri,s.172.

vakfına masraf kayd edilerek (1)312 senesi bütçesi İnşâat Tertîbi'nden ödenmesine dâir bilgi bulunmaktadır.

1313 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1805

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 26 Safer sene 313 târih ve üçyüz sekiz nümerolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde okundu.

Meâlinde hareket-ı arzdan tehlikeli suretde rahnedâr olub me'murlar ta'yiniyle hedm ve tehlikelerin izâle etdirilmiş olan cevâmi'i şerîfe ve hayrât-ı sâirenin mesârîf-ı hedmiyyesini mübeyyen me'muru tarafından tanzîm ve i'tâ kılınmış olan defterde cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni hazretlerinin cümle-i hayrât-ı şerîfelerinden olan Kuleli câmiî şerîf-i minâresinin masârîf-ı hedmiyyesi namıyla beşbin üçyüz yetmişaltı gurusu dâhil bulunmuş olduğundan bahisle hadd-i me'zûnin mikdârı müteceviz bulunan meblağ-ı mezbûrun kabulü ve mahsubıyla cennet-mekân müşârûn-ileyh hazretleri evkâfının üç yüz on senesi hesâbatını masraf kaydı isti'zân olunmuş ve tervîc-i i'şâr umûr-ı tabî'iyeden görünmüş olduğuna ber-vech-i isti'zân i'fâsı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 19 Rebi'ü l-evvel sene (1) 313 ve

Fî 28 Ağustos sene (1) 311

Âtûfetlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Mahmûd Han-ı Sâni Hazretlerinin cümle-i hayrât-ı şerîflerinden Kuleli'de kâin câmi'-i şerîfin hareket-i arzdan harâb olan minâresinin mesârîf-ı hedmiyyesi olan beşbin üçyüz yetmişaltı gurusun kabul ve mahsûbuyla cennet-mekân müşârûn-ileyh hazretleri evkâfının üç yüz on senesi hesâbatına masraf kaydı hususunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Cefîlesi'ne havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata leffen arz ve takdîm kılınmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkere-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 25 Rebil 'ül-evvel sene (1) 313

Fî 4 Eylûl sene (1) 311

Sadrâzam

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfiyla manzûr-ı âli buyrulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 29 Rebi 'ül-evvel sene (1) 313

Fî 8 Eylûl sene (1) 311

Ser-katîb-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA., İ.Evkâf, 1313. Ra.8.

1314 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2484

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti' nin Şûrâ-yı Devlet' e havale buyrulan 14 Cemâziyel sene (1) 314 târihli ve dörtyüz doksan yedi numrolu Dâhiliye Dâiresi' nde kırâat olundu.

Meâlinde cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni hazretleri Evkâf-ı Celîlesi mülhâkatından Kuleli Kışla-i Hümâyûn pişgâhında vâki Kaymak Mustafa Paşa Câmî-i nin hareket-i arzdan münhedim olan minâresinin şehremânetinde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşfi mücibince sim mecidi on dokuz gurusu hesâbıyla on altı bin dörtyüz altmış dört gurusu masrafla emâneten inşâ ve hitâmında masârif-ı vakı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on iki senesi bûdçesi inşâat tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş bulunmuş olduğundan isti'zân olduğuy vechile icrâ-yı icâb-ı husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havalesi tezekkir ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 3 Cemâziye'l-ahire sene (1) 314

Fî 28 Teşrîn-i evvel sene (1) 312

Bâb-ı âli

Dâire-i Sadâret

Amed-i Dîvân Hümâyûn 1908

Atüfetlü efendim hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni hazretleri Evkâf-ı Celîlesi mülhâkatından Kuleli kışla-i Hümâyûn pişgâhında vâki Kaymak Mustafa Paşa Câmî-i Şerîfi' nin hareket-i arzdan münhedim olan minâresinin keşfi mücibince sim mecidi on dokuz gurusu hesâbıyla on altı bin dörtyüz altmış dört gurusu emâneten inşâsı ve meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on iki senesi bûdçesi inşâat tertîbinden tesviyesi husûsunun evkâf-ı hümâyûn nezâret-i celîlesine havalesi tezekkir edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata uyla arz ve terkîm kılınmış olmâğla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 8 Cemâziye'l-ahire sene (1) 314

Fî 2 Teşrîn-i Sâni sene (1) 312

Sadrâzam Rıf 'at

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta 'zim olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mücibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-

penâhi şeref-müteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 19 Cemâziye'l ahire sene (1) 314

Fî 13 Teşrîn-i Sâni sene (1) 312

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsîn

BOA.,İ.Evkâf, 1314.C. 19/16

Yapının Adı : Acı MuslukCâmiî(Acı Musluk Mescidi)

Bulunduğu Yer : Cağaloğlu

Yapım Târihi : XVIII.Yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1311.Ra.6

Ta'mîr Olunacak Yerler : Câmiin sed duvârı

Ta'mîr Sebebi : Yıkılma

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Cağaloğlu Cemâl Nadir Sokağında bulunan mescidin yapılış târihi bilinmemektedir. Kesme taştan dört duvâr üzerine çekilmiş bir yapı idi. Bânisi Sahhâf Süleymân Efendi olup minberini Nevşehirli Dâmâd İbrâhim Paşa koydurmuştur. Yanında bir dar'ül-hadis ve bir hamam vardı Harap vaziyette olan yapı yıkılarak yerine iş hamı yapılmıştır. Medresesinin bir kısmı ayaktaadır⁽²⁰⁷⁾.

Değerlendirme : 1311 târîhli Evkâf İrâdesinde Haremeyn-i Muhteremeyn Hazînesi'nden idâre olunan İbrâhim Paşa ve Fatma Sultân vakfından, İstanbul'da Sahhaf Süleyman mahallesinde ve Acı Musluk yakınlarında bulunan Câmi-i Şerîf'in yıkılan sed duvârının yeniden inşâsı için, yapılan keşf sonucu, Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına ve masrafın (1)309 senesi Evkâf Bütçesi tertîbinden sarfına dâir kayıt vardır.

1311 târîhli belge

Şûrâ-yı Devlet

Mâliye Dâiresi Aded 1474

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 29 Muharrem sene (1) 311 târîhli takrîri melfûfuyla Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Haremeyn-i Muhteremeyn Hazînesi'nden idâre olunmakda olan vezir-i a'zam esbak merhûm İbrâhim Paşa ve Fatma Sultân vakfından İstanbul 'da Sahhaf Süleyman Mahallesinde Acı Musluk kurbunda vâki' câmi 'i şerîfin münhedim olan sed duvârının müceddeden inşâcün keşfi bil icrâ mecidi on dokuz guruş onbin iki yüz guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından bahisle evkâf-ı hümâyûn ta'mîrât me 'muru ma'rifetiyle emâneten inşâsı ve masraf-ı vâki 'a ve vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun

²⁰⁷ -Eminönü Camileri; s.12.

üç yüz dokuz senesi evkâf bûdçesi tertîbinden sarfi isti'zân kılınmış ve suret-i müşârün-ileyhaya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî Safer sene (1) 311

Fî Ağustos sene (1) 309

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Amed-i Dîvân-ı Hümâyûn 596

Haremeyn-i Muhteremeyn Hazînesi'nden idâre olunmakta olan Fatma Sultân ve Vezir-i a'zam İbrâhim Paşa vakfından İstanbul'da Sahhaf Süleyman münhedim olan sed duvârının keşfi mûcibince mecdi on dokuz gurusî hesâbıyla on bin iki yüz gurusî ile emâneten inşâsı ve vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezkûrun üç yüz dokuz senesi evkâf bûdçesi tertîbinden sarfi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuya arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü irâde-i cenâb-ı hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise mantûk-ı minîfi infâz eyleyeceği beyâniyle tezkire-i senâver-i terkîm olundu efendim.

Fî 7 Rebî'ül-evvelsene (1) 311

Fî 5 Eylül sene (1) 309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 8 Rebî'ül-evvel sene (1) 311

Fî 6 Eylül sene (1) 309

Ser kâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkâf, 1311.Ra.6.

Yapının Adı : Hekimoğlu Ali Paşa Câmii

Bulunduğu Yer : Davud Paşa

Mimârı : Çuhadar Ömer ve Hacı Mustafa

Yapım Târihi : m.1732-1734

Belgenin Cinsi : İ.E.,

Belgenin Târihi : 1310.S.2., 1310.B.25.

Ta'mîr Olunacak Yerler: Câmî ve hayrât-ı sâirenin su yolları, Noksân kalan yerler

Ta'mîr Sebebi : Keşf sonucu muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Hekimoğlu Ali Paşa'nın 1732-34 yılları arasında inşa ettirdiği külliye'nin bir parçasıdır. Altı destekli câmiler grubuna giren yapının plânı Cerrahpaşa Câmiî'nin bir tekrârıdır. Câmiin plânı kare olup mihrâb kitâbesi bulunmaktadır. Merkezî kubbe altı fil ayağına dayanan dört kemer üstündedir. Bunu beş yarım kubbe çevreler. Hünkâr mahfeli sol cephededir. Yapı yüksek bir su-basman üzerinde olduğundan merdivenle çıkılmaktadır. Minberi mermerdir. Duvârları XVII. Yüzyılda Tekfûr sarayında yapılmış çinilerin en güzel örnekleriyle kaplıdır. Üç yandan mahfillerle çevrili ve geleneğe bağlı kalan câmide klâsik şekiller sadeliğini korumakla beraber, yeni döneme işâret olarak ilk deniz kabuğu süslemeli başlıklar da görülmektedir.

İlk inşâsına ait olmayan, 1830'da yenilenen aşırı derecede ince olan minâresi, daha sonra tekrâr yıkılmıştır. Ağaçlık bir bahçe içinde avlunun sağında türbe ve şadırvan vardır. Sol köşedeki muvakkithâne bugün yerinde yoktur. Türbenin iki yanında birer küçük çeşme bulunur. Yola bakan sebil sekizgen plânlı olup külliye'nin en çekici yapısı da denilebilir. Klâsik Türk mimârisinin son eseri sayılan külliye'nin mimârları Çuhadar Ömer ve Hacı Mustafa'dır⁽²⁰⁸⁾.

Değerlendirme : 1310 târihli evkâf irâdesinde Hekimoğlu Ali Paşa ile hayrât-ı sâiresine ulaşan su yollarının harap olduğu ve keşfi gereğince ta'mîri gerektiğinin anlaşıldığı, masraf tutarının bir kısmının Nizâmiye Hazînesi'ne, bir kısmı Ashab-ı Miyahe'ye kalanında Hazîne-i Evkâf'a ait olduğu, ta'mîrâtın emâneten yapılması gerektiği ve masrafın (1)308 senesi bütçesi tertîbinden sarfi husûsuna dâir verilen emre göre hareket edileceği yazılıdır.

1310 târihli ikinci irâdede Câmi'nin ta'mîr edilmesine dâir irâde çıkarılmış ise de yapılan keşfin yedi sene öncesine ait olduğu, bu müddet zarfında daha birçok yerlerinin de ta'mîre ihtiyaç gösterdiği, bu yüzden ta'mîrâtın emâneten yapılmasına, masrafın (1)308 senesi Evkâf bütçesi tertîbinden sarf ve ödenmesi ve inşâatın hemen başlatılması gerektiğine dâir ifâde vardır.

1310 Târihli Belge -1-

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2690

Evkâf-ı Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 4 Receb sene (1)310 târihli takrîri melfûfuyla Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Hekimoğlu Ali Paşa Câmi-i şerîfi ile hayrât-ı sâiresine cari su yolları harâb olmasına mebnî icrâ olunan keşfi mücîbince ta'mîri mecdi on dokuz guruş hesâbıyla on iki bin yedi yüz on guruş masrafla vücûda geleceği anlaşılmış ve bundan dört yüz yetmiş guruş otuz paresi Nizâmiye Hazînesi'ne üç bin iki yüz doksan beş guruş on paresi Eshab-ı Miyahe'e ve mütebâkisi Hazîne-i Evkâf'a ait olduğundan bahisle nizâmiye hazînesiyle Eshab-ı Miyahe ait meblağ tahsil edilmek üzere ta'mîrât-ı mezkûrenin emâneten icrâsı zımmında mezkûr on iki bin yedi yüz on guruşun üç yüz sekiz senesi bütçesi

²⁰⁸ -Tahsin Öz; İstanbul Camileri, C:II, s.69-70.

tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve iş'âr muvâfik-ı maslahat görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân ifâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhâya hâvalesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 26 Receb sene (1)310 ve

Fî 1 Şubat sene (1)308

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

Devletlü Efendim Hazretleri,

Hekimoğlu Ali Paşa Câmî-i şerîfi ile hayrât-ı sâiresine cari su yolları muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî keşfi bil- icrâ ta'mîrât-ı muktezîyenin mecdi on dokuz gurus hesabıyla on iki bin yedi yüz on gurus masrafla vücûda geleceği anlaşılmış ve bundan dört yüz yetmiş gurus otuz paresi Nizâmiye Hazînesi'ne üç bin iki yüz doksan beş gurus on parası Ashab-ı Miyah'e ve mütebâkisi Hazîne-i Evkâf'a ait bulunmuş olduğundan Nizâmiye Hazînesi'yle Eshab-ı Miyaha aid meblağ tahsil edilmek üzere ta'mîrât-ı mezkûrenin emâneten icrâsı ve meblağ-ı mezkûrun üç yüz sekiz senesi bütçe-si tertîbinden sarfi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne hâvalesi tezekkür olunduğuna dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i Hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyâniyle tezkîre-i senâver-i terkîm kılındı. Efendim.

Fî 30 Receb sene (1)310 ve

Fî 6 Şubat sene (1)308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 3 Şa'ban sene (1)310

Fî 9 Şubat sene (1)308

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA.,İ.Evkâf,1310.S.2.

1310 Târihli Belge -2-

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2544

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e hâvale buyrulan 5 C sene (1)310 târihli takrîri melfûfuyla Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Hekimoğlu Ali Paşa Câmî-i Şerîfinin mukaddemâ icrâ kılınan keşfinde gösterilen otuz bin sekiz yüz kırk yedi guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîrâtına bi'l-isti'zân irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhi şeref-sâdır olmağla ta'mîrât-ı merkûme icrâ olunmuş ise de keşf-i mezkûr bundan yedi sene mukaddem vukû' bulmuş olmağla olmasına mebnî bu müddet içinde hâric-i keşf daha bir çok mahallerin muhtâc-ı ta'mîr olduğu ve ta'mîrât-ı muktezîyenin mecdi on dokuz guruş hesâbıyla elli bir bin iki yüz doksan yedi guruş masrafla vûcud geleceği beyânıyla ta'mîrâtın emâneten icrâsı ve meblağ-ı mezbûrun üç yüz sekiz senesi bütçesi tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve siyâk-ı iş'âra nazaran meblağ-ı mezbûrun sarf ve i'tâsı zarûrî olduğu gibi vakfın harâb ve haserdan bulunmuş olmağla ol vechle icrâ-yı icâbının Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehû'l-emrindir.

Fî 5 Receb sene (1)310 ve

Fî 11 Kânun-ı Sâni sene (1)308

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn Aded 1899

Devletlü Efendim Hazretleri,

Hekimoğlu Ali Paşa Câmî-i şerîfinin irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi mantûk-ı âlisi vechle otuz bin sekiz yüz kırk yedi guruşla ta'mîrâtı icrâ olunmuş ise de bundan akdem icrâ olunan keşfinden harîc ta'mîri lâzım gelen mahallerinin dahî mecdi on dokuz guruş hesâbıyla elli bir bin iki yüz doksan yedi guruş masrafla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun üç yüz sekiz senesi evkâf bütçesi tertîbinden sarfi ve i'tâsı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası keşf defteriyle berâber arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechle emr ü fermân cenâb-ı cihânbâni şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı celîli infâz olacağı beyânıyla tezkîre-i senâver-i terkîm kılındı. Efendim.

Fî 11 Receb sene (1)310 ve

Fî 18 Kanûn-ı Sâni sene (1)308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan işbu tezkîre-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i velîyyü'l-emrindir.

Fî 14 Receb sene (1)310

Fî 21 Kânun-ı Sâni sene (1)308

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BAO., İ.Evkâf, 1310 B, nr.25.

Yapının Adı : Yuşadağ Mescidi

Bulunduğu Yer : Beykoz

Yapım Târihi : h.1169 / m.1755

Belgenin Cinsi : İ.D.

Belgenin Târihi : 1278

Ta'mîr Olunacak Yerler : Belirtilmemiş

Ta'mîr Sebebi : yangın

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Mâbed, Beykoz Yûşa Tepesi'ndedir. Bânisi Yirmisekiz Çelebîzâde Sadrâzam Mehmed Sait Paşa'dır. H.1169 / m.1755 türbe ile birlikte yapılmış ve yandığından Sultân Abdülaziz tarafından h.1280 / m.1863'de yenilenmiştir⁽²⁰⁸⁾.

Değerlendirme : 1278 Târihli Dâhiliye irâdesinde Yuşa Tepe'sindeki Câmiin yandığından ve bu yüzden namâz kılınmadığından bahsedilmekte, inşâ ve ta'mîri için verilen dilekçeye uygun olarak yaptırılmasına dâir kayıt vardır.

1278 târihli belge

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Hazret-i Yûşa'da kâin câmi-i şerîf muhterik ve Dereseği karyesinde bulunan câmi-i şerîf dahi harâb olarak edâ-yı salât olunamadığından anların inşâ ve ta'mîri ve Akbâba karyesin'de vâki' mektebindeki muallimi olmamasıyla ta'lim-i sıbyân husûsunda duçâr-ı meşakkat olduklarından muvazzaf bir hoca tayini hak-i pay-ı hümâyûn cenâb-ı şehinşâhi arzuhal takdîmiyle niyâz olunmuş ve bermûcib-i istid'a iktizâlarının icrâsı müteallik ve şeref-sudûr buyrulan emr ve irâde-i seniyye-i hazret-i Şehr-yârî muktezâ-yı celîlinden bulunmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî Gurre-i Za Sene 1278.

BOA.,İrâde, (1278), Dâhiliye, 33058(Evkâf leffi).

Yapının Adı : İskender Bey Câmii

Bulunduğu Yer : Yeni Bahçe Ahmed Çelebî mahallesi

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.S.11.

Ta'mîr Olunacak Yerler: Câmii-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : Keşf ve noksânları gereği

²⁰⁸ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri,c.I.,s.71.

Câmi Hakkında Kısa Bilgi : Bu câmi hakkında araştırma kaynaklarında belirli bir bilgi bulunmamıştır. Sadece Tahsîn Öz'ün İstanbul Câmileri I ve II. Ciltlerinde İskender Ağa Câmii(Şehremini), İskender Ağa Câmii(Helvacı başı Câmii), İskender Çelebî Câmii(Ağaçkakan Câmii) ne ait kayıt vardır. Yukarıda verilen semtler câminin yapıldığı yere uymamaktadır Hırka-i Saadet dâiresine üst kattan kadınlar mahfilinin iki tarafındaki camekânlı geçitten girilir. Câmi avlusunda bulunan binâ ise Sultân II. Mahmûd'un h.1227/ 1810'da yaptırdığı eski Hırka-i Saadet dâiresidir⁽²⁰⁹⁾.

Değerlendirme :1310 târihli evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mülhâka'dan Yenibağçe'de Ahmed Çelebî mahallesinde onarıma ihtiyâcı olan câmi-i şerîfin keşf ve noksânları gereği, ta'mîrâtının Andon Kalfa eliyle yapılmasına nezâretçe izin verildiği hâlde ta'mîr sırasında ilk keşf hâricinde yapının bâzı yerlerinin de ta'mîri gerektiği ortaya çıktığından tekrâr keşfinin yapılması ve masrafın (1)307 senesi Evkâf bütçesi tertîbinden sarf edilmesi husûsunun verilen emre göre uygulanacağı kayıtlıdır

1310 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi 5172

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 14 Muharrem sene (1)310 târihli takrîri melfûfuyla dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mülhâka'dan Yenibağçe'de Ahmed Çelebî mahallesinde muhtâc-ı ta'mîr olan İskender Bey Câmî-i Şerîfi'nin keşf ve münâkasası mûcibince mecdi on dokuz guruşdan üç bin guruşla ve müteahhidi Andon Kalfa ma'rifetiyle ta'mîrine nezâretçe me'zûniyet itâ olunmuş olduğu hâlde merkûm tarafından bu kere verilen arzuhâlde esnâ-yı ta'mîrde keşf-i mezkûr harfesinde muhtâc-ı ta'mîr bâzı mahaller zuhûr eylediği istid'â olunması üzerine tekrâr keşfi bi'l-icrâ harîc-ez- keşf olan mahallerin ta'mîrâtı üç bin altmış iki guruşla vücûda geleceği ve bundan münâkasa-i evveliyeye nisbetle yedi yüz yirmi iki guruş tenzîl eyledikde masrafın iki bin üç yüz kırk guruşa tenezzül ideceği ve vakfının mevcûdu her iki masrafı tesviyeye kâfi bulunduğu anlaşıldığından bi'l-bahis câmi-i şerîfi mezkûrun evvel ve ahir icrâ kılınan keşfleri mûcibince gayr-i ez-münâkasa masarîf-ı ta'mîriyesi olan beş bin üç yüz kırk guruşun üç yüz yedi senesi Evkâf Bütçesi tertîbinden sarfı isti'zân olunmuş ve sûret-i isti'zân-ı muvâfik maslahat görünmüş olmağla ber-mûcib-i isti'zân icrây-ı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 8 Safer sene (1)310 ve

Fî 18 Ağustos sene (1)308

²⁰⁹ -Tahsin Öz, İstanbul Camileri, C.I,s.77,c.II,s.33.

Bâb-ı Âli
Dâire-i Sadâret
Âmedî-i Hümâyûn 446

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mülhâka'dan Yenibahçe'de Ahmed Çelebî mahallesinde İskender Bey Câmi'-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî keşf ve münâkasası mücibince mecdi on dokuz guruş hesâbiyle maktûan üç bin guruşla ta'mîrine mübâşeret olunmuş ise de esnâi ta'mîrde keşf-i evvel harîcinde muhtâc-ı ta'mîr bâzı mahaller zuhûr eylediğinden tekrâr keşfi bi'l-icrâ iki bin üç yüz kırk guruşla vücûda geleceği anlaşıldığından Câmi'-i şerîfi mezkûrun evvel ve ahir icrâ olunan keşfleri mücibince gayr-i ez-münâkasa masarîf-ı ta'mîriyesi olan beş bin üç yüz kırk guruşun üç yüz yedi senesi evkâf bütçesi tertîbinden sarfi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata leffen arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulur ise mantûk-ı âlisi infâz olacağı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 15 Safer sene (l)310 ve
Fî 25 Ağustos sene (l)308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyrulan iş bû tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhi üzerine mücibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-südûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân Hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 15 Safer sene (l)310 ve
Fî 25 Ağustos sene (l)308

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkâf, 1310.S.11.

Yapının Adı : Mîrmirân Halil Paşa Câmiî

Bulunduğu Yer : Fâtih

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1310.R.4

Ta'mîr Olunacak Yerler : câmi-i şerîf

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Câmi Hakkında Kısa Bilgi: Fâtih, Feyzullah Efendi Kütübhânesi karşısındaydı. Câmi, Üsküdar'daki türbesinde gömülü olan Sadrâzam Halil Paşa tarafından h.1026 / m.1617 de yaptırılmış olup bu eser günümüze kalmamıştır⁽²¹⁰⁾.

Değerlendirme : 1310 târihli irâdede Evkâf-ı Mazbûta'dan Fâtih civârında Deve Han'ı yakınında bulunan Mirmiran Halil Paşa Câmi-i şerîfinin bâzı yerlerinin yapılan keşf sonucu ta'mîre ihtiyâcı olduğu, ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına ve masrafın vakfına masraf kayd edilerek (1) 308 senesi Evkâf bütçesi tertîbinden ödenmesine dâir bilgi vardır.

1310 târihli belge

Şurâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1651

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şurâ-yı Devlet'e havâle buyrulan Fî 28 Sefer sene (1) 310 târihli takrîri melfûf-ı keşf defteriyle Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Fâtih civârında Deve Hanı kurbunda vâki Mirmiran Halil Paşa Câmi-i şerîfinin bâzı mahalleri muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî icrâ kılınan keşfine nazaran ta'mîrâtın mecdi on dokuz gurus hesabıyla altı bin yüz kırk altı gurus masrafla vücuda geleceği anlaşılmış olduğundan ta'mîrât-ı mezkûrenin evkâf-ı hümâyûn ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla mesârif-ı vâkıanın vakfına masraf kaydı zımnında mezkûr altı bin yüz kırk altı gurusun üç yüz sekiz senesi evkâf bütçesi tertîbinden sarf-ı isti'zân olunmuş ve câmi-i şerîf-ı mezkûrun icrây-ı ta'mîriyle muhâfaza-i hal me'mûriyeti lâzımeden bulunmuş olmağla ber mûcib-i isti'zân icrây-ı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve zikr olunan keşf defteri takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir

Fî 21 Rebî'ül-evvel sene 1310

Fî 30 Eylül sene 1308

Bâb-ı Ali

Dâire-i Sadâret

Amedi Dîvân-ı Hümâyûn 923

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Fâtih civârında vâki Mirmiran Halil Paşa Câmi-i şerîfinin muhtâc-ı ta'mîr olan mahallerinin icrâ kılınan keşfi mûcibince mecdi on dokuz gurus hesabıyla altı bin yüz kırk altı gurusla emâneten icrây-ı ta'mîri ve vakfına masraf kayd edilmek üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz sekiz senesi evkâf bütçesinden sarf ve tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celilesi'ne havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şurâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olunacağı beyânıyla tezkîre-i senâveri terkîm kılındı efendim.

²¹⁰ - Tahsin Öz, İstanbul Camileri, c.I., s.66, ayr.bkz., Yüksel Yoldaş Demircanlı ; a.g.e., s.107.

Fî 3 Rebî'ül-ahir sene (1) 310
Fî 12 Teşrîn-i evvel sene (1) 308

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma 'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir

Fî 5 Rebî'ül-evvelsene (1) 310
Fî 14 Teşrîn-i evvel sene (1)308

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA., İ.Evkâf, 1310.R.4.

V. 3. OSMANLI TÜRBELERİNDE YAPTIRILAN TA'MİRÂT

Türbenin İsmi : Ayasofya Türbeleri

Türbenin Bulunduğu Yer : SultânAhmed

Belgenin Cinsi : İ.D., İ.E.

Belgenin Târihi : 1278., 1314.M/17/23

Ta'mîr Olunacak Yerler : Sultân Selim, Sultân Mustafa ve Sultân Murat Han hazerâtının bâzı yerleriyle, türbedar odaları, kütübhâne

Ta'mîr Sebebi : belirtilmemiş

Türbe Hakkında Kısa Bilgi : Ayasofya'nın avlu kapısından girilince sağdaki dar ve câmiin mihrâbına doğru uzanan koridor, bir sıra türbe binâlarına doğru gider. Bunlar sırasıyla, Sultân Selim II.Türbesi, Sultân Murad III., Sultân Mehmed III. Türbesi, Türbesi ve Şehzâdeler Türbesi, Sultân I. Mustafa ve Sultân İbrâhim Türbesi'dir ⁽²¹¹⁾.

Mimâr Sinân'ın h.985/m.1577 târihli eseri olan Sultân II.Selim Türbesi, kare plânlı ve kubbelidir. Cephesi mermer kaplı olup dört sütuna dayalı girişi çinilerle kaplıdır. Türbede Sultân II.Selim'in dışında yirmibir şehzâdesi ile on üç adet kızlarının sandukası bulunmaktadır.

Ayasofya'nın, meydana bakan avlusunun duvârına sıralanan türbelerden biri de II.Selim ile Nûrbânû Sultân'ın oğlu olan Sultân İ. Murad'ın h.1003/m.1594 târihli tür-

²¹¹ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri, C:I., s.29-30.

besidir. Altıgen plânlı, kubbeli,duvârları ve girişi çinilerle bezenmiş olan türbede ellidört sanduka vardır.

Kesme taştan, sekizgen plânlı Sultân I.Ahmed'in h.1017/m.1608'de yaptırdığı türbede annesi Handan Sultân ile kardeşleri, şehzâdeleri ve kızlarına ait toplam yirmialtı adet sanduka mevcuttur. Tek kubbeli bir yapı olan Ayasofya'nın vaftizhanesinde Sultân I.Mustafa ile Sultân İbrâhim ve bunların kızları, oğulları medfundur. Sanduka sayısı onbeşdir⁽²¹²⁾.

Değerlendirme : 1278 târihli irâdede, Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'ye gönderdiği takrîr ve eklerine göre, Ayasofya-i Kebîr Câmii Şerîfi havlusunda bulunan Sultân Selim ve Sultân Murad Han hazerât-ı şerîfelerinin bâzı yerleriyle türbedar odalarının, ta'mîrât müdürü vâsıtasıyla yaptırılan ta'mîrât masrafının Hazîne-i Haremeyn'e ödendiği, üst tarafının ödenmesi hususunun hazînece Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havalesi konuşulmuş ise de pâdişâhın vereceği karar doğrultusunda hareket edileceği yazılıdır(Bak:Ayasofya Câmii,1278 târihli belge, s.123-124).

1314 târihli Evkâf irâdesinde Ayasofya-i Kebîr Câmii Şerîfi havlusunda bulunan Sultân Selim, Sultân Mustafa ve Sultân Murad Han hazerât-ı şerîfeleriyle kütübhanesinin ve bâzı yerlerinin ta'mîrâtının emâneten yapılmasına ve masrafın (1)312 senesi Evkâf Bütçesi tertîbinden sarfına dâir bilgi vardır.

1314 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1079

Evkâf-ı Hümâyûn nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 29 Cemâziyelahir Sene (1)314 târihli ve yüz yetmiş iki numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Ayasofya-yı Kebîr Câmii-i şerîfi havlusunda cennet-mekân Sultân Mustafa Hân ve Sultân Murad Hân ve Sultân Selim Hân hazerâtının türbe-i şerîfeleriyle kütübhâne ve sâiresinin ta'mîrât-ı muktezîyesi masraf müdürlüğü hünkâr ma'rifetiyle emâneten bi'l-icrâ masarîf-ı vâki'a mecidî yirmi guruşdan otuz sekiz bin yüz otuz buçuk guruşa balığ olduğu mahlûlât müdiri saâdetli Faik Beyefendi hazretleri tarafından tanzim ve i'tâ olunan icmâl defterinde gösterilmiş olduğundan ve ta'mîrât-ı merkûmenin ale'l-usûl icrâ-yı keşf-i sânisî zımnında defter-i mezkûr şehir emânetine irsâl olduğundan bahisle meblağ-ı mezbûrdan bin dokuz yüz altı buçuk guruş mecidî farkı bi't-tenzîl bâkî kalan otuz altı bin iki yüz yirmi dört guruşun mecidî on dokuz guruş hesâbıyla üç yüz on iki senesi evkâf bûdçesi tertîbince sarf-ı isti'zân olunmuş ve siyâk-ı hale nazaran tervîc-i iş'âr umûr-ı tabîyyeden görülmüş olduğundan bervech-i isti'zân icrâ-yı icâbı hususunun nezâret-i müşarûn-ileyhâya havalesi tezekkür kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 14 Muharrem Sene (1)314

Fî 13 Haziran Sene (1)312

²¹² - Yükesl Yoldaş Demircanlı ; a.g.e.,s.595-597.

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Ayasofya-yı Kebîr Câmî-i şerîfi havlusunda vâki cennet-mekân Sultân Mustafa Hân ve Sultân Murad Hân-ı sâlis ve Sultân Selim Hân hazerâtının türbe-i şerîfeleriyle kütübhâne ve sâiresinin mecidî on dokuz guruş hesâbıyla otuz altı bin iki yüz yirmi dört guruşla ta'mîrâtı icrâ kılınmış olduğundan meblağ-ı mezkûrun üç yüz on iki senesi evkâf bûdçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası leffen arz ve takdîm kılınmağla ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâ-veri terkîm kılındı. Efendim
Fî 22 Muharrem (1)Sene 314
Fî 22 Haziran (1)Sene 312

Sadrâzam Rıf'at

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfiyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penahî üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penahî şeref-sûdür buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân veliyyül-emrindir.

Fî 23 Muharrem (1)Sene 314
Fî 22 Haziran (1)Sene 312

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA,İ.Evkâf,1314.M.Nr.17/23

Türbenin İsmi : Sultân II.Bâyezîd Türbesi

Türbenin Bulunduğu Yer : Çarşıkapı

Mimârî : muhtemelen Mimâr Hayreddin

Yapıldığı Târih : XVI.yüzyıl başları

Belgenin Cinsi : İ.D.

Belgenin Târihi : 1265, 1311.Ra.3., 1323.B.17/7

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbe-i Şerîf mefruşâtı, Bâzı yerler, Türbedar odaları

Ta'mîr Sebebi : keşf gereği, muhtâc-ı ta'mîr

Türbe Hakkında Kısa Bilgi : Binâ, Bâyezîd Câmîi'n güneyinde ve dış avlu tarafındaki mihrâb kısmının önünde yer alır. Yapı, hükümdârın oğlu Selim I. tarafından yaptırılmış olup kesme taştır. Her yüzünde altlı üstlü birer pencere bulunan, sekiz köşeli bir plân üzerine tek kubbelidir. Tek kubbeli türbenin girişi revaklı olup kemerlerde yeşil mozayik taşlar kullanılmıştır. Türbede yalnız Bâyezîd II.medfundur.

Esere ait bâni ve usta kitâbesi bulunmayıp, ahşâb kapı ve pencere kapı karnatlarındaki yazılarla duvârları süsleyen sonraki devirlere ait yazılar, âyet,hadis,dua ve kelâm-ı kibardan ibârettir. Aynı sahada Selçuk Hatun Büyük Reşit Paşa türbeleri de bulunmaktadır⁽²¹³⁾.

Değerlendirme : 1265 târihli Dâhiliye irâdesinde, Bâyezid-i Hân-ı Velî'ye ait türbenin ve sâiresinin yenilenen mefrûşatının atîki mahsûb olunduktan sonra, masrafının ödenerek câmii vakfına, adı geçen sene için masraf kayd olunması gerektiği belirtilmektedir(Bak:Bâyezid Câmi, 1265 târihli belge, s.141.).

1311 târihli irâdede Evkâf-ı Mazbûtadan Sultân II.Bâyezîd Türbesinin bâzı yerlerinin ta'mîre ihtiyâcı olduğu ve yapılan keşf sonucu ta'mîrât için gerekli olan masrafın Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına ve masrafın vakfına kayd edilmesine dâir bilgi verilmektedir.

1323 târihli irâdede II.Bâyezîd türbesinin, türbedârânına ayrılmış odaların keşf gereği (1)320 senesi bütçesinden sarfıyla müteahhidi eliyle toptan ta'mîrinin yapılmasına Şûrâ-yı Devlet kararıyla izin verilmiş ise de ta'mîr masrafının sehven gerekenden daha az gösterildiğinden bahsedilmekte, durumun düzeltilerek ödenmesine dâir gerekenin yapılmasına dâir bilgi vardır.

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1451

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havale buyurulan 19 Muharrem Sene (1)311 târihli takrîri melfûf-ı keşf defteriyle Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûtadan Cennet-mekân Sultân Bâyezid Hân-ı Sâni Hazretleri Türbe-i Şerîfelerinin bâzı mahâllerinin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî icrâ kılınan keşf mücibince mecdi on dokuz guruşdan on üç bin yüz on altı guruş masrafla vücûda geleceğinden bahisle Evkâf-ı Hümâyûn ta'mîrât me'muru ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla hitâmında masârîf-ı vâkı'anın vakfına masraf kaydı zımnında meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz senesi evkâf bûdçesi tertîbinden sarfi istîzân olunmuş ve sûret-i iş'âr-ı münâsib görünmüş olmağla ber mücib-i takrîr ifâ-yı muktezâsının nezâret-i müşarûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf defteri leffen takdîm kılındı emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 19 Sefer (1)311 ve

Fî 19 Ağustos (1)309

²¹³ - Tahsin Öz;İstanbul Camileri,c.I.,s.34.,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı;a.g.e.,s.623,ayr.bkz., Hakkı Önkal;Osmanlı Hanedan Türbeleri,s.11-112.

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan Cennet-mekân Sultân Bâyezid Hân-ı Sâni Hazretleri Türbe-i Şerîfelerinin muhtâc-ı ta'mîr olan bâzı mahâllerinin keşfi mûcibince mecdi on dokuz guruş hesâbıyla on üç bin yüz on altı guruş ile emâneten icrâ-yı tâ'mîriyle meblağ-ı mezbûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üçyüz dokuz senesi bûdçesi tertîbinden tesvîyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla berâber arz ve takdîm kılınmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân-ı hümâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm olundu. Efendim

2 Rebî'ül-evvel Sene (1)311 ve

21 Ağustos Sene(1)309

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhi üzerine mûcib-i irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi müteallik ve şeref-sūdûr buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 4 Rebî'ül-evvel Sene (1)311 ve

Fî 11 eylül Sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA,İ.Evkâf,1311.Ra.3.

1323 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Mâliye Dâiresi Aded 1861

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 8 Rebî'ül-evvel sene(1)323 târihli ve yüz otuz numrolu tezkiresi Mâliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Sultân Bâyezid Hân-ı Sâni hazretleri türbedârlarına mahsûs odaların keşf ve münâkasası mûcibince masârifinin üç yüz yirmi senesi bûdçesinden sarfiyla müteahhidi ma'rifetiyle maktûan icrâ-yı ta'mîrine sebk iden isti'zân üzerine Şûrâ-yı Devlet kararıyla ba(?) buyurulduğu âlî me'zûniyet verilmiş ise de mikdâr-ı masârif-ı ta'mîriye yedi bin üç yüz elli guruşudan ibâret olduğu hâlde sehven bin üç yüz elli guruş gösterilmiş olduğundan bahisle zikr olunan yedi bin üç yüz elli guruşun tasrîh mikdârıyla sarfına me'zûniyet i'tâsı gösterilmiş olmağla ol vechile icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür kılındı. Ol bâb da emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 29 Cemâziyel-evvel Sene (1)323 ve

Fî 19 Temmuz Sene (1)321

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle olunan tezkiresi üzerine Mâliye Dâiresi'nden tanzîm ve leffen arz ve takdîm kılınan mazbatada cennet-mekân Sultân Bâyezîd Hân-ı Sâni hazretleri türbedârlarına mahsûs odaların keşf ve münâkasası mücibince ta'mîrâtı için sarfi iktizâ iden yedi bin üç yüz elli guruşun üç yüz yirmi senesi bûdçesinden tesviyesi husûsunun nezâret-i müşarûn-ileyhayâ havâlesi lüzûm gösterilmiş olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî Cemâziyel-ahire Sene (1)323 ve
Fî 30 Temmuz Sene (1)321

Sadrâzam Ferid

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-I sâmiye-i Sadâret-penâhi üzerine mücib-i irâde-iseniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-südürlü buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 17 Recebe Sene (1)323 ve

Fî 4 eylül Sene (1)321

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA, İ.Evkâf, 1323. B. 17 /7.

Türbenin İsmi : Eyüp Sultân

Türbenin Bulunduğu Yer : Eyüp

Yapıldığı Târih :1458

Belgenin Cinsi :HH., İ.D.

Belgenin Târihi :1225., 1281

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbenin ışıklandırma sistemi ile lüzum görülen yerler

Ta'mîr Sebebi : Ta'mîrât-ı lüzûm üzerine

Türbe Hakkında Kısa Bilgi : Eyüp Sultân Türbesi, İstanbul'da yatan ermişlerin en büyüğü ve saygını olan, Hz.Muhammed'in sahabesi Eba Eyyub el-Ensârî'nin adına1458'de Fâtih Sultân Mehmed tarafından yapılmıştır. Osmanlı pâdişâhları resmî devlet töreniyle burada kılıç kuşanmışlar, ayrıca imparatorluğun önde gelenleri ve saray mensupları, vakıflarını çoğunlukla burada kurmuşlardır.

Yapı sekiz köşeli bir plânda olup tek kubbeli ve bütün cephesi küfeki taşındandır. Câmî avlusuna bakan bronz oyma Hâcet penceresi Sultân I.Ahmed tarafından yaptırılmıştır. Türbeye birçok ilâve ve değişiklikler yapılmıştır. Özellikle II.Mahmûd za-

mânında esâslı ta'mîr geçirmiştir. Türbenin iç ve dış duvârları XV.yüzyıl sonundan XVIII.yüzyıla kadar çeşitli çinilerle kaplanmıştır. Türbedeki gümüş şebeke ve şamdanlar son devirlere aittir. Ayrıca türbede ünlü hattatlara ait kıymetli levhalar da vardır (²¹⁴).

Değerlendirme : 1225 tarihli belgede Türbe üzerindeki kurşunlar ve tamire muhtaç olan yerler ile sandukalarının tamirine dâir kayıt vardır(Bak:Şehzâde Câmî-i,1225 tarihli belge,s. 159).

1281 târihli Dâhiliye irâdesinde Eyüp el-Ensârî Hazretleri'nin aydınlatılma sistemi ve bâzı yerlerinin ta'mîr edilmesi gerektiği, ta'mîrâtın müteahhidi eliyle yapılmasına ve masrafın vakfına masraf kayd edilmesine dâir bilgi vardır.

1281 târihli belge

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Ebî Eyyûb el-Ensârî radiya 'anhu el-Bârî Hazretleri'nin câmî-i envâr-ı lâmi'îyle müteferriâtının bâzı ta'mîrât-ı cüz'îyesine mübâşeret olunmuş ise de daha bâzı mahalleriyle türbe-i münifelerinin ta'mîrâtına lüzûm görüldüğüne ve muhaddemen ta'mîri icrâ kılınan mahallerin masârıfı on bin altı yüz kırk dört buçuk guruşa bâliğ olduğuna binâen bundan verilen ale'lel-hisâb tenzîl ve üst tarafı dahi i'tâ olunarak top masârıfın vakfına masraf kaydı ve b'ad-e-zin yapılacak mahallerin dahi ber mücib-i keşf yirmi üç bin yedi yüz elli guruş masraf ve müteahhidi ma'rifetiyle tesviyesi isti'zânına dâir Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'nin takrîri arz ve takdîm kılınmış olmağla ber mücib-i isti'zânına dâir Evkâf-ı Hümâyûn nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi hakkında her ne vechile emr ü fermân hazret-i cihândârî şeref-sünûh ve sūdûr buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkire-i senâverî terkîm kılındı. Efendim.

Fî 23 Şevvâl Sene 1281.

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm-i tevkîr olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan takrîr-i manzûr-ı şevket mevfûr hazret-i pâdişâhı buyurulmuş ve husûsât-ı merkûmenin ber mücib-i isti'zân îfâ-yı muktezâsının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi müteallik ve şeref-sūdûr buyurulan emr ve irâde-i meâli'âde-i cenâb-ı mülûkâne icâb-ı âlisinden olarak mezkûr takrîrine savb-ı sâmi-i âsafilerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 28 Şevvel Sene 1281.

BOA, İ.Dâhiliye, 1281, 36930.

²¹⁴-Tahsin Öz;İstanbul Camileri,C:I.,s.54-55.,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı;a.g.e.,s.603.,ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.424.

Türbenin İsmi : Şah Sultân Sultân Türbesi**Türbenin Bulunduğu Yer : Eyüp****Yapıldığı Târih : XVI.yüzyıl****Belgenin Cinsi : İ.E.****Belgenin Târihi : 1313.N.30/15.****Ta'mîr Olunacak Yerler : depremden yıkılan yerler****Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz**

Türbe Hakkında Kısa Bilgi : Yavuz Sultân Selim'in kızı Şah Sultân'a ait olan türbe, Silahdar Ağa Caddesi üzerinde ve Şah Sultân Câmii önündedir. 1988 de yolun seviyesi yükseltildiğinden çukurda kalmıştır. Hadika Yazarı'nın belirttiğine göre, "Şah Sultân'ın ana caddeye bakan müstakil türbesi vardır." Türbe bugün mevcut değildir. Şimdi hazîre halindedir. Şah Sultân'ın vefat târihi kitâbesine göre h.93/m.1556 da vefat etmiştir⁽²¹⁵⁾.

Değerlendirme : 1313 târihli ortak ifâdeli irâdede Eyüp'te bulunan Yavuz Sultân Selim'in kızı Şah Sultân'a ait Câmî ve türbenin depremden yıkılan yerlerinin şehremânetinde oluşturulan hey'et-i fenniye eliyle yapılan keşfleri gereği ta'mîrâtın emâneten yapılmasına ve bitiminde masrafın vakfına masraf kayd olunmak üzere (1)311 senesi bütçesi ta'mîrât tertîbinden sarfı husûsuna izin verildiğine dâir kayıt vardır(Bak.1313 târihli belge Şah Sultân Câmîi, s.169-170).

Türbenin İsmi : Sokullu Mehmed Paşa Türbesi**Türbenin Bulunduğu Yer : Eyüp****Mimârı : Mimâr Sinân****Yapıldığı Târih : XVI.yüzyıl****Belgenin Cinsi : İ.E.****Belgenin Târihi : 1313. Ş. 17/18.****Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbe-i Şerîf, medrese****Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr**

Türbe Hakkında Kısa Açıklama : Türbe cadde üzerinde, bugün dispanser olarak kullanılan medrese yanındadır. Dıştan sekizgen, içten on altıgen plânlı kesme taş yapılı türbe, Mimâr Sinân tarafından Sokullu'nun sağlığında yapılmıştır. Türbe ve medresenin revakı bitişiktir. Cepheler altta dikdörtgen üstte alçı petek şebekeli pencerelerle şebekelendirilmiştir. Yapı üstte tanbursuz bir kubbe ile son bulur. Renkli camlarla ikin-

²¹⁵ - Mehmed Mermi Haskan; Eyüp Sultân Târihi, s.217-218.

ci kat pencereleri üzerinde bir âyet dolanır. Türbenin ortasında Sokullu'nun ahşâb sandukasından başka kimlikleri bilinmeyen diğer ahşâb ve taş sandukalar vardır⁽²¹⁶⁾.

Değerlendirme : 1313 târihli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Eyüp civârında bulunan Mehmed Paşa türbesiyle, medrese ve kütübhânesinin ta'mîrât sırasında, birinci keşf sonucu çıkarılan irâde-i seniyyede ta'mîrâtına izin verilen hatıl ve kurşunlar dışında bâzı yerlerinin de ta'mîr edilmesi gerektiği anlaşılmış olduğundan, ta'mîrât masrafının (1) 311 senesi bütçesi ta'mîrât tertîbinden ödenmesi husûsunun Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti'ne havalesine dâir bilgi vardır.

1313 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 3080

Evkâf- Hümayûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 8 Receb Sene(1) 313 târihli ve beş yüz doksan dört numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Eyüp civârında kâin Mehmed Paşa türbesiyle medrese ve kütübhânesinin keşf-i evveli mûcibince otuz beş bin altı yüz elli guruşla emâneten icrâsı muktezâsı irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhiden olan ta'mîrâtına mübâşeret olduğu hatıl ve kurşunlarca keşf-i evvel hâricinde muhtâc-ı ta'mîr bâzı mahalleri zuhûr etmesine mebnî bunların dahi keşfi bi'l-icrâ mecdi on dokuz guruş hesâbıyla dokuz bin yüz sekiz guruşla ta'mîri mümkün olduğundan bahisle keşf-i evvel hâricinde olan mezkûr hatıl ve kurşunlar ta'mîrâtı dahi icrâ olunmak üzere sâlifü'l-arz dokuz bin yüz sekiz guruşdan üç yüz bir senesi bütçesi ta'mîrât tertîbinden sarfi istîzân olunmuş ve zikr olunan türbe-i şerîfe ile medrese ve kütübhânenin ta'mîri esâsen taht-ı irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhide olmasına ve dermeyân olunan esbâba nazaran tervîci iş'âr umûr-ı tabî'iyeden bulunmuş olmağla ber mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve melfûfu bulunan keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 6 Şa'ban Sene (1)313 ve

Fî 9 Kanûn-ı Sâni Sene (1)311

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Amedî Dîvân-ı Hümayûn 1964

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan olub keşfi mûcibince otuz beş bin altı yüz elli guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri muktezâ-yı emr ü fermân-ı hümayûn cenâb-ı hilâfet-penâhiden olan Eyüb civârında kâin Şehid Mehmed Paşa türbesiyle medrese ve kütübhânenin esnâi ta'mîrinde keşf-i evveli hâricinde muhtâc-ı ta'mîr bâzı mahalleri zuhûr eylesine mebnî bunların dahi keşfi bi'l-icrâ mecdi on dokuz guruş hesâbıyla dokuz bin yüz sekiz guruşla kâbil olunacağı anlaşılmış olduğundan meblağ-ı

²¹⁶ -Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.499.

mezbûrun üç yüz on yedi senesi bûdçesi ta'mîrât tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nde tanzîm olunan mazbata melfûfuyula berâber arz ve takdîm kılınmağla ol bâbda her ne vechile emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyâniyle tezkire-i senâveri tekîm olundu. Efendim.

Fî 13 Şa'ban Sene (1)313 ve
Fî 16 Kanûn-ı Sâni Sene (1)311

Sadrâzam Rıf'at

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemînelerdir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhi üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sûdûr buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 17 Şa'ban Sene (1)313
Fî 21 Kanûn-ı Sâni Sene (1)311

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA,İ.Evkâf,1313.Ş.17/18.

Türbenin İsmi : Şemsi Paşa Türbesi(Şemsi Ahmed Paşa Türbesi)

Türbenin Bulunduğu Yer : Üsküdar

Mimârı : Mimâr Sinân

Yapıldığı Târih : XVI.Yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.D(M.V.).

Belgenin Târihi : 1269

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbe-i Şerîf

Ta'mîr Sebebi : Harâbiyet

Türbe Hakkında Kısa Açıklama : Yapı, Üsküdar, Şemsi Paşa Câmii'ndedir. Câmii önünde Mimâr Sinân'ın eseri olan bu dikdörtgen plânlı iki kat pencere, kesme taştan, üstü kubbeli, kapısı kitâbeli yapı câminin deniz tarafında yer alır⁽²¹⁷⁾.

Değerlendirme : Üsküdar'da bulunan el-hâc Ahmed Paşa türbesi harap olmakla, ta'mîr edilmesine dâir, vakfının mütevellisi tarafından ta'mîrinin yaptırılması ve masrafın ödenmesi taahhüd olduğundan, ta'mîri için izin istenmektedir.

²¹⁷ -Tahsin Öz;İstanbul Camileri,c.II.,s.63.,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı;a.g.e.,s.628.

1269 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i behiyyesinin Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ buyurulan bir kıt'a takrîri. Meâlinde Üsküdar'da kâin merhûm el-hâc Ahmed Paşa türbesi harâb olarak icrâ-yı ta'mîri husûsuna dâir vakfının Kâimmakam mütevellisi tarafından vâki' olan istid'âya mebnî keşf ve münâkasası bi'l-icrâ yedi bin beşyüz guruşla tesviyesine Kâimmakam-ı mûmâ-ileyh müteahhüd olmuş ve vakf-ı mezkûrun mesârif-i mezkûreye vâfî hazînededen mevcûdu bulunmuş olduğundan icrâ-yı ta'mîri veyahud ilerüye ta'lîki isti'zân olunub siyâk-ı iş'âra nazaran türbe-i mezkûrenin ta'mîr ve termîme ihtiyâcı ve vakfının müsâadesi olduğundan icrâ-yı ta'mîri zımnında tesviyesi icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi meclis-i aliyye-i vekâlet-penâhileri müteallik buyurulur ise ana göre îfâ-yı iktizâsı bâbında emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 23 N Sene (12) 69.

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alunub Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin berâber olan takrîriyle manzûr-ı âlî-i hazret-i şehinşâhi buyurulmak için takdîm kılınan mazbata Meâlinde müstefâd olduğu vechle Üsküdar'da kâin el-hâc Ahmed Paşa türbesi müşerref-i harâb olmağla keşf ve münâkasası bil-icrâ yedi bin beş yüz guruşla ta'mîr ve tesviyesine vakfının katmamakla mütevellisi tarafından taahhüd olunub vakf-ı mezkûrun ol mikdâr masârifâ müsâadesi olduğu dahi anlaşılmış olmasıyla ol vechle icrâ-yı ta'mîri husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vechle irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne müteallik ve şeref-südûr buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyâniyle tezkîre-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 4 1 Sene (12)69.

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Enâmil-i zîb ibcâl olan işbu tezkîre-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan takrîr ve mazbata meşmûl-i nigâh meâli agâh hazret-i pâdişâhi buyurulmuş ve ber mûcib-i isti'zân türbe-i mezkûrenin ol vechle icrâ-yı ta'mîri husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi müteallik ve şeref südûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihân iktizâ-yı celîlinden olarak marr ü'l beyân takrîr ve mazbata yine savb-ı vâlâ-yı sadâret-penâhilerine îade ve tesviye kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l emrindir.

Fî 5 L Sene (12) 69.

BOA,İ.Dâhiliye,Meclis-iVâlâ,1269,10864.

Türbenin İsmi : Cerrah Paşa Türbesi**Türbenin Bulunduğu Yer : Aksaray, Cerrahpaşa.****Yapıldığı Târih :h.1002/m.1593.****Belgenin Cinsi : İ.E.****Belgenin Târihi : 1312. B.26/ 17.****Ta'mîr Olunacak Yerler : Harâb olan mahaller****Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz**

Türbe Hakkında Kısa Açıklama : Cerrah Paşa'nın türbesi avlu girişinin sağ tarafındadır. Türbe sekiz köşeli bir plânda olup oğlu da yanında gömülüdür. Girişi üstünde ve çeşmede de h.1002/m.1593 târihli kitâbeler vardır⁽²¹⁸⁾.

Değerlendirme : 1312 târihli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Cerrah Paşa Câmî-i Şerîfi ile türbesinin depremde zarar gören yerlerinin şehremâne-tinde oluşturulan hey'et-i fenniyece keşf edildikten sonra düzenlenen ve komisyon tarafından incelenen ek deftere göre, ta'mîrâtın Evkâf-ı Hümâyûn Ta'mîrât müdiri vâsıtasıyla emâneten yapılmasına ve bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd edilmesi ve (1)310 senesi evkâf bütçesinden ödenmesine dâir kayıt vardır(Bak: 1312 târihli belge, Cerrah Paşa Câmii,s.338).

Türbenin İsmi : Sultân I. Ahmed Türbesi**Türbenin Bulunduğu Yer : SultânAhmed****Mimârı :Mimâr Mehmed Ağa****Yapıldığı Târih :1619****Belgenin Cinsi : İ.E.****Belgenin Târihi : 1312. Ca. 10.****Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbe-i Şerîf****Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr**

Türbe Hakkında Kısa Açıklama : Sultân I. Ahmed Câmii'nden üç yıl sonra, m.1619 da külliye içerisine yapılan türbe, büyük ölçüde ve tamâmen mermer kaplı olup kare plânda, sağır kasnak üzerine yüksek kubbe ile örtülüdür. Ön cephesi boyunca, üç gözlü revak vardır. Sedef işçiliğine sahip kapıdan girince, pencereler arasında süsleyen XVII. Yüzyıl çini kaplamalarla mavi zeminli bir âyet kitâbe kuşağı göze çarpar. Türbeye giren kapının abanoz ağacından kanatları üç bölüme ayrılarak en üstteki yatık dikdörtgen bölümlere âyetler yazılmış, alt bölümler geometrik geçme ve yıldız motifleri ile sedef kakmalı olarak işlenmiştir.

²¹⁸ - Tahsin Öz,İstanbul Câmileri,c.I.,s.39.

Türbede I.Ahmed ve Haseki Kösem Sultân'dan başka II.Osman ve IV. Murat olarak üç Osmanlı sultânı ve onların çocukları ile Sultân IV.Murad'ın kızı Safiye Sultân da olmak üzere 36 kişi yatmaktadır. Türbenin arkasındaki kubbeli, dar-ül-kurra'dır. Önünde de XVIII. Yüzyılda yapılmış muvakkithâne bulunmaktadır⁽²¹⁹⁾.

Değerlendirme : 1310 târihli evkâf irâdesinde, Sultân I. Ahmed'in ta'mîre ihtiyaç gösteren türbesinin, keşf sonucu düzenlenen ek deftere nazaran ta'mîrâtın emâneten yapılması ve sonunda masrafın vakfına masraf kayd edilmesi ve miktarın (1)310 senesi bütçesi tertîbinden sarfi husûsunda verilecek izne göre hareket edileceğine dair ifâde vardır.

1312 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1814

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 22 Rebî'ül-evvel sene (1) 312 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Gâzî Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri'nin Türbe-i Şerîfesi'nin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî icrâ kılınan keşfini mübeyyen tanzîm olunan melfûf deftere nazaran ta'mîrât-ı lâzîmenin mecdî on dokuz guruş hesâbıyla beş bin sekiz yüz on dört guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından bahisle ta'mîrât-ı merkûmenin emâneten icrâsıyla hitâmında mesârif-ı vâkı'anın vakfına masraf kaydı zımnında meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi bütçesi tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr-ı münâsib görünmüş olduğundan ber mûcib-i isti'zân ifâ-yı müktezâsını nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr defter leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 17 Rebî'ül-âhire Sene (1)312 ve

Fî 5 Teşrîn-i evvel Sene (1)310.

Devletlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Gâzî Sultân Ahmed Hân-ı Evvel Hazretleri'nin muhtâc-ı ta'mîr olan Türbe-i şerîfelerinin ber-mûcib-i keşf mecdî on dokuz guruş hesâbıyla beş bin sekiz yüz on dört guruş ile emâneten icrâ-yı ta'mîri ve hitâmından masârif-ı vâkı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi bütçesinden sarfi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür kılındığına dair Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden i'tâ olunan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz olunacağı beyânıyla tezkîre-i senâveri terkîm kılındı Efendim.

Fî 13 Cemâzî'l evvel Sene (1) 312

Fî 31 Teşrîn-i evvel Sene (1) 310.

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

²¹⁹ - Tahsin Öz;İstanbul Câmileri,c.I.,s.128.,ayr.bkz.,Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi,s.504.

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûfâtıyla manzûr-ı âlî buyurulan işbu tezkirenin sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhileri şeref-mûteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân Hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 29 Cemâzîyelevvel Sene(1) 312 ve

Fî 16 Teşîn-i sâni Sene (1) 310.

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA,İ.Evkâf, 1312.Ca.10.

Türbenin İsmi : Cedîd Vâlide Sultân Türbesi

Türbenin Bulunduğu Yer :Eminönü, Vâlide Câmii.

Mimârı : muhtemelen Mimâr Mustafa Ağa

Yapıldığı Târih : XVII.yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1312.Ra.16/15.,1313. C. 26/12.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbe-i Şerîf, kurşunlar

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Türbe Hakkında Kısa Açıklama : Eminönü, Vâlide Câmiini arkasında bulunan ve kesme taştan yapılmış türbe binâsı, yüksek kubbeli ve revaklı bir binâ olup 1683'de vefat eden Hadîce Turhan Sultân adına yapılmıştır. Binânın girişi ve iç kısmı devrinin en güzel çinileri ile bezelidir. Alçıdan yapılmış pencereleri çok güzeldir. Kündekârî tarzında hazırlanmış kapı kapakları, ince bir ahşâb işçiliğini sergiler.Türbenin sağ köşesinde de III. Ahmed'in kütübhânesi bulunmaktadır. Türbede Hadîce Sultân'dan başka IV.Mehmed, I-I.Mustafa, III.Ahmed, III.Osman ve I.Mahmûd ve daha birçok şehzâde ve sultânların sandukaları vardır. Bu yapıya sonradan iki türbe binâsı daha eklenmiştir. Bunlarda Abdülmecit ve Abdülhamit'in şehzâdeleri ve bir köşesine de V.Murad gömülmüştür. Türbenin ihata duvârında çeşmecikler bulunmaktadır⁽²²⁰⁾.

Değerlendirme : 1312 târihli Evkâf irâdesinde Bahçekapusu'nda bulunan Hadîce Vâlide Sultân Câmii-i Şerîf ve türbesinin kurşunlarının ve diğer yerlerinin ta'mîre ihtiyaç gösterdiği, ta'mîrin hazînenin kurşun müteahhidi eliyle emâneten yapılmasına ve ta'mîrâtın bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd edilerek (I)310 senesi bütçesinden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1313 târihli evkâf irâdesinde, Bahçekapusu'nda bulunan Hadîce Vâlide Sultân türbesinin, keşf sonucu ta'mîre ihtiyâcı olan yerlerinin emâneten ta'mîr e-

²²⁰-Tahsin Öz; İstanbul Camileri, c.I.,s.155.,ayr.bkz.,Yüksel Yoldaş Demircanlı;a.g.e.,s.630.,ayr.bkz.,Hakkı Önkal;Osmanlı Hanedan Türbeleri; s.203-207.

dilmesine ve sonucunda masrafın vakfına masraf kayd olunmak üzere (1) 310 senesi evkâf bütçesi ta'mîrât tertîbinden sarfına izin verildiğine dâir bilgi vardır.

1312 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1432

(1)312 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Cedîd Vâlide Sultân -tâbe serâhâ- hazretlerinin Bahçekapusu'nda kâin câmi-i şerîfleriyle türbeleri muhtâc-ı tâmir olmasına mebnî icrâ olunan keşfi mübeyyen tanzîm olunan melfûf deftere nazaran kurşunlarının bin sekiz yüz altmış ve mahâl-i sâiresinin otuz iki bin yedi yüz on dokuz guruş ki cem'an otuz dört bin beş yüz dokuz guruş masrafla ta'mîr edilebileceği anlaşıldığından bahisle mezkûr kurşunlar Evkâf-ı Ta'mîrât-ı Me'murînin nezâreti altında hazînenin kurşun müteahhidi tarafından keşf ve ta'mîrât Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 5 Safer sene-i merkûme me'mur-ı mûmâ-ileyh ma'rifetiyle emâneten icrâ olunmak ve hitâmında masarîf-ı vâkı'a vakfına masraf kaydedilmek üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi bütçesi tertîbinden sarfı isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr-ı lâzîmeden bulunmuş olmağla ber-mûcib-i isti'zân îfâ-yı muktezâsı husûsunun nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr-ü fermân hazret-i menlehü'l- emrindir.

Fî 6 Rebî'ül-evvel Sene (1)312 ve
Fî 25 Ağustos Sene (1)310.

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî Dîvân-ı Hümâyûn 703

Devletlü Efendim Hazretleri,

Cedîd Vâlide Sultân -tâbe serâhâ- hazretlerinin Bahçekapusu'nda kâin câmi-i şerîfeleri ile türbelerinin icrâ olunan keşfi mûcibince otuz dört bin beş yüz yetmiş dokuz guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrun vakfına masraf kayd edilmek üzere üç yüz on senesi bütçesi tertîbinden sarfı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla berâber arz ve takdîm kılınmış olmakla ol bâbda her ne vech ile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyurulur ise mantûk-ı âlisi infâz olunacağı beyâniyle tezkire-i senâveri terkîm olundu. Efendim.

Fî 12 Rebî'ül-evvel Sene (1) 312 ve
Fî 21 Ağustos Sene (1) 310.

Sadrâzam Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî olan işbû tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sûdür buyrulmuş olmağa ol bâb da emr-ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 16 Rebî'ül-evvel Sene (1)312 ve

Fî 4 Eylûl Sene (1)310

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf,1312.Ra.16/15.

1313 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2607

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 21 Cemâziyelevvel sene (1)313 târih ve dört yüz seksen dokuz numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Bahçekapusu'nda kâin merhûm ve mağfûrlehâ Hadîce Vâlide Sultân tâbe serâhâ hazretleri türbe-i şerîfesinin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî icrâ kılınan keşfini mübeyyen tanzîm olunan melfûf deftere nazaran ta'mirât-ı muktezîyenin mecidiye on dokuz gurus hesâbıyla yirmi bir bin üç yüz yirmi dokuz gurus masrafla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan bahisle ta'mirât-ı mezkûrenin emâneten icrâsıyla hitâmında mesârîf-ı vâkı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on senesi evkâf bütçesi ta'mirât tertîbinden safi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr-ı vâki' muvâfık-ı maslahat görülmüş olmağa ber-mûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 15 Cemâziyelahire sene (1)313 ve

Fî 20 Teşrîn-i Sâni sene (1)311

Bâb-ı Âli

Dâire-i Sadâret

Âmedî Dîvân-ı Hümâyûn 1461

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Bahçekapusu'nda kâin merhûm ve mağfûrlehâ Hadîce Vâlide Sultân tâbe serâhâ hazretleri türbe-i şerîfesinin muhtâc-ı ta'mîr bulunmasına mebnî ber-mûcib-i keşf mecidi on dokuz gurus hesâbıyla yirmi bir bin üç yüz yirmi dokuz gurusla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrun vakfına masraf kayd olunmak üzere üç yüz on bir senesi Evkâf Bütçesi Ta'mirât tertîbinden sarfi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i celîlesine havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûflarıyla arz ve takdîm kılınmış olmağa ol bâbda her ne

vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 23 Cemâziyelahire sene (l)313 ve

Fî 28 Teşrîn-i sâni sene (l) 311

Sadrâzam Rıf'at

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî olan işbû tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağa ol bâb da emr-ü fermân hazret-i veliyyû'l-emrindir.

Fî 26 Cemâziyelahire sene (l)313 ve

Fî 1 Kânûn-ı evvel sene (l) 311

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA., İ.Evkâf, 1313.C.26/12.

Türbenin İsmi :Nakkaş Hasan Paşa Türbesi

Türbenin Bulunduğu Yer : Eyüp

Mimârı : Dalgıç Ahmed Paşa

Yapıldığı Târih : XVII.Yüzyıl

Belgenin Cinsi : EV.IV.1432

Belgenin Târihi : h.1268/m.1851.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbe ve türbedârhânenin bâzı yerleri ve kiremid aktarması

Ta'mîr Sebebi : belirtilmemiş

Türbe Hakkında Kısa Açıklama : Yapı, Zal Paşa Caddesi üzerinde ve Zal Mahmûd Paşa Medresesi arkasındadır. Türbenin sağ tarafındaki çift söveli, kesme taş bir kapıdan önce birinci avluya girilir. Sol tarafta ikinci avlu kapısı vardır. Türbenin sağ ve sol taraflarında mezarlık kısımları bulunmaktadır. Türbe dört yüzlü ve kare plânlıdır. Tek kubbesi yüksek, çok yüzlü yuvarlak ve sekiz pencerele bir kasnak üzerine oturtulmuştur. Türbenin üç cephesinde alt ve üst olarak dörder pencere vardır. Cadde tarafındaki yüzünde yer alan kuzu çeşmesinin üzerinde târihsiz bir kitâbe yer almaktadır. Türbenin dört köşesi yuvarlak sütun kabartma biçimindedir. Avluya bakan kapısı önünde, dört mermer sütunlu bir revak vardır. İç kısımda altı ahşâb sanduka ve altı mermer lahit bulunmaktadır. Bu lahitlerden biri Nakkaş Hasan Paşa'ya aittir.

Türbenin hangi târihte yapıldığı belli değildir. Mimârı Dalgıç Ahmed Paşa h.101/m.1608 de vefat ettiğine göre yapı, 1606-1607 târihlerinde yapılmış olmalıdır⁽²²¹⁾.

²²¹ - Mehmed Nermi Haskan; Eyüp Sultân Târihi, Eyüpsultân Vakfı Yayınları, İst.1996,s.199-200.

Değerlendirme : 1268 târihli defterde Nakkaş Hasan Paşa türbesinin ve türbedârhânenin kiremid aktarması ve bâzı mahallerinin ta'mîrâtına ait olup ta'mîr sırasında gerekli olan malzemelerin isimleri ve fiyatları hakkında bilgi verilmektedir.

1268 târihli defter

Eyüb el-Ensârî Radiye anhu'l-barî civârında Nakkaş Hasan Paşa türbesinin ve türbedârhânesinin kiremid aktarması ve bâzı mahallerinin ta'mîrâtını mübeyyin defterdir.

Fî 9 Safer sene (12)68.

Guruş	Akçe	Fiyat
045 Bartın Koğuşu	30	1,5
015 Tek Dolap	5	3
022,5 Kiremid	150	15
007 Ekser Yeni Dünya	Kıyye 2	3,5
009 Def'a Sandal ekseri	Kıyye 2	4,5
009 Hammâliye		
090 Yevmiye	Akçe 6	15

Yalnız 197,5 Yalnız yüzdoksanyedibuçuk guruşdur.

Mühür : Bende-i alî abâ Es-seyyid Hakkı Bâba
Hesâb olarak iktizâsı rûznâmçedir.
Ber-mûcib-i memhûr ve fermân-ı şerîf.
Guruş 197,5

Fermân-ı Şerîf buyrulduğu üzere hesâb olundukda bu miktara baliğ oulb ancak vakf-ı mezbûr nezârete mülhâk evkâfdan olduğuna binâen iktizâsına mülkâk meremmet defterlerinden derkenâra mevkuftur. Fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî Gurre-i Ra sene (1) 268.

İktizâsı Mülhâkatdan

Türbe-i mezkûrenin mukaddemâ vukû'bulan mesârifâtı hazînece tesviye olunmuş olacağına binâen ber mantûk-ı defter masârifât-ı mezkûrenin dahi iktizâsı rûznâmçe defterlerinden der kenâra muhtâcdır. Fermân atûfetlü Efendim hazretlerininindir.

Fî Gurre-i Ra sene 1268.

Ber minval-i muharrer iktizâsı rûznâmçeden

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn'a mülhâk evkâfdan Eyüb Ensari Radiya anhu'l-bari civârında vâki' Nakkaş Paşa türbesinin ve türbedârhânesinin kiremidleri aktarılmaya ve bâzı mahalleri ta'mîre muhtâc olmuş olduğundan bu def'a türbedârı Hakkı Bâba cânib-i nezâretten ruhsat ittisaliyle (okunmuyor) ma'rifetiyle tesviye olunarak masârifâtı olan yüz doksan yedi buçuk guruşun Hazîne-i Evkâf-ı Hümâyûn'dan i'tâsını mûmâ-ileyh iş bû bir kıt'a memhûr müfredât pusûlasiyle istid'â etmiş ve türbe-i mezkûrun mukaddemâ

vukû“bulan masaârifâtı Sultân Bâyezid Hân-ı Velî hazretlerinin vakf-ı şerîfine masraf kayd olunmuş olduğu kuyuddan müstebân olmuş olmağla bu sûretten ber-mantûk-ı pusûla i'tâsı istid'â olunan meblağ-ı mezbûrun i'tâsı husûsunun müsaâde buyrulduğu hâlde Evkâf Muhâsebesine kayd ile i'tâsı için sûreti ve Bâyezid vakf-ı şerîfinin iki yüz altmış yedi senesi mahalline masraf kaydı için rûznâmçe defterlerine ilm ü haberinin i'tâsı iktizâ edre. Fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 16 Ra sene 1268.

Mûcibince sûreti ve ilm-i haberi tahrîr ola.

BOA.,EV.IV.1432/h.1268.

Türbenin İsmi : Fâtih Sultân Mehmed Türbesi

Türbenin Bulunduğu Yer : Fâtih

Belgenin Cinsi : A.AMD., İ.E.

Belgenin Târihi : 1269, 1313.N.8.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbe-i Münîfe, medrese ve müteferriatı.

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz.

Türbe Hakkında Kısa Bilgi : Fâtih Sultân Mehmed'in Türbesi, yaptırdığı Câmiin mihrâbı önündedir. Günümüzdeki türbe barok stilinde inşâ edilmiş yeni türbedir. Câmi ile birlikte yapılan eski türbeden eser kalmamıştır. Sekizgen plânlı, kubbeli, cephesi mermer kaplı, her yüzünde iki kat birer pencere vardır. Türbenin kapısında h.1199/m.1784 târîhli Sultân I.Abdülhamid'in yaptırdığı kitâbe ile içinde son devirlerde yazılmış kalem işleri vardır⁽²²²⁾.

Değerlendirme : 1269 tarihli Tezkire-i Sâmiye'de Fâtih Sultân Mehmed'in yaptırdığı Câmi-i Şerîf ve türbe yapılarının hasır bedeli olan masrafın ödenmesi husûsunda bilgi verilmektedir.

1313 târîhli Evkâf irâdesinde Fâtih Sultân Mehmed Han Hazretleri'nin Câmi-i Şerîf, Medrese ve Türbe-i Münîfesi ve Haseki Sultân Câmi ile ilgili ortak belgede, depremden zarar gören yerleri için Şehremânetinde kurulan hey'et-i fenniye vâsıtasıyla yapılan keşf sonucu tanzîm olunan iki kıt'a deftere göre, Hazîne-i Evkâf'ca teşkil edilen bir komisyon eliyle emâneten sağlam bir şekilde ta'mîr edilmesine ve masrafın (1)311 senesi bütçesinden sarfına dâir kayıt vardır.

1269 tarihli belge

Evkaf-ı Hümâyûn nâzırı atûfetlü efendi hazretleri manzûr-ı âlî cenâb-ı padişâhi buyrulmak için takdîm kılınan takrîrinde cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri câmi-i şerifiyle türbe-i münîfelerinin hasır bahası olan se-

²²² -Yüksel Yoldaş Demircanlı,,a.g.e,s.607-608.

kız bin iki yüz yirmi dokuz guruşun i'tâsı isti'zân olunmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân-ı hümâyûnla hazret-i şehin-şâhı şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire.

BOA., A.AMD.1269,48/36.Za.8.

1313 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2176

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 2 Cemâziyel evvel Sene(1) 313 târih ve dört yüz elli altı numaralı tahriri melfûfuyla berâber Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri Câmî-i şerîf ve türbe-i münîfeleriyle medrese ve müteferriâtının ve Haseki Sultân Câmî-i şerîfi ile müstemilâtının hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin şehremânetinde müteşekkil hey'et-i fenniye mar'ifetiyle icrâ kılınan keşiflerinin mübeyyen tanzîm kılınan iki kıt'a deftere nazaran cennet-mekân-ı müşârûn-ileyh hazretleri câmîi şerîfleriyle müteferriâtının mecdi on dokuz guruş hesâbıyla bir milyon üç yüz on iki bin iki yüz seksen ve Haseki Sultân Câmîi şerîfiyle müstemilâtının yüz on dokuz bin kûsur guruş ki cem'an bir milyon dört yüz otuz bir bin yedi yüz altı guruşla ta'mîrleri vücûda geleceği anlaşılmış olmağla kâideten teferruâta bi'r-reâya keşfinden noksânıyla ve kemâl-i metânet ve rasânetle vücûda getirilmekle sa'y ü gayret olunmak ve levâzım-ı ta'mîriye meclis-i irâde-i evkâf-ı inzimâm nezâreti ile mübâyaa edilmek ve ehemmi mühimme takdîm ile ceste yapmak üzere ta'mîrât-ı muktezîyenin Hazîne-i Evkâf'ca olunacak bir komisyon-ı mahsûs ma'rifetiyle emâneten icrâsı için meblağ-ı mezbûrun üç yüz on bir senesi bûdçesinden sarfına me'zûniyet i'tâsı isti'zân olmağla ve cevâmi-i mezkûrenin müstemilâtı heman icrâyı ta'mîratiyla muhâfaza-i me'muriyetle lâzımeden bulunmuş olmağla ber mücib-i isti'zân icrâ-yı muktezîyâtının nezâret-i müşârûn-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defterleri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'lemdir.

Fî 9 Cemâziyelevvel Sene (1) 313 ve

Fî 16 Teşrîn-i evvel Sene (1) 311.

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri Câmî-i Şerîf ve türbe-i münîfeleriyle medrese ve müteferriâtının ve Haseki Sultân Câmî-i Şerîfi ile müstemilâtının hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin şehremâneti celîlesinde müteşekkil hey'et-i fenniye ma'rifetiyle icrâ kılınan keşifleri mücibince Cennet-mekân-ı müşârûn-ileyh hazretleri câmî-i şerîfiyle müteferriâtının mecdi on dokuz guruş hesâbıyla bir milyon üç yüz on iki bin iki yüz seksen ve Haseki Sultân Câmî-i Şerîfiyle müstemilâtının yüz on dokuz bir kûsur guruş ki cem'an bir milyon dört yüz

otuz bir bin yedi yüz altı guruş sarfı ve Hazîne-i Evkâf'ca teşkîl olunacak bir komisyon-ı mahsûs ma'rifetiyle emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun üç yüz on bir senesi bûdçesinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet-i Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûflarıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref- sūdûr buyurulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyânıyla tezkîre-i senâveri terkîm olundu. Efendim.

Fî 27 Şaban Sene (1)313 ve

Fî 30 Kânun-ı Sâni Sene (1)311.

Ma'rûz-ı Çâkeri Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyurulan işbu tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref müteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 6 Ramazân Sene (1)313 ve

Fî 8 Şubat Sene (1)311.

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA, İ.Evkâf, 1313. N. 8.

Türbenin İsmi :Hekimoğlu Ali Paşa Türbesi

Türbenin Bulunduğu Yer : Cerrahpaşa

Mimârı : Çuhadar Ömer, Hacı Mustafa

Yapıldığı Târih : XVIII.Yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.D(M.V.).

Belgenin Târihi : 1272.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbenin bâzı yerleri, kabristan parmaklıkları ,Noksân kalan yerler

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Türbe Hakkında Kısa Açıklama : Hekimoğlu Ali Paşa Câmii'nin yan tarafındadır. Kitâbesi h.1171/m.1754 târihini taşır. Dikdörtgen plânda ve iki kubbeli olan türbenin sağ tarafında Ali Paşa ile zevcesi ve oğlu medfundur. İkinci kubbede vaktiyle bulunan zaviyenin bânîsi Abdal Yakup ve halifesi ve diğer zevat gömülüdürler⁽²²³⁾.

Değerlendirme : 1272 târihli irâdede Hekimoğlu Ali Paşa Câmii Şerifi kabristanının parmaklıkları ve türbelerinin bâzı yerlerinin ta'mîre ihtiyacı olduğu, ta'mîrâtın emânet yoluyla yapılmasına dâir bilgi vardır.

²²³ - Tahsin Öz; İstanbul Camileri, c.I.,s.70,ayr.bkz.,Oktay Aslanapa;Osmanlı Devri Mimârisi,s.378.

1272 târihli belge

Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı devletlü Paşa hazretlerinin 14 N Sene (12)72 târihli Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ buyurulan bir kıt'a takrîrinde beyân ve isti'zân olunduğu üzere Hekimzâde Ali Paşa Câmî-i şerîfi kabristanının parmaklıkları ve türbelerinin bâzı mahalleri muhtâc-ı ta'mîr olduğundan bede'l-keşf on üç bin guruş masrafla vücûda geleceği anlaşılmış ve ta'mîrât-ı merkûmenin nizâmına tatbîken münâkasa icrâ olunmamış ise de rûşen hâle göre bunlar pek de münâkasa ya gelir şeyler olmadığından emânet sûretinde icrâsı umûr-ı zarûriyeden bulunmuş olmağla ber mûcib-i isti'zân zikr olunan mahallerin keşfine tatbîken icrâ-yı ta'mîri husûsunun nâzır-ı müşârün-ileyh hazretlerine havalesi da tevcihle irâde-i seniyyeleri müteallik buyrulur ise emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir
Fî 27 N. Sene (12)72

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Hekimzâde Ali Paşa türbesinin bâzı mahalleriyle Câmî-i şerîfi kabristanının parmaklıkları muhtâc-ı ta'mîr olmuş ve on üç bin guruş masrafla vücûda geleceği keşf olunmuş olduğundan mahâl-i merkûmenin keşfi mûcibinde icrâ-yı ta'mîri husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti behiyyesine havâlesi tezekkür olduğuna dâir Meclîc-i Vâlâ'nın bir kıt'a mazbatası melfûf-ı takrîriyle manzûr-ı âli buyrulmak için arz ve takdîm kılındı. Muvâfik-ı irâde-i seniyye-i hazret-i şehensâhı buyrulur ise ol vechile icrâ-yı iktazâsı nezâret-i müşârün-ileyhâya havâle olunacağı beyânniyle tezkire-i senâveri terkîmine ibtidâr olundu. Efendim
Fî 13 Ca (12)72

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Hâme-i zîb ibcâl olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan mazbata ve takrîr-i meşmûl inzar-ı meâli asâr hazreti-i tâcîdârî buyurulmuş ve husûs-ı mezkûrun ol vechile icrâ-yı iktizâsının nezâret-i müşârüm-ileyhâya havâle olunması müteallik ve şeref-südürlü buyurulan emr ve irâde-i seniyye-i cenâb-ı şeh-r-yârî muktezâ-i münîfînden bulunmuş ve ma'rû'l-beyân mazbata ve takrîrine savb-ı sâmi-i âsafîlerine iâde kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 14 Ca Sene (12) 72.

BOA,İ.D(Meclis-i Vâlâ),1272,15635.

Türbenin İsmi : Nakş-ıdîl Vâlide Sultân Türbesi

Türbenin Bulunduğu Yer : Fâtih

Yapıldığı Târih :XIX.yy.

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1311.C.1

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbe ile yakınındaki çeşme

Ta'mîr Sebebi : Muhtâc-ı ta'mîr

Türbe Hakkında Kısa Bilgi : Fâtih Tabhane medresesi karşısındaki bu türbe, sebil, ilk mekteb, çeşme ile odalardan meydana gelmiştir. Sultân II.Mahmûd'un annesi. Nakşidil Vâlide Sultân Sultân kendi inşâ ettirdiği türbesine defnedilmiştir. Türbe binâsı, onaltı bölümlü silindirik bir gövdeye sahip olup geniş tek kubbelidir. Cephesi mermer kaplama olan türbenin kavisli revakı, dairesel pencere duvarları, oval üst pencereleri, onaltı kenarlı plânı, kurşun kaplı kasnağı ve kasnağı etrafındaki çatı kulecikleriyle barok tarzın çok ilgi çekici bir örneğidir. Aynı türbede Cevri Kalfa ile Mihrimah, Adile Sultân, Münire, Fatma Sultânlar ile Şehzâde Abdülhamit ile diğer sultân ve gözdeleler medfündür⁽²²⁴⁾.

Değerlendirme : 1311 târihli Evkâf irâdesinde Fâtih civârında bulunan ve Nakşidil Vâlide Sultân'a ait olan tübe ile yakınındaki çeşmenin ta'mîre ihtiyâcı olan yerlerinin keşfine göre, ta'mîrâtın emâneten yapılmasına, bi'timinde masrafın vakfına kayd edilmesine ve meblağın (1) 309 senesi Evkâf Bütçesi'nden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1803

Evkâf-ı Hümâyûn nezâretinin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 14 Rebî'ül-evvel Sene (1)311 târihli takrîri melfûfiyla Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Fâtih civârında vâki' Nakş-ıdil Vâlide Sultân tâbe-serâhâ hazretleri türbesiyle ittisalindeki çeşme muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî hazînece icrâ kılınan keşfine nazaran ta'mîrât-ı muktezîyenin mecdî on dokuz gurusu hesâbıyla sekiz bin sekiz yüz kırk beş gurusu vucûda geleceği anlaşılmış olduğundan bahisle ta'mîrât-ı mezkûrenin emâneten icrâsiyle hitâmında masârîf-ı vâki'anın vakfın müşârûn-ileyhâya masraf kaydı zımında meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz Senesi evkâf bütçesi ta'mîrât tertîbinden sarfına me'zûniyet i'tâsı beyân olunmuş ve sûret-i i'sâr muvâfık-ı maslahat bulunmuş olmağla îfâ-yı muktezâsı husûsunun nezâret-i müşârûn-ileyhâya havalesi tezekkür ve keşf defterleri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 4 Rebî'ül-evvel Sene (1) 311

Fî Teşrîn-i evvel (1) Sene 309

BOA,İ.Evkâf, 1311.C.1.

²²⁴ -Tahsin Öz,İstanbul Câmileri,C.I,s.58, ayr.bkz.,Hakkı Önkal;Osmanlı Hanedan Türbeleri,s.252-253.

Türbenin İsmi : Münîre Sultân Türbesi

Türbenin Bulunduğu Yer : Fâtih

Yapıldığı Târih : XIX.yy.

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1317.R.17

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbenin yıkılan yerleri

Ta'mîr Sebebi : Hareket-i arz

Türbe Hakkında Kısa Bilgi : II.Mahmûd'un kızlarından olan Münire Sultân 1825 yılında ölünce, Fâtihdeki Nakşidil Vâlide Sultân Türbesi'nin iç kısmına gömülmüştür⁽²²⁵⁾.

Değerlendirme : 1317 târihli irâdede Fâtih Sultân Mehmed Câmîi'nin ön kısmında ve Nakş-ı dîl Vâlide Sultân türbesinin iç tarafındaki Münire Sultân türbesinin depremden yıkılan yerlerinin keşfi yapılarak toptan ta'mîrinin ve masrafının (1)315 senesi dâhilinde ödenmesi husûsuna dâir bilgi vardır.

1317 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Mâliye Nezâreti Aded 1086

Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e hâvale buyrulan 10 Safer sene (1)317 târih ve iki yüz on yedi numrolu takrîr Mâliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Fâtih Sultân Mehmed Hazretleri'nin Câmî-i şerîfi pişgâhında ve Nakş-ı dîl Vâlide Sultân türbe-i şerîfesi derûnunda vâki Münire Sultân türbesinin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin ta'mîri icrâ kılınan keşfi mucîbince münâkasası bi'l-icrâ sîm mecidî on dokuz guruş hesâbıyla yedi bin sekiz yüz guruşda talibi uhdesinde-takarrür etmiş olduğundan ta'mîrât-ı mezkûrenin maktûan icrâsıçün meblağ-ı mezbûrun üç yüz on beş senesi bütçesi dâhilinde tesviyesi isti'zân olunmuş ve sûret-i iş'âr-ı münâsib görünmüş olmağla bermûcib-i isti'zân icrâ-yı icâbının nezâret-i müşârûn-ileyhâya hâvalesi tezekkür ve keşf defteriyle münâkasa pusûlası leffen tadim kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 17 Rebî'ül-evvelsene (1)317 ve

Fî 13 Temmuz sene(1)315

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Fâtih Sultân Mehmed Hân Hazretleri Câmî-i şerîfi pişgâhında ve Nakş-ı dîl Vâlide Sultân türbe-i şerîfesi derûnunda vâki Münire Sultân türbesinin hareket-i arzdan rahnedâr olan mahallerinin ber-mûcib-i keşf ve münâkasa mecidî on dokuz

²²⁵ -Çağatay Uluçay, Padişahların Kadınları ve Kızları, s.135.

guruş hesâbıyla yedi bin sekiz yüz guruşla maktûan icrâsı ta'mîri ve meblağ-ı mezbûrun üç yüz on beş senesi bütçesi dâhilinde tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hü-mâyûn Nezâret-i celîlesine hâvalesi tezekkür kılındığına dâir Şûrâ-yı Devlet Mâliye Dâiresi'nin mazbûtası melfûflarıyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı âlîsi infâz eyliyeceği beyânıyla tezkere-i senâver-i terkîm kılındı. Efendim.

Fî 28 Rebî'ül-evvelsene (1)317

Fî 24 Temmuz sene (1)315

Sadrâzam Rıf'at

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zim olub melfûflarıyla manzûr-ı âlî buyrulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref- müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 7 Rebî'ül-ahirsene (1)317 ve

Fî 2 Ağustos sene (1)315

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Tahsîn

BOA.,İ.Evkâf,1317.R.No:1

Türbenin İsmi : Sultân II.Mahmûd Türbesi

Türbenin Bulunduğu Yer : Dîvânyolu

Mimârı : Abdülhalim Efendi

Yapıldığı Târih : XIX.yüzyıl

Belgenin Cinsi : İ.D., İ.E.

Belgenin Târihi : 1269, 1311.Ra.20., 1311.Ş.1

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbe-i Şerîf, medrese, türbe ile muvakkithâne ve sebîl kurşunları ile sâir yerler, türbe-i şerîf yakınındaki sebîl

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr, muhtâc-ı ta'mîr,

Türbe Hakkında Kısa Açıklama : Sultân II. Mahmûd'un Dîvânyolu'nda ölümünden bir yıl sonra 1840'da yaptırılan türbesi, tamâmiyle ampir üslûptadır. Sekiz köşeli türbenin çok gösterişli ferah bir mekânı vardır. Sekizgen gövde, dışa kuvvetlice çıkıntı yapan ve sayısız süs konsoluna dayanan bir kornişle biter. Yüzeyi mermerle kaplı sekizgen kasnak üzerinde yükselen kurşun kaplı büyük kubbe yapıyı tamâmlar. Ampir üslûbunun güzel örneği olan türbe, som mermerden yapılmış, alt kısmı kuvvetli bir kornişle kesilmiştir. Saçak kısmı rönesans tarzındadır. Mekânı, yedi yuvarlak kemerli geniş ve yüksek pencere aydınlatır. Kilit taşı yerinde bir süs konsolu bulunan mermerden yuvarlak kemerli geniş ve yüksek pencerelerin iki yanında, aşağıdan yukarıya

şebekeler yerleştirilmiştir. Türbeye büyük ve geniş ceviz kanatlı kapıdan girilir. Kubbenin içi alçı kabartma armalar, çelenkler ve çiçek sepetleri ile süslüdür.

Türbenin haziresinde Sultân Abdülaziz ile Sultân II. Abdülhamit, Bezm-iâlem Vâlide Sultân, Âtiye Sultân, Esmâ Sultân, Veliâht Yusuf İzzeddin Efendi ve Şehzâde Şevket Efendi'de medfundur⁽²²⁶⁾.

Değerlendirme : 1269 târihli irâdede, Dîvânyolu'ndaki II. Mahmûd Türbesi'nin bahçe kapıları üzerinde olup kurşundan yapılma resimlerin (demir şebekelerin) telef olduğu, bunların dökme demirden yapılması ve türbenin diğer yerlerinin ta'mîr masrafından eski kurşun masrafının düşülmesi istenmekte, kalan yerlerin ta'mîrini Sıvacıbaşı Ohannes Kalfa üzerine almış olup gerekli masrafın şimdiden ödenmesi gerektiği belirtilmektedir.

1311 târihli Evkâf irâdesinde, II. Mahmut türbesi ile muvakkithâne ve sebili kurşunlarıyla, diğer yerleri ve mefrûşâtının ta'mîre muhtaç olduğu ve yenilenmesinin gerektiği anlaşıldığından, kurşunlarının Hazîne-i Evkâf Kurşun müteahhidi ve ta'mîr edilecek yerlerin de Evkâf-ı Hümayûn Ta'mîrât müdürü vâsıtasıyla yapılması kararlaştırılmış olup, işlem sonunda ortaya çıkan masrafın türbe vakfına masraf kayd edilerek (1)309 senesi Evkâf Bütçesi'nden ödenmesine dâir kayıt vardır.

Bir diğer 1311 târihli Evkâf irâdesinde, Evkâf-ı Mazbûta'dan Sultân Mahmûd Hân-ı sâni Hazretlerinin türbe-i şerîfeleri yakınındaki sebilin sersebilciliğine meşrut hanenin ta'mîre ihtiyâcı olduğu, keşf sonucu ta'mîrin ta'mîrât me'mûru vâsıtasıyla emâneten yapılmasına, bitiminde masrafın vakfına masraf kayd edilmesine ve meblağın (1)309 senesi bütçesinden ödenmesine dâir kayıt vardır.

1269 târihli belge

Evkâf-ı Hümayûn nâzırı atûfetlü Efendi hazretlerinin Meclis-i Vâlâ'ya i'tâ buyrulan bir kıt'a takrîri meâlimden müstebân olduğu üzere cennet-mekân efendimiz hazretlerinin Dîvân yolu'nda kâin türbe-i şerîfelerinin bahçe kapuları üzerinde olup kurşundan ma'mûl olmasıyla bozulub telef olmakda olan resimlerin dökme demûrden olarak tanzîm ve tesviyesi ve türbe-i şerîfe-i mezkûrenin sâir muktezâ olan mahallerinin ta'mîri masârıfı atık kurşun bahası mahsûb olunduktan sonra keşfinden altı yüz doksân dokuz guruş noksânıyla yedi bin guruşda sıvacıbaşı Ohannes Kalfa üzerinde tekerrür etmiş ve bunların te'hiri masraf-ı külliyesi mûcib olarak şimdiden tesviyelerine lüzum gösterilmiş olduğundan ber-mûcib-i takrîr ol mikdâr masraf ve mersûm ma'rifetiyle ta'mîr ve tesviyeleri husûsunun nâzır-ı müşârûn-ileyhe havâlesi Meclis-i Vâlâ'da tezekkür kılınmış ise de ol bâb da ne vechile emr ü irâde-i seniyye-i vekâlet-penâhileri müteallik ve şeref-südûr buyrulur ise ana göre icrâyı muktezâsı bâbında emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 16 Ra Sene (12)69 .

²²⁶ -Oktay Aslanapa; Osmanlı Devri Mimârisi, s.511-512., ayr. bkz., Hakkı Önkal; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.257-258.

Atûfetlû Efendim Hazretleri,

Meclis-i Vâlâ'nın Evkâf-ı Hûmayün nâzırı Atûfetlû Efendi Hazretlerinin melfûf takrîriyle berâber manzûr-ı âli buyrulmak için takdîm kılınan mazbatası meâlinden müstefâd olduğu vechile cennet-mekân efendimiz hazretlerinin türbe-i şerîfelerinin bağçe kapuları üzerinde kurşundan ma'mûl olmasıyla bozulub telef olmakda olan resimlerin dökme demûrden olarak tanzîm ve tesviyesi ve türbe-i şerîfe-i mezkûrenin sâir muktezâ olan mahallerinin ta'mîri masârıfı atık kurşun bahası mahsub olunduktan sonra keşfinden altı yüz doksan dokuz guruş noxsânıyla yedi bin guruşa sıvacıbaşı Ohâannes Kalfa taahhüd etmiş ve bunların te'hiri ileride masraf-ı külliyei müstelzem olarak şimdiden tesviyesi husûsuna lüzum gösterilmiş olduğundan mezkûr ol mikdâr masraf ve mersûm ma'rifetiyleber-mûcib-i tarir tesviye ettirilmesinin nâzır-ı müşârün-ileyhe havâlesi tezekkür kılınmış ise de ol bâb da her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhi müteallik buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 13 Ra Sene (12)69

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Zîver-i enâmil-i ibcâ olan işbu tezkire-i sâmiye-i âsâfâneleriyle ve zikr olunan mazbata ve takrîr-i mesmûl nâzar-ı meâli eser-i hazret-i şehen şâhı buyrulmuş ve tezekkür mahallerin mezkûr ol mikdâr masraf ve merkûm ma'rifetiyle bermûcib-i takrîr-i tesviye edilmesinin nâzır-ı müşârün-ileyh hazretine havâlesi müteallik ve şeref-südûr buyrulan emr ü irâde-i seniyye-i cenâb-ı şeh-r-yârî iktizâ-yı celîlinden olarak ma'rûl-beyân mazbata ve takrîrine savb-ı sâni-i vekâlet-penâhilerine îade kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyû'l emrindir.

Fî 18 Ra sene(12)69.

BOA, İ.Meclis-i Vâlâ,1269, 9638.

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 1668

Evkâf-ı Hûmâyün Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 17 Sefer sene(1) 311 târihli takrîri ile melfûf-ı keşf defteri Dâhiliye Dâiresinde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Hazretlerinin Türbe-i Şerîfesiyle muvakkithânesi ve sebili kurşunlarıyla sâir mahalleri ve mefruşâtı muhtâc-ı ta'mîr ve tecdîd olmasına mebnî keşfleri bi'l-icrâ bunların mecidi on dokuz guruş hesâbıyla yirmi dokuz bin altı yüz yetmiş yedi guruş masrafla vücûda geleceği anlaşılmış olduğundan kurşunların Hazîne-i Evkâf Kurşun Mûteahhidi ve Evkâf Bûdçesi tertîbinden tesviyesi isti'zân olunmuş ve hayrât-ı mezkûrenin muhâfaza-i hale me'muriyetleri lâzimedden bulunmuş olmağla ber mûcib-i isti'zân îfa-yı

muktezâsının nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve zikr olunan keşf defteri leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 11 Rebî'ül-evvel Sene (1)311 ve

Fî 9 Eylül Sene (1)309

Devletlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni Hazretlerinin Türbe-i Şerîfesiyle muvakkithânesi ve sebili kurşunlarıyla sâir mahalleri ve mefruşâtı muhtâc-ı ta'mîr ve tecdîd olmasına mebnî icrâ kılınan keşfi mûcibince mecdi on dokuz gurus hesâbıyla yirmi dokuz bin altı yüz yetmiş yedi gurus ile emâneten ta'mîr ve tecdîdi ve hitâmında masârif-ı vâkı'anın vakfına masraf kaydı zımnında üç yüz kokuz Senesi evkâf bûdçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hûmâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile irâde-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyulur ise mantûk-ı celîli infâz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 21 Rebî'ül-evvel Sene(1) 311 ve

Fî 19 Eylül Sene(309)

Sadrâzam Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'ruz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhi üzerine mûcib-i irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 23 Rebî'ül-evvel Sene (1)311 ve

Fî 11 Eylül Sene (1)309

Serkâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf,1311.Ra.20.

1311 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 2718

Evkâf-ı Hûmâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyrulan 13 Cemâziyel ahire Sene (1)311 târihli takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Evkâf-ı Mazbûta'dan Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni hazretleri türbe-i şerîfeleri ittisâlindeki sebin sersebilciliğine meşrûthânenin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî keşfi mûcibince ta'mîrât-ı muktezîyenin mecdi on dokuz gurusdan beş bin üç yüz altmış dokuz gurus masrafla vücuda geleceği anlaşıldığından bahisle ta'mîrât-ı mezkûrenin ta'mîrât me'mûru ma'rifetiyle emâneten icrâsıyla hitâmında masârif-ı vâkı'anın vakfına masraf kaydı zımnında meblağ-ı mezbûrun üç yüz dokuz senesi Evkâf Bûdçesi tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr umûr-ı tabî'iyyeden bulunmuş olmağla ber mûcib-i istîzân icrâ-yı icâbının nezâret-i

müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve keşf pusûlası leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 14 Receb Sene (1)311 ve
Fî (?) Kanûn-ı sâni Sene (1)309.

Devletlü Efendim Hazretleri,

Evkâf-ı Mazbûta'dan cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân-ı Sâni hazretleri türbe-i şerîfeleri ittisâlindeki sebin sersebilciliğine meşrûthânenin muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî keşfi mûcibince mecidi on dokuz guruş hesâbıyla beş bin üç yüz altmış dokuz guruşla emâneten icrâ-yı ta'mîri ve meblağ-ı mezkûrun vakfına masraf kaydı zımında üç yüz dokuz senesi Evkâf Bûdçesi tertîbinden tesviyesi husûsunun Evkâf-ı Hûmâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi hakkında Şûrâ-yı Devlet-i Dâhiliye Dâiresi'nden tanzîm olunan mazbata melfûfuyla arz ve takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân-ı hûmâyûn cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-sünûh ve sūdûr buyrulur ise mantûk-ı âlisi infâz edileceği beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim.

Fî 27 Receb Sene (1)311
Fî 22 Kanûn-ı sâni Sene (1)309.

Sadrâzam ve Yâver-i Ekrem Cevâd

Ma'rûz-ı Çâker-i Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olup melfûflarıyla manzûr-ı âli buyurulan işbu tezkire-I sâmiye-i Sadâret-penâhileri üzerine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 2 Şa'ban Sene (1)311 ve
Fî 27 Kanûn-i Sâni Sene (1)309.

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî Süreyyâ

BOA,İ.Evkâf,1311.Ş.1

Türbenin İsmi : Sultân I.Abdülmeccid Türbesi

Türbenin Bulunduğu Yer : Fâtih

Belgenin Cinsi : İ.E.

Belgenin Târihi : 1313. N. 10.

Ta'mîr Olunacak Yerler : Türbe-i Şerîf, bâzi yerler, kurşunlar,

Ta'mîr Sebebi : muhtâc-ı ta'mîr

Türbe Hakkında Kısa Açıklama : Yavuz Sultân Selim Câmii'nin dış avlusunda ve O'nun türbesinin doğusunda bulunan Abdülmeccid Han türbesi, Osmanlı sultân

türbelerinin, dış görünüşü bakımından en sade olanıdır denilebilir. Türbenin kesin inşâ târihi bilinmemektedir.

Eser ,kesme taş kaplamalı sekizgen gövdenin, sekiz kenârlı kasnak üzerinde yükselen bir kubbeyle örtülüdür. İç kısmında çok zengin kalem işlerine sahip olan türbe, duvâr bedenlerine oturan yarım küre bir kubbe ile örtülü olan mekân, alt sırada yedi, üstte sekiz olmak üzere on beş pencere ile aydınlanır. Alt pencereler düz atkılı, üsttekiler kaş kemerlidir.Köşelere konan pilastırlar korent tarzı başlıklar üzerine kalem işi olarak üç dilimli kemerlerle birbirine bağlanmışlardır. Kalem işi perdelerine sahip alt pencerelerin üzerine, değişik âyet ve hadisler ihtiva eden dikdörtgen yazı levhaları asılmıştır. Kubbe eteğine sekiz adet kartuş yapılmış ve bunların her birinin içine değişik çiçek demetleri çok canlı olarak resm edilmişlerdir.

Türbede mermer kaideler üzerine uzanan dört sandukada, 1861 de vefat eden Abdülmecid Han ile birlikte üç oğlu gömülüdür⁽²²⁷⁾.

Değerlendirme : 1313 târihli irâdede Sultân I.Abdülmecid'in türbesinin bâzı yerleri ile kurşunlarının ta'mîre ihtiyâcı olduğu ve hazînece yapılan keşf sonucu düzenlenen ek keşif defterine göre ta'mîrâtın, ta'mîrât me'mûru nezâreti altında olarak bu me'mûr vâsitasıyla yapılmasına ve bi'timinde masrafın vakfına masraf kayd olunmak üzere 1311 senesi evkâf bütçesi ta'mîrât tertîbinden sarfına izin verildiğine dâir bilgi vardır.

1313 târihli belge

Şûrâ-yı Devlet

Dâhiliye Dâiresi Aded 3228

Evkâf-ı Hûmâyûn Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 26 Receb sene (1) 313 târihli ve altı yüz yirmi altı numrolu takrîri Dâhiliye Dâiresi'nde kırâat olundu.

Meâlinde Cennet-mekân Sultân Abdülmecid Hân-ı Evvel Hazretleri Türbe-i Şerîfesinin bâzı mahalleriyle kurşunları muhtâc-ı ta'mîr olunmasına mebnî hazînece icrâ kılınan keşfini mübeyyen tanzîm edilen melfûf keşf defterine nazaran ta'mîrât-ı muktezîyenin mecdidi on dokuz guruş hesabıyla dokuz bin iki yüz seksen guruş masrafla vücûda geleceği anlaşıldığından bahisle kurşunların ta'mîrât me'murunun nezâreti tahtında olarak kurşun müteahhidi ve ta'mîrât-ı sâirenin me'mûr-ı mûmâileyha ma'rifetiyle icrâ ve hitâmında masârif-ı vâkı'a vakfına masraf kayd olunmak üzere meblağ-ı mezbûrun üç yüz on bir senesi Evkâf Bütçesi ta'mîrât tertîbinden sarfi isti'zân olunmuş ve tervîc-i iş'âr umûr-ı tabî'iyyeden bulunmuş olmağla ber mûcib-i isti'zân ifâ-yı muktezâsı husûsunun nezâret-i müşârün-ileyhâya havâlesi tezekkür ve mezkûr keşf defteri leffen takdîm kılındı. Ol bâbda emr-ü fermân hazret-i menlehü'l emrindir.

Fî 14 Şaban Sene (1)313 ve

Fî 17 Kânun-ı sâni Sene(1)311.

²²⁷ -Hakkı Önkal; Osmanlı Hanedan Türbeleri, s.262.

Atûfetlü Efendim Hazretleri,

Cennet-mekân Sultân Abdülmecid Hân-ı Evvel Hazretleri türbe-i şerîfesinin bâzı mahalleriyle kurşunları muhtâc-ı ta'mîr olmasına mebnî ber-mûcib-i keşf mecredi on dokuz guruş hesâbıyla dokuz bin iki yüz seksen guruş ile emâneten icrâyı ta'mîr ve vakfına masraf kayd olunmak üzere câmi-i mezbûrun üç yüz on senesi Evkâf bûdçesi ta'mîrât tertîbinden ifâsı husûsunun Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi'ne havâlesi tezekkür edildiğine dâir Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nin mazbatası melfûfuyla arz ve takdîm olunmakla ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhi şeref-südûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz edileceği beyânıyla tezkîre-i senâveri terkîm kılındı. Efendim.

Fî 6 Ramazân Sene (1) 313 ve

Fî 8 Şubat Sene (1) 311.

Sadrâzam Rıf'at

Ma'rûz-ı Çâkeri Kemîneleridir ki,

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfûflarıyla manzûr-ı âli buyurulan işbu tezkîre-i sâmiye-i sadâret-penâhileri üzerine yine mûcibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi şeref müteallik buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 6 Ramazân Sene (1)313 ve

Fî 8 Şubat Sene (1)311.

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî Tahsîn

BOA,İ.Evkâf,1313.N.10.

VI. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ (*)

Türk-İslâm târihinde vakıfların hukûki, ekonomik, sosyal ve dinsel yönleri incelenirken bu kurumların XIII.yüzyıldan itibaren mîmâri eserlerin kuruluşlarında önemli rol oynadıkları, mîmârlara ilhâm verdikleri kaynaklarda sık sık belirtilir.

Vakıflarda amaç, halkın yararına yapılan tesîsin uzun yıllar devam edebilmesi olduğuna göre, bu hizmetlerin yerine getirileceği vakıf binâlarının korunmaları da vakfeden kişinin önde gelen arzusudur. Bu bakımdan vakfiyelerde, tesîsin gelir kaynakları tespit edildikten başka, yönetim ve işleyiş şekline ait esâslar arasına binâların devamlı tamîr ve bakımını öngören şartlar da konulmuştur

XIII. ve XIV.yüzyıl vakfiyelerinde sadece vakıf gelirinin ilk önce gerekli tamîrleri yapmak için sarfedileceğini öngören bir şartla yetinilmiştir. XV.yüzyıldan itibaren düzenlenen vakfiyelerde bu genel şartların yanısıra bazılarında sadece tâmîrâta ne kadar harcanacağı bazılarında bu harcamaların hangi binâlara yapılacağı belirtilmiştir. Bir kısmında da ve özellikle selâtin vakıflarında ise devamlı hizmetliler kadrosunda, tâmîrât işlerinde görevlendirilecek, mîmâr ve diğer san'at erbâbının sayıları belirtilmiştir.

Örneğin, en erken 1400 târihli Yıldırım Bâyezîd vakfiyesinde vakfin devamlı hizmetlileri kadrosunda tâmîrâtı yapacak iki mîmârın yer aldığı görülmektedir. 1479 târihli Fâtih Sultân Mehmet vakfiyesinden itibaren devamlı hizmetliler arasına kurşuncu, su yolcu, lağımçı, taşçı, camcı gibi diğer san'at erbâbının da katıldığı bilinmektedir. Külliyyelerde din görevlileri ve idârî personelin ücretleri tespit edilirken mîmârlar ve diğer san'at erbâbının da yapacakları işler, gündelik ücretleri, öğünleri gösterilmiştir.

Vâkıfın kurduğu tesîsin devamlılığını belirli kurallara göre idare edilmesini sağlamak amacıyla vakfiyenin sonuna eklediği dua, beddua, manevi teşvik ve tehdit

(*) Bu bölümde yararlandığımız kaynaklar için dip notu konulmamış olup Bibiliyografya kısmında gösterilmiştir.A.Ü.

ler, İslâm hukukunda mevcut vakıflarla ilgili hükümlerle bu şartlara uyulmasını teminat altına almış bulunuyor, ve devletin nâzır ve kadılarla yürüttüğü denetleme, bunu destekliyordu. Hukûki kurallara göre vakfedilen binâlar tamîre muhtâcken ve vakfin geliri bunu karşılamaya yeterli olduğu zamanlarda müteveli bu tamîrden kaçınırsa zorlanır, tamîr etmemekte ısrar ederse görevinden alınarak yerine bir başkası getirilirdi. Vakıf malı olan câmiler, mescidler ve diğer hayır kurumları olarak inşa edilmiş binâlar harap ve tamîre muhtâc olunca vakfi varsa oradan, yoksa Maliye Hazînesi'nden tamîr edilirdi.

Devlet kadı ve nâzırlarla yürüttüğü denetimin yanısıra, suistimalleri önlemek amacıyla, müteveli tarafından yaptırılacak çeşitli inşaat ve tâmîrâtta, özellikle Selâtin vakıflarındaki tamîrâtta, Hassa mîmârlarına plânların hazırlanması, keşif bedellerinin hesaplanması ve hazırlanan projelere göre yürütülmesini desteklemekte ve bunlarla ilgili divan hükümleri çıkartmaktaydı. Bunlar ve bunlara benzer kanuni ve cezâi hükümler sayesinde vakıf malı gayr-i menkûl eserlerin bakım ve korunması vakfin elindeki maddi imkânların devamı süresince garanti altına alınabilmiştir .

Tez konusuyla ilgili olarak, câmi ve türbe tamîrâtından bahseden on iki adet defter ile yaklaşık yüz elli adet belge incelenmiştir. Defterler h.1142 ilâ h.1268 târihleri arasını kapsamaktadır. Belgelerin kırk üç adedi h.1225 ilâ h.1299 târihleri arasına, yüz yedi adedi de h.1310 ilâ h.1323 târihleri arasına aittir. Câmi ve türbe ta'mîrâtı için araştırılan ve incelenen defter ve belgeler arasında keşf, ta'mîr ve tecdîd konularının daha çok ve sık olarak H. 1300'lü târihlere rastlamakta olduğu dikkat çekicidir. Bunu, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin hazırlamış olduğu H. 1310'dan 1334'e kadar olan Evkâf İrâdeleri Kataloğu'nda da bariz bir şekilde görmek mümkündür.

Teze konu olan arşiv belgelerindeki câmi ve türbelerin bir kısmı pâdişâhın " cümle-i hayrât-ı şerîfesinden, evkâf-ı celilesi cümlesinden, evkâf-ı şerîfe hayrâtından " vakıf veya evkâf-ı mazbûta ya da evkâf-ı mülhâkaya yahut da haremeyn-i muhteremeyn'e bağlı yapılardır. Bunların tamîr masrafları için gerekli olan para Maliye, Nafia Hazîne'nden veya Evkâf Hazînesi'nden ya da Evkâf Bütçesi Tâmîrât Tertîbinden bir kısmı da Haremeyn Hazînesi'nden karşılanmakta olduğu görülmektedir.

Evkâf İrâdeleri'nin büyük bir kısmında da, tamîr olunacak câmi ve türbeler için meydana gelecek masrafın ilgili yapının vakfına masraf kayd edilmesi özellikle belirtilmektedir .

Bazı defter ve belgelerde birden fazla câmi veya türbenin ismi aynı belgede zikredilerek tamîrinin gerektiği belirtilmektedir. Bu yapılardan bazılarının, neresinin tamir edileceği ifade edilirken bazılarında da onarımın yapılması husûsu genel bir ifade ile geçirilmektedir(Bak.Ör:Ayasofya Câmii,Şehzâde Câmii,Sultan Ahmed Câmii,Cedid Vâlîde Câmii(Bahçekapusu),Yeni Vâlîde Câmii(Üsküdar),Nuruosmaniye Câmii, Üsküdar İhsaniye Câmii:H.M. 59349/h. 1240., Ayasofya Câmii ve Türbeler:İ.D./h.1278., Ayasofya Câmii, Bâyezîd Câmii, Süleymâniye Câmii: İ.E./h.1314.Ca.11., Fatih Câmii (Kazlıçeşme), Cihangir Câmii: A. AMD.81/45/h.1274., Sultan Selim Câmii, Şehzâde Câmii, Laleli Câmii, Nuruosmaniye Câmii: A.AMD.74/81/h.1273., II.Bâyezîd Câmii,II.Bâyezîd Türbesi:İ.D./h.1265., Haseki Câmii, Fatih Câmii: İ.E./h. 1313.N.8., Şehzâde Câmii ,EyüpSultân Câmii,Eyüp Sultan Türbesi: HH.1225., Şah Sultan Câmii, Şah Sultan Câmii, Şah Sultan Türbesi: İ.E./h. 1313. N. 30/15.,Bahçekapusu Yeni Câmii,Cedîd Vâlîde Sultan Türbesi:İ.E./h.1312.Ra.16/15 Sultan Ahmed Câmii, Atik Ali Paşa Câmii:İ.D./h.1265.,Fâtih Câmii,Fâtih Türbesi: İ.D./h.1269., Üsküdar Selimiye Câmii,Kılıç Ali Paşa Câmii:İ.D.(MV)1269., Ortaköy Câmii, Dolmabahçe Câmii, Küçük Mecidiye Câmii, Orhaniye Câmii:İ.E./h.1312.S.23., Laleli Câmii,Ayazma Câmii: EV.HMH./h.1199.M.1-199.Z.29., Dolmabahçe Câmii,Koca Mustafapaşa Câmii,Unkapanı Câmii,Fındıklı Câmii,Anadolu Hisarı Câmii:İ.D./h.1278.,Cerrah Paşa Câmii ve Türbesi:İ.E./h.1312.B.26).

Teze konu olan belge ve defterlerde verilen bilgilerle, vakıf binâların korunmasını ve bakımını sağlamak amacıyla tedbir alındığını, gerekli tâmîrâtın yapıldığını görmekteyiz.

VI. 1. BELGELERE GÖRE ONARIMDA TAKİP EDİLEN USÛL

Osmanlı şehirlerinde yoğun bir imar faaliyeti vardı ve bu faaliyetler sağlam bir mimarî uygulama ile düzenli ve hızlı olarak aksamadan çalışan bürokratik ku-

rallara bağlanmıştı. Câmi ve türbelerin tamirâtıyla ilgili olarak, yayımlanmış olan yetersiz sayıdaki kaynaklarda taşradaki yapıların tamir edilmesi gerektiğinde, vakfin mütevellileri veya cemaatleri mahkemeye başvurarak, kurumlarının zaman içinde gerek genel bir tamire ihtiyacı olduğunu gerekse doğal afetler yüzünden harap olduğunu, bazı yerlerinin acil olarak tamir ve tecdid edilmesi gerektiğini bildiren bir “ilâm”la Dersaâdet’de ilgili kuruluşa müracaat ederek, gerekli iznin verilmesi hususunda fermân taleptilkerine dair bilgi vermektedir. Ayrıca yine bu kaynaklarda vakfin müteveli heyetinin arzusu üzerine istenen ilâm, merkezî hükümet tarafından değerlendirilir, “ilâm”da belirtilen istekler çerçevesinde ihtiyâç duyulan yerlerin tamir edilmesi, istek ve izin dışında herhangi bir yerin yıkılmaması, yapının orijinal inşâ stilini bozmamalarını, eski özellik ve ölçülerine uygun olarak tamiratın yapılması, merkeze sormadan tamirat yapırsa görevlilerin ikaz edildiği de bilhassa vurgulanmaktadır.

Bürokratik usûllerden sonra tamiratına izin verilen kuruma eklentilerin yapılmaması, eski özelliğine uygun düşmeyen küçültme veya değişikliklerin meydana gelmemesi, yapıda sadece tamiratı gereken yerlerin, izin verilen yerlerin tamir edilmesi, tamirat sırasında başka yer ve şahıslara müdahale edilmemesi gerektiği gibi konular kesin ifadelerle kurallara bağlanmıştır. Binada yapılan tamirattan sonra usulsüzlük veya suistimal varsa duruma göre ilgili binanın anlaşmazlık konusu olan yerleri yıktırılırdı.

Tez konusuyla ilgili olarak incelenen defter ve belgeler, câmi ve türbe tamiratı sürecinin bir kısmına ait tutulan kayıtları ihtivâ etmektedir. Defterlerde daha çok tamir edilecek yerler, onarım için gerekli malzeme cinsleri, nitelikleri, özellikleri ve ölçüleri, masraf miktarı bazan da keşfi kimin yaptığı ve dönemin mimar ve kalfaları hakkında bilgi vermektedir.

İncelenen belgelerden [tezkire-i sâmiyye ve irâdeler (evkaf, dahiliye vd.)], çeşitli sebeplerle harap olmuş olan ve tamiratının yapılması istenen yapı için onarımda takip edilecek protokolün yalnızca bir kısmını öğreniyoruz.

Tez konumuzu ilgilendiren yapıların büyük bir kısmı padişah ve diğer hanedan üyelerinin yaptırdığı veya ihya ettikleri câmi ve türbelerdir. Eldeki belgelerden bu eserlerin tamiratı için takip edilen özel bir usûl var mıdır? Padişah vakıfları için de aynı muamele mi yapılıyordu? sorularının cevabını mevcut araştırmaların ışığında tesbit etmek mümkün olamamıştır. Dolayısıyla bu konunun da başlı başına araştırılması gereken derin bir tez çalışması olduğunu düşünüyoruz.

Tez konumuzla ilgili belgelerden ilk olarak, hasar görmüş binânın tamiri için Evkaf-ı Hümâyün Nezâreti'ne bir başvuru dilekçesi yazıldığı anlaşılmaktadır. Daha sonra adı geçen nezâret tarafından dilekçenin Şûrâ-yı Devlet'e havâle edildiği ve meselenin Şûrâ-yı Devlet'de görüşülüp karara bağlandıktan sonra hazırlanan mazbata müsveddeleri ilgili dâire, örneğin Dâhiliye Dâiresi'nde okunup son şekli verilerek başkitâbet vasıtasıyla reise sunulduğu; uygun bulunduğu takdirde temize çekilip üyeler tarafından mühürlendiği görülmektedir. Mazbata Umûmî hey'ete âidse kâğıdda sadece matbû' "Şûrâ-yı Devlet" başlığı vardır; dairelerden birine ait ise o vakit "Şûrâ-yı Devlet" in altına daha küçük bir karakter ile o dâirenin adı ve "aded" kelimesi onun altına da mazbatanın numarası konmuştur.

Tezle ilgili Şûrâ-yı Devlet mazbataları genellikle " Evkaf Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan ...gün...ay...sene tarihli ve .....numrolu takrîri melfûfuyla berâber Dâhiliye veyâ Mâliye Dâiresi'nde kıraat olundu" şeklinde başlamakta ve altında da meseleye ait problem ve yapılması gerekenler anlatılmaktadır.

Mazbatalarda elkab olmadığı için doğrudan konuya girilmiştir. Belgede tamiri gereken yapının önce, Şehremâneti'nde kurulan hey'et-i fenniye tarafından bir keşfi yapıldığı, eğer gerekiyorsa ikinci bir keşf yapıldığı ve bu keşf ya da keşifler neticesinde, tamir için gerekli olanların kayd edildiği bir defter tutulduğu belirtilir. Bu defterin Evkaf-ı Hümâyün Nezâret'ine sunulması istenir. Sadrâzama verilen cevapta yapılması istenen tamirin ilgili kişi veya kuruma havâle edildiği belirtilir. Bu kişi veyâ kuruluşlara örnek vermek istersek,

- Kurşun müteahhidi Hüseyin Efendi,

- Evkaf-ı Hümâyûn Ta'mirât memuru nezâreti altında kurşun müteahhidi ma'rifetiyle ,
- Evkâf Müdürü veya Meclis nezâretiyle ta'mir veyâ termimi, gibi.

Câmi ve türbe tamîrâtı ile ilgili bazı belgelerde, Şehremânetinde kurulan heyet-i fenniye vasıtasıyla tamir olunacak binanın keşfinin yapılmasından sonra, tamiratın belirli bir miktar paraya emâneten yapılması konusundaki ifadeler göze çarpmaktadır(Bak.Ör.İ.E.1313.N.30/15, İ.E.1312.M.16, İ.E.1311.B.8).

Bazı belgelerde, onarımına karar çıkan cami ve türbenin tamiratı gecikmişse ve inşaat mevsimi de geçmişse, yapının gereken yerlerinin tamir edilmesi diğer kısımlarının da ilk baharda onarılmasına dair tavsiyeler görülmektedir(Bak.Ör.İ.E.1310.Za.11).

Yine belgelerde onarımın binâ kime yaptırılmış ise o kişiye ya da tâmîrâtı kim yapmışsa o şahsa yaptırılması dikkat çekicidir (Bak.,Ör.HH.59350/h.1240, İ.D.(MV).1269, İ.D.1281/36993). Ayrıca bazı câmilerin tamîrâtına çok evvelden karar verilmiş olduğu halde, onarımın on sene sonra gerçekleştirildiğine dâir belgeler de vardır (Bak., Ör.İ.E.1323.Ş.5/4). Ancak, binâlarda yapılan bu onarımların san'atsal açıdan olup olmadıkları hakkında bir bilgi sahibi olamıyoruz. Yapılan tamîrlerin, sanat endişesinden ziyâde, daha çok yapının ayakta kalması amacıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Belgelerde Câmi ve türbelerin tamirâtı sırasında yazışma silsilesinde adı geçen muhtelif devlet adamlarının ve kurumlarının isimlerine de rastlıyoruz. Belgelerde devlet ricâlinden isimleri kayıtlı olup okunabilenler ; Sadrâzam Cevâd Paşa, Evkaf Nazırı Halil Paşa, Nazır-ı Evkaf-ı Hümâyûn Bende Galip, Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-yârî Bende Tahsin, Süreyyâ'dır

İdâri kurum olarakda Şûrâ-yı Devlet, Bâb-ı Âlî Dâire-i Sadâret, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, Evkaf Nezâreti, Dâhiliye Nezâreti, Nâfia Nezâreti, Mâliye Nezâreti,Su Nezâreti, Eshâb-ı Miyâhe'nin adı geçmektedir.

Mâli işlerle ilgili olan kurumlar : Maliye Hazinesi, Hazine-i Evkaf,Nafia Hazinesi, Nizamiye Hazinesi'dir.

Tamirât işleri ile ilgili olan kurumlar : Devair-i Resmîyye-i İnşaat, ,Devâir-i Resmîyye İnşaat, Meclis-i Emânet, Şehremâneti, Hey'et-i Fenniye Komisyonu, Mimar-ı Hassa Ağalığı, Hazine-i Evkaf Kurşun Mütahhidliği, Hazine-i Evkaf Tamirat Mütahhidliği,Tanzifât Müdürlüğü, Mahlûlât Müdürlüğü'dür.

VI.2. BELGELERE GÖRE YAPILARDA TAMİR MAHALLERİ

Câmi ve türbe binâları ile müstemilâtının dıştaki ta'mîr gören yerleri daha çok büyük ve küçük kubbeler,kubbe kurşunları,diğer kurşun kaplamalı yüzeyler,kulelerin oynamış taşları,kemerler, havâle pencereleri, alçı pencereler,pencere kanatları, çerçeveler,câmi ve türbelerin havâle pencere camları,kiremidli kısımlar, derz, hatil kısımları,saçaklar,saçak söveleri, minâre,minâre peteği,minâre bileziği, şerefe, külâh, kubbe ve minâre üzerindeki alemler, taş cidâr, demir parmaklıklar, câmi,türbe ve avlu parmaklıkları,kapı etrafındaki parmaklıklar,korkuluk kısımları,türbe kapısı üzerindeki kurşun resimler, şadırvan,sundurma sakıf kısımları, trabzan,cephe duvarları, binâ çevresindeki avlu duvarları,kalafât duvarlar,mahfel-i hümayun, bekçi odasına giden yollar, duvarları,cam duvarlar,sundurma,tavan kısımları,sütûnlar,büyük ve küçük kapılar,kapılar üzerindeki kurşun elvâh,tahta avlu kapısı, câmi su yolları,abdesthâneye giden kurşun oluklar,teneke oluklar,yağmur suyu iniş olukları, kurşun borular,çeşmeler, musluklar, tuğla döşemeler,taş döşemeler, taş merdivenler, kaldırımlar, Son cemaat mahalli,Hünkâr Odasına ve Mahfiline giden yollar ve dış cephe yüzeyindeki sıvalardır. İncelediğimiz belgelerde bunlara ait örnekler aşağıda sunulmuştur .

VI.2.1. DIŞ AKSAM

Kubbe Tamiri : EV.HMH.8315/h.1229.Ayazma Câmii.

Kubbe Alemleri : HH.1225.Şehzâde Câmii.

Çerçeve ve Pencereleer :1314.S.12.Şehzâde Sultân Mehmed Câmii, E V . H M H. 3228/ h.1142.FethiyeCâmii,EV.HMH.9032.Tarihsiz. Nuruosmaniye Câmii, EV. HMH .9038 . Tarihsiz.Laleli Câmii.

Alçı Pencereleer : 1312.Ca.4/2.Süleymâniye Câmii.

Mahfel-i Hümâyûn : İ.D.1265. Bâyezid Câmii, İ.D.1265.Esad Çelebi Câmii, 1313.Za.1.Dolmabahçe Câmii, EV.HMH.6500/h.1199.Ayazma Câmii, EV.HMH. 8315/h.1229.Ayazma Câmii.

Müezzin Mahfeli : EV.HMH.3228/h.1142.Fethiye Câmii.

Kadınlar Mahfeli : EV.HMH.8315/h.1229.Ayazma Câmii.

Son Cemaat Mahalli : İ.D.1265.Esad Çelebi Câmii, İ.E.1310.R.7.Üsküdar Davud Paşa Câmii, 1312.S.23/16.Ortaköy, Dolmabahçe, Orhaniye,Mecidiye Câmileri, EV.HMH.8315/h.1229.Ayazma Câmii.

Dış Kapı Önüne Câmekân İlâvesi : 1311.S.12.Bahçekapusu Cedîd Vâlîde Sultân Câmii.

Tuğla Minâreleer : i.D.1265(1,2) Ayasofya Câmii.

Minâre ve Külâhı : HH.1225.Şehzâde Sultân Mehmed Câmii, HH. 1240. Sultanahmed Câmii,İ.D.(MV).1265.Ayasofya Câmii,C.E.330/h.1269.Hidâyet Câmii, A.AMD.74/81 . 1273.Nuruosmaniye Câmii,A.AMD.1274. Anadolu Hisarı Câmii, A.AMD.81/45.1274.Fâtih (Kazlıçeşme) Câmii, İ.D.1278.Ayasofya Câmii,İ.D.1278.Dolmabahçe Câmii, İ.D.(MV).1281.Üsküdar Selimiye Câmii, İ.E.1310.M.5.Galata Emetullah Vâlîde Sultân Câmii,İ.E.1310.Ra. 20.İbrahim Paşa Câmii,İ.E.1312.S.18/14.Şehzâde Sultân Mehmed Câmii,İ.E.1312. Ca.14.Pettevniyal Vâlîde Sultan Câmii,İ.E.1313.Ra.8.Kuleli Câmii, İ.E.1313.Za. 16.Dolmabahçe Câmii, İ.E.1314.Ca.11.Ayasofya,Bâyezid,Süleymâniye Câmileri, İ.E.1314 .C. 19/16 .Kuleli Kışla-i Hümâyûn Câmii,H.M.59349/h.1240.Ayasofya ve Şehzâde Sultan Mehmed Câmileri, EV.HMH.6500/h.1199.Laleli ve Ayazma Câmileri, EV.HMH. 8315/h.1229.Ayazma Câmii, EV.HMH .9038 . Tarihsiz.Laleli Câmii.

Minâre Peteği : İ.D.1265(l). Ayasofya Câmii.

Sadırvan Havlusu : İ.D.1265(2).Ayasofya Câmii.

Sadırvan Pencere Kanadları : 1310.M.6/2.Vaniköy Câmii, 1313.Za.13.Bâyezid Câmii.

Derz, Hatıl Tamiri :1314.S.12.Şehzâde Sultân Mehmed Câmii, EV.HMH.8315/h .
1229.Ayazma Câmii,EV.HMH.8485/h.1232.Simkeşhâne Emetullah Vâlide Sultan
Mescidi.

Duvar Tamiri : İ.D.1281.Rüstem Paşa Câmii, 1311.Ra.6.Acı Musluk Câmii,
1311.Ra.20.II.Mahmûd Türbesi, 1311.C.14.Bahçekapusu Cedîd Vâlide Sultan Câ-
mii, 1311.Za.1.Bahçekapusu Cedîd Vâlide Sultan Câmii.

Taş Cidâr Tamiri : H.M.59349/h.1240.Ayasofya Câmii.

Sakıf Tamiri : İ.D.1281 Küçük Su Câmii.

Meydana gelen tahribâtın en önemlisi kubbe kurşunlarının tamîri meselesi-
dir. Ayrıca muhtemelen rüzgâr ve fırtına yüzünden de eskimeye yüz tutmuş kubbe
kurşunlarının devamlı bakımının gerekli olduğu görülmektedir.

Kubbe Kurşunlarının Tamîri Yapılması İstenen Câmî ve Türbeler : Küçük Ayasofya
Câmii:İ.E.1314.S.2.,Bâyezid Câmii : İ.E.1314.Ca.11.,Mihrimâh Sultân Câmii (Üs-
küdâr): İ.E.1311.R.4., Bahçekapusu Cedid Vâlide Sultân Türbesi :
1312.Ra.16/15.,Sultân Ahmed Câmii : 1315.Ra.4., Eyüp Sultân Türbesi :
İ.D.1265.,Sultân Abdülmecid Türbesi : 1313. N.10., Sultân II.Mahmûd Türbesi :
1311.Ra.20.

Örneğin h.1314 târihli Evkâf irâdesinde, Ayasofya-i Kebîr, Süleymâniye ve
Bâyezîd Câmii minârelerinin külâhlarından bazılarının yıkıldığı, yeniden inşâ edile-
rek kurşunlarının döşenmesi ve bazı tâmîrâtın gerektiği yapılan keşf sonucunda dü-
zenlenen üç kıt'a defterde yazılı olduğu, buna göre Ayasofya-i Kebîr Câmii,
Süleymâniye ve Bâyezîd Câmii'nin minârelerinin ve tâmîrât-ı sâiresinin kurşun
müteahhidi Hüseyin Efendi'ye yaptırılması, masrafın (1)312 senesi bütçesi Tâmîrât
Tertîbi'nden sarfına dâir bilgi bulunmaktadır.(Bak:İ.E.1314.Ca.II).

* * *

Yapıların Muhtelif Yerlerindeki Kurşun Kaplamaların Tamiri: HH.1225.Eyüp Sultan Türbesi, C.E.330/h.1269.Hidâyet Câmii,İ.D.(MV).1269.Davud Paşa Câmii, A.AMD.1274.Anadolu Hisarı Câmii, İ.E.1310.M.5.Galata Emetullah Vâlide Sultân Câmii, İ.E.1310.Za.7.Nişancı Cedîd Mehmed Paşa Câmii, İ. E.1314.C.9. Nuruosmaniye Câmii, İ.E.1314.S.12.Şehzâde Sultân Mehmed Câmii, EV.HMH.8315 /h. 1229.Ayazma Câmii.

Türbe-i Şerif Bahçe Kapısı Üzerindeki Resimler : İ.D.1269(MV) II.Mahmûd Türbesi.

Kapılar Tamiri : İ.D.(MV).1269.Gazi Davud Paşa Câmii, EV.HMH.8315/h.1229 . Ayazma Câmii, EV.HMH.9032 Tarihsiz Nuruosmaniye Câmii.

Parmaklık Tamiri: İ.D.(MV).1272.HekimoğluAliPaşaKabristanı,H.M.59349/h.1240. Ayasofya Câmii, EV.HMH.8315/h.1229. Ayazma Câmii,EV.HMH.8485/h.1232. Simkeş-hâne Emetullah Vâlide Sultan Mescidi. EV. HMH. 9032 Tarihsiz Nuruosmaniye Câmii.

Korkuluk Tamiri İ.E.1311.C.14.Bakçekapusu Cedid Vâlide Sultân Câmii, İ.E.1311.Za.1.Bahçekapusu Cedîd Vâlide Sultan Câmii.

Döşeme Taşları : 1313.Za.13.Bâyezid Câmii, EV.HMH.8485/h.1232.Simkeşhâne Emetullah Vâlide Sultan Mescidi.

Taş Merdivenler : İ.D.(ŞD)1299 Fatih Câmii.

Kaldırımlar: İ.D.(MV)1269 Kılıç Ali Paşa Câmii ve Nusretiye Câmii.

Su Yolları ve Musluklar : A.AMD.81/45/h.1274.Cihangîr Câmii,C.E.1269.Hidâyet Câmii, C.B.1278.Üsküdar Vâlide Sultân Câmii,İ.E.1310.M.6/2.Vaniköy Câmii, İ.E.1310.S.2.Hekimoğlu Ali Paşa Câmii,İ.E.1310.Ra.20.İbrahim Paşa Câmii, İ.E.1311.N.1.Topkapı Gazi Ahmed Paşa Câmii,İ.E.1323.Ra.26/9.Fatih Câmii, EV.HMH.6500/h.1199.Laleli Câmii ve Türbe-i Şerîfe, Bahçekapusu Cedîd Vâlide Sultân Câmii,EV.HMH.8315/h.1229.Ayazma Camii,EV.9038.Tarihsiz.Laleli Câmii.

Lağım Yolları Ortak olan Yapılar : İ.E.1323.Ra.26/9.Fatih Câmii.

Müştemilât tamirleriyle ilgili bazı belgeler ise şunlardır .

Vâkıf Odası: A.AMD.74/81/h.1273 Şehzâde Câmii.

Mesrûthâne : HH./h.1240 Ayasofya Câmii,İ.D(MV)1265Ayasofya Câmii,İ.D.1265 Sultan Selim Câmii, İ.D.1265.Beylerbeyi Câmii,İ.D.1265 Esad Çelebi Câmii, İ.D.(MV)1269.Tevfikiye Câmii, A.AMD.85/1/h.1274.Beylerbeyi Câmii, İ.D.1281.Köprülü Mehmed Paşa Câmii,1311.Ş.1.II.Mahmûd Türbesi.,1311.Z.10.Kandilli Câmii,İ.E.1323.L.29/9 Beşiktaş Abbas Ağa Câmii, İ.E.1323.Ş.24/10 Âsâriye Câmii.

Muvakkithâne: İ.D.1265(1,2).Ayasofya Câmii, 1310.Za.10.Küçük Su Câmii, İ.E./h.1310.Za.23.Üsküdar Mihrimah Sultan Câmii, 1312.S.18/14Şehzâde Câmii.

Kütüphâne: İ.E.1314.M.17/23 Ayasofya Câmii,İ.E.1314.Ş.17/18 Sokullu Mehmed Paşa Câmii, İ.E.1314.C.9/9Çorlulu Ali Paşa Câmii.

Türbedâr Odası : İ.D.1278.Ayasofya Câmii, İ.E.1312.S.18/14. Şehzâde Câmii , İ.E.1323.B.17/7.Bâyezid Câmii, EV.14632/h.1268 Nakkaş Hasan Paşa Türbesi.

Kayyim Odası : İ.E./h.1312.S.18/14 Şehzâde Câmii.

Müezzin Odası:İ.D./h.1281.,İ.E.1312.S.18/14 Şehzâde Câmii, EV. HMMH. 8315/h. 1229.

Mekteb,Medrese,İmâret ve Dergâh-ı Münife : HH.1225.Şehzâde Mehmed Câmii, İ.D.1265(1,2).Ayasofya Câmii,A.AMD.74/81/h.1272 Şehzâde Mehmed Câmii, Selimiye Câmii, İ.D.1281.Köprülü Mehmed Paşa Câmii,1310.Ra.17 Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Câmii,1310.Za.7 Nişancı Cedid Mehmed Paşa Câmii, 1310.Za. 8 . Çenberlitaş Atık Ali Paşa Câmii,1312.Ş.19/17 Koca Mustafa Paşa Câmii, İ.E. 1312. Za. 7. Sultan Ahmed Câmii, 1313.Ş.17/18 Sokullu Mehmed Paşa Câmii,1313.N. 8. Fâtiş Câmii, EV.HMMH.6500/h.1199 Laleli Câmii,1314.Ra.4 Öküz Mehmed Paşa Câmii, 1314.R.1/2.Öküz Mehmed Paşa Câmii, 1323 L.29/9.Beşiktaş Abbas Ağa Câmii.

Hademe Odaları : İ.D.(MV)1281.,İ.E.1313.Za.13 Bayezid Câmii.

Helâlar:İ.D.(MV)1281.,İ.E.1310.N.4.NusretiyeCâmiî,İ.E./h.1311.M.9.,Edirnekapı
Mihrimah Sultan Câmiî,İ.E./h.1311.C.11.Şah Sultân Câmiî,EV.HMH.8315/h.1229
Ayazma Câmiî.

Çeşmeler: İ.E./h.1311.C.1 Nakşidîl Vâlide Sultan

* * *

Meselâ, 1273 târihli ortak yapı grubunu ifâde eden Tezkire-i Sâmiye’de Sultân Osman(Nuruosmaniye) Câmiî’nin minâreleri, Sultân Selim Hân Câmiî’nin hem mâbed hem de imâret-i âmirelerinin tamîrâtı için verilmiş olan paradan, Şehzâde Sultân Mehmed Câmiî ve imâret-i âmire, türbe-i münife, vâkıf odası ve diğere yerlerinin tâmirâtı için verilmiş olan para ile Laleli Câmiî’nin icab eden mahallerinin tamîri için hesaba mahsus olmak üzere verilen paradan bahsedilmektedir. Belgede tamîri yapılacak külliye binâlarının isimleri verilmekte ancak tamîr edilecek yerleri ve malzemeler hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Ayrıca, binâlara yapılacak tâmirât masrafının Evkâf-ı Hümâyûn Nezâret-i Celîlesi’ne bildirilerek ödenmesine dâir ifade vardır (Bak., Nuruosmaniye Câmiî,1273 târihli belge, s.).

VL2.2. İÇ AKSAM

Yapıların iç kısmında tamîr gören yerleri ise pencereler, pencere kanatları, çerçeveler, havâle camları, ayîne camları, yay kemerlerin iç kısımları, merkezi kubbenin ortasındaki âyet-i kerîmenin zemin ve zaman boyasının tecdidi, büyük kubbenin kuşak ve dökme camlarının tecdidi, büyük kubbe ve alt kısmındaki çenber duvarının badanası, maksureler, mihrap kısmı askılık yerleri, minber kapısı üstündeki taş pencereler, döşemeler, kandil ve şamdanlar, ışıklandırma lambaları, hasır, perde ve minderler, mahfel-i hümayun kısmı, müezzin mahfeli tavanı, dökülen çiniler, bi’l-cümle kabaran badana ve sıvalar, türbe-i şerif merkadi üzerindeki kalensöve ve destâr tecdididir.

* * *

Dökülen Sıvaların Yenilenmesi :İ.E.1312.B.11.Ayasofya Câmiî,EV. HMH.8315/h.1229 .Ayazma Câmiî, İ.E./h.1323.R.20/9.Bahçekapusu Cedîd Vâlide Câmiî.

Bozulan Kalem işi Yazıların Yenilenmesi : İ.E./h.1323.R.20/9.Bahçekapusu Cedîd Vâlide Câmii.

Hasır, Perde,Kalıçe vs. : A.AMD.48/36/h.1269 Fâtih Câmii, 1323.S.22/10. Ortaköy Câmii, EV.HMH.8315/h.1229.Ayazma Câmii.

Minderler : İ.E.1323.S.22/10.Ortaköy Câmii.

İç Döşemeler(Mihrap önü, maksûre) : İ.D.(MV).1265(2) Ayasofya Câmii, EV. HMH.3228/h.1142.Fethiye Câmii.

Dökülen Çiniler : İ.E./h.1323.R.20/9.Bahçekapusu Cedîd Vâlide Câmii.

Şamdan,Kandil,Askı ve Levâzımât : HH.1225.Eyüp Sultan Câmii, Şehzâde Sultan Mehmed Câmii, EV.HMH.8315/h.1229.Ayazma Câmii.

Envâr-ı Lâmiî : İ.D.1278.Süleymâniye Câmii, İ.D.1281.Eyüp Câmii.

Câmi ve Türbe Mefrûşat Tamiri : İ.D.1265 Bâyezid Câmii, İ.E. 1311.Ra.20. II. Mahmûd Türbesi, İ.E.1314.L.5.Beşiktaş Mecidiye Câmii.

Ahşap Mahaller Tamiri : EV.HMH.8485/h.1232 Simkeşhâne Emetullah Vâlide Sultan Mescidi, bunlara örnek olarak zikredilebilir.

* * *

Tez konusuyla ilgili olarak incelenen defter ve belgelerin hemen hepsi mî-mârî tamîrâta ait olmakla beraber, elimize geçen bazı belgelerde câmi içindeki mefrûşâtın da ismi belirtilerek tamîrâtının yapılmasına dâir kayıt vardır(Bak.,Ör: İ.D.1265,11638). Bazı defterlerde ise tamîr ve tecdîd edilmesi istenen mefrûşat, Mısır-ı Hasır, Arabî pencere kanatları (Bak: EV.HMH.3228/h.1142) gibi özel isimleriyle birlikte zikredilmektedir (Bak.,Ör: EVHMH.6720/h.1202).

Örneğin, h.1225 târîhli belgede Şehzâde Câmii'nin kubbesinin alemlî şiddetli rûzgârdan bir tarafa doğru eğildiği ve öyle kalırsa tamamen aşağıya düşeceği, alem ve minârenin doğrultularak düzeltilmesine ve Eyüp Câmii içindeki şamdan ve kandiller, askı ve diğer levazımâtın tamîri ile türbe-i şerif üzerindeki kurşun ve tamîri

gereken diğler yerlerin tamîri hakkında bilgi verilmekte, masrafın Hazîne-i Haremeyn'den karşılanması istenmektedir. Tamîr edilecek yerlerin isimleri belirtilmekle beraber tamîr için gereken malzeme adları hakkında kayıt bulunmamaktadır(Bak., 1225 târihli belge, Eyüp Câmii, s.).

Câmi ve türbe tamîrâtıyla ilgili belgelerin bir kısmında inşâat mevsiminin geçtiği , bu yüzden binânın bir sonraki mevsime ertelendiğine dâir kayıtlara rastlıyoruz(Bak:Ör;İ.D.9583/h.1269, İ.D.1269(MV)).

Binâların tamîrâtına ait incelenen belgelerde tamîr sebebi olarak en çok üzerinde durulan konular; harabiyet sonucu tamir gören yapılar(Bak. Ör: İ.E. 1310. Üsküdar Mihrimah Sultan Câmii, İ.E.1312.B.26/17 Cerrah Paşa Câmii ve Türbesi), yangınlar (ifâde:harikde vuku'bulan ,Bak. Ör:EV. HMM. 3228/h.1142) , şiddetli rüzgâr ve fırtına (Bak:Ör; HM.59349 /h.1240,HH.1225), yıldırım düşmesi (ifâde:sâikadan, Bak.Ör:İ.D.(MV). 1281. Üsküdar Selimiye Câmii, EV.HMM.9038 no.lu tarihsiz defter) sonrası meydana gelen hasarların ne şekilde karşılanması gerektiğine dâir olanlardır. Ayrıca birçok belgede sebebi belli olmayan genel tamirât ifâdelelerine de rastlanmaktadır. Bunlar ; (ifâde:muhtâc-ı ta'mîr,Bak.Ör: İ.E.1313. Za.13. Bâyezid Câmii, İ.E.1310.Ra.20. (Atîk) İbrahim Paşa Câmii, İ.E.1312.Ca.10.Sultan Ahmed Türbesi),birinci veya ikinci keşf sonucu tamirine karar verilenler (Bak.Ör:İ.E.1312.S.18/14.Şehzâde Sultân Mehmed Câmii ve Türbesi), deprem (ifâde:hareket-i arz, Bak:Ör;İ.E./h.1312.Ra.2/26Ayasofya Câmii,İ.E.1314.C.19/16 Çorlulu Ali Paşa Câmii,İ.E.1317.R.17.Münire Sultan Türbesi) , gereken yerlerin tamîri yapıldığı halde gözden kaçan veya noksan bırakılan yerlerin tamirâtı(Bak. Ör:İ.D. 1281.Yeşil Kiremidli Câmii,İ.E.1311.B.8 Sultan Ahmed Câmii , İ.E.1314.Ra.24. Topkapı Gâzi Ahmed Paşa Câmii)'dır. .

Yapıları tabii afetlere karşı, örneğin yıldırım düşmesi gibi hadiseler sonucu minâreleri hasar gören câmileri korumak için, alemlerine paratoner konulması yoluna gidildiği görülmektedir(Bak.Ör:İ.D.(MV). 1281. Üsküdar Selimiye ve Kılıç Ali Paşa Câmileri, İ.D.1278.Teşvikiye, Dolmabahçe ve Nusretiye Câmileri).

VI.3. BELGELERE GÖRE ONARIMDA KULLANILAN MALZEME

Tez konusuyla ilgili incelenen belgeler ve defterlerde Câmi ve Türbelerin tamir ve tecdidî sırasında kullanılan pek çok malzeme ismi göze çarpmaktadır. Bu defter ve belgelerden tespit edebildiğimiz ve okuyabildiğimiz malzemelerin isimleri aşağıda verildiği şekildedir. Belgelerdeki malzeme adlarını kendi içinde 1-inşâ malzemeleri, 2-Süsleme malzemeleri olarak tasnif etmek mümkündür.

VI.3.1. İNŞÂ MALZEMELERİ

Kum, Horasanlı kettanlı harç, melez harç, alçı, alçılı harç, kireç, mermer kireci, badana, yağlı badana, badana talası, çimento, kumlu çimento harç, sıva, horasan sıva, beyaz sıva, taş kesme renkli badana talası, boya, ibrişim, püskül, ip, kettan, senk, som, mermer, mermer plâka, mermer çarçube, mermer sütun, toprak, taş, döşeme taşı, küfeki taban taşı, tuğla, Şişhâne tuğlası, Çarşu tuğlası, horasan için barça tuğla, minare tuğlası, şerefe tabanı, İznikmid taban çubuğu, meşe ağacından dolab direği tahtası, Kara sığır ağacı, ihlamur, Sakarya dolabından sütun, mertekli çam tahtası, Sarı ot tahtası, tahta dolab ve tavan, iki tarafı tahta perde, bel tahtası, alât-ı esâs çıta-i kebir, Sal kalas, battal kereste, çifte dolab, topaç, topaç direğinden çarçube, sütunlu Rumeli omurgası, kurşun, kurşun elvâh, kurşun boru, kurşun zıvana, kurşun kened, teymür, teymür kened, zincirli teymür askı, teymür kiriş, dört köşe demirden bağlama taban, lâme demiri, dökme raht, tel şamandıra, ahen, nühâs, seren, meyl-i seren câm, pencere kanadı, horasanlı derz, kiremid, mismar, ekser, Badem Yeni Dünya, Yeni Dünya dolabından geçme, Seren, yağlı Yârane, cam, Koğ(v)a, bezir yağı, lâme demiri, söve sütun sayâsı, çıralı kama, kiriş, kirişli mesed, ufak kiriş meşe, halat, çifte makara, dökme bilezik, süpürge, kandil şişesi, ağaç kandil kutusu, kalbur, çekdirek, salıncak.

VI.3.2. SÜSLEME MALZEMELERİ

Sıva, alçı, kireç, boya elvan boya, aşı boyası, sıvacıkâri boya, sülûgen boya, isfidaç, yıldız, frengi altun, mermer plaka, renkli taş, kâşi, kurşun.

Yine aynı belgelerden, kullanılan malzemelerin bazen yerel olarak temin edildiği, fakat çoğunlukla başka yerlerden, (örneğin Şişhâne tuğlası, İznikmid çubuğu, Sakarya dolabından sütun gibi) getirildiği anlaşılmaktadır (Bak: EV.HMH. 8485/h.1232). Aynı zamanda bazı malzemeler yöresel şeklinden dolayı ilgili bölgeye ait isimlendirilmişlerdir (Örneğin Rumeli Omurgası, Bağdâdî duvar, Arabî pencere kanadları gibi).

* * *

Süleymâniye Câmii'ne ait H.1126 târihli defterde, minâreye yıldırım düştüğünü ve bu durumun giderilmesi için ne tür malzeme ve levazımat gerektiği hakkında bilgi verilmektedir (Bak: EV.HMH.1973/h.1126). Minârenin ta'mir edilecek yerleri ise, minâre feteği, külâh, külâh-ı kürsi, dolap direği ve alem kısmı olarak ifade edilmiştir.

Malzeme için küfeki taban taşı, som duvar kurşun, kanad, zıvana, küfeki taşı som kademe, yeşil kâşi, seren, seren camı, çerçeve demiri, topaç direğinden yapılmış çerçeve, külâh-ı kürsi kurşunu, meşe ağacından dolap direği tahtası, kurşun elvah, kurşun kanat, küfeki som fasa(?), büyük alem için nühas, ferengi altun, bağlama demiri, iskele, sütun çifte topaç, makara, çekdirek, kazma, kürek ve küfe'nin gerektiği belirtilmiştir.

Yine bu defterlerden biri olan h.1188 târihli evkâf defterinde, bazı câmi ve türbelerde tamîr için gerekli olan malzemelerin adı, miktarı ve malzemeler için ödenen taşıma ücretlerinin tek tek maddeler halinde belirtildiği görülmektedir (Bak.,EVHMH. 5940/h. 1188.M.28.). Tamirâtın yapılabilmesi için gerekli malzeme ismi olarak kurşun, toprak, kereste, döşeme tahtası, kapı tahtası, kırık tahta, çerçevelik

ağaç, horasan, kum, kırık tül tahta, yelken ağaç, keten, kalay, kireç, alçı, zencefir, pekmez verilmiştir. Levazımat ise halat, künk, miftah, urgan, fırın küreği, hamur teknesi, hasır, meydan süpürgesi, tepe camı, levni çömleği, havale camı, kandil demiri, mismar, frengi sicim, kurşun ıspartası ihtiyâc olarak gösterilmiştir. Belgede ayrıca bu malzeme ve levazımatın taşınması için ödenen hammaliye parası da belirtilmektedir.

Bâzı önemli selâtin câmilerinde tamîr edilecek yerin ismi ve gerekli malzemenin niteliği özellikle belirtilmiştir. Bu câmilerden H.1240 târihli belgede Şah Sultân Câmii'nin minâresinin nühâs(bakır)levha kaplı olduğu ve bu yerin harap olarak, tamîre ihtiyacı bulunduğu ifade edilmektedir.

Ayasofya'ya ait h.1312.B.11 no.lu irâdede, kabarmış sıvaların kazınarak yerine hâlis horasanlı kettanlı harç kullanılmasından, bir başka şekilde ise kumlu çimento harcın kullanılmasından özellikle bahsedilmektedir.

VI.4. BELGELERE GÖRE ONARIMDA GÖREV ALAN MESLEK ERBÂBI

Osmanlı imparatorluğunda belediye hizmetleri kadılar tarafından yürütülüyordu. Kadıların bir görevi de dini ve sosyal yapıların inşâ edilmesi, gerektiğinde tamir edilmesi, yapılara ait gerekli keşif raporunun hazırlanması, sivil ve resmi yapıların anlaşmazlığında bilirkişilik yapması, şehir alt yapısının düzenli olarak kontrol edilmesi idi. Bu konularda en büyük yardımcıları ise Hassa mimarları, şehir mimarları, kalfa ve ustalardı.

Câmi ve türbe onarımları sırasında hizmet gören meslek erbâbı, ser-mimar, hassa mimarı, hassa mimar-ı hûlefası(kalfaları), müteahhid, kâtib, şehremini, bina emini, keşf komisyon üyelerinden oluşurdu.

Tez konusuyla ilgili olarak incelenen belgelerde de yukarıda belirttiğimiz câmi ve türbe tamirâtında görev alan bazı ser-mimar, hassa mimarı, hassa mimarı hulefası, mühendis, müteahhid, tamirat memuru, tanzifat memuru, kurşun

müteahhid, neccar kalfası, mahlûlat müdürü, dar-üş-şerife ağasının isimleri zikredilmektedir.

İncelenen belge ve defterlerde câmi ve türbelerin tamiratında yer alan görevlilerin isimlerine baktığımızda Osmanlı tebaası olan hem müslim hem de gayr-i müslim kişi adlarına rastlanır. H.1100 tarihli belgelerde geçen mimar, kalfa veya meslek erbabının isimleri daha çok müslüman ismi, h.1200 lü tarihlerden sonra görülen kayıtlarda ise genellikle gayr-i müslim adlar, dikkati çekmektedir. Bunun yanında yapıların tecdid ve tamiri için Avrupa'dan gelen veya devlet tarafından davet edilen meşhur mimar ve mühendislerin isimlerine de rastlanmaktadır. Bunların en meşhurları olan mühendis d'Aranko ve Valury, Ayasofya hem Ortaköy, Dolmabahçe, Küçük Mecidiye hem de Orhaniye Camilerinin tamirâtı sırasında görev almışlardır.

Örneğin dönemin sermimarı Serkiz(Balyan) Bey ve yardımcısı Yuvan Kalfa tarafından düzenlenen bir Rapor, 1312.S.23/16 târihli evkâf irâdesinin arkasında yer almaktadır. 1312 târihli Evkâf irâdesinde, depremden zarar gören ve tamîr edilmesi istenen Sultân Abdülmecid ve Vâlidesi tarafından yaptırılan câmilerden Ortaköy, Dolmabahçe, Mecidiye ve II.Abdülhamit tarafından yaptırılan Orhaniye câmilerinin tamîri için sermîmâr Serkiz Bey'le Hazîne-i Evkâf-ı Hümayûn'dan gönderilen Yuvan Kalfa tarafından yapılan keşf sonucu yapıların tamiratının nasıl olması gerektiğine dair düzenlenen bir rapordan bahsedilmesi dikkate şayandır.

Ayrıca, yine bu câmilerle ilgili olarak belgede, yerli kalfaların tamîr edilecek binâların tarzına dâir bir bilgilerinin olmadığı, cevâmi-i şerîfenin her birinin hangi tarzda inşâ edilmiş ise bunun korunması ve mühendis Daranko'nun tarzlar hakkında mükemmel bilgisi bulunduğu için cevâmi-i şerîfenin bu zat eliyle tamîr edilmesi ve bu süre zarfında kendisine yevmiye dahi verilmesine dâir ifade vardır.

VI.4.1. USTALAR

İncelenen belge ve defterlerde binaların tamiratını gerçekleştiren ve rapor yazan kişilerin adları da kronolojik olarak şöyle verilebilir:

Hassas Mimarı : Seyyid Mustafa, Küçük Mehmed, h.1126.

Evkaf Mütevellisi : Ahmed Ağa, h.1126.

Vakıf Kâtibi : Mustafa Efendi, h.1126.

Ser-mimâr-ı Hassa : Bende Mehmed, h.1142.

Mimar-ı Hassa üstâd : el-Hâc Mustafa Halife, h.1142.

Ağa babası : Ali Ağa,h.1142.

Dar-üs-saadet-üş-şerife Ağası : el-Hâc Beşir Ağa,h.1225.

Ser-mimâr-ı Hassa : Ali Rızâ,h.1232.

Hassa mimârı hûlefasından : es-Seyyid Mehmed, Mehmed Emin.

Evkaf-ı Hümâyûn Müfettişi : İbrahim,h.1232.

Kâtib : es-Seyyid Ahmed, Abdullah Efendi,h.1232.

Vekil-i Sır : İsa Mehmed Ağa bin Mehmed.

Kalfa . Kirkor Kalfa ve karındaşı Senakir(?) Kalfa, h.1240.

Kalfa : Fussati,h.1265.

Kalfa : Çamatur Kalfa oğlu Ohannes Kulları,h.1265.

Kalfa : Hristo, h.1269.

Kalfa : Yiğitbaşı Yivan Kalfa,h.1269.

Kalfa : Ohannes Kalfa, h.1269.

Kalfa : Kalus(Kalos), h.1269

Müteahhid : Todori Kalfa,1281.

Müteahhid : Taşçı Apostol,h.1281.

Tamirat Memuru : Hacı Nazif Efendi,h.1310.

Mahlûlât Müdürü : Ali Bey, Hacı Ahmed Bey,h.1310.

Müteahhid : Andon Kalfa,h.1310.

Ser-mimar-ı Devlet : Serkiz(Balyan), h.1312.

Mühendis : Mösyö Daranko (d'Aranko), Mösyö Berit, Mösyö Yasmond (Yachmund), Mösyö Valori(Valury), h.1312.

Devâir-i Resmîyye İnşaatla Komisyon-ı Memur Meclis-i Emânet Azasından:Bende Andon.

Devâir-i Resmîyye İnşaatla Komisyon-ı Memur Meclis-i Emânet Azasından:Bende Mehmed Kâmil

Devâir-i Resmîyye İnşaatla Komisyon-ı Memur Meclis-i Emânet Azasından:Bende Mustafa

Devâir-i Resmîyye İnşaatla Komisyon-ı Memur Meclis-i Emânet Azasından:Bende Mehmed Kemâleddin.

Hazine-i Evkafdan : Yuvan Kalfa,h.1312.

Kurşun Müteahhidi : Hüseyin Efendi,h.1314.

Hazine-i Evkaf Tamirat Müteahhidi : Kosta Kalfa, Bedos Kalfa,h.1323.

Ser Hademe : Salih Efendi,h.1323.

Tanzifât Memuru : Hacı Osman Efendi.

Örneğin, 1281 tarihli Dâhiliye İradesinde Tahtakale'deki Rüstem Paşa Câmii'nin yıkılmış olan duvarlarıyla, bazı tamiri lâzım gelen yerlerinin keşif ve tesbit edilen eksikliklerin tamirât masraflarının, Yuvan Kalfa eliyle yapılması ve sonunda ikinci keşfin de yapılarak gerekenin Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i Celilesi'ne bildirilmesi, yine aynı câmiye ait 1312 M.15 tarihli Evkaf iradesinde Evkaf-ı Mazbûta'dan olan Rüstem Paşa Câmii muhtâc-ı tamir yerlerinin keşifnâmesi hazırlanarak, masrafın vakfa kayd edilmesi ve ödetilmesi hususunda bilgiler bulunmaktadır.

VI.4.2. İŞÇİLER

Tez konusuyla ilgili olarak incelenen defter ve belgelerde çeşitli meslek gruplarının isimlerine de rastlanmıştır. Câmî ve türbelerin tamirâtı sırasında bunlardan en çok çalıştırılan işçi grupları, neccâran, rençberân, hammâlân, lağımcıyân, taşçıyân, camcıyân, sıvacı, zıvanacı, saka, su yolcu, dülger, tulumbacı, mutemed, kalfa, badanacı, nakkaş, üstâde-ı yaldızcı v.d.dir .

Câmî ve türbelerin tamiratında çalışan işçiler eğer bir kaza geçirirlerse veya bir ölüm hadisesi meydana gelirse devletin bunları da gözettiğini ve kolladığını görüyoruz. İncelediğimiz belgeler arasında bu konuda rastladığımız örnek Dolmabahçe Camii ile ilgilidir. Belgede, Dolmabahçe Câmîi'nin minaresini tamir ederken düşüp ölen Taşçı İbrahim ile Hammal Mehmed'in mirasçılarının her birine (9 kişi) maaş bağlanmasına dair bilgiler verilmiştir (Bak:.....s.). Belgelerde işçi gruplarından isimleri geçenler şunlardır:

Zıvanacı : İsmail Efendi, h.1126.

Kilâr Kâtibi : Hacı Ali Efendi, h.1126.

Vekilharc : Mehmed Ağa, h.1126.

Kilârcı : Ahmed, h.1126.

Neccar Kalfası : Matos Kalfa, h.1232.

Kurşuncu : Halid Efendi, h. 1281.

VI.5.. BELGELERDEKİ ÖLÇÜ BİRİMLERİ

Câmî ve türbe tâmiratıyla ilgili olarak incelenen defterlerde, kullanılan malzemelerin niteliği bakımından uzunluk, ağırlık ve hacim ölçü birimleri belirtilmiştir.

VI..5.1. UZUNLUK ÖLÇÜLERİ

Tamir için kullanılan malzemelerin Uzunluk ölçü birimi Zirâ', Parmak ve metro olarak verilmektedir. Zirâ' , dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir eski

Osmanlı uzunluk birimidir.Buna “arşın” da denir. 75 ilâ 90 cm. arasında değişen türleri vardır. Bunlardan biri olan zirâ‘-i mimârî, özellikle yapım işlerinde kullanılırdı.0.758 m. uzunluğundadır ve 24 parmaktan oluşur.

Parmak, Eski Osmanlı ölçüsünde mimâr arşını yani zirâ‘nın önceleri altmışda biri, h.994(m.1585-1586)’den sonra da yirmi dördte biri = 31 mm. olarak hesaplanmıştır.

Metro-Metre , metrik sistemin esasını meydana getiren uzunluk ölçü birimidir. 10 dm.,100 cm., 1000 mm.’ye tekabül eder.

Ölçülen yerin konumu itibariyle zirâ‘, parmak ve metre gibi ölçülerin, malzemenin eni = arz, arzan, boyu = tûl,tûlan,tûlani, yüksekliği = kadden, Çapı = kutran, dairesi = devren, dördte biri = rubû‘, dört köşesi = murabba‘, dış yüzeyi = sathan, dönel çevresi= mihveren tabirleriyle ifade edilerek sık sık kullanıldığı görülmektedir.

VI.5.2. AĞIRLIK ÖLÇÜLERİ

Câmi ve türbe tamiratıyla ilgili olarak incelenen belge ve defterlerde malzemenin özelliğine göre değişik ağırlık birimlerinin kullanıldığını görüyoruz. Bunlar kıyye, kile, kantar, yük, kilo olarak ifade edilmişlerdir.

Kıyye = Okka, dört yüz dirhem. Kıyye-i atîka(eski okka):eskiden dörtyüz dirhem olan bir ağırlık ölçüsü(1282 gramı karşılar). Kıyye-i cedîde(yeni okka):kilo, bin gram olan ağırlık ölçüsü(okkanın %78 ini karşılar).

Kantar = Eskiden kullanılan kırk dört okkalık ağırlık birimi. Bir kantar 56,408 kg.’a ve ¼ çekiye eşittir. Ayrıca, inşaat ıstılahı olarak kırk dört eski okkadan ibaret olan ve bazı memleketlere göre vezni değişen ağırlık ölçüsü. Eskiden kilo teammüm etmediği zamanlarda kömür ve kireç gibi şeyler kantarla tartılırdı.

Yük = İtibâri ağırlık ölçüsü.Bir yapı elemanının taşıdığı ağırlık, kuvvet. İnsan ve hayvanların taşıdıkları araba, gemi ve saire gibi taşıma vasıtalarına yük-

dikleri eşya.İncelenen belgelerde yük tabiri örneğin , ...kum yük aded 10,taş yük adet 32 veya toprak yük-i merkeb adet 106 ....şeklinde geçmektedir(Bak.EV.HMH.5940/h.1188.).

Kilo = Bin gram ağırlığındaki tartı birimi, kilogram.

V.5.1. HACİM ÖLÇÜLERİ

Hacim ölçüsü olarak tesbit edebildiğimiz tabir “kile” dir. Kile kavramı sözlüklerde ; “Ölçek. Hubûbât ölçeği olarak kullanılır bir tabirdir. Ayrıca Mermer kilesi denilen ölçü 18 okkadır ki bununla mermer tozu ölçülür. Yelkencilik devrinde gemi miyasyı olarak da kullanılmıştır. Bugünkü gemilerde tonilato ne ise eski gemilerde kile o idi. Otuz altı kile bir tonilato sayılırdı” şeklinde ifade edilmektedir.

VI.6. BELGELERDE ÖDEMELERİN YAPILIŞ TARZI

Tez konusuyla ilgili olarak incelenen defter ve belgelerde para birimi olarak akçe, para, guruş, esed-i guruş, kîse, zolota, mecîdî, sîm-i mecîdî kavramları geçmektedir. Akçe, pâre ve guruş tabirleri h. 1126 ilâ 1268 tarihleri arasındaki belgelerde yer almaktadır.

Akçe, Osmanlılar tarafından başlangıçta “gümüş sikke”, XV.yy.dan itibaren de genel anlamda para karşılığı olarak kullanılan para birimidir. İslâm geleneğinde gümüş sikkelere dirhem, altından olanlara dinar veya miskal denirdi. Türkçe olarak düzenlenen belgelerde gümüş para biriminden daima akçe diye söz edilmekte, dirhem tabiri hukuki belgelerde, özellikle Arapça belgelerde geçmektedir.Nümizmatlar, XV.yüzyılın sonu ve XVI.yy.ın ilk yarısında basılan akçelerin anilizini yaparak ayarının binde dokuz yüz olduğunu tespit etmişlerdir. Akçenin gümüşünün resmen ayarlama tarihi 1697’dir. Bu tarihten sonra darb edilen akçeler yüzde on oranında bakır ihtiva ederler. Akçenin giderek ufalması, incilmesi ve ikti-

sadi bir değer ifade edemez hale gelmesi Sultân II.Süleymân zamanında para rejiminde bazı değişiklikler yapılmasına yol açmıştır. Gümüş para birimi, guruş,zolota ve kûsûrâtı olan pareye kaydırılmış, akçe de zamanla parenin kûsûrâtı haline gelmiştir. Üç akçe bir para eder olmuştur. Zamanla da akçe adı yalnız bir hesap birimi olarak varlığını sürdürmüştür.

Esed-i Guruş , üzerinde aslan resmi bulunan Felemenk parasına verilen isimdir. Bunlara Türkçe olarak “Arslanı” de denilirdi. Bunlar “Ecu de lion” denilen kuruşlardı.

Sultan Abdülmecid(1839-1861) dönemi, Osmanlı İmparatorluğu’nda sikke basımında bir dönüm noktasıdır. Yeni basılan yüzlük altınlara Abdülmecid’e izâfeten “mecidiye altını” denmiştir. Sultân Abdülmecid döneminde yeni bir para sistemi oluşturulmuştur. Bundan böyle 100 kuruş 1 Liraya, 40 para da 1 kuruşa eşitlenmiştir. Tashih-i Ayar’dan sonra basılmış Abdülmecid dönemi gümüş sikkelerinden 1 meci-diye 20 kuruş, yarım meci-diye 10 kuruş, çeyrek meci-diye 5 kuruş, yirmi para 1/1 kuruş olarak kullanılmaya başlamıştır.

Câmi ve türbe tamîrâtı için tez konusuyla ilgili olarak incelenen defterlerde adı geçen malzemenin parasal değeri ile, ağırlık, uzunluk ve hacim ölçü birimlerine bağlı olarak birim fiyatı ; beheri, bahası, kıtaat adedi, beheri, adedi, kıymeti, beher-i kıymeti, kıyye, kantar ve yük üzerinden hesaplanarak ödendiği görülmektedir.

Câmi ve türbe tamiratıyla ilgili belgelerde ise tamir masraflarının birim fiyatı, mecîdî(=yirmi guruş değerinde gümüş para) üzerinden hesaplanarak guruş karşılığı olarak belirtilmiştir. Belgelerde Akçe tabiri bir hesap birimi olarak ifade edilmektedir . (Bak.İ.E.İ.D.(Ş.D.)1299,3334).

Tez konusuyla ilgili belgeler arasında Fatih câmii(İ.D.Şd.1299), Çemberlitaş Atık Ali Paşa Câmii(1310.Za.8.) Büyükada Hamidiye Câmi (İ.E.1312.C.1.)’leri hariç-ki bu câmilerde tamir için yapılacak masrafların mecîdî yirmi guruş üzerinden hesaplanması husûsu belirtilmektedir- binâlarda yapılan keşf sonucu tamirât için harc-nacak masrafın tahmini bedeli, mecîdî ondokuz guruş üzerinden hesaplanarak öden-

mesi hususunda kayıt vardır. Bu şekildeki ibârelerden, tamir için yapılan masraflar sırasında fiyat kırılarak devletin menfaatinin gözetildiğini anlıyoruz.

Ayrıca, belgelerde câmi ve türbe onarımları sırasında tamirât masraflarında “kaide-i tasarruf”a özellikle dikkat edilmesine veya tahmini masraf bedelinin mümkün olduğu kadar altında harcama yapılmasına dair temenniler de vardır.

İncelen belgelerin büyük bir kısmında, binâların tamir masraflarının kendi vakıflarına kayd olunmak üzere gereken meblağın Evkaf Bütçesi Tamirat tertibinden ödenmesi hususu bilhassa belirtildiği, bu durumun mutlaka Evkaf Nezâreti’ne bildirilmesi istendiği görülür. Sadrâzama gönderilen belge O’nun tarafından padişaha sunulur ve emirleri üzere hareket edileceği bildirilir. Padişahın belgeyi görmesi üzerine Ser-kâtib taraından düşürülen notla birlikte gereğinin yapılması için sadrâzama iâde edilirdi.

Eğer vakfın tamirat masrafını ödeme gücü yoksa, yapıların tamirat masraflarının Maliye Hazinesi’nden(Bak.Ör.İ.D.(MV).1265/2) ödeneceği burada da para yoksa Evkaf Bütçesi’nden veya Nafiâ Hazinesi’nden(Bak. İ.D.(MV). 1265/2) karşılanacağı ifade edilmektedir. Haremenyn-i Muhteremeyn’e bağlı câmi ve türbelerin masrafının da Hazinesi’nden(Bak.H.M.59349/h.1240, İ.E.1311.N.1) ödendiği görülmektedir.

Belgelerde câmi ve türbe tamiratında kullanılan malzemeler için yapılan nakliye ödemelerinin çeşitli malzeme isimleri altında yapıldığını görüyoruz. Bunlar Nakliye, Hammaliye: koğa(kova)-kürek, âlât-ı ebniye hammaliye , horasan hammaliyesi, kereste hammaliyesi, çerçvelik ağaç hammaliyesi, döşeme tahta hammaliyesi, kapu tahtası hammaliyesi, kapuluk kırık tahta hammaliyesi, hamur teknesi hammaliyesi, yelken hammaliyesi, nakl-i kum hammaliyesi,levn, ham kireç hammaliyesi, künk hammaliyesi, hammaliye-i ve saire, dekâkin ve mağaza hammaliyesi, şamdan kalaylaması ve mum hammaliyesi, Kaba hasır hammaliye, mısır-ı hasır hammaliye şeklindedir

Câmi ve türbe onarımında görev alan işçi gruplarının ücretleri de, ücret-i amele-i neccarât, ücret-i amele-i sıvacıyan, ücret-i amele-i badanacıyan, ücret-i a-

mele-i nakkaş, ücret-i amele-i camcıyan, ücret-i camcı, ücret-i su yocu, ücret-i lağımçı, ücret-i tulunbacı, ücret-i taşçı, yevmiye-i neccaran, yevmiye-i minâreci, yevmiye-i câmecamcı, yevmiye-i sıvacı, yevmiye-i nakkaş, yevmiye-i zencirân, yevmiye-i kalfa, yevmiye-i rençberan, yevmiye-i divarcıyan ücret-i hezarfen ücret-i rençber, üstâdiye, ücret-i mühimmât-ı adları altında ödenmiştir.

VI.7. BELGELERE GÖRE ONARIM YOĞUNLUĞU

Câmi ve Türbe tamirâtıyla ilgili belgelerde belirtildiği üzere gerek hanedan gerek ricâl gerekse sivil halk tarafından yaptırılmış olan câmi ve türbelerin geçirdiği tamir ve tecdid yoğunluğunu belgelerin kronolojik sıralamasına bakarak anlayabilmekteyiz.

Tez konusuyla ilgili olarak incelediğimiz en eski tarihli onarım defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki dört ciltlik Evkaf Defterleri katalogunda kayıtlı defterler arasından olup h.1126/m.1714 tarihine aittir. Bu defter ve bu tarihten sonra gelen h.1142/m.1729, h.1188/m.1774, h.1199/m.1784, h.1202-1205/m.1787-1790, h.1229/m.1813, h.1232/m.1816, h.1240/m.1824, h.1265/m.1848, h.1268 /m.1851 tarihli defterler ile yine bu gruba dahil üç adet tarihsiz defterde mevcut olan yapılarda tamir olunacak mahaller ve tamir için gerekli olan malzemeler, işçi grupları, ödenen ücretler ayrıntılı olarak işlenmiştir.

Buna karşılık câmi ve türbe tamirâtıyla ilgili olarak tespit edebildiğimiz en eski tarihli belgemiz, h.1225/m.1810 tarihli bir Hatt-ı Hümâyûn olup bu tarihten sonra gelen h.1240/m.1824'dan üç adet, h.1265/m.1848'dan yedi adet, h.1269/m.1852'den onbir adet, h.1272/m.1855'den bir adet, h.1273/m.1856'dan iki adet, h.1274/m.1857'den üç adet, h.1278/m.1861'den yedi adet, h.1281/m.1864'den sekiz adet, h.1299/m.1881'den bir adet, h.1310/m.1892'den yirmi dört adet, h.1311/m.1893'den on dokuz adet, h.1313/m.1894'den sekiz adet, h.1314/m.1895'den on dokuz adet, h.1315/m.1896'dan iki adet, h.1317/m.1899'dan iki adet, h.1323/m.1905'ten on adet belgeyi incelediğimizde, belgelerin bazılarında yapıların umumi olarak tamir edileceği veya yapıların neresi

tamir edilecek ise o kısımları hakkında ismen bilgi verildiğine ve ödemenin ne şekilde yapılacağına dâir kayıt vardır.

Dolayısıyla, binâların onarımıyla ilgili olarak elimizdeki belgelerin yoğunluğuna baktığımızda tamir faaliyetlerinin h.1200 lü tarihlerden itibaren artmaya başladığını görüyoruz. Bu yoğunluk h.1265'lerden sonra kademe kademe çoğalmaya başlamakta ve 1300'lü yılların sonuna doğru zirveye çıkmaktadır. Depremden zarar gören câmi ve türbelere ait 22 adet belge, Yangından zarar gören câmilere ait 1 defter 2 belge, şiddetli rüzgâr, fırtına ve yıldırım düşmesi sonucu hasar gören câmi ve türbelere ait 2 adet defter ile 12 adet belge olup diğer defter ve belgeler genel tamirat konularını kapsamaktadır. Yapılarda tamirâtın en fazla gerçekleştirildiği yıllar , elimizdeki belgelere göre h. 1310, 1312, 1313,1314,1323 yıllarına aittir. Buna göre onarım faaliyetleri daha çok Sultan Abdülmecid, Sultân Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid döneminde olduğunu görüyoruz. Câmi ve türbe tamirâtında onarım yoğunluğunun yükü özellikle Sultan II.Abdülhamit dönemine rastlamaktadır.

İncelediğimiz belgelerden anladığımıza göre, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde inşâ edilmiş olan Câmi ve türbelerin daha çok tamir işlemine ma'rûz kaldığı, depremlerden çok çabuk etkilendiği ve yıkıldığı görülmektedir(Bak.Ör:Dolmabahçe Câmiî İ.E.1312.S.23/16,İ.E.1313.Za.16, İ.E.1323.S.21/8). Avrupa'dan gelen mühendislerin tuttuğu raporlardan, tamiratın gerektiği gibi yapılmadığı, inşâ ve tamir onarımında çalışan usta, kalfa ve işçilerin yaptıkları işin ehli olmadığını ve iyi malzeme kullanılmadığını ifadelerinden anlıyabiliyoruz.

Bunun yanında yine son yüzyıllarda inşâ edilen câmi ve türbelerde yapının dış süslemesine çok önem verilmiş olduğu görülmektedir. Bu yapıların çoğunun gerek inşâ gerekse süsleme malzemelerinin kaliteli olmadığı anlaşılmaktadır. Zira bu yapılar , Pertevniyal Vâlide Sultan, Dolmabahçe Câmiî gibi günümüzde de her sene onarım faaliyetine maruz kalmaktadırlar.

Bundan da XVIII, XIX ve XX.yüzyıl başlarında Osmanlı devletinin geçirdiği siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın, dini ve sosyal kurumları nasıl etkilediği anlaşılmaktadır.Uzun süren savaşlar yüzünden devlet, gerekli masrafların önceliğini dini ve sosyal kurumlara değil askeri hadiselerin sebep olduğu zararlara ayırmak zorunda kalmıştır. Ayrıca bu süreç içerisinde Marmara Bölgesi'nde vuku bulan depremlerin ve İstanbul'da meydana gelen yangınların da rolünü unutmamak gerekir. Daha önceleri yapılmış olan ve Mimar Sinan ekolünün ürünlerinden olan, örneğin Sultan Selim Câmii, Şehzâdebaşı Câmii, Süleymaniye, Sultan Ahmed gibi, selâtin câmiilerinin ne kadar sağlam olduğunu ve yüz yıllar geçse de ufak ta'mirler dışında ciddi müdahalelere gerek duyulmadığı anlaşılmaktadır.

Örneğin Eminönü Bahçekapusu semtinde Hatice Turhan Sultan tarafından inşa ettirilen Yeni Câmi ve Türbesine ait pek çok keşf ve tâmir belgesi mevcuttur. Bir sıralama yapılırsa câmiin h.1240,h.1310,h.1311,h.1312,İ.E.1323 (Bak.HM. 59349/h.1240,İ.E.1310.Z.4.,İ.E.1311.S.12.,İ.E.1311.C.14., İ.E.1311.Za.1., İ.E.1312. Ra.16/15., İ.E.1323.R.20/9.) seneleri arasında yedi kez tamirât geçirdiğini görüyoruz. Meselâ, vezir-i azâm Gâzî Ahmed Paşa tarafından Topkapı'da yaptırılan Câmii'n h.1310,h.1311 ve h.1314 tarihlerinde(Bak.İ.E.1310.Za.13.,İ.E.1311.N.1.,İ.E.1314. Ra.24.) binanın hem genel tamirâtının yapıldığı hem de Su Nezâretince su yollarının tamir edildiğini öğreniyoruz.

Darüs-saâde Ağası Abbas Ağa'nın Beşiktaş'daki câmii h.1323 senesinde kısa aralıklarla iki kere tamir görmüştür (Bak.İ.E.1323.S.17/7., İ.E.1323.L.29/9.).

Binaların devamlı tamir ve tecdid edilmesini öngören şartların câmi ve türbeleri yaptıran şahıslar tarafından vakfiyelere şart olarak konulduğunu daha önce belirtmiştik. Bu durum imparatorluğun başında olan kişiler için de ayrı bir durum arz etmekte idi. Dolayısıyla tez için incelediğimiz belgeler arasında rastladığımız 1312. M. No:7 târihli Evkâf İrâdesinde özellikle, Sultân II. Mahmud döneminde gerçekleştirilen ve 1.000 adet câmi-i şerîf ile minârelerinin ta'miri için ayrılan para miktarından bahsedilmesi dikkate şayandır. 1312 M.7 no.lu Evkâf irâdesinde Sultân II.

Mahmud'un hayrât-ı şerîfelerinden olan 1000 adet câmi-i şerîfle, minâresinin (1)308 senesinde yapılan kontrolleri sırasında, câmi ve minârelerin tamîrlerine izin verildiği, bunlar için harcanan paranın Evkâf Bütçesinden sarf edildiği, bu durumun yapıların vakfına masraf kayd edilmesinin Evkâf-ı Hümayun Nezaret-i Celîlesi'ne havalesi hakkında Şûrâ-yı Devlet Dahiliye Dâiresinin mazbatasının eliyle birlikte takdim edildiği ve verilen irâdeye göre hareket edileceği belirtilmektedir.(Bak..BOA., 1312.M.7)

Yine bu döneme ait 1312. Ra.2/26 no.lu Evkâf İrâdesi'nde, vakfedilmiş köylerin aşar karşılığı olarak Maliye Hazînesi'nden Evkâf-ı Hümayun Hazînesi'ne senelik olarak ödenmesi kararlaştırılmış olan 6.500.000 guruştan h.1300 senesinden h.1309 senesine kadar Hazîne-i Evkâf'ın almayı başaramadığı tutarın 6.150.000 guruşa ulaştığı ve depremden hasar gören cevâmi-i şerîfe ve hayrât-ı sâire ile Kırkçeşme ve Halkalı su yollarının tamîrâtı için yüksek bir tutara ihtiyaç olduğu, bahsedilen alacakların geri kalanını yavaş yavaş ve yakın vakitte ödenmesi, Evkâf-ı Hümayûn Nezaret-i Celîlesi'ne haber verilmesi üzerine, bu durum Mâliye Nezâret-i Celîlesi'ne bildirilmiş ise de bu kez adı geçen nezaretden gelen cevab, ekleriyle birlikte arz ve takdim kılınan yazıda belirtilen rakamın şimdiye kadar ödenmemesi, senelik bütçe açığı yüzünden ödenemediği, geçen sene bekayasından ödenmesinin ise hayli zaman alacağı ve tamîrât için gereken paranın Bank-ı Osmanî'ye açtırılmış olan iki yüz elli bin liralık krediden Evkâf Hazînesi'ne sekiz, on bin liranın ödenmesi kararlaştırılmış olmakla, su yolları ve cevâmi-i şerîfe ile bazı yerlerin gerekli tamîrâtı için ödenmesi hususunda verilecek emre göre hareket edileceği kayıtlıdır.

Câmi ve türbe tamîrâtına ait tesbit ettiğimiz Evkâf defterleri arasında, bazıları târihsizdir. Bunlardan biri olan, 9032 no.lu târihsiz Evkâf Defterinde, Nuruosmaniye Câmiî'nin mahfel-i hümayûn yolundaki büyük camların çerçeveleri, kütüphâne ve türbenin duvar camlarının yenilenmesi, imâret-i âmirenin gereken yerleri, kapısı, büyük havuzun parmaklıkları, câmiin kapıları ve ayak yolunun tamîrâtına ait bilgiler maddeler halinde kayıt tutulmuştur. Tamîr için gerekli olan kireç, horasan, boya, tuğla, keten, alçı, ip, beziryağı, lökün, yedirme,kiremid, mismar cam

kereste, kurşun boru v.s. gibi malzemelerin masrafları ve miktarları ile su yolcu rençber, neccar, sıvacı, badanacı, camcı, nakkaş, mutemed, kalfa gibi ustaların ücretleri ve yemek ücreti ile kereste , kireç, horasan ve diğer şeylere ödenen hammaliye ücretleri de belirtilmektedir(Bak. Târihsiz belge, Nuruosmaniye Câmii, s.).

Bazı belgelerde yer alan câmilerin varlığı, araştırmalarımız sırasında kaynaklarda tam olarak tespit edilememiştir(Örneğin Üsküdar İhsaniye Câmii, Beşiktaş Rum Ali Paşa Câmii gibi). Bazılarında ise , binanın bulunduğu semtleri belirten ifâdelerden veya bir sultânın ya da vezirin vakfı olduğunu anlatan ibarelerden yola çıkarak câmiin mevcudiyeti tespit edilmeye çalışılmış, ilgili belgesi de buna göre değerlendirilmeye alınmıştır. Örneğin,H.1311.S.7. no.lu Evkâf irâdesinde Yedikule' de Mustafa Paşa'ya ait câmiin kurşunlarının ve sair yerlerinin tamîr edilmesinden bahsedilmektedir. Belgede yapının hangi Mustafa Paşa'ya ait olduğuna dâir açık bir bilgi yoktur. Ancak Tahsin Öz'ün İstanbul Câmileri (C.I.s.85.)'inde Yedikule Kasaplar Mescidi = Merzifonî Kara Mustafa Paşa Mescidi'nden söz edilmektedir. Bu belge herhalde bu câmiye ait olsa gerektir .

Yine aynı şekilde tâmîrâtla ilgili bazı defterlerde lâkablari olmayan kişilere ait kayıt vardır. Bunlardan biri olan h.1160 târihli defterde, İstanbul'da bulunan ve merhûm İbrahim Paşa (ki hangi İbrahim Paşa olduğuna dâir ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin hazırlamış olduğu Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi adlı eserin 309 ilâ 311.ci sayfaları arasındaki pâdişâh ve sadrâzamların saltanat yılları listesine bakılarak şu tahmin yürütülebilir: Belgede bahsi geçen kişi ya Kara İbrahim Paşa : h.1094-1097(m.1683-1685),ya da Kabakulak İbrahim Paşa h.1143-1144(m.1731)olmalıdır,İbrahim Paşa'ya ait defterde türbedeki şadırvan,sebil, ve kenef su yollarının bir sene içinde üç defa tamîr gördüğü belirtilmekte ve tâmîrât sırasında lâzım olan malzemelerin isimleri miktarlarıyla kaydedildiği görülmektedir.Belgeye göre tamîrât için gerekli olan malzeme ve levazımât adları kurşun,lökün, revgan,ketanî kendir, lüle, teymür kanad olarak gösterilmiştir.Bunun yanında su yolcuya, lağımçıya, kaldırım tamîrine para ve ücret ödendiği belirtilmiş-

tir. Aynı belgede Fâtih Câmii yanındaki ve At Meydanı'ndaki bir çeşmenin su yollarının da tamîr gördüğünü metin içinde geçen ifâdeden anlıyoruz anlıyoruz. (Bak : EV.HMH. 4633).

Görülüyor ki, gerek hanedan gerekse devlet ileri gelenleri veya sivil halk tarafından yaptırılan vakıf binâlarının, inşa edildikleri târihten itibâren geçirdikleri tâmîrâtı, bu onarımlar sırasında kullanılan malzeme ve yapılan masrafları, inşaâtda çalıştırılan işçilerin sınıflarını, dîvân hükümleri, kadı sicilleri, maliye, masraf, tâmîrât, muhâsebe, evkâf veya mühimme defterleri ya da yıllık bütçe kayıtları ve benzeri arşiv kayıtlarında takip etmek mümkündür.

Câmi ve türbe tâmîrâtı ile ilgili henüz tasnif edilmemiş ve günümüz türkçesine çevrilmemiş pek çok çeşitli vesika bulunmaktadır. Arşivlerimizde sayıları çok olan, ancak şimdiye kadar az bir kısmı yayınlanmış olan bu tür vesikaların öncelikli olarak çözümlenmesi daha sonra değerlendirilmesinin yapılarak mîmârî târihimizin eksik kalan noktalarının aydınlatılması gerekmektedir.

Bunların incelenmesi ve çözümlenmesi sonucunda, yapılardaki aksaklıkların en çok nerelerde meydana geldiği ve bu aksaklıkları gidermek, yapıyı sağlamlaştırmak için ne gibi tedbirler alındığı hususlarına açıklık getirilebilir.

Osmanlı târihi ile ilgili arşiv belgelerini kaynak olarak kullanan araştırmacıların karşısına çıkan en önemli sorunlardan biri de terminoloji hakkındaki yayınların azlığıdır. Arşiv belgeleri çözüldükçe piyasada bulunan sanat tarihi ve mimarlık tarihi ile ilgili sözlüklerde aranan kavramları bulmak pek kolay olmamaktadır.

Yapıların inşa ve tamîr edildiği dönemlerden kalan son derece önemli arşiv kaynaklarının mîmârîlik târihi ve restorasyon çalışmalarında daha tesirli bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla, ülkemizdeki bütün müze, kütüphâne, arşiv malzeme ve kaynaklarını tarama işlemlerinin bir an önce bitilmesi, mevcut belgelerin envanterinin çıkarılması, yayınlanması ve bu yayınların arkasına dizin eklenmesi veya Batı'da olduğu şekilde yazmaların tıpkı basımı yapılarak günümüz alfabesiyle

tam metinlerinin bilgisayarlara yüklenerek araştırmacıların hizmetine sunulması gibi, bazı hususların göz önünde tutulması gerekmektedir.

Bizim elimizde bulunan câmi ve türbe tamirâtıyla ilgili defter ve belgelere dayanarak kısaca şunu söyleyebiliriz.

Osmanlı Hanedanı, devlet ricâli ve sivil halk tarafından yaptırılan câmi ve türbelerin tamirâtına büyük önem verilmiştir. Osmanlılar gerek Selçuklular ve Beylikler'den devr aldıkları eserleri gerekse kendi yaptıkları eserleri muhafaza etmeyi ve yaşatmayı bilmişlerdir. Bunu bugün için söylemek çok zordur. Örneğin pek çok mimari eser, yollar yapılırken veya genişletilirken fedâ edilmiştir. Bu durumu en basit olarak İstanbul'un tarihçesini yazan bir ansiklopedi maddesinden bile öğrenebiliriz.

Devletin siyasî ve ekonomik gücünün yüksek olduğu dönemlerde yapılan eserlerin sağlamlığı göze çarpmaktadır. Bu durumu, Başbakanlık arşivindeki kataloglarda tamirle ilgili belgelerin seyrek olmasından anlayabiliyoruz. XVIII. yüzyıldan sonra ekonomisi ve siyasî gücü gittikçe zayıflayan Osmanlı İmparatorluğunun, bundan sonraki yapılan eserlerinde binâların dış görünüş ve iç sülemesi büyük önem kazanmıştır. Bununla birlikte, yapıların sürekli tamir görmesinden inşaatda çürük veya ilgili olmayan malzeme kullanıldığı, mimari konularda bilgisi yetersiz usta ve kalfaların çoğaldığı, Batı'dan getirtilen ve Osmanlı kültürüne vâkif olmayan ustaların durumu daha da zorlaştırdıkları görülmektedir.

Özellikle Sultân II. Abdülhamid devrinde, tabiat şartları, yangınlar ve gerekse çürük malzeme kullanılarak yıkılmış veya yıpranmış olan eski eserlerimizin korunması hususunda , İmparatorluğun hemen her yerinde büyük bir onarım faaliyeti göze çarpmaktadır. Bu onarım yoğunluğunu bizim elde edebildiğimiz ve inceleyebildiğimiz belgelerde de bariz bir şekilde görmek mümkündür. Başbakanlık Osmanlı arşivinde bu konuda henüz tasnif edilmemiş pek çok belge mevcuttur. Bunların en kısa zamanda ortaya çıkarılması ve çözülmesi, hem sanat tarihimiz, hem mimari tarihimiz hem de güzel sanatlarımız için büyük önem taşımaktadır.

Osmanlıların binâlarda yapmış oldukları onarım faaliyetlerinin sanatsal açıdan olup olmadığı hakkında henüz bir fikir birliği yoktur. Ancak incelediğimiz belgelerde bu konuda şikâyetler de rastlanır.Hatta bu konuda yurt dışından mimar ve mühendisler davet edilmiştir. Bunların bir kısmı mühendishanelerde ders dahi vermişlerdir.

Osmanlı Devleti için özel bir önemi olan Ayasofya Câmii, geçirdiği pek çok badireden dolayı sürekli tamir görmüştür. Mimar Sinan'la başlayan bu tamirât günümüzde dahi devam etmektedir. Sultân II. Abdülhamit döneminde bu ve diğer câmilerin, örneğin Ortaköy, Dolmabahçe, Küçük Mecidiye ve Orhaniye Camileri gibi, onarımı sırasında görav alan mühendis Daranko tarafından hazırlanan raporda daha önce yapılan bazı tamiratın doğru olmadığı, yerli kalfaların da bunu bilmedikleri ve yapılması gerekenlerin ne olacağına dâir tuttuğu rapor devlet tarafından göz önüne alınmış ve ona göre hareket edilmesi için emir verilmiştir.

Câmi ve türbe tamirâtıyla ilgili belgelerden yola çıkarak hazırladığımız çalışma sonrasında, onarımlarda takip edilen usûl, onarım mahalleri, malzeme çeşitleri, ustalar, ekipler, kullanılan ölçü birimleri, ödeme usûlleri ve onarım yoğunluğu gibi husûslar tesbit edilmiştir. Bu konuda yeni belgelere ulaşıldığında, gerek sanat gerekse mimari tarihimiz açısından büyük önem taşıyan onarım faaliyetlerinin seyri de değişebilecektir.

Dolayısıyla sanat tarihimiz, mimarlık tarihimiz, güzel sanatlarımız hatta geleneksel el sanatlarımızla ilgili eden karanlıkta kalmış pek çok meselenin de aydınlanacağı aşikârdır.

VII. L Ü G A T Ç E

Âmedi Kalemî: Sadrazamın pâdişâha gönderdiği arzlar ile pâdişâhtan sadrazama gelen hatt-ı hümayûn ve tezkereleri kaydedip saklayan kalem odası.

Âmedi-i Divan-ı Hümayûn : Babîâlî’de vükelâ meclisi müzakerelerini idareye ve sarayla cereyan eden yazı işlerini tedvire memur olan odanın adı. Osmanlı saltanatının sonuna kadar devam eden bu vazife için “Âmed-i Divan-ı Hümayun” mührü kullanılmış ve kağıtların başlıklarında da “Âmed-i Divan-ı Hümayun” ibaresi yazılmıştır.

Amel Oluna: “öyle yapılınsın” manasına gelen bir tabirdir. Bu tabir pâdişâhlar tarafından sadrazamların takdim ettikleri kağıtlar üzerine yazılırdı. Hükümdarların böylece irâdesi alınan o kağıt, kanun hükmüne girerdi.

Arz : Bir büyüğe sunma, takdîm, resmî bir evrakın pâdişâha sunulması manalarını taşıyan kelimesi, Osmanlı diplomatiğinde de hemen hemen aynı anlama gelir. Genelde resmî görevlilerin bir konu hakkında bilgi vermek veya dilekte bulunmak üzere sundukları resmî mahiyetteki belgeler arz adını alırlar.

Arz-ı Hal (Arzuhal) : Bir dilek veya şikâyet bildirmek üzere alttan üste yazılan ve bugünkü karşılığı dilekçe olan belge türüdür. Esâsda arzla aynı vazifeyi görmekle beraber gerek sunan şahıslar, gerekse belge şekli itibariyle aralarında bazı farklar vardır. Arz, genellikle devlet görevlilerinin resmî, arzuhal ise reâyâ ve askerî sınıfın şahsî dilekçeleri idi. XIX. yüzyılda elkabdaki sadeleştirmeden sonra arzuhallerde de artık daha basit hitab şekillerinin kullanıldığı görülür.

Âvihte: Avize.

Bab-ı Hümayûn Hazînesi: Saray mensuplarının muhallefatının muhafazasına mahsus hazîneye verilen addır. İç hazîneden ayrı olan bu hazîne Bâb-ı Hümayûn denilen dış kapıda bulunduğu için bu adı almıştı. Buna da hazînedarbaşı nezaret ederdi.

Ba’d-ezîn : Bundan sonra, bundan böyle.

Ber-mûcib-i : Gereğince

Ber-mûcib-i istîzân : Gereken izin.

Bi’l-istîzân : Sorarak, danışarak, izin alarak.

Çarçûbe : Çerçeve.

Doğramacıkârî : Ağaç oyma işçilik.

Evkâf-ı Hümayûn : Pâdişâhların ve onlara mensup olanların vakıfları manasına gelir bir tabirdir. Saltanat mensuplarının vakıfları demektir.

Evkâf-ı Hümayûn Hazînesi : (Hazîne-i Evkâf), Evkâf Veznesi yerinde kullanılır bir tabirdir.

Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği : Pâdişâhların ve hanedana mensup olanların vakıflarının bazı hususlarını rüyet etmek üzere ihdas olunan şer’î memuriyetin ünvanı

idi. 1834'e kadar evkâf-ı hümâyûn müfettişliği, haremeyn vakıfları müfettişliği üzerinde iken bu târihte evkâf-ı hümâyûn müfettişleri ayrılmıştı

Evkâf-ı (Hümâyûn) Selâtin : Pâdişâhlarla saltanat hanedanının vakıfları hakkında kullanılır tabirdir. Önceleri bu vakıfları mütevellileri idare ederdi. Daha sonra en çok para veren mütevellilere verilmesi yüzünden 1006/1598 de Darüssâde Ağalığının nezaretine verildi. Ayasofya ve Şehzâde câmii gibi selâtin vakıfları da 1128/1716 da İstanbul, Edirne ve Bursa'daki selâtin vakıfları da Darüssâde Ağalığına bağlanmıştır. Bu tür vakıflar Evkâf Nezareti'nin kuruluşundan sonra bu kuruma devr edilmiştir.

Evkâf-ı Mazbûta : İşlemleri Evkâf idarelerince yürütülen vakıflara verilen addır. 3 kısımdır. Birinci kısım: Selâtin evkâfı idi. Tevliyetleri (vakıf işlerine bakma vazifesi) pâdişâhlara meşrut (şartlı, şarta bağlı), İkinci kısım: tevliyetin meşrut-ün-lehi münkariz olan evkâftı. Üçüncü kısım: Tevliyetin meşrut-ün-lehleri henüz münkariz (vakfın bakım işlerine bakan kişi henüz ölmemiş olmadığı zaman) olmadığı halde tevliyetlerine belirli tahsisat itası vakıf işlerine dışarıdan karışdırılmayıp evkâf memurlarınca idare olunan vakıflar. Bu tür vakıflar diğerlerinden ayrı tutulurdu.

Evkâf-ı Mülhâka : Evkâf Nâzırının Nezareti altında olarak mütevellileri eliyle idare olunan vakıflar hakkında kullanılır bir tabirdir. Bu tür vakıflar sadrazam, şeyhülislâm, fetva emini, sadreyn, İstanbul ve bilâd-ı selâse kadıları, darüssâade ağası gibi zevata bağlanıp idare olunurdu. Bu tür vakıflar 1826 da Evkâf Nezarti kurulunca görevleri bu kuruma aktarılmıştır. Bu gibi yerler için temessük (borç senedi) verilir, ondan sonraki muameleler hamîş olarak yürütülürdü.

Evkâf-ı Hamse : Beş Vakit (Namaz).

Elvan boya : Renkli boya.

Emr-i âsafî : Sadrazamın buyruğu.

Evvel-be-evvel : Herşeyden önce.

Ferman : Bir işin yapılmasını veya yapılmamasını Pâdişâh adına emreden yazıdır. Divanî hat ile yazılır ve tuğralanır. Tanzimattan sonra bazı devlet meselelerinde ve imtiyazlarda ısdar olunmaya devam etmişede kullanılması muayyen meselelere inhisar etmiş ve yerini "irâde" usûlüne terk etmiştir. Bu dönem genellikle ilmiye, kalemiye ve askeriyenin üst düzey görevlilerinin tayin ve rütbe tevcihlerinde ısdar olunmuştur.

Guruş : Osmanlı memleketlerinde kullanılan ecnebî paralara verilen isim. Bunların altın olanlarına kızıl guruş denir. Tek başına guruş sözü, daha ziyade gümüş sikkeler için kullanılırdı. Guruşun birkaç çeşidi vardır. Kara guruş: Alman ve İspanyol parası. Esedî (Arslanlı) guruş: Felemenk sikkesi olup Osmanlı altınının üçte ikisi kıymetinde ve makbul bir para idi. Polyâ guruşu: Osmanlılar'ın geçici bir süre işgal ettikleri Güney İtalya'daki Polyâ dükâlığının sikkesi.

Hareket-i Arz : Yer sarsıntısı, Deprem.

Haremeyn Evkâfı : Haremeyn-i Şerîfeyn denilen Mekke-i Mükerrerme ile Medine-i Münevvere'ye ait evkâfdır.

Haremeyn Mukataası Kalemi : Haremeyn Hesabat Kalemi ile ilgisi olup Mekke ve Medine'ye mahsus ve Anadolu'da kâin vakıflarla Anadolu'daki câmilerin hademe-i hayrâtına ait defterlerle uğraşırdı.

Harîk : Yangın

Hatt-ı Hümâyûn : Bazı istisnâî durumlar hariç, padişşın, kendi hattı ile yazdığı emirler için kullanılan bir tabirdir. Hatt-ı Hümâyûnlar, ünvanına, beyaz üzerine ve telhis ve takrir üzerine yazılanlar olmak üzere üç grupta toplanırlar.

Havale cam : Buzlu cam.

Hazret-i menlehü'l emrindir : Emir sahibi yüce kişi, pâdişâh emri.

Hilâfet penâhi : Pâdişâh, hilâfeti koruyan kimse.

İfâ-yı muktezâsı : Gerekeni yapma, kanun icabına göre yazılan yazı, derkenar.

İlâm : Bir mahkemededen sadır olan hüküm veya kararı havi verilen resmî kağıt. Resmî bir yazışmanın altına da yazılır.

İrâde-i Aliyye : Sadrazam tarafından verilen emir yerinde kullanılır bair tâbirdir. Bu emir yazılı olduğu gibi şifahî de olurdu. Yazılı olana "iş'arat-ı aliyye" de denirdi.

İrâde-i Seniyye: Pâdişâhın bir işin yapılması veya yapılmaması hakkında verdiği emir yerinde kullanılır bir tâbirdir. İrâde eskiden şifahî yani ağızdan emir vermek, yahut kendi el yazısı ile yazmak suretiyle verilirdi. Sözlü irâde-i seniyye Pâdişâhın, sadrazama bizzat tebliğ ettiği emir karşılığı kullanılan bir tabirdir. Osmanlı diplomatiğinde irâde-i seniyye veya kısaca irâde sözcüğüyle özel bir belge türü kâd edilmektedir. Bu da pâdişâhın emrinin mabeyn baş kâtibi tarafından sadrazama bildirildiği belgedir.

İrâde-i Şahane: Pâdişâhın emri yerinde kullanılır bir tâbirdir. Arapça bir kelime olan irâde; buyurmak, buyurulmak demektir.

İstidâ : İş husûsunda kanûni bir istek veya nizamî bir hâl için kişiler tarafından resmî makamlara verilen evrâka denir. Konusuna göre iki kısma ayrılır :

A-Merhamet ve lütûf istemek, inâyet görmek için yazılanların ifâdelerinde muhataba tesir edecek kelimeler kullanılır. Bunlara elkâb yazılır ve mühürlenmek veya imzalanmak sûretiyle tamamlanır.

B-Bir işi için resmen verilmesi gereken arzuhallere denir. Hususi kağıtlara yazılır ve pul yapıştırılarak mühürlenilir.

İstizân : Pâdişâhtan sorulması lâzım gelen işler hakkında sadrâzam tarafından Mabeyn Baş Kitâbeti'ne hitâben yazılan tezkirelere denilir.(II.Abdülhamit'in dönemindeki merkezîyetçi idarenin bir gereği olarak nezaretler de Mabeyn'e istizân tezkiresi yazmışlardır.)

Kaide-i Tasarruf : Tasarruf tedbirleri

Kantar : 1.44 okka veya "100" lodralık bir ağırlık ölçüsü. Ticarete bazı mallar için 45 okkalık bir kantar türü de kullanılmıştır. Kaynaklarda ham demir, kurşun, kireç, çivi, keten, bezir...gibi yapı malzemesinin ağırlık ölçüsü olarak kullanıldığı belirtilmekte; ancak 1 kantarın kaç okka geldiği, malzemenin satın alındığı yörelere göre değişiklik göstermektedir.

Kayım : Çoğu hukukçuya göre mütevellî demektir. Bazılarına göre ise mütevellinin nezâreti ve emri altında çalışıp, vakıf malının toplanmasını ve muhafazasını temin etmek, vakfi temizlemek, ışıklarını yakmak ve gerekli diğer işlerini çekip çevirmekle görevli kişi demektir.

Kayım Odası : Câmi hademesine tahsis edilen oda.

Kıyye : Okka, dört yüz dirhem.

Kösale ile ağartma : Kösele taşı, mermer cilalama taşı.

Küsür: Artan parçalar,artıklar,kesirler.

Küsûrât: Artıklar,artan kısımlar.

Kusûr: Eksiklik, ihmal, hesabın üstü.

Leff : Sarma, dürürp bir zarf içine koyma, devşirip kaldırma.

Leffen : Dürülmüş, sarılmış olarak, zarf veya mektup içine koyarak.

Mahfel-i Hümayûn(Mahfil-i Hümayûn) : Pâdişâhlar tarafından ve selâtin adı verilmiş olan câmilerde pâdişâhların namaz kılmaları için ayrılmış olan yerin adıdır. Câmiin yüksek yerine yapılır ve cemaat tarafından görülmemesi için kafesle de kapatılırdı.

Mantûk-ı münîfi infâz olunacağı: Yüksek, büyük sözün, emrin yerine getirilmesi.

Manzûr-ı âlileri olmak : Dikkat nazarını çekmek.

Manzûrum Olmuşdur : Tarafımdan görülmüştür.

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki : Sadrâzama hitaben yazılan kağıtlarda remî elkab olarak kullanılır bir tabirdir.

Mârrü'l-beyân: beyanı(yukarıda) geçmiş olan.

Mâruzât : Bir büyük zat veya makama arz ve inhâ olunan maddeler ; **bir yüksek makama ve bilhassa Pâdişâh'a**(atebe-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne'ye) takdim olunan evrak ve yazışmalar. Her gün mâruzâtın bir hulâsa defteri tanzîm edilirdi.

Mazbata : Kararnâme, Tutanak, Sıkı tutma, Kayd etme, Özetini yazma mânâlarını ifade eden bir kelime olup Osmanlı diplomatiğinde bir meclis veya heyetin müzakerelerinin sonucunu göstermek üzere bir makama hitâben kaleme alınan belgeler için kullanılmaktadır.

Meblâğ-ı mezbûr : Adı geçen para miktarı.

Mecidiye : Yirmi kuruş kıymetindeki gümüş paranın adıdır.1844 senesinde alınan kararla ilk defa o târihte basılmış ve pâdişâhın ismi verilmiştir. On kuruşluğa "yarım mecidiye", beş kuruşluğuna da "çeyrek" denilirdi.Çoğunlukla "Mecidiye denilen" gümüş paraya "Sîm mecidiye" yahut "Beyaz mecidiye" de denilirdi.

Mefrûşât: Kilim,seccâde,koltuk,kanape ve sâire gibi ev döşemeye yarıyrn eşyâ.

Melfûfât : Mektuba iliştilmiş sarılı evrak.

Melfûfen: Melfûfolarak, sarılı, ilişik olduğu halde.

Memhûr: Mühürlenmiş, mühürlü kâğıt.

Meremmet : Ta'mîr, onarma, üstünkörü ta'mîr.

Meremmât : Onarın işinde çalışan işçiler.

Mermer kaplama ve zâr : Mermer kaplama ve cilâ.

Meşrûtahâne: Câmilerin imam, müezzin, hatip ve diğer hizmet sahipleriyle hastahâne, imâret gibi kurumlarda çalışanların ikametlerine tahsis olunan yerler hakkında kullanılır tabirdir.

Merhûm ve mağfurlehâ: ölmüş ve günahları affedilmesi için dua edilen kişi.

Mîmâr : Ahşap çivisi.

Miyane : Yeniçeri teşkilâtına mahsus bir tâbirdir. Miyane; cemaatten küçük, bölükten büyüktür.

Muvakkithâne: Muvakkit'in bulunduğu oda. Çoğunlukla muvakkitle ve zamanı tayin eden alet ve saatlerle birlikte, büyük câmilerin yanında bulunur.

Mütevelli: Vakıf işlerini vakfiyye şartları ve Şer'î hükümler dâiresinde idare ve rüyet için tayin olunanlar hakkında kullanılır bir tabirdir. Mütevelli çoğunlukla vâkıfın neslinden gelen kişi olurdu. Mütevelliler vakıf yerlerin gelirlerini toplarlardı ve topladıkları varidatı vakfiyelerde gösterilmiş olan yerlere sarf ederlerdi.

Müzekkire : Osmanlı diplomatiğinde, herhangi bir husus için, alttan ve üste ve genellikle bir idare veya nezaretin şubelerinden bağlı olduğu üst makama hitaben, konuyla ilgili izin istemek yahut da bir şubedeb diğer bir şubeye durumu anlatmak veya muameleyi sormak üzere yazılan yazılara verilen addır. Müzekkireler olsun olmasın re'sen yazılırlardı. Bitiş fomülü yazıldığı makama göre değişiklik gösterir

Radıya'anhu el-Bârî : Allah ondan razı olsun.

Revgan-ı zeyt: Zeytin yağı

Revgan-ı Bezir : Bezir yağı.

Revîş-i iş'âr : Bildirme tarzı, haber verme usûlü.

Sah : Fermanlarla beratların ve bazı evrak ve resmî kayıtların sıhhatini temin için tasdik işareti yerinde kullanılır bir tabirdir. Bu işaretin yazılmasına "sah çekmek" denilirdi. Fermanlarla beratlarla ve sadaret makamından yazılan buyruklara ilk zamanlarda bizzat sadrazamlar sah çekerlerdi. Sonradan bu işaret Beylikciler tarafından ve diğer evrak üzerine dâirelerdeki ilgililer tarafından çekilmiştir.

Sâika : Yıldırım.

Salifü'l-arz: Arz edilen, gösterilen bildirilen.

Salif-üz-zikr : Zikri geçen, bildirilen.

Savb-ı sâmi-i âsafileri : Yüce vezir tarafından.

Senk/Seng : Taş,yapı taşı.

Serkâtib-i Hazret-i Şehryârî : Hükümdar, Pâdişâhın baş kâtibi.

Söve : Pencere ve kapı gibi açıklıkların çevresini dolanan ahşap, taş ya da beton çerçeve.

Şûrâ-yı Devlet: Meclis-i Vâlâ'nın 1284/1867 de kaldırılmasıyla kurulan teşekkülün adıdır. Devlet işleri hakkında kararlar vermek, yapılan kanun ve nizamları tetkik eylemek, yüksek memurları muhakeme etmekle görevlendirilmiş olan Şûrâ-yı Devlet'e, Tanzimat, Maliye, Maarif, Nafia dâireleri de dahildi.

Şûrâ-yı Devlet Mazbatası : Bunlar, Şûrâ-yı Devlet dâirelerinden yazılanlar ve Şûrâ-yı Devlet umûmî heyetinden yazılanlar olmak üzere iki gruptur. Genellikle bir hüküm ve karar ihtiva ederler. Yani bir kanun ve nizamın teyidi veya yorumu mahiyetindedirler. Bir meselenin Şûrâ-yı Devlet'de görüşülebilmesi, sadâretin havalesine bağlı idi, mazbatalar da sadece sadârete sunulurdu. Mazbata umumî heyete ait ise kâğıt sadece "Şûrâ-yı Devlet" başlığını taşır, dâirelerden birine ait ise o zaman Şûrâ-yı Devlet'in altına daha küçük punto ile o dâirenin adı ve "aded" kelimesi altında da mazbatanın numarası bulunurdu.

Tahtında : Altında.

Takrîr : Yerleştirme, sağlamlaştırma, anlatma manalarına gelir. Diplomatik bakımdan, bir işi yazılı olarak ilgili birime bildiren bir tür belge için kullanılmıştır. Elkabsız olarak tezkire gibi yazılır ve mühürlenir.

Taş kesme tarhı : Süslemeli çıkıntı.

Tezkire : Kelime manası tezekküre vesile olan şey demektir. Diplomatik olarak, aynı beldedeki resmî dâireler veya şahıslar arasındaki haberleşmeleri temin eden belgeler için kullanılır. Tezkireler, maksadı tam ve açık anlatacak bir şekilde, lüzumsuz ayrıntıya kaçmadan sade bir dille kaleme alınırlardı. Tezkireler, çıktıkları dâireye veya verilmiş sebeplerine göre pek çeşitli isimler almışlardır.

Tezkire-i Aliyye : Gerek şeyhülislâm, gerekse nâzırlar tarafından yazılan tezkireler “tezkire-i aliyye” adını alırlar. Tezkire-i aliyyelerde sağ üst köşede ilgili birimin matbu’ adı, altında ise yazının sayısını gösteren ve el yazısı ile konmuş bir rakam yer alır.

Tezkire-i Ma’rûza (Arz Tezkiresi) : 1830’lu yıllardan sonra doğrudan Pâdişâh’a hitaben yazılan telhis’in yerini Mâbeyn-i hümâyûn başkâtibine hitaben arz tezkiresi veya tezkire-i ma’rûza almıştır.

Tezkire-i Sâmiyye (Sadâret Tezkiresi) : Sadâretten resmî dâirelere, ve çoğunlukla nezâretlere gönderilen yazılara verilen addır. Arz tezkirelerinde olduğu gibi başlangıçta sadâret tezkirelerine de sadece hicrî târih atılırken daha sonra hicrî ve rûmî târihler bir arada kullanılmaya başlanmıştır. Târihin altına, yine arz tezkirelerinde olduğu gibi başlangıçta sadece bir “mim” harfi konulurken sonradan imza atılmaya ve imzanın üst tarafına “sadriâzam” kelimesi ilave olunmaya başlanmıştır.

Tûl : Uzunluğun rakamsal değeri.

Türbe-i Şerîfe(Türbe-i Münife): Pâdişâh ve hanedana mensup kimselerin yaptırdıkları türbelere verilen addır.

Üstâdiye: İnşaatda çalışan bazı işçi gruplarının baş ustasına ödenen para.

Vasat : Orta.

VIII. BİBLİOGRAFYA

ACAR, Lâmia ; 1928-1965 Yılları Arasında Türkiye’de Basılmış Bibliyografyaların Bibliyografyası, Ankara 1966.

AĞAOĞLU, Mehmet ; “Fatih Câmii’nin Eski Şekli ve Türk Mimarlık Sanatındaki Yeri I”, Arkitekt, Sayı: 359, İstanbul1975, (s.116-119).

AHUNBAY, Zeynep ; “Mimar Sinan’ın Yapılarında Kullanılan Yapım Teknikleri ve Malzeme”, Mimar Baş Koca Sinan İstanbul1988(s.531-538).

AHUNBAY, Zeynep - YORULMAZ , Müfit ; “Sinan’ın Camilerinde Taşıyıcı Sistem ve Konstrüksüyon”, 2. Uluslararası Türk- İslam Bilim Teknoloji Tarihi Kongresi, C:3, İstanbul1984, (s.123-124).

AKALIN, Şehabettin ; “Mimar Dalgıç Ahmet Paşa”, Tarih Dergisi, Sayı:13, İstanbul1958, (s.71-80).

AKILLI, Hüseyin ; “Taş Eserlerin Tahribatına Neden Olan Etmenler”, Rölöve ve Restorasyon Dergisi, Sayı:6, Ankara 1987, (s.129-134).

AKIN, Arcan ; “Mimar Sinan, Ayasofya ve Süleymaniye”, Arkitekt, Sayı:320, İstanbul1966, (s.134.-).

AKOK, Mahmut ; “XII. Ve XVII. Yüzyıllarda yapılmış Türk Camilerinin İç Mimarisi”, Milletlerarası I.Türk Sanatları Kongresi, Ankara1962, (s.12-16).

AKSOY, İsmail Hakkı ; “Osmanlı Döneminde Kullanılan Eski Su Boşaltma ve İnşaat Araçları”, I. Uluslararası Türk- İslam Bilim ve Teknoloji Kongresi, İ.T.Ü, 14-18 Eylül 1981, C:3, (s.47-56).

AKTEPE, Münir ; “Abide ve Sanat Eserlerimize Ait Türk Tarihlerinde Mevcut Bilgiler”, Sanat Tarihi Yıllığı ,Sayı:II, İstanbul 1968, (s.169-193).

AKTEPE, Münir ; “Vak‘ anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihinin 10.ve 11. CiltlerindeBulunan İstanbul’ a Ait Bazı Bilgiler”, Semavi Eyice Armağanı, İstanbul 1992, (s.343-354)

AKTUĞ, İlknur ; “Ayazma Camisi İnşaat Defteri”, 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, 23-27 Eylül 1991, C:1, Ankara1995, (s.79-89).

AKTUĞ, İlknur ; “16. Yüzyılda Kullanılan Bazı İnşaat Malzemeleri ve Kullanım Yerleri”, II.Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Kongresi, C:1, İstanbul 1984, (s.71-76).

AKYILDIZ, Ali ; “Tanzimat Döneminde Belgelerin Şekil, Dil ve Muhteva Yönünden Geçirdiği Bazı Değişiklikler (1839-1856)”, Osmanlı Araştırmaları XV, İstanbul1995, (s.221-237).

ALİ; İstanbul’ da Yarım Asırlık Vakayi-i Mühimme, İstanbul1325.

ALPÖGE, Ayla ; “Türkiye’ de Sanat Tarihi ve Arkeolojik Yayınlar Bibliyografyası”, (1966-1968), Anadolu Sanatı Araştırmaları Sayı: 2, İstanbul1970, (s.229-262).

ALPTEKİN, Hayrettin ; İstanbul ve Abideleri, 295 x 200, 170x 268 mm(2),432yk, 29st. Res.(Daktilo ile yazılmıştır).

ALSAC, Üstün ; Türk Mimarlığı, Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

ALSAC , Üstün ; Türkiye’de Restorasyon, Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul 1972.

ALTAN, A.Kemal ; “Ayasofya Etrafında Türk Sanat Ekleri”, Arkitekt, Sayı:9, İstanbul 1935, (s.264-267).

ALTAN, A.Kemal ; “Mimari Eserlerimiz ve Mimarlarımız”, Arkitekt, Sayı: 5/6, İstanbul 1936, (s.154-155).

ALTAN, A.Kemal ; “Mimari Eserlerimiz ve Mimarlarımız”, Arkitekt, Sayı: 7, İstanbul 1936, (s.196-198).

ALTAN, A.Kemal ; “Mimari Eserlerimiz ve Mimarlarımız”, Arkitekt, Sayı:12, İstanbul 1936, (s.345-347).

ALTAN, Kemal ; “Mimar MEHMET TAHİR”, Arkitekt, Sayı: 7, İstanbul 1937, (s.193-195).

ALTAN, Kemal ; “Mimar MEHMET”, Arkitekt, Sayı: 8, İstanbul 1937, (s.223-226).

ALTAN, Kemal ; “Şişli Câmii”, Mimarlık, Sayı:1, İstanbul 1948, (s.9-10).

ALTAN, Kemal ; “Yeni Camii Mahfili ve Mimar (Hezarfen İbrahim)”, Arkitekt, Sayı: 12, İstanbul 1937, (s.344-345).

ALTAN, Mazhar ; “Mimar Muzaffer”, Mimarlık, Sayı:2, İstanbul1948 (s.45-46).

ALTAN, Mazhar ; “Mimar Kemal Altan”, Mimarlık Sayı:6, İstanbul1948 (s.45-46).

ALTINAY, Ahmed Refik ; Eski İstanbul, Kanat Kütüphanesi, İstanbul1931.

ALTINAY, Ahmed Refik ; Onuncu Asr-ı Hicri' de İstanbul Hayatı (1495-1591), Enderun Kitabevi, İstanbul1988.

ALTINAY, Ahmet Refik ; Onbirinci Asr-ı Hicri' de İstanbul Hayatı (1592-1688), Enderun Kitabevi, İstanbul 1988.

ALTINAY, Ahmed Refik ; Onikinci Asr-ı Hicri' de İstanbul Hayatı (1689-1785), Enderun Kitabevi, İstanbul 1988.

ALTINAY, Ahmed Refik ; H.13. Asırda İstanbul Hayatı, 1200-1255, İstanbul1932.

ALTINAY, Ahmed Refik ; H.16. Asırda İstanbul Hayatı, 1553-1591, İstanbul 1935.

ALTINAY,Ahmed Refik ; Türk Mimarları, İstanbul1936.

ALTUN, Ara ; Ortaçağ Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1988.

AMICIS ; 1874' de İstanbul, İstanbul1939.

ANDREASYAN, Hırand D ; “Eremya Çelebi' nin Yangınlar Tarihi”, Tarih Dergisi, Sayı:27, İstanbul1973, (s.59-84).

ANHEGGER, Robert ; “Eski Fatih Camii Meselesi”, Tarih Dergisi, Sayı:9, İstanbul1954, (s.145-160).

AREL, Ayda ; “Batı Anadolu' da Birkaç Yapının Tarihlendirilmesi ve Osmanlı Mimarisi Hakkında”, Anadolu Sanatı Araştırmaları, Sayı:,2, İstanbul1970, (s.82-96).

AREL, Ayda ; “Mimarlık Tarihi / Sanat Tarihi İlişkileri: Bir İlişki Modeli”, Suut Kemal Yetkin' e Armağan, Ankara1984, (s.83-88).

ARIK, Rüçhan ; “Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış”, Osmanlı , Cilt : 10, Ankara 1999, Yeni Türkiye Yayınları, (s.247-264).

ARPAT, Attila ; “Davut Paşa Camiinde Giriş Cephesi Düzeni”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı:58, 10.Yıl Şubat 1989, İstanbul,(s.103-107).

ARPAT, Attila ; “Mihrab Boyutlarında Sayı Sembolleri”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı:58, Şubat 1989, İstanbul, (s.109-116).

ARPAT, Attila ; “Sinan Camiilerinde Kutsal (Mistik) Boyutlar ve Modüler Düzen”, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı:28, İstanbul, 1984, (s. 1-28).

ARSEVEN, Celal Esad ; Mimari Tarihi, İstanbul1928.

ARSLANOĞLU, İAhmet ;“Selçuklu Taç Kapıları ve Bazı Anadolu Yapıları Restorasyonlarına Dair”, Röleve ve Restorasyon Dergisi, Sayı: 6, Ankara 1987, (s.125-127).

ASLANAPA, Oktay ; “Rüstem Paşa Camii”, Sanat Dünyamız, Sayı: 18, İstanbul1980, (s.2 - 6).

ASLANAPA, Oktay ; Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1986.

ASLANAPA, Oktay ; “Osmanlı Mimarisinde Ağırılık Karşılama Sistemleri”, İstanbul, Sayı: 49, İstanbul Sayı: 45, (s. 11 – 12).

ASLANAPA, Oktay ; “Türk Mimarisinin Bütünü İçerisinde Mimar Sinan”, 1.Kayseri Kültür Sanat Haftası, Kayseri 1987, (s. 62 – 63).

ATEŞ, İbrahim ; “Vakfiyelerde Dua ve Beddualar”, Vakıflar Dergisi, Sayı: XVII, Ankara 1983, s. (5-54).

AYAŞLIOĞLU, Mustafa ;“İstanbul’ da Mahmut Paşa Türbesi”, Güzel Sanatlar, Sayı: 6, İstanbul 1949 , (s.148 - 158).

AYVANSARAYI, Hafız Hüseyin ;Hadikatü’l- Cevami (Camilerimiz Ansiklopedisi), Yayına Hazırlayan İhsan Erzi, C:1, İstanbul1987.

AYVAZOĞLU , Beşir ; Şehir Fotoğrafları, Ötüken Neşriyat A.ş., İstanbul 1977.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı ;“Ayazma Camii” Maddesi, İstanbul Ansiklopedisi, C:3, (s.1505-1511).

AYVERDİ , Ekrem Hakkı ;Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri-Şehrin İskanı ve....., Vakıflar Umum Müd.Yay.,Ankara 1958.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı ;“Hüsrev Paşa Türbesi” İstanbul Enstitüsü Dergisi, Sayı: 1, İstanbul1955, (s. 31 - 38).

AYVERDİ, Ekrem Hakkı ;“İlk Fatih Camii Hakkında Yeni Bir Vesika”, Vakıflar Dergisi, Sayı: VI, Ankara 1965, (s.63 – 68).

AYVERDİ, Ekrem Hakkı ; İstanbul Vakıflar Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli, İstanbul Fetih Cem. Yay., İstanbul 1970.

AYVERDİ Ekrem Hakkı ;“Osmanlı Abidelerinin Restorasyonları”, Araştırma Dergisi, Atatürk Üni., Sayı: 9, Ankara 1978, (s 21 – 64)

AYVERDİ Ekrem Hakkı ; “Osmanlı Abidelerinin Restorasyonları” Ekrem Hakkı Ayverdi - Makaleler, İstanbul 1985, (s.67 – 113).

AYVERDİ Ekrem Hakkı ; “Türk ve Bizans Mimari Unsurları, Makaleler İstanbul 1985, (s. 60 – 75).

AYVERDİ Ekrem Hakkı ; “Yine Fatih Camii”, Tarih Dergisi, Sayı: 10, İstanbul 1954, (s.103 – 116).

BAHTİYAR, Galip : “Sanayii Nefise Hakkında Birkaç Söz”, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi, Fasikül: 14, İstanbul 1328, (s.151-155).

BAKIRER, Ömür ; “16. Yy. Osmanlı Mimarisinde Pencerelele İlişkin Biçim ve Malzeme”, 2. Uluslararası Türk - İslam Bilim Teknoloji Tarihi Kongresi, Cilt: 1, İstanbul 1984, (s.113 – 126).

BAKIRER, Ömür ; “Vakfiyelerde Binaların Tamirat ile ilgili Şartlar ve Bunları Uygulaması”, Vakıflar Dergisi, Sayı: X, Ankara 1973, (s.113 – 126).

BANOĞLU, Niyazi Ahmet ; Tarih ve Efsaneleri ile İstanbul, İstanbul Ak kitabevi 1966 .

BARKAN, Ömer Lütfi ; “Edirne Askeri Kassamı’ na Ait Tereke Defterleri (1545-1659), Belgeler, C:3, Sayı:5-6, 1966, Türk Tarih Kurumu, Ank 1968, (s.473-479).

BARKAN, Ömer Lütfi - Ekrem Hakkı Ayverdi ; İstanbul Vakıflar Tahrir Defteri, İstanbul 1970.

BARKAN, Ömer Lütfi ; “XVI - XVIII. Asırlarda İnşaat İşçilerinin Hukuki Durumu”, Sermet Matbaası, 16 s. İktisat ve İçtimaiyat Ens. Sos. Siyaset Konferansları 14. Kitaptan ayrı basım. İstanbul 1963.

BARKAN, Ömer Lütfi ; “Süleymaniye Camii ve İmaret Tesislerine Ait Yıllık bir Muhasebe Bilançosu 993 - 994 (1585 - 1586)”, Vakıflar Dergisi, Sayı: IX, Ankara 1971, (s. 109 - 161).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi, T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını,no:26, Ankara 1995.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, T.C.Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını,no:5, Ankara 1992.

BAŞÇETİNÇELİK, Hüseyin ; “Mimaride Çeşitli Restorasyonlar”, Mimaride Türk Millî Üslûbu, İstanbul 1984, (s.127 – 128).

BAŞKAN, Seyfi ; “Mimar Koca Sinan ve Sanat Tarihi Araştırmalarında Üslûp Sorunu” Türk Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul 1990, (s.89 – 98).

BATUR, Afife ; “Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı” Tanzimat’ dan Cumhuriyet’ e , Türkiye Ansiklopedisi, Ayıbasım 1986.

BATUR, Afife ; “Yıldız Serencebey’ de Şeyh Zafir Türbe, Kitaplık ve Çeşmesi”, Sayı: 1 Anadolu Sanatı Araştırmaları, İstanbul 1968, (s.103 – 138).

BATUR, Selçuk ; “Ondokuzuncu Yüzyılın Büyük Camilerinde Son Cemaat Yeri ve Hünkâr Mahfili Sorunu Üzerine”, Anadolu Sanatı Araştırmaları, Sayı: 2, İ.T.Ü.,Mimarlık Fakültesi, 1970, (s.97-112).

BATUR, Selçuk ;“Osmanlı Câmilerinde Sekizgen Ayak Sisteminin Gelişmesi Üzerine”, Anadolu Sanatı Araştırmaları, Sayı: 1, İ.T.Ü.,Mimarlık Fakültesi, 1968, (s.139-160).

BATUR, Selçuk ; “Üsküdar’ dan Selimiye Camisi”, İsmail Hakkı Uzunçarşılıya Armağan, Ankara 1976, (s.375 – 396).

BAYKAL, Bekir Sıtkı ; Osmanlı İmparatorluğunda XVII. Ve XVIII. Yy. lar Boyunca Para Düzeni ile ilgili Belgeler”, Belgeler, C:4, 1967, Sayı:7- 8, T.T.K. Ankara1969, (s.49-77).

BAYRAKTAR, Nimet ; Les principales, Mosquesde Turquie, Edition Minyatur no: 7, İstanbul, Basım yılı yok.

BİNARK, İsmet - SEFERCİOĞLU, Nejat ;İstanbul, Fatih, Fatih ve Fatih Devri Hakkında Yazılmış Kitaplar Bibliografyası (Bir Deneme) , İstanbul 1977.

BİNARK, İsmet . ; “Türk Mimari Sanatı Bibliografyası (Kitaplar 1928 - 1968, Makaleler 19852 - 1968)”, Sayı: IX, Ankara 1971, (s.447 – 470).

BOLAK, Orhan ; Camilerin Aydınlatılması Üzerine Bir araştırma, İ.T.Ü.Mim.Fak. no:123.

BOSTANCIBAŞI DEFTERİ 1802 Yılında Boğaziçi ve Haliç Kıyılarında Kimler Otururdu? (Yayınlayan: Şevket Rado), Basım Yeri ve Yılı Yok.

Camilerin ve Bunlara Şumuli Olan Binaların Tamir ve İnşaalrına Ait Fenni Şartname, Osmaniye Matbaası, İstanbul1936, 56 S.

CANTAY, Tanju ; XVI - XVII. Yy.da Süleymaniye Camii ve Bağlı Yapıları, Eren Yayıncılık, İstanbul 1989.

CANTAY, Tanju ; “Süleymaniye Camii Şadırvanı”, Arkeoloji ve Sanat, Sayı: 20 / 21, İstanbul (Tarihsiz)⁴⁴², (s 9-12).

CANER, Emine ; “Tarihi Yapılarda Taş ve Ahşap Bozulmalar ve Koruma Sorunları”, Sempozyumu, İstanbul 1984, (s.347-354).

CELAL, Esad ; Eski İstanbul, Muhtar Halid Kitaphanesi Yay., Dersaadet 1328.

CELAL, Esad ; Eski İstanbul Abidat ve Mebanisi: Şehrin Tesisinden Osmanlı....., Dersaadet 1328, Muhtar Halid Kütp. Yay., (Osmanlıca).

Camilerin ve bunlara şumuli olan binaların tamir ve inşaalarına ait - FENNİ ŞARTNAME - İstanbul - 1936, Osmaniye Matbaası.

CEZAR, Mustafa ;“Osmanlı Devrinde İstanbul Yangınlarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler”, Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatları Enstitüsü Yayını: 1, Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemelerinden Ayrı Basım, İstanbul 1963.

CORBET, Spencer - Cev: Nermin Sinemoğlu ; “Sinan Kanuni Süleyman’ ın Baş Mimarı”, Vakıflar Dergisi, Sayı: V, Ankara 1962, (s.193-198).

ÇEÇEN, Kazım ; İstanbul’ da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri, İ.T.Ü., İstanbul 1984.

ÇETİN, Erol ; “Günümüzde Gerçekleştirilen Eski Eser Restorasyonlarında Karşılaşılan Sorunlar ve Öneriler”, X. Vakıf Haftası, Ankara 1993, (s.329-332).

ÇETİNTAŞ, Sedat ; Mimar Sinan, İstanbul 1936.

ÇETİNTAŞ, Sedat ; Osmanlı Mimarisi, Ankara 1934.

ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa ; “Sultan Ahmet Külliyesi İmaret Yapıları”, Sanat Tarihi Araştırmaları , Sayı: 6, İstanbul 1989, (s.3-10).

ÇUHADAROĞLU, Fikret ; “Davut Paşa Camii”, Röleve ve Restorasyon Dergisi , Sayı: 6, Ankara 1987, (s. 69 - 119).

ÇUHADAROĞLU, Fikret ; “Davut Paşa Camii”, Röleve ve Restorasyon Dergisi , Sayı: 2, Ankara 1975, (s.199-218).

DANIŞMEND, İsmail Hami ; İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C: 1-4, Türkiye Yaynevi 1961.

De AMICIS, EDMONDO ; İstanbul, Ankara, 1981.

DEMİRCANLI, Yüksel Yoldaş ; (İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Vakıflar Gen.Müd.Yay., Ank, 1989.

DEMİRİZ, Yıldız ; “Eyüp’te Az Tanınmış İki Türbe Hakkında”, Sanat Tarihi Araştırmaları, Sayı: XI, İstanbul 1982 (s.37-58).

DEMİRİZ, Yıldız ; “İstanbul’ da Piyale Paşa Türbesi Lahitleri Üzerine Bir Araştırma”, Vakıflar Dergisi, Sayı: XII, Ankara 1981, (s.378-423).

DEMİRİZ, Yıldız ; “Üsküdü’ da Mihrimah Sultan Camii”, Sanat Dünyamız, Sayı: 20 , İstanbul 1980, (s.17–21).

DERNSCHUAM, Hans ; İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü, Ankara 1992.

DİRİMTEKİN, Feridun ; Fetihden Sonraki İstanbul; Ecnebi Seyyahlara Göre, İstanbul Fetih Der. Yay. , İstanbul 1953.

DİRİMTEKİN, Feridun ; “Ecnebi Seyyahlara Göre 18. Asrın İkinci Yarısında İstanbul” , İstanbul Ens. Mec. IV, 1958 (s.93-134).

DİRİMTEKİN, Feridun ; Ecnebi Seyyahlara Nazaran XVI. Yüzyılda İstanbul, İstanbul Fetih Cem. Yay., İstanbul 1964.

DİEZ, Ernest ; Türk Sanatı , İstanbul 1946.

DİYARBEKİRLİ, Nejat ; Hun Sanatı, M.E.B, İstanbul 1972.

DURUÇAY, Arif S. ; “Şehzade Mahmut Türbesi” , Kültür ve Sanat, Sayı: 6, Ankara 1977, (s.108–113).

DÜNDEN BUGÜNE İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ ; C:5, T.C.Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayımı, İstanbul 1994.

EGELİ, Vasfi ; “Şişli Camii”, Arkitekt, Sayı: 263 / 266, İstanbul 1953, (s.169–180).

EGELİ, A.Vasfi ; “Şişli Camii Şerifi”, Sayı: II, İstanbul Enstitüsü Dergisi, İstanbul 1956, (s19–24).

EDHEM, Halil ; Halil Edhem Hatıra Kitabı , Cilt: 1, Ankara 1947, Cilt: 2, Ankara 1948.

EDHEM, Halil ; Camilerimiz, I - II, İstanbul 1932.

EDİRNE ARMAĞAN KİTABI ; Edirne’ nin 600. Feth Yıldönümü Armağan Kitabı, Ankara 1965.

EKREM, Cemal ; Vakıflar, İstanbul 1935.

ELDEM, Nezh - Atilla Yücel – Melih, Kamil ; “Sultanahmet Meydanı Çevresi ve Ayasofya Soğukçeşme Sokağı Koruma ve Geliştirme Projesi”, Çevre, Sayı: 3, İstanbul 1979, (s.19–23).

EMİNÖNÜ CAMİLERİ ; TDV. Yay. , İstanbul 1987.

ENGİN, Süha ; “Beylerbeyi Hamid-i Evvel Camii”, Röleve ve Restorasyon Dergisi, Sayı: 6, Ankara1987, (s.121-124).

ERÇAĞ, Beyhan ; “Mimar Sinan’ ın Çıraklık Eseri Olan Şehzade Mehmet Cami’inde Başlayan Restorasyon Çalışmaları”, 5. Vakıf Haftası, Restorasyon ve Vakıfların Ekonomik ve Sosyal Etkileri Semineri, 7-13 Aralık 1987, İstanbul 1988, (s. 87 - 94).

ERÇAĞ, Beyhan ; “Mimar Sinan’ ın İnşa Ettiği Türbeler”, 6.Vakıf Haftası, Vakıflar Gen.Müd., İstanbul 1989, (s.212-252).

ERÇAĞ, Beyhan ; “Rüstem Paşa Camii”, 5. Vakıf Haftası, Restorasyon ve Vakıfların Ekonomik ve Sosyal Etkileri Semineri, 7-13 Aralık 1987,İstanbul 1988, (s. 85-86).

ERÇAĞ, Beyhan ; “İstanbul Şehzade Camii Restorasyonu”, VIII. Vakıf Haftası, Ankara 1991, (s.213-228).

ERDOĞAN, Muzaffer ; “Mehmed Tahir Ağa”, Tarih Dergisi, Sayı: 15, İstanbul 1960, (s. 25-46).

ERDOĞAN, Muzaffer ; Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri, Vakıf Der., Sayı: 7, İstanbul 1968, (s.149-205).

ERDOĞAN, Muzaffer ; “Osmanlı Mimari Tarihinin Arşiv Kaynakları, Tarih Dergisi, Sayı: 5/6, İstanbul 1953, (s.95-122).

ERDOĞAN, Muzaffer ; “Osmanlı Mimarisi Tarihinin Otantik Yazma Kaynakları I Giriş”, Vakıflar Dergisi, VI, 1965, (s.111-130).

ERDOĞAN, Muzaffer ; “18.Asır Sonlarında Bir Türk Sanatkarı Hassa Baş Mimar Mehmed Tahir Ağa Hayatı ve Mesleki Faaliyetleri”, Tarih Dergisi, Sayı: 11/12, İstanbul 1956, (s.159–178). ; Tarih Dergisi Sayı: 13, İstanbul 1958, (s.161-170).

ERDOĞAN, Muzaffer ; Lale Devri Baş Mimarı KAYSERİLİ MEHMED AĞA, Baha Matbaası, İstanbul 1962.

ERDER, Cevat ; “Mimar ve Tarihi Anıtların Onarım Sorunu”, Mimarlık, Y: 4, Sayı: 34, İstanbul Ağustos 1966 / 8, (s.1.-).

ERDENEN, Orhan ; “Osmanlı Devri Mimarları, Yardımcıları ve Teşkilatları”, Mimarlık, Yıl: 4 Sayı: 27, Ocak 1966, (s.15-18).

ERDENEN, Orhan ; “Eski Mimarlarımızın Yetişmeleri”, Mimarlık, Yıl: 4 , Sayı: 32, Haziran 1966, (s. 19 - 22).

ERGİN, Osman ; İstanbul’ da İmar ve İskan Hareketleri , Halkevi, İstanbul 1938.

ERGEZEN, Hasan Rıza ; “Beşiktaş Ertuğrul Camii”, Röleve ve Restorasyon Dergisi, Sayı: 1, Ankara 1974, (s.69-86).

ERGUN, Sadettin Nüzhet ; İstanbul Meşahirine Ait Mezar Kitabeleri, İstanbul 1932.

ERİÇ, Murat ; “Eski Eserlerimizde Malzeme Sorunları”, TAÇ, Sayı: 4, İstanbul 1986, (s.23-28).

ERİÇ, Murat; “Taş Yapıların Yenilenme Çalışmalarında Beton Malzemenin Özellikleri Açısından Kullanılabilirliğinin Araştırılması”, TAÇ, Sayı: 5, İstanbul 1987. (s.61-67).

EROL, Gülçin ; “Çinili Cami ve Külliyesi”, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, İstanbul 1988, (s.37-43).

ERSOY, Ayla ; İstanbul’ daki 6 ve 8 Destekli Camilerimizin Gelişimi, M.Ü. Yay. No: 477, Atatürk Eğt. Fak.Yay. no: 9. İstanbul,

EYİCE, Semavi ; “Atik Ali Paşa Camii’ nin Türk Mimari Tarihindeki Yeri”, Sayı: 19, Tarih Dergisi, İstanbul 1964. (s.95-114).

EYİCE, Semavi ; “İstanbul’ da Bali Paşa Camii ve Mimar Sinan”, Bekir Kütükoğluna Armağan, İstanbul 1991, (s.507-524).

EYİCE, Semavi ; “İstanbul’ da İhmal Edilmiş Tarihi Bir Semt Ayvansaray”, TAÇ, C: 2, Sayı: 5, Nisan 1987, (s.33-49).

EYİCE, Semavi ; “İstanbul’un mahalle ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme”, Türkiye Mecmuası, Sayı: 14, İstanbul 1965, (s.199-216).

EYİCE, Semavi; “İstanbul’ un Tarihi Yerleri.”, İslam Ansiklopedisi, C:5 / 2, M.E.B., İstanbul1970, (s.1214-1218).

EYİCE, Semavi ; “İstanbul’ da Koca Mustafa Paşa Camii ve Onun Osmanlı Türk Mimarisindeki Yeri”, Tarih Dergisi, Sayı: 8, İstanbul 1953, (s.153-182).

EYİCE, Semavi ; “Mimar Sinan’ ın İhmal Edilmiş Bir Eseri Ramazan Efendi Camii (Hacı Hüsrev)”, Kùltür ve Sanat, Sayı: 2, Ankara 1989, (s.12-18).

EYİCE, Semavi ; “XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa - Neo Klasik Üslubu”, Sanat Tarihi Araştırmaları, Sayı: IX / X, İstanbul 1981, (s.163-189).

EYİCE, Semavi ; “Osmanlı Devri Hassa Baş Mimarlarından Kasım Ağa”, 1. Milli Türkoloji Kongresi, İstanbul 1990, (s.453- 466).

EYİCE, Semavi ; “Osmanlı Devri Türk Mimarisi”, Osmanlı , Cilt:10, Ankara 1999, Yeni Türkiye Yayınları, (s.79-101).

EYİCE, Semavi ; “Tarih İçinde İstanbul ve Şehrin Gelişmesi”, Atatürk Konferansları, VII, 1975, T.T.K., Ankara 1980, (s.89-182).

EYİCE, Semavi ; “Mimar Kasım Hakkında”, Belleten, C:XLIII, Ekim, S. 172,. TTK. Basımevi. Ankara Ekim 1979, (s.767-808).

EYİCE, Semavi ; “İstanbul Tarihi Eserleri”, İslam Ansiklopedisi C.V / II, İstanbul 1950.

EYİCE, Semavi ; “İstanbul’ un Camiye Çevrilen Kiliseleri”, TAÇ, C:1, Sayı: 2, Mayıs 1986, (s. 9 - 34).

ANONİM ; Fatih Mehmet II.Vakfiyeleri, İstanbul 1938.

FUAT KÖPRÜLÜ ARMAĞANI ; İstanbul 1953.

FUAD, Samih ; İstanbul, İstanbul 1931 (Osmanlıca).

GABRIEL, Albert ;“Tarihi Türk Abidelerinin Tamir ve İhyası”, Vakıflar Dergisi,Sayı: I, Ankara 1938, (s.7-16).

GABRIEL, Albert ;“Türkiye’ de Türk Mimarisi”, (Çev: A. Fırtınalı) , A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, Yıl: 1963, C: XI, Ankara Üni.Basımevi - 1963, (s.1-3) , (Türk Dil Dergisinin Ağustos 1963 günlü 143. Sayısından alınmıştır).

GEBHARD, David ; “Osmanlı Camiinde Mekan Sorunu”, (Cev: Selçuk Batur), Mimarlık, Yıl: 4, Sayı: 29,İstanbul, Mart 1966/3.

GENÇ, Mehmet ; “18. Yy.a Ait Osmanlı Mali Verilerinin İktisadi Faaliyetin Göstergesi Olarak Kullanılabilirliği Üzerinde Bir Çalışma”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Yıl: 2, C: 2, Sayı:10 ,Şubat 1981, İstanbul Yüksel Matbaacılık.(s.33-77).

GÖKMEN, Oğuz (Çev.) ; Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul) , Ayyıldız Matbaası, Ankara 1977.

GÖKAY, Orhan Şaik ; “Risale-i Mimariyye Mehmet Ağa Eserleri”, I.H. Uzunçarşılıya Armağan, Ankara 1976, (s.113-216).

GÖKER, Selma ; “Sultan Süleyman, Mimar Sinan ve Süleymaniye”, Kültür ve Sanat, Sayı: 6, Ankara 1990, (s.78–80).

GÖZTEPE, Tarık Mümtaz ; Ulu Camiler Dini Anıtlar, Resimli Posta Matbaası, Ankara Tarihsiz, 32 S.

GÜLERSOY, Çelik ; Dolmabahçe: Çağlar Boyu İSTANBUL Görünümleri III, İstanbul Kitaplığı, İstanbul 1984.

GÜNDAY, Dünder ; Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı Özellikleri ve Divan Rakkamları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara1989.

GÜNERGUN, Feza ; “Osmanlı Mühendis ve Mimarları Arasında İlk Cemiyetleşme Teşebbüsleri”, I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu, İst. 1987, (s.155-196).

GÜNERGUN, Feza ; Du “Zıra” Au “Metre” : Une Transformation Metrologique Dans L’ empire Ottoman”, ayrı basım.

GÜNGÖR, Hulusi ; “Sinan’ ın Teknolojisi”, 6. Vakıf Haftası, İst. 1989, (s.141-159).

GÜRDAL, Erol ; “Anıtlarda ve Yapılarda Kullanılmış Doğal Taşların Bozulmaları ve Korunmaları”, Röleve ve Restorasyon Dergisi, Sayı:4, Ankara1982, (s.27-30).

HOCHHUT, Pia ; Die Moschee Nuruosmaniye in Istanbul, Beitrage zur Baugeschichte nach osmanischen Quellen, Islamkundliche Untersuchungen Band 130, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1986.

HUTTON, William Holden ; Constantinople. The Story of the old Capital of the Empire, Illustr. Sydney Cooper, London: J.M. Dent and Sons Ltd. 1914, 343 p.

İBRAHİM, Mirlevan ; Mücmelü İstanbul, 1310.

İNCİCİYAN, G. ; Onsekizinci Asırda İstanbul, Tercüme ve Notlar, Hırand Andreasyan, İst.Fetih Cem, İst. Ens. Yay: 43, Baha Matbaası, İst. 1956.

İPŞİRLİ, Mehmet ; “Arşiv Belgelerine Göre İstanbul Vakıf Evleri- Müstemilat, Tamir, Kira, Satış” Tarih Boyunca İstanbul Semineri 29 Mayıs-1 Haziran 1988, I.Ü.Ed.Fak., Bildirilerden Ayrı Basım, İst. 1989.(s.183-196).

İPŞİRLİ, Mehmet ; “Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri”, Tarih ve Sosyoloji Semineri, 28-29 Mayıs 1990, Bildiriler İst. 1991, (s. 160-).

“İSTANBUL” maddesi ; Yurt Ansiklopedisi, C:5, Anadolu Yayıncılık, İstanbul1982.

İSTANBUL ABİDELERİ ; Yedigün Neşriyat, Basım yeri ve yılı yok.

İSTANBUL BELEDİYESİ ; **Istanbul Şehri Rehberi** ; Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, Sayı: 240, İst.1934.

İSTANBUL SEMPOZYUMU ; Sisav Yayınları, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı düzenlemesi, İstanbul 1981.

İSTANBUL A-Z REHBER ATLAS; İstanbul ,Ayça Limited.

İSTANBUL MOSCHEEN ; Druerkerei. Gün, İstanbul 1979, s. 31
Ausgearbeitet von: F. Kocaçimen.

İSTANBUL' un Tarihi ve Camileri ; Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, Ankara 1970.

KANDEMİR, Selahaddin ; **"Tarihi Eserleri Araştırma ve Koruma Klavuzu"**, İst. 1936,
Kanuni Armağanı, Ankara 1970.

KARAHASAN, Ponsu ; **"İstanbul Sultan Selim Camii Hakkında"**,
Sanat Tarihi Araştırmaları, Sayı: I, İst. 1965, (s.183-187).

KARAMAĞRALI, Haluk ; **"Süleymaniye Camii"**, Önasyşa, Sayı: 21
Ankara 1967.

KARTIN, Faruk ; **"Ortaköy Camii Tamir ve Onarımı"**, Röleve ve Restorasyon Dergisi, Sayı:1, Ankara1974, (s.87-98).

KAYILI, Mutbul ; **"Sinan Eserlerinde Akustik"**6.Vakıf Haftası,
Vakıflar Gen.Müd., İst. 1989, (s. 273-286).

KAYRA, Cahit ; **II.Mahmud' un İstanbul' u: Bostancıbaşı Sicilleri**,
İst. Büy. Şeh. Bld, 1992, . 166 S.

KAZICI, Ziya-ŞEKER, Mehmet ;**İslam Türk Medeniyeti Tarihi**,
Çağrı Yayınları, İst.1982.

KEBECİOĞLU, Nureddin Vasfi ; **Tarihte İstanbul Şehri**, İstanbul,
Çituri Biraderler, 1944, 36 S.

KERAMETLİ, Can ; **"Ser-i Mimarı Alem Davut Ağa"**, Türk Sanatı
Sayı: 39/40, İst. 1955, (s.12-13).

KERAMETLİ, Can ;**"Ser-i Mimarın-ı Cihan Koca Sinan"**, Türk
Sanatı, Sayı: 37/38, İst. 1966, (s. 4-5).

KOCAÇİMEN, F ; **Istanbul Moscheen**, Druckerei: Gün, İst.1970.

KOCAİNAN, Ziya ; Mimar Sinan ve XX. Asrın Mimarisi, Ist. 1939.

KOÇU, Reşat Ekrem ; İstanbul Camileri, C:2, Fas.1, Tan Matbaası 32

KOÇU, Reşat Ekrem ; Türk İstanbul, Ist. 1953.

KOLERKILIÇ, Ekrem ; Osmanlı İmparatorluğunda Para, Doğuş Ltd.Şti Matbaası, Ankara1958.

KOMİSYON ; Eminönü Camileri, Türkiye Diyanet Vakfı, Eminönü Şubesi, Ist.1987.

KOMİSYON ; Mimar Sinan ve Yapılarıyla İlgili Eserler Bibliyografyası, Ankara 1988.

KONYALI, İbrahim Hakkı ; “Sultan Ahmet, Sultan Ahmet Türbesi ve Kıymetli Sorguçlar”, Önasya, Sayı: 47. Ankara 1969.

KOŞAY, Hamit Zübeyr ; “Türkiye Halkının Maddi Kültürüne Dair Araştırmalar”, Yapı ile İlgili Sözler”, Yıllık Araştırmalar Dergisi, Sayı: II, Ankara 1958, (s. 199-243).

KÖMÜRCÜYAN, Eremya Çelebi ; İstanbul Tarihi, Ist. 1958.

KÖPRÜLÜ, İdris ; “Çağdaş Teknik Malzemelerin Restorasyonda Uygulaması ve Bazı Örnekleri”, 5. Vakıf Haftası, Vakıflar Gen.Md., Ist. 1988, (s. 127-146.)

KUBAN, Doğan ; “Atik Valide Camii”, Mimarlık ve Sanat, Sayı: 2, Ist. 1961, (s. 59-63).

KUBAN, Doğan ; “Beşiktaş’ta Sinan Paşa Camii”, Mimarlık ve Sanat, Sayı: 3, Ist. 1961, (s. 112-114).

KUBAN, Doğan ; “İslam Sanatının Yorumlanması”, Anadolu Sanatı Araştırmaları; Sayı:1, I.T.Ü., Mimarlık Fak. Ist.1968, (s.9-47).

KUBAN, Doğan ; “Notes on Building Technology of the 18th. Century The Bulding of the Mosque of Nuruosmaniye At İstanbul, According to “Tarih-i Camii Şerif-i Nur-u Osmani” 1. Uluslararası Türk İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, ITÜ, 14-18 Eylül 1981, C:4, (s.271-293).

KUBAN, Doğan ; “Kültür ve Tarihi Çevre Koruma” TAÇ, cilt: 1, Sayı: 2, Mayıs 1986, (s. 7-9).

KUBAN, Doğan ; “Sinan’ın Sanatı ve Selimiye” , Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1997.

KUBAN, Doğan ; 100 Soruda Türkiye Sanatı Tarihi, Gerçek
Yayınevi, İst.1988.

KULAÇ, Dr. Ing. Ülkü ; “Türk Taş Minarelerinde Döner Merdiven ve
Metal Bağlantı Elemanların Yatay Yükleri Karşılamadaki İşlevleri”, I.
Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İTÜ 14-18 Eylül 1981.

KUMBARACILAR, İzzet ; “Türk Minareleri”. Arkitekt, Sayı: 2, İst.
1973 s. 59-60 Sayı: 3, İst. 1937. (s.85-86).

KUNTER, Halim Baki ; “Fatih Camii”, Vakıflar Dergisi, Sayı:I, Ankara
1938, (s.91-102).

KUNTER, Halim Baki ; “Mimar Ali Beyin Bilinmeyen İki
Vakfiyesi”, 5. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 1962, (s.260-267).

KURAN, Abdullah ; “Mimar Sinan Mescitleri”, Semavi Eyice
Armağanı, İst. 1992, Turing, (s 139-152).

KURAN, Abdullah ; “Üsküdar Atik Valide Külliyesinin Yerleşme
Düzeni ve Yapım Tarihi Üzerine”, Suut Kemal Yetkin’ e Armağanı, Ankara
1984, (s 231-248).

KURAN, Abdullah ; “Mimar Sinan ile İlişkili Yapıların Dökümü ve
Kısa Bir Değerlendirmesi”, 9. Türk Tarih Kongresi, cilt: 3, T.T.K. Ankara
1989,(s.1363-1371).

KURAN, Abdullah ; “Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyıllarda İnşa Edilen
Osmanlı Külliyelerinin Mimari Esasları Konusunda Bazı Görüşler”, I.
Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Cilt: 3, İst. 1979, (s.795-813).

KURAN, Abdullah ; “Türk Mimarisinde Çeşitli Üsluplar Üzerine
Görüşler”, Mimaride Türk Milli Üslubu, İst. 1984, (s.61-66).

KUT, Günay ; “Ramazan Efendi Camii (Hacı Hüsrev) Kitabesi”,
Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, İst. 1990, (s.41-42).

KUT, Günay - BAYRAKTAR, Nimet ; Yazma Eserlerde Vakıf
Mühürleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür Eserleri Dizisi: 33
Ankara 1984.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu; 23 Temmuz 1983 gün
ve 18113 Sayılı Resmi Gazete, (s.1-27).

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. ; Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik),
Kubbealtı Akademisi, Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, İst.1994.

LEWIS, Bernard ; Istanbul and the Civilization of the Ottoman
Empire, Norman (1963 cop.)⁴⁵¹ University of Oklohoma Press. P.189.

LEWIS, Bernard ; İstanbul ve Osmanlı Uygarlığı, İstanbul 1975.
Malazgirt Armağanı, Ankara 1972.

MANTRAN, Robert ;17.Yüzyılda İkinci Yarısında İstanbul, C: II,
Çevirenler: Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih
Yüksek Kurumu, T.T.K. Yayınları, Ankara 1990.

MAYER, L.A. ; Islamic architects and their works, Geneva, 1956,
(s.121-124).

MERİÇ, Murat ; “Sinan’ ın 16.yy.Türk Mimarisinde Malzeme
Anlayışına Getirdiği Yenilik”, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı, İst. 1988,
(s.113-122).

MERİÇ, Rıfki Melül ; “Beyazid Camii Mimarı- II. Sultan Beyazid
Devri Mimarları ile Bazı Binalar”, Yıllık Araştırmalar Dergisi II.
A.Ü.İlah.Fak.Türk ve İslam San.Tar. Ens. Ankara 1958.

MERİÇ, Rıfki Melül ; “Beyazid Camii Mimarı, II Sultan Beyazid
Devri Mimarları ile İlgili Bazı Binalar ve Beyezid Camii İle Alakalı Hususlar,
Sanatkarlar ve Eserleri”, Yıllık Araştırmalar Dergisi, Sayı: II, Ankara 1958, (s.
4-76).

MERİÇ, Rıfki Melül ; “Türk Sanatı Tarihi Vesikaları (Mimariye Aid
Vesikalar)”, Sayı: 1, Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, Sayı: 1, İst.
1963, (s. 745-763).

Masahat ve Ekyal ve Evzan-ı Cedide’ ye Dair Kanunname, Matbaa-i
Amire, Şubat 1285,

Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri, C: I-II., İst. 1988.

Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri ; 11-12 Haziran 1984, İst. 1984.

Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı Sempozyumu ; 7-
9 Mayıs 1987, İst. 1988.

MOCAN, İsmet Ahsen ; “Kargir Yapılarda Onarım Belirtme
Teknikleri”,
Röleve ve Restorasyon Dergisi Sayı: 5, Ankara 1983, (s. 5-18).

MÜLAYİM, Selçuk ; “Osmanlı Mimarisinden Bir Kesit” , Osmanlı,
Cilt:10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, (s.115-124).

NAYIR, Zeynep ; Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve
Sonrası (1609-1690) ,s.233-286 İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi 1975.

NAYIR, Zeynep ; “Süleymaniye Külliyesi ve Sorunları”, Röleve ve Restorasyon Dergisi, Sayı:4, Ankara1982, (s.107-120).

NIHAT, Mimar ; “Mimar Kemalettin ve Eserleri”, Arkitekt, Sayı: 1, Ist. 1933, (s. 19-21).

NÜZHET, Selam ; Medeniyet Yolunda Yeni Ölçü ve Tartımız ,Ülkü, Cilt:II, Sayı: 11, Birinci Kanun 1933, s. 420-421.

OLGUN, Tahir ; “Murat Paşa Camii”, Bilgi Yurdu, Sayı: 9 ,Ist. 1937, s. 279-283.

OLIVIER; Türkiye Seyahatnamesi (1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul); Çev:Oğuz Gökmen, Ayyıldız Matbaası, Ankara1977.

ORGUN, Zarif ; “1509 (H.915) Senesinde İstanbul’u Baştanbaşa Harab Eden Zelzelede Şehri Tamir İçin Alınan Tedbirler”, Arkitekt, Sayı: ¾, Ist. 1940, (s.164-167).

ORGUN, Zarif ; “Hassa Mimarları”, Arkitekt, Sayı: 12, Ist. 1938, (s. 333-342.)

ORGUN, Zarif; “Mimar Dalgıç Ahmet”, Arkitekt, Sayı: ¾, Ist. 1941, (s.39-62).

ORHUNLU, Cengiz ;“Şehir Mimarları”,Osmanlı Araştırmaları, Sayı:2, Ist.1981,(s.1-130).

ORTAYLI, İlber ; “İstanbul’ da Barok”, Tarih ve Toplum, Sayı:28, İletişim Yayıncılık, 1986 (s.23-26).

Osmanlı Belgelerinde Siyakat Yazısı, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müd., Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 18, Ankara1994.

ÖDEKAN, Ayla ; “Bir Mukarnas” Partal Yarım Kubbesi Geometrik Şemadan 3. Cü Boyuta Geçiş Örneği”, I.H. Uzunçarşılıya Armağan, Ankara 1976, (s. 437-446).

ÖDEKAN, Ayla ; Türkiye’ de 50 Yılda Yayınlanmış Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Mimarlık Tarihi ile İlgili Yayınlar Bibliyografyası (1923-1973), Ist. 1974.

ÖGEL, Semra ; “18.ve 19. yy.’ ın Osmanlı Camilerinde Geleneksel Anlama Katkıları”, Ist. 1992, (s. 269-280).

ÖGEL, Semra ; “III. Mustafa Devri Yapılarda Yeni İfade Yolları ve Bir Değişim Başlangıcı Olarak Nuruosmaniye Camii”, 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi 23-27 ,Eylül 1991, c.1, Ankara 1995.

ÖNALP, Türkan ; “İstanbul’ daki Barok Türbeler”, Önasya, Sayı: 24, 25, 26, 27, Ankara 1967.

ÖNGE, Yılmaz ; “İstanbul Camiilerinde Hünkar Köşeleri”, Önasya, Sayı: 40, Ankara 1968.

ÖNGE, Yılmaz; “Klasik Osmanlı Mimarisine Şekil Veren Kurşun Örtü ve Kurşunculuk”, Önasya, V., Sayı: 53/54, (1970) (s.11-13).

ÖNGE, Yılmaz ; “Resimli Belgelerin Eski Eser Restorasyonundaki Önemi” Önasya, VI, Sayı: 66 ,1971, (s. 6-7).

ÖNGE, Yılmaz ; “Sultan Ahmet Camii”, Önasya, Sayı: 30, Ankara 1968.

ÖNGE, Yılmaz ; “Vakıf Eski Eserlerinin Restorasyonu ve Uzman Yetiştirilmesi Hakkında Düşünceler”, I.Vakıf Şurası Bildirileri, Ankara. 1986,(s. 89-92).

ÖNGÜL, Ali ; “Tarih-i Cami-i Nuru Osmanî”, Vakıflar Dergisi, XXIV, Ankara1994 (s.127-145).

ÖNKAL, Hakkı ; “Anadolu Selçuklu Türbeleri”, Türk Kültürü Dergisi, Yıl XXIII,

ÖNKAL, Hakkı ; Anadolu Selçuklu Türbeleri, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara1996.

ÖNKAL, Hakkı ; “Klasik Devir Osmanlı Türbelerinin Plan Özellikleri”, D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı 4’ ten Ayrı Basım, İzmir 1997.

ÖNKAL, Hakkı ; Osmanlı Hanedan Türbeleri, Kültür Bakanlığı Yayını / 1404, Sanat Tarihi Dizisi / 22, Ankara1992.

ÖNKAL, Hakkı ; “Osmanlı Hanedan Türbeleri”, Osmanlı, Cilt:10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, (s.330-339).

ÖNKAL, Hakkı ; Tire Türbeleri, Kültür Bakanlığı Yayını / 1317, Tanıtma Eserleri / 41, Ankara1991.

ÖNKAL, Hakkı ; “Türk Türbe Mimarisinde Cenazelik Katının Gelişmesi”, Türk Kültürü Dergisi Yıl XXVI,

ÖTÜKEN, Yıldız ;“Onarımdan Önceİstanbul’da İsa Kapı(Ese Kapı İbrahim Paşa) Mescidi ve Medresesi, Röleve ve Restorasyon Dergisi, Sayı: 3, Ankara 1982, (s.29-48).

ÖZ, Tahsin ; İstanbul Camileri, Turizm ve Tanıtım Bakanlığı, Yay. 5, 1964.

ÖZ, Tahsin; İstanbul Camileri, C:I-II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1962,1965.

ÖZ, Tahsin ;“Mimar Mehmet Ağa ve Risale-i Mimariye IV”, Arkitekt neşriyatından: 16, İstanbul 1944 (s.37-41).

ÖZ, Tahsin ;“Mimar Mehmed Ağa ve Risale-i Mimariye”, Arkitekt, Sayı: 7/8 İstanbul 1943, (s. 178-186), Sayı: 9/10, İstanbul 1943, (s. 228-234) Sayı:11-12, İstanbul 1943, (s. 276-282) .İstanbul 1944.

ÖZ, Tahsin ;“Süleymaniye’ nin İnşasınının 400. Yıldönümü”, Arkitekt, Sayı: 289, İstanbul 1965, (s. 167-171).

ÖZ, Tahsin ;“Şehzade Mehmed Türbesi”, Arkitekt, Sayı: 1717/178, İstanbul 1946.

Öz. Tahsin ; Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmed II’ ye Ait Eserler, T.T.K. Ankara 1953.

ÖZDEMİR, Rifat ; “Osmanlı Döneminde Dini ve Sosyal Yapıların İnşası ve Tamirâtı Üzerine Bazı Bilgiler”, TAC, c: 2, Sayı: 6, Temmuz 1987.

ÖZDEMİR, Rifat ;“Osmanlı Döneminde Dini ve Sosyal Yapıların İnşası ve Tamirâtı Üzerine Bazı Bilgiler”, Fırat Havzası Sanat Tarihi Sempozyumu, Elazığ 1992, (s.67-186).

ÖZER, Filiz ; “III. Mustafa Devri’ nin Mimari Üslubu” ,9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi 23-27 Eylül 1991, C: 1 Ankara 1995, (s.59-63).

ÖZKARCI, Mehmet ; “Eski Türkçede Kullanılan Mimari Terimler”, Türk Dünyası Araştırmaları, (s.369-394).

ÖZTÜRK, Nazif ; (Sadeleştirerek Neşre Hazırlayan) İbnülemin M.Kemal / Hüseyin Hüsameddin, Evkaf-ı Hümayun Nezareti’ nin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümelere IV, Vakıflar Dergisi, Sayı: 15, Ankara 1984, (s.43-59).

ÖZTÜRK, Nazif ; (Sadeleştirerek Neşre Hazırlayan) İbnülemin M.Kemal / Hüseyin Hüsameddin, Evkaf-ı Hümayun Nezareti’ nin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümelere IV , Vakıflar Dergisi, Sayı: 17, Ankara 1983, (s. 61-78).

ÖZTÜRK, Osman ;“Osmanlılarda Sivil Mühendislik Fakülteleri”, I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi , İ.T.Ü., 14-18 Eylül 1981.

PAKALIN, Mehmet Zeki ; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü , C.I-III., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul1971.

PAMUKCIYAN, Kevork ; “Eremya Çelebi’ ye Göre İstanbul’ un 1660 Yangını”, (s. 31-33).

PAMUKCIYAN, Kevork; “Sarkis Sarraf Hovannesyanyan’ a Göre İstanbul’ un 1766 Büyük Depremi”, Tarih ve Toplum, C:8, Sayı:47, Kasım İstanbul 1987, (s.12-16)

PARDOE, Julia ; Yabancı Gözü ile Önce İstanbul: Sultanın Şehri ve Türklerin aile hayatındaki gelenekleri, Çev: Bedriye Şanda, İstanbul İnkılap ve Aka Yayınevi, 1967, s. 212

PARMAKSIZOĞLU, İsmet ; “Sultan Ahmet Camii Mimarı Sedefkar Mehmed Ağa”, Sayı: 3, Kültür ve Sanat, Ankara 1974, (s. 32-39).

PEYNİRCİOĞLU, Hamdi - TOĞROL, Ergün - AKSOY, İsmail Hakkı ;“İstanbul’ da Osmanlı Döneminde İnşaa Edilen Camilerin Temelleri”, I.Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, İ.T.Ü., 14-18 Eylül 1981, C:3, (s.37-46).

RACZYNSKI-Kont Edward (Ter: Kemal Turan) ; 1814’ de İstanbul ve Çanakkale’ ye Seyahat, İstanbul 1980.

RADO, Şevket (Yayınlayan); Bostancıbaşı Defteri, 1802 Yılında Boğazici ve Haliç Kıyılarında Kimler Otururdu?, (İstanbulBeld.Ktp.0. 8039 İç 4).

REFİK, Ahmed ; H. 12. Asırda İstanbul (1100-1200) Hayatı, İstanbul 1930, Devlet Matbaası, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı adet: 17.Devlet Matbaası İstanbul1930.

REFİK, Ahmed ; Türk Mimarları (Hazine-i Evrak Vesikalarına Göre), Baskıya Hzr. Zeki Sönmez, Sander Yay., İstanbul 1977 .

REŞİT RAHMETİ ARAT İÇİN ; Ankara 1966.

SAĞLAR, Acar ;“Rüstem Paşa Camii”,Ankara Sanat, Sayı:35, Ankara 1969, s.24-25.

SAHİLLİOĞLU, Halil ; II. Süleymanla II. Ahmed Zamanlarında Bakır Para Üzerinde Bir Enflasyon Denemesi, (H. 1099-1103 / M. 1687-1691), Türk Nüsmatik Derneği Yayınları, Bülten: 10, İstanbul 1982.

SAHİLOĞLU, Halil ; “XVII. Asrın İlk Yarısında İstanbul’da Tedavüldeki Sikkelerin Raici.”, Belgeler, C:1, Sayı:2, Temmuz 1964, T.T.K Ankara1965, (s.227-233).

SALMAN, Tülin ; Laleli Camii ve Külliyesi, İ.Ü. Ed.Fak.San.Tar. Bl. Yayınlanmamış Lisans Tezi 1964-1965.

Sanat Tarihinde Doğudan Batıya Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri 1987, İstanbul 1989.

SAVERMOST Heinz Jorgen - WOLF, Christian von der Mülbe ; İstanbul Moscheen, Bruckmann München, 1976 Philipp Reclamjun, Stuttgart.

SUDALI, Muzaffer ;Hünkar Mahfilleri, İ.T.Ü.Mimarlık Fak.Yayınları, İstanbul 1958.

SAYAR, Zeki ;“Mimar ve Eski Eserler”, Arkitekt, Sayı: 289, İstanbul 1965, s. 167-171.

SEMAVİ EYİCE ARMAĞANI; Konya 1993, Selçuk Üni. Sel.Arşt. Mrk.

SEZGİN, Haluk ; “Sultan Ahmed Çevresindeki Eski Eserlerin Restorasyonu ve Restitüsyon Projesi” , Arkitekt, Sayı: 354, İstanbul 1974, s. 64-68.

SÖNMEZ, Zeki; Başlangıcından XVI. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk İslam Mimarisinde Sanatçılar, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu T.T.K.Yayınları, Ankara1989.

SÖNMEZ, Zeki ; “Mimar Sinan ve Hassa Mimarlar Ocağı”, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı, İstanbul 1988, s. 251-258.

SÖZEN, Metin ; “Anadolu’da Eyvan Tipi Türbeler”, Anadolu Sanatı Araştırmaları, Sayı: 1, İ.T.Ü, Mimarlık Fak. Yay.,İstanbul1968, (s.167-210).

SÖZEN, Metin ; Türk Mimarisinin Tarihsel Gelişimi, İstanbul 1980.

SÖYLEMEZOĞLU, Kemali ; “İstanbul Rüstem Paşa Camii Son Cemaat Mahalli ve Avlu Planlamasında Göz Önünde Tutulan Faktörler Hakkında”, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1988, (s. 259-268.)

SÜMER, Osman; “Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri”, Türk Etnoğrafya Dergisi, Sayı: VI. Ankara 1965. (s.119-127.).

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk ;Asırlar Boyunca İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul168.

ŞEMSETTİN Sami ;Kamus-ı Türkî, Çağrı Yayınları: 2, Lügatlar Dizisi: 1, İstanbul1978.

ŞEKER, Mehmet ; İslamda Sosyal Dayanışma Müesseseleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara1987.

ŞEKER, Mehmet-KAZICI, Ziya ; İslam Türk Medeniyeti Tarihi, Çağrı Yay.İstanbul1982.

ŞEŞEN, Ramazan ; “Sinan ile İlgili Bazı Arşiv Kayıtları”, Sanat Tarihi Araştırmaları, Sayı: 7., İstanbul 1990, (s. 17-22.).

ŞEŞEN, Ramazan ; “Mimar Sinan İle İlgili Yazmalar”, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 1988, (s.269-276).

ŞENTÜRK, Şennur ; “Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi”, 2. Vakıf Haftası, İstanbul 1984, (s. 66-69.).

TANMAN, Baha ; “Atik Valide Külliyesi”, Sanat Tarihi Araştırmaları, Sayı: 2, İstanbul 1988, (s. 3-19.).

Tanzimat Öncesi Merkez Evrakının Tasnif Klavuzu ve Belge Örnekleri, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 16, İstanbul 1994.

Tarih Boyunca İstanbul Semineri (29 Mayıs-1 Haziran 1988) , İ.Ü. Ed.Fak., Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989.

“Tarih-i Cami-i Şerif-i Nur-ı Osmani”, TOEM, Cüz. 49/62, İstanbul 1339, s. 761-768.

TAYLA, Hüsrev (Yük.Mimar) ; “Ayasofya Kütüphanesi Restorasyonu” TAÇ, C: 1, Sayı: 1, Şubat 1986, (s.13-28).

TAYLA, Hüsrev ; “Mimar Sinan Türbeleri”, Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1988, (s.295-344).

TAYLA, Hüsrev ; “Süleymaniye Camii”, Sanat Dünyamız Sayı:16, İstanbul 1979, (s. 2-9).

TEKİNDAĞ, Şehabeddin ; “XVII, Yüzyıl Türk Sanat Eserlerinden Bir Abide Yeni Camii Külliyesi”, Tarih Dergisi, Sayı: 28/29, İstanbul 1975, (s.167-192).

TOGAN, Zeki Velidi Armağanı ; Doğumunun 60.Yılı Münasebetiyle, İstanbul 1950-1955.

TOĞROL, Ergün ; “İstanbul’ da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Camilerin Temelleri”, I. Uluslararası Türk-İslam Bilim Teknoloji Kongresi, Cilt: 3, İstanbul 1981, (s.37-46).

Topkapı Saray-ı Hümayunu ; Cüz 5, İstanbul 1328, 214 S.

TUĞLACI, Pars ; Osmanlı Şehirleri, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985.

TUNCER, Orhan Cezmi ; Anadolu Kümbetleri - 3- Beylikler ve Osmanlı Dönemi, Adalet Matbaacılık, Ankara1992.

TUNCER, Orhan Cezmi ; “Sinan Camilerinde Bazı Teknik Ayrıntılar”, Milli Kültür, Sayı: 61, Ankara 1988, (s.36-47).

TURAN, Şerafettin ; “Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları”, Tarih Araştırmaları Dergisi; Sayı: 1, Ankara 1964. (s.157-202).

Türkish architecture. ,Tr.by Ahmet Edip Uysal (Ankara) 1965, Ankara Üni. Basımevi VII+93s. XLIV Lev. The Institute of History of Turkish and Islamic Arts. Faculty of Divinity, Ankara University Pub. No: 62.

TURAN, Şerafettin ; “Mimar Sinan ve Hassa Mimarları Ocağı”, Tarih ve Toplum, C: 10, Sayı: 56, Ağustos 1988, (s. 9-11).

TURAN, Şerafettin ; “Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları”, A.Ü.D.T.C.F.,Tarih Arş. Derg., C:1, Sayı:1, Ankara 1963-1964 (s.157-202).

TURAN, Şerafettin ; “Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C:1-2, Ankara 1963-64.

“Türbe” Maddesi; Ana Britanica, C:21, İstanbul1990.

Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri 5-7 Kasım 1990, Ankara 1991.

“Türk - İslam Sanatı” The' ma Larousse - Tematik Ansiklopedi, C:6, Milliyet Yayınları, İstanbul1993-94, (s.200-326).

TÜRKAY, Cevdet ; “Sultanahmet ve Ayasofya Türbelerindeki Değerli Eşyalar”, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Mart 1973, C: 11,Sayı: 66, (s.39-42).

Türkiye’ de Sanatın Bugünü Yarını 17-19 Nisan 1985, Hacettepe Üni. Ankara 1985.

Türk Sanatı Üzerine Denemeler, İstanbul 1990.

UĞURLU, Kamil ; “Ribat, Hanegah, Kervansaray”, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Sayı: 4, İstanbul 1989, (s. 35-41).

ULUÇAY, M.Çağatay ; Padişahların Kadınları ve Kızları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara1980.

ULUÇAM, Abdüsselâm ; “Klâsik Dönem Osmanlı Mimarisi” , Osmanlı, Cilt:10, Yeni Türkiye Yayınları, (s.163-183).

UNAT, Faik Reşit ; Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara1974.

UZEL, Nezh ; Dersaadet' den İstanbul' a , İrfan Yayınevi, İstanbul 1933.

UZEL, Nezh ; “Süleymaniye Camii”, Antika, Sayı: 23, İstanbul 1987, (s. 12-14.).

ÜÇÜNCÜOĞLU, Kemal ; “Beylerbeyi Camii”, Röleve ve Restorasyon Dergisi, Sayı:2, Ankara1975, (s.219-238).

ÜLGEN, Ali Saim ; Fatih Devrinde İstanbul, 1453-1481, Ankara1939.

ÜLGEN, Ali Saim ; İstanbul ve Eski Eserler, İstanbul 1933.

ÜLGEN, Ali Saim ; “Rüstem Paşa(camii) Heyeti”, Mimarlık, Sayı:½, Ankara1952,(s.23-28).

ÜLGEN, Ali Saim ; “Şehzade Camii ve Heyeti”,Mimarlık, Sayı:5/6,Ank 1952,(s 23-26).

ÜLGEN, Aygün ; “Osmanlı Dönemi Minarelerinde Form ve Dekorasyon”, İlgı, Sayı 80, Kış 1995, (s.3-9).

ÜLGEN, Hikmet ; İstanbul Camileri, Tan Matb. İstanbul 1966, 112 S.

ÜNSAL, Behçet ; “İstanbul Sebil Anıtlarını Dekorlayan Şebeke Sanatı”, TAC,C:1, Sayı:4, Aralık 1986, (s. 13-28).

ÜNSAL, Behçet ; “Yeni Camii”, Mimarlık, Sayı:4, Ankara 1950, (s. 24-27).

ÜNVER, Süheyl ; “Mahmut Paşa (Adni Mahmut Paşa)”, C:2, Fatih ve İstanbul Mecmuası, Sayı: 7/12, İstanbul 1954, (s.189-194).

ÜNVER, Süheyl -AKAR, Azade ;“Sultan Ahmet Türbesi’ nin Farkına Varılmayan Bir Güzelliği”, Kültür ve Sanat, Sayı: 4, Ankara, 1976, (s. 92-93).

Vakıflar Umum Müdürlüğü; “İstanbul Mesih Paşa Camii”, Mimarlık, Sayı:1, Ankara 1945, (s. 7-9).

VITRUVIUS ; Mimarlık Üzerine On Kitap, Çev:Dr. Suna Güven Bilim Editörü=Fikret Yeğül Dil Editörü=Bülent Artamlı Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları Mimarlığın Uluslararası Kaynakları: 2 İstanbul 1990.

WITTEK, Paul Çev: Muhin EREN ; “Bizanslılar’dan Türklere Geçen Yer Adları” Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1, Ankara 1970, (s.193-240).

YAMAN, T. ; “Mümtaz Şer-i Mahkeme Sicilleri”, Ülkü, Sayı: 68, C: XII, İlkteşrin 1938, (s. 153-164).

YAMANER, Talha ; “İstanbul Camileri”, Yeni İnci, Sayı: 40, İstanbul 1953, (s.34-54).

YEDİYILDIZ, Bahaeddin ; “18 Asırda Türk Vakıf Teşkilatı” ,Tarih Ens.Der.,Sayı: 12, 1981-1982, Tayyib Gökbilgin Özel Sayısı, Ed.Fak.Mat., İstanbul 1982. (s. 171-190).

YEDİYILDIZ, Bahaeddin ; “Vakıf Müessesesinin 18. Asır Türk Toplumundaki Rolü”, Vakıf Der., Sayı: 14, Ankara 1982, (s.1-27).

YEDİYILDIZ Bahaeddin; “XVII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, Vakıflar Dergisi, Sayı: 18, Ankara 1984, (s. 5-41).

YEDİYILDIZ, Bahaeddin ;“Vakıf İstılahları Lügatçesi”, Vakıflar Dergisi, Sayı: XVII, Ankara 1983, (s.55-61).

YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz; “Osmanlı Dönemi Yapılarında Bulunan Çini Kaplamalar ve Restorasyon Sorunları”,Röleve ve Restorasyon Dergisi, Sayı:4, Ankara1982,(s.43-64).

YETKİN, Suut Kemal ;“Beylikler Devri Mimarisinin Klasik Osmanlı Sanatını Hazırlayışı”, C:IV, Sayı:3, Ankara1955.

YETKİN, Suut Kemal ; İslam Ülkelerinde Sanat, Cem Yay., İstanbul1984.

YILMAZ, Cihat ; “Tezyinat Restorasyonu Örnekler ve Karşılaşılan Sorunlar”, VIII. Vakıf Haftası, Ankara 1991, (s. 275-251).

YÜCEL, Erdem ; “Mimar Sinan Mescidi”, Sanat Tarihi Yıllığı, Sayı:III, İstanbul1970, (s.49-58).

YÜCEL, Erdem ;“Mimar Sinan’ın Türbesi”,Arkitekt, Sayı:352, İst1973,(s.189-190.).

YÜCEL, Erdem ;“Yeni Cami Hünkar Kasrı”, Türkiyemiz, Sayı:6, İstanbul1972, (s.16-27.).

YÜKSEL, İ.Aydın ; “Fatih Devrinde İmar Faaliyetleri”, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl 27, Sayı: 3,(s.65-71.).